Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Oudheden en gestichten van Vriesland, tusschen 't Vlie en de Lawers : behelzende de oudheden, opkomsten, en benaamingen der steden, dorpen, en andere plaatzen in Vriesland ...

https://hdl.handle.net/1874/179848

H oct 61

OUDHEDEN EN GESTICHTEN VAN VRIESLAND,

Tusschen 't VLIE *en de* LAWERS:

Behelzende de Oudheden, Opkomsten, en benaamingen der Steden, Dorpen, en andere plaatzen in Vriesland: voorts de Stichtingen der Kerken, Abdyen, Kloosteren, Kapellen, en andere Gebouwen; mitsgaders hare Oversten, geleerde en beroemde Mannen, de Volkplantingen der Vriezen, hunne Koningen, Potestaten, krijgsdaden en Oorlogen, en vordere zaken tot deze Provincie behoorende.

TWEEDE DEEL.

Uyt het Latijn vertaald,
En met AANTEKENINGEN opgeheldert,
Door H. V. R.

TE LEIDEN,
By CHRISTIAAN VERMEY, 1723.

RIJKS MUSEUM

LYST

Van eenige Boeken, die te Leyden by Christiaan Vermey *gedrukt en te bekomen zijn; raakende de Kerkelijke en Wereldlijke Oudheden dezer Landen.*

Batavia Sacra, ſeu res & geſta Apoſtolicorum Virorum, qui fidem Chriſtianam in has Provincias primum intulerunt. In Folio, 2 partes, cum fig.

Hiſtoria Epiſcopatuum Federati Belgii, &c. 2 vol. in Folio, cum fig.

Beſchrijvinge en Oudheden der ſtad Gouda, in Quarto, met fig.

Batavia Sacra, of *Kerkelijke Hiſtorie* van Nederland, des zelfs Opkomſt en Oudheden, 3 deelen, in Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van het rechte *Zuid-Holland* en *Schieland*, met deszelfs Steden en Dorpen. In Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van Rhijnland, als van de ſtad Leiden en der Dorpen in Rhijnland gelegen. In Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van Delfland, als van de ſtad Delft en 's Gravenhage, met de omleggende Dorpen. In Octavo, met fig.

Hiſtorie en Oudheden van het Bisdom van Utrecht, als van de ſtad Utrecht, Amersfoort, Vianen, Montfoort, Oudewater, Woerden, het Goilandt, Kuilenburg, Gorkum, Heuſden, Tiel, Bommel, Aſperen, Leerdam, Bommelerwaart, de Veluwe, de Betue, Rhenen, Wageningen, Aarnhem, Huiſſen, Emmerik, Schoonhoven, Gouda; en alle de Dorpen daar ondergelegen. In Octavo, 3 deelen, met fig.

Kerke-

LYST.

Kerkelijke Oudheden, of *Staat en Kerkregeering van 't eerſte Chriſtendom.* In Octavo.

Oudheden en Geſtichten van Kennemerland, en Noort-Holland: als van de ſteden Haarlem, Alkmaar, Amſterdam, Hoorn, Enkhuyzen, Medenblik, Edam, &c. met alle de omleggende Dorpen, 2 deelen, in Octavo, met fig.

Oudheden en Geſtichten van Zeeland. In Octavo, 2 deelen, met fig.

Oudheden en Geſtichten van Vriesland, 2 deelen, in Octavo.

Oudheden en Geſtichten van Groningen en de Ommelanden. Op de Pers.

FINIS.

DEKENSCHAP VAN BOLSWAARD.

Onder dit Dekenſchap behoorden de volgende plaatzen.

Bolswaart.
Schettens.
Hiktum.
Tabriort.
Borgwaart.
Wommels.
Ooſterende.
Hydaart.
Luttikewerum.
Itens.
Haartwart.
Nieuwland, anders Dedakerk.
Wilshum.
Iterwert, anders, 't Zerkwert.
Albagar.
Dedigum.
Griantoix.
Waxens.
De kerk en de Prieſters in de Achtkerſpelen, maar de Parochi niet.
Grovendorp.
Halmalbarch.
Woſchum.
Hemilych.
Abnga.

HEt Dekenſchap van Bolswaard is weleer vermaard geweeſt; en wierd in het jaar 1560. bekleedt dooz Meeſter Wathias Heremans, Paſtooz van Nyeland.

W. Lindanus, in 't jaar 1560 by 't openſtaan van den Stoel van Utrecht tot Biſtaris over Vziesland gekoren/heeft den vooznoemden Wathias Heremans tot Deken van Bolswaard en de plaatzen daar onder hoorende

aangeſtelt. Hier nevens de brief der aanſtellinge:

Wilhelmus Lindanus, Leeraar in de Godkunde, Deken in 't Hof van 's Gravenhage, 's Konings Raadsheer, en door ... *Jacobus Uiten-eng*, die door de ... Kapittelen der vijf kerken van Utrecht gemagtigt was, tot Vikaris in 't geeſtelijke over Vriesland by 't openſtaan van 't Utrechtſche Bisdom aangeſteld, wenſcht allen den genen, enz.

Nademaal wy wegens de deugdzaamheit en geleerdheit van den Eerwaardigen Heer *Wathias Heremans*, door de openbaare getuigenis van 't Dekenſchap van Bolswaard, overtuigt en verzekert zijn; zoo is het dat wy, betrouwende dat hy zijn beroep indagtig zal zijn, en dat hy het ampt dat hem van Gods wege opgeleit word vlijtiglijk bedienen zal, hem voor den tijd van dit ſchrikkeljaar tot Deken aanſtellen over de plaatzen van 't gemelde Dekenſchap van Bolswaard. Wy geeven hem een volle, algemeene, en vrye magt, en byzonderen laſt, om zoo wel tuſſchen de leeken als kerkelijke perſoonen, over de misdaaden, en over alle andere kerkelijke zaken, die volgens ouder gebruyk en gewoonte tot het rechtsgebied en de vierſchaar van den Deken behooren, kennis te neemen, uytſpraak te doen, en het zelve ter uytvoeringe te brengen; vorders, om de kerken, Parochien, en de perſoonen daaronder woonende, met de plaatzen daar onder gelegen, te *viſiteeren*; aldaar te preeken: mitsgaders over de misdaden, fouten, en verzuimeniſſen van alderhande perſoonen of gemeenten, die onder 't gerecht van den voorn. Deken ſtaan, Synoden te houden;

den; voorts om aldaar pligtshalve, op het verzoek van party of partyen, te beſtraffen, onderzoek te doen, en uytſpraak te geeven; als mede om tegen de perſoonen, kerken, en plaatzen voornoemd, het banvonnis, of de opſchorſſing en 't interdikt, te vellen en uyt te blikzemen: en dezelve van zoodanige vonniſſen, door hem geveld en uytgeblikzemd, te ontſlaan en te ontheffen: noch vorder, om de genen, die in 't heimelijke trouwen, of zoodanige huwelijken bywoonen, met een kerkelijk vonnis te ſtraffen; en om dezelven wederom van den ban, daar zy om die reden in gevallen zijn, te ontbinden: en, in 't algemeen, om alle andere dingen te doen, en in 't werk te ſtellen, die in de voornoemde zaken, en daar omtrent, noodig of dienſtig mogen zijn; alwaar 't dat daar omtrent een by-zondere laſt vereiſcht mogt worden. Daarom is het dat wy enz.

Gegeeven te Bolswaart in 't jaar des Heere 1560. den 23 July

WILHELMUS LINDANUS.

BOLSWAARD.

Bolswaard a/de Hoofdplaats van dit Deelenſchap / is een oude ſtad van Weſtergouw: maar hoe oud dat ze zy / is onbekend: echter heeft ze al begonnen te bloeyen omtrent het jaar (1) 1300. Het is wel een klein ſtedeke / maar net en mooy; en Bolswaard hoe oud?

a Ubbo Emm. pag. 55, 56. M. Alting part. 2, p. 265.

daar by vermaard door den Boterhandel. Het is ook met verscheide handvesten en voorrechten begiftigt: doch voor al heeft het van Karel V, den 3 February 1524, aanzienelijke voorrechten gekreegen. Daar zijn twee jaarmarkten: de eerste tegen den 12 Juny / of S. Odulphus dag / de tweede tegen den 17 September / of den dag van S. Lambertus.

Het is alzoo niet genoemt naar eene (2) Bolswina, de dochter van den Vriesschen Koning Radbodus, welke eenen Harialdus te man gehad zoude hebben: zoo als Cornelius Andreas, en eenige andere Schrijvers / zich ingebeeldt hebben. Maar het heeft dien naam gekreegen van eenen (3) Bodelo, of Bolo, een Edelman van dien tijd; en van Werth; zijnde een hoogte om het water af te weeren; daar het stedeke op gebouwt is.

De hoofdkerk / een heerlijk werk / heeft een vermakelijk kerkhof / en was op den naam van S. Martinus Bisschop van Tours ingewijdt. Als de eerste kerk vervallen was / heeft men een andere begonnen te timmeren in 't jaar 1446; welke twintig jaaren daar na voltrokken is.

In deze kerk was eene Vikarisschap gestickt: en noch vijf Prebenden / die men Vryleen plagt te noemen.

De stedelingen waren volgens *b* Hamconius gehouden hunne Pastoors te halen uit S. Jans klooster buiten Sneek.

Omtrent het midden der vijftiende eeuwe heeft Jacobus Theodorus of Theodorus Sartorius, van wien wy beneden spreeken zullen / deze Pastory bekleedt (4).

b Hamconii Frisia, pag. 67 versa.

Om-

Omtrent den zelfden tijd heeft hier als Paſtoor geſtaan Gellius Ilſtanus; die naderhand te Groningen beroepen wierd. Volgens de aanteekeningen van Heer Thiara is de Heer Wolga de laatſte Katolijke Paſtoor van Bolswaard geweeſt.

Behalven de hoofdkerk hebben d'er drie kloosters / elk met een kerk / geſtaan. Dat van de (5) Franciskaanen / het oudſte van allen / hebben die van Weſtergouw volgens P. c Winſemius opgebouwt omtrent het jaar 1270. De kerk is noch in wezen; en is volgens zekeren brief / dien men in het koor gevonden heeft / opgebouwt in 't jaar 1281. In 't jaar 1620 en 1621 heeft men 't gebouw / dat van ouderdom verviel / verholpen.

Eerſt is het bewoont geweeſt door de Monnikken / die men Gaudenten noemde / en die in 't jaar 1473. den Regel der (6) Obſervanten aangenomen hebben. Maar in 't jaar 1581 zijn de Monnikken daar uyt verjaagt / en het klooſter afgebroken.

Het tweede klooſter / Het Johanniter klooster genaamd / was in 't jaar 1509. uyt Pingum / om 't geweld van 't zeewater dat de gemelde Parochie grooten afbreuk deed / overgebragt in de ſtad (7).

Volgens een brief van 't jaar 1529, ſtaande by Ant. Matthæus in 't zesde deel van zijne Analecta, wierd het genoemt het klooſter der Premonſtreit-monnikken op het Bilt. En volgens een handſchrift / onder my berustende / is aldaar voor het jaar 1347. zoo eene Prooſtdy geſtichr / onder den naam van den (8) Wijngaard des Heere (9). Maar als het

c Chron. pag. 173.

inkomen van dit klooster den Bisschoppelijken Stoel van Leeuwaarden toegeschikt was / en de Monnikken in 't jaar 1570. elders verplaatst waren / is het klooster allengskens vervallen. En / in 't jaar 1612, alzoo de kerk geborsten was / is het klooster gansch afgebrokken; en het metzel- en timmer-werk gebruykt om in de daken gevoert te worden.

Het derde klooster / 't H. Geest klooster genaamd / was voor gewijde Maagden. Het had / volgens Ubbo Emmius, sobere inkomsten / en men weet niet wie de Stichters zijn geweest. Volgens het Roomsch verhaal van Jacob de la Torre woonden daar bekeerde maagden / of Nonnersen / van S. Augustinus Order: 't welk ook bevestigt word door den voorgemelden brief van 't jaar 1529, staande by A. Matthæus.

Ten tijde van P. Winsemius, zoo als hy ter gemelde plaatze schrijft / was de kerk noch in wezen (10).

Noch is 'er in de stad / zegt Ubbo Emmius, een treffelijk gasthuys; hebbende voor dezen gestaan ter plaatze / daar het Johanniter klooster naderhand heeft gestaan. Doch als dit klooster in de stad overgebragt wierd / is het aan dat klooster overgegeeven. Het was in 't jaar 1474, op bevél van den Paus Paulus II, benevens een kleine kapelle ingewijdt door eenen Kardinaal / die daar toe afgezonden was.

Ook was 'er een kleine kapél van O. L. Vrouw; die in de Sevenwolden / door het doen van miraklen / vermaard was geweest; en dezelve kapélstaat noch omtrent de markt.

Dan is 'er noch een armhuys / van 't gasthuys

huys onderscheiden; in 't welke bejaarde mans- en vrouw-persoonen / zoo ingeboorene als vreemdelingen / worden aangenomen; en / mits een geringe somme gelds betaalende / de kost krijgen.

Hier moet bygeboegt worden het weeshuys; hetwelk Nanne Reins en zijn huysvrouw Hidda Herenia, tot verlichting en tot onderstand van de arme weezen / in 't jaar 1542. gesticht en rijkelijk begiftigt hebben.

Ook heeft het Bolswaard aan geen geleerde mannen ontbroken / die in deze stad geboren zijn. Onder dezelven moeten gestelt worden Jacobus Theodardus Sartorius, eerst Pastoor in zijne geboorte-stad; en daar na te Duren in de Kreyts van Westfalen. Hy heeft een Kort Begrip der Predikaatzien van Johannes Osorius, uyt de Maatschappye van Jezus, in achten uytgegeeven.

Petrus van Bolswaard, aldus naar zijne geboorte-plaats genaamd / en de zoon van Johan Nauperus, was een Lekebroeder te Thabor; een klooster der Reguliere Kanonnikken by Sneek: hy was in de wiskunstige wetenschappen en voorzal in de landmeetkunst / ervaren; en had ook eenige kennis van de Latijnsche taal. Ja Suffridus *d* Petri getuigt dat Karel V zijnen dienst wel-eer gebruykt zoude hebben. Hy heeft geleeft omtrent het jaar 1550; en heeft de Historie der Friezen / van 't jaar 711 tot het jaar 1550, beschreeven.

Franciscus Statius Advortentius Triompho; een man / die *e* naar zijn eigen oordeel geleerder

d Decad. x 1. Scriptor. Fris.

e De Latijnsche woorden, zoo wel hier als by Valerius Andreas daar 't onze Schrijver uyt getrokken heeft zouden

der was/ als inderdaad... Hy heeft aan Viglius Zuichemus en Joachim Hopperus, beide Vriezen en 's Konings Raaden / zes boeken geschreeven van Mecénas: in welke boeken hy groote beloften doet / dat hy veele en wondere dingen schrijven zal; volgens het bekende beerg:

Sint Mæcenates, non deerunt Flacce Marones.

Achter was een Lijkrede gevoegt / die hy in Duytsland had gedaan. Dit alles heeft Gerardus Horstius te Leiden in achten gedrukt in 't jaar 1565. Hy heeft zijne dagen te Amsterdam gesleeten: zijnde een Vriester van een goed leven: maar die zijne herssenen door te veel studeerens had gekrenkt.

Dominicus Reineri, Leeraar in de Godtkunde / heeft een graftede in het hoor van S. Quintens kerk te Loven / van deezen inhoud.

Hier is begraaven de uytmuntende Heer DOMINICUS REINERI, te Bolswaard gebooren:
Priester, en Leeraar in de Godkunde:
De tweede President van 's Konings Kollegie, dewelke den 29 Mey 1598, in 't 37 jaar van zijn leven, ontijdig is gestorven: en van de zijnen zeer beklaagt is geweest.

Volgens de Verdragpunten mag 'er te Bolswaard een Vriester uyt de Maatschap-

misschien eenigzins, anders schijnen te luiden. Vir suo judicio quam ingenio doctior: maar alle de omstandigheden van den zin, zoo als ik ze begrijp, geeven te kennen dat ze aldus verstaan en vertaalt moeten worden. *Vertaalder.*

ppe van Jezus ſtaan; wien ook een Medege-zel mag toegeboegt wozden.

De Katolijken van Bolswaard zijn van overlang ook bedient geweeſt dooz een Min-nebzoeder.

AANTEKENING.

1. Het is 'er evenwel voor 't jaar 1300. geweeſt: en P. *Winſemius* zegt, dat het byzonderlijk begon te bloeyen na het jaar 1300. Althans zegt de Schrijver zelf dat het Minnebroeders klooſter te Bolswaard al geſticht is in 't jaar 1270: En de kerk is volgens *Schotanus*, een geloofwaardig Schrijver, al getimmert in 't jaar 1281. Ja volgens een ouden brief, in *a* het koor tot de laatſte tyden toe bewaard, en van den Schrijver ook vermeld, heeft 'er Bolswaard al geſtaan voor 't jaar 1280.

2. Niet alleen zoude Bolswaard, volgens ſommige *b* Schrijvers, aldus genoemt zyn naar *Bolswina Radbodus* dochter, en gemalin van *Harialdus* of *Haraldus*: maar zy zoude zelf de ſtad, na de dood van haaren man, geſticht hebben.

Deze *Haraldus*, gelijk by dat ſlag van Schrijvers geleezen word, was een tweede *Horatius Cocles*. In eenen oorlog tegen de Batavieren, omtrent het jaar 718, had hy het bewind over 't leger van *Radbodus*; en raakte dicht by Medenblik met de vyanden, ik meen de Batavieren, in een ſcherp gevecht. Als de Vriezen eindelijk moeſten wijken, ging *Haraldus* op een brugge ſtaan, en hield de overwinnaars daar al vechtende op, tot dat de Koning, met het heyr, behouden binnen Medenblik gekomen was. Zoo ras als de poort geſloten was, ſprong hy, zoo gewapend als hy was, in de graft, om in de ſtad te zwemmen. Maar door de zwaarte der wapenen gedrukt, en door de menigte van zyne wonden afgemat, kon hy 't hoofd niet boven houden; en verdronk in 't midden van de graft, daar het zyn ſchoonvader zag. Zy behoorden de gelykenis volmaakter, en 't einde der

a P. Winſemius in Bolswaard.
b Cornelius Andreas, Hameonius, &c.

vertellinge aangenaamer, en zoo treurig niet, gemaakt te hebben.

Maar die dood, zoo als ze vorder vertellen, heeft den Batavieren duur genoeg geſtaan: want *Gordianus*, *Haraldus* zoon, een dapper oorlogsman, is eenige jaaren daar na, om de dood van zynen vader te wreeken, met een talrijk leger in Batavië gevallen. Daar ging het op een rooven, plunderen, branden, doodſmijten, en vernielen. Al wat 'er was, jong of oud, tot de teerſte juffers, en kinderen in de wieg toe, wierd door de kling gejaagt. Daar was geen genade, voor gebouwen, paleizen, ſteden, menſchen, of beeſten. 't Ganſche land was een bloedbak, en ſtond in een klaare vlam. Niet lang daar na zoude *Bolswina*, zoo als ze noch verder vertellen, de ſtad Bolswaard gebouwt hebben.

3. Dat Bolswaard aldus genoemd is naar eenen *Bodelo*, of *Bolo*, is ook het zeggen van *Ubbo* [c] *Emmius*, en *Menſo* [d] *Alting*: en tot beveſtiging van dit gevoelen, ſchijnt te dienen dat men een oud zegel van de ſtad met dit omſchrift gevonden heeft: *Sigillum* enz. *zegel van de burgers van Bodelswert*: en dat op het groote ſekreet-zegel, gelijk [e] *Winſemius* het zelve noemt, deeze woorden te leezen ſtaan: *Sigillum*, of *zegel*, *van de burgers van Bodeleswart*. Anderen zeggen dat *Bodel* den grond of den bodem van de zee, of van een vloed, betekende; en dat dit *Bodel* den naam aan de ſtad gegeeven heeft; 't welk evenwel van *Emmius* afgekeurt word.

4. In 't jaar 1490. * heeft *Juw Juwinga*, een trots en wreed karel, en een rechte onruſt, de banier der inlandſche beroerten weder opgeſtoken; en *Goytie Hagendoorn*, Vikaris te Bolswaart, door zyne trawanten dood geſtoken. Vikaris is hier, gelijk doorgaans in deze Beſchrijvinge, Onderpaſtoor te zeggen: het woord Onderpaſtoor in een ruimen zin genomen voor den genen, die de Paſtory in de plaats van den rechten Paſtoor bediende. Zoo is dan *Gooytien Hagendoorn* zoo een Onderpaſtoor geweeſt in 't jaar 1490.

[c] In Bolswerdia. [d] Part. 2. in Bolsw.
[e] In de ſteden van Vriesland.
* Schot. over 't jaar 1490.

In

In ,t jaar 1498. was hier zoo een Onderpaſtoor, of Vikaris, *Hette Jonghema*: zynde een van de Gemagtigden die in dat jaar door de Vriezen gezonden wierden, om met de Gemagtigden van Hartog *Philips* te handelen.

5. In 't jaar 1464 *f* is Broeder *Petrus* Gardiaan van dit klooſter geweeſt; en heeft over een zoen geſtaan tuſſchen *Goslik Jungma* van de eene zyde, en de gemeene borgers van Bolswaard van de andere zyde.

6. Twee Edelluiden, *Douwe Sjardema* en de voornoemde *Goslik Jonghema*, deeden de *Gaudenten* den 4. April 1473. uyt Bolswaard vertrekken; en de *Obſervanten* in hun klooſter koomen. Want de Paus en de Edelluiden van het land, zoo als *g Schotanus* ſchrijft, hadden een reformaatzi der klooſteren begonnen. Die deeze reformaatzi niet aanneemen wilden, zegt *Schotanus*, wierden *Gaudenten* genoemt, om dat ze zich in 't bezit van hunne voorgaande levenswyze hielden; en daar van *Gaudeerden*. Die zich naar de reformaatzi voegden, en den ouden en oprechten regel wilden volgen, wierden *Obſervanten* genoemt. Wy hebben elders ook getoont dat de eerſten *Gaudenten* genoemt wierden, om dat ze luſtig en vrolijk leefden, en zich aan de ſtrengheit van den regel niet of weinig kreunden: laatende boete en verſtervinge pleegen, die 'er luſt toe hadden.

7. Het *h* had te Pingum op het zand geſtaan, en wierd de Prooſtdy op het Zand genoemt: dat ik hier by voeg, om dat 'er by de Schrijvers ſomtijds van het klooſter op het Zand geſproken word; 't welk menig Leezer niet weeten zouw, waar dat hy zoeken moeſt.

8. Deze Prooſtdy, ſtaande op het Zand te Pingum, word al vermeldt op het jaar 1287. In dat jaar was ganſch Vriesland door een geweldig onweer, en 't inbreeken der zee dijken, ondergeloopen; en een gruwzaam getal van menſchen verdronken. Het was 'er zoodaanig geſtelt, dat het gerucht over alle

f Brieven en Doeumenten van Schotan. 82.

g Schotanus over 't jaar 1473.

h P. Winſem. in Bolswaard. Apud Ant. Matth. anal. tom. 6.

lan-

landen vloog, als of 'er geen levende ziel in Vriesland overgebleven was. De Abt van Premonſtreit, het Opperhoofd der Premonſtreit-heeren of Norbertynen, willende weeten hoe dat 'er de kloosters van zyne order, 200 in Ooſt- als Weſt-Vriesland afgekomen waren, zond Gemagtigden naar Vriesland, om het getal der overgebleevene Norbertynen op te neemen. En dewijl we hier uyt leeren, wat voor Norbertyner kloosters dat 'er op dien tyd in Vriesland ſtonden; zullen wy den uytſlag van dat onderzoek, hoewel reeds by *Sibrandus Leo*, en de Heeren *Gutberleth* en *Oudhof*, vermeld, als byzonderlijk tot dit werk behoorende, hier laaten volgen. Het onderzoek wierd gedaan door den Abt van Bloemkamp, en den Prooſt van Schiltwolda: zy begoſten met de Abdye van Mariën-gaarde, en vonden daar 400. Monnikken. Te Lidlum vonden ze ſeshonderd; In 't klooſter *Vinea Domini*, of de Wijngaard des Heere, dat is de Prooſtdy van 't Zand daar we nu van ſpreeken, waren ze altemaal by gebrek van lyftogt verloopen. of in andere klooſters getrokken. Te Dokkum waren d'er 400. Te Marna 240. In 't klooſter Bloemkamp, te Wittewerum, duizend. In de Berta, in Ooſt-Vriesland, veertig. Te Lange, Langermonnikken, honderd. Te Siltwolde telden zy 160. Religieuzen; te Kuismaar ſeſtig: in 't klooſter van den Olijf-berg ('t Feenklooſter) twintig; in *Sconamora* twintig; in S. *Mariaas* graf (Buwenklooſter) 170: te Heiliger-lee 180; in 't Appelſche, of ter Appel, waren ze ſeventig koppen ſterk; In de * waare Liefde ('t Nye klooſter) ſes en vijftig; In † *Ripa S. Mariæ*, of Aland, negentig: Te Pallamaren honderd en negentig: welk klooſter naderhand door den Dollaert verſlonden is.

Daar heeft men by de 4000. klooſterluiden, en dat alleen Norbertynen of Norbertineſſen, die op dezen tijd de onbezorgde koſt in Vriesland hadden, behalven die nu door het water verdronken waren.

Ik zal 'er maar byvoegen dat het Stedeke Grijn, leggende aan den uytgang van het Flie, zoodaanig

* In vera charitate.

† Zoo word het van Gabbema en Oudhof genoemt, by Suffrid. Leo ſtaat in Ripa Marnæ.

door

door het woedend zeewater verwoeſt wierd, dat'er geen tien huizen bleeven ſtaan. De Parochikerk, het koor alleen uytgezondert, de wallen, de Stadspoorten, alles wierd om verre gerukt, en 't zeewaart ingeſpoelt.

9. Voor het jaar 1347 is *Wibrandus Vobbinga* of *Wobbinga* Prooſt van *Vinea Domini*, of 's Heeren Wijngaard, op het Zand geweeſt; en is in 't gemelde jaar *i* tot Abt van Lidlum gekoren. Ik zeg *Wibrandus*, ſchoon *Sibrandus Leo Vibrandus* ſpeldt; want ik merk dat de V by ſommige Vrieſſche Schrijvers, voor al in de Latijnſche naamen, gebruykt, word voor de W.

Onder deezen *k Wibrandus* hebben de Monnikken van 't Oldekloofter of Bloemkamp, van weelde dartel geworden, en op den regel der Monnikken weinig paſſende, hunne Konverſen uytgezonden, om de Prooſtdy op het Zand te bevechten. *Wibrandus*, hoewel daar tegen niet gewapend, heeft egter geweld met geweld gekeert; en de Konverſen van 't Oldekloofter afgeweezen. Daar op heeft hy, om tegen diergelijke ſtormen gewapend te zijn, het Stins *Wyma*, dat de Prooſtdye toebehoorde, weder opgemaakt en verſtrekt. Eenige jaaren daar na is hy van de peſt geſtorven.

In 't jaar 1468 wierd de Prooſtdy bekleedt door eenen *l Weſſelus*.

Voor het jaar 1492 was *Pieter Valk*, een Haarlemſch Edelmand, Prooſt van 's *Heeren Wijngaard* op het Zand; en is in 't gemelde jaar *m* Abt van Lidlum geworden.

Omtrent het jaar 1556, als de Prooſtdy al lang te voren in de ſtad was gebragt, was *Wiardus* van Zutfeen Prooſt van 's *Heeren Wyngaard*: *n* door wiens achteloosheit, overdaad, en laffigheid, de Prooſtdy in groote ſchulden was vervallen Dies word de Abt van Lidlum, *Ysbrand van Harderwijk*, door het Hof gemagtigt om daar voor te zorgen: 't welk beneden breeder, in 't leven van gemelden *Ysbrand*, vertelt

i Sibr Leo, Analect. Ans. Matthæi, tom. 6, pag. 194.
k P. Winſemius, Schotanus, enz.
l Sib. Leo, pag. 213. *m* Ibid. pag. 218.
n Ibid. pag. 232.

tal

zal worden. Ik heb hier maar te zeggen dat *Ysbrandus* in 't jaar 1558 alle de rekeningen en rekenboeken (*rationes*) met verlof van 't Hof onder zijne bewaringe nam. *Sibr. Leo* voegt 'er by, *cum ipsis monasticis:* hebbende alleen den *Prior*, *Johan Kortgene*, daar gelaaten. Of door die *monasticis* de Monnikken zelf, of den inboedel van 't klooster, verstaan moeten worden, zal ik hier niet onderzoeken.

Zoo is dan op deezen tijd Prior van dit klooster geweest, *Johan Kortgene.*

10. Ik mag hier niet verzwijgen, 't geen by o *Schotanus* wegens de ontuchtigheit van dit en van meer andere kloosters geleezen word.

De Staaten van Wester Lawert, zegt hy, schikten *Ade Harkema* naar Bolswaard, om onderzoek te doen naar 't leven der Nonnen van 't H. Geests klooster; en naar dat van de andere kloosters, daar omtrent. Haar schandelijk leven, zoo als hy vorder verhaalt, en haar onkuisch gedrag, quamen aan den dag. De Begynen van den H. Geest hadden eene van haare medezusters *Cornelia Cypriana*, die een der voornaamsten was, verdreeven; om dat ze de predikaatzien der Nieuwgezinden dikwils hoorde, en de ontucht van haare medezusters bestrafte. Veele Begynen zouden bekent hebben dat ze van de Abten en Priors, en ook van de andere Monnikken, dikwils misbruykt, en haare geiligheit te wille waren geweest. *Harkema* verhaalde dat zeker Begijn, *Magdalena* genaamd, zijnde aldus misbruykt, en ook zwanger, als ze biechten zouw, verbod kreeg om van de ontugtigheden, die ze gezien en vernomen had, niets te melden. Waar op zy berouw hebbende van haaren val, volmondig zeide dat het een vervloekte en duyvelsche plaats was, en zich van daar maakte. Hy voegt 'er noch by dat de drie Prelaaten, die van Aansum, van 't witte klooster, en van 't klooster te Bolswaard, niet deeden als t'zamen drinken; en dat ze hunnen roem droegen over hun hoereeren en zwelgen.

Ik zal dit nu niet tegenspreken: ik weet het zeer wel dat het omtrent en voor die tijden slordig genoeg in vele kloosters ging: en dat 'er op velen van de kerkelijke

o Vriesche Hist. 23 boek.

Geeste-

Geeſtelijkheit ook niet veel te roemen valt. Maar om dit alles aan 't gemelde klooſter toe te paſſen, of zulke Nonnen, die uyt het klooſter verdreeven, of'er zelf uyt geloopen waren, by onpartijdige Rechters voor bequaame en geloofwaardige getuigen zouden doorgaan, en of men al het zeggen van *Harkema* zoo blindeling voor de zuivere waarheit aanneemen moet; dat zouw miſſchien zijn bedenken hebben.

Ik heb van Bolswaard noch te zeggen dat het ook een *p* Hanſe-ſtad was, dat ze recht heeft gehad om munt te ſlaan, en ook munt *q* geſlagen heeft: maar dat ze in 't jaar 1471. *r* groote ſchade geleden heeft van 't vuur; daar door wel 200 huizen verbrandden; en de ſtad als in een puynhoop veranderde.

De brand was geſticht door eenen *Ulbeth*, een Leydekker, die het uyt haat en nijd tegen eenige burgers had gedaan. Hy vlugte naar Enkhuizen: daar hy van eenige Bolswaarders gezien en aangeſproken wierd. Zy zeiden hem, hy wierd voor den man gehouden; kende hy zich zelven vry; hy behoorde met hen naar Bolswaard te gaan, en zich te zuiveren, als een man van eere betaamde. Hy liet zich gezeggen; voer met hen naar Bolswaard; en wierd daar zoo gepijnigt, dat hy ſchuld bekende: en daar op wierd hy, volgens zijn vonnis, aan een ſtaak gebonden, en levendig verbrandt.

p Winſem. in Bolswaard.
q Ibid. *r* Winſem. en Schotanus.

DORPEN ONDER HET DEKENSCHAP VAN BOLSWAARD.

SCHETTENS.

Dit dorp was gelegen onder de Grietenij van Wonſer-deel; daar het huys Oſinga ſtond. De Parochiekerk moeſt den Prooſt van S. Jans kerke / te Utrecht / acht * ſchilden betaalen.

* Te weeten Borgondiſche ſchilden: doende volgens S. van Leeuwen, in jure noviſſimo, 2 gulden vijf ſtuivers.

HYCA-

HICHTUM, of HIECHTUM.

Hichtum / een dorp van dezelfde Grietenij en 't zelfde Deltenschap / is gelegen aan den dyk / en aan de vaart van Bolswaard op Franeker. Hier stond het huys Aysma.

De Parochiekerk plagt 130 goudguldens / het Vikarisschap honderd / op te brengen: de Proost van S. Jans kerke / te Utrecht / trok 'er jaarlijks acht schilden van.

BURGWIERT.

Parochiekerk en Vikary van Burgwiert.

Burgwiert / ook zoo gelegen / heeft een Parochiekerk met een spitzen toren. Onder dit dorp staan de huyzen Donia en Okkinga; en is de buurt Siringa dyk gelegen.

De Pastory heeft van ouds 120, het Vikarisschap 110 goudguldens / opgebragt. Daar was een Prebende / die honderd en elf; en een andere / die 50 goudguldens waardig was. De voorgemelde Proost genoot hier twaalf schilden.

Omtrent het uytgaan der zestiende eeuwe wierd de Pastory bekleedt door eenen Heer Jan, en het Vikarisschap door Heer Jochim.

WOMMELS.

Te Wommels / een braaf dorp / dat onder de Grietenye van Hennaarder-deel en het Deltenschap van Bolswaard behoort / stond het huys Hottinga.

In 't jaar 1558. was Ziricus Franciſci (Zirik Franszoon) Pastoor van de Parochiekerk.

De

De Pastory had een inkomen van 100, het Diharisschap van 70 goudguldens. Ook was 'er een Prebende van 100 goudguldens. De Proost van S. Jans kerk / te Utrecht / trok 12 schilden.

Hier is gebooren Cyprianus Stapert, door de wandeling Vomelius genaamd / om dat hy te Wommels gebooren was. In 't jaar 1515, als hy de laage scholen in zijn Vaderland gehoort had / is hy naar Ter gouw en Haarlem gegaan / om 'er voorder te studeeren. De eerste beginzelen van de Rechten heeft hy te Wittenberg geleert; en heeft die wetenschap / ten deele te Keulen ten deele te Loven / tot volkome rypheit gebragt. Als hy daar op te Ments Leeraar in beide de Rechten / en daar by Palatynsche Graaf en Bysitter van de Keizerlijke Kamer / was geworden; heeft hy dat ampt tot zijne doodt toe / dat is den tijd van vijftien jaaren / bedient. Zijne geschriften (meest bestaande in Latynsche gedichten) konnen by Val. Andreas nagezien worden. Hy is te Spier gestorven den 5 Maart 1573: hebbende zijn eigen graafschrift (in Latynsche heerzen) gemaakt.

OOSTEREND.

Oosterend / ook onder het voornoemde Dekenschap en de Gietenye van Hennaarderdeel gelegen / heeft een kerk met een spitzen toren / doch van hout opgemaakt; die tusschen het hoor en den bupk der kerke staat / en kunstig besneden is.

De Parochiekerk / of Pastory / bragt van ouds 130 goudguldens op / het Diharisschap

honderd. Dan was 'er een Prebende van honderd / en een van tachtig goudguldens. Noch was 'er een van tachtig goudguldens voor den koster. De Proost van S. Jans kerk te Utrecht trok hier 16 schilden.

Onder dit dorp stonden de huyzen Donya, en Bonga.

Hier is geboren Theodorus Euroteles, zijnde aldus † genaamd naar zijne geboorteplaats. Hy heeft te Haarlem / te Bolswaard / en elders / school gehouden; en heeft by wijze van een treurspel uytgegeeven / Het oordeel van Paris over de drie Godinnen, die om den appel krakeelden; zijnde uyt Lucianus genomen. Noch heeft hy een Treurzang in de Latijnsche tale uytgegeeven over den schrikkelijken watervloed, die Vriesland den eersten November 1573. verwoeste.

De Heer A. Thiara heeft de Bedienaars van dit dorp in zijne Aanteekeningen aldus beschreeven.

De post, die Heer *Jakob* te bedienen had, tot zijn eigen voordeel en tot het voordeel der kerke, dus kleinder geworden, heeft in de plaatzen van Ooster-end geen medehelpers meer, maar nazaaten, gekreegen. De eerste van allen was de Eerw. Vader *Niklaas Staas*, te Leeuwaarden gebooren, zijnde een Minnebroeder.

Hy was by geval in Vriesland gekomen om zijne vrienden te bezoeken en te troosten. En wanneer hy de dood van Heer *Jakob* verstaan had; heeft hy, brandende van yver voor de zaligheit der zielen, de beurt van den overle-

† Euroteles is in de Griekſche taal Ooſter-end te zeggen. *Vertaalder.*

den

den Heer *Jakob* waargenomen: doch of hy daar toe verzocht is geweeſt, dan of hy het zelf verzocht had, daar weet ik niets van. Dit deed hy zoo lang, tot dat hy door de Overſten van zijne Order, en den doorluchtigſten Heer (Vikaris) beveſtigt wierd, en dus een wettige zending kreeg. Hy was een vredelievend man; en hy handhaafde de vreede in 't Huys des Heere: zoo dat het geloof alhier, zoo lang als hy Paſtoor was, bloeide.

Indien ik my niet vergiſſe / is hy te Leeuwaarden geſtorven omtrent het jaar 1649.

Het geloof, zegt *Thiara* vorder, bloeide zoo niet onder zijne drie eerſte Opvolgers, als 't onder hem gebloeit had. Want zoo zeer als het onder deezen *Niklaas* aangegroeit was; zoo zeer ſcheen het onder die drie nazaaten achter uyt te gaan.

De eerſte (van die Opvolgers) was genaamd *Albertus*, de tweede *Henricus*, de derde *Petrus Meſtrum*. De twee eerſten waren van de Klerezy, de derde een Minnebroeder.

Deeze *Petrus Meſtrum*, die naar deeze plaatzen wettig gezonden was, had aan den Heer *Silvius* Paſtoor te Sneek, die ziek geworden was, en volgens den raad der Geneesheeren van lucht veranderen moſt, zijnen dienſt aangeboden, om zijne plaats in zijn afweezen waar te neemen. Daar op is hy aangenomen: en heeft de harderlijke bedieningen, in de plaatze van den Paſtoor, te Sneek verricht.

Daar op is *Sylvius*, nu wel te pas zijnde, wederom gekomen: maar *Petrus* weigert te vertrekken. Zelfs ſtookt hy een oproer te Sneek; en tracht zich zelven, in weerwil van den Paſtoor, in de Paſtory in te dringen.

Hy word van de Overſten vermaant: maar, alzoo hy naar geen vermaningen vraagde, word hy in den ban gedaan. Hy volhardt in den ban, valt van 't oude Geloof af, en word de Bedienaar van een andere Gezindheit: doch is ellendig, en al baffende, geſtorven.

De Overſten hebben in zijne plaats te Ooster-end gezonden den Eerw. Vader *Goemans*; onder wiens aanleidinge het Geloof weder aafſem begon te ſcheppen; doch dat duurde niet lang. Want in 't jaar 1665. heeft hy ondervonden dat de waarheit haat verwekt, en dat het klooſterleven een verdriet is voor de gulzigaarts. Zoo is hy dan door den nijd der broederen, en op het verzoek der Overſten, naar zijn klooſter ontboden: daar hy, met de menſchen die ziek aan de peſt lagen op te paſſen, zich zelven den Heere *Chriſtus* tot een zoeten geur opgedragen heeft. In zijne plaats is in de maand Mey 1665. door den Biſſchop van Kaſtorië gezonden.

Johan Schuyring, een Groninger: en als dezelve elders beroepen was; is *Simon de Graaf*, in 't jaar 1671. derwaarts gezonden.

Maar deze *De Graaf*, meer zijn eigen belang als dat van *Jezus Chriſtus* zoekende, heeft zich in 't naaſtvolgende jaar, als Groningen belegert was, tot den Biſſchop van Munſter begeeven. Van daar trok hy naar den Koning van Vrankrijk, die hem een Kanonniksdy in de Domkerk van Utrecht vereerde: maar hy heeft de inkomſten van zijne Kanonniksdy nooit genoten; en is ſedert hier te lande nooit gezien geweeſt.

Op dat dan de kudde niet zonder Harder zoude zijn; is door Gods wille derwaarts gezonden de Heer *Andreas Thiara*.

Dit

Dit is die Thiara, uyt wiens Aanteekeningen wy 't een en 't ander reeds getrokken hebben; en noch meer zaken aanhalen zullen.

Deze Andreas, een Leeuwaarder van geboorte / had te Loven op de Filosofy en Godtheit gestudeert / en in 't Kollegie van Viglius gewoont. Als hy in 't jaar 1660 weder in zijn Vaderland aangekomen was; is hy in de plaatze van Wilhelmus Foppens, dien men elders beroepen had / Pastoor van Hemelum en de omleggende plaatzen gewozden. Na dat hy daar ober de tien jaaren gestaan had; is hem de Pastory van Ooster-end / gelijk reeds gezegt is / opgedzagen. Deeze Pastory heeft hy dertig jaaren / en langer / met een gzooten yver en zozgvuldigheit bedient: wanneer hy / van ouderdom en al het arbeiden blind gewozden zijnde / het Harders-ampt afgestaan heeft aan

Ignatius Kramers, te Emmerik geboozen; zijnde insgelijks een Lovensch Filosoof en Godtgeleerde; die tot opvolger gekregen heeft.

Adriaan Hamsink, uyt het land van Twent. Deze Heer Hamsink had eerst by den Oberste van de Maagden op de Glaan / op de gzenzen van Twent / booz noodhulp gestaan: en / na dat de Dziessche Heeren de Fzancishaner Zendelingen verjaagt hadden / is hy Pastoor van 's Heerenbeen gewozden: zijnde de eerste uyt de Geestelijkheit die daar als Pastoor heeft gestaan.

HYDAART.

Hydaart / ook onder 't boozmoemde Dekenschap en Gzietenye gelegen / moet onder- Parochi, Vikarisschap, enz.

derscheiden wozden van Hdaart/ een dozp onder Hdaarder-deel in Oostergouw.

De Pastory gaf jaarlijks honderd goudguldens; het Vikarisschap tachtig. De Pzoost van S. Jans kerk te Utrecht trok acht schilden.

* Een adelijke Mevzouw uyt het geslagt Ubnya, de weereld verlatende/ en zich in een klooster begeevende/ heeft te Hydaart/ aan de Noozdzijde van t oude klooster/ beneffens het Stins van Bzoeder Dodo Tybbinga, in't jaar 1303 de eerste kerk getimmert. Aan deze nieuwe kerk heeft de gemelde Dodo een schoon Krucifix vereert: Gerlacus en Benedictus, Dodoos bzoeders/ hebben d'er ieder ook een moope schildery aan gegeeven. De andere Religieuzen / dooz hun voozbeeld opgewekt/ hebben van gelijken ter eere van Gods Heiligen het een en 't andere geschonken.

† De kerk/ die in 't jaar 1508 van ouderdom vervallen was/ is in 't zelfde jaar in beter staat gebzagt: gelijk ook de toren/ die 't jaar te voore ingestozt was.

LYTTIKKEWERUM.

Lyttikkewerum/ dooz de wandeling Lutkewierum/ is een dozp onder de Gzieteny van Hennaarder-deel/ en het Oekenschap van Bolswaard. Onder dit dozp hoozt de buurt Kiene; daar de vaart van Sneek op Franeker doozloopt; en den 20 Augusti een schoone jaarmarkt gehouden wozd.

De Parochiekerk heeft 100, het Vikaris-

* Vet. Fris. Chron. lib. 3, pag. 35.
† Idem Chron. lib. 11, pag. 102.

schap

ſchap 80 goudguldens opgebragt. In 't afgaan der zeſtiende eeuwe was Heer Hugo Paſtoor van dit dorp / en Heer Wybrand Vikaris.

• Hier ſtond een Stins / Rienſtra genaamd.

ITENS.

Itens / een dorp in 't zelfde Deltenſchap en dezelfde Grietenye gelegen / had een Parochiekerk; die 100 goudguldens opbragt: de Prebende die 'er was leverde 80 goudguldens.

Buiten den ban van Bolswaart / onder de Grietenye van Wonſer-deel / naar het dorp Herwert toe / ſtond een Nonnekloofter van S. Franciſcus Order; 't Oege- of Ooge-kloofter (1) genaamd.

AANTEKENING.

1. P. *a Winſemius* noemt het een Graauwe Begijnen kloofter: maar *Begijn* word wel meer by ſommige Schrijvers voor een *Nonne* genomen. Hy verhaalt ook hoe dat dit kloofter in 't jaar 1572 door eenen *Johan Bonga*, die de ſtad Bolswaard voor den Prins te vergeefs opge-eiſcht had, aan brand geſtoken is.

HAARWAART, of HERWERT.

In dit dorp / onder de Grietenye van Wonſer-deel en het Deltenſchap van Bolswaard gelegen / plagt de landdag van Weſtergouw gehouden te worden. De Paſtory bragt 115 goudguldens op; het Vikariſſchap 55. Aan den meergemelden Prooſt wierden acht ſchilden betaalt.

a Op 't gemelde jaar.

Onder dit dozp heeft geſtaan het vermaarde klooſter

BLOEMKAMP.

Zijnde een Abdy van de Ciſterci-zder / en aldus genaamd naar eenen bloemhof / die ten Weſte van de Abdy gelegen was. Naderhand heeft het ook 't Oldeklooſter geheeten; welken naam het tot den hedigen dag behouden heeft. Het is omtrent het jaar 1191 voortgeplant upt de Abdye van Klaarkamp; en is zijn begin ſchuldig aan drie gebroeders van Wommels; namentlijk * Tethardus, Herdradus, en Siboldus: zijnde de twee eerſten Prieſters / de derde een leek. Deze gebroeders / hebbende hunne loſſe en vaſte goederen aan 't klooſter geſchonken / hebben zich in 't zelve onder de kloſterlijke tucht begeeven.

Daar op heeft Balduinus II, op dat pas Biſſchop van Utrecht / zijne toeſtemming tot het ſtichten van het klooſter gegeeven: en in 't jaar 1192. een brief upt Dollenho aan zijne onderhoorige Prooſten / Dekens / Prieſters / en bozdere Geeſtelijkheit geſchreven: waar in hy de goede en godvruchtige lebenswijze der broederen beroomt en prijſt: het klooſter / zoo wel als de broeders / onder zijne Biſſchoppelijke beſcherming neemt; en alle de onderdaanen van zijnen Stoel wel ſtrengelijk met bedreiging van den ban / en van 't opſchorten hunner bedieningen verbiedt / het klooſter of de Religieuzen eeniger wijze te benadeelen.

Tethardus is in 't jaar 1192, op S. Chris-

* By anderen Cythardus genaamd.

tinaas

rinaas dag / door Gerbrandus, den Abt van Klaarkamp / tot eersten Abt van Bloemkamp aangestelt. Dezelve Gerbrandus heeft Herdradus aangestelt tot Prior; en Siboldus, met eenige broederen of Religieuzen uyt zijn klooster / gezonden om het klooster van Bloemkamp te bevolken. Tethardus heeft groote naarstigheit aangewendt om zijn klooster / zoo in gebouwen als in getal van Monnikken / te doen toeneemen; en om 'er een godbruchtige tucht in te voeren. Eindelijk is hy / na dat hy het bewind acht jaaren geboert had / in de maand December 1200. overleden: en heeft tot nazaat gekreegen

Wichardus. De kerk van het dorp Goutum / te voren Scharnum genaamd / had tot deezen tijd toe de Kerkvoogden van Utrecht toegekomen: maar Theodoricus van Are, op deezen tijd Bisschop van Utrecht / heeft de gemelde kerk door den volgenden brief aan Wichardus en desselfs nazaaten geschonken:

THeodoricus, by Gods genade Bisschop van Utrecht, wenscht enz. Wy willen dat het ieder kenbaar zy dat wy de kerk te Scharnum, wiens begeeving ons toebehoorde, en die langen tijd om de overstroomingen der zee onvruchtbaar is geweest, en woest en onbebouwd heeft gelegen, maar nu door het te rug wijken van de zeegolven, zoo als wy hopen, in staat is om weder tot het draagen van vruchten bequaam gemaakt te worden; dat wy, zeggen wy, uyt inzigt der eeuwige vergeldinge, die kerk, met al het vruchtgebruyk daar van komende, tot een eeuwige gifte aan onzen beminden zoon *Wichardus*, Abt van Bloemkamp,

en aan deszelfs klooſter, gegeeven hebben. Welverſtaande nochtans, dat wy en onze nazaaten daar van het oude jaargeld, te weeten 8 oncen Ezeker munt, van den gemelden Abt en deszelfs nazaaten jaarlijks zullen ontvangen. Op dat deeze gifte dan, enz. Gedaan in 't derde jaar der genade 1200, en in 't derde jaar van ons Biſſchopdom. De getuigen waren *Gerardus van Zanten*; *Remboldus* Prooſt van S. *Mariaas* kerk; en de volgende (1) dienſtluiden: *Walterus Radink*, *Hendrik van Smithuizen*, *Hanzing*, en veele anderen meer (2).

Daar op heeft Wichardus **deze landeryen / en noch eenige anderen daar aan paalende / zoo als hy die van den Biſſchop gekreegen had / ten behoeve en tot proſyt van zijn klooſter / bedaamt en bedijkt.**

Ludolphus, **Abt van Klaarkamp / heeft geleeft omtrent het jaar** 1322. **Deze** Ludolphus **betuigt in den volgenden brief dat Harlingen op dien tijd onder Franeker ſtond.**

IK broeder *Ludolphus*, by Gods genade Abt van het klooſter te Bloemkamp, wenſche, enz. Uluiden zy bekend dat alle de Grietmannen, op den dag van den H. Belijder *Odulphus* te Hartwert byeengekomen, met (gemeenen) raad en overleg geordoneert hebben dat de ſtedelingen van Harlingen voortaan moeten ſtaan onder het rechtsgebied van Franeker. Ter getuigeniſſe van welke zaak ons Zegel aan den tegenwoordigen brief gehangen is. Gedaan in 't jaar des Heere 1322, op het feeſt van den Heiligen Belijder *Odulphus* (3).

Dit klooſter heeft onder de opvolgers van Ludolphus, **ten getalle van dertig / zoodanig ge-**

gebloeit / en is zoo welvaarend geweest; dat het met recht onder de vermaarde kloosters van Vriesland gerekent mag worden (4).

Henricus van Steenwijk, een van de leste Abten / bekleede die waardigheit in 't jaar 1565. Weinige jaaren daar na wierd het klooster van Joris Schenk belegert / en van Dirk Bronkhorst ingenomen; die het den 19. October 1572. liet uytplunderen en onder de voet smijten.

AANTEKENINGEN.

1. *Dienstluiden*, in 't Latijn *Ministeriales*, waren geen knegten, of gemeene dienaars: 't waren goede en braave Edelluiden, die een Leenheer hadden; en hem, uyt hoofde van 't een of 't ander leengoed, zekere dienſten ſchuldig waren. Zoo zal men veele brieven vinden, daar zulke dienſtluiden, of dienſtmannen, van den beſten adel, als getuigen onder ſtaan. By *a Heda* ſtaat een brief, daar *Gysbert van Amſtel*, *Jillis van Amſtel*, *Aalbert van Wulven*, *Ernſt van Wulven*, *Herman van Woerden*, enz. als getuigen ſtaan, en *Miniſteriales* genoemt worden. In een anderen *b* brief worden *Gysbert van Amſtel*, *Aalbert van Wulven*, *Amelis van Worthe of van Woerden*, *Hendrik van Amersfoort*, *Steven van Boſinghem*, wederom als getuigen vermeldt; en *Miniſteriales* genoemt. Zoo zegt *Winhof c*, over 't oude Over-Yſſelſche Recht: *onder den namen der dienſtluiden werden in deſſen valle begrepen den gantzen adel und Ridderſchap.* Hier over kan *Goldaſtus*, ſchrijvende over *d Burchardus de caſibus monaſterii S. Galli*, ook nagezien worden.

't Is waar; ſomtijds ſchijnen de *Miniſteriales* of dienſtluiden van de Edelluiden onderſcheiden, en in tegenſtellinge van de Edelluiden vermeldt te worden: want men zal ſomtijds deeze uytdrukkingen vinden;

a Pag. 204.
b Charta inedita Ap. Ant. Matth. de nob. l. 4. cap. 21.
c Part. 1. c. 11. *d* Cap. 8.

want

tam e nobiles quam Miniſteriales: nobiles f vel Miniſteriales. En ſomtijds worden eerſt de Edelluiden, daar na de *Miniſteriales*, of dienſtmannen, uytgedrukt. Maar g dan worden de dienſtmannen tegen de Edelluiden geſtelt, om dat ze noch geen Ridders geſlagen zijn.

2. In jaar 1347. heeft *Johan van Arkel*, Biſſchop van Utrecht, de giſte van den Biſſchop *Theodoricus* beveſtigt. De brief kan achter de Hiſtorie van *Schotanus*, in zijne Brieven en *Documenten*, nagezien worden.

3. Ik zal hier noch eenige Abten uyt de Hiſtorien van Vriesland laaten volgen; en 'er iets van hunne daaden, zoo verre als die bekend zijn, by voegen.

Voor *Ludolphus*, in 't jaar 1233, heeft *Dudo* hier Klooſtervoogd of Abt geweeſt; zijnde de vierde, die deeze waardigheit heeft bekleedt *h*. Op zijn verzoek is het Nonnekklooſter van de Ciſterci order, 't welk dicht onder Sneek gelegen was, *Aula Dei*, of Gods Hof, genoemt geweeſt: doch door de wandeling, en in de Nederduytſche taal, wierd het altijd Nye-klooſter genoemt.

In 't jaar 1341. wierd Oldeklooſter geregeert door den twaalfden Abt, met naame *i Meilulfus*. Deze *Meilulfus*, ziende dat de partyſchappen van de Vetkoopers en Schieringers 't ganſche land onveilig maakte; en dat men zijn goed noch bloed geen uur verzekerd was; heeft met de Edelluiden en Overſten der knechten een verbond getroffen: onder belofte dat zy wederzijds eenige gewapende manſchap in dienſt zouden houden. Had dat maar op de verweering van eigen goed en lijf gezien; 't waar in te ſchikken. Maar 't zag ook op het verdrukken van andere klooſters, en van de Edelluiden; die de andere partye volgden. Daar by wierd 'er een goed getal van Konverſen aangenomen, meer als dienſtig was, en als men anders gedaan zouw hebben: 't welk enkelijk geſchiede, om

e Apud Buchel. ad Hed. ſub Ep. Godefrido.
f Buchel. ad Hed. pag. 203.
g Vide Ant. Matth. ibid.
h Suffr. Petr. de Script. Friſ. Decad. 12. cap. 8.
i P. Winſemius over 't jaar 1341.

de

de kloosters, als 't op een oorlogen ging, en als ze schielijk besprongen wierden, te verdedigen. Zulk slag van Konversen, die men wel soldaaten met kappen mag noemen, heeft in 't Olde klooster stand gehouden tot den tijd toe van den twintigsten Abt, *Dodo* genaamd. Want ten tijde van deezen *Dodo* is 'er een groot getal van die Konversen gestorven, zonder dat hy hunne plaatzen, door het aanneemen van nieuwe Konversen, wilde vullen.

't Is dan geen wonder en wel te begrijpen, dat die Konversen, als halve Monnikken en halve krijgsluiden, half op zijn Monniks half op zijn krijgsmans, ja dikwils als rechtschapene krijgsluiden, geleeft hebben.

In 't jaar 1380. was *Renicus* k *Kamga* Abt van Oldeklooster: een man, die de Schieringers zeer toegedaan was; en zijne Konversen meerin den krijgshandel, als in 't kloosterlijke leven en in den akkerbouw, onderwees. Hy heeft tegen *Adam*, Abt van Luinkerke, verscheide veldslagen gedaan. Ja in eenen slag, die in 't dorp Arum tusschen beide die kloosters geschiede, zijn meer als anderhalf honderd Konversen dood gebleeven. De Kronijk van Oldeklooster, naar het zeggen van *Winsemius*, beschrijft hem als een man zonder geleerdheit, maar welspreekend: en ze spreekt van zijnen oorlogslust, gelijk *Winsemius* doet. Omtrent deezen tijd heeft het Konvent veele landeryen en inkomsten onder Ritzum, Wierum, Haska, Hega, te Jorwert, Jorum, Herum, als ook in Gelderland en Holland, verlooren. De reden, die *Winsemius* van dat verlies geeft, wil ik wel gelooven; te weeten dat de menschen, ziende de Abten meer op het oorlogen als de godvruchtigheit gezet, in hunne genegendheit t'henwaarts meer en meer verkoelden.

Na de dood van *Renicus Kamga* is *Meinardus* Abt van Bloemkamp of Oldeklooster geworden: dewelke 7 jaaren Abt geweest zijnde, en om zekere zaken naar Zirixzee reizende, uyt de weereld is gehaalt.

In 't jaar 1413. was het bewind in handen van *Dodo Feitama*; die naar het schrijven van *Ubbo* l *Em-*

k P. Winsem. en Schotanus. l Sub finem libri 17.

mius

mius onder de Prelaaten van die geweſten vermaard was voor een man van geleerdheit en goede zeden. Die van Bolswaard hadden een van zijne Konverſen, die van adel was en diep in zijne gunſte ſtond, om 't leven gebragt. Lang had de Abt daar over geklaagt, en voldoening geëiſcht: maar de Bolswaarders lieten hem klaagen, en voldoening eiſſchen, zonder zich veel aan zijn geroep te kreunen. Hy, willende het koſte wat het koſte voldoening hebben, flux zijne vrienden, magen, en Konverſen gewapent: en 's morgens vroeg, voor dag en douw, op de ſtad aangevallen. Niemand was 'er op verdagt: en dus wierd 'er weinig of geen tegenſtand gedaan. Daar wierden dertien perſoonen gedoodt, die handdadig aan den doodſlag gehouden wierden. Sommigen wierden gevankelijk weggevoert, en op rantzoen gezet. Hoe loffelijk dat het leven van *Dodo Feitama* was; de voldoening voor den doodſlag moſt 'er evenwel weezen; en, om dat ze niet vrywillig gegeeven wierd, met den zwaarde gehaalt worden. De menſchen zullen doorgaans in de byzondere oorlogen zoo veel quaads niet gezien hebben; en van verſtand zijn geweeſt dat het kleine genootſchappen zoo vry ſtond, krijg te voeren, als groote. *Pierius Winſemius* zegt dat de Konverſen, met toelaatinge van den Abt, dus tegen Bolswert opgetrokken zijn. En dit is ruim zoo gelooffelijk als dat hy zelf, en in eigen perſoon, de bende zoude aangevoert hebben. Die van Bolswaard, die het zich tot een ſchande rekenden dat ze zoo door een bende van Monnikken verovert waren, hebben het tot twee reizen toe op de Abdy willen verhaalen: maar hebben hun hoofd beide de reizen voor 't klooſter geſtooten.

In 't jaar 1444 is *m Ulbodus Tienſtra*, in de plaatze van *Dodo* voornoemd, Abt van Oldeklooſter geworden. Een man, om de vromigheit van zijn leven en zijne godvruchtigheit zeer geroemd. Ook heeft hy, met meer andere vrienden, zeker verſchil tuſſchen zijne Monnikken en die van Ludinga-kerk, 't welk in een openbaaren oorlog ſtond uyt te berſten, door zijne tuſſchenſprake beſlift.

m Zie P. Winſem. Schotanus.

Petrus

Petrus n *Poppingawier*, die in 't jaar 1499. Kloostervoogd van Bloemkamp was, is ook een lid van den Raad geweeſt, die door *Aalbert van Saxen* aangeſtelt wierd.

De laatſte Abt is geweeſt

Thomas Groningenſis, of *Van Groningen*; die het Verzoekſchrift tegen de Vereeniging van Utrecht, in 't jaar 1579, met meer anderen onderteekent heeft: zoo als by *P. Winſemius*, *Schotanus*, en elders, te leezen ſtaat.

4. Volgens *Winſemius* is dit Konvent het cierlijkſte en voortreffelijkſte van Vriesland geweeſt; *zoo van inkomſten*, zegt hy, *als anderszins*. In 't jaar 1537, zegt hy vorder, als de Makkummerzyl vermaakt en vaſter gemaakt wierd, zijn zoo veele menſchen binnen 't klooſter, of ten minſte door het klooſter geſpijſt, dat men van 54 koeyen, die in 't klooſter waren, geen boters genoeg tot hun onderhoud kreeg. En heeft de Kellenaar, *Johan van Leeuwaarden*, geduurende het opmaaken van de Zyl, twaalf tonnen boter tot laſte van 't Konvent moeten koopen: 't welk alles binnen korten tijd voldaan is geweeſt.

NYELAND.

Dit is een treffelijk dorp / hoorende onder de Gzietenye van Wimbritzer-deel / en het Dekenſchap van Bolswerd. Het heeft een fraaye kerk / met een ſpitzen toren.

In een handſchrift der Utrechtſche kerke word het Doda-kerk genoemt: miſſchien om dat de kerk op den naam van S. Dodo ingewijdt was: welke S. Dodo gevierd word op den 28 October. De Paſtory en 't Vikariſchap heeft eertijds 100 goudguldens opgebragt: en dan was 'er noch een Prebende van 70 goudguldens. De Prooſt van S. Jans kerk trok 'er 16 ſchilden van.

In 't jaar 1550 wierd de Paſtory bekleedt

n Ubbo Emmius, P. Winſemius, enz.

door

door Valerius Herema, een Rechtsgeleerde: en in 't jaar 1560 door Wathias Heremanni (1), die ook Deken van Bolsward is geweest.

AANTEKENING.

1. In 't jaar 1470 heeft hier als Pastoor gestaan de Heer *Hero*: wordende voor een van de treffelijkste en verstandigste mannen van het land gerekent. Want als de Staaten van Vriesland in 't gemelde jaar in een onderhandeling zouden treeden met *Karel van Borgonje*, en over die zaak eenige gemagtigden naar Enkhuizen zouden zenden; hebben zy, zoo als *P. o Winsemius* zegt, de treffelijkſten en verstandigſten van den lande, en daar onder *Hero*, Pastoor van Nieuwland, daar toe gemagtigt. *Ubbo p Emmius*, die alle de naamen der gemagtigden niet uyt en drukt, zegt evenwel ook dat de aanzienlijkſten van de Geeſtelijkheit en van de wereldlijke luiden (*Spectatiſſimum quemque utriuſque ordinis*) tot die onderhandeling verkoren wierden.

WILSHUM,

Door de wandeling

WOLSUM.

Dit dorp / even eens gelegen / had een Parochiekerk / die 120 guldens opbragt: het Vikariſſchap was 70 guldens waardig.

In 't jaar 1579. was alhier Pastoor *q* Hotse Hendriks Aeksma, die het meergemelde Verzoekſchrift tegen de Vereeniging van Utrecht ook ondertekent heeft.

ABBAGAR,

Anders ook Abbega en Abinga genaamd /

o Over 't jaar 1470. p Ubbo Emm. ad ann. 1470.
q P. Winsemius over 't jaar 1579.

is ook onder dat Dekenschap en dezelve Gzietenye gelegen. De Parochiekerk bzagt 90 goudguldens op / het Vikarisschap 58. Aan den meergemelden Pzoost wierden 8 schilden betaalt.

ITERWERT.

Iterweert / gemeenelijk Tierkwert genaamd / en onder dezelfde Gzietenye en 't zelfde Dekenschap hoorende / is een dozp onder Wonser deel / tusschen Bolswaard en Wozkum. Behalven de Pastory / jaarlijks honderd goudguldens waardig / was 'er een Vikarisschap van 80 goudguldens. De Pzoost van S. Jans kerke / te Utrecht / trok 'er 17 schilden.

Onder dit dozp stond het huys Waltia.

DEDIGUM.

Dedigum / dooz de wandeling Dedgum / ook onder het Dekenschap van Bolswaard en de Gzietenye van Wonser-deel gelegen / had een Parochiekerk van 100 goudguldens 's jaars / en een Vikarisschap van 80 goudguldens. De Pzoost van S. Jans kerke trok 'er 7 schilden.

Van Griantoix, dat ook op de lijst van dit Dekenschap staat / wozd nergens eenig gewag gevonden.

WAXENS.

Dit dozp / onder de Gzietenye van Hennaarder-deel en het Dekenschap van Bolswaard gelegen / had een Parochiekerk / met een Vikarisschap. De Parochiekerk / of Pastory /

bragt honderd goudguldens op / het Vikariſſchap tachtig. De Prooſt van S. Jans kerke genoot 8 ſchilden.

GROVENDORP.

Dit is misſchien Groutorp / of Grioun-torp / een dorp van Wonſer-deel: het had een Parochi-kerk / die jaarlijks 110 goudguldens gaf: de Vikaris had 58 goudguldens.

Hemilych / Harmalbarch / Wolſchem / en Abnga / die op de lijſt van dit Dekenſchap ſtaan / worden noch van Pierius Winſemius in zijne Kronijk / noch van Chr. Schotanus in zijne Beſchrijvinge van Vriesland / noch van Ubbo Emmius in zijne Vrieſſche Hiſtorie / ergens vermeldt. Daar zijn 'er die Harmalburg voor Smallebrugge; Wolſchem voor Weſthem / Abnga voor Abbinga / willen genomen hebben. Van het laatſte dorp hebben wy reeds geſproken; van de anderen zal beneden geſproken worden.

DEKENSCHAP VAN GRANDWERUM,

Tuſſchen Harlingen en Workum aan de Zee.

Wildinghem, *Langerhove.*
Vikariſſchap aldaar *Exmora.*
Scadaart, Scadawaart. *Exangia, anders Pagoer.*

Fler-

Flerwolde. *Pyangum.*
Luttegaſt. *Makkum.*
Almywer. *Tornweert.*
Idſinghuizen.

WILDMYHEM.

Het dorp Wildmyhem / anders Wons en Woldens genaamd / is gelegen onder Wonſer-deel / en heeft ook den naam aan deze Grietenye gegeeven. Wildmyhem, Woldens, Parochiekerk, enz.

Daar ſtond een Parochiekerk; daar de Proost van S. Jans kerk te Utrecht 16 ſchilden van genoot. De kerk had een Vikariſſchap.

Dicht by dit dorp / oostwaarts op / is noch tegenwoordig een rond pleyn te zien / Wonſerweerſtal genaamd; om dat men daar de rechtdagen onder den blooten hemel plagt te houden.

SCADAART, SCADAWAART.

Dit dorp / t'hans by verkortinge Schaard genaamd / en onder de Grietenye van Wonſer-deel en het voornoemde Dekenſchap behoorende / is gelegen aan de baart van Franeker op Workum. De Paſtory plagt 100 goudguldens / het Vikariſſchap 70, op te brengen. Aan den Proost van S. Jans kerk te Utrecht wierden 12 ſchilden betaalt.

Onder Scadaart ſtond het Stins Aylva.

LANGERHOUW.

Langerhouw / onder dezelfde Grietenye en het voornoemde Dekenſchap gelegen / had

een Pastory van 110 goudguldens 's jaars / en een Vikarisschap van 80 goudguldens. De Proost van S. Jan trok 'er 8 schilden.

EXMORRA.

Dit dorp / dat zeer vischrijk is / en ook onder de voornoemde Gietenye en het gemelde Dekenschap behoort / had een Parochiekerk / die 110 goudguldens opbragt. Dan was 'er een schraale Prebende / van 40 goudguldens / die voor den koster was. De meergemelde Proost genoot hier 8 schilden.

EXANGIA.

Anders Pagoer / en misschien Panderga of Pandraga genaamd / was ook alzoo gelegen. De kerk heeft een dikken en stompen toren / staande aan den weg van Bolswaard naar Workum. Hier stond het huys Æminga; daar noch tegenwoordig de buurt den naam van voert.

De Pastory bragt 100 goudguldens op / het Vikarisschap 80. De Proost van S. Jans kerk trok 'er 8 schilden.

FLERWOLDE.

Flerwolde / onder 't zelfde Dekenschap gelegen / is het laatste dorp van Wonser-deel / naar 't Zuyden gerekend. De Parochiekerk gaf 90 goudguldens / het Vikarisschap 80. De Proost van S. Jans kerk te Utrecht had 'er 16 schilden.

In 't jaar 1558 heeft hier als Pastoor gestaan Martinus Turlonis.

LUT-

LUTTEGAST,

Misschien een en't zelfde dorp met Gaast / op zijn Latijnsch Gasum, is ook gelegen als boven. De Parochiekerk van Gaast bragt jaarlijks niet meer op als 90 goudguldens. Dan was 'er noch een schraale Prebende.

AANTEKENING.

Omtrent het jaar 1482 heeft op de Gaast als Pastoor gestaan Heer *Sioerd*, die ook Deken te Kollum was; en een zoen heeft helpen treffen tusschen de stad Leeuwaarden, en *Botto toe Haarwey*, enz.

ALMYWER.

Dit dorp / door de wandeling Abbingawierd genaamd / en onder de Grietenije en het Dekenschap als boven staande / is ook vischrijk / en aan 't meir Sengmeir gelegen. Het inkomen van den Pastoor beliep 90 goudguldens / dat van den Vikaris vijf en vijftig. De voorgemelde Proost trok 'er 12 schilden.

IDZING-HUIZEN.

Idzing-huizen / door de wandeling Idzegahuizen / is gelegen als boven / hebbende een Parochiekerk gehad / die den Pastoor 110 goudguldens opbragt: maar 't Vikarisschap bragt 80 goudguldens op. De Proost / boven gemeld / trok 8 schilden.

PYANGUM.

Pyangum / ook een dorp van Wonserdeel /

deel / onder 't Gekenschap van Bolswaard gelegen / had een Parochiekerk met de inkomste van 90 goudguldens; doch de Vikaris trok jaarlijks 55 goudguldens. Den Proost / meermaals gemeldt / wierden 6 schilden betaalt.

MAKKUM.

Makkum van een dorp een stedeke geworden.

Dit is eerst een dorpje van Wonser-deel onder 't voornoimde Gekenschap geweest: maar is naderhand door 't geluk van den koophandel in getal van huizen merkelijk toegenomen / zoo dat 'er ook de buur Straten in betrokken is. 't Is tegenwoordig een knap stedeke; wel voorzien van inwoonders / grooten koophandel dryvende / en hebbende 't gerief van een goede haven. De Parochi / die den H. Martinus Bisschop van Tours toewijdt was / heeft onlangs een nieuwe kerk met een nieuwen toren gekreegen.

De Pastory / jaarlijks 100 goudguldens waardig / had een Vikarisschap / dat 80 goudguldens opbragt. De Proost van S. Jans kerk / te Utrecht / trok 'er 12 schilden van.

In 't jaar 1557 wierd de Pastory bekleedt door eenen Heer Ulpius.

Andr. Thiara, in zijne Aantekeningen / spreekt aldus van de Katolijke Pastoors van Makkum: Wie dat 'er sedert het veranderen van de landregeering in de plaatze van Heer *Jakob* naar Makkum gezonden is, weet ik niet. Maar dit weet ik dat de schapen van Makkum de Kerk-oversten om een doorgeleerd Heer gebeden hebben. Om die reden hebben zy derwaarts gezonden den Heer *Ab Alma*; die in de *promootzie* der Filosofen te Loven de eerste

plaats

plaats had gehad. Deeze was wel een geleerd Prediker; maar, om dat hy de uytſpraak niet en had, hebben zy hem wederom gezonden, en zeiden tegens de Overſten: *Indien zijne geleerdheit inwendig was, zy konde uytwendig niet te pas komen.*

Toen is hun toegezonden *Johan Spangius*, een Vries, onder Leeuwaarden reeds vermeld. Maar dezen *Spangius* hebben zy ook, om wat reden weet ik niet, niet willen hebben: zijnde anders een man, die zijn woord wel konde doen; van een gezonde leering, en een ſtichtelijk leven; en die daar by zeer yverig was: zoo als te Leeuwaarden, daar hy naderhand gezonden wierd, genoeg gebleeken is.

In de plaats van *Spangius* is te Makkum gekomen *Wilhelmus Petri*, van Zuchtelen; die naderhand ook Paſtoor en Deken te Leeuwaarden geworden is.

Hy wierd opgevolgt door *Johan Roſa:* dewelke, om zeker krakeel met de gemeente, zijne Paſtory met de toeſtemminge der Overſten heeft overgedaan aan

Michiel Burgers, een Amſterdammer; dewelke, Paſtoor van Makkum zijnde, uyt het leven geſcheiden is den 8 Maart 1678.

In zijne plaats is gekomen *Niklaas Vincent*, een Vries. Doch alzoo hy in den kerker geworpen, en daar op gebannen wierd; wierd hy opgevolgt door *Gerardus Ubius*, naderhand Paſtoor van Hoorn.

Toen is 'er gekomen *Ano Willebrordus Ethma*; die van een beroerte geſtorven is den 21 January 1713.

Tegenwoordig word de plaats bedient door N. Beyer, een Uytlander.

TORNWAERT,

Anders Kornwaert / onder't zelfde Dekenschap in de Gzietenye van Wonser-deel gelegen / is een dorp aan den zeedijk / dicht by Makkum.

Behalven de Pastory was 'er een Vikariskhap; waar van Theodorus Telkonis den 7 Maart 1557. bezit genomen heeft. De meergemelde Proost van S. Jans kerke trok hier 12 schilden.

DEKENSCHAP VAN OPPER-WAGENBURG.

Hier onder behoorden

Follega.
Zommiga.
't Zergest.
S. Niklaasga.
Maris.
Olis.
Langeweer.
Zwaag.
Haulis, of *Hiaure.*
Nye Huw.
Olde Huw.
Thummers.
Ryp.
Folpranga, anders *Uytwollinga.*
Achtelum.
Evertweert.

DIt Dekenschap was byna geheel en gansch besloten binnen de Zeevenwolden: en strekte zich voornamentlijk over Lemsterland / Do-

Donyewerstal / en 't naasigelegen land: 't welk van ouds een vermaarde Gzietenye is geweest: want dit gewesie / gelijk elders gezegt is / stond in geestelijke onder de Bisschoppen van Utrecht. Daar had men

DE LEMMER,

Een aanzienlijk dorp / onder de Gzietenye van Lemsterland gelegen / 't welk den naam aan die Gzietenye gegeeven heeft. Het heeft een gemakkelijke haven / en een uytbaart in de Zuyderzee. Voor deezen / ter gelegendheit van de oorlogen / is hier somtijds / om de aangelegendheit der plaatze / een kasteel of vastigheit opgeworpen. Tegenwoordig staat 'er een nieuwe kerk.

Hier was gebooren Andreas Myrica, een Geneesheer / in de Latynsche / Gziekssche / Hebzeeuwsche / en Chaldeeuwsche taal erbaren: dewelke de Hooge Scholen van Italie / Pzankrijk / en Duytsland / bezigtigt hebbende / te Leeuwaarden van den steen gestorven is den 8 December 1585.

AANTEKENING.

Volgens het schrijven van den Heer *Menso Alting* word de Lemmers, in een parkementen brief van 't jaar 1228, en in een anderen brief van 't jaar 1231, *Lenna* genoemt. Of dit, op dien tijd, de naam van de Lemmer was, dan of het een fout van den uytschrijver is, weet hy niet te zeggen. Ik wil gelooven dat die Heer dat *Lenna* wel geleezen heeft: anders zouw ik 'er sterk aan twijfelen, of 'er niet *Limma* heeft gestaan. Want heb een oud Gebedenkboekje gezien, in gebroken Hollandsch, of zoo als 't my voorquam in 't Vriesch geschreeven;

Onder een korte voorrede ſtond de volgende naam op zijn Latijnſch uytgedrukt. *Suffridus Herema*, Paſtor in Limma. De taal van 't boekje, en de voornaam en toenaam van den Schrijver, ſchijnen te bewijzen dat dit *Limma* in Vriesland gelegen was.

EESTERGA.

Dit is het tweede dorp van Lemſterland.

FOLLEGE.

Follega, t'hans Vollega, een dorp onder het Gebiedenſchap van Opper Wageningen/ en in de Grietenye van Lemſterland/ is de geboorteplaats van Doktor Johan Vollega; en van Martinus (1) Hamconius, die ook over de Geſchiedenisſen van Vriesland geſchreeven heeft.

Dit dorp had een Parochiekerk/ daar de Proost van S. Jans kerk/ meermaals vermeld/ twaalf ſchilden van genoot.

Volgens een handſchrift van Georgius van Egmond heeft hier in 't jaar 1558. als Pastoor geſtaan Dominicus Zijdtjes.

Volgens 't't zelfde handſchrift was 'er ook een Vikary van S. Petrus, en een andere van S. Anna (2).

Maar vermits de inkomſten van de eerſte Vikary zoo gering waren/ dat 'er de Vikaris niet fatzoenlijk en eerlijk van leeven koſt; heeft Georgius van Egmond, Biſſchop van Utrecht/ dezelve Vikary vereenigt met die van S. Anna; dewelke toen bezeeten wierd door eenen Heer Sibrandi.

AAN-

AANTEKENINGEN.

1. *Joachim Hamconius*, die eerſt Onder-grietman van Lemſterland, daar na Dijkgraaf van de Sevenwolden, en eindelijk Grietman van Donyewerſtal is geweeſt, heeft, behalven andere geſchriften, de Princen, Koningen, Poteſtaaten en Heeren van Vriesland, met hunne beeltenisſen, en een beknopte beſchrijvinge van hunne daaden, uytgegeeven.

Daar heeft hy de doorluchtige Mannen, Geloofspreekers, en Schutheiligen van Vriesland, enz. in Latijnſche veerzen achter aan by gevoegt. 't Werkje zoude niet onbillijk zijn: maar in de Oudheden of de eerſte opkomſte van zijn Vaderland na te ſpeuren, heeft hy *Cappidus Stavrienſis*, *Occo Scarlenſis*, *Cornelius Andreas*, en dat ſlag van Schrijvers tot zijne gidzen gebruykt. Hy heeft zijn beſte gedaan: wy zullen 't hem nu toegeeven dat hy, qualijk voorgelicht en door zijne gidzen misleid, het zelfde omtrent die Oudheden vertelt, dat hy van anderen had hooren vertellen. 't Was toen de gemeene ſlender, de Oudheden van Vriesland zoo wat op te ſchikken: en ieder-eens gezigt is zoo ſcherp en doordringend niet, dat hy door die dikke duyſterniſſen der oude vertellingen kan henen zien.

Daarenboven heeft hy eenige andere gedichten in de Latijnſche taal uytgegeeven, die by *Suffridus Petri* konnen nagezien worden.

2. S. *Petrus* en S. *Anna* worden van [a] *Hamconius* onder de voornaame Schutheiligen of Patroonen van Vriesland gerekent. Van den eerſten, te weeten S. *Petrus*, zegt hy

Petrus, Apoſtolici Princeps & gloria cœtus,
Præcipuo Friſis ſemper veneratus honore eſt.

En van S. *Anna*,

Edita Jeſſæo, Joachimi *germine*, *conjux*
Chriſti *avia*, & *Matris*, *mater pia*, *Virginis* Anna.
Catholico Friſiæ populo venerabilis uſque
Exſtitit, & *ſuperum vix ulli e gente ſecunda.*

[a] De Viris illuſt. Friſiæ, pag. 67 verſa, & pag. 69.

Zy plagt, zoo als hy vorder zegt, bykans in alle kerken en kapellen met hare dochter, de Alderheiligſte Maagd, op de outaaren te ſtaan. Doch voor al wierd op het platte land veel werks van haar gemaakt.

Dat de H. *Petrus* hier zoodanig geviert en in achtinge is geweeſt; zoude hier van daan gekomen zijn, dat hy te Romen twee Ambaſſadeurs, die door de Vriezen derwaart gezonden waren, gedoopt zoude hebben. Zelfs zoude hy *Ægyſtus* naar Vriesland gezonden hebben, om het licht des Geloofs aldaar aan te ſteeken: maar 't is jammer dat het gezag van *Cappidus*, zijn eenigſten zegman, naderhand zoo laag is gezakt: wat ware dat anders een parel aan de kroon der Vriezen! Maar omtrent de geſchiedeniſſen en gewoonten van laatere tijden is 'er beter ſtaat op het zeggen van *Hamconius* te maaken. Daarom mag men, op zijn *b* zeggen, wel voor de waarheit vertellen dat de nieuwgetrouwde vrouwluiden, op het feeſt van S. *Pieters* Stoel, tot een teken dat ze haar afſcheid van de vryers en ongetrouwde dochters namen, uyt haare huyzen met kaatsballen wierpen; en dan op den bruids-ſtoel gingen zitten.

OOSTERZEE.

Oosterzee is eertijds een kasteel geweest; 't welk Willem I Graaf van Oosterland / naderhand ook Graaf van Holland / in 't jaar 1195 opgewerpen heeft tegen die van de Kuinder; dewelken / gelijk een oud handschrift der Utrechtsche kerke / en daar by Beka en Heda in 't leven van Balduinus II vertellen / zich verstout hadden de grenzen van de Sevenwolders aan te tasten. In dit zelfde kasteel heeft hy ook Theodoricus II Bisschop van Utrecht / in 't jaar 1198, gevangen gezet; dien hy / om het invorderen van zekere beds / uyt het kloosster te Staveren gevanklijk had weggeboert.

b Pag. 67. verſa.

Dit

Dit dorp / t'hans onder de Gzietenpe van Lemsterland gelegen / heeft een gzooten rechtsban; doch daar staat tegenwoordig geen kasteel.

De kerk van (1) Oosterzee stond onder de Abten van Lidlum. Dus heeft Kempo, te Wydum gebooren en Pastoor van Oosterzee / zich zelven ten tijde van Hoito, den zevenden Abt van Lidlum / aan de Abdy van Lidlum onderworpen. Welke Kempo naderhand / te weeten in 't jaar 1333, de dertiende Abt van Lidlum is gewoorden.

De Pastory van Oosterzee en van de omleggende dorpen is by onzen tijd bedient geweest door de volgende Kerkharders:

Theodorus Pellenrok; naderhand te Zwaag buiten Hoorn beroepen. Everhardus Stalpaert, een Hagenaar / en een Lovensch Godtgeleerde. Johannes Christophorus Sourhuys, te Emmerik gebooren. Willem Schutte, een Westfaling. Matthias Laurentius Morsland, te Sloten in Vriesland gebooren. Johan Klinkenberg, een Rotterdammer.

AANTEKENING.

1. *Sibrandus Leo* noemt deze plaats Aster-ze: en hy leert ons met eene, waar in dat die onderwerping gelegen was. S. *Niklaas* kerk, zegt hy, *op 't eyland Schellingen, word door haare eigen Kerkmeesters met volkomen recht aan die van Lidlum begeeven. Zoo is het ook gelegen met S.* Geertruids *kerk te Luthaverum: en met de kerk te Asterze.* Op een andere plaats zegt hy dat *Kempo*, die volgens onzen Schrijver Pastoor van Ooster-zee is geweest, tot Pastoor van Aster-zee aangestelt is.

ZOMMIGA

Word van sommigen voor 't zelfde dorp gehouden met

ZONNEGA,

't Welk onder Stellingwerf Westeinde gelegen is.

TZERGEST.

Door de wandeling Tzerkgaast / is een dorp van Donkewerstal / onder het voornoemde Oldenschap; hebbende een mooye kerk / met een schoonen toren. Die van Sloten / zoo als onder Sloten al gezeit is / stonden voor een gedeelte onder de Parochie van dit dorp: welke aan de Kanonnikken van Utrecht 12 * Postulaat-guldens betaalde.

S. NIKLAAS-GA.

Parochikerk en Pavan S. Niklaas-ga.

De Parochikerk van dit dorp / 't welk onder de Gzietenye en het Oldenschap als boven gelegen is / was ingewijdt op den naam van den H. Bisschop en Belijder Nicolaus; die ook den naam aan het dorp gegeeven heeft. Van deeze kerk trok de meergemelde Proost van S. Jans kerk zes schilden. De jaarmarkt valt 'er op den eersten Zondag na Pinxteren.

AANTEKENING.

1. *Hamconius*, die in zulke zaken wel ervaren was, verzekert ons dat S. *Nicolaus* ook een der voor-

* De Postulaat-guldens waren geslagen door Rudolphus Diephold, Bisschop van Uitecht, ter waarde van twee guldens het stuk. Zie van Leeuwen de Jure, pag. 198.

naamste

naamſte Schutheiligen van Vriesland is geweeſt. Hy merkt ook aan dat de ſteden Staveren, Kampen, en Amſterdam, die, de eene voor de andere na, de voornaamſte koopſteden (hier omtrent) zijn geweeſt, den Heiligen *Nicolaus* voor haaren Patroon gehouden hebben. Hy voegt 'er deze reden by dat S. *Nicolaus* de Patroon van de Zeevaarders was. Zoo zegt hy, ſpreekende van Staveren;

c *Tum quod eo placidâ ſruereſur præſide Thetis.*

Wil iemand de reden weeten, waarom dat men den Heiligen *Niklaas*, die miſſchien noit de zee bevaaren of ter zee gehandelt heeft, zoo veel magts over de zee plagt toe te ſchrijven; die zal by *Jo. Molanus* te recht geraaken. In den lofzang van S. *Nicolaus*, zegt hy, ſtaat te leezen dat zeker man een vaartuig, dat op de zee vergaan was; met zijnen zoon, die ook verdronken was, (door de verdienſten van S. *Nicolaus*) wederom gekreegen heeft. Hier op zullen ze buiten alle twijfel gezien hebben, zegt *Molanus*, die by den Heiligen Man drie kinderen plagten uyt te ſchilderen: te weeten, om daar door *te kennen te geeven dat* S. Nicolaus *de Patroon van de ſchippers en ſchipbreukigen is: die hem, als hy noch leefde en verre van hen was, om hulp aangeroepen hebben. Maar*, zoo vervolgt hy, *waarom toch drie kinderen in een vat geſchilderd, daar d'er maar van eenen zoon gewag word gemaakt? Ik houde dan veel meer van een andere ſchildery van S.* Nicolaus, enz.

Hier ziet men de gemeene ſchildery van S. *Nicolaus* door *Molanus* zelf, die op dit ſtuk al vry rekkelijk was, en veel inſchikte, afgekeurd.

S. *Nicolaus* is niet beter gevaaren als veele andere Heiligen: om dat men niet veel van zijn leven wiſt, en het evenwel op zijn heerlijkſt opſchikken wouw, heeft men d'er alderhande vertellingen ingeflanſt.

MARIS.

Dit is miſſchien het zelfde dorp met Aege-

c In Friſia, pag. 69.

meer;

meer; dat onder 't zelfde Dekenschap in de voornoemde Grietenye gelegen is.

OLIS
Anders Ter-Oele / en
LANGEWEER,

Zijn twee dorpen / die ook onder het gemelde Dekenschap en de Grietenye van Donyewarstal gelegen zijn. In het laatste / wegens zijne oudheid vermaard / stond het Stins van Douma; die by zijnen tijd het hoofd van de Vetkoopers was. De jaarmarkt valt 'er op den eersten Pinxterdag.

ZWAAG.

Anders Zonswaag / is een dorp / dat eben eens gelegen is / als de lestgemelde dorpen.

HIAULIS, anders HIAUWRE.,

Hiaulus is misschien de Jouwert.

Waar door misschien de Jouwer verstaan moet worden; is wel-eer een buurt geweest onder Haskerland; naar de kant van Westergouw. Het is gelegen onder de Parochie van Westermeer; daar die van de Jouwer noch begraven worden. Tegenwoordig is het een aanzienelijk dorp / hebbende de gedaante van een stad. Daar staat een nieuwe kerk / met een schoonen toren: welke kerk door den Prelaat van Haske / en andere Inlandsche Edel-luiden / ruim over 200 jaaren opgebouwt is. Het had ook een byze jaarmarkt / met een weekelijksche markt / en meer andere voorrechten verkreegen: 't welk alles door

door den Raad des Konings / uyt naame van 't huys van Oostenryk / bevestigt is in 't jaar 1525 De eene jaarmarkt valt op den 24 September / de andere op Pinxter dingsdag. Hier had men twee Staten (gelijk zy daar spraken) of vaste huyzen: 't eene / Heerma genaamd / stond onder de Jouwer: 't ander / dat Lyclama genaamd was / stond te Westermeer. Men heeft 'er ook gilden / om naar de Papegaay / en naar de Gans te schieten / enz.

De Jouwer en de omleggende plaatzen / zegt J de La Torre, zijn wel eer bedient geweest door

Hieronymus Astedum; die veele jaaren waarachter in Vriesland gearbeidt heeft; en daar overleden is in 't jaar 1663.

Deeze Heer *Astedum*, zegt *Andr. Thiara*, is tot een noodhulp; of gelijk anderen meenen, tot een tegenstreever toegevoegt een Pater uyt de Maatschappye van *Jezus*. Ik zeg 'er dit evenwel van dat de oude man, in zijne oude dagen tot armoede gekome, tot nazaat heeft gekreegen

Den Eerw. Heer *Ketelaar*: doch die daar slegts eenige dagen gebleeven is: want, om dat hy daar niet konde bestaan, is hy t'Almelo in 't land van Twent gezonden; daar een Nonneklooster was. Zoo is deeze staatzi aan de Geestelijkheit onttrokken; tot dat de Heer *Pellenrok* te Follega gezonden wierd, enz.

In de nabuurige plaatzen / die ook door Hier. Astedum bedient waren geweest / te weeten in de buurt de Heide / onder S Niklaasga voornoemd / zijn voort daar na weer andere Pastoors gestelt. De eerste was

De Heer Antonius Kokkaarts, te Wilboor-

den in Brabant geboren; tegenwoordig Pastoor te Kuilenburg. In zijne plaats zijn gekomen / Theodorus Witzenburg, een Gouwenaar. Leonardus Breugel, een Amsterdammer / die te Romen gestudeert heeft / enz.

AANTEKENING.

1. De Jouwer zoude zoo genoemt zijn, om dat zekere koopluiden aldaar * Jouwer, gelijk de Vriezen spraken, of haver en andere waren, in zekere buurt van drie of vier huizen, te koop hadden.

NYE-HUW,

OLDE-HUW,

Misschien Haule en Austerhaule / zijn twee dorpen; waar van 't eene in Schoterland / het andere in Donyewerstal / onder het meergemelde Dekenschap / gelegen is.

THUMMERS.

Parochikerk aldaar, enz.

Thummers / anders Hommers / is een dorp van Wimbritzer-deel / onder hetzelfde Dekenschap. Het is gelegen aan 't water de Bzekken; en voor deezen heeft 'er 't Stins Hottinga gestaan.

De Pastory bragt honderd goudguldens op; het Vikarisschap tachtig: de Prebende veertig. De Proost van S. Jans kerk te Utrecht trok 'er acht schilden.

RYPPE of RYPE.

De Ryp / onder 't zelfde Dekenschap gele-

* Winsem, onder Harkerland.

gen /

gen / had een Parochiekerk / die jaarlijks tweehonderd goudguldens opbragt: het Vikariesschap bragt 'er honderd op. Daar waren twee Prebenden / ieder van honderd goudguldens. Dan was 'er noch een derde / die tachtig goudguldens gaf / en voor den koster was. De Prooft van S. Jans kerk te Utrecht genoot acht schilden (1).

AANTEKENING.

1. In 't jaar 1252. is gestorven *Menco*, Priester te Ryp; waar door de Pastoor verstaan zal worden. *Ubbo Emmius*, over 't gemelde jaar, geeft hem deeze getuigenis, dat hy de laatste niet was onder de geleerden van zijnen tijd.

FOLPRANGA.

Folprange / anders Uytwollinga en door de wandeling Uytwollinger-ga genaamd / is een dorp onder het Dekenschap en de Grietenye als boven; aan 't water de Breken. De Pastory was jaarlijks honderd en twintig goudguldens waardig; het Vikariesschap zeventig. De gemelde Prooft trok acht schilden.

ACHTELUM.

Achtelum / gemeenelijk Echtelen en Echten genaamd / was een dorp van Leuvterland / en stond ook onder 't voornoemde Dekenschap. De Prooft van S. Jans kerk trok van de Pastory twaalf schilden.

DEKENSCHAP VAN NEDER-WAGENBURG,

of anders van

SNEEK.

Hier onder behoorden

De Paſtory van Sneek.
Isbroechten.
Ilſt.
Vikariſſchap te Ilſt.
Oeſſchem.
Fſolsgare.
Tyallebuzen, of Tylabuzum.
Gonigum.
Loyngum.
Offmyweer.
Opnabuzum.
Ternsle.
Broech.
Goynryp.
Ghawee.
Goltum.
Derdenge.
Aeſtebey.
Ylike.
Ffollehoge, anders Folzegar.
Tyons.

SNEEK, of (1) SNITS.

Sneek, waar gelegen, enz.

Sneek / de Hoofdplaats van dit Dekenſchap / een † Duytſche myl van Bolswaard Ooſtwaart op gelegen / ſchoon dat het op een laagen / waterachtigen / en natten grond legt / is van geringe beginſſelen tot zoodanige een ſtad aangewaſſen / dat het tegenwoordig nau-

† Alting part. 2, pag. 211.

welijks

welijks voor eene ſtad van Vriesland behoeft te wijken. Daar is ook een Schoole / die niet onbemaard is / en naaſt aan die van Leeuwaarden koomt: uyt dewelke ook beroemde mannen voortgekomen zijn. Onder deze mannen ſpant de kroon Joachim Hopperus, die op het ſtuk van de Rechtsgeleerdheit ſchier achter niemand van zijnen tijd behoeft geſtreit te worden: en door den Koning van Spanje tot Preſident van den Koninklijken Raad aangeſteit is. By Valerius Andreas / in zijne Bibliotheca Belgica, is breeder beſcheid van deezen geleerden Man te vinden; en wy hebben ook / onder Hemelum / breeder van hem geſproken.

Weeshuys, Gaſthuys, Kruysbroederen klooſter, Hoofdkerk, enz.

Behalven een gaſthuys / den H. Antonius toegewijd / en een weeshuys / met een kerkje / dat de kapél van 't (2) Kruysbroeder-klooster is geweeſt / is 'er een hoofdkerk / die ter gedagteniſſe van S. Martinus, Biſſchop van Utrecht / ingewijdt was. In deeze kerk / aan de Noordzyde / legt die vermaarde krijgsheld / de Lange Pier, onder een Latijnſch graafſchrift begraven.

Ridders van Maltha, buiten Sneek.

De Parochiekerk plagt twee honderd goudguldens op te brengen / het Vikariſſchap vijftig. Daar waren vijf Prebenden: twee van honderd goudguldens in 't jaar: een derde van tachtig / en twee anderen van zeventig goudguldens. De Prooſt van Utrecht genoot 16 ſchilden.

De * Ridders van (3) Maltha hadden een klooſter by Sneek ſtaan / door de wandeling genaamd 't Hoſpitaal van S. Jans berg. Uyt dit klooſter plagt de Parochiekerk haare Pas-

* Suffr. Petr. de Scriptorib. Friſ.

toozs te krijgen; achtervolgens het recht van Patroonschap / dat die S. Jans-heeren over verscheide kerken / als die van Oppenhuzen / van Bolswaard / en van Sneek / plagten te hebben.

De Jesuyten hadden in 't jaar 1574. van Philips II. verlof gekreegen / om hier een kollegie te bouwen; daar zy de jeugd in de Latijnsche (4) taal zouden onderwijzen. Maar alzoo zy den Raad en de burgery van Sneek tegen hadden / zijn ze naar Ilst getrokken. Als zy daar omtrent drie jaaren huys gehouden hadden; hebben ze Vriesland om de beroerten tegen den Rooms-katolyken Godsdienst verlaaten.

Pastoors. Volgens het schrijven van Suffridus Petri is Gellius Ilstanus, omtrent het midden der seszende eeuwe / tot Pastoor van Sneek geeischt geweest.

Volgens den zelven Suffridus is Dominicus Benedixius, die te Sneek gebooren was / Pastoor van Sneek geweest; eer dat hy tot Pastoor van Leeuwaarden aangestelt wierd. Onder de Pastooren van Leeuwaarden hebben wy wijdloopiger van hem gesprooken.

Lazarus Pastoors. * Na het verdrijven van den ouden Godsdienst zijn de Roomskatolyken van Sneek geholpen geweest door * Pater Pol, een Kapuzijn; die zijne ziel / ten tijde van zijne bedieninge / in zijne handen gedragen heeft. Doch alzoo hy / benevens de andere Zendelingen van zijne order / een Pausselijk bevel kreeg om weder naar zijn klooster te keeren; heeft hy zijne schaapen een voorbeeld van Godtvruchtigheit nagelaaten. In zijne plaats is gekomen An-

* Ex Annotat. Andr. Thiarae.

Andreas Sylvius. Doch om zyn kraheel met de Minnebzoederen / van 't welke boven gesprzoken is / wierd hy in 't jaar 1657. gebannen. Naderhand is hy naar Tessel gezonden; en is te Amsterdam / in den ouderdom van 80 jaaren / overleden. Hy heeft tot opvolgers gekreegen

Eduardus Sostra, te Sneek gebooren / en aldaar overleden in 't jaar 1673 / oude stijl.

Bavo Gaitsma, die aldaar Pastoor gestorven is den 22. November 1692.

Lambertus Kramer, te Emmerik gebooren / die het Pastoorsampt noch bekleedt.

Onder de vermaarde en geleerde mannen / in deze Stad gebooren / worden geteld

Geleerde mannen.

Albertus Hero, een der eerste queekelingen van Viglius kollegie te Loven; dewelke zijnen leertijd in de Godtkunde te Loven volendigt hebbende / te Keulen Licentziaat is geworden / en de Filosofy aldaar in S. Laurens kollegie voorgeleezen heeft. Daar na is hy Pastoor van Gerritsheim by Dusseldorp geweest; daar hy vroegtijdig / en niet ouder als 40. jaaren / gestorven is in 't jaar 1589. Hy heeft verscheide werkjes geschreeven; die by Valerius Andreas in zijne Bibliotheca Belgica, en by Suffridus Petri Decade 14 / opgeteld staan.

Alvinus Frisius, Schoolvoogd te Sneek / en naderhand 's Lands Sekretaris / heeft een kort Begrip der Vriesche Historie / van 't begin des volks af tot de tijden van Karel den Grooten toe / in Vriesche veerzen geschreeven. Hy heeft geleeft omtrent het jaar 1400.

Cornelius de Snekis, te Jndik by Sneek gebooren / een Dominikaner Monnik / Leeraar in de Godkunde te Kostok / Provinciaal

van zijne Order over Saxen / Vrankrijk / en Polen / en Algemeen Vikaris der Hollandsche Vergaderinge / heeft eene Defensionem Ecclesiasticorum, of Verdediging der Geestelijken, tegen Seb. Pol, een Luitersch Pfarheer / in vieren uytgegeeven.

Noch heeft hy geschreeven Sermones XXI, enz. dat is Een-en-twintig Sermoenen over het Broederschap van de Rozekrans onzer L. Vrouwe: dewelke te Parijs in 't jaar 1514 en nochmaal te Kostok zyn gedrukt in 't jaar 1517.

Hy is te Leeuwaarden gestorven den 14. September 1531 / en by de Predikheeren begraven.

Folkerus Simonis, eerst Schoolboegd in zyne geboorteplaats / en naderhand Burgemeester / heeft een Kronijk van Vriesland in de Latijnsche taal geschreeven / dewelke in Vriesland hier en daar gevonden word; en heeft gebloeit omtrent het jaar 1496.

Regnerus Bruitsma, Grieksheer der Republijk van Mechelen / en een man van een groot verstand / heeft in vieren uytgegeeven Votum Patricum; Geloste enz.

Noch heeft hy uytgegeeven Schola Salernitana, novo-antiqua, enz. of de Schole van Salerno / van oud nieuw gemaakt: hebbende dat werkje in een netter order gebragt / en 'er meer als 400 beerzen bygevoegt. Dit werkje is te Mechelen gedrukt in 't jaar 1633 / en te Loven in 't jaar 1635.

AANTEKENINGEN.

1. *Snein*, dat volgens [a] *Hamconius* op zyn Vriesch de Zon betekent, plagt te Sneek geviert te worden;

[a] Frisia pag. 97. & 98. versa.

en

en daarom zoude die Stad den naam van *Suits* gekreegen hebben. Waar omtrent aangemerkt dient, dat, volgens *b Schotanus*, *Suits* op zyn boersch gesproken is: maar dat de Steeluiden gewoon zyn Sneek te zeggen.

Sneek, te vooren een dorp, is een Stad geworden omtrent het jaar 1292: maar *c* een jaar daar na is ze door haar eigen vuur ganſch afgebrandt; zoo dat 'er maar twee huizen bleeven ſtaan.

2. In 't jaar 1579. is *Wibrandus Snevichanius* te Sneek Prior der Kruysbroederen geweeſt; en heeft, als zoodaanig, het voorgemelde Smeekſchrift tegen de *Unie* van Utrecht ondertekent.

3. Dat dit Hoſpitaal onder de Ridders van Malta geſtaan heeft, en van hen bewoont is geweeſt, ſchijnt hier uyt te blyken; 1. dat het een Hoſpitaal was; en 't is bekend dat de konventen, zoo wel van de Malteeſſche als Duytſche Ridders, eigentlijk Hoſpitalen waren, en Hoſpitalen genoemt wierden. 2. dat het een Kommandeur had; en de konventen van beide die ſoorten van Ridders ſtonden onder Kommandeurs. 3. Dat het konvent den naam had van S. *Jans* berg; en die 'er woonden *d Joanniters* genoemt wierden: en ieder weet dat de Ridders van Malta *Johannitæ*, of S. *Jans* Heeren, genoemt worden; om dat ze S. *Jan* voor den Patroon van hunne order houden. Daar zyn evenwel eenige bedenkingen, die de zaak wat duiſter ſchijnen te maaken; en daar men zoo ligtelijk niet uyt zoude koomen. Voor eerſt wat den naam van *Johannitæ* of *Johanniters* belangt; de *e* Monnikken op het Zant, of van 's Heeren Wijngaard, wierden ook *Johanniters* genoemt; en waren evenwel geen Ridders van Malta, maar niet anders als Norbertynen. Ten tweede, het ſchijnt dat dit Hoſpitaal, buiten Sneek, zoo wel van Nonnen als Monnikken bewoont is geweeſt: want als Sneek in 't jaar 1293 of 1294 ganſch afbrande, is het *Hoſpitaal klooſter van de Johanniter order*, om de eige woorden van P. *Winſemius* te gebruyken, ook

b Pag. 99.
c P. Winſem. over 't jaar 1292.
d Zie Suffr. Petri de Scriptorib Fr. Decade 15. cap. 10.
e Zie Bolswaard met de Aantek.

afgebrandt. En, zoo als hy 'er vorder byvoegt, zyn 'er ook vier Nonnen in 't zelve klooſter omgekomen. Nu weet ik niet of men ergens wel vinden zal, dat het by de Malteeſſche Ridders oyt gebruykelijk is geweeſt, dubbelde konventen te hebben. Dubbelde konventen noem ik, die zoo wel van vrouws- als mans-perſoonen bewoont wierden. Ten derde is *Gellius Iſtanus*, die eerſt Kommandeur of *Kommendator* van 't Hoſpitaal was geweeſt, naderhand Kommandeur van Witwert geworden: doch dat de S. *Jans* Heeren, ik meen de Malteeſſche Ridders, te Witwert een konvent gehad en gewoont zouden hebben, zal men wederom niet bewyzen. In tegendeel heeft men uyt onzen *f* Schrijver dat daar een Nonneklooſter ſtond: van een konvent der Malteeſſche Ridderen weet hy, noch eenig Hiſtoryſchrijver, geen enkeld woord te ſpreeken. Ten vierde: dat zoo veele Schrijvers, als *Suffr. Petri*, *P. Winſemius*, *Chr. Schotanus*, daar ze van dit Hoſpitaal te ſchrijven hebben, geduurig van Johanniters ſpreeken, zonder het minſte gewag van de Malteeſſche Ridders te maaken, dat zouw ook eenig nadenken konnen geven, of het wel Malteeſſche Ridders zyn geweeſt. Men is doorgaans gewoon de oudheden van zyn Vaderland op 't heerlijkſte op te ſchikken; en de naam van Ridders van Malta luidt vry zwieriger, en is veel hoogdravender, dan die van Johanniten. *Suffridus Petri* voor al doet alles, dat eenigſins tot luister van Vriesland kan dienen, zoo hoog gelden als hy kan; en zouw zoo een roemruchtige Ridder-order, zoo het ſchijnt, zoo vlegt en recht onder den naam van Johanniten niet altijd vermeldt hebben.

Doch dat zyn ten hoogſte maar zwarigheden; dewelke, hoe zwaar dat ze voorkoomen, evenwel voor gewigtiger bewijsredenen zouden dienen te wijken. Een Hoſpitaal, een Kommandeur van 't Hoſpitaal, Johanniten, dat ſchijnt bet door te ſlaan.

Wy zullen 't dan voor een Hoſpitaal, of voor een konvent van Ridders die de zieken en arme pellegrimmen ten dienſte ſtonden, laaten doorgaan; en 'er ſlegts byvoegen dat het dan een konvent van Mal-

f In Witwert onder 't Bisdom van Groningen.

teesſche, en niet van Duytſche Ridders, zal zyn geweeſt. De Schrijver zegt het ook: en behalven dat de naam van *Johanniten* zulks ook te kennen ſchijnt te geeven; zoo heeft 'er dit Hoſpitaal al geſtaan, eer dat de Duytſche Ridders, in 't Latijn *Equites Teutonici*, hier Konventen konden hebben. Het Hoſpitaal, gelijk we reeds gezegt hebben, is omtrent het jaar 1294. afgebrandt: en had toen volgens het ſchrijven van *P. Winſemius* al 88 jaar in de Sneeker buurt geſtaan. Zoo is het daar dan opgerecht omtrent het jaar 1206: daar de Order van de Duytſche Ridders niet g of weinig ouder, ja miſſchien noch jonger is, als 't jaar 1190: en eerſt eenige jaaren daar na, en dat allengskens, in rijkdommen en Konventen heeft begonnen aan te groeyen. De S. *Jans* Ridders, naderhand de Ridders van Rhodus, en eindelijk de Malteeſſche Ridders genaamd, waren al opgekomen omtrent het jaar 1104: en konden in den tijd van honderd jaaren hier en daar Konventen geſticht of gekreegen hebben.

Het geen ik van de Outheit en eerſte opkomſte der gemelde Orders zeg, koomt met het zeggen van alle Hiſtoriſchrijvers over een: en ik dagt dat ik zulke zegsmannen hebbende, geen opſpraak over mijn zeggen had te vreezen. Maar nu, mijne uyttrekzels nagezien hebbende, bevind ik dat ik ſommige laatere Schrijvers van de gemelde Ridder-orders ligtelijk aan den hals zoude krijgen. Want die laatere Schrijvers, die 'er immers beter kennis van moeſten hebben als de Schrijvers die het beleeft en met eigen oogen geſien hebben, *h* weeten ons te vertellen dat de gemelde Ridders al ten tijde van *Chriſtus* ingeſtelt zijn door de H. *Marta*. Zoo iemand naar de reden van hun ſeggen vraagt, die hebben zy gereed: en weeten zoo een onbezonnen vraager den mond wel haaſt te ſtoppen. *Als* Chriſtus, zeggen zy, *de twee Zuſters bezogt, was* Marta *met het huyswerk en de uyterlijke dienſten bezig: dat doen de gemelde Ridders*

g Vide Dusburgi Chron. Pruſſ. item Annotationes Hartknochi, &c. &c.

h Zie de Voorrede van Hiſt. des Ordres Relig. onlangs in quarto uytgekomen; daar dit zeggen gehekelt word.

ook.

ook. Staat die bewijsreden niet door; en heeft 'er iemand wel een enkeld woord tegen te zeggen?

Maar hoe zeer dat zulke Schrijvers zich voor de Oudheit van hunne Orders uytgeflooft hebben; noch hebben ze dezelfde Orders op dat ſtuk veel te kort gedaan. Broeder *Paulus a S. Sebaſtiano*, Religieus van de Hoſpitaal order van S. *Joannes a Deo*, ja *Definitor* en Groot i Ziekemeeſter van dezelfde Order, die miſſchien noch in 't leven is, en zijn werk in 't jaar 1696. uytgegeeven heeft, heeft de Oudheit van de Hoſpitaal-orders wel anders k uytgecyfert. Hy zag dat de Karmelyten hunne afkomſte van *Elias* rekenden: en vervolgens dat een Oudheit, die niet hooger zoude gaan als *Martha*, verre achter zoude leggen. Dat was niet te lijden voor een man, die een oprechte zugt voor den glans en glorie van zijne Order had; en die het, op 't ſtuk van de Oudheit, geen eene Order gewonnen wilde geeven. „ Wat recht „ hebben de Karmelyten toch, *zegt l hy*, om hunne „ Order ouder te maaken als de onze? Konnen zy „ tot *Elias* toe opklimmen, die 900 jaaren ouder is „ als *Chriſtus*; wy rekenen onze opkomſte noch 900 „ jaaren ouder als *Elias*. Onze Order, zegt hy al „ vorder, heeft haar begin van den Patriarch *Abra-* „ *ham*, die zijne woonſtede had in eene alderedelſte „ landsdouwe, te weeten het dal van *Mambre*. Uyt „ dit dal is onze Order door onzen Heiligen Vader, „ *Johannes a Deo*, overgebragt in de ſtad Granate.„ Dan bewijſt hy uyt eenige Vaders dat *Abraham* de herbergzaamheit, *hoſpitalitatem*, geoeffent heeft: en daar uyt beſluyt hy dat zijne Hoſpitaal-order, om dit woord weder te gebruyken, door *Abraham* ingeſtelt is. En, op dat *Abraham* toch tot zijne order behooren zouw, en een Religieus zy geweeſt, ſtelt hy vaſt dat *Abraham* ook de armoede, gehoorzaamheit, en kuysheit beoeffent heeft. „ Van deezen ſtam, „ *zegt hy*, zijn wy, zijne wettige kinderen, voort- „ gekomen; en zonder eenige afbreekinge afgedaalt.„

i Infirmarius Major.

k Papenbr. Reſp. ad Seb. a S. Paulo Art. 16. num 6, 7, 8, 9, 10, &c. item Hiſt. des Ordres Rel. als boven.

l In Epiſt. ad generalem ſuum, Script. anno 1696.

Daar

Daar is zijne Order dan zoo veel ouder als die der Karmelyten; en de laatſten, hoe zeer dat ze op hunne Oudheit roemen, koomen 900 jaaren te laat. Maar dit was noch niet genoeg, en raakte de Oudheit maar. De Karmelyten, die de Profeeten *Elias*, *Eliſæus*, *Jonas*, *Abdias*, enz. ja *Pythagoras*, *Baſilides*, onder hunne voorzaaten en Religieuzen rekenen, moeſten ook op dat ſtuk den voorrang niet hebben. „ Hebben de Karmelyten, het zijn weder„ om zijne woorden, *Elias* en *Elizæus* tot Generaals „ (of Opperkommandeurs) gehad: wy konnen *Abra„ ham*, *Loth*, *Laban*, *Tobias*, voor onze Generaals „ opgeeven. „ En eenige regels hooger: „ ja *Joſeph*, „ die 't Opperbevel in Egipten had, is die niet een „ ſtrijdend Religieus van onze Order geweeſt?„

Vraagt men naar de Konventen van die Opperkammandeurs, en vervolgens van de Religieuzen ook; daar heeft hy zoo wel een nette lijſt van, als van de Opperkommandeurs. De huizen der Patriarchen, dat van de weduwe van *Sarepte*, en van de *Sunamittinne*, ja de Schaaps-poel by *Johannes* aan 't vijfde vermeld, zijn altemaal Konventen van zijne Order geweeſt. Dat meer is, zy hadden een Konvent in den voorburg der helle ſtaan: daar heeft *Abraham* een Konvent geſticht, om de kinderen, die zonder doopzel ſterven, te herbergen.

Na dat hy dan alles op zijne manier beweezen heeft, laat hy de triomfklok gaan: „ Wat zal Broe„ der *Sebaſtianus a m S. Paulo* hier op konnen zeg„ gen; wat zal Vader *Daniel Papenbrochius* hier te„ gen inbrengen? Zullen zy, in een zoo lange reeks „ van eeuwen, wel eenen Schrijver vinden, die ons „ gevoelen, hoewel tot nu ongehoord, tegenſpro„ ken heeft? Zekerlijk geen een. Maar wy zullen „ hun getuigen voor duizenden van jaaren, en hon„ derden van eeuwen, opgeeven. En wie zoude „ daar aan twijfelen; daar wy reeds *Chryſoſtomuſſen*, „ *Chryſologuſſen*, *Baſiliuſſen*, *Tertullianuſſen*, *Ambro„ ſiuſſen*, opgegeeven hebben?„ Maar het zeggen van die Vaders koomt enkelijk hier op uyt dat Abraham de gaſtvryheit geoeffent heeft. Dan telt hy eenige Schrijvers van de laatere tijden op, die hetzelfde

m Een Karmelyt.

zoo-

zouden beveſtigen. Maar, als zy 't al beveſtigden; zoude het zeggen van zulke Schrijvers, als *Johan d'Eſtrado*, *Alphonſus Baſtin*, *J. B. Sicardus*, *Mencius d'Ulloa*, *Manuel de Leon*, *Joſeph ab Incarnatione*, *Petrus a S. Thereſia*, *Thomas de Salas*, by de meeſte Leezers miſſchien niet veel hooger gelden, als het zeggen van een dozijn Paragayers, of Toupinambouzen.

Het aardigſte van allen is dat de leſte, te weeten *Thomas de Salas*, met die heerlijke Kommandeurs en Mede-ridders die wy opgegeeven hebben noch niet vergenoegd, zelfs den Engel *Raphaël* op de lijſt van die Hoſpitaliſten of geeſtelijke Ridders ſtelt. De Engel *Raphaël*, met *S. Joannes a Deo* koutende, zeide tot hem: *Wy zijn altemaal van eene en dezelfde Order*. Dat is, volgens gemelden *Salas*, zeer wel te verſtaan: want *Raphaël*, ſegt hy, was een van de drie Engelen, die den Aartsvader *Abraham* in het dal *Mambré* verſchenen zijn. *Raphaël* was de waard of onthaalder niet, maar de gaſt: doch het ſchijnt dat men in 't aanneemen van de Hoſpitaal-broeders zoo nauw niet behoort te keuren.

Ik moeſt niet vergeeten dat de gemelde Schrijver, *Paulus a S. Sebaſtiano*, een ſchoon en krachtig bewijs uyt den Apoſtel *Paulus* trekt, dat 'er by deſſelfs tijd al een Order van Gaſthuys-ridders was. Die H. Apostel, ſchrijvende aan de Romeinen, vermaant hen onder anderen tot het beoeffenen van de herbergzaamheit: 't welk aldus in de *Vulgata* of gemeene Latijnſche overzettinge uytgedrukt ſtaat: *Hoſpitalitatem ſectantes*. Daar op maakt de Schrijver deeze uytgeleeze en keurlijke aanmerking. „ 't Is aanmerkens„ waardig dat hy de herbergzaamheit een Sekte „ noemt (*Sectantes*); want op dien tijd wierden alle „ Religieuze Orders, als die van de Rechabiten, van „ de Nazareërs, van de Karmelyten, Sekten genoemt. „ Zoo een ſchrander Schrijver behoorde uytleggingen over den Bybel te maaken. Wat zouw hy verhole zinnen en diepzinnige waarheden, die tot noch toe onbekend zijn geweeſt, voor den dag konnen brengen!

Maar zullen wy zoo van de Ridder-orders ſcheiden, zonder een woord van de Vrieſſche Ridder-

order

order te reppen? Dat zouw over mijn gemoed niet mogen.

Zoo zeggen dan verſcheide *n* Schrijvers dat *Karel de Groote* in 't jaar 802 zoo een Order opgerecht heeft; en dat hy aan de Ridders, voor een wapen of teeken van hunne Order, gegeeven heeft een kroon. Deeze kroon moeſt afgebeeld ſtaan op een wit kleed; en zoo een wit kleed, met een kroon daar op, was de dragt van de Ridders. Voorts moeſt 'er onder die kroon deeze zinſpreuk ſtaan; *Coronabitur legitimè certans*: dat is, *die wettig* of *behoorlijk ſtrijdt, zal gekroont worden.* Sommigen zeggen dat hy zulks gedaan heeft ten gevalle van de Vriezen, die hem grooten dienſt hadden gedaan tegen de Saſſen: anderen meenen te weeten dat hy het gedaan heeft; na dat hy *Deſiderius*, Koning van Lombardye, t'onder gebragt had.

De Abt *Juſtiniani*, die 't beruchte Privilegi der Vriezen uyt *Hamconius* opgeeft, en daar alleen op ſteunt, voegt 'er by dat *Karel de Groote* hun den Regel van S. *Baſilius* voorgeſchreeven heeft.

Zy deeden een gelofte, zeggen de zelfde Schrijvers, van hun Vorſt houw en getrouw te zijn; en den Chriſtelijken Godsdienſt te beſchermen. *Schonebeek* voegt 'er by dat de Koningen van Vrankrijk zich altijd het Grootmeeſterſchap over deeze Order toegeſchreeven hebben; hoewel dat de magt om zoodaanige Ridders te maaken, naar zijn zeggen, den Keizer toebehoorde. Niemand wierd tot Ridder aangenomen, zoo als ze vorder zeggen, of hy moeſt den Keizer eerſt vijf jaaren lang gedient hebben.

Dat zijn al merkelijke omſtandigheden: en men kon d'er ſchier geen netter beſchrijving van geeven. Voeg hier nu zoo veele Hiſtoriſchrijvers by die het altemaal even omſtandig, en als een gewiſſe zaak, verhaalen. Dat meer is; de Abt *o Juſtiniani*, zoo even aangehaald, heeft ons de Grootmeeſters van de Vrieſſche Ridder-order, ieder op zijnen tijd, opge-

n Schonebeek Ridderl. Order: Herman. Hiſt. des Ordres Milit. Mennens deliciæ Equeſtr. Ordinis. Mendo de Ordin. Militar. Abbas Juſtiniani Hiſt. di tuti Ord. milit. &c. Joſeph Michieli Teroſu militar. &c.

o Zie Hiſt. der Ordres, onlangs in 4 uytgekomen.

levert.

levert. Naarder beſcheid, zoo het ſchijnt, zouw men niet konnen eiſſchen.

Evenwel koomt 'er onlangs een [p] Schrijver opdaagen, die de ganſche Vrieſſche Ridder-order, in weerwil van alle haare voorſtanders, over hoop ſmijt; en zich niet ontziet een ſchrap door alle de zoo even gemelde Opper-kommandeurs of Grootmeeſters te haalen.

Een Schrijver, zeg ik, die een grondige kennis van de Keligieuze en Ridderlijke Orders heeft; die alles, wat 'er van gedrukt of geſchreeven is, ſchijnt [q] geleezen te hebben; die doorgaans met een goed oordeel en met kenniſſe van zaken ſpreekt.

Voor eerſt ontkent hy dat 'er ergens een Ridderlijke Order zoude ingeſtelt zijn voor de twaalfde eeuwe. De Inſtelder van ieder Ridder-order word doorgaans van de Schrijvers met naam en toenaam genoemt: het jaar, daar of daar omtrent, aangeweezen; de eerſte Grootmeeſters opgetelt, enz. dat alles gaat niet hooger als de twaalfde eeuw. Is 'er ergens een Ridder-order die, om het hoofd boven de andere uyt te ſteeken, of door eenige Schrijvers gaande gemaakt, op een hooger oudheit zouw willen roemen; die zal naar zijn zeggen, als 't op een bewijzen zoude aankoomen, verre te kort ſchieten. De zoogenaamde Ridders van *Conſtantinus*, en die van *Lazarus*, zouden miſſchien het meeſte gerucht wel maaken; en haare afkomſte van den grooten *Konſtantyn*, of van S. *Baſilius*, willen rekenen: doch daar ſchijnt hy vry wel op te antwoorden.

Ten tweede heeft hy 'er dit tegen, dat *Karel de Groote* hun den Regel van S. *Baſilius* zoude voorgeſchreeven hebben. Hoe, zegt hy, zoude *Karel* hen den Regel van S. *Baſilius* voorgeſchreeven hebben; daar hy zoo een ongemeene zucht had voor den Regel van S. *Benedictus*; en geen anderen Regel in zijn Rijk gedoogde?

Ten derde; dat de Koningen van Vrankrijk zich als Grootmeeſters van deze Order gedragen zouden hebben; en dat de Keizers de magt hadden om iemand in dat Ridderſchap in te lijven; behoorde naar

[p] De Schrijver van gemelde Hiſt. des Ordres.
[q] Zie de lijſt van zijne Auteurs.

zijn

zijn zeggen beter beweezen te worden. Althans heeft hy niet vernomen dat de Keizers, of de Koningen van Vrankrijk, oit zulke Ridders gemaakt hebben.

Ik laat den Leezer zulk een besluyt hier maaken, als 't hem belieft: en zal 'er slegts eene Aanmerking of twee byvoegen, die het zeggen van den Schrijver noch eenigzins konnen stijven.

Voor eerst zijn alle de Schrijvers, die de instelling van de gemelde Ridder-order zoo omstandig vertellen, van jonger *datum*; en hebben even voor onzen tijd geleeft. *Martinus Hamconius*, de oudste van allen, leefde noch in 't begin der zeventiende eeuwe. Zulke Schrijvers koomen wat te laat, om over een zaak van de negende eeuwe op hun woord gelooft te worden. Van de bulle van *Karel den Grooten*, die zy voor haar bewijs konnen bybrengen, zal aanstonds gesproken worden.

Ten tweede; zal het meenig Leezer misselijk voorkomen dat 'er zoo een Vriessche Order gebloeit zoude hebben, en voor de Vriezen zoude ingestelt zijn; zonder 'er by de Vriessche Historischrijvers een eenig Edelman, of Potestaat, of Landt-overste, vermeldt of opgegeeven word, die zoo een Ridder zouw zijn geweest; en zoo een wit kleed, met een kroon daar op, gedragen zoude hebben. Lees *suffridus Petri*, *Ubbo Emmius*, *Chr. schotanus*, *P. Winsemius*, *Martinus Hamconius*; Lees daar by *Cornelius Andreas*, *C. Kempius*, enz. Geen een, die zoo een Vriesch Ridder weet te noemen.

Ten derde; ik durf zeggen dat deeze gansche Ridder-order voornamentlijk en eenigliik steunt op de beruchte bulle van *Karel den Grooten*, of het zoogenaamde Privilegie der Vriezen. En de Abt *Justiniani*, om reden van zijn zeggen te geeven, geest die gansche *Bulle uyt Hamconius* op. Doch van wat alloy dat deeze Bulle is, daar over word in de *Aantekeningen* van dit werk gehandelt. Maar, die Bulle in haar geheel gelaaten, ik zie noch niet dat ze tot een volkomen bewijs voor zoo een Ridder-order kan dienen. Alle de Vriezen, die Ridder geslagen wierden, moesten volgens die Bulle een schild van den Potestaat krijgen; daar een Keizers kroon, tot een teken van vryheit, op geschildert stond: van het dra-

gen van een wit kleed, of van een Regel, word in de Bulle niet geſproken. Zoo een kroon was geen teken van een byzondere Ridder-order: anders zouden alle de Vrieſſche Ridders tot die order, behoort, en altemaal in 't wit gegaan hebben. Ook zouden ze altemaal naar den Regel van S. *Baſilius* geleeft hebben, en als halve Religieuzen zijn geweeſt. Zijn dan alle de Vrieſſche Ridders ongetrouwd geweeſt, en hun leven lang ongetrouwd gebleeven? Dat is, heeft Vriesland geen andere Ridders gehad, als ongetrouwden, en halve Religieuzen?

Dit heb ik meer om de zaak te onderzoeken, als om ze uyt te wijzen of te beſlechten, voorgeſtelt: en ik zouw 'er zelf bly over zijn, en het de Vriezen van harte gunnen, indien deeze zwarigheden te deeg opgeloſt wierden.

5. Het is bekend dat de Vaders Jeſuyten in de meeſte ſteden der Katolijke landen kollegien en ſcholen hebben, daar zy de jeugd in de Latijnſche en Griekſche tale onderwijzen. Ook mag men zeggen dat zy den ſlegtſten naam op dit ſtuk niet en hebben, en doorgaans bekend ſtaan voor goede Latiniſten. En noch onlang heeft zeker * *Rector* der Latijnſche ſcholen in Holland, hoewel een Proteſtant, de leerwijze der Jeſuyten geroemt. Ik zal hunnen lof op dit ſtuk niet verkleinen: en 't zouw my ook weinig paſſen, die by hen t'ſchool gegaan heb; en geen reden heb, om over hunne onderwijzingen te klaagen. Evenwel moet ik Hiſtoriſcherwijze verhaalen dat zy op dit ſtuk niet altijd zijn gepreezen geweeſt; en dat *J. Mariana* zelf, hoewel een Jeſuyt en een man van groote geleerdheit, tegen hunne bequaamheit om Latijnſche ſcholen te houden veel te zeggen heeft. „ Doorgaans, zegt hy, hebben wy gebrek aan goe-
„ de Meeſters: en zoo geſchiedt het dat zulke per-
„ ſoonen twee of drie jaaren lang de jeugd in de
„ taale onderwijzen, die de taal zelf niet geleert
„ hebben, en niet begeeren te leeren. En daar door
„ geſchiedt het vorder dat de toehoorders van hen
„ niet anders leeren als wantaal en oneige ſpreek-
„ wijzen; dewelke zy naderhand noit ontleeren

* De Heer Schroderus, Rector der Latijnſche ſcholen te Delft.

„ kon-

„ konnen. 't Is buiten twijfel dat men tegenwoor-
„ dig in Spanje minder kennis heeft van de Latijn-
„ ſche taal, als over vijftig jaar. Ik geloof, ja ik
„ houde het voor zeker en gewis, dat de voornaamſte
„ oorzaak van deze ſchade is, dat onze Maatſchappy
„ het onderwijzen (van de jeugd) op zich genomen
„ heeft. En by aldien de menſchen de grootheit der
„ ſchade, die uyt deeze leerwijze ontſtaat, te recht
„ begreepen; ik ſlae 'er geen twijfel aan, of zy zou-
„ den ons de ſcholen door een openbaar Dekreet
„ ontneemen; waar over men al begonnen heeft te
„ handelen.

„ Het is zekerlijk een onverdraaggelijke laſt; om
„ dat 'er zoo groot een getal van Kollegien is; wel-
„ ker Stoelen niet altemaal door bequaame Meeſters
„ gevult konnen worden. Onder de weereldſche
„ perſoonen, die voor deezen de jeugd in de ſpraak-
„ konſt onderweezen, waren d'er ſommigen die in
„ het geeven van goede regels uytmuntten; anderen
„ die in de Poëzy, en wederom anderen die in ver-
„ ſcheide ſoorten van geleerdheit uytſcheenen: en
„ dat, om dat ze hun geheel leeven in eene en de-
„ zelfde ſtudie verſleeten. T'hans is 'er nauwelijks
„ iemand in onze Maatſchappye te vinden; die iets
„ van dat alles te deeg verſtaat. En wat de weereld-
„ ſche luiden belangt; dewijl zy zien dat onze (Pa-
„ ters) hun alle plaatzen afhandig gemaakt hebben;
„ zoo laaten ze zich aan die wetenſchappen, en aan
„ het leeraaren der zelven, niet gelegen leggen.
„ Hier door geſchiedt het dat 'er in Spanje, of het
„ noodig mogt zijn, niet een perſoon zoude zijn,
„ ten minſte bezwaarlijk gevonden zouw worden,
„ die vier Latijnſche woorden aan malkander zouw
„ konnen hechten.„

Ik zouw hier konnen byvoegen de getuigenis van *Andreas Treviſius*, Kamer of Huys-doktor der Infante van Spanje; dewelke in een brief aan de Univerſiteit van Salmantica verzekert dat de geſchaafde ſ Wetenſchappen, zoo als *J. Mariana* voorſpeldt had, door de leerwijze der Jeſuyten al ſchipbreuk begoſten te lijden. Maar die mogt aangezien worden voor party; als hebbende veele andere dingen tegen de Jeſuyten in te brengen.

ſ Bona literæ.

Dit zy tot geen verwijting gezegt: en ik wil wel bekennen dat het zeggen van *Mariana* t'hans in Vrankrijk, Duytsland, en Nederland, niet zeer te pas zoude koomen. Alleenlijk waar het te wenschen, dat ze in Poortegaal en Spanje de zaak wat beter behartigden.

ONDER HET DEKENSCHAP VAN NEDER-WAGENBURG, OF VAN SNEEK,

behooren

ISBROECHTEN.

Parochiekerk van Isbroechten.

Isbroechten / door de wandeling Isbrechten / is een dorp van Wimbritzer deel / onder het Dekenschap van Neder-Wagenburg of van Sneek. De Pastory bragt jaarlijks honderd goudguldens op: het Onder-pastoorschap tachtig: daar de Dom-proost van Utrecht 12 schilden van genoot.

YLST of ILST.

Verscheide benamingen van Ylst.

In den brief van den Aartsbisschop van Jadena, of liever (1) Jadera, die zoo aanstonds geheel zal opgegeeven worden / word deeze plaats (2 Vleke genoemt: Ilst / 't welk ook onder het Dekenschap van Neder-Wagenburg gelegen is / is voor dezen / zoo wy de ingezetenen geloouen / een bloeyende (3) stad geweest. Die van Ilst / zegt Ubbo v Emmius, beweeren dat hunne stad welbavender is geweest als Sneek; en dat Ilst / als Sneek noch de gedaante van een dorp had / reeds

t Vide Alting. Parte 2. ad vocem Ylsten.

v In descript. Frisiæ inter Flevum & Lavic.

onder

onder de ſteden gereekent wierd; dooz den koophandel bloeide; en de zee ſterk bevaarde: maar dat het / als Sneek al welvarender en welvarender wierd / metter tijd verarmt / en tot zoo een ſlegten ſtaat / als men t'hans ziet / verballen is (4).

Dat Ilſt althans van ouds geen geringen naam en magt heeft gehad / blijkt uyt het vooztreffelijk recht; 't welk de Paltsgzaaf Johan in 't jaar 1379, uyt naame van Karel IV, aan de ingezetenen gegeeven heeft / van eene weekelijkſche markt en een jaarmarkt te mogen (5) houden: welke jaarmarkt na het feeſt van S. Mauritius, den Patroon der kerke / twee dagen achter malkander gehouden wierd.

In den reeds gemelden bzief van den Aartsbiſſchop van Jadera wozd de kerk van Ileke S. Mauris kerk genoemt; maar niet S. Maartens kerk: zoo als Menſo Alting, by vergiſſing / qualijk te boek geſtelt heeft: waar uyt dan blijkt dat dezelve kerk al van den beginne op den naam van S. Mauritius ingewijdt is geweeſt.

Het blijkt ook uyt den gemelden Open-bzief (van den Paltsgzaaf Johan) dat S. Mauritius de Patroon of Schutheilig der kerke was: want dit zijn de eigen woozden van den bzief: De ſmeekingen, die ons van wegen onze gemeente en onze ſtad gedaan zijn, hebben wy ingewilligt; en wy hebben toegeſtaan; en ſtaan het uytnaame als boven door den tegenwoordigen brief toe, dat gyl. op die twee dagen alleen, dewelke alle jaaren onmiddelijk na het feeſt van S. *Mauritius* volgen, een kermis of jaarmarkt zult houden, en mogen houden.

De Pastory / zoo als uyt een handschrift der Utrechtsche kerke blijkt / plagt van ouds 150 goudguldens op te brengen.

De gemelde Johan, die de Heer der plaatze was / zal ongetwijffelt de begeever van de Pastory zijn geweest: want dit vergeeven plagt doorgaans / voor al in Vriesland / door de Heeren der plaatzen gedaan te worden.

Veele Aflaaten aan de kerk verleend.

Dezelve Parochiekerk is ook door Nicolaus Aartsbisschop van Jadera / en door meer andere Bisschoppen / met verscheide Aflaaten begiftigt geweest; dewelke op S. Mauritius feest / en op meer andere dagen in den brief uytgedrukt / te verdienen waren. Hier nevens gaat de gansche brief:

BRoeder *Nicolaus*, door Gods barmhertigheit Aartsbisschop van Jadera, *Leonardus* Bisschop van Aquino, Broeder *Petrus* Bisschop van *Citta nova*, *Arnoldus* Bisschop van Coserans, *Raymundus* Bisschop van Marseilje, en *Jeronymus* Bisschop van het gebied der Tartaaren, wenschen aan alle Christene Geloovigen, die den tegenwoordigen brief zullen zien, de eeuwige zaligheit in den Heere. De glans der Vaderlijke glorie, die de weereld door zijne onuytspreekelijke klaarheit verlicht, betoont als dan voornamentlijk zijne goedertiere gunst aan de godvruchtige begeerten der geloovigen, die op zijne allergenadigste barmhertigheit betrouwen, wanneer hunne godvruchtige ootmoedigheit geholpen word door de gebeden en de verdienſten der Heiligen. Dewijl wy dan begeeren dat de kerk van S. *Mauritius* te Yleke, onder het Bisdom van Utrecht, met behoorlijke eerbewijzinge bezogt en van de gelo-

loovige Chriſtenen in eere gehouden worde, zoo is het dat wy allen den genen, die met een opregt berouw, en hunne zonden gebiecht hebbende, de gemelde kerk op het feeſt van S. *Mauritius*, en op de volgende feeſtdagen, te weeten op Kerstijd, op de Beſnijdeniſſe der Heere, en de veropenbaaring der Heere, of op drïe (6) Koningendag, op de Verryzeniſſe en de Hemelvaart des Heere, op het Pinxterfeeſt; op de feeſtdagen van S. S. *Petrus* en *Paulus*, en van de andere Apoſtelen; voorts op de feeſtdagen van de H. *Maria* altijd Maagd, van de H. H. *Johannes den Dooper*, *Stephanus*, *Vincentius*, *Laurentius*, *Nicolaus*, *Martinus*, *Benedictus*, *Auguſtinus*, *Maria Magdalena*, *Catharina*, *Margareta*, *Agatha*, *Cecilia*, *Agnes*, *Lucia*, *Gertrudis*, *Barbara*, *Clara*; op het feeſt van de elf duizend Maagden; op dat van den Aarts-engel *Michael*, en van S. *Remigius*; mitsgaders op den dag der Kerkwijdinge; dat wy, zeggen wy, betrouwende op de barmhertigheit van den Almogenden Godt, en op die van zijne H. H. Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*, den zoodanigen, die de gemelde kerk op de voornoemde dagen uyt Godvruchtigheit bezogt zullen hebben; of die het Lichaam van *Chriſtus*, als het naar de zieken gebragt word, zullen volgen; of die het kerkhof derzelve kerke rond gaan met een *Vader-Ons* voor de overledenen te bidden; of die hunne behulpzaame handen voor het timmerwerk, de kaarſſen, cieraden, en vordere nootwendigheden der zelve kerke zullen uytgereikt hebben, veertig dagen afflag van de boetwerken, die hun opgeleit zijn, genadiglijk verleenen. Welverſtaande nochtans, indien de wil en toeſtemming van den Biſſchop der plaat-

ze daar by koomt. Tot oirkonde van deeze zaak, hebben wy onze zegels aan den tegenwoordigen brief doen hangen. Gegeeven te Karpentras, in 't jaar des Heere 1313, in de maand November; in 't negende jaar van Mijnheer den Paus, *Klemens V.*

De Paſtoor *w* van Ilſt was een Monnik: misſchien uyt de Order der Karmelyten; die daar een klooſter hadden.

In 't jaar 1437. ſtond hier als Paſtoor *Hendrik van Dyl (de Dyla.)*

Deeze *Hendrik van Dyl*, en de Kapitein *Epo Harinxma*, mitsgaders de gantſche gemeente der Parochiekerke van Vleke / zoo als de woonden der ſtichtinge luiden / hebben hier een altijd duurend Vikariſſchap geſticht. Die Vikaris / op een wettige wijze gekozen / zoude een volkome magt hebben / het zijn wederom de woonden der ſtichtinge / om de Miſſen en kerkelijke dienſten aan 't hoogé outaar te doen; Gods Woord aan de Chriſtene geloovigen te preeken; aan de zieken van de gemeente, zoo die nu ziek zijn, als die het worden zullen, het Sakrament des Outaars en de andere Sakramenten der kerke te bedienen; de kinderen te doopen; de dooden ter aarde te beſtellen; voorts om alle en iedere heilzaame en regelmatige bedieningen in de gemelde kerke en Parochie te verrichten en uyt te voeren; dewelke den waarachtigen Paſtoor van Yleke van rechts wege, of uyt krachte van zeker privilegie, of ordonantzie, of van de gewoonte, toekoomen. Eindelijk dat deze Vikaris, zoo binnen als buiten de kerk, zijnen Paſtoor

w Codex Eccleſ. Traject.

gelijk

gelijk zal zijn in alle voorgemelde en boven uytgedrukte bedieningen; en in alles wat den Paſtoor, gelijk gezegt is, toekoomen mag.

Deze brief is geteekent den 22 Maart 1437.

De gemelte ſtichting en begiftiging is goedgekeurt en bevestigt door Rudolphus van Diephout, verkoren Biſſchop van Utrecht.

In 't jaar 1439, daags na S. Jans Onthoofding / is Bartholomæus van Hem tot dit Dikariſſchap aangenomen.

Aan de Hoofdkerk heeft wel-eer een Konvent van Karmelyten geſtaan; dat een kerk met een toren had. Alle de voorrechten / die Paus Bonifacius VIII aan de Preekheeren en Minnebroeders toegeſtaan had / zijn door een Bulle van Johannes XXII, in 't elfde jaar van zijn Pausdom / ook aan de Karmelyten toegeſtaan.

Theodorus van Sneek, Prior van 't klooster van Wolseinde / heeft de ganſche Bulle / zoo als hy ze te Kenlen uytgeſchreeven had en autentijk had laaten maaken / in 't klooster van Wolseinde gebragt. Maar / alzoo dat kloſter door het zeewater zeer geplaagt wierd / en arm gemaakt was; is de Bulle / met alle de voorrechten en vryheden / overgebragt in 't kloſter van Ilſt.

Dit kloſter is ten tijde van den Spaanſchen oorlog onder de voet geſmeeten.

Tegenwoordig is Ilſt een ſtedeke zonder reenige veſtingen of ſterkten; en is ſlegts met een graft omringd.

Uyt dit ſtedeke zijn voortgekomen Auſonius, Sixtus, en Titus a Popma; die gebroeders / uyt het geſlagt van de Popmaas, die alle die in geleerdheit uytgemunt / en boeken

uytgegeeven hebben: welke boeken by Valerius Andreas opgegeeven worden.

Martinus Ilſtanus, (van Ilſt) van de Order der Karmelyten / zoude geſchreeven hebben Elogia, &c. of Lofreden van de Edelluiden van Vriesland: en de Hiſtorie der partyſchappen; die ten tijde, dat Vriesland zonder Opperhoofd was, in zwang gegaan hebben. Cornelius Andreas, ſchrijvende over het jaar 1499, maakt gewag van deze Hiſtorie.

AANTEKENINGEN.

1. *Jadera* word tegenwoordig *Zara* genoemt; en is de Hoofdſtad van dat gedeelte van Dalmaatzië, dat onder de Veneetzianen hoort.

2. Volgens *Ubbo Emmius* is de rechte naam Yleke of Ylk: maar de boeren van Vriesland, die de letter *k* doorgaans in *tz* veranderen, hebben Ylk verandert in *Ylts*; en metter tijd in *Yſt*: even eens, gelijk zy Sneek verandert hebben in Snits, enz. Maar *Andreas Cornelius*, gelijk we ſtraks zien zullen, verſtaat het anders als *Ubbo Emmius*.

3. Volgens *Cornelius x Andreas* en *Pierius y Winſemius* is Ilſt een ſtad geworden in 't jaar 1262. Volgens den zelven *Andreas Cornelius* was het eerſt naar een ſterk huys, of Stins, Ileſtins genaamd: maar ſedert dat het muuren en veſten gekraegen had, wierd die naam van Ileſtins (metter tijd) verandert in Ilſt. Wat my belangt, ik zouw het met *Ubbo Emmius* houden. Hoe dat *Ilium*, volgens ſommige Schrijvers, de oorſpronkelijke naam van Ilſt zoude zijn; en hoe dat ze hier uyt een bewijs willen trekken dat de Vriezen geſproten zouden zijn uyt de oude Trojaanen; is boven wijdloopig genoeg aangetekent: daar is ook getoont hoe dat ſommige Schrijvers, door een gelijkluidendheit der naamen bekoord, den naam van *Friſia* van 't Ooſtindiſſche *Praſia*, en den naam van *Pruſſia* van den Bithyniſſchen Koning *Pruſias* afgeleidt hebben. Ik zal hier maar

x En y over het jaar 1268.

by

by voegen dat men op zoo een wijze den naam en de opkomſte van veele andere plaatzen uyt vreemde landen zouw konnen haalen. Iemand, die ſtout genoeg in 't verdichten was, had maar te zeggen dat die van Turnhout in de Kempen, en van Doornik of *Tourney* in Walſch Vlaanderen, afkomſtig zijn, en hunne benaaming gekreegen hebben, van den bekenden held *Turnus*: dat de vertelling van zijne dood, by ſommige Schrijvers beſchreeven, een loutere leugen is, enz. Insgelijks zouw zoo een Grolſchrijver konnen zeggen dat die van Delft de nakomelingen zijn der oude burgeren van de Griekſche ſtad *Delphi*: dat die van 't Peeland geſproten zijn uyt *Peleus*, *Achilles* Vader: en die van Achelen, een dorp in Vriesland, van *Achilles* zelf. Op den zelfden voet zouw men *Rhæſus*, by *Virgilius* vermeld, konnen opgeeven voor den Stichter en Aartsvader van Rees: *Heſus*, anders *Mars*, voor den Stichter van Hees: *Paris* voor den Stamheer van die van Parys. Die van Mercœur in Vrankrijk zouden op *Mercurius*, als hunnen Stichter, konnen roemen; die van 't Veen in Holland op *Venus*; die van Loenen op de Godinne *Luna*. Zoude *Cacus* de handen van *Hercules* niet konnen ontkomen zijn, en den naam gegeeven aan de Gaag buiten Delft? Want dat de *c* dikwils uytgeſproken wierd als een *g*; en ook in een *g* verandert word, kan zonder moeite bewezen werden. En zoude *Hecuba* na 't verwoeſten van Troyen, niet al vlugtende in deeze landen aangekomen zijn, en den naam gegeeven hebben aan het dorp Heek? Of zoude *Dido*, na het ſtichten van Karthago, deeze landen ook bezogt hebben, en de Stichter zijn van Didenhove? Zouw *Aireus*, ziende dat de zon, als van ſchaamte, over zijne grouweldaad onder ging, of haar licht verloor; ook van ſchaamte de vlugt niet genomen hebben; en, in Ierland aangekomen, daar geſticht hebben het welbekende dorp Athren? En mogelijk is *Remus* de moordadige handen van zijnen broeder ontkomen; en heeft Reims, in 't Latyn *Rhemi*, in Duytsland allereerſt bevolkt of geſticht.

Mogelijk ook of *Palla*, *Evanders* zoon, verre van het leven onder *Turnus* gelaaten te hebben, eenigen tyd huys gehouden heeft in Spanje; en daar den

naam

naam gegeeven heeft aan de ſtad Palanze of *Palanzia*. Teſſel zoude op dezelfde wyze den naam miſſchien gekreegen hebben van eenige waaghalzen uyt Theſſalië; of noch liever van *Theſſalus Circes* zoon: en Neſſe, 't zy in Vlaanderen of in Vriesland, van den ouden *Neſſus*. Zy konnen ons ook even gemakkelyk vertellen dat z *Pandarus* eenigen tyd huys gehouden heeft te Panderen: dat de *Dedels*, een bekend geſlagt in Holland, de nazaaten zijn van den beroemden *Dædalus*: dat *Bachus*, na't veroveren van Ooſt-Indiën, den wynſtok ook geplant heeft in Vriesland; en den naam gegeeven heeft aan Bakkeveen. Weg met zulke grollen: en de Leezer moet niet denken dat deze aanmerking onnoodig of ontydig is; of dat die buy, van zulke naamredenen en opkomſten van landen en ſteden te verzinnen, t'eenemaal over is. Ik beken dat men op dit ſtuk vry wyzer is geworden: maar die ſommigen, zelfs van de beſte Schryvers, geleezen heeft; zal wel gemerkt hebben dat ze die oude liefhebbery noch niet uyt het hoofd konnen zetten. Die hoogdravende naamredenen, die afkomſte van vreemde en vermaarde volkeren, of van oude krijgshelden, zyn al te mooy en te bekoorlijk, om ze zoo glad en al, en voor altoos, de ſchup te geeven.

4. De Auteur had 'er de vordere woorden van *Ubbo Emmius* wel mogen byvoegen; dewelke aldus luiden: Zy mogen 't gelooven, die 't gelooven willen; de Schrijver, die het vertelt, ſtaat my niet aan. De Leezer zal wel gezien hebben dat ik het doorgaans met *Ubbo Emmius* houde, en dat mijn zegel doorgaans aan zyn zeggen hange. Maar ik weet niet of hy op dit ſtuk niet al te vies en hardgeloovig valt. Om dat *Cornelius Andreas*, *Suffridus Petri*, en diergelyke Schryvers, daar ze de opkomſte en de oudſte geſchiedeniſſen van Vriesland verhandelen, veel te ligtgeloovig zyn; ja alles voor goede munt anneemen, wat ze by ſommige beuzelaars of in eenige ouwerwetſche liedtjes daar omtrent aangetekend vinden; zyn ze daarom al hun geloof quyt, en moet alles wat zy zeggen afgekeurt wor-

z Vide Æneid. Virgilii.

den

den, in zaaken van laatere tyden? Indien men zoo ſtreng te werk zouw gaan, en alle die Schrijvers uyt de handen werpen en nergens in gelooven wouw, die in 't vertellen der alleroudſte geſchiedeniſſen op valſche gedenkſtukken aangegaan hebben; dan zouden d'er veele Schryvers, die ons in de Hiſtorien dikwils te recht helpen, uytgemonſterd en afgekeurd dienen. Daarenboven ſteekt 'er ganſch geen onmogelijkheit of onhebbelijkheit in, dat Ilſt van ouds welvarender zoude zijn geweeſt, als Sneek: en my dunkt dat men in zulke zaken, als 'er geen andere omſtandigheden tegen ſtrijden, eenigzins mag aangaan op het gemeene zeggen.

5. *P. Winſemius* getuigt dat die van Ilſt eene weekelijkſche markt, en twee jaarmarkten, van *Karel den IV* verkreegen hebben: en hy voegt 'er by dat de eene jaarmarkt gehouden wierd op Pinxter maandag, de tweede op den derden dag van September.

6. *Op Drie Koningen dag.*

Van de drie Koningen, of Wyzen, heb ik niet veel nieuws te vertellen: en van het bekende verſchil, over het getal van drie, en of het Koningtjes zyn geweeſt, wil ik nu niet ſpreeken: die zaak is over en weer meer als genoeg bepleit.

Ik zal echter iets zeggen van de kleur: want ieder weet dat de eene doorgaans zwart uytgeſchildert word. *Molanus* [a], die anders de vieſte niet is, bekent evenwel dat het gebruyk, van den eenen als een Moriaan af te beelden, vry laat opgekomen is. Ja hy getuigt dat ze alle drie, in de oudſte ſchilderyen, met een blanke troni afgebeeldt worden. Hy voegt 'er by dat *Lindanus* het zelve, zoo te Roermonde als elders, meermaals bevonden heeft.

Noch zeit hy dat 'er te Gemblours een Kazuiffel is, 't welk S. *Bernardus* aan de kerk aldaar geſchonken heeft. Op dit Kazuiffel, daar verſcheide afbeeldzels zeer konſtig op geſtikt ſtaan, ſtaan ook de drie Koningen met hunne geſchenken afgebeeld. Die Koningen zijn daar alle drie blank van gedaante; en hebben ieder een kroon op het hoofd. Evenwel is hy van 't gemeenſte gevoelen, om 'er dit tuſſchen beiden by te voegen, dat het geen rechte Koningen zijn geweeſt.

[a] De Imag. lib. 3. cap. 3.

Maar

Maar ik heb hier iet anders van de drie Koningen te vertellen; daar veele Leezers, waarſchijnelijk, weinig of niet van gehoort zullen hebben. Of *Molanus*, en veele Schrijvers, al zeggen dat de drie Koningen ſlegts het gebied over de eene of andere ſtad gevoert zullen hebben; en om die reden Koningtjes genoemt mogen worden; men heeft in Indië beter beſcheid, en een netter overlevering, van die Koningen. Dit beſcheid of deeze overlevering, die van ſommige *b* Schrijvers ſtaande gehouden word, beſtaat hier in, dat *Melchior*, een van de drie Koningen, de Koning van Kranganor en uyt het geſlagt der Brachmannen is geweeſt. Van deeze Brachmannen ſchrijft *c Euſebius* dat ze achtervolgens de overlevering hunner wetten, geen beelden aanbaden; niets, dat van een dier gekomen was, aten; geen bier of wijn dronken; zich van alle boosheit onthielden, en alleen op Godt paſten. En om dat *Strabo* noch vorder zeit dat ze den loop der ſterren ook naſpeurden, en zich in die wetenſchap oeffenden, meent *d Crombachius* reden genoeg te hebben, om dat zeggen der Indiaanen te bezegelen. Zy weeten d'er zelf zoo veele en mooye omſtandigheden van te vertellen; dat iemand ligt bekooring lyden zouw, om, zonder zig aan waarſchijnelijkheit of onwaarſchijnelijkheit veel te kreunen, alles voor de vuyſt en zonder onderzoek aan te neemen. Deeze Koning *Melchior*, zeggen zy, quam eerſt in 't derde jaar van zijne Betlehemſche reize t'huys: en wilde toen den naam voeren van *Cheriper Male*: dat is, *Een van de drie*. Voorts heeft hy, zoo als de overlevering luidt, eene kerk geſticht, en op den naam van de H. *Maria* ingewijdt: en in die kerk wierd de ſchildery van de Allerheiligſte Maagd, met haar kindtje in de armen, geplaatſt. Daar op liet hy een bevel uytgaan dat, zoo dikwils als de koſters den naam van *Maria* overluid noemen zouden, ieder die 'er tegenwoordig was zich plat ter aarde had te werpen.

Een van zijne voornaamſte reisgezellen zoude de ſtad Kalikut geſticht hebben; en daar ook eene kerk

b Crombach de 3. Regib. Sebaſtianus a S. Paulo &c.
c Lib. 6. Præp. Evang. cap. 8.
d Apud Papenbr. in Reſp. ad Exhibit. Error. Art. 15.

ge-

gebouwt hebben ter eere van de Allerheiligſte Maagd. Deeze reisgezel, zoo als ze noch weeten te vertellen, gaf insgelijks een bevel uyt dat ieder een, op het hooren van *Mariaas* naam, zich plat ter aarde had neder te werpen. Of iemand dit verhaal in twijfel mogt trekken; die zal alles beweezen vinden by *Oſorius*[e]: dewelke verzekert dat de Portegys *Gama*, als hy in dat kerkje gegaan was, alles gevonden heeft, gelijk het zoo even beſchreeven is. Maar de ſchildery heeft *Gama*, om dat de plaats te duiſter was, niet gezien. Indien *Oroſius* zeggen wil dat *Gama* iet diergelijks op een bord, of in de oude boeken der kerke, aangetekend heeft gevonden; dat zouw men noch inſchikken: maar het zoude weinig tot bewijs van die vertellingen dienen. Wil *Oſorius* zeggen dat *Gama* gewiſſe blijken van dat verhaal gezien of gevonden heeft; moet hy andere oogen gehad hebben als andere menſchen. 't Is waar dat *Gama*, als hy met zijne vloot daar lande, in dat geweſte een goed getal Chriſtenen gevonden heeft; en ik bevinde dat *J. P. f Maffejus*, een goed Hiſtoriſchrijver, ook van een kapelle gewaagt, die in de ſtad Kranganor ter eere van de H. Maagd *Maria* ingewijdt was. Maar men moet weeten g dat die geweſten, als het geloof daar begon te ſlaauwen, van tijd tot tijd, als in de jaaren 636, 745, en waarſchijnelijk ook laater, bezogt zijn geweeſt door yvrige Geloofspreekers uyt Syrië; die den yver voor 't Chriſten geloof, die ſchier uytgedooft was, door hunne predikaatzien weder ontſtoken hebben. Die Geloofspreekers hebben daar zekerlijk zoo een kerkje gebouwt: 't welk de Chriſtene ingezetenen, uyt onkunde, aan hunnen Apoſtel en eerſten Geloofspreeker, S. *Thomas*, zullen toegeſchreeven hebben.

Behalven den Koning van Kranganor, zoude de Koning van Ceylan, met naame *Pirimal*, een van de drie Koningen zijn geweeſt; die den nieuw geboren *Meſſias* te Betlehem bezogt en aangebeden hebben: en die Koningen zouden die reis aangenomen hebben op de vermaning van de Indiaanſche

e In Vit. Regum Luſit.
f Hiſtor. Indic lib. 2.
g Zie Kickeri China. cap. 2.

Sibille.

Sibille. *J. P.* [h] *Maffejus*, die dit gevoelen vermeldt, wagt 'er zig wel voor, van 'er zijn zegel aan te hangen.

Ik weet niet of het de moeite waard is, dat we noch hier iets by voegen van de naamen der drie Koningen. Ieder weet dat ze doorgaans dus uytgedrukt worden: *Gaſpar*, *Melchior*, *Balthaſar*: maar men zal die naamen by geen ouder Schrijver vinden, als *Beda*. Volgens een ander Schrijver, by [i] *Caſaubonus* vermeld, zoude ieder van hen een Hebreeuwſchen en een Griekſchen naam gehad hebben. Voor Hebreeuwſche naamen worden de drie volgende opgegeeven: *Apellius*, *Amerus*, *Damaſcus*; de volgende drie zouden hunne Griekſche naamen zijn: *Magdalath*, *Galgalath*, *Sarakin*. Dezelfde naamen ſtaan ook te leezen in de Kerkelijke Hiſtorie van *Petrus Comeſtor*: die de drie laatſten ook voor Griekſche naamen opgeeft. Maar, gelijk *Caſaubonus* al bemerkt heeft, die Schrijvers moeten in de Hebreeuwſche en in de Griekſche taal even ervaren zijn geweeſt: daar zy Griekſche voor Hebreeuwſche en Hebreeuwſche voor Griekſche naamen opgeeven. In een Griekſch handſchrift van een redelijken ouderdom, tot de boekery van den Keurvorſt van de Palts behoorende, worden de naamen der drie Koningen aldus uytgedrukt: *Ator*, *Sator*, *Peratoras*. Waar die Schrijver dat van daan gehaalt heeft, zouw ik niet konnen giſſen: gelijk ook niet, wie dat hem de naamen van de Harders veropenbaart heeft. De Harders, die *Chriſtus* bezogten, zouden vier in getal zijn geweeſt: en dat weet hy zoo wel, dat hy ze met hunne naamen weet te noemen: te weeten; *Miſaël*, *Achéel*, *Cyriacus*, *Stephanus*. Maar daar zijn tijden geweeſt, dat men ſchier alles mogt zeggen, zonder vreeze van achterhaalt te zullen worden.

J. Epo Harinxma: de Leezer zal al dikwils gemerkt hebben dat de voornaamen der Vriezen doorgaans veel verſcheelen van onze voornaamen; en dat hunne toenaamen, door de wandeling *vannen*, meeſt altijd met een *a* eindigen. Om van 't laatſte eerſt te ſpreeken; hier van heeft *Ubbo Emmius*, voor

[h] Ut ſuprà.
[i] Exercit. in Baron. Exercit. 2. n. 16.
[k] Apud Caſaub. ib.

't be-

't begin van zijne Hiſtorie, den Leezer een omſtandig bericht gegeven. Dit bericht zouw ik niet verbeteren: en zal het daarom op een vrye wyze vertaalen. De Vriezen, zelfs de grootſte Heeren, en die van den eerſten Adel, hebben van ouds de Grieken op het ſtuk van hunne naamen nagevolgt: zoo als de andere Duytſche volkeren, naar het Noorden toe woonende; en voor al de Zweeden, ook gedaan hebben. Dit beſtond hier in, dat men achter zijn eigen naam, gelijk noch by de boeren gebruykelijk is, den naam van zijnen vader voor een toenaam, of *van*, gebruykte. Maar dit was de manier ook onder de andere Duytſchers, dat ze dan *zon* (of *zoon*) achter den naam van hunnen vader ſtelde: 't welk de Vriezen ook al dikwils deeden. Maar by de Vriezen was 't noch veel gebruykelijker dat ze dat *zoon* achter lieten; en hun vaders naam in 't teelende[1] geval uytdrukten. Dit gebruyk, om 'er dit tuſſchen beiden by te voegen, duurt ook tegenwoordig noch by de Hollanders, ten opzigte van de vrouwluiden. Dus zeggen wy, *Jannetje Pieters*, *Mary Leenderts*, *Aechtje Gerrits*; enz. Maar de naamen der manluiden worden by ons anders uytgedrukt: als *Jan Pieterſe* of *Pieterſen*, *Klaas Leendertſe*, *Jakob Gerritſe*: daar *ſe*, of *ſen*, een verkorting of liever een wantalige verdraaying is van zoon. Maar, om tot de Vriezen te kbomen, dit teelende geval eindigde meeſt altijd in *a*: als, in *ga*, *ma*, *na*, *da*, *ta*, *la*, *ia*. Dit blijkt in de naamen *Occo Keneſna*, of *Keenſena*, *Folcmarus Allena*, *Wiardus Wiardiſna*, *Hiddo Eweſma*, *Hayo Wybema*, *Hayo Omptedа*, *Giſo Ancama*, *Bocco Dodinga*, *Heddo Altama*, *Rippert Ripperda*, *Hiddo Tadinga*, *Wilco Ratwerda*, *Juwo Juwinga*, enz. Alle zulke en diergelijke bynaamen, zeit *Ubbo Emmius*, zijn anders niet als de teelende gevallen van de vaderlijke naamen: welke naamen, of voornaamen, altijd by de Vriezen, zoo edele als onedele, gebruykelijk zijn geweeſt; en noch tegenwoordig gebruykelijk zijn.

Nu die teelende gevallen van die eigen naamen zijn by de luiden van magt en aanzien metter tijd verandert in adelijke geſlagtnaamen: en op de zelf-

[1] In caſu genitivo.

de wijze zijn de andere geslagtnaamen, van burgerlijke luiden, ook opgekomen. Dus, zeit hy, is *Izinga* gemaakt van *Izo*, *Manninga* van *Manno*, *Beninga* van *Beno*, *Addinga* van *Addo*, *Benzinga* van *Benno*, enz. welke voornaamen noch heden by de Vriezen zeer gemeen zijn.

Maar dewijl die teelende gevallen door de oude Vriezen somtijds op verscheide manieren van het noemende geval afgeleid wierden; zoo is het ook somwijlen gebeurt dat derzelfde voornaam verscheidene geslagtnaamen voortgebragt heeft. Van *Juwo* zijn voortgekomen de geslagtnaamen *Juwinga* en *Juwesma*; van Wynko *Wyncama* en *Wynkena*; van *Edsard* of *Idsard*, *Edsardsna* en *Idsarda*; van *Uko*, *Ucama* en *Ukema*: van *Gaico*, *Gaicama* en *Gaikinga*; van *Sicco*, *Sikkama* en *Sikkinga*; van *Occo*, *Occama* en *Okkinga*; van *Hero*, *Herema* en *Heringa*; van *Botto*, *Bottinga* en *Botnia*, enz.

Maar of iemand de Historie van *Ubbo Emmius* eens zouw willen lezen, die moet hier op gewapend zijn dat hy, gelijk hy den Leezer zelf waarschouwt, aan die Vriessche naamen doorgaans een uytgang geeft in *us*: om dat zoo een uytgang, in de naamen der manluiden, by de Latinisten gemeener is als in *a*. Voor *Dekama*, zegt hy *Decamæus*: voor *Jongama Jongamæus*, enz.

Om nu tot het eerste, te weeten de voornaamen der Vriezen, te koomen; 't is zeker dat veele van die voornaamen by de andere Hoog- en Nederduytschers niet gebruykelijk zijn: of indien men ergens, by voorbeeld in Holland, zoo een voornaam vindt; dat die daar van den eenen of anderen Vries overgebragt is. *Suffridus Petri*, die over al met de Indiaansche afkomste op de been is; en, om dezelve te beweeren, van alle hout pylen maakt, zoekt zijn voordeel ook uyt deeze vreemde naamen te trekken. Hy [m] zeit dat 'er vierderhande naamen zijn; dewelke op onderscheide tijden by de Vriezen in gebruyk zijn gekomen. Het oudste slag van die naamen, zeit hy, bestaat in uytlandsche naamen: en daarom mag men besluiten, zoo als hy de zaak begrijpt, dat de eerste Vriezen, by dewelken die naamen als Vader-

m De Originib. Frisior. lib. 1, cap. 15. & in Præfat. de Scriptorib Frif.

land-

landſche naamen gebruykt zijn geweeſt, Uytlanders waren; en uyt vreemde gewesten aangekomen zijn. De drie andere ſoorten hebben de Vriezen met de andere Duytſchers gemeen.

Tot het eerſte ſoort behooren *Adel*, *Gailo*, *Æsgo*, *Scholto*, *Wirdt*, *Wyt*, *Taco*, *Harco*, *Tied*, *Liupk*, *Edel*, *Vida*, *Hylla*, enz. van dewelken, zeit hy verders, geen zekere oorſprong, geen naamreden, gegeeven kan worden.

Onder het tweede ſoort rekent hy zulke naamen, die de Vriezen, als ze nu een vaſten voet in Duytsland hadden, beneffens de taal, van den Duytſchers ontleent en overgenomen hebben. Zulke naam zijn *Folkirdt*, *Freerk*, *Sinrd*, *Snob*, *Semck*, *But*, *Willem*, *Koenraad*; en diergelijke zonder getal: die naamen, zeit hy, ſchoon dat ze door de Vriezen naar hunne wijze verkort en uytgeſproken worden, geeven door hunne betekenis te kennen dat ze een Duytſchen oorſprong hebben.

Voor het derde ſoort geeft hy die naamen op, dewelke de Vriezen, door hunnen ommegang met de Romeinen, van de zelfde Romeinen overgenomen hebben: welke ommegang niet lang na den veldtocht der Cimbren zouw begonnen zijn. Toen zijn by de Vriezen, naar zijn zeggen, opgekomen de Latijnſche naamen *Julius*, *Gellius*, *Titus*, *Gabinius*, *Vitidius*, *Mævius*, *Lollius*, *Clementia*, *Gellia*, *Emerentiana*, enz. ſchoon dat diergelijke naamen door de Vriezen met verkortinge uytgeſproken en als in malkander gedrongen worden; zoo blijkt het echter uyt het ganſche maakzel dat het oorſpronkelijk Latijnſche naamen zijn.

Ten vierde hebben zy, zoo wel als de andere Chriſtenen, zulke naamen: die zy van heilige luiden ontleent hebben: als *Petrus*, *Paulus*, *Andreas*, *Maria*, enz.

Over de 3 laatſte ſoorten behoeven wy nu niets te zeggen: en zullen *Suffridus* daar in niet tegenſpreeken. Wat het eerſte ſoort aangaat; waarom behoeft men die naamen voor uytheemſch aan te zien? En waarom konnen de Vriezen, die om zoo te ſpreeken van ouds zoo zelfs zyn geweeſt, en nauwelijks aan een Uytlander eene nacht huisveſtiginge

zonden gegeeven hebben, ook niet een byzonder gebruyk gehad hebben omtrent de naamen? Indien ze daarom uyt vreemde landen in deeze gewesten moeten aangekomen zijn, om dat ze naamen voeren die hier omstreeks niet gebruykelijk zyn; behoort hy eenige landen aan te wyzen, daar die naamen ook in gebruyk zyn. Hy pryst de redeneering van *Hunfredus Lhuyd*; dewelke uyt de naamen der Cimbrissche Koningen, *Cludis*, *Lhes*, *Bel*, *Lhud*, *Thutfach*, *Berich*, een gevolg trekt dat de Cimbren afkomstig zyn uyt het Britanniſsche *Cambria*, of het land van Wallis: maar *Lhoyd* steunt hier op, dat die naamen, tot zynen tyd toe, hoch gemeen waren in 't gemelde *Cambria*. Dit gevoelen van *Hunfredus Lhoyd* wil ik nu niet onderzoeken: een ander zouw 'er misschien uyt besluyten dat de *Cambri*, of die van 't land van Wallis, afkomstig zyn van de Cimbren. Maar dat overgeslagen; konde *Suffridus* een landschap in de Indiën aanwijzen, daar die naamen ook in gebruyk zyn geweest; dan zouw men misschien beginnen te luisteren. Evenwel had hy 't noch niet gewonnen: dewyl hy zoo [n] dryft dat *Johan*, die om zyne godvruchtigheit bygenaamd was *Priester Jan*, en de zoon was van *Abdgillus II*, na dat hy *Karèl den Grooten* in 't inneemen van Jerusalem groote diensten gedaan had, met een deel Deenen en Vriezen naar Indië getrokken is; en daar het vermaarde en groote rijk van *Priester-Jan* of *Paap-Jan* gesticht zoude hebben: Indien men zyn zeggen voor de waarheit zoude aanneemen; kosten die Vriezen, dewelke tot het gevolg van dien *Priester-Jan* behoorden, die Vriessche naamen in die landen overgebragt hebben: want dat het Keyzerrijk van den beruchten *Paap-Jan* in de Indiën, en niet in Ethiopië, gezogt moet worden, zal aanstonds blijken.

Laat ons op deezen *Paap-Jan*, dewijl het zoo slaags koomt, en tot de Historie van Vriesland behoort, wat blyven staan: te meer, om dat *Suffridus* anders zyn antwoord op de laatste tegenwerping gereed zoude hebben. In onze Aantekeningen op 't eerste deel van *Batavia sacra* is getoont dat verscheide Schryvers, maar altemaal wat te laat in de weereld gekomen, omtrent op dezelfde wyze van

[n] Suffrid. de Script. Fris. Decad. 6. num. 2. dien

dien *Paap-Jan* ſpreeken, als *Suffridus Petri*. Wy hebben d'er by gevoegt hoe dat de gemelde Schryvers die ganſche zaak doorgaans met een zekere beeſtheit en twyfelinge verhaalen, en van den Vrieſchen *Paap-Jan* niet helder uyt de borſt durven ſpreeken. Hier wil ik maar ſpreeken van het land, daar hy volgens die Schrijvers naar toe getrokken is, en zoo een magtig Keizerrijk zoude opgerecht hebben. *Suffridus Petri*, gelijk we gezien hebben, ſpreekt 'er zoo van, dat de gemelde *Johan*, Koning *Adgillus* zoon, als hy *Karel den Grooten* de ſtad Jeruſalem had helpen inneemen, met *Otgerus* naar d'Indiën getrokken is, en daar een Ryk opgerecht heeft; 't welk naar hem *Prieſter-Jans*-ryk genoemt is geweeſt: maar hy voegt 'er by dat het gemelde Rijk naderhand den naam heeft gekreegen van het Rijk der Abyſſinen. Hier uyt blijkt dat hy, zoo wel als meer andere Schrijvers op de gemelde plaatze aangehaald, het Keizerrijk van *Prieſter-Jan* by de Abyſſinen of in Hoog Ethiopiën plaatſt. En, om hem zoo verre gelijk te geeven als mogelijk is; de naam van Indië, dien ſommige Schrijvers gebruyken, en daar *Prieſter-Jan* volgens hun zeggen een Keizerrijk zoude geſticht hebben, ſtoot zijn zeggen tot noch toe niet om verre: want by *A.* [o] *Pagi*, en *L.* [p] *Holſtenius*, ſtaat wijdloopig en wel beweezen dat de naam van Indiën, al van ouds, ſomtijds aan Ethiopiën gegeeven wierd.

Evenwel is het genoegzaam zeker dat de vermaarde Koningen of Keizers, die den naam van *Prieſter-Jan* gevoert hebben en by alle Hiſtoriſchrijvers onder die benaminge vermeldt worden, nergens anders geheerſt hebben als in Groot Aſië. Om de laatere Reisbeſchrijvers, als den Jeſuyt *Avril*, daar te laaten, *Paulus Marcus* [q] *Venetus*, dewelke die landen bereiſt heeft, en met kenniſſe van zaaken ſchrijft, doet 'er een wijdluftig verhaal van: en vertelt ons zeer omſtandig hoe dat de laatſte Keizer, dewelke den naam van *Prieſter-Jan* gevoert heeft, in een grooten veldſlag door zijnen oom *Cublai* overwon-

[o] Critic. in Annal. Baron. ad ann. 327.
[p] In notit. ad Geograph. Sac. Caroli a S. Paulo.
[q] Apud Kircher. in China Illuſtr. part. 2. tom. 2.

nen wierd: en hoe de glori van dat Keizerrijk, met den naam van *Prieſter-Jan*, toen een einde genomen heeft.

Kircherus r, die dat alles uyt *Paulus Venetus* getrokken heeft, onderrecht ons ook by wat gelegendheit dat de naam van *Prieſter-Jan* aan den Keizer van Abyſſinen of Hoog Ethiopië gegeeven is. Omtrent die tijden, als de Portegyzen een nieuwen weg naar Ooſt-Indië over de zee begoſten te zoeken, was de naam van *Prieſter-Jan* in Europa zeer vermaard: en ieder wiſt veel te vertellen van een Chriſten Vorſt; die in Aſië een groot Keizerrijk beheerſchte, en den naam van *Prieſter-Jan* voerde. Men wiſt dat 'er wel eer zoo een Vorſt en een Keizerrijk was geweeſt; maar 't einde van dat Keizerrijk was in Europa zoo niet bekend. Als nu de weg naar de Indiën, over zee, geopent was meende men dat de gelegendheit nu gebooren was, om dien Vorſt te bezoeken; en een verbond, dat de Portegyzen wonder wel te pas zoude koomen, met hem aan te gaan. *Petrus Cavillanus*, die van Koning *Johan II* bevél gekreegen had om *Prieſter-Jan* in Aſië op te zoeken, en in ganſch Aſië geen 't minſte beſcheid van hem vinden koſt, hoorde daar veel vertellen van een Chriſten Keizer in Africa; die zeer magtig was, en 't gebied over Hoog Ethiopië voerde. Hy voort naar dien Keizer toegereiſt; daar hy veele omſtandigheden vond die op den rechten *Prieſter-Jan* paſten. En, om dat hy in Aſië noch taal noch teken van zoo eenen *Prieſter-Jan* vernomen had; hield hy zich verzekerd dat de Keizer van Ethiopië de rechte en vermaarde *Prieſter-Jan* was. Dus is hy de eerſte geweeſt, die den naam van *Prieſter-Jan* aan den Keizer van Hoog-Ethiopië gegeeven heeft: 't welk de volgende Portegyſſche Zee-overſten insgelijks gedaan hebben. Dus is dat gevoelen, om dat de Hiſtorie van den rechten *Prieſter-Jan* in Europa onbekend was, door ganſch Europa verſpreidt. Dit heeft *Kircherus* getrokken uyt *Balthaſar Tellez*, die een fraaye Hiſtorie van Ethiopië in de Portegyſſche taal uytgegeeven heeft: en het word ook beveſtigt door den Jeſuyt *Alphonſus Mendez*, Patriarch van Ethiopië.

r Kircher. ibid.

Iemand

Iemand zouw misschien denken dat de rechte *Priester-Jan*, 't zy na dat hy dus verwonnen was 't zy by een andere gelegentheit, naar Ethiopië getrokken was, en dat Keizerrijk gesticht had; en vervolgens dat de gemelde naam den Keizer van Ethiopië evenwel van rechtswegen en als by erfenisse zoude toekoomen: maar deeze gissing, behalven dat ze op geen getuigenisse of Historie steunt, word ook door kracht van redenen wederleit. Een Latijnsche [f] Kronijk der Koningen van Ethiopië, in de Vatikaansche Boekery bewaard, maakt 'er geen het minste gewag van dat 'er een *Priester-Jan* in Ethiopië zoude aangekomen zijn. *Damianus* [g] *a Goes* ontkent het uytdrukkelijk dat de Keizers of Koningen van Ethiopië den naam van *Priester-Jan* oit gevoert zouden hebben. Meer andere redenen, tegen dit gevoelen, konnen by *Kircherus* nagezien worden.

OESCHEM.

Oeschem / dooz de wandeling Oastjem / een dozp van Wymbritzer-deel / onder het Dekenschap van Neder-Wagenburg / is binnens-dyks gelegen. De Pastory heeft weleer 120 goudguldens opgebzagt: het Vikarisschap 85.

WESTHEM.

Dit dozp / onder dezelfde Gzietenye gelegen / had een Parochiekerk / die 100 goudguldens waardig was: van het Vikarisschap quamen 70 goudguldens.

FOLSGARA.

Dit dozp / onder dezelfde Gzietenye en het

[f] Apud Kircher. ibid.
[g] De Æthiopum moribus.

zelfde Dekenschap gelegen / hâd een Parochiekerk die honderd goudguldens gaf. Dan het Vikariisschap quamen 90 goudguldens.

TYALLENHUZEN,

Anders Tylahusum / is even eens als de voorgaande dorpen gelegen.

De Pastory hzagt 120 goudguldens op; het Vikariisschap 80. De Proost van S. Jans kerk te Utrecht trok van de Pastory 6 schilden.

GOINGUM.

Goingum / gemeenelijk Goinge genaamd / en even als de voorgemelde dorpen gelegen / had een Parochiekerk van 120, en een Vikariisschap van 80 goudguldens. De Proost van S. Jans kerke trok 'er 16 schilden van.

Onder Goingum word het vervallen puinwerk noch gezien van de adelijke sloten / Jongema, Sikkinga, en Albada.

* Onder de Parochie van Goingum heeft voor dezen een Stift van adelijke Nonnen gestaan / van de Cisterci-order: dit Stift was aldaar / volgens † Miræus, omtrent het jaar 1233. gesticht door eenen Ubaldus, een man die groote middelen had. De Latijnsche naam van dit Stift of klooster was Aula Dei: doch in het Duytsch wierd het niet Gods-hof, maar Hemklooster genoemt: zijnde eerst voortgekomen uyt de Abdye van Bloemkamp; daar het ook onder behoorde. Vorperus Thaborita, in zijne ongedrukte Kronijk van Vriesland aan

* Suffrid. Petri Decad. 12, pag. 243.
† Miræi Chron. Belg.

't 32 hoofdſtuk / ſpreekt aldus van dit kloos-
ter.

In 't jaar des Heere 1233, onder *Otto III* Biſſchop van Utrecht, den 8 September, in 't 42 jaar na de ſtichting van Bloemkamp, heeft Heer *Dodo*, de vierde Abt van Bloemkamp, een klooſter geſticht van de Ciſterci-order. Dit klooſter, 't welk (in 't Latijn) *Aula Dei*, in 't Duytſch Nyeklooſter genoemt wierd, heeft hy bevolkt met Nonnen uyt Sion. Het is geſticht op de landgoederen van broeder *Uboldus*, een Lekebroeder, die zijne geloften in het klooſter Bloemkamp gedaan had; en die alle zijne landgoederen voor de zaligheit zijner ziele ten beſte gaf; op dat op dezelve landgoederen een klooſter zoude gebouwt worden voor klooſtermaagden, die Godt aldaar onophoudelijk zouden dienen. De gemelde *Uboldus*, Stichter van 't Nyeklooſter, is geſtorven den 28 Auguſti 1240; en in 't zelve klooſter begraven.

LOYNGUM.

Loyngum / anders Loingi / is een dorp alſ hoven gelegen; daar noch eenig muurwerk van het ſlot Harinxma overgebleeven is. De Paſtory van Loyngum / die 100 goudguldens opbragt / betaalde den Prooſt van S. Jans kerk te Utrecht 12 ſchilden.

OFMYWEER,

Door de wandeling

OFFINGA-WIER.

De Paſtory van dit dorp / dat even eens

gelegen was / en een inkomen van 80 goudguldens had / moest den gemelden Proost acht schilden betaalen. In 't afgaan van de zestiende eeuwe wierd deeze Pastory bekleedt door eenen Heer Justus.

OPNAHUZUM.

Te Opnahuzum / dat zekerlijk Oppenhuzen zal weezen / en 't welk ingelijks onder de Gietenye van Wimbritzer-deel en het Dekenschap van Neder Wagenburg gelegen is / heeft het slot of stins Sjaerda gestaan.

De Pastory / die 100 goudguldens aan inkomen had / wierd door de Jans-heeren / buiten Sneek / bergeeven. Het Viliarisschap hzagt 70 goudguldens op.

TRINSE, TIRNS.

Het dorp Tirns, ook 300 gelegen / had eene Parochiekerk / die 100 goudguldens aan inkomen had ; en den Proost van S. Jans kerk / te Utrecht / 12 schilden betaalde.

Onder de Paroch van Tirns / in de Gietenye van Wimbritzer-deel / buiten Sneek / heeft wel-eer een vermaard klooster van Reguliere Kanonnikken gestaan / Thabor genaamd. Dit klooster / 't welk S. Salvator dat is den Zaligmaker toegeheiligt was / stond onder 't Kapittel van Wmdeshem ; en wierd doorgaans genoemt S. Salvators klooster op Thabor.

Het is in de vijftiende eeuwe gesticht door eenen Renicus Bokkema. Deeze (1) Bokkema,

ma, aanzienelijk door zijne ridderlijke waardigheit en door een deftig krijgsman bekend, was onder Aalbert van Beyeren Stedevoogd van Sneek geweest; en was daarom, in een opstand der Vriezen, uyt zijn Vaderland verdreeven: maar, door dien dat 'er tusschen den Hartog en de Vriezen een bestand gesloten wierd; is hy weder in zijn Vaderland aangekomen.

Eindelijk is Bokkema, die ook een Jeruzalemsch Ridder was, in 't jaar 1460. naar 't algemeen Kapittel van Windeshem buiten Deventer getrokken: daar hy zijne landgoederen, die hy by Sneek had leggen, beneffens zeer veele giften en andere landerijen, tot het stichten van een Regulierg klooster aan 't Kapittel heeft opgedragen.

Daar op heeft het Kapittel besloten, zoo als de Kronijk van * Windeshem verhaalt, dat men, eer dat men daar eenige Vaders hene zond, eene bequaame plaats uytzien zoude, om 'er een klooster te bouwen. Als dan de Gemagtigden in 't volgende jaar hun bericht wegens de goede gelegendheit der plaatze gegeeven hadden; heeft het Kapittel noch andere Gemagtigden derwaarts gezonden; met bevel om de gemelde plaats, die (2) *Thabor* genaamd was, niet aan te neemen, ten zy dat ze alvorens zekere vastigheit hadden van (3) honderd oude Fransche schilden, die het klooster ten allen tijde jaarlijks zoude genieten: en dan noch van vijftig oude schilden voor 't opbouwen van de woonplaatzen.

De Gemagtigden, ziende dat alles op de gemelde wijze volbragt was, hebben de voor-

* Lib. 1, pag. 170.

noemde

noemde plaats, te weeten S. *Salvator* op Thabor, met alle haare renten, landeryen, en inkomſten, om 'er een nieuw klooſter te timmeren, uyt naame van 't algemeen Kapittel aangenomen en in 't zelve Kapittel ingelijft. Daar op heeft de voornoemde Heer en Ridder *Revenicus*, door een ware godvruchtigheit getroffen en van yver blaakende, de begeerte gekreegen om in onze Order te treeden, en de kleeding van onze Order te draagen. . . . . Eindelijk is hy na veel aanhoudens door den Prior van Windeshem, *Johan van Heuſden*, te Windeshem ingekleedt. Als hy aldus in ons klooſter gekomen was, is hy naar zijn eigen klooſter verzonden; daar hy naderhand ook begraven is.

In dezelve kerk van Thabor leit begraven Bocco, wiens grootvader was geweeſt Haringa van Sneek; en die geſtorven is in't jaar 1468. Beneffens Bocco leit begraven Kempo Jongema, Edoos zoon; die aan Bocco verbermaagſchapt was / en omtrent den zelven tijd uyt de weereld ſcheide.

Wy hebben gezien / zeit Buſſchius in zijne Kronijk * van Windesheim / dat verſcheide oude klooſters / die onze Order in Vriesland had / haare herborning uyt dit klooſter gekreegen hebben (4).

Het zelve klooſter heeft verſcheidene deftige mannen en Schrijvers / voor al Hiſtoriſchrijvers / voortgebragt: onder welke Hiſtoriſchrijvers de twee volgenden de kroon ſpannen:

† Vorperus Thaborita (dat is Regulier

* Lib. 1. cap. 39.

† Valer. Andr. in Biblioth. Belg.

Ka-

Kanonnik van Thabor te Rijnsmaeſt / een dorp van Vriesland / gebooren. Hy heeft eerſt de Paſtory van zyne geboorteplaats bekleedt: maar is naderhand Regulier Kanonnik in het klooſter Thabor gewordeu; daar hy ook Onder-prior / Huisbezorger ‡, en Prior is geweeſt. Hy heeft in de Latynſche taal eene Kronyk van Vriesland geſchreeven; dewelke haar begin neemt met de opkomſte des volks; en met het jaar 1535. eindigt. Deeze Kronyk / die voorheen by den Advokaat Kornelis van Duin, in 's Gravenhage / te leezen was / is my door den Heer Kornelis Alkemade met groote beleefdheit geleeent: ook heb ik 'er verſcheide zaaken / tot de geeſtelyke Oudheden van Vriesland behoorende / uytgetrokken. Voorts / over het leven / de geſchriften en de dood van Worperus, Thaborita kan Suffridus ‡ Petri nagezien worden.

Henricus Thaborita, in Vriesland geboo ren / en een Regulier Kanonnik te Thabor buiten Sneek / heeft een gemengelde / dat is een kerkelyke en weereldlyke Hiſtorie / geſchreeven. Van deeze Hiſtori / die wat onbeſchaafd van ſtyl is / en met het jaar 1501 eindigt / heeft Suffridus Petri zich bedient in het opſtellen van zyne Vrieſſche Jaarboeken. Ook heeft de vermaarde A. Mattheus dezelve Hiſtorie bezeeten; en in zyne Analecta dikwils te pas gebragt.

Behalven dit klooſter Thabor heeft in dezelfde Grietenye / volgens het Schryven van * Schotanus, een Nonnenklooſter geſtaan /

‡ Procurator.

A De Scriptor. Friſ. Decad. 10. cap. 1.

* Hiſt. van Vrieſl. pag. 372.

daar

daar de derde Regel van S. Franciſcus onderhouden wierd. Dit klooſter / eerſt Lydſinga-wier genaamd / heeft naderhand den naam van Groenendijk gekreegen.

AANTEKENINGEN.

1. Van deezen *Rienik Bokkema*, zoo als *a Schotanus* hem noemt, ſtaat dit noch te berichten dat hy getrouwd was met eene *Bot*, de dochter van *Fekke Sikkinga* te Doenium. De Koning van Engeland had hem Ridder geſlagen, toen hy met hem tegen de Turken trok. In't jaar 1390. is hy met *Willem*, Hartog van Gelderen, naar Littouwen gereiſt om het Slot Gaarde te belegeren: want *Witold*, Prins van Littouwen, dien het Slot eigen was, was volgens het ſchrijven van *Schotanus* een Apoſtaat geworden.

Ik zeg, volgens het ſchrijven van *Schotanus*; want dat hy van het Chriſten geloof zoude afgevallen zijn vind ik by geen andere Schrijvers aangetekend. In 't inneemen van dat Slot, zeit *Schotanus*, vond *Bokkema* een Mariën-beeld; 't welk *Vitoldus*, voor zijnen afval, ge-eert en in waarde gehouden had: en dat beeld plaatſte hy in S. *Antonis* kerk te Sneek. In 't jaar 1398. wierd hy door Hartog *Aalbert* tot Baljuw van Wagenbrugger-deel, Geeſterland, en Donia-werſtal, aangeſtelt. Maar de Vriezen, hier over tegen hem verbitterd, na dat zo de Hollanders verdreeven hadden, deeden *Bokkema* ook in ballingſchap gaan.

Hy was, naar de getuigeniſſe van *Schotanus*, een vroom, deugdzaam, en godsdienſtig man; en heeft het klooſter met de hulpe van goede en vroome luiden geſticht. Hy trok de geeſtelijke kleeding aan in 't jaar 1410: doch, om dat hy zoo veel bloeds in den oorlog vergoten had, is hy geen Prieſter geworden. Na dat hy 26 jaaren in 't klooſter overgebragt had; is hy in een hoogen ouderdom, in 't jaar 1436; naar 't andere leven verhuiſt.

2. De plaats was eerſt *b Abbert* genaamd; begry-

a Hiſt. van Vriel. pag. 228.
b Schotan. ibid.

pende

pende *Bokkemaas* ſtins of ſlot; en meer andere huizen. Maar de Biſſchop, als hy 't klooſter wijdde, veranderde den naam van *Abort* in *Thabor*.

3. Deeze zorg, om te beſtaan, moet niet ten quade geduidt of voor al te vleeſſchelijk aangezien worden. Die van 't klooſterlijke leven geſchreven hebben, hebben 't doorgaans als een noodige zaak aangemerkt dat men geen nieuwe klooſters behoort te ſtichten, zonder voor 't noodig onderhoud der Monnikken te zorgen. Want, zoo als c zy 't aanmerken, daar men niet te eeten heeft, of de koſt al te ſchaars omkoomt, daar is men al te zeer voor het dagelijkſche bekommerd: daar heeft men niet anders te wachten als het knorren en morren der broederen: en de Monnikken achten zich in zulke gelegendheden genootzaakt, om buiten het klooſter te loopen doolen, en de koſt op te ſchooyen. En dus zijn 'er meer ordonantzien van andere klooſters; daar de zelfde zorg voor 't onderhoud der Monnikken, eer dat ze naar een nieuw klooſter gezonden worden, voorgeſchreeven word. Maar goede en vroome Klooſtervoogden zijn ruym zoo bezorgd geweeſt tegen den al te grooten rijkdom hunner Abdyen; als anderen voor den onderhoud der Monnikken gezorgt hebben. Zoo leeſt men dat de heilige Abten *Adalardus* en *Wala*, als ze de Abdy van Korbyen in Saxen ſtichtten, hunne Monnikken geſtadig voor oogen hielden: zy moesten 't op geen rijkdom toeleggen, en na geene weereltſche goederen ſtaan: zy moeſten alle weelden en welluſten, als vergiftigde dranken, vlugten: zy moesten met geen eere, of pracht, of hoog aanzien, geeten dienſt weezen; als of zulks tot het welweezen en den luiſter van 't klooſter diende: want zoo doende zouden zy ligtelijk tot ſlappigheit, en vorder vervallen; en alle hunne godvruchtigheit zoude eindelijk op niet uytkoomen. En wy hebben 't voor onze oogen gezien, zeit de Beſchrijver van hun leven, dat 'er veele kerken in Vrankrijk, die wel geſticht en begiftigt zyn geweeſt, op zoo een wijze vervallen en te niet gegaan zyn.

4. Omtrent het jaar 1580. is hier Prior geweeſt

c Zie Edm. Martene ad Reg. S. Bened.

Johan

Johan d Bisthemius; een van de genen, die het Verzoekschrift tegen 't Utrechtsche verbond getekend hebben. *Schotanus e*, die dat ook verhaalt, noemt hem *Johannes Bisbemius*.

Tien jaaren te vooren, te weeten in 't jaar 1570, was het ampt van *Prior* bekleedt geweest door *Paulus Kosterius*: welke *Prior* den Bisschop *Cunerus Petri*, die volgens de Pausselijke Bulle het klooster *Thabor* en meer andere kloosters tot zijn onderhoud wilde eigenen, een wijle tijds grooten tegenstand geboden *f* heeft. Maar geen tegenstand, of tegenspraak, konde de Priors of de Monniken helpen; die den Paus, den Koning, en, dat misschien 't hardste van allen was, den Hartog van Alba, tegen hadden. De Bisschop, op het vertoog van *Kosterius* niet passende, ging 'er mêe door; eigende het klooster, met alles wat tot het klooster hoorde: deed by openbaaren omroep koeyen, paarden en al wat tilbaar was, verkoopen. De Prior, ziende dat hy 't niet weeren kost, liet zich paayen met honderd guldens 's jaars; en noch honderd guldens eens, met de betaalinge van zijne schulden. Hy bedong noch een kamer in S. *Annaas* klooster, te Leeuwaarden, met twee bedden, en 't geen 'er toebehoorde. Ieder Kanonik verkreeg ook honderd guldens 's jaars, met een bedde, voor zijn leven.

Onder dezelfde Grietenye van Wimbritzeel, en onder de Prooſtdye van S. *Jans* kerke te Utrecht, behoorden noch de volgende dorpen, die buitensdijks gelegen zijn.

UYTWILLINGER-GA.

Hebbende een Pastory van 120, en een Vicarisschap van 70 goudguldens.

d P. Winsem. op het jaar 1580.
e Over 't jaar 1580.
f Gabbema verhaal van Leeuwaarden, pag 526.

JOR-

JORTRYP.

Daar de Pastory 100, het Vikarisschap 40 goudguldens waardig was.

SMALLEBRUGGE.

Smallebrugge / daar reeds van gesprooken is / en dat onder dezelfde Grietenye behoort / is gelegen aan het water de Wymerts / dat van Sneek naar Slóten loopt. De Pastory had aan inkomste 130 goudguldens; het Vikarisschap honderd. De Proost van S. Jans kerk te Utrecht trok van de Pastory vier schilden.

IPEKOLSGA.

Daar de Pastory 100, het Vikarisschap 66 goudguldens waardig was.

HEEG.

Heeg / in 't Latijn Haga, word tot onderscheid van 's Grabenhage / de Haag in Vriesland genoemt. De Pastory bragt 160 goudguldens op; het Vikarisschap honderd. Daar was 'er een Prebende van honderd / en een tweede / van zestig goudguldens. De Pastory van Heeg.

Haringus Siffridi (Siffridus-zoon) Synnama; in dorp geboren / eerst Hoogleeraar in beide de Rechten en naderhand Bysitter van 't Keizerlijke Kamergericht te Spiers / heeft veel over de tijtels van beide de Rechten geschreeven: welke geschriften by Trithemius opgeteld staan.

AANTEKENING.

1. De Graaven van Holland, zeit *Suffridus a Petri*, als ze 't gebied over Vriesland hadden, hebben zoo wel een Hage in Vriesland als in Holland gehad; 't welk de Vriezen, volgens den aard en de eigenschap van hunne uytspraak, Heeg pleegen te noemen. In dit dorp, Hage of Heeg, hebben zy ook, om de vermakelijkheit en welgelegendheit der plaatze, hun Hof gehouden, en een Raadhuys getimmert. Zelfs is 'er noch het vervallen muurwerk van dat Hof te zien; daar hunne Broeders, of Landvoogden, plagten te woonen, om de Vriezen onder bedwang te houden

GASMAR,

Dooz de wandeling Gasmeer / had een Parochiekerk / die hondert Philips guldens opbzagt / dan was 'er een Vikarisschap van 60 Philips-guldens.

NYEHUSEN.

De Pastory van dit dozp bzagt 120 goudguldens op; het Vikarisschap zeventig. Dan was 'er eene Pzebende van 30 guldens.

SANTFIRDE.

Dit dozp / anders Santferd genaamd / had een Pastory van honderd / en eene Pzebende van 70 goudguldens.

OLDEGA.

Hier had de Pastory een inkomen van 120 goudguldens: het Vikarisschap van negentig.

a De Script. Fris. Decad. 8. num. 9.

I D-

IDZEGA.

De Pastory van Idzega bragt honderd goudguldens op; het Vikarisschap zestig. Onder deeze Parochie heeft wel-eer een Nonneklooster van S. Augustinus Order gestaan / Nazareth genaamd. Nonneklooster te Idzega.

WOLSENDE.

Dit dorp / 't welk ook onder de Grietenye van Wimbritzer-deel behoort / is zeer wel tot het drijven van den koophandel gelegen. De jaarmarkt valt 'er op den 29 September; zijnde S. Michiels-dag: en het schijnt dat de Parochiekerk dien H. Aartsengel ook toewijdt was. Parochiekerk van Woltseinde.

De Parochiekerk bragt 100 goudguldens op; en daar was een Prebende van 60 diergelijke guldens.

Volgens een handschrift der Utrechtsche kerke wierd de Pastory door een Monnik bekleedt: 't welk ongetwijfeld een Karmelijt zal zijn geweest:

Want te Woltseinde heeft voor deezen een Karmelyter klooster gestaan; 't welk de H. Maagd Maria toege-eigent was: en zoo wel volgens Schotanus, als een zeker handschrift / gesticht is in 't jaar 1339.

Als het klooster Wolts-einde door 't geweld der wateren vernielt en weggespoelt was; heeft Florentius Bisschop van Utrecht / met de toestemminge van den Proost en Aartsdiaken van S. Jans kerk te Utrecht / onder wiens Dekenschap Wols-eind gelegen was /

de inkomsten des kloosters / met alle rechten en vrydommen / den Prior en den Broederen van S. Mariaas klooster geschonken. En als die Monnikken nu doende waren om kloosters van hunne Order in Vriesland in te voeren; is de burgerye van Ilst / by een Open-brief van den 13 Augusti 1387, toegestaan dat die stad tot het eerste klooster zoude gerechtigt zijn.

Dit dorp / gelijk boven gezeit is / plagt door de nabuurige Pastoors bedient te worden: de eerste eigen Pastoor / na de behelde verandering / is geweest.

Ulricus Swaga, van geboorte een Vries; en een Lovensch Godgeleerde. 't Was een zeer Godtvreezend Priester; en zeer yverig in 't verdedigen en uytbreiden van 't oude geloof: dewelke / na dat hy lange jaaren gearbeidt en veel kommer en benauwdheit uytgestaan had / eindelijk Pastoor is gestorven den 16 Juny 1709.

BROECH.

Broech / door de wandeling Broek / word van Menso Alting Broke genoemt; zoo als het ook genoemt word van Menco Werumensis. 't Is een boornaam dorp in de Sevenwolden; en word in twee zeer groote Parochien verdeelt.

COINRYP.

Koinryp / door de wandeling Goinga-ryp / is een dorp van Donye-werstal; en was onder 't zelfde Dekenschap gelegen.

GHA-

GHAWE.

Ghauwe / door de wandeling Gauw / was volk onder de Gietenye van Wimbritzer-deel en het gemelde Dekenschap gelegen. De Pastory had aan vaste inkomsten honderd goudguldens; het Vikarisschap zeventig. De Proost van S. Jans kerk / te Utrecht / trok van de Pastory zes Postulaatguldens.

GOLTUM.

Goltum / anders Goutum / Scharnegoutum / en van ouds Sharnum genaamd / is een dorp onder 't zelfde Dekenschap en de zelfde Gietenye behoorende / en aan 't meir de Middelzee gelegen. Parochikerk van Goutum.

De kerk plagt van ouds door de Bisschoppen van Utrecht vergeeven te worden; maar de Bisschop Theodoricus, gelijk onder de Abdye van Bloemkamp reeds gezeit is / heeft dat recht aan Wichardus Abt van Bloemkamp / en aan desselfs nazaaten / geschonken.

De Parochikerk bragt honderd goudguldens op; het Vikarisschap tachtig. De meergemelde Proost trok 'er zes schilden van (1).

AANTEKENING.

1. In de Katolijke tijden heeft te [a] Goutum een Nonneklooster gestaan.

TYONS.

Tyons / dat misschien Lyouns of Lyons

[a] Zie P. Winsem. in Sneek.

zal weezen / en een dorp van Baarderdeel is / ſtond ook onder 't voorgemelde Dekenſchap. Van de Paſtory quamen 100 Rhynſche guldens: van't Vikariſſchap zeventig. De meergemelde Prooſt moeſt 'er acht ſchilden van trekken.

YLIKKE.

Dit dorp / doorgaans Indelijken genaamd / en onder de Gietenye van Donye-werſtal en 't gemelde Dekenſchap gelegen / moeſt den Prooſt van S. Jans kerk 16 ſchilden betaalen.

DEKENSCHAP VAN ALTARUM, OF ALDERUM.

Alderum.
Vikariſſchap aldaar.
Witmerſſum.
Penningum, of *Pingium.*
Vikariſſchap aldaar.
Lollingum; anders *Lollum.*
Kemesweerd, anders *Kymsweerd.*
Donygage, anders *Donga.*

ALDERUM.

Verſcheide naamen van Alderum, enz.

Alderum / door de wandeling Altarum / en by verkorting Arum / is een dorp onder de Gietenye van Wonſer-deel; en het Hoofddorp

dorp des Dekenschaps van Aldeerum. Hier hebben gestaan de Sloten / of zoogenaamde Staaten; Kamminga; Sythma; en Beyem, of Beima.

De kerk / die een spitzen toren heeft / plagt honderd goudguldens op te brengen; en had ook een Vikarisschap. De Proost van S. Jans kerk / te Utrecht / trok 'er zestien schilden van.

De Pastory is wel-eer bekleedt geweest door Siardus Watkens; dewelke in 't jaar 1468. te Franeker / gelijk daar gezeit zal worden / het klooster der Kruysbroederen heeft gesticht.

WITMERSUM t'hans WITMARSUM.

Witmarsum / een groot dorp / onder de Grietenye van Wonser-deel en het Dekenschap van Aldeerum gelegen / had een spitzen toren; dewelke / in een geweldigen storm omgewaaid / in 't jaar 1663. weder opgebouwt is. De Pastory / die wel-eer 150 goudguldens opbragt / wierd in 't jaar 1548. bekleedt door eenen Heer Fokko. Het Vikarisschap bragt 130 goudguldens op. Ook was 'er een Prebende van honderd en dertig goudguldens; en een andere van honderd. Dan was 'er noch een derde / die jaarlijks 35 goudguldens leverde; en den hoster toegeschikt was. De Proost van S. Jans kerk te Utrecht trok 16 schilden. Parochiekerk van Witmarsum,

PENNINGUM.

Te Penningum / Pingium / of Pingum / dat

dat een deftig dorp / en in Wonser-deel onder 't gemelde Dekenschap gelegen is / stonden de Stinsen / of Sloten / Hiddema en Adelen.

De Parochiekerk / hebbende een spitzen toren / had aan inkomste 120 goudguldens: het Vikariisschap gaf 100 diergelijke guldens. Dan was 'er Prebende van 100, en een tweede / van 80 goudguldens.

LOLLINGUM.

Lollingum / anders Lollum / en door de wandeling Rugge-Lollum / is een dorp in Wonser-deel / en behoort ook onder 't gemelde Dekenschap. De inkomsten der Parochiekerke bedroegen van ouds 120 goudguldens: hebbende eene Prebende van 40 diergelijke guldens. De meergemelde Proost trok van de Pastory vier schilden.

KEMES-WEERT.

Kemes-weert / of Kims-weerd / ook als boven gelegen / is de geboorte-plaats van den vermaarden Grobten (1) Pier; die zoo een kloeke voorvechter van de vryheit der Priezen is geweest.

De Pastory plagt 100 goudguldens op te brengen / het Vikariisschap 80. Aan den Proost van S. Jans kerk te Utrecht wierden 16 schilden betaalt.

AANTEKENING.

1. Alle de Vriesische Historischrijvers hebben 't even druk van deezen *Grooten Pier*: en ik vertrouw dat ik den

den Leezer geen ondienſt zal doen, met het wedervaaren en de voornaamſte daaden van deezen held, of waaghals, of zoo iemand hem anders noemen wil, in kort te verhaalen. Hy wierd de *Groote Pier* genoemt om dat hy zoo groot en kloek van geſtalte was; en tot de ſchouderen toe boven de menſchen van een gemeene lengte uytſtak. [a] Zoo kloek van geſtalte als hy was, zoo ſterk was hy ook: daar by fors, onverſaagd, ſtout, zeer oploopend; en, als zijne gramſchap op 't hoogſte was, wreedachtig. Hy was van geboorte en hanteeringe een boer; en had het zeer wel gehad. Maar ten tijde als de Saſſen en de Gelderſchen, over 't bezit van Vriesland, malkander zoo vinnig beoorlogden; en ganſch Vriesland gebrandt, gevilt, afgeſtroopt, en uytgezoopen wierd; zijn veele welgeſtelde landluiden, die het toch altijd ontgelden moeten, en daar onder ook *Groote Pier*, tot den bedelzak gebragt. Dit ſtond een man, als hy was, niet te lijden. Hy zag een deel knappe gasten, die even eens gevaren of anderszins berooid waren, tot zes honderd toe, by malkander te krijgen; daar hy 't bewind over had. Hy had een neef of zuſters zoon, met naame *Wyerd* of *Wyard*, een man naar zijne hand; en die het hem in kloekte des lichaams, in ſterkte, in ſtoutmoedigheit, roekkeloosheit, nauwelijks of niet behoefde gewonnen te geeven. Deeze *Wyard* was de Onderbevelhebber van dat opgeraapte leger: 't welk onder zulke twee hoofden geen menſch of duivel ontzag; en een roof van voor de hel gehaalt zonde hebben. En om dat het dorp Kimsweerd, met veele andere dorpen en vlekken, door de Saſſen afgebrandt was; en de Hartog van Gelderen de wapenen, quanſuys voor de vryheit der Vriezen, aangeſchoten had; gingen ze over al op de Saſſen en Saxensgezinden los: en verklaarden zich openlijk voor den Hartog van Gelderen.

Groote Pier, ziende dat het geluk hem ten eerſte diende, dagt dat 'er niet op geſlapen moeſt worden. [b] De Gelderſchen om de Zuider-zee voor hunne party vry te maken, en hunne tegenpartye alle toevoer uyt Holland af te ſnyden, hadden een goed getal enkelde en

[a] Zie Ubbo Emm. lib. 47. ad ann. 1514.
[b] P. Wirſem. over de jaaren 1514, 1515, enz.

dubbelde ſeynſchepen toegeruſt. Over deeze ſeinſchepen wierd *Groote Pier*, onder den hoogdraavenden tijtel van Admiraal, tot Overſte aangeſtelt. Hy voerde zijnen laſt zoo wel uyt, en roofde met zulk een geluk en gezwindheit op de kuſten van Holland, dat hy de ſchrik van Holland wierd. De Saſſen hadden in Holland, onder den Zee-overſte *Hieronymus Snees*, een vloot van 36 ſchepen uytgeruſt; om hunne krijgsknechten, die in Vriesland om wanbetaaling en gebrek van mondkoſt aan 't muyten ſloegen, geld en levensmiddelen toe te voeren. Geen beter mare kon *Groote Pier* in de ooren klinken: hy trekt die 36 ſchepen met zeſtien wel-bemande en wel toegeruſte ſeinſchepen tegen: en heeft ze altemaal, op acht na, die 't ontvlugten, na een hardnekkig en bloedig gevecht bemagtigt. 't Geluk, dat die gaſten als ten dienſte ſtond, heeft ze zoo vermeeten gemaakt, dat ze niemand als hunne eigene bondgenooten ſpaarden. Alle ſchepen van vreemde koopluiden, zoo veele als 'er in hunne handen vielen, die van hunne bondgenooten alleen uytgezonderd, wierden prijs verklaart. Dit maakte zulk een ſchrik onder de nabuurige volkeren, dat *Groote Pier*, zulks ziende, en daar door opgeblazen, genoemt wilde zijn, de Verwoeſter der Deenen, de wreeker der Breemeren, de aanhouder van de Hamburgers, het kruys van de Hollanders. En, om zich noch ontzachelijker te maaken, voerde hy op zijn wapen of livrey galg en rad. Hoe dat hy de Hollanders in een vinnig zeegevecht by Hoorn overwonnen, en veele Hollanders over boort heeft geworpen; en hoe dat hy veele andere zeer ſtoute daaden uytgevoert heeft, zouw onze vertelling al te langwijlig maaken. Ik zal 'er maar byvoegen dat hy, die 't geweldig op de Hollanders gelaaden had, hen in zekere gelegendheit met deeze ouwerwetſche veersjes al boertende begroette.

Ik *Groote Pier* Coninck van Vrieslant, Hartog van Sneek, Graef van Sloten, Vryheer van Hindelopen, Capiteyn Generael van der Zuyder-zee.

Een ſtuyrman ter doodt
Acht de Hollanders bloot:

Al

Al ſynſe groot van rade
Sy ſyn ſlap van dade.
Sterk van partyen,
Cranck in ſtryen.
Hoog van glorie,
Cranck van victorie
Maar die Gelderſche ſterk van teeringe
Slap van neeringe,
Cloek in den velde
Maar dorre van gelde,
Vroom van moede
Maer cleyn van goede
Doch onverſaegt in 't ſtryden.
Dus wilt u verblyden
Ende den Hollanders niet achten,
Want ſy moeten verſmachten,
Want ſy ſoudent becopen
Waer 't beſtant uytgelopen.
Tegens mijn danck
Iſt ſes maenden beſtant.

Als hy eindelijk zag dat de ſchoone woorden van den Geldersman, dat hy de vryheit der Vriezen verdedigen zouw, niet anders waren als ydele winddreekery; en dat hy zoo wel den voet op de nekken der Vriezen zogt te krijgen, als de Borgonjer en de Sax; en als hy daar by bedagt hoe wuft dat de gunſt der Vorſten is, en wat dank dat hy miſſchien voor zijne trouwe dienſten te verwagten had; heeft hy zijn affcheid van den krijg genomen: en is te Sneek geruſt op zijn bedde, en in een goeden ouderdom, overleden.

DONYGAGE,

Anders Donygaga / een dorp onder de Gzietenye van Doenye-werſtal / heeft den naam aan de Gzietenye gegeeben.

De kerk / die ook een Vikariſſchap had / moeſt den meergemelden Pzooſt 12 ſchilden betaalen.

DE

DEKENSCHAP VAN FRANEKER.

Franeker.
Domingum.
Buero.
Rede.
Slepperdorp.
Zweyns.
Peyns.
Schalzem.
Hytzem.
Herbadmyum, of *Herbayum.*
't Zumme, anders *'t Zummum.*
Spannum.
Edens.
Torbaerd.
Wynaldum.
Middellum.
Ederinge.
Anygum.
Woudens.
Achtelum.

FRANEKER.

Franekers oudheit, naamrode, enz.

FRaneker / de Hoofdplaats van dit Dekenschap / en een stad van Westergouw / was al bekend (1) in 't jaar 1230, ten tijde van Graaf Floris IV. Deeze stad heeft eertijds een groot rechtsgebied gehad: daar Harlingen / gelijk onder Ludolphus Abt van Bloemkamp beweezen is / ook onder hoorde.

De naam van Franeker koomt van Froenakkers; dat zoo veel te zeggen is als akkers / die den dienst des Heere toege-eigent zijn. Zoodaanige akkers / gelijk in Batavia Sacra getoont is / zijn 'er ook in Holland geweest.

De geheele stad staat onder eene Parochie: de

de Parochiekerk / een prachtig en groot gebouw / heeft een hoogen en spitzen toren; dien men van verre in de lucht ziet rijzen. De H. Martinus, Bisschop van Tours / is 'er van ouds als de Patroon der kerke gevierd.

In 't jaar 1480. heeft hier als Pastoor gestaan Heer Niklaas; dewelke in 't jaar 1484. de zeven-en-twintigste Abt van Lidlum gewoorden is. In 't jaar 1499. wierd de Pastorye bekleedt door eenen Meester Benedictus, Heroos zoon.

In dezelfde kerk waren verscheide Vikaryen en Prebende: als eene Vikary van S. Catharina, eene Vikary van S. Niklaas. Eene Prebenden van S. Jan; een andere van de H. H. Crispinus en Crispinianus: eene derde van de H. Maagd ter nood: een een vierde / de Prebende van Jaerdema genaamd. Alle deeze Vikaryen en Prebenden wierden door Priesters bedient: zoo dat 'er zes Priesters / staande den Katolyken Godsdienst / ten dienste van den Pastoor stonden.

De Pastorye bragt 300 goudguldens op / de eene Vikary 200. Twee Prebenden bragten ebenveel op als die Vikary: de twee andere Prebenden hadden een inkomen van honderd goudguldens. De Proost van S. Jans kerk / te Utrecht / trok van de Pastorye 31 Postulaat-guldens.

In 't jaar 1545 zijn de baren / tot den kerkelijken dienst behoorende / uyt de hoofdkerk gestolen.

Aan de West-zyde van de stad / by de beesten / stond een Kruys-broeders-klooster: 't welk in 't jaar 1468, of zoo als anderen willen / in 't jaar 1474, gesticht is door Siardus

dus Watkens, Paſtoor van Arum. Om dit Klooſter te bevolken wierden d'er ſes Prieſters uyt het klooſter van (2) Huy ontboden (3). Ook ſtaat 'er te Franeker een treffelijk weeshuys: daar omtrent 40 kinderen / zoo jongens als dochters / eerlijk opgevoedt worden; en / als ze tot hunne jaaren gekomen zijn / eenig geld / 't zy om te trouwen of iets te beginnen / in de hand te krijgen. De voornaamſte Stichter is geweeſt Gerardus Agricola; de laatſte Prior van Klaarkamp. Naderhand is 'er ook een oud-mannenhuys gebouwt.

Maar in 't jaar 1585. is 'er onder 't beleid en door de aanrading van Graaf Lodewyk van Naſſouw, die omtrent dien tyd Stadhouder van Friesland was / eene Akademi geſticht. Daar toe heeft men een plaats in 't Kruysbroeders-klooſter niet zonder groote koſten toebereidt. De kerk van 't klooſter wierd geſchikt / om de voornaamſte Akademiſſche oeffeningen te verrichten: en die zich tot het preeken van 't Woord gereed zouden maaken / zouden daar ook hunne oeffeningen doen.

De geleerden mannen / die uyt deeze Akademie voortgekomen zijn / ſtaan by Schotanus opgeteld.

Te Franeker is gebooren Reinerus Freſinga; dewelke in de Frieſſche taal geſchreeven heeft De Gedenkboeken, of Dagregiſters, van de gedenkwaardige zaaken, dewelken van 't jaar 1576 tot het jaar 1586 in Vriesland, Over-Yſſel, en de nabuurige landen voorgevallen zijn. Dat werk is te Deventer in achten gedrukt in 't jaar 1589.

Te Franeker zijn twee jaarmarkten: de

eerſte

eerſte valt op den 25 July / zijnde S. Jacobs dag. De tweede op den 11 October / of den dag van S. Victor.

De Katolijken van de ſtad Franeker / en van 't omleggende platte land / worden bedient door een Prieſter van S. Franciſcus Order. De Prieſter / die 'er tegenwoordig ſtaat / is te Kampen gebooren / en Pater Jakob Steenbikker genaamd: doch volgens de Verdragpunten zoude daar geen Monnik mogen ſtaan.

AANTEKENINGEN.

1. Wy hebben boven reeds verhaalt hoe dat zeker Schrijver, by *Ubbo Emmius* vermeld, de opkomſte van Franeker aldus beſchrijft; dat de Landzaaten, ziende dat de ſtad Uytgonge door de Normannen verwoeſt en vernielt was, en 't gantſche land voor die roovers bloot en open lag, Leeuwaarden en Franeker omtrent het jaar 1180 of 1190 ſtadsgewijs begoſten te bemuuren en te bewallen.

P. cWinſemius verhaalt het zelfde uyt de oude Kronijk: maar hy houdt voor 't naaſte dat dit verſterken en bewallen van die plaatzen geſchiedt zoude zijn uyt vreeze voor de Graaven van Holland; die 't oog altijd op Vriesland hadden.

Het geen ſommigen vertellen dat de Franſſen, tegen den Koning *Beroaldus* optrekkende, hun heyt hier zouden nedergeſlagen hebben; dat de landen, daar zy gelegerd waren, by die gelegendheit den naam zouden gekreegen van de *Franſſche Akkers*; en dat die naam, by verloop van tijden, verandert zoude zijn in Franeker; zoude niet verdienen opgehaalt te worden. Maar by deeze gelegendheit moet ik noch eens zeggen dat *Andreas Cornelius*, *Suffridus Petri*, *Hamconius*, *P. Winſemius*, en miſſchien meer andere Schrijvers, een wijdloopig en omſtandig verhaal doen van een vinnigen oorlog; dien *Dagobertus*, de zoon van *Klotaris II*, en *Klotaris II* zelf, tegen *Beroaldus*

c Op het jaar 1192.

Konings

Koning der Vriezen gevoert zouden hebben. De Franſſen, zoo als zy verhaalen, het welvaaren en de magt der Vriezen met geen goede oogen aanziende, zogten dat Rijk ook onder hunne magt te brengen. Om het kort te maaken; *Dagobertus* zouw in een gevecht door den Veld-overſte van *Beroaldus*, te weeten *Iglo Galema*, overwonnen en gevangen zijn genomen: en *Beroaldus*, trots op deeze overwinning, zouw hem het hair afgeſneeden en dus naar zijn land gezonden hebben. *Klotaris*, zeggen zy vorder, om het leed dat zijnen zoon aangedaan was te wreeken, trekt alle zijn magt by malkander, en valt onvoorziens in Vriesland. *Beroaldus*, zijn volk zoo goed als mogelijk was gewapent hebbende, trekt den vyand tegen; en ontmoet hem by een dorp van Westergouw, Engelum genaamd. Daar zoude *Beroaldus* zijnen vyand *Klotaris* aldus met een norſſe ſtemme toegeſhauwt hebben: *Ah du Ade ſchiere Bulle Biſtu dir Salum? Klotaris*, zijne gramſchrap niet langer machtig, zoude fluks, en met een ren, op *Beroaldus* aangevallen zijn; en hem met een pijl ter aarde gevelt hebben. Voorts zoude *Klotharis*, na dat hy de Vriezen op de vlugt gedreeven had, en als alles voor hem zwigte, drie dagen lang met moorden en wrake te pleegen ſchrikkelijk huys gehouden, en niemand die langer als zijn degen was, in 't leven gelaaten hebben.

Maar dit ganſche verhaal, voor zoo verre als het de Vriezen zouw raaken, word by *Ubbo* [d] *Emmius* glad en al afgekeurt: en zoo als hy ſchijnt te ſpreeken, is het niet te vatten hoe dat iemand, die in zijn verſtand niet geſlagen is, en de Hiſtorien geleezen heeft, het zeggen van *Suffridus Petri* (en van diergelijke Schrijvers) in dit ſtuk voor goede munt kan aanneemen. En, om recht uyt te ſpreeken, hy ſchijnt zijn zeggen wederom door vaſte en bondige bewijsredenen goed te maaken. Alle oude Schrijvers, die de Hiſtorie der Franſſen en Saſſen beſchrijven, en niet lang na die tijden geleeft hebben, koomen daar in over een; dat deeze *Beroaldus*, of *Bertholdus*, de Hartog der Saſſen is geweeſt: geen een, die met een enkeld woord te kennen geeft dat *Klo-*

[d] Apologet. Refutatio.

thuris

charis iets met de Vriezen uytſtaande heeft gehad. Alle de omſtandigheden van dien oorlog, zoo als ze zoo even vertelt zijn, worden op eene en de zelfde wijze van die Hiſtoriſchrijvers vertelt: met dit onderſcheid alleen, dat ze overal de Saſſen in de plaatze van de Vriezen noemen. Nu is de vraag met wien dat men't beſt houden zal; met een drom van onde en welbekende Hiſtoriſchrijvers; die altijd en by ieder-een ter goeder naam en faam geſtaan hebben; of met *Suffridus Petri*, *Hamconius*, enz. Hy kan niet gelooven dat iemand, die gezonde herſſenen in zijn hoofd heeft ſtaan, die braave mannen, om de belachelijke redenen van *Suffridus Petri*, zal hieten liegen.

Daarenboven doet hy gelden dat de toeſtelders van deze fabel de tijden zoo door malkander verwart hebben, en zoo onbezuisd buiten de rechte tijdrekening verdwaald geloopen zijn, dat men hunne onkunde en roekeloosheit in't ſchrijven voelen en taſten kan. Dat de Schrijvers, daar hy't tegen heeft, hunne tijdrekening op dit ſtuk niet goed zouden maken, heeft hy, zoo veel als ik 'er van oordeelen kan, zeer wel beweezen: maar dewijl deeze ſtoffe in zich zelve wat droog en mager is, en de Leezer misſchien geen zin in het tellen en cyferen zouw hebben; zal ik het hier voor deeze reize by laaten.

2. Uyt het klooſter van *Van Huy ontboden*. In 't Latyn ſtaat, *ex cœnobio Hoyenſi accitis*: dat hier door het Kruysbroedersklooſter van Huy, in Luykerland, verſtaan moet worden, ſchijnt daar uyt te blijken dat Huy, of liever het gemelde klooſter buiten Huy, de hoofdplaats der Nederlandſche Kruysbroederen is. Hoe dat de eerſte Kruysbroeders, ten minſte die in deze landen bekend zijn geweeſt, hun klooſter by Huy opgerecht, en daar huys gehouden hebben; is in onze Aantekeningen op e Aſperen wijdloopig genoeg verklaart. Daar is ook getoont hoe dat de Kruysbroeders, denkende dat zulks tot luiſter van hunne Order zoude dienen, en om op het ſtuk van Oudheit niet achter aan te koomen, den Paus *Cletus* voor hunnen Aartsvader of eerſten Stichter gehouden willen hebben. Maar hun zeggen, hoewel

e Oudheden van Utrecht, 3de deel.

door de Bullen van verſcheide Pauzen geſtaafd, vindt geen ingang by luiden van kennis.

En, om die gewaande Oudheit, daar zoo veele Orders op ſtoffen, als met eenen ſlag om verre te ſtooten, zal ik hier ſlegts aanmerken dat 'er langen tijd in de kerk geen onderſcheid van geeſtelijke Orders is geweeſt. De uyterlijke tucht mogt op zekere plaatzen of tijden eenigzins verſcheelen van de tucht, die op andere plaatzen of tijden onderhouden wierd: maar dat *f* gaf geen verandering in de zaak; en ieder Overſte had de vryheit, of achte zich gerechtigd, om op dat ſtuk, naar den eiſch der zaaken, iets te geeven of te neemen. Zy hadden den Biſſchop maar te kennen. Dit was de reden dat die zijne kloosterlijke geloften in zeker klooster gedaan hadden, ligtelijk tot een ander klooster met het verlof der Overſten overgingen, zonder het doen van nieuwe geloften. Dit bewijſt de geleerde *Mabillon* ook; en hy zeit ook dat men zeer ligt van 't eene klooster in 't ander gaan woonen mogt: „ De eerſte regel „ van 't kloosterlijke leven, zeit hy, was de ver„ zaking van alle weereldlijke goederen, en van zijn „ eigen wille; zoo als dat in 't Evangeli voorge„ ſchreeven word. Daar toe behoorden ook het ver„ laaten van 's weerelds gewoel; de kerkelijke dien„ ſten, die op zekere uuren verricht moeſten wor„ den; vorders een uyterſte gehoorzaamheit; een „ geduurige ſtilzwijgendheit; met de handen te wer„ ken; de ſchaarsheit en keure der ſpijzen; kaſty„ ding des lichaams, zwaare ſtraffen, zelfs voor ge„ ringe fouten: in 't kort; de grootſte en bynaar „ eenigſte zorg voor de zaligheit; geduurige en ern„ ſtige gebeden voor de zaligheid van andere men„ ſchen. . . . De Regels van alle de Wetgee„ geevers zagen daar op; en de Regel, die daar toe „ beſt ſcheen te dienen, mogt in 't Weſten door „ de Monnikken van ieder kloofter, met het goed„ vinden en 't verlof van hunne Overſten, aange„ nomen worden.

De geleerde *g Lucas Holſtenius* heeft ook aange-

e Vide Domin. Van Eſpen in Canon, part. 2. tit. 24. c. 2.
f Mabillon in Præfat. ad prim. partem ſeculi Benedictin.
g In Præfat. ad Codicem Regularum.

merkt

merkt dat deeze gelijkformigheit der Monnikken, tot de elfde eeuwe toe, ſtand gehouden heeft: en hy verzekert dat 'er over 600 jaaren geen ſpeur noch teken van zoo een verſcheidendheit gevonden wierd, gelijk men, t'hans onder de de kloosterlijke Orders beſpeurt. „ Waar henen dat ik mijne oogen keere, „ zeit hy, ik zie niet anders als dat het Monnikkendom „ over al gelijkformig is; dat ze zeer ligt, en zon- „ der onderſcheid, van 't eene klooster in 't ander „ overgaan. Als 'er Monnikken uyt het Ooſten in „ 't Weſten aangekomen waren; wierden zy onder „ de Monnikken van 't Weſten gerekent, (en voor „ 't zelfde ſlag van Monnikken gehouden.) Dit kan „ door ontelbaare voorbeelden beweezen wor- den....„ *Chriſtianus h Lupus* getuigt het ook dat 'er tot de tijden van *Gregorius VII* toe, dat is tot het einde van de elfde eeuwe, geen verſcheide Orders van Monnikken zijn geweeſt. Ja *i Mabillon* verzekert ons dat geen een Schrijver, voor het einde van de vijftiende eeuwe, de Benediktyner Monnikken van de andere Monnikken onderſcheiden heeft: en dat *Trithemius* de eerſte is geweeſt, die zoo een onderſcheid, in 't einde van de 15 eeuwe, te pas heeft gebragt.

't Is waar dat men ten tijde van S. *Odo*, Abt van Kluny, dat is omtrent de elfde eeuwe, ſommige Monniken *van de oude Order* begoſt te noemen: maar die verandering was zoo gering, dat ze ſchier geen naam mag hebben. S. *Odo* had de Monnikken van Kluny tot een nauwer onderhouding van den Regel verpligt, en deze hervorming wierd van veele kloosters nagevolgt. Die zich aan den ouden trant hielden, wierden de oude Monnikken, of Monnikken van een ouder Order genoemt: maar, gelijk gezeit is, dat gaf geen verandering in de zaak.

Maar in de elfde eeuwe, zeit de Heer *van Eſpen*, als de Orders van Ciſtercië, van Kamalduli, van Val-ombroſe, van Grammont, en meer anderen, opgekomen waren; is het onderſcheid der Monnikken grooter geworden; toen quam 'er groote verandering in de kleur en 't maakzel der kleederen; en

h Schol. in Concib. tom. 5, pag. 279.
i Ut ſupra.

de byzondere tuchtregels en klooſtergebruiken; in den Regel zelf. Toen kreegen de oude Benediktynen den naam van zwarte Monnikken: de Ciſterci-monnikken wierden de Grauwe, en naderhand de Witte Monnikken genoemt, enz.

Na dat die verandering en verſcheidendheit eens doorgegaan was; zag men niet anders als de eene verandering voor, de andere na: daar was geen houden langer aan. Het ging zoo verre, dat men voor quade gevolgen begon te vreezen; en te denken of 'er ſomtijds onder den ſchijn van Godvruchtigheid, en ſtrenger leven, geen bygeloovigheit, ja kettery en godloosheit, ſchuilen mogt. Om 'er een ſchot voor te ſchieten, heeft een Kerkvergadering van Lateranen, onder *Innocentius III*, na dat ze de Orders der Preekheeren en Minnebroederen goedgekeurt had, een Dekreet uytgegeeven „ dat niemand een nieuwe „ Order te verzinnen of in te voeren had: die in „ een klooſter wilde gaan, had zijne keur onder de „ Orders, die reeds goedgekeurt waren.„ Maar volgens *Matthæus k Paris*, die dat ook verhaalt, heeft dat Dekreet weinig geholpen. Die dat invoeren van nieuwe klooſter-orders in 't hoofd hadden, ſcheenen door dat verbod vuur te vatten: en gingen, boven Paus, boven Kerkvergadering, boven al, met het vermeenigvuldigen van Religieuze Orders voort „ Wijze en beſcheide luiden, zegt *Mat-* „ *thæus Paris*, waren verwonderd, ja ſtonden ver- „ baaſd, over alle de nieuwe Orders, die men da- „ gelijks voor den dag zag koomen; en dat zoo „ veele geleerde mannen . . . tegen 't Dekreet der „ Lateraanſche Kerkvergaderinge, ſchielijk en on- „ verwacht naar nieuwe klooſter-orders liepen; van „ dewelken men noit had hooren ſpreeken.',

Voor al had dit al plaats omtrent de bedelende kloosters. De Order der Preekheeren en Minnebroederen, gelijk gezeit is, was in de Lateraanſche Kerkvergaderinge onder *Innocentius III* doorgegaan: die op wat nieuws gezet waren, of door het invoeren van nieuwe klooſters een naam wilden maaken, zijnde van dat ſlag van menſchen, die noit met een anders

k Ad ann. 1246.

uyt-

uytvindinge gedient of vergenoegd zijn, en het altijd beter beſchikken zullen, meenden de kans nu ſchoon te hebben, om weer nieuwe Orders uyt te vinden. Toen ging het voor goed: van daag een nieuwe Order; morgen noch een, overmorgen weer een andere: en dat geduurig aan, en zonder ophouden.

Dat het zoo, of omtrent zoo, gegaan is, blijkt uyt de klagte van de Lyonſche Kerkvergadering, die onder *Gregorius X* gehouden is. Die *l* Kerkvergadering beklaagt het voor de ganſche weereld dat de laatdunkende roekeloosheit van ſommige menſchen een uytſpoorige menigte van alderhande, doch voor al van de Bedelende Orders, uytgevonden had. En daarom wil ze niet alleen geen nieuwe Orders, geen nieuw kloosterlijk leven, geen nieuwe kloosterlijke kleeding, uytgevonden of ingevoert hebben; maar zy vernietigt ook alle kloosterlijke Orders, die na de gemelde Kerkvergadering van Lateranen opgekomen waren, en zonder de beveſtiginge van den Apoſtoliſſchen Stoel ſtand gegreepen hadden. *Fagnamus*, *m* van dat verbod ſpreekende, verzekert dat deze Kerkvergadering van Lyons door dat verbod een zwydig getal van bedelende Orders vernietigt heeft: maar hy voegt 'er by; *Evenwel zijn die Orders, na dat Dekreet, zoodanig in getal aangewaſſen; dat veele Godvruchtige mannen van harte wenſchen dat de Apoſtoliſſche Stoel daar order tegen ſtelle.*

Om weder tot de zaak te koomen; uyt deze verſcheidenheit der kloosterlijke Orders is voor eerſt dit quaad gekomen, dat de Monnikken van verſcheide Orders ſomwijlen met zulke een heftigheit en verargerniſſe over en weer twiſten, ja tot kyvens en raazens toe krakeelen, van wat Order dat zoo of zoo een Heilig is geweeſt. Ten tweede; terwijle dat ieder Monnik zijne Order by de Leeken om 't hoogſte prijſt, en boven de andere verheft, volgt daar niet anders uyt als jaloersheit en verbittering tuſſchen de Monnikken zelf, en verdeeldheit tuſſchen de leeken. Ten derde, door dien dat ieder Monnik den grootſten toeloop zoekt, en de keuken ſomtijds van

l Apud Dom. Eſpen. ibid.

m Ad caput, cum ſit ars, extr. de ætate & qualit. ordinandor. num. 15.

het geeven der leeken rooken moet, ſtelt men alles te werk om de voortreffelijkheit van zijne Order te doen gelden. Geen grooter Heilig, als Sint . . . of Sint . . . geen geleerder of verlichter Schrijver, als N. A. of N. B. En om die groote heiligheit en geleerdheit te bewijzen, neemt men zijne toevlugt dikwils tot ongerymde en belachelijke fabels. Hier door geſchiedt het dat de levens van ſommige Monnikken, of Nonnen, die op de lyſt der Heiligen gebragt zijn, meer naar Romans als naar ernſtige levensbeſchrijvingen gelijken; en meer ſchijnen geſchreeven te zijn, om eens hartelijk te lachen; als 'er deugdeleſſen te vinden. Ten vierde, Hier uyt is ook gevolgt dat men, om de menſchen te trekken, aflaaten op aflaaten ziet te krijgen, en ſomtijds ook verdicht; en dat men het vergeeven van de grouwelijkſte zonden voor een geringe moeite, of weinig gelds, als te koop heeft. Ik heb het tegen de aflaaten niet: maar men weet hoe breed, en verre boven de waarde, dat men die by ſommige Monnikken en andere Geeſtelijken uytmeet. Ten vijfde, noch kan 't als een ongemak, uyt die verſcheidenheit volgende, aangemerkt worden, dat ieder ſoort van Monnikken gewoon is zich al te vaſt aan een voornaam Schrijver, of kopſtuk, van hunne Order te houden. Gelijk dit voordeel daar in ſteekt, dat jeukerige en ongeruſte geeſten, die door nieuwigheden een naam willen maaken, hier door grootelijks in den band gehouden en beteugelt worden; zoo belet het ook, de waarheit in veele zaken na te ſpeuren. Zouw men zoo een Schrijver, die van zijne Order is, tegen een Schrijver van een andere Order, in 't eene of 't andere ongelijk geeven? Daar over zouden die andere Monnikken zich immers al te zeer kittelen; daar zouden zy hunnen roem op draagen. Zouw dat ons te lijden ſtaan? Zoo denkt men, en zoo ſpreekt men ſomtijds: en ondertuſſchen moet 'er de waarheit om lijden.

3. Hier, en op meer plaatzen, word van het ſtichten van klooſters geſproken; zonder dat 'er van 't verlof, dat de Biſſchop tot dat ſtichten gegeeven heeft, geſproken word. Maar dat verlof moet 'er onder verſtaan worden: want daar leit een vaſte wet,

die

die altijd onderhouden is geweest en noch onderhouden word, dat 'er geen kerken of kloosters mogen getimmert worden, zonder verlof van den Bisschop. Maar van dit verlof des Bisschops, en hoe dat 'er de Vorst ook in te zeggen heeft, is wijdloopig genoeg gesproken in de Aantekeningen *n* op Tiel. Daar is ook getoont hoe dat de goedkeuring des Bisschops vereischt wierd, en genoeg plagt te weezen, om een nieuwe klooster-order op te rechten: maar hoe dat de Pauzen, sedert *Innocentius III*, meester van dit ganssche werk gebleeven zijn. Daar wil ik nu dan niet van spreeken: maar om dat onze Schrijver het stichten van de Akademi te Franeker ook te pas brengt; en dat de Pauzen daar in doorgaans ook gekent worden; kan ik dat stichten, zonder eene aanmerking te maaken, zoo niet voor by stappen.

Ik zal 'er eerst van zeggen dat *Karel de Groote* al drie Akademien gesticht of ten minsten begonnen heeft: want in een Synode van Parijs, van 't jaar 829, word *Lodewyk de Goede* aangezogt om de drie openbaare Scholen, die zijn Vader begonnen had, te voltrekken: en zulke scholen, ten minste in de drie welgelegenste plaatzen van zijn Rijk, op te rechten. Dat daar van Hooge Scholen, of Akademien, of *Universiteiten*, gesproken word; blijkt uyt den ganschen inhoud van't verzoek: en word ook door *o Bulæus* klaar genoeg beweezen.

Het oprechten van Akademien word onder de rechten van de Oppermagt gerekent: „ 't Is het „ ampt van den Koning, zeit *p Choppinus*, Hooge „ Scholen of Universiteiten op te rechten: en de „ Rijksvorsten van Vrankrijk hebben dat recht niet. „ Ook hebben *Raphaël*, *Barbatias*, *Baldus*, daar zy „ de Koninklijke rechten optellen, dit recht niet „ overgeslagen.„ En hy meent dat iemand, die een groote stad te leen van den Koning hield, al was 'er het des Konings broeder, indien hy daar bestond de Hooge Schole te hervormen of te herstellen, 's Konings recht te na zoude koomen.

Wat nu de Pausselijke toestemming of bevestiging

n Utrechtsche Oudheden, 2de deel.

o Hist. Univers. Paris. ad an. 829.

p Apud Domin. Van Espen in Jus Can. part. 2. tit. 21. c. 7.

belangt; dit is een zaak daar ik geen vonnis in geeven zal: ook zouw het my weinig paſſen. Ik zal dan ſlegts verhaalen, wat dat ik er van aangetekend vind. Voor eerſt zal men niet vinden, zeit *Michael Ronſſel*, dat *Karel de Groote*, om de Hooge Schole van Parijs te ſtichten, eenig verlof van den Paus verzogt of verkreegen heeft. Hy getuigt vorder dat 'er verſcheide Akademien in de Hiſtorien vermeldt worden, die de weereldlijke Vorſten alleen opgerecht hebben.

Maar 't is ook waar dat verſcheidene Vorſten, als zy een Hooge Schole oprechten zouden, de Pauſſelijke toeſtemming of beveſtiging alvoorens verzogt hebben. Of zy die toeſtemming noodig achtten; dan of het maar diende om een luiſter aan de nieuwe Akademie te geven, en verſcheide tegenſporrelingen, die ze anders te verwachten had, uyt de weeg te ruimen, dat is een andere vraag. Dat overgeſlagen; de Kardinaal *Franciſcus q Ximenes*, Primaat van Spanje, zoude een Akademie te *Alcala di Herrandes* oprechten: maar hy zag eerſt de toeſtemming van den Paus te verkrijgen. Daar zal iemand miſſchien op zeggen; dat dit geen wonder is, en niet ter zaake dient, om dat *Ximenez* een Kardinaal en een Minnebroeder was. Maar *Caſimirus r III* willende een Hooge Schole oprechten te Krakouw, deed het niet zonder 't verlof van *Urbanus V.* En Keizer *Karel ſ IV*, die te Praag een Hooge Schole ſtichtte, maakte dat ze door den Paus beveſtigt wierd. Zoo is de Akademi te Roſtok ook geſticht met kenniſſe van *Marzinus V.* 't Is bekend dat *Jan IV*, Hartog van Brabant, en de gemaal van onze ongelukkige *Jacoba*, de Hooge Schole van Loven opgerecht heeft. Maar in den *v* brief, daar hy van zijn rechtsgebied over de Leden der Akademie afſtaat, zeit hy zelf hoe dat hy die eerſt met eene vuurige begeerte verzogt had; tot dat zijn Heiligheit zoo een Akademie, op zijn lang en menigvuldig aanhouden, aangeſtelt heeft.

't Is geen wonder dat de Pauzen, ziende dat ze

q Gomeſ. in vita Fr. Ximenii lib. 2. & 4.
r Cromerus Hiſt. Polon. in ejus vita.
ſ Cuſpinian. in Carolo I. V.
t Crantzius in Sax. lib. 11. cap. 2.
v Apud S. Molan. in Militia Sacra.

van

van de Vorſten zelf zoo nageloopen wierden, zich ſomwijlen wat lieten bidden, en hunne toeſtemming koſtelijk hielden: daar door wilden zy misſchien toonen, dat zy alleen daar in te zeggen hadden; en Heer en Meeſter waren. Ja ſommige Pauzen hebben zich de magt aangematigt van Hooge Scholen, zonder de Vorſten eens te kennen of aan te ſpreeken, op te rechten. Zoo heeft *Clemens V*, die anders zoo wel by *Philips den Schoonen* ſtond, den naam en het recht van *w* Akademi aan de Schole van Orleans toegeſtaan. Maar *Philips*, daar over gebelgd, liet die van Orleans weeten; zy hadden de Bulle niet in 't werk te ſtellen; of zy mogten zien wat 'er van koomen zouw. Doch als het een jaar geleden was, gaf hy 'er evenwel zijne toeſtemming toe.

Men leeſt echter dat *Pius II* een Akamedi verleent zoude hebben aan de ſtad Bazel: en dat *Johannes III* dezelfde gunſt zoude toegeſtaan hebben aan die van Nantes: maar *Mich. x Rouſſel*, die dit uyt *Joſias y Simlerus* verhaalt, zoude eer gelooven dat de Pauzen zulks gedaan hebben op het verzoek van de weereldlijke Oppermagt. En 't is waar dat de Hiſtoriſchrijvers niet altijd even oplettend zijn, in alle de omſtandigheden van zekere geſchiedeniſſen te vermelden.

En, zoo ſpreekt hy vorder, om te toonen dat de Pauzen alleen over de Akademien niet te zeggen hebben; zoo heeft men daar maar op te letten dat het Parlement de Akademie van Rheims, die door den Aartsbiſſchop (met verlof van den Koning) geſticht was, wetten voorgeſchreeven heeft. Een van die wetten beſtond hier in dat ze de ordonantzien, die de Aartsbiſſchop voor de Akademie opgeſtelt had, voor 't Parlement had te brengen: 't welk, in dien 'er iets op die ordonantzien te zeggen viel, de noodige veranderingen daar in maaken zouw. Als dat behoorlijk gedaan was, zouw zy die ordonantzien in 't licht mogen geeven. Het is ook bekend, zeit hy, dat alle de Dekreeten, die door de Hooge Schole

w Belleforeſt uyt Guil. de Nangis.
x Hiſtor. Pontificiæ Juriſd. lib. 3. cap. 4.
y De Republ. Helv. lib. 2.

van Parijs, 't zy voor de Faculteit der Godgeleerden zy voor de andere Faculteiten gemaakt worden, geen volkome kracht zouden hebben, ten zy dat ze voor 't Parlement gebragt en daar goedgekeurt wierden.

DOMINGUM.

Parochikerk van Doengum.

Domingum / anders Dodingahem / door de wandeling Doengum / is een dorp onder de Grietenye en het Dekenschap van Franeker-deel / hebbende een Parochikerk met eene Prebende. De Parochikerk bragt honderd goudguldens op; de Prebende tachtig: aan den Proost van S. Jans kerk te Utrecht wierden twaalf schilden betaalt.

In dit dorp / daar het slot Feitsma stond / heeft in 't jaar 15.., als Pastoor gestaan Heer Cinanis, anders Klerk.

BUERO, of BUUR.

Dit dorp / dat ook onder de Grietenye en het Dekenschap van Franeker-deel hoort / leit tusschen Doengum en Riedt; aan den rydweg / die van Franeker naar Leeuwaarden en Belkum loopt.

De Pastory had een inkomste van honderd goudguldens: en de meergemelde Proost trok 'er zes schilden van. In 't jaar 15.. wierd de Pastory bekleedt door eenen Heer Niklaas Janſz.

RHEDE,
Door de wandeling
RHIEDT.

Dit dorp / ook onder dezelfde Grietenye en 't zel-

't zelve Dekenschap gelegen / heeft den naam gekreegen van een water / dat door Belkum loopt / en zich verder in de zee gaat storten. Hier staat het slot Andla.

De Pastory gaf jaarlijks honderd goudguldens: de koster had een Prebende van 40 diergelijke guldens. De Proost van S. Jans kerk te Utrecht genoot 16 schilden.

Godefridus of Goert Arula, die in dit dorp gebooren was / en 'er de Pastory bekleedde / is naderhand in 't klooster van Lidlum gegaan; daar hy de veertiende Abt gewerden is.

SLEPPERDORP,

Anders

SLAPPETERP.

Sleppeterp / onder het Dekenschap van Franeker-deel en de Grietenye van Menalduma-deel gelegen / had een Parochiekerk / en een Vikariesschap. De Parochiekerk / daar Heer Simon in 't jaar 15.. Pastoor van was / bragt honderd / het Vikariesschap zeventig / goudguldens op. De Proost van S. Jans kerk moest 'er 6 schilden trekken.

ZWEINS.

Dit dorp / onder de Grietenye en het Dekenschap van Franeker-deel gelegen / daar de Staaten of Stinsen Herama en Kingema staan / heeft wel-eer het recht gehad van galg (1) en rad te boeren.

De Pastory wierd in 't jaar 15.. bekleedt door eenen Heer Jan; en bragt honderd gul-

den

dens op: de voorgemelde Proost trok 'er acht schilden.

AANTEKENING.

1. *Pierius Winsemius*, daar de Schrijver het waarschijnelijk uyt getrokken heeft, spreekt aldus van dit *galg en rad voeren*. „In welke (Grieteny) ook „veele heerlijke Staten en Stinsen gelegen zijn:... „te Zweins *Herama*; *en een eigen-erfde State Kin-* „*gema*, welke, naar het schrijven, galg en radt in „voortijden gevoert heeft. „ Dit schijnt ruim zoo wel op het Stins *Kingema*, als het dorp Zweins, te passen.

PEYNS.

Peyns/ even eens als 't voorgaande dorp gelegen/ had eene Parochiekerk van honderd/ en een Prebende van tachtig goudguldens. De Proost van S. Jans kerk trok 'er acht schilden van. In 't jaar 15.. was hier Pastoor Heer Simon.

SCHALSEM.

Schalsem of Schalsum/ een dorp onder de Grietenye en het Dekenschap van Franekerdeel/ had een Parochiekerk die honderd goudguldens opbragt. Ook was 'er een Vikariesschap/ dat tachtig goudguldens gaf: de meergemelde Proost trok 'er acht schilden.

De toren van de kerk plagt altijd van ouds met klim of eyloof bewassen te zijn: welk klim de boeren van tijd tot tijd genootzaakt waren af te snijden: op dat de mossen en andere vogels/ die daar in nestelden/ het koren niet zouden beschadigen.

In

In dit dorp is geboren Ulpius Ciſſæus, een goede kennis van Eraſmus: welke Ciſſæus zijnen toenaam van dat * klim genomen heeft. Hy was zeer erbaren in de Griekſche taal: en is daarom Hoogleeraar der Griekſche taale te Erfort geworden. Maar alzoo het Lutersaandom hand voor hand aangroeide; is hy/ om den haat te ontwijken/ naar zijn Vaderland gekeert: daar hy het ampt van Prieſter en Prediker bediende/ en geſtorven is omtrent het jaar 1540. Hy heeft ietz tegen Lutherus geſchreven en eenige andere werkjes/ uitgegeven. Suffridus Petri, van Loven ontboden/ is Ciſſæus in 't gemelde ampt opgevolgt.

HYTZUM, HITSUM.

Hytſum/ anders Hiechtum/ eben als de voorgaande dorpen gelegen/ is een vermakelijk dorp/ om de luſthoven en menigte van dreeven/ die 'er ſtaan. Wel-eer heeft 'er een Slot of Stins geſtaan/ Roorda genaamd. De Paſtory had aan inkomen honderd goudguldens/ het Vikariſſchap tachtig. Aan den Prooſt van S. Jans kerk moeſten zes ſchilden opgedragt worden. In 't afgaan van de zestiende eeuw heeft hier als Paſtoor geſtaan Johan Milpelſz.

HERBADMYUM.

Te Herbadmyum/ of Herbayum/ is geboren Thomas Herbajus, een deftig Rechtsgeleerde/ en die aldus naar zijne geboorte-

* Ciſſus is in 't Griekſch klim of vijl te zeggen. *Vertaalder.*

plaatz

plaats is genoemt. De Pastory van dit dorp/ daar de sloten Sikkema en Heemstra stonden/ had een inkomste van 120 goudguldens; het Vikarisschap bragt 70 zulke guldens op. De meergemelde Proost van S. Jans kerk had 'er acht schilden te trekken. In't jaar 15.. stond hier als Pastoor Heer Benedictus.

'T ZUM.

't Zum/ van ouds 't Zumgum/ is een groot en wijd-uytgestrekt dorp onder de Grietenye en het Dekenschap van Franeker deel. Het heeft een schoone Parochiekerk/ met een spitzen toren; daar men langs een bestraaten weg naar toe gaat: welke kerk gebouwt is in 't jaar 1546. Daar is een vermaarde Paardemarkt; dewelke gehouden word den vijfden Juny: en dewijl het dan de dag van S. Bonifacius is; meent men dat de kerk/ hem ter eere/ zal ingewijdt zijn. De Pastory was jaarlijks 100 goudguldens waardig; het Vikarisschap negentig. De Proost van S. Jans kerk kreeg acht schilden. In't jaar 15.. stond hier als Pastoor Heer Maarten; en als Vikaris Heer Justus.

In het dorp Tzum of Tzumgum heeft weleer/ volgens Sibrandus Leo, een (1) Nonnekloostertje gestaan; 't welk op den naam van de H. Maria Magdalena ingewijdt was. Doch alzoo de klooster-susters door den waternood ganschlijk verarmt waren; zijn ze genootzaakt geweest de kost met de handen te winnen; en zich in weereldlijke bezigheden te steeken: waar door de kloostertucht by haar verballen is. Daarom heeft de Kerkvoogd van Utrecht/ in

't jaar

't jaar 1289, derwaart gezonden eenen Heer Frederik; dewelke / na dat hy het ganſche genootſchap der maagden / ten getale van dzie-en-vifftig / in de Order der Premonſtreit-heeren ingelijft had; haar / met al wat ze hadden / ten deele naar Bajum / ten deele naar Lidlum / overgebzagt heeft.

AANTEKENING.

1. Dit klooſter, hoewel dat het de H. *Maria Magdalena* toegeheiligt was, was beter bekend onder den naam van *a Medum*.

Stephanus Sylvius, van wien elders geſproken is, is ook *b* Paſtoor van 't Zum geweeſt. En omtrent de bekende verandering van Godsdienſt en Staatsregeering heeft hier geſtaan *Martinus Eliacus*; dewelke in 't jaar 1566. van 't oude geloof afgeweeken is, en *na den kerken-orde van Kalvyn*, zoo als *Gabbema* ſpreekt, gepredikt heeft.

SPANNUM.

Te Spannum / anders Spanheim / of Spanghem / een dozp onder de Gzietenp van Hennaarder-deel en het Dekenſchap van Franeker-deel gelegen / ſtond het ſlot Donia. De Parochiekerk / die honderd goudguldens opbzagt / wierd dooz den Abt (1) van Lidlum begeeven.

Verſcheide Monnikken van 't gemelde klooſter Lidlum hebben de Paſtory van Spannum bekleed. Onder anderen heeft hier / omtrent het jaar 1550, geſtaan Isbrandus van Harderwijk; dewelke naderhand tot Abt van Lidlum gekoren is.

a Zie Sibrandus Leo, t. 6, Analect. Ant. Matth. p. 184.
b Zie Suffr. Petr. de Sriptor. Decad. 11. n. 7.

Daar

Daar was ook een Vikariſſchap van 90 goudguldens: de Prooſt van S. Jans kerk had voor zijn deel acht ſchilden.

AANTEKENING.

1. De Paſtory van Spannum is met de Abdye van Lidlum vereenigt onder c *Eelko Laukema*, den twaalfden Abt van Lidlum.

Ook is de Paſtory van Spannum gegeeven geweeſt aan *Reinier* d, den drie-en-twintigſten Abt van Lidlum; die om zijne onbequaamheit en achteloosheit van dat ampt afgezet was.

Omtrent het jaar 1518. wierd de Paſtory bekleedt door eenen Heer *Tjepko*; die van *Sibrandus e Leo* gepreezen word.

EDENS.

Te Edens / dat ook onder de voornoemde Grietenye en het Dekenſchap van Franeker-deel gelegen was / ſtond het ſlot Unga. De Parochiekerk bragt niet meer op als 90 goudguldens. De Prooſt van S. Jans kerk trok 'er 8 ſchilden.

KORBAARD.

Korbaard, dat men doorgaans Koebaard of Kubaard noemt / is een dorp onder de Grietenye en het Dekenſchap als boven. De Paſtory / die 'er was / had een inkomen van 120 goudguldens: de inkomſten van 't Vikariſſchap beliepen 70 of 80 goudguldens. De meergemelde Prooſt had voor zijn deel 12 ſchilden.

c Zie Analecta Mtthæi tom. 6. pag. 187.
d Ibid. pag. 107.
e Ibid. pag. 223.

WYNALDUM.

Wynaldum / onder de Gherechte van Baarradeel en het Dekenschap van Franeker-deel gelegen / had een Parochiekerk / een Vikarisschap / en een Prebende. De Parochiekerk bragt honderd goudguldens op; het Vikarisschap 90, de Prebende 60. De Proost van S. Jan had voor zijn deel 12 schilden.

In 't jaar 15.. heeft hier als Pastoor gestaan Heer Andries; en als Vikaris Heer Jacob.

EDERINGE, en WOUDENS.

Wegens de kerken van deze twee dorpen kan ik / noch in de Friesche Jaarboeken / noch in de Gedenkstukken des Vaderlands / noch in de oude Handschriften / het minste bescheid niet vinden.

Geen bescheid van deze 2 kerken.

WESRYP.

Wesrijp of Wielsrijp / een dorp van Hennaarder-deel / is gelegen aan de vaart van Sneek op Franeker. Ten Westen van dit dorp is gelegen

ANYGUM,

Anders (1) Anjum / of Aungherm / zijnde wel-eer een dorp geweest onder de Gherechte van Menaldumia deel / en het Dekenschap van Franeker-deel / niet verre van Berlikum.

Dit dorp was de geboorte-plaats van Lindulphus, wel-eer Prior (2) van Aldlum;

en van Wibrandus; die 'er Paſtoor (3) is geweeſt in 't jaar 1256.

De bloedvrienden van den voornoemden Lindulphus hebben hier in 't jaar 1256, met verlof van den zelven Wibrandus, een kloofter van Reguliere Kanonnikken geſticht: waar in zy door Sibaldus Epinga en zijne broeders Nanno en Sibrandus, als mede door hunne nicht Ebel Scheltinga, geholpen wierden.

Aan dit klooſter is de naam gegeeven van S. Mariaas-berg: doch door het opkoomen van den nieuwen Godsdienſt zijn de Kanonnikken genoodzaakt geweeſt het klooſter te verlaaten.

AANTEKENINGEN.

1. *Schotanus f* getuigt dat het door de Latijnſche Schrijvers van dien tijd *Avinghem* wierd genoemt.

2. Ik vind geen Priors van Aanjum vermeld, als deezen *Lindulphus* of *Ludulphus*, zoo als *A. Matthæus* hem noemt; en *Isbrandus Slotius*, die het meergemelde Smeekſchrift tegen de Utrechtſche Vereeniging in 't jaar 1579 ondertekent heeft.

3. Ik vind noch een Paſtoor van Aanjum of Aanghum vermeld op het jaar 1480; te weeten, eenen *g* Heer *Botto*: dewelke, benevens den Paſtoor van Luſſens, door den Biſſchop *David van Borgonje* gemagtigt wierd om zeker verſchil tuſſchen zekere kloofters en eenige weereldlijke Heeren af te doen.

MIDDELLUM, Anders MIDLUM.

Midlum / by Harlingen gelegen / ſtaat onder de Gietenye en het Dekenſchap van Fra-

f Frieſche Hiſtorien, pag. 358.

g Zie de Brieven en Documenten, achter Schotanus, p. 76.

neker-

neker-deel. By het kerkhof is een open plaats / de Weerstaal genaamd / daar men onder den blooten Hemel plagt recht te doen. Ook staat in dit dorp het slot Reemersma.

De Parochiekerk / die 130 goudguldens opbragt / betaalde den meergemelden Proost van S. Jans kerk 8 schilden.

ACHTELUM

By verkorting

ACHLUM.

Dit dorp / dat ook onder Franeker-deel en deszelfs Dekenschap gelegen is / en daar het slot Offinga-huizen staat / had een Parochiekerk met een inkomste van honderd goudguldens. De Proost van S. Jans kerk genoot 'er 12 schilden. Omtrent het einde der zestiende eeuwe wierd de Pastory door eenen Heer Arent bekleedt.

De Reguliere Kanonnikken van Luynkerke hebben hun klooster / dat in 't jaar 1165. onder hun eersten Abt Wigboldus gesticht was / in dit dorp overgebragt. Van dit kloosster heb ik dit volgende bescheid uyt zekere gedenkschriften te geeben.

LUNDIGA-KERKE,

By verkorting

LUYN-KERKE.

Dit dorp / onder Franeker-deel gelegen / is noch tegenwoordig onder dien naam bekend. In hetzelve dorp / 2000 schreden van Franeker / ten Westen / heeft wel-eer een kloos-

ter van Reguliere Kanonniken gestaan; 't welk eenige Edelluiden uyt het geslagt van de Ludigmans ten tijde van den Utrechtschen Bisschop Godefridus van Rhenen, omtrent het jaar 1157, of wat laater / daar gesticht en opgebouwt hebben. Volgens Ubbo * Emmius zoude het gebouwt zijn in 't jaar 1165 (1).

Omtrent den zelven tijd heeft Eilwerdus van Lupnkerke / met de edele Ludigmannen, den Bisschop Godefridus gebeden / dat hy een Oberste over de Broeders aanstellen zouw. Daar op heeft hy in 't jaar 1168, door den volgenden Open brief / dien wy uyt de geschreeve Kronijk van Worperus Thaborita getrokken hebben / eenen Wigboldus tot eersten Abt van dit klooster aangestelt †.

IN den naame der Heilige, en onverdeelde Drievuldigheit; (*Godefridus*) door Gods barmhertigheit geringe Bedienaar der kerke van Utrecht. Wy begeeren dat het allen Christene Geloovigen, zoo tegenwoordige als toekoomende, kennelijk zy hoe Broeder *Eilwardus van Lundingkerke*, met eenigen van 't geslagt der *Ludigmannen*, van ons verzogt heeft dat wy hem, en zijne Reguliere Medebroederen, een Meester zouden geeven die hen met woorden en stichtelijke werken mogt voorgaan; en bequaam ware om hen naar den Regel van den H. *Augustinus* te bestieren. Daar op hebben wy hunne rechtmatige en redelijke bede ingewilligt; en zijn naar de gemelde kerk

* Hist. Fris. lib. 7.

† Uyt de geschreeve Kronijk van Worperus Thaboritha, cap. 12.

toe

toe gegaan. En als wy daar de begeerte van alle de Broeders gehoort hadden, die hetzelfde eenparig verzogten, hebben wy hun de vryheit gegeeven, om een Geeſtelijken Vader, dien zy begeerden, te kiezen. Zoo hebben zy dan volgens den raad van *Matthæus* Abt van S. *Paulus* te Utrecht, en van *Hildebrandus* Abt van Verſla, en vorders van de Religieuze mannen die by ons waren, hunne ſtemmen eenpariglijk gegeeven aan den perſoon van broeder *Wigboldus*, enz.

Dus hebben zy ten overſtaan van de zoogenaamde Advokaaten der kerke, en van ſommigen uyt het geſlagt der *Ludigmannen*, die daar tegenwoordig waren, de gemelde kerk, dat wy het zagen, van hun eigendom ontſlagen; en hebben die, door een vrye gifte, Gode toegeeigent. Dit hebben wy door ons Dekreet beveſtigt: met verbod van de broederen, 't zy den Abt zelf of zijne onderzaaten, of ook zijne bedienaaren en nazaaten, of hunne goederen die zy reeds hadden of noch ſtonden te krijgen, eenig leed of moeyelijkheit door een roekeloos beſtaan aan te doen.

Ook hebben wy hun de kerk, vry van alle ſchattingen en ſchulden, overgelevert: daar by hebben wy hun en hunne nazaaten de helft van de inkomſten der kerke van Mimertsga gegeeven: behoudens nochtans ons recht, enz.

De Heer Wigboldus, Abt te Lundigeklerke / zegt Vorperus ter gemelde plaatze / was een man van een groote heiligheit / en is vermaard geworden door het doen van miraktelen (2).

Gerbrandus / de tweede Kloosterhoogd van

Lupnkerke / heeft Sibo en desselfs medegezellen / die ten dien einde by hem gekomen waren / in 't jaar 1180. onder zijn opzigt genomen: en heeft hun / voor eersten Proost / gegeeven eenen Lambertus.

Deeze Abdy is van ouds zeer * rijk en vermaard geweest; en heeft veele landeryen op Tessel en Vlieland bezeeten: want onder anderen heeft Willem II, Roomsch Koning / ganisch Vlieland aan de Abdye geschonken. Dit Vlieland was op dien tijd aan 't eyland Ter-Schellinge vast: maar deze Reguliere Kanonnikken hebben d'er een graft tusschen beide geschoten / op dat 'er de schepen een doorvaart zouden hebben.

Busschius zegt het ook dat deze Abdy zeer beroemd is geweest: en Miræus getuigt dat ze zeven en twintig Oversten heeft gehad; die altemaal den tijtel van Abt gevoert hebben. Ook zijn 'er (3) verscheide kloosters uyt voortgesproten: onder anderen / dat van Aanjum; daar we zoo even van gesprokken hebben.

Maar alzoo de Kanonnikken van de kloosterlijke tucht (4) afgeweeken waren; zijn ze door de Regulieren van Windesheim en van S. Agnes-berg weder op den rechten weg gebragt: welke Regulieren / de Kanonnikken van Lupnkerke in hunne Vergadering aangenomen hebbende / den eernaam van Abt aldaar vernietigt / en den nedrigen tijtel van Proost aan de toekomende kloosterhoogden gegeeven hebben.

AANTEKENINGEN.

1. Die van Ludinga-kerk, zoo wel als meer andere kloosters, hebben veele landeryen gekreegen;

* Zie Schotan. Friesche Hist. pag. 106.

de

dewelke de eigenaars, om dat ze de laſten der dijken niet koſten draagen, genootzaakt waren te verlaaten, en den Monnikken op zekere voorwaarden over te doen. Die *a* kloosterluiden, die dikwils ten getale van drie, of vier, ja vijf en zes honderd, de Leekebroeders daar onder gerekend, in een klooster woonden, ſtelden die Leekebroeders, die den grootſten hoop maakten, te werk om op het onderhouden der dijken te paſſen, en de landeryen te bebouwen.

Vorders had *Siardus Siersma*, de vierde Abt van *Lundiga*-kerke, de ganſche buurt, dat is het klooster met verſcheide huizen die daar omtrent *b* getimmert waren, omtrent het jaar 1220 met gragten en wallen omcingelt; zoo dat men het zelve voor een ſtedeke zouw aangezien hebben. Maar door den vervaarlijken watervloed van 't jaar 1287, die 't begin aan den Dollaart gegeeven heeft, is niet alleen de kerk en het ſlot van 't klooſter ingeſtort en weggedreeven: maar de ganſche buurt, met gragten, met wallen, met poorten, met al, is geheel en ganſch over hoop geworpen, en ſchier in een baare zee veranderd.

2. Ik heb geen reden, om dit doen van veele mirakelen tegen te ſpreeken: maar om dat het hier eenigzings te pas koomt, zal ik nu zeggen dat 'er volgens eenige Roomskatolijke *c* Godtgeleerden twee wijzen of manieren zijn van mirakelen te doen. De eerſte wijze, zeggen zy, beſtaat hier in dat een heilig menſch, willende een mirakel ten gevalle van zijnen evennaaſten doen, en op Gods belofte betrouwende, Godts gunſt verzoekt om zeker noodzakelijk of dienſtig werk, dat de kragt der natuure te boven gaat, uyt te voeren. En dit is mirakelen doen door de kragt des gebeds; *ex Poſtulatione*. Ten tweede, zeggen zy vorder, kan een heilig menſch mirakelen doen, als magt hebbende: *ex Poteſtate*. Dat geſchiedt als-dan, wanneer Gods almogendheit altijd gereed ſtaat om zoo een heilig menſch, in het doen van mirakelen, te helpen: zoo dat die menſch zulke wonderdaden als in zijne magt heeft; en zon-

a Zie Schotanus Vrieſſche Hiſt. pag. 105, 106.
b Schotan. over 't gemelde jaar.
c S. Thomas 22. q. 178. a. 2.

der voorgaande gebed uytvoert. Hoe dat ſommige Heiligen na hunne dood, volgens de getuigenis van verſcheidene Hiſtoriſchrijvers, als al te veil met hunne mirakelen zijn geweeſt, en gebeden wierden, of bevél kreegen, om met het doen van mirakelen uyt te ſcheiden, heb ik in de Aantekeningen op de Abdy van *d* Bern aangetoont. Ik zeg, volgens de getuigenis van verſcheidene Schrijvers: om dat ik voor 't verhaal van zoo een zeldzaame en wonderlijke zaak niet aanſpreekelijk wil weezen. Om dat die zaak evenwel zoo wonderlijk ſchijnt; zal ik hier noch een diergelijk geval byvoegen; ieder mag 'er 't zijne van neemen. *Anſelmus*, Kanonnik te Luyk, die voor 't jaar 1300 in aanzien was, en een Kronijk van de Luykſche kerk geſchreeven heeft; verhaalt daar *e* hoe dat S. *Walbodus* of *Walbodo*, Biſſchop van Luyk, na zijne dood in 't klooſter van S. *Laurens* begraven wierd: maar, noch niet lang begraven zijnde, begoſt hy zoo veele mirakelen te doen, dat het volk met ganſche benden quam toeloopen, en niet te houden was. De Monnikken, in hunne godvruchtigheit geſtoord, en al dat loopen en woelen moe, wiſten 't klooſter niet langer te houden. Zoo is dan de Klooſtervoogd by 't lijk gekomen; en heeft het bevolen, een einde van alle die mirakelen te maaken. En, zoo als de gemelde Schrijver getuigt, het lijk heeft zich ſedert ſtil gehouden.

By deze gelegendheit moet ik ook iets van de valſche mirakelen zeggen: de valſche mirakelen van de Heidenen, als van *Apollonius Thyanæus*, van de Keizers *Veſpaſianus* en *Adrianus*, en van meer anderen die by oude Schrijvers vertelt worden, wil ik niet aanroeren: bedrog, ligtgeloovigheit, duyvelery, zullen hunne perſonaadje daar luſtig geſpeelt hebben. Het zelfde zy gezeit van de wonderwerken der oude ketteren. De *f Ebioniten*, de *g Manicheën*, de *h Donatiſten*, de *i Arianen*, roemden even ſterk op hunne

d In 't 3 deel van 't Utrechtſche Biſdom.
e Cap. 70.
f Zie Epiphan. Kant. 30.
g Idem Hæreſ. 66.
h S. Auguſt. de unit. Eccl.
i Vide Sulpit. Sever. in Hiſt. Eccl.

mira-

mirakelen: en S. *k Chriſoſtomus* ſchijnt ook toe te ſtaan dat de valſche Profeeten ſomtijds werken deeden, of koſten doen, die de kragten den natuure te boven gaan. Maar dit zouw te verre loopen, en al te *Theologiſch* worden: ik zal maar zeggen dat hy die werken den duivel toeſchrijft: en dat ze, volgens hem, van Godt toegelaten worden om de geloovigen te beproeven.

Maar hoe dat het verdichten en vertellen van valſche mirakelen, zelfs onder ſommige Katolijke Schrijvers, in zwang gaat; dat zal den Leezer niet onbewuſt zijn: en daar is elders al van geſproken. Ik wil hier ſlegts een aanmerkelijk voorbeeld verhaalen van diergelijke mirakelen; daar heele dorpen en ſteden van waagden: en daar menig menſch, hoewel anders de ligtgeloovigſte niet, zich liet verſtrikken.

Twee perſoonen, zeggende dat ze Monnikken waren, quamen te Dyon, dat toen een kaſteel was, met een deel beenderen aanſtappen; die zy van Romen, of ergens uyt een hoek van Italiê, zouden medegebragt hebben. 't Waren, naar hun zeggen, de beenderen van zeker Heilig: maar de naam van dien Heilig was hun, om die lange en moeyelijke reis, uyt het hoofd gegaan. Al even eens, zegt de *l* Schrijver daar dit uyt getrokken is, als of zoo een Heilig, die hun zoo hoog aangepreezen was, en wiens gebeenten zy naar hun eigen zeggen zoo een langen weg gedragen hadden, een uur uyt hunne gedagte had konnen gaan of de moeite, zegt hy vorder, moeſt hen niet geluſt hebben om den naam van zoo een heilig en eerwaardig perſoon op te ſchrijven. Maar, om tot de zaak te koomen; de Biſſchop van Langres, die daar 't zeggen in 't geeſtelijke had, durfde de gebeenten op zoo een ſlegte getuigenis voor geen rechte reliquiên aanneemen: maar om dat 'er geen volſlagen bewijs van bedrog en valsheit was, durfde hy 't ook niet waagen dat hy ze wegſmyten zouw. Hy liet ze vaſt in de kerk brengen, en by het graf van S. *Benignus* plaatzen; ter tijd toe dat die gewaande Monnikken, die zulks beloofden, vaſt beſcheid en zekere getuigeniſſen uyt Italiê gehaalt zouden hebben. Terwijle

k Homil. 36. ad pop. Ant. & Hom. 6. adv. Judæos.
l Amulo Archiep. Lugd. a Baluzio editus epiſt. 1.

men daar na wachte, begoſten die beenderen een ſoort van mirakelen te doen: geen mirakelen van geneezing of lichamelijke herſtelling, zegt de Schrijver, die tot een bewijs zouden geſtrekt hebben van Gods ontferming en barmhertigheit: maar mirakelen van een ganſch anderen aard. Daar waren ellendige vrouwtjes, die ſchielijk in de kerk ter aarde vielen; en ſcheenen geſmeeten en gepijnigt te worden: zoo nochtans, dat 'er op haare lichaamen geen de minſte wonde, of eenige kneuzing, of 't minſte letzel, gezien konde worden. Dit gaf een roep door de ganſche plaats; zoo dat het volk van alle kanten ter kerke quam aangeloopen; en dit alles ziende, van verwonderinge opgetogen ſtond. Het bleef daar niet by: het getal van die vrouwtjes was wel haaſt tot over de drie-of-vier-honderd aangewaſſen: die even eens, onvoorziens en als op een ſprong, daar henen tuimelden; en al ze eenigen tijd geſlingert en als gewrongen waren geweeſt, weder tot haar zelven quamen. Dat het mooyſte van allen was; die vrouwluiden, dus als van een overval bekomen, mogten uyt de kerk niet gaan: want, zoo ras als ze de voeten over den drempel van haar huys gezet hadden, kreegen ze haar eerſten overval weder op 't lijf. Dus moeſten zy, om verloſt te worden, weder naar de kerk keeren: en waren genoötzaakt daar te blijven; weetende dat ze t'huys de oude plaag aanſtonds te verwachten hadden.

Dit mirakel bleef niet beſloten binnen de kerk van S. *Benignus*: maar in een andere kerk, op het zelfde kaſteel, ging het wel haaſt even eens toe. En 't waren niet alleen een deel jonge deernen; die ſomtijds vreemde kuuren konnen hebben; noch geen uytgeleefde besjes, die dikwils van ouderdom ſuffen: maar men zag alderhande ſlag van vrouwluiden, jonge en oude, getrouwde en ongetrouwde, arme en welgeſtelde, op de gezeide wijze ſchielijk nederploffen, geſchokt en gewrongen worden, en nacht en dag in de kerken blijven.

Het gerucht van dit ſchadelijk mirakel, of van deeze plaag, was in 't kort door 't ganſche Bisdom verſpreid; en wierd ook, op veele plaatzen, door de plaag gevolgt. Waar dat men in dat Bisdom ter

kerke

kerke quam; men zag 'er de vrouwluiden, als 'er minſt op gedagt wierd, ter aarde vallen; en op de gezeide wijze geſlingert worden.

Maar de Aartsbiſſchop *Amulo*, over die zaak aan den Biſſchop van Langres ſchrijvende, toont wijdloopig en bondig dat alles niet anders was als louter parten en fratzen. Wie heeft ooit van zulke mirakelen gehoort, zegt hy, of wat voor mirakelen zouden dat zijn, die den menſchen quaad doen, in de plaats van goed: die geen ziekten geneezen, maar de gezondheid quetzen; de zinnen verbyſteren; de vrouwen van haar huyswerk en van haare mannen afhouden, en haar tot het quijten van haare pligten onbequaam maaken? Hy houdt het dan voor een vaſte waarheit, dat eenige ſlegte en ondeugende menſchen, door den honger gepraamd, of door de hoop van gewin aangezet, de gelegendheit van die beenderen waargenomen hebben om in de Paaſchdagen, als de kerk vol menſchen was, zulke overvallen te veinzen: dat de omſtanders, door die grimmatzen begoocheld, en door medelijden aangedaan, hunne beurzen voor die menſchen openden; zoo dat ieder even mild in 't geeven was: dat de menſchen, die de gewaande overvallen kreegen, ziende dat 'er winſt op zat, weer overval op overval kreegen; en, quanſuys, de kerk niet verlaaten mogten.

De duivels, zoo hy meent, konnen d'er ook onder geſpeelt hebben: en Godt kan het wel toegelaten hebben dat eenige menſchen, klein van geloof, maar vol van nieuwsgierigheit, dus van den duivel aangetaſt wierden. Dus zal dat guichelſpel, of die bygeloovigheit, volgens zijne meening, zich door de andere plaatzen van dat Bisdom verſpreidt hebben. Dit gelooft hy des te meer, zoo als hy zelf betuigt, om dat 'er in de kerken der martelaren menſchen gevonden wierden; dewelke, op vuyl gewin doelende, zulke menſchen niet alleen geen tegenſtand deeden of beſtraften; maar hen als heilige luiden preezen, en tot het plegen van hunne fratzen aanſtouwden. Dit deeden zy daarom; om dat ze van de giften, die het volk aan die menſchen vereerde, ook hun deel kreegen: en dus hunne beurzen luſtig vulden.

Hy durft in deze zaak des te vryborſtiger ſpreeken, en

alles voor louter bedrog houden; om dat 'er iet diergelijks onder zijnen Vader en Voorzaat voorgevallen was: daar zulke menſchen, die quanſuys langen tijd geplaagt waren geweeſt, hun bedrog eindelijk voor al de weereld bekenden. En by S. *Firminus* graf, te Uzez, had men even het zelfde leven gehad; daar men nu te Dyon, en daar omſtreeks, zoo een ophef van maakte. Daar had men ook een meenigte van menſchen, mans- en vrouws-perſoonen, op verſcheide tijden ſchielijk ter aarde zien vallen en van pijn als in malkander krimpen: ja de lichaamen van die menſchen waren op ſommige plaatzen als met zwavel uytgebrandt; en daar op quam het volk ook, dat door die wondertekenen verſchrikt was, van tijd tot tijd met giften en geſchenken aangeloopen. Maar de Biſſchop der plaatze merkte wel haaſt dat het geen helder ſpel was; en gaf een verbod uyt, dat men die plaats niet meer zouw hebben te bezoeken: en had iemand wat te geeven; die mogt het aan de armen doen. Zoo ras als die plaats onbezogt bleef, was het met alle die mirakelen gedaan.

3. Onder anderen zijn de klooſters van Aanjum, van Achlum, van Schiltwert, en 't Oogeklooſter uyt de Abdye van Ludingakerke voortgeſproten *m*.

4. Hoe dat de Reguliere Kanonnikken, of ten minſte de Leekebroeders van Lundingakerke, alzoo gaarne, of miſſchien liever, ten oorlog als ter kerke gingen; en hoe dat ze die van Oldeklooſter meer als eens in 't open veld ſlag gelevert hebben; dat is boven meer als eens aangemerkt: ook is de hervorming daar hier van geſproken word, zoo als het ſchijnt, de eerſte niet geweeſt, die deze Kanonnikken uytgeſtaan hebben. Want *n Schotanus*, ſchrijvende over het jaar 1443, verhaalt hoe dat de omleggende Paſtoors de ongebondendheit der Monnikken niet langer konden harden: en daarom den Adel geraaden hebben, de handen aan de zuivering van 't klooſter te ſlaan. Dus hebben de Edelluiden, *Sikke Sjarda*, *Douwe Aylva*, *Epe te Kee*, *Douwe Homminga*, *Douwe Oedzinga* te Kimswerd, *Rienik Ukkeſen* te Birdinga terp, *Hans* in Offinga huizen, en *Tjaard Tjaarda*, het werk by

m P. Winſem. Hiſt. van Vrieſl. op het jaar 1154.
n Hiſt. van Vriesl. tiende Boek.

de

de hand genomen. En zy hebben met 't behulp van vele geeſtelijke perſoonen zoo verre gebragt, dat alle ingeſlopene misbruyken weggenomen wierden; en het klooſter, in 't geeſtelijke, een ganſch andere gedaante kreeg.

DEKENSCHAP VAN SEXBERUM.

Onder dit Dekenſchap, 't welk voornamentlijk uyt de Grietenyen van Barra-deel en Menalduma-deel beſtond, hebben deze navolgende plaatzen geſtaan.

Surich.
Mednorch.
Herlyngum (*Harlingen*).
Weer, anders *Worne*.
Petersverum.
Wynaldum.
Sexberum.
Aaſterberum.
Tyarmarum.
Ffyrdigum.
Mynerdsgap.
Bovingum.
Englum.
Marſſum.
Bleſſum.
De kapél te Mednarch.
Weſterberum.
S. Niklaaskerk te Herma, (*miſſchien te* Hoorn).
Tytmarengum, anders, *Tummorum.*
Zweringhen.

SURICH.

Dit dorp / onder Wonſer-deel behoorende / is gelegen aan den Zeedyk / tuſſchen Harlingen en Makkum.

De Paſtory plagt honderd / het Vikariſchap tachtig / goudguldens op te brengen. De Prooſt van S. Jans kerk te Utrecht trok 'er zeſtien ſchilden.

In

In 't jaar 15.. ſtond hier voor Paſtoor Heer Niklaas Hendrikſz. en in 't jaar 1548. wierd het ampt van Vikaris bekleedt door Adolf Feikoosſz.

Van Mednorch kan ik geen beſcheid in de oude brieven van Oziesland vinden.

HERLINGUM,

Tegenwoordig

HARLINGEN.

Harlingen was eertijds een ſlegt dorpje; 't welk op 't uterſte ſtrand van Weſtergouw / aan de Weſtzyde / beneffens den Zeedyk / gelegen was. Het lag in 't midden tuſſchen twee adelijke ſteene huyzen / of zoogenoemde Staaten; te weeten Harliga en Harns. Dit is de reden geweeſt / dat men eenigen tijd niet eens konde worden over den naam van het dorp: maar als Harliga door de Monnikken van Ludingkerke verdelgt was; en het dorp / zich uytzettende / den (1) grond van 't verdelgde Slot beſlagen had; heeft de naam van Harliga de overhand gekreegen: welke naam Harliga door 't gebruyk allengs verandert is in Harlinga of Harlingen (2). Dit is het zeggen van Emmius: dan volgens den * Heer Alting is Harns een Oziesſche naam; dewelke aan de plaats gegeeven wierd / om dat ze op een uythoek / aan 't Boerdiep en de Watten / gelegen was. Harlingen ſtaat onder de ſteden van Oziesland geteld / op een parlementen brief van 't jaar 1227.

't Is tegenwoordig / naaſt Leeuwaarden /

* Germ. infer. part. 2.

de

de grootste en rijkste stad van 't ganſche land / en daar de meeſte koopluiden woonen: hoewel dat ze / in de order der ſteden / de zesde plaats maar bekleedt.

Ter plaatze / daar eertijds het dorp Almenum ſtond / was ook een kerk ten dienſte van 't zelve dorp gebouwd; en heeft 'er al geſtaan / eer dat Harlingen een ſtad geworden was. Maar als Harlingen in 't jaar 1580. uytgeleit wierd / en breeder wallen en graften kreeg; is Almenum met de gemelde kerk / volgens Schotanus, in de ſtad getrokken.

De gemelde kerk / die volgens den zelven Schotanus omtrent het jaar 800 opgebouwt is / was op den naam van den H. Aarts-engel Michiel ingewijdt. Om dit te beveſtigen dienen ook de volgende beerzen van Hamconius: zinſpeelende op het vaandel / dat Magnus Fortemannus, zoo als Alvinus by Suffridus Petri uyt het zeggen der ouden verhaalt / van Romen gebragt / en in deze kerk verborgen heeft (4).

Quin etiam Angelica dux hic devotus in æde,
Condidit Almeni, quæ nunc Harlingia, Signum;
Signum Friſiacæ quondam venerabile genti.

Welke woorden betekenen dat de krijgs-overſte (Magnus Fortemannus) den heiligen Standert te Almenum / in de kerk van den H. Engel / verborgen heeft. Het geen verder tot deeze zaak behoort / kan by Suffridus † Petri nagezien worden.

Tot nader bewijs dient de getuigenis van

† De ſcriptorib. Friſ. in Alvino.

Sibran-

Sibrandus Leo; dewelke dus ſpreekt in de Abten van Lidlum. Men zegt dat Thiebodus, de vier-en-twintigſte Abt van Lidlum, eer dat hy in 't klooſter quam, een Prebende in S. *Michiels* kerk te Harlingen heeft gehad. Daar van daan koomt het dat 'er / behalven twee andere jaarmarkten / ook een gehouden word op den 30 September; zijnde den eerſten dag na S. Michiel.

De Paſtory van Harlingen / en van de plaatzen onder den klokſlag van Harlingen gelegen / plagt van ouds volgens een Handſchrift der Utrechtſche kerke op te brengen twee-honderd goudguldens: de Prooſt van S. Jans kerk te Utrecht had voor zijn gedeelte 32 poſtulaat guldens.

In 't begin der zeſtiende eeuwe hebben hier als Paſtoors geſtaan

Heer Bernaard van Benthem.

Heer Niklaas, die Paſtoor geworden is door den afſtand van zijnen voorzaat / Bernaard van Benthem. De Heer Niklaas is door den Prooſt van S. Jans kerk / met naame Johan Ingenwinkel, in 't jaar 1522. beveſtigt: zoo als uyt den volgenden brief gezien kan worden.

JOhan *Ingenwinkel*, by de genade van God en van den Apoſtoliſchen Stoel Prooſt en Aartsdiaken van S. Jans kerk te Utrecht, wenſcht aan alle Prieſters, Klerken, Notariſſen, Beamptſchrijvers, en aan ieder van hen in 't byzonder, de eeuwigduurende zaligheit in den Heere. Aangezien ons ter ooren gekomen is dat de Parochikerk van Almenum, in de oorden van Vriesland, onder den Rechtsban van ons Aartsdiakenſchap, door den vry-

wil-

willigen afſtand van den leſten Paſtoor, den Heer *Bernaard van Benthem*, of op wat andere wijze dat het zy, over lang open gevallen is; en zoo een langen tijd heeft opengeſtaan, gelijk als ze noch tegenwoordig open ſtaat, dat de begeeving of de beſchikking omtrent dezelve kerk, volgens het gemeene recht, of volgens het Dekreet der Kerkvergaderinge van Lateranen, aan ons vervallen is, en vervallen blijft: zoo is het dat wy, op dat wy niet zouden ſchijnen ons recht te verwaarloozen, en begeerende ook in zoo een ſchadelijk openſtaan te voorzien, de gemelde Parochikerk, op de gemelde wijze of op wat andere wijze dat het zy opengevallen, en tot onze beſchikkinge ſtaande, aan den in *Chriſtus* beminden Heer *Niklaas*, Prieſter te 't Zerkgeeſt, in Gods naame begeeven, en hem tot Paſtoor over dezelve aanſtellen. Gegeeven onder ons Zegel ter zaken, in 't jaar des Heere 1522, den 24 July.

In 't jaar 1548. en 1558. wierd de Paſtory van deèze kerk bekleedt door Benko Doynga. Daar waren twee Biharyen; waar van de eene S. Niklaas Bihary was genaamd. De laatſte wierd in 't jaar 1558. bekleedt door Petrus Donya.

Van die Prebenden / die 'er waren / waren d'er twee / die tachtig goudguldens aan inkomen hadden. De derde / die den hoſter toegelegt was / bragt 70 goudguldens op.

Voorts is 'er op 't kaſteel / dat door de Gruningers aldaar in 't jaar 1466. aan de zee gebouwt was / en naderhand door Aalbert van Saſſen verſterkt is / na de Spaanſche beroer-

ten een tweede kerk gebouwt; die den naam draagt van de Westerkerk.

Te Harlingen heeft noit eenig klooster gestaan; ook is 'er van ouds geen gasthuys / of weeshuys / geweest. Maar naderhand is 'er zoo wel een gasthuys als een weeshuys gebouwt; en ook een schole getimmert.

Te Harlingen staat tegenwoordig een Jesuyt: die de omleggende dorpen ook bedient. Die 'er in 't jaar 1658 stond / was genaamd Johan Arundeus: en in 't jaar 1691 heeft 'er P. Overbeek gestaan. Jacob de la Torre, in zijn Roomsch Verhaal, zeit dat 'er ook een Minnebroeder stond: maar volgens de bekende Verdragpunten mogen de Monnikken hier geen staatzi hebben.

Van het dorp Almenum / onder Barra-deel gelegen / hebben wy reeds gesproken. Volgens Schotanus behoudt Almenum zijne stem noch op de kerk van Harlingen; die den ingezetenen van Almenum van ouds toebehoorde.

AANTEKENINGEN.

1. *P. Winsemius*, om anderen daar te laaten, schrijft het ook dat de grond van 't verdelgde slot *Harliga* allengskens weer met nieuwe huizen betimmert wierd: en dat de huizen, het slot Harns daar onder gerekend, eerst tot een dorp, en naderhand tot een stad, aangewassen zijn. Maar 't staat te weeten dat de bodem, daar Harns en Harliga gestaan hadden, met de huyzen die daar op getimmert waren, al over lang door de onstuimige zee ingeslokt is. Want de stad Harlingen, zoo als *P. Winsemius* getuigt, is aan de Westzijde, daar *Harns* en *Harliga* gesticht waren geweest, door de zeebaaren van tijd tot tijd afgeknabbelt. Maar oostwaart, daar Almenum gestaan had of noch stond, wierd ze weder

der aangetimmert. Ook zegt hy dat 'er een oude profecy lag; luidende aldus in de Vrieſſche taal:

Harns en Harliga ſchille vergaan,
En Almenum ſchil blywe ſtaan:

welke profecy op de voorgeſchreeve wijze, zoo als hy het duidt, over lang vervult is geweeſt.

2. Volgens het zeggen van *P. Winſemius*, ſchrijvende over 't 1234, heeft de ſtad beide de naamen, Harns en Harlingen, behouden. Dat zegt *Schotanus* ook in een zekeren zin: maar hy lacht met de twee Staaten, *Harliga* en *Harns*. *Harlingen*, zegt hy, *wierd ook metter tijd een ſtad: van dewelke de gemeene leugendichters verhaalen dat het zijnen naam zoude draagen van de Staaten Harliga en Harns: welke twee huizen of geſlagten altijd partijdig waren tot dat ze beide in den grond geraakten.* Deeze klugt, zoo als hy vorder ſpreekt, zoude haaren oorſprong daar uyt hebben, dat de ſtad in 't gemeene Nederduytſch, naar zeker adelijk huys, Harlingen wierd genoemt; maar dat 'er de Landsluiden, op zijn Vrieſch, Harns tegen zeiden. Deze verſcheidendheit, gelijk elders al gezegt is, is 'er ook tuſſchen Groningen en Grins, Sneek en Snits, enz. Daar niemand nochtans, zoo als hy zegt, om de dubbelheit der naamen, twee ſteene huyzen of kaſteelen verzonnen heeft.

In de zaak zelf kan hy gelijk hebben: en ik wil het, zoo verre, gaarne met hem houden: maar dat ſchieten op de voorſtanders van 't ander gevoelen koomt my wat raauw en ontijdig voor. Zoo doende zouw *Ubbo Emmius*, die dood-vyand en uytroyer der fabelen, die de Vrieſſche Hiſtorien eerſt voor goed gezuivert heeft, ook op de lijſt van de fabeldichters moeten koomen: dewijl hy van die twee ſteene huizen, en van de naamrede van Harlingen, eveneens als die gewaande fabeldichters ſpreekt.

Alle onwaarheden en doolingen zijn aanſtonds geen verdichtzels: en iemand kan wel eens door een ſchijnreden misleidt worden; zonder daarom zoo een lak te verdienen, en tot het gilde van de fabeldichters te behooren.

* Vrieſſche Hiſt pag. 99.

3. Ik heb hier maar te zeggen dat ſommige *b* Schrijvers een onderſcheid ſtellen tuſſchen S. *Michiel*, die tegen *Lucifer* in 't begin der weereld gevochten heeft: S. *Michiel*, die tegen hem, volgens de Openbaring van S. *Jan*, in 't einde der weereld vechten zal. Zy houden 't voor waarſchijnelijker dat de eerſte van 't hoogſte koor der Serafynen was; maar dat de leſte van 't laagſte koor der Aartsengelen of Prinsdommen zal weezen. Zy voegen d'er by dat *Michaël* geen eigen naam is; maar een naam, die aan veelen gegeeven kan worden: want *Michaël* is eigentlijk te zeggen, *Wie als Godt?*

Zoo zoude dan de laatſte een Aarts-engel zijn, de eerſte een Serafyn: en dus zoude de kerk van Harlingen, die op den naam van den Aarts-engel ingewijdt was, geen recht hebben om den eerſten voor haaren Patroon of ſchutheilig te vieren. Maar in zulke verſchillen treed ik niet; en ik beken dat ik in de kenniſſe en in 't onderſcheid der Engelen weinig ervaren ben. 't Is bekend genoeg wat dat 'er ſommigen van weeten te zeggen; maar hoe verre dat hun zeggen gaat, daar kan ik geen beſcheid van geeven.

4. Wy hebben boven al iets van dien vermaarden Standert, en van de ſtaale kroon, begonnen te zeggen. Maar de meergemelde Vrieſſche Schrijvers, als *Occo Scarlenſis*, *M Alvinus* by *Suffridus Petri* vermeld, en *Suffridus* zelf, hebben zoo veele wonderen van die kroon en van den ſtandert te vertellen; dat 'er wat omſtandiger van geſproken dient. Iemand zal miſſchien denken, dit zal wederom op een fabel uytkoomen; waarom den Leezer dan met valſche vertellingen opgehouden? Daar op zal ik wederom antwoorden, 't geen ik boven op zoo een vrage geantwoordt heb; te weeten dat een goed Liefhebber niet alleen de waare geſchiedeniſſen en oudheden van zijn Vaderland moet weeten; maar ook niet t'eenemaal onkundig dient te zijn in de verdichte oudheden en geſchiedeniſſen. Anders zal hy, als hem ſommige Schrijvers in de handen vallen, ſraan kijken als of hy een ſlag voor zijn voorhoofd kreeg. Hy zal niet weeten wat hy 'er van

b Vide Fromond. ad Apocal. cap. 12. v. 7.

denken moet: of waar die Schrijvers hene willen.

Zy zeggen dan dat *Ragau* van *Sem*, voor zich zelven en voor zijne nakomelingen, een Koninkrijk in Ooſt-Indië bekoomen heeft; 't welk den naam zoude gedragen hebben van c *Benedicta Freſia*. Noch zoude *Sem* aan *Ragau* en zijne nakomelingen, tot een blijk van hunne Koninklijke Majeſteit, gegeeven hebben een ſtaale kroon en een rooden ſtandaart van een wonderbaare kracht. *Friſo*, uyt zijn Vaderland vertrekkende, en 't ſcheep gaande, heeft die dierbaare panden, zoo als ze vorder vertellen, medegenomen: en die hebben hem en zijne nazaaten zoo veel goeds gedaan, dat niemand hun deeren kon. Hoe dat hunne vyanden in de weer waren; hoe hachelijk dat het dikwils ſtond; zy hebben 't hoofd altijd boven gehouden. Dit duurde zoo lang, als zy op het bewaaren van die heil-tekenen paſten. Eindelijk, omtrent 500 jaar voor de aankomſte van S. *Willebrordus*, was de Koning van Denemarken de kroon met liſt of behendigheit magtig geworden. Toen zag men wel haaſt wat dat men verlooren had; toen begoſt de welſtand van 't land te waggelen, en alles achter uyt te loopen. Men heeft naderhand beter op het bewaaren van den ſtandert gepaſt: en op dat hy niet in de handen van den gemelden Koning vallen zouw, was hy ergens onder de aarde begraaven en verborgen. Maar hy was zoo wel verborgen, dat de plaats, en miſſchien de ſtandert zelf, metter tijd vergeeten wierd. Dit verlies ware niet over te koomen geweeſt: maar de Engelen in den Hemel lieten d'er zich aan gelegen zijn. Want als S. *Willebrordus* in Vriesland aangekomen was; quam 'er exprés een Engel uyt den hoogen Hemel daalen, om hem de plaats, daar de ſtanderd noch gaaf en ongeſchonden lag, aan te wyzen. Zoo is hy dan door S. *Willebrordus* zelf ontgraven: en ſtraks begoſt Vrieslands geluk weer op te luiken. *Magnus Fortemannus*, de eerſte Graaf van Benthem, heeft onder 't geleide van deezen ſtandert de Sarazynen in Italië verſlagen; Romen van dat geſpuys verloſt; den Paus uyt het grootſte gevaar geredt, en *Karel den Grooten* in 't bezit van

c Het gezegende Freſia.

de ſtad geſtelt. Men zal miſſchien denken: zoo veele Schrijvers, die het leven en de daaden van S. *Willebrordus* in geſchrift nagelaaten hebben, weeten geen woord van die openbaringe des Engels, of van het vinden des ſtanderts, te zeggen: verdiende zoo een wonderdaad met geen enkeld woord aangeroert te worden? Maar dat denken of zeggen zouw by *Suffridus Petri* niet gelden: *M. Alvinus* ſpreekt'er van; en hy weet'er alle de omſtandigheden van te vertellen: daar *Alvinus* ſpreekt, moeten alle Schrijvers zwijgen, en alle tegenſtrevers 't hoofd in den ſchoot leggen. Laat ons de zaak met ernſt verhandelen: [b] *Suffridus*, die anders zekerlijk een man van kennis en geleerdheit was, had dat ganſche verhaal zelf eerſt voor een klinkklaare fabel aangezien: en hy vreeſt dat het van anderen op dezelfde wijze zal aangezien worden. Maar twee redenen hebben hem van gevoelen en van taal doen veranderen: de eerſte reden was, dat *Alvinus*, die zijn boek in rijm geſchreeven heeft, zijne rijmen uyt veele oude Vrieſſche rijmen getrokken heeft: zijne tweede reden beſtond hier in dat *Alvinus*, tot *Friſoos* vertrek uyt Indië toe, zulke deftige Schrijvers, als *Moiſes*, *Joſephus*, *Patrocles*, *Megaſthenes*, in zijne veerzen bybrengt. Maar hoe zwaar dat die redenen by rechte kenners weegen, en wat 'er van die getuigeniſſen te oordeelen zy, daar van is boven wijdloopig genoeg geſproken. Ik zal 'er dit maar byvoegen dat de Leezer zelf, indien hem de moeite luſt, by *Moiſes* en *Joſephus* zien kan, wat bewijs dat 'er voor die ganſche vertellinge uyt te trekken is. Men zal 'er vinden dat 'er een *Sem*, en een *Ragau*, in de weereld is geweeſt: van de ſtaale kroon, van den rooden ſtandert, van *Benedicta Freſia*, geen enkeld woord. Indien men al toeſtaan zouw dat *Alvinus*, of die oude Vrieſſche Rijmers, *Patrocles* en *Megaſthenes* geleezen hadden; wat behoef ik te gelooven dat die duidelijker blijken opgeeven als *Moiſes* en *Joſephus*?

Suffridus doet dit ook gelden dat de geheugenis van die zaken, den tijd van zoo veele eeuwen, by de Vriezen ſtand gehouden heeft. Om ons aan geen woorden te vergaapen; hy ziet op de Schrijvers zelf,

[b] De Scriptor. Friſ. Decad. 8. C. 3.

of

of op 't gemeene volk, die de geheugenis van die zaaken zouden behouden hebben. Wat de geloofwaardigheit van de Schrijvers belangt, dat is hier voor genoeg onderzogt. Die de oudſten zouden zijn, zijn een deel onbekende, ongeachte, en miſſchien opgeraapte en verdichte Schrijvers: de laatſten hebben de eerſten ter goeder trouwe, om het beſte te denken, uytgeſchreeven. Wat het volk belangt; dat zal het zeggen van hunne Schrijvers eenvoudig aangenomen, en malkander voor de zuivere waarheit vertelt en wijs gemaakt hebben. Wat bewijs wil men daar uyt haalen?

Maar, zegt hy, 't is niemand in ganſch Vriesland onbekend dat de ſtandert by onze voorouders altijd in eene zeer hooge achtinge is geweeſt. Dat ſtae ik toe; maar ik voeg 'er by; by de andere volkeren ook. Wat is het by meeſt alle volkeren een ſchande geweeſt, hun vaandels in 't gevecht te verliezen; en hoe menig vendrig heeft zich liever laaten doodſteeken, als dat hy het vaandel, of den ſtanderd, goeds moeds overgeeven zouw? Wat bewijs kan dat voor den rooden ſtandert van *Ragau* of *Friſo* geeven?

Maar, zegt *Suffridus*, wy hebben uyt *Tacitus* zelf dat 'er by de Marſſen een zeer vermaarde Tempel van *t'Anfane* heeft geſtaan: welke Tempel door de Romeinen, naar het ſchrijven van den zelven *Tacitus*, onder de voet geſmeeten is. Veele Leezers zullen *Tacitus*, e daar hy van den Tempel van *Tanfana* ſpreekt, zekerlijk geleezen hebben: maar zy zullen d'er weinig naar gedagt hebben, dat hier zoo een roode en vermaarde ſtandert, die al van *Sem* gekomen was, in bewaringe gehouden wierd. Ook hebben d'er de Uytleggers van *Tacitus* weinig naar gedagt: en hebben daar geen ſtandert van *Sem*, of van *Ragau*, of *Friſo* gevonden. Dit bekent *Suffridus* ook: maar hy verzekert ons dat alle de Uytleggers van *Tacitus*, tot zijnen tijd toe, behalven eenen *Hubertus Schotus* van 't rechte ſpoor affgedwaalt zijn. *Hubertus Schotus*, is de man, die een nieuwen weg ingeſlagen is, en den rechten zin getroffen heeft. *t'Anfana*, zegt hy, is een verkorting van *Tohalden Fane*: en

e Lib. 1. Annal. cap. 51.

Templum Tanfanæ is de Tempel in de oude vaan, of in 't oude vaandel; op zijn Vriesch *Tho Alden Fane*. Maar indien de overkomste van *Friso*, en al wat verder tot die kraam behoort, een louter verdichtzel is; zoo kan de Leezer haast begrijpen wat dat hy van alle deeze spitsvinnigheden en uytleggingen oordeelen moet. Al 't geen tegen *Friso* dient, dient ook tegen de staale kroon, en den rooden standert.

Maar met de bewijzen voor 't roode vaandel te wederleggen, zouw ik haast vergeeten de vordere wonderheden en krachten van dat vaandel op te tellen.

't Is geen wonder, zegt *Suffridus f Petri*, dat de Tempel van *Tanfana* door *Tacitus*, als zoo een vermaarde Tempel, beschreeven word: die vermaardheit quam van vier voornaame krachten, die de Aartsvader *sem*, volgens het schrijven van *Alvinus*, aan den rooden standert gegeeven had.

De eerste kracht bestond hier in, dat de standert een bescherm-middel was tegen donder, en blixem, en alderhande tempeesten. Ten tweede diende hy tot een tegenmiddel tegen eunjerhoeren, nachtspooken, nachtmerrien, en alderhande dag- en- nacht-duivels. Ten derde kosten de onzuivere geesten uyt de lichamen der bezeetene menschen door dezen zegenrijken standert verdreeven worden. Eindelijk, de Vriezen, die onder deezen standert te velde trokken, waren van de overwinninge genoegzaam verzekerd. Daar door, zoo vertelt hy vorder, is de Tempel van *Tanfana*, of zoo als hy gespeldt wil hebben, *T'anfane*, zoo vermaard geworden. Die Tempel was als 't openbaare wapenhuys van 't ganssche land: en als de nood het vereischte, of de zaken hachelijk stonden; wierd de standert door zekere Priesters uyt den Tempel gehaalt.

Maar waar is die standert eindelijk vervaaren; of, is 'er geen hoop, om hem noch eens magtig te worden? Daar zal *Suffridus* ons wederom het rechte bescheid van geeven. Als de Tempel van *Tanfana* door de Romeinen omgeworpen wierd, hebben de Priesters den standert, op dat hy niet in de handen der vyanden zouw vallen, met een groote omzigtig-

f Ut supra.

heit

heit verborgen; en 't gemeene volk wijs gemaakt dat hy ergens onder de aarde begraven lag. Toen Vriesland de Romeinen gelooft had; hield men den ſtandert evenwel verborgen, uyt vreeze, zoo men zeide, voor de Deenen; die 't oog altijd op Vriesland hadden, *Fortemannus*, die den ſtandert naderhand door de openbaring van een Engel in handen kreeg, zouw hem eindelijk, op dat hy tot geen afgodiſſche dienſten gebruykt zoude worden, in de kerk van Almenum verborgen hebben. Niemand heeft hem, na dien tijd, gevonden of vernomen: en daarom word 'er van ſommigen aan getwijfelt, of hy niet elders, op een veiliger plaats, begraven legt.

Zijn dat geen ſchoone vertellingen; en kan men *Ubbo* [g] *Emmius* 't grootſte ongelijk wel geeven dat hy den Leezer noodigt, om ze voor een klugtje te leezen; en 'er eens hartelijk om te lachen?

Iemand zal miſſchien denken hoe het mogelijk is dat *Suffridus Petri*, die zekerlijk een geleerd Schrijver was, en daar by, *Bern. Furmerius*, *J. Hamconius*, *Joachim* en *Gregorius*, [h] *Hopperus*, *H.* [i] *Rantzovius*, *David* [k] *Chrytræus*, *Gregorius* [l] *Tengnagel*, *P. Winſemius*, en meer andere luiden van kennis en verſtand, zulke vertellingen van *Friſo*, *Saxo*, *Bruno*, van de ſtaale kroon, den rooden ſtandert, en wat vorder tot die kraam behoort, voor de waarheit aangenomen hebben: vertellingen, die door de beſte Romeinſche Schrijvers over hoop geworpen worden; en haare eige valsheit, indien men recht uyt ſpreeken mag, als ten toon draagen. Maar, die wat belezen is, zal dat ook in andere Hiſtorien meermaals opgemerkt hebben. Ik wil ſlegts een voorbeeld, dat aanmerkenswaardig en de geleerden niet onbekend is, tot een bewijs bybrengen. *Joannes Annius Viterbienſis*, die in de vijftiende eeuwe geſchreeven heeft, gaf 15 boeken van de Oudheden uyt. In die boeken waren onder anderen vervat *Fabius Pictor* van de gonde eeuwe; *Myrſilus Lesbius* van de Geſchiedeniſſen der Toskaanen: de Oorſpronkelijke

g Veritatis Aſſert. circa finem.
h Vide ad calcem Apologiæ Suffr. Petri.
i Ibid. k Ibid. l Ibid.

heden van *Cato*, *Sempronius* van Italie; *Archilochus* van de oude tijden: het Kort Begrip der tijden van *Philo*; en vorder *Methaſthenes*, *Beroſus*, *Manetho*, enz. De tijdrekening, en de oude geſchiedeniſſen, wierden d'er op een korte, beknopte, en aangenaame wijze voorgeſtelt; en alles was net en ordentlijk aan malkander geſchakelt. Hier door, zoo als *Melchior* [m] *Canus*, *Benedictus* [n] *Pererius*, en meer andere Schrijvers getuigen, hebben verſcheide zeer geleerde luiden zich het net over 't hoofd laaten haalen. *Joh. Driedo*, *Nauclerus*, *Joh. Lucidus*, *M. Medina*, *Sixtus Senenſis*, *Leander Albertus*, *O. Funccius*, en meer andere Schrijvers, by *Bened. Pererius* en *Poppe* [o] *Blound* vermeld, zijn aldus verſtrikt geweeſt. Nochtans was hy doornaaid van fabelen en leugens, die men als met de hand grijpen kon. Ik wil maar een ſtaaltje verhaalen. Om dat hy zag dat hy de oude en beſte Schrijvers in veele dingen tegen had; deed hy even eens als *Suffridus Petri* naderhand heeft gedaan. *Suffridus Petri*, ziende dat alle zijne vertellingen met de Hiſtorien van *J. Cæſar*, *Plinius*, *Tacitus*, niet 't zamenſtaan, wil die Schrijvers in de zaken van Vriesland achter de bank geworpen hebben. Uytheemſche Schrijvers, zegt hy, moeten achter inlandſche Schrijvers ſtaan: de leſten hebben de beſte kennis van hunne eige zaken en Oudheden. daar in had *Annius* hem voorgegaan; die [p] wil in de Beſchrijvinge en Geſchiedeniſſen van de Perſiaanſche Monarchy niemand hooren of gelooven als zijnen *Metaſthenes* en *Cteſias Guidius:* hoewel dat hy, gelijk beweezen kan worden, zoo weinig naar het zeggen van *Cteſias* als van de andere Schrijvers vraagt. Maar *Herodotus*, *Thucydides*, *Juſtinus*, moeten voor al voor *Metaſthenes* zwijgen en zwigten. En wat *Joſephus*, *Euſebius*, *Clemens Alexandrinus*, *Julius Africanus*, *Hieronymus*, *Oſorius*, belangt; die worden noch met grooter forsheit van de hand geweezen. Op dien voet ſmijt hy de opvolging der Perſiaanſche Koningen, zoo als ze altijd opgegeven was geweeſt, ganſch en al over hoop. De naamen, de

m De Locis Theol. lib. 11.
n In Daniel. lib. 11.
o In Annio Viterb.
p In Methaſthene, ſub init.

jaaren

jaaren der regeeringe, de geſchiedeniſſen zelf, worden voor een groot gedeelte verandert. *Cambyſes*, *Darius Hyſtaſpes*, *Xerxes* de ſchrik der Grieken, worden op de lijſt van de zelve Koningen doorgeſchrapt. In 't kort gezegt: het ganſche werk, van vooren tot achteren, krielt van verdichtzels. En nochtans, gelijk gezegt is, had het in zeer korten tijd een grooten opgang gemaakt, en veel aanhang gekreegen: zoo dat zijn werk ten minſte vier maal door den druk gemeen is gemaakt.

Dit kan men zoo verre de gemeene Kronijkboeken van Vriesland toepaſſen: evenwel is 'er noch een voornaam onderſcheid tuſſchen. Zoo ras als de oogen van ſommige geleerden, omtrent *Annius Viterbienſis*, open gegaan waren; en zijne verdichtzels als met den vinger aangeweezen wierden; wierd hy plotzeling van ieder een verlaaten; en ik weet niet dat iemand een woord t'zyner verdediginge geſchreeven heeft. Ook zouw een deftig Schrijver zich tegenwoordig ſchaamen, de aldergeringſte zaak op het gezag van *Annius* ſtaande te houden: al was het maar dat het op een zekeren dag geſneeuwt of geregent heeft. Maar al heeft *Ubbo Emmius* de verdichtzelen der Vrieſſche Kronijken zoo krachtig wederleit, als men Hiſtoriſche onwaarheden wederleggen kan; daar zijn evenwel noch verſcheide Schrijvers, *Suffridus*, *Hamconius*, en meer anderen, die den Leezer het oude gerecht van *Friſo* en van die vordere kraam weder opdiſſchen. Het oude en gemeene gevoelen was al te diep gewortelt, om zoo op een ſprong uytgeroeit te worden. *Suffridus Petri*, die de oude kraam met een bevallige welſpreekendheit opgeſchikt had; en daar over van alle kanten, zelfs van geleerde luiden, bewierookt was, kon het niet harden dat hem zijne zegekranſſen door een jonger Schrijver als uyt de hand gewrongen wierden. Dies moeſt hy, op dat 'erzijne achtbaarheit nietdoor lijden zouw, op zijn ſtuk blijven ſtaan. Zijn antwoord tegen *Emmius*, hoewel in den grond der zake zeer zwak enkreupel, is evenwel met een zekere cierlijkheit en vloeyende bevalligheit opgeſtelt, die den Leezer een zeker genoegen geeft. Hier door zal hy noch eenige geleerden bekoort en aan zijn ſnoer gehouden hebben. En,

gelijk

gelijk boven al gezeit is, een Vriesſche Hiſtori, zonder de vermaarde naamen van *Friſo*, *Saxo*, *Bruno*, zonder de ſtaale kroon en den rooden ſtandert, zonder den Tempel en de Boekerye van *Stavo*, zonder die roemruchtige daaden der oude Vorſten en Koningen, zonder den vermaarden *Paap-Jan*, en zonder de vordere cieraaden die de Vriesſche Hiſtorie zoo aangenaam maaken, zouw naar hun zin al te ſlegt en eenvoudig voor den dag gekomen hebben.

PETERSVERUM.

Te Peterswerum / dooz de wandeling Pietersbierum / een dozp onder de Gzietenye van Barra deel en het Delkenſchap van Serberum / ſtond het ſlot Kzoonenburg. De Parochi bzagt honderd goudguldens op; het Vikariſſchap negentig. Dan was 'er een Pzebende van honderd / en een van 80 goudguldens. De Pzooſt van S. Jans kerk te Utrecht had 'er 12 ſchilden te trekken. In't jaar 15.. wierd de Paſtory bekleedt dooz eenen Heer Andries.

WYNALDUM.

Dan dit dozp / dat onder dezelfde Gzietenye en hetzelfde Delkenſchap by het dozp Kied gelegen is / hebben wy boven al geſpzoken. Dan de Paſtory quamen honderd goudguldens / van het Vikariſſchap negentig. Ook was 'er een Pzebende / die zeſtig goudguldens gaf. De boozgemelde Pzooſt trok twaalf ſchilden. In 't jaar 15.. ſtond hier booz Paſtooz Heer Andries; en booz Vikaris Heer Jakob.

SEX-

SEXBERUM.

(1) Sixbierum, zoo als het doorgaans genoemt word / dat eben als boven gelegen is / en den naam aan dit Dekenschap gegeeven heeft / is van de geringste dorpen niet. In dit dorp is S. Frederik / de achtste Bisschop van Utrecht / uyt het adelijkst geslagt der Adelen gebooren (2).

De Pastory / die door de Abten van Lidlum begeeven wierd / bragt 140 goudguldens op; het Vikarisschap tachtig. Daar waren twee Prebenden; ieder van honderd goudguldens. De volgende Pastoors van Sixbierum zijn tot onze kennis gekomen.

Heer Syardus, in het dorp Doynum uyt adelijken huize gebooren: dewelke in 't jaar 1404, na de dood van Meinso, de vierde Abt van Lidlum geworden is.

Heer Henricus, omtrent het jaar 1420.

Reinerus, omtrent het jaar 1429; die de drie en-twintigste Abt van Lidlum is geweest.

Isbrandus, in 't jaar 1515.

Egbertus Vollenhove, in 't jaar 1554 (3).

Daar was ook een Prebende voor den koster gesticht. De Proost van S. Jans kerk had voor zijn aandeel twaalf schilden.

AANTEKENINGEN.

1. Ik vinde dit dorp, in 't Latijn, ook *Sextisberum* genoemd. De kerk van Sexbirum, en die van Dykshorne, worden by de Vriesche Schrijvers al vermeldt op het jaar 806. Zoo schrijft *P. q Winsemius* dat de Deenen in 't gemelde jaar onvoorziens

q Op 't gemelde jaar.

't Vlie

't Vlie ingezeilt zijn; en de twee dorpen, Dykshorne en Sexbirum, afgebrandt hebben: zoodaanig, zegt hy, dat de kerk alleen, met twee huizen, den brand ontkomen is.

2. Te Sexbirum, in 't huys van de *Adelen*, zoo als dezelve *r* Schrijver verhaalt, is in laatere tijden een goude penning gevonden van *Gondobaldus*, den zoon van *Algildus II.* Op de eene zijde ſtond *Gondobaldus I, Aldgilli Filius:* op de andere zijde: *Moneta aurea civitatis Doccumenſis, anno Dom.* 739. Maar wat zal ik van dien penning zeggen? Voor eerſt het jaar 739, in cyferletters uytgedrukt, ſchijnt alles te verbrodden. Elders is getoont hoe dat die cyferletters in Europa niet bekend zijn geweeſt voor 't jaar 1240. En gelijk de ſchriften, volgens de verzekering *ſ* der geleerden, zekerlijk vals en verdicht zijn, in dewelken het jaar met zulke cyferletteren uytgedrukt word; zoo mag men 't zelve, om dat dezelfde reden daar plaats heeft, ook van 't geſlagen geld verzekeren.

Iemand zouw het miſſchien zoo zoeken te verſchoonen dat *P. Winſemius*, op dat onderſcheid van de telletteren niet lettende, 739 voor DCCXXXVIIII geſchreeven zal hebben. Maar voor eerſt is dat een enkelde giſſing: ten tweede is het reeds van andere *t* Liefhebbers aangemerkt dat het in die tijden niet gebruikelijk was, het jaar der muntinge op het geld te vermelden. Wat zal ik 'er dan van zeggen? *P. Winſemius* houde ik voor een reehtzinnig Schrijver, die 't niet uyt zijnen duim zal gezogen hebben: maar miſſchien heeft hy 't zich zoo laaten diets maaken: miſſchien heeft 't'er een kunſtje onder geſpeelt. Althans durf ik geen grooten ſtaat op dien penning maaken. Het ſpijt my zelf dat ik aan de waarheit van dien gouden penning, of 't goude ſtuk gelds, twijfelen moet: wat zouden wy daar een koſtelijk overblijfzel van de oudheit aan hebben! Men zouw 'er uyt bewijzen dat de Koningen van Vriesland goude munt geſlagen hebben. En *Aldgillus II*, Koning *Radbodus* zoon,

r Op 't jaar 748.

ſ Papenbroch. Reſp. contr. Sebaſt a S. Paulo art. 16. num. 160. Mabillon de Re Diplom. lib. 2. cap. 28.

t Zie den Heer Alkemade in zijne Munten der Graaven, pag. 134.

met

met *Gondebaldus*, *Radbodus* zoons zoon, zoude dan geruſt en ongemoeid op de lijſt der Vrieſſche Vorſten blijven ſtaan. Dit zeg ik daarom; om dat de ſchrandere *J. v Douza*, daar hy van *Radbodus* en deszelfs neerlage ſpreekt, den gemelden *Aldgillus II*, beneffens *Gondebaldus*, op de gemelde lijſt zonder eenige genade wil uytgeſchrapt hebben. Al wat hy van die Vorſten geſchreeven vindt; dat houdt hy voor ydele droomen van luiden, die de koorts op 't lijf hebben, en niet doen als maalen. Ja hy kan 't niet gelooven dat ze oit in de weereld gekomen of uyt de weereld geſcheiden zijn: en hy velt 'er dit vonnis over, dat ze met *Occo Scarlenſis* en met diergelijke knaapen naar Foſteland, of liever naar het verdichte eyland *Utopia*, in ballingſchap hebben te gaan.

Ik heb groote achting voor *Janus Douza:* maar *Ubbo Emmius*, die omtrent de Vrieſſche Oudheden zekerlijk niet al te toegeevend of ligtgeloovig is, maar geeven en neemen kan, is evenwel hier zoo ſtraf in 't vonniſſen niet: hoewel dat beide die Schrijvers ten deele op malkander ſlaan. Want daar hy van S. *Fredericus* Biſſchop van Utrecht *w* ſpreekt; verzekert hy dat hy den Vorſt *Aldigillus* tot Grootvader, en den Koning *Radbodus* tot Overgrootvader had.

Door dien Vorſt *Aldgillus* moet niet *Aldgillus* de eerſte, maar de tweede, verſtaan worden: want *Aldgillus I* was Koning *Radbodus* Vader: en koſt vervolgens *Frederiks* Grootvader niet zijn; indien *Radbodus* deszelfs Overgrootvader was. Op een andere *x* plaats, daar hy van *Radbodus* kinderen ſpreekt, uyt hy zijn gevoelen met deze woorden: *Of zijn tweede zoon, Aldegillus, door wien het geſlagt voortgezet is, na zijn Vaders dood geleeft heeft; dan of hy, 't geen ik eer geloof, voor zijnen Vader geſtorven is; daar kan ik uyt geen geloofwaardig Schrijver beſcheid van geeven.* Zoo is *Adgillus* dan, volgens dien Schrijver, ten minſte in de weereld geweeſt; en heeft wijf en kinderen gehad. Wat *Gondebaldus* en deszelfs broeder *Radbodus II* belangt; die worden van den zelven Schrijver ten minſte op de lijſt der menſchen gela-

v Annal. Holl. lib. 2, pag. 100.
w Ad annum 838. *x* Ad ann. 718.

ten.

ten. Hy weet met geen zekerheit te zeggen, zoo als hy zelf *y* betuigt, of *Karel Martel*, die de Vriezen t'ondergebragt had, *dat ganſche land door Franſche Landvoogden liet regeeren; en of hy aan de zoons zoonen van* Radbodus (den eerſten) *te weeten* Gondebaldus *en* Radbodus den tweeden, *die noch te jong tot de regeering waren, nieuwe voogden gegeeven heeft.* Zelfs weet hy niet, wat eerampt of waardigheit dat hy hun gelaten heeft. Hier twijfelt hy maar aan, of ze wel nieuwe voogden gekreegen hebben, en in wat waardigheid dat zy gelaten zijn; maar niet of ze wel oit van de Zon beſcheenen zijn geweeſt.

Maar om ook een woord van hun Vorſtendom of Koningdom te zeggen; Hy heeft het uyt de oude Hiſtorien gemerkt, zoo als hy *z* verzekert, dat de nakomelingen van *Radbodus I*, eenigen tijd daar na, als onder het Keizerdom van *Karel den Grooten*, den naam van Koningen gevoert hebben: maar hy voegt 'er by dat die benaming hun meer eershalve om het groot aanzien hunner vooroudéren gegeeven wierd; als om hunne grobte magt door dien eernaam te betekenen. Wat grooter of kleinder magt; daar op zal het hier niet aankoomen, evenwel hebben zy den naam van Koning gevoert; en die naam zal zekerlijk met eenige magt vervoegd zijn geweeſt. Doch hier van elders.

Ik durf my op het zeggen van *Ubbo Emmius* verlaaten; en voor goede en gangbare munt aanneemen, 't geen by hem de toets uytgeſtaan heeft. Niet dat ik *Emmius* daarom boven *Douza* ſtelle: maar *Douza* heeft die opvolging nergens gevonden; *Emmius* heeft ze gevonden: en dient derhalven op dit ſtuk voor te gaan.

3. Voor 't jaar 1400 heeft hier als Paſtoor geſtaan Heer *a Theodoricus*; die naderhand ook tot Abt van Lidlum gekoren wierd.

In 't jaar 1413. Heer *b Willem*.

In 't jaar 14.. Heer *Jacob c de Zeeuw* (*Jacobus Zelandus*).

y Ad annum 734. *z* Ibid.
a Zie Ant. Matth. Anal. tom. 6. pag. 196.
b Zie Brieven en Documenten van Schotan, pag. 118.
c Ant. Matth. ibid. pag. 217.

Voorts

Voorts is de Paſtory van Sexbierum met de Abdye van Lidlum vereenigt door *Eelko Liaukama*, den twaalfden Abt van Lidlum.

AASTERBERUM of OOSTERBIERUM.

In dit dorp / dat insgelijks onder de Grietenye van Barra deel en het voornoemde Heerlichheyd behoort / en aan den Zeedyk gelegen is / heeft het slot Haerdema gestaan.

De jaarmarkt valt 'er op S. Joris dag: welke S. Joris, of Georgius, vervolgens de Patroon der kerke was: 't welk ook blijkt uyt het verhaal van Sibrandus *Leo.

Aesgo, te Sexbierum geboren / en van Pastoor van Oosterbierum Regulier Kanonnik te Lidlum geworden / is in 't jaar 1471. tot Abt van Lidlum gekoren.

In 't jaar 15.. stond hier als Pastoor Heer Cyriacus (1).

Daar was een Vikarisschap van tachtig / en een Prebende van negentig goudguldens.

In 't jaar 15.. wierd het Vikarisschap bekleedt door eenen Heer Johan.

De Prooſt van S Jans kerk trok hier 13 schilden.

AANTEKENING.

1. In 't jaar 1351. is Heer † *Seppiminus* Pastoor van Oosterbyrum geweest.

* In vitis Abbat. Lidlum. pag. 205.

† Zie Schotan. Vriesſche Hist. pag. 195.

TYARMÁRUM.

Het dorp Tyarmarum / anders Tyemarum / of 't Tummarum / is ook onder de Grietenye van Barra-deel en 't Deltenschap van Sexbierum gelegen. De jaarmarkt valt 'er op den tweeden Pinxterdag.

Daar was een Parochiekerk met een Vikarisschap / en drie Prebenden. De Parochiekerk / of Pastory / had 140 goudguldens aan inkomen: het Vikarisschap honderd. Daar waren twee Prebenden / die ieder honderd goudguldens opbragten. Dan was 'er noch een derde voor den koster.

Onder de Parochie van 't Tummarum stond het Heerenhuys Roordema. Ook heeft 'er een vermaarde Abdy van de Premonstreit-order gestaan. De Parochiekerk was aan de Abdy gegeeven. Doch de Edel-luiden van 't geslagt Roordema gaven voor dat zy het recht tot de begeeving hadden; en zy deeden hun beste om de Parochiekerk aan de Abdy te ontneemen. Dus hebben zy in 't jaar 1449. het Pastoorshuys ingenomen: en eenen Heer Epo, een weereldsch Priester / die anders een vroom en godvruchtig man was / tot Pastoor aangestelt.

Men vindt de volgende Pastoors van dit dorp vermeld:

Heer Cornelis, die daar stond in 't jaar 1518.

Godefridus; die naderhand / te weeten in 't jaar 1542, de twee-en-twintigste Abt van Aidlum gevorden is.

Franciscus van Leeuwaarden, in 't jaar 1553.

Heer Thomas in 't jaar 15..

Janka

Janka Harlinga*, een vermaard Edelman/ en daar by zeer heilig van leven / als zijn huys door een grooten donderslag afgebrandt was / nam een opzet om geheel van de weereld af te scheiden / en zijn leven in de Abdy van Bethanie te gaan slyten. Als hem zulks toegestaan was; heeft hy de steenen van 't afgebrande huys aan de armen gegeeven: ook heeft hy eenige landeryen verkogt; en het geld insgelijks onder de armen uytgedeelt. Daarenboven gaf hy aan 't klooster Bethanie 94. pondemaaten lands; dat onder Dykshoyne gelegen was; en noch 83 pondemaaten lands/ leggende tusschen Sexbierum en Westerbierum.

Hier nevens de eerste oplomste van dat klooster / volgens de Beschryving van Sibrandus Leo.

Sibo van Lidlum / een schatrijk man / en daar by ongetrouwd / wierd door een groote vierigheit gedreeven om de weereldsche rijkdommen te verlaaten; en zich zelven / met al wat hy bezat / Godt den Heere toe te heiligen. Dat voorneemen gemaakt hebbende / heeft hy van zijn eigen huys een kerk gemaakt. Doch alzoo zijne magt / zoo het scheen / niet verre genoeg soude strekken om een klooster te bouwen; heeft hy een man gekreegen / die eensgezind met hem was; te weeten Tzialling Donya van Bonneterp / uyt Winsum. Deeze twee mannen / van een gelijke vierigheit blakende / na dat zy een kloostertje opgebouwt hadden; zochten hetzelve

* Dewijl de zin, by den Schrijver, hier redelijk duister is; en hy op de kant aangetekent heeft dat hy het uyt de oude Kronijk van Vriesland getrokken heeft, heb ik den ganschen zin van den Schrijver uyt dezelfde Oude Kronijk hier en daar veranderd en verbeterd. *Vertaalder.*

onder de Ozder der Reguliere Kanonnikken te brengen; die toen de vermaardste onder de Ozders was / en daar omtrent een klooster had. Deeze Reguliere Kanonnikken / die in 't zwart gekleed gingen / leefden naar den Regel van een † gematigde strengheit; zonder de herbozming (van de kloosterlijke tucht) oit aangenomen te hebben. Zoo is Sibo dan by Heer Gerbrand te Ludinga-kerk gegaan; en heeft verkreegen dat zijn klooster onder deszelfs voogdye zoude staan. De Heer Gerbrand heeft hun eenen Heer Lambertus, een broeder uyt zijn genootschap / tot eersten Prioost gegeeven: en dus hebben zy een aanbang van 't kloosterlijke leven gemaakt.

Maar Sibo, die alles met den raad van zijnen makker Tzalling deed / en bemerkte dat het leven der Reguliere Kanonnikken niet streng genoeg was / had gaerne een nauwer en strenger Regel gehad. En dewijl de Regel van de (1) Premonstreit-ozder / dewelke pas ingestelt was / hem wel behaagde; ging hy Heer Ento, den Abt van Mariën-gaarde / spreeken. Hy gaf hem te kennen wat dat hem op 't herte lag: deed afstand van den Regel en de voogdye der Kanonnikken van Ludinga-kerk; en verzogt den Regel van de Premonstreit-ozder. Ento, zoekende zijne Ozder op alle manieren voozt te zetten / staat hem zijn verzoek zonder veel moeite toe; en neemt hem / en zijne makkers / onder de gemeenschap der Premonstreit-heeren aan. Daar op doet hy hen de zwarte kleeding afleggen / en geeft hen het witte (2) kleed: en / na dat hy

† In 'e Latijn staat moderatæ auctoritatis: maar dat zal zekerlijk moeten zijn, moderatæ austeritatis. *Vertaalder.*

zich

zich alvoorens met zijne Kanonniklien beraaden had / heeft hy Jelmarus tot eersten Abt over hen aangestelt. Zoo is dan de eerste stichting van Oudendale geschiedt in 't jaar 1182.

Wy laaten hier de Abten / zoo als ze hy den zelven Sibrandus Leo staan / op hunne order volgen. De Abten van Lidlum.

Jelmarus, de I Abt te Lidlum.

Zoo is Jelmarus dan met Sibo, op het bevél van den Abt Ento, metter haast naar Lidlum gereist; en heeft daar de noodige huizingen des kloosters met een groote vlytigheit en moeite getimmert. Daar na is hy te raade gewozden een nieuw klooster / vzy verre van 't zijne / vooz de Nonnen te bouwen: waar in Ulbodus, een godvzuchtig man / en Simka, een rijke en edele vzouw / hem behulpzaam zijn geweest. Zoo heeft hy dan te Bajum in't jaar 1186. een kerk getimmert; die hy / om den steilen heuvel die daar stond / S. Michiels berg genoemt wilde hebben. Als hy dus met godvzuchtige werken bezig was / en zijne krachten allengskens bezweeken; begost hem die groote moeite af te zoeten: zoo dat hy lieber buiten al dat gewoel wilde leeven / als zijn bewind langer behouden. Zoo is hy dan in't tiende jaar van zijne bediening / in't jaar 1192, als hy noch niet tot Abt ingewijdt was / weder naar zijn oude woonplaats gekeert.

Tzallingus, de II Abt.

In de plaatze van Jelmarus wordt de Heer Tzallingus, een man van een groot oordeel / en uyt den adelijken stamme der Juwingaas gesproten / met eenparige stemmen tot Abt aangestelt. Hy wierd door den *Vader-Abt als tweede Abt bevestigt: maar is noit gewijdt; †misschien / om dat hy de groote onkosten ontzag. Als hy den voortgang van 't klooster naar zijn vermogen bevordert had / en door ouderdom en ziekte afgemat was / heeft hy den Vader-Abt / Heer Syardus, ontboden: en als ze nu altemaal in 't kapittel-huys vergadert waren; heeft hy de ontslaging van zijn ampt verkreegen. Niet lang daar na is hy gestorven; en in het dal / in 't jaar des Heere 1199, begraven.

Meinso, de III Abt.

Na dat Tzallingus dus ontslagen was / en de Vader-Abt bevél tot een nieuwe verkiezing gegeeven had; hebben ze met eenparigheit van stemmen verkooren Heer Meinso. Deeze Heer Meinso, te voren een kanonnik van Mariën gaarde / was een schrander man; en bequaam om het bewind te voeren. Maar in 't zesde jaar van zijne regeering heeft hy / naar 't voorbeeld van Jelmarus, en zonder dat hy gewijdt was geweest / afstand van zijn ampt gedaan. Daar op is hy / in 't jaar 1204, weder naar Mariën gaarde gekeert.

* Pater Abbas.

† Die woorden, misschien, om dat enz. heb ik hier uyt Gibrandus Leo bygevoegt: en heb diergelyke vryheit noch hier en daar genomen. *Vertaalder.*

Syar-

Syardus, de IV Abt.

Syardus, te vooren een Religieus te Lidlum / en dooz zijne Medebzoeders met eenpazige stemmen tot Abt gekoren / is dooz Syardus Abt van Mariën gaarde bevestigt. Hy is de eerste der Abten van Lidlum geweest; die naar Utrecht trokt; en met den harderlijkten staf naar huys keerde. Hy was van adelijken huize; en te Deinum uyt het geslagt Siersma, gebooren. Abt zijnde heeft hy dikwils gzoote schade dooz 't oberstroomen van 't zeewater geleden; zonder dat 'er raad tegen was. Daarom was hy oolk gezind het klooster / dat dicht by het straud stond / elders te verplaatzen: maar om dat zijne hooge jaaren hem bezwaarden / heeft hy dat werk gestaakt. Als hy dan te raade gewozden was / in stilte te gaan leeven / en den Vader-Abt Sibrandus ten dien einde ontboden had; is hy op zijn krachtig verzoek / in 't acht-entwintigste jaar van zijne regeering / van zijn ampt ontheven. Dus is hy uyt het klooster vertrokken; hebbende Tallem / in het dozp Spannum / dooz zijn onderhoud gekreegen. Daar leefde hy in stilte / ten dienste van Godt; en is 'er oolk eindelijk gestozben. Zijn lijk / dat om het omstuimige weer niet naar Lidlum geboert konde wozden / is te Bajum begzaven in 't jaar 1232 (3).

Sibodus, de V Abt.

Als Syardus zijn ampt aldus neergeleit had; is Sibodus Deimta mer eendzagtige stemmen

voor Abt aangenomen / en door den Vader-Abt bevestigt. Als hy te Utrecht door den Bisschop ingewijdt was; en de zaak met zijne kloosterbroederen overwogen had; liet hy zijne gedagten aanstonds gaan over het verplaatzen van 't klooster. Hy doet voorraad van kalk / hout / en steenen op; en hy begint het lang-gewenschte werk van zijnen voszzaat. Hy gaat dan / op den dag van S. Maartens verhoering / ter bestemde plaatze; en hy maayt het rype koren / dat noch te velde stond. Anderen leggen metter haast het grondwerk van 't klooster; en trekken het gebouw met zoo een gezwindheit op; dat het voor O. L. Vrouws-gehoozte onder een rietdak stond: en ten top toe opgebouwt was. Doch de volkome verhuyzing der Broederen stelt hy tot den naastvolgenden Paaschtijd uyt. Toen hebben zy op zaterdag in de goede week / 's achtends met het krieken van den dag / na dat ze Godt gedankt hadden / met het kruys / de waschkaarssen / en de Reliquien voor uyt / de reis aangenomen: en zoo zijn ze in 't nieuwe klooster aangekomen in het twee en-vijftigste jaar na de stichting van 't eerste dal; in 't jaar 1234. na Christus geboozte; en als Gregorius IX in 't achtste jaar van zijn Pausdom was. In 't achtste jaar na deeze verhuizing / op het feest van S. Augustinus, liet hy het grondwerk van een kerk leggen: maar alzoo zijne krachten van ouderdom bezweeken; heeft hy dat werk voor zijnen nazaat gelaaten. Eindelijk is hy ziek gewoorden; en in 't negentiende jaar van zijne waardigheit / in 't jaar 1252. na Christus geboozte / uyt het leven gescheiden.

Ulbo-

Ulbodus, de VI Abt.

Ulpius Ulbodus, die met eenparigheit van ſtemmen gekoren en dooꝛ den Vader-Abt beſtigt was / en naderhand ook zijne wyding kreeg / heeft de hand met een gꝛooten yveraan 't begonnen werk gehouden. Als het klooster de noodige gebouwen eenigerwyze had; bꝛagt hy te weeg dat de Biſſchop van Utrecht het quam inwyden; en dat hy het kloosteꝛ ook de eere deed / van 'er de eerſte Miſſe te doen. Als hy eindelijk den arbeid moe gewoꝛden was / en een andere kloosteꝛ-oꝛder in 't oog had / heeft hy zich van zijn bewind ontdaan. Zoo is hy dan in 't vierde jaar van zijne bedieninq / in 't jaar des Heere 1256, uyt het kloosteꝛ vertrokken om den Cherubynſchen Regel aan te neemen: en is Dominikaaner (4) Monnik gewoꝛden. Ten tijde van deezen Ulbodus is het Nonnekloosteꝛ te Bajum voltrokken.

Hoito, of Hoitetus, de VII Abt.

Hoito van Winſum, die van jongs af tot het kloosterlijk leven genegen was geweeſt / was recht en lang van geſtalte; en ſchoon van troni: hebbende een rosachtigen baard: en daar by een ſneedig en rechtzinnig verſtand. Als hy Abt gewoꝛden was: nam hy niets zoo zeer ter harte / als het werk / dat zijn Booꝛzaat had laaten ſteeken / weder by der hand te neemen: 't welk hy ook met een upterſte zoꝛgvuldigheit / en met de hulp der Leekebꝛoederen / uptgevoert heeft. Ook heeft hy

de kerk van 't Oude-dal / die door lankheit van den tijd vervallen was / weder van nieuws opgehaalt.

In 't jaar 1268. heeft Edmundus, de Vikaris van den Utrechtschen Bisschop / de nieuwe kerk op het verzoek van Hoito ter eere van Godt Almagtig / van de H. Maagd Maria, van S. Jan den Dooper, en van de H. Maria Magdalena ingewijdt. Den volgenden dag wijdde hy de twee altaaren / staande wederzijds by het koor: en op den derden dag / alle de outaaren; die in 't achterste gedeelte van de kerk stonden. Voorts * heeft hy 't Oude-dal / dat door 't Nieuwe-dal weder opgebouwt was / de H. Ursula en haar gezelschap toegewijdt. Alzoo hy zich geen moeite of arbeit liet verdrieten; en al zijn verstand te werk stelde / om de huizingen van beide de kloosters (dat van Lidlum en dat van Bajum) tot een goeden stand te brengen: zoo heeft hy het rieten dak te Bajum afgebrooken / en de Nonnen een steenen dak gegeeven. Wanneer de Broeders op zekeren tijd onder een boom te ruste zaten / en met malkander in gespreek waren; quam hy op 't slag / en zeide tot hen: gaat nu slaapen: ik zal uw haan weezen, en uluiden weder wekken. Doch dat gelukte niet: want hy kreeg den zelfsten nacht een felle koorts; die hem den negenden dag wegrukte. Hy wierd na zijn dood te Lidlum gebragt op S. Lambertus dag; daar hy in 't jaar 1275, zijnde het achtiende jaar van zijne regeering / by de deur der Sakrystye begra-

* Het eerste klooster, dat ze verlaaten hadden, hiette 't Oude-dal; het tweede had den naam van 't Nieuwe dal. *Vertaalder.*

ben

ben wierd. 't Was zekerlijk een man geweest; die allenthalve verdiende gepreezen te worden: door wiens arbeid en wijs beleid het klooster Lidlum zoodanigen opgang heeft gemaakt; dat hy alleen / en niet zonder reden / de Stichter en Instelder van 't klooster te Lidlum zouw mogen genoemt worden.

Suffridus, de VIII Abt.

Suffridus, door eendragtige verkiezing Abt gewerden / en door den Abt van Marienhaarde bevestigd / heeft zijne wijding te Utrecht ontvangen. Hy was te Rauwert uyt het geslagt Kuenze geboren; en had van zijne kindsche jaaren af een oprechte zucht tot het kloosterlijke leven gehad. In een groote dierte heeft hy blijken van zijne mildadigheit gegeeven; en alle de armen door rijkelijke aalmissen bygestaan. Ook heeft hy de Broeders / die van ziekten en doodelijke quaalen te bed lagen / dikwils met zijne eigen handen als een Geneesheer geholpen. Om deeze en meer andere deugden heeft hy van de nijdigheit der ondeugende menschen / ja zelfs van zijne kloosterbroeders / die hy in deugdzaamheit van leven verre te boven ging / veel te lijden gehad. Ook is de kerk van Zandwyk / die onder 't gebied van Holland gelegen was / onder hem aan de kerk van Lidlum gegeeven.

Als de Abt Suffridus, door een langduurige ziekte afgemat / bemerkte dat zijn einde genaakte; begeerde hy in de slaapplaats der Kanonnikken gedragt te worden. Daar is hy binnen korten tijd / na dat hy zijne ziel den Heere met gevouwe handen aanbevolen had / uyt het

ster-

sterfelijk leven gescheiden. Hy storf op S. Geertruids-abond / in 't jaar 1283; zijnde het achtste jaar van zijne bediening: en hy wierd ter zijde van den Heer Siboldus begraven.

Ulpius, de IX Abt.

Als het volgens de gewoonte op een stemmen ging; wierd de Heer Ulpius van Winsum, de broeder van den overleden Abt Hoito, met groote eendragtigheit Abt verklaart; zijnde van gestalte zijnen broeder in alles gelijk. Hy was zeer yverig in 't klooster met nieuwe gebouwen op te cieren / en liet twee kostelijke kelken maaken; den eenen voor 't klooster van Lidlum / den anderen voor dat van Bajum. Maar in 't jaar des Heere 1217, 's daags na S. Barbara, omtrent middernacht / gebeurde dat gedenkwaardig en droevig onheil / door 't overstroomen van de (5) zee / die toen uytermate onstuimig was. Door dezen waternood is 'er een overgroot getal van beesten en menschen verdronken. Van de Lidlumsche kloosterbroeders zijn 'er twee-en-veertig omgekomen: die ten deele in 't Oude-dal / ten deele te Koldeholt / hun leven gelaaten hebben. Ulpius deed zijn uyterste best om de schade / die van Gods hand gekomen was / door zijne voorzigtigheit zoo veel als mogelijk was te herstellen.

Na dat 'er negen jaaren na dien waterbloed verloopen waren / ontbood hy den Vader-Abt Walto; die hem / op zijn ernstig verzoek / van zijn ampt ontslagen heeft. Ontslagen zijnde / ging hy te Tallum woonen: daar hy binnen 't eerste jaar / zijnde het jaar

1296,

1296, en het dertiende jaar van zijne waardigheit / in den Heer ontslapen is. Zijn lijk wierd te Lidlum / by dat van zijnen broeder Hoito, ter aarde bestelt.

Idzo Hermana, de X Abt.

Daar op is Idzo Hermana door een eenstemmige verkiezing Abt gewordeu: die ook aanstonds door den Vader-Abt bevestigt / en door den Bisschop van Utrecht ingewijdt wierd. Ook heeft hy eenigen van zijne bloedverwanten bewogen / om na de dood van hunne ouders het kloosterlijke leven met hem aan te neemen. Eindelijk is hy na een langduurige ziekte in 't jaar .... den 21 September / naar een beter leven verhuist; en voor 't outaar van S. Augustinus beneffens Hoitetus begraven.

Pibo Sibranda, de XI Abt.

Als Idzo overleden was; wierd Pibo de Sibranda kort daar na voor Abt uytgeroepen / en te Utrecht als zoodanig gewijdt. Dan daar t'huys gekomen / heeft hy de deugd ten hoogste betracht en beoeffent; dewelke hy / zoo wel als 't kloosterlijke leven / van jongs af zeer toegedaan was geweest. Hy was een man van een groote achtbaarheit: en daarom heeft hy in de zwaarwigtigste zaaken der Land-dagen / in 't opstellen van de Vriesche Rechten / en in 't maaken van ahkoorden / zijn voordeel / des verzogt zijnde / meenigmaal gegeeven. En alzoo Vriesland by zijnen tijd door de strooperyen van sommige uytlanders ellen-

ellendig geplaagt en geknevelt wierd; heeft hy de onluſten en krakeelen / door zijne bemiddeling / meenigmaal beſlecht. Ook heeft hy de hand aan de kloosterlijke tucht / en aan 't onderhouden van den Regel / in beide de kloosters met een groote zorgvuldigheit gehouden; en droeg ook geen kleine zorg voor 't verbeteren van de gebouwen. Na dat hy zijn leven gelukkiglijk ten einde gebragt had; is hy in 't vijftiende jaar van zijne waardigheit / zijnde het 1228ſte jaar na Chriſtus geboorte / tot een overgroote droefheit van ieder een uyt de weereld verhuiſt.

Eelko, of Ethelocus, de XII Abt.

Eelko, uyt het adelijk geſlagt der Liaukamaas geſproten / heeft de leſſen der deugd van kindsbeen af ter herte genomen: en / dewijl hy goeden vooruitgang in 't goede leven deed / is hy Prieſter gewijdt. Kort daar na is hy tot Paſtoor van Tuitgum en Berlikum gekoren: in welke bedieninge hy de zijnen / door 't uytſteekend voorbeeld van zijn godzalig leven / ter deugde voorgelicht heeft. Abt geworden / heeft hy de kerkelijkſte dienſten by dag en by nacht / zelfs in den winter / altijd bloots voets bygewoont. Hy temde zijn lichaam door 't vaſten; en als de Duivel hem met een gloeyend yzer tegen quam; heeft hy hem door een ſtandvaſtig en onbezweeken geloof tegenſtand geboden. Hy heeft de kerken van Tuitgum / Serbirum / en Spannum / onder 't bewind van zijn klooſter gebragt. In 't vermaanen was hy zeer lieftallig: maar in 't beſtraffen gingen hem de woorden ſomwijlen / en naar

naar des tijds gelegendheit / wat scherp en hard-achtig af: waar door hy een grooten haat op zijnen hals heeft gehaalt. Eenige Monnikken (Leekebroeders) op een uythof van 't klooster woonende / gaven daar den bryen toom aan hunne buile lusten. De Abt Eelko ging hen eens / volgens gewoonte / bezoeken / om hen door heilzame vermaningen / ware het mogelijk / tot inkeer te brengen. De Monnikken / die al over lang op zijn leven uyt waren / onthaalen hem wel: maar zoeken hem door dikken en zwaaren dranck dronken te maaken. Maar hy / van geen wijn drinken houdende / en een groutwel van de dronkenschap hebbende / gaat naar zijne slaapstede: daar hy / na dat hy zijn gebed tot Godt gesproken had / te ruste gaat leggen. Maar de eerlooze Monnikken houden t'samen raad hoe dat ze hem ombrengen zullen: en gaan met dat opzet recht naar zijne kamer toe. Daar gekomen / en van dolligheit en razerny brandende / neemen zy een groote kodde: die zy met alle kracht op zijn hoofd klinken / dat 'er de herssenen uytspatten. Het lichaam smijten zy ten vensteren uyt in een graft. Daar op zijn de moordenaars met list gevangen gekreegen / aan staaken gebonden / en levendig verbrandt. Het slot wierd om verre gesmeeten / en de landerye verbreemdt.

Eelko, die in 't jaar 1322 vermoort wierd / is by de nakomelingen vermaard geweest voor een heilig mensch en men zegt ook dat hy miraklen gedaan zoude hebben. De Heer Keppel, Abt van Lidlum / heeft hem in 't jaar 1528 uyt de tombe geheven: en hy rust nu in 't achterste van de kerk.

Kempo

Kempo Weidum, XIII Abt.

Kempo, tot Abt gekozen en daar op bevestigd / is naar Utrecht gegaan / om 'er de wyding te haalen. Doch alzoo de Bisschop van Utrecht de moordenaars onwaardig achte om een Abt te hebben / en den naam van Kanonnikken te dragen / zoo heeft Kempo groote moeite gehad / om zijne wyding te bekoomen. Hy was gebooren in het dorp Weidum; en had de Pastory van Asterzee bekleedt. Abt gewordeu / hoewel dat hy met een zeer goed verstand begaafd was / zoo heeft hy echter veele en groote rampen uytgestaan: zoodanig dat de gansche tijd van zijne waardigheit niet anders was / als arbeid en smert. Want onder anderen / als hy de kerk en den toren zoude verbeteren / en het werk zoo goed als afgedaan was; is 'er de brand by ongeluk in geslagen: zoo dat het gansche gebouw / de slaapkamer der Kanonnikken alleen uytgezonderd / met al wat 'er in was verbrande. Hy gaf den moed daarom niet verlooren: men ging wederom aan 't metzelen en timmeren / zonder onkosten te spaaren. Doch als de kap op de kerk stond / maar door de timmerluiden met wel bezorgt / en in malkander geklonken was / is 'er 's nachts een stormwind opgereezen; die al 't houtwerk na veel schuddens ter aarde smeet; zoo dat alles aan stukken brak / en verplettert wierd. De Abt echter schepte weder moed; en ging wederom aan 't timmeren. Als hy dus door alderhande stormen van 't ongeluk geslingert was / en zijn lebenseinde zoo als het van Godt bepaalt was bereikt

reilit had / is hy blymoedig in den Heere gerust. Hy stierf in 't jaar 1336; in 't vierde jaar van zijne bedieninge. Zijn lijk wierd op S. Andries avond in de kerk gebragt; en by de deure der Sakristye onder een zark begraven.

Godefridus Andla, de XIV Abt.

Godefridus, uyt het geslagt Andla gesproten / was te Riet in Vriesland geboren: daar hy ook Pastoor is geweest. Maar hy verliet zijne weereldsche (f) kleeding / om in 't kloosster van Lidlum te gaan; daar hy ook aangenomen wierd. Eenigen tijd daar na / dewijl hy de anderen (in de deugd en geleerdheit) verre voor-uyt liep / is hy tot Hardet over de kerk van Berlhum aangestelt. Als hy tot Abt ingewijdt was; heeft hy de kerk / zoo verre als ze na den brand noch niet verholpen was / zoo mooy opgehaalt als ze voor den brand was geweest.

Als de Monnikken van Ludinga-kerk en van Bloemkamp / en de bondgenooten van Seerp Adelen, de wapenen tegen zijn kloosster opgevat hadden; heeft hy ook / niet zonder groote onkosten / volk geworven: doch hy heeft den oorlog door zijne voorzigtigheit afgeweert; en de zaak wierd door het tusschenkoomen van goede luiden / en door scheidsmannen / bygeleit. Eindelijk is zijn sterfuur gekomen: en hy heeft zijne ziel in 't jaar 1347, zijnde het elfde jaar van zijn bewind / in de handen zijns Scheppers overgegeeven.

Vibrandus of * Wybrandus Vobbinga, de XV Abt.

Als de Heer Godefridus overleden was; is de Heer Wybrand, Prooft van 's Heeren Wyngaard op het Zand / zijnde op het slot Vobbinga te Weydum gebooren / in zijne plaatze verkoren en bevestigt. Als hy Kloosterbroodt gewoorden was; heeft hy zijn werk gemaakt van de kerk voorder te herstellen. Hy heeft den Monnikken van Bloemkamp / hoewel dat hy minder volk had / het hoofd kloekmoedig geboden; en heeft hen de vlugt doen neemen. Vermits de broeders altemaal van de pest aangetast wierden / en doodkrank waren / heeft hy op het Poorder kerkhof een ziekhuys voor de Leekebroeders van den grond doen ophaalen; en neffens het (5*) ziekhuys een kapelletje van O. L. Vrouw getimmert: op hoop dat de zieken aldaar / als voorder van 't klooster zijnde / ligter zouden genezen. Hy wierd zelf ook van de pest aangetast: en verliet de weereld in 't jaar 1351: zijnde het vierde jaar van zijne bedieninge.

Syardus II, de XVI Abt.

Daar op word Syardus, Pastoor van Berlikom / tot Abt verkooren. Hy was wel-eer Pastoor en Deken van Winsum geweest: wanneer hy een somme gelds / die hy door zijn vernuftigheit vergadert had / in een hoogdringende gelegendheit aan de Abten Kempo

* In 't Latijn staat Vibrandus: maar de V word by de Vlieze dikwils gebruikt voor de W, en de W voor de V.

en

en Godefridus, als een trouwhartig en gehoorzaam onderdaan / ter hand heeft gestelt. Hy is door den Vader-Abt bevestigt: maar om dat hy altoos ziekelijk was / en zich verzekerd hield dat hy wel haast sterven zouw / heeft hy de wijding voor eerst uytgestelt. Daar op is hy / als 't eerste jaar van zijne waardigheit noch nauwelijks verstreeken was / in den Heere ontslaapen daags voor S. Jans geboorte 1352: en hy is voor de trappen van 't binnenhoor / naast den Abt Wibrandus, begraven.

Theodoricus, de XVII Abt.

In de plaatze van Syardus word Theodoricus, Pastoor te Tuitgum / tot de waardigheit van Abt benoemt. Maar verkooren zijnde / was hy qualijk te beweegen om den last aan te neemen. 't Was een man van een groot voordeel / en van een uytsteekende geleerdheit; zijnde te Tzummarum uyt eerlijke en zeer aanzienelijke ouders gebooren. Hy was wel eer Kerkheerder te Serbirum geweest; daar hy Gods Woord met een wonderlijken yver predikte. Daar na wierd hy tot de Pastory van Bellstein of Berlstom beroepen; dewelke hy den tijd van vijftien jaaren zeer loffelijk heeft bedient.

De oude kerk te Tuitgum / die door ouderdom bouwvallig wierd / heeft hy met de hulp van de ingezetenen onder de voet gesmeeten; en wederom van den grond opgehaalt. Abt geworden / spande hy alle zijne kragten in / om de kloosterlijke tucht te herborgen: en daarom deed hy zijn best / om van alle kanten geleerde en goedvrugtige jongmans / of die van

goeden huize waren / in zijn klooster te krijgen. Want / door dien het grootste gedeelte van 't klooster / zoo van Priesters als van Leekebroeders / door de pest uytgestorven was; trachte hy de plaatzen der uytgerukte of verstorve boomen / om zoo te spreeken / wederom door jonge planten aan te vullen. Hy heeft ook veel in de gebouwen des kloosters verbetert / en 'er ook veel aan getimmert. Maar de Gietmannen van Baberdera-deel en van † Birumadeel hebben hem veel gelds afgeknevelt / en zeer groote schattingen doen betaalen. Ook hebben de Kerkmeesters van Winsum hem op groote kosten gejaagt. Deze en diergelijke moeyelijkheden / die hem aangedaan wierden / hebben evenwel zijne zachtzinnigheit / zijne goedaardigheit / en zijne voortreffelijke deugden in 't minste niet gekrenkt of verminderd: en hy wierd van ieder een / tot het leste toe / even zeer bemint / en in waarde gehouden.

Al wierd hy door een langduurige koorts uytgemergelt; hy nam evenwel zijne zaken en bezigheden waar. Maar dewijl de koorts hand voor hand heviger wierd / en hy door de ziekte uytgeput was / is hy in 't zestiende jaar van zijne regeering / 's daags na S. Emerentiana, van hier gescheiden. Zoo is hy dan op den dag van S. Paulus bekeering / in 't jaar 1369, in 't byzijn van den Abt Frederik, in 't koor / 't einde aan 't gestoelte van de Kanonnikken begraven.

† Schotanus zeit van Barra-deel en Baardera-deel.

Wibran-

Wibrandus II, de XVIII Abt.

Toen is Wibrandus, die Pastoor van Berlkum was / tot Abt van Lidlum gekoren. Hy was te Tyumgum uyt eerlijke ouders geboo-ren; en had de geestelijke kleeding in de Abdye van Bloemkamp aangetrokken. Maar hy verliet die Monnikken / en trok de wee-reldlijke kleederen weder aan. Daar na stond hy naar een plaats in de Abye van Lidlum; daar hy ook aangenomen wierd. Als hy tot de Priesterlijke waardigheit verheven was: wierd hy Pastoor van Boxum gemaakt. Maar beter zin in 't klooster leven hebbende / heeft hy het Pastoors ampt neergeleit; en is weder naar zijn klooster getrokken. Naderhand is hy tot Pastoor van Berlkum aangestelt. Abt gewoorden / heeft hy de goederen van 't kloos-ter vermeerdert. Ook heeft hy / om zijn rechts-gebied tegen den Bisschop van Utrecht voor te staan / een reis naar Premonstreit / en van daar naar Romen gedaan: welke reis hem zeer kostelijk geballen is.

't Gebeurde by zijnen tijd dat Arnoldus, Bisschop van Utrecht / eenen Balduinus naar Vriesland zond / om het Kruys aldaar te preeken: maar alzoo de Abt Wibrandus hem in dat preeken tegenstond; heeft Balduinus daar over by den Bisschop geklaagt. De Bis-schop schreef daar op aan den Abt dat hy te Vollenhove moest koomen: daar had hy over zaken van gewigt met hem te spreeken. De Abt / geen arg denkende / reist naar Vollen-hove: daar hy vliegens / tegen alle recht en reden / in hegtenis genomen word. Maar

recht / of geen recht / hy koſt 'er niet uyt / voor dat hy twee duizend gouds kroonen opgeſchoten had: welke ſchade het klooſter zeer zwaar geballen is.

Doch de Abt / tegen zulke rampen opgewaſſen / en altijd even kloekhartig / liet daarom niet na / de kerk zeer heerlijk op te cieren. Als hy eindelijk zijnen lebensloop volendigt had: is hy / in 't zestiende jaar van zijn bewind / op S. Luciaas dag / uyt zijne lichamelijke gevankeniſſe verloſt / en in den Heere geſtorven. Hy wierd by de deure der Sakriſtye / voor S. Laurens outaar / begraven in 't jaar 1385.

Aesgo, de XIX Abt.

Als men dan wederom tot de verkiezing getreden was; wierd * Aesgo, te Winſum geboren / daar hy ook Paſtoor en Deken was / Abt verklaart. 't Was een man van een uytneemende zeegbaarheit / godvruchtigheit / en ootmoedigheit. Maar in 't tweede jaar van zijne regeering is hy / op Allerzielen-dag 1386, in den Heere geſtorven; en voor S. Jans outaar begraven.

Tetardus, of Tziaard, de XX Abt.

Na de dood van Aesgo is de verkiezing geballen op Tetardus, (op zijn Vriesch Tzjaard)

* By den Eerw Schrijver word deze Abt, zoo wel als Aesgo de tweede, doorgaans Alsgo of Asglo genoemt: maar by Sibr. Leo, daar deze Levens uyt getrokken zijn, en die 't best van allen kan geweeten hebben, ſtaat altijd Aesgo. P. Winſemius, pag. 292, noemt hem Æsgo; en Schotanus, in zijne Brieven en Documenten, Aesgo. *Vertaalder.*

die

die op 't eiland Schellingen gebooren was; en de Pastory met het Dekenschap van Winsum bekleede. Zoo wierd hy dan door den Abt van Marié-gaarde bevestigt; en heeft daar op de wijding van den Utrechtschen Bisschop bekomen. Als hy de Religieuze kleeding in 't klooster van Lidlum aangenomen had / is hy naar Oxfort in Engeland getrokken; daar hy Licentziaat in beide de Rechten gewozden is. Abt gewozden / heeft hy booral 't beoefenen van de deugd behartigt; en groote bzuchten met zijne geleerdheit gedaan: zijnde een man van een zeer ryp en gezond oozdeel.

Dewijl hy zijn Haerders-ampt behartigde; ging hy zijne Pastoryen / en landeryen / en de 6 upthoven der Leekebzoederen / volgens de Dekreeten der Vaderen / jaarlijks bezoeken: en hy vermaande de Leekebzoeders tot het waarneemen van hunne pligten. Om het rechtsgebied des kloosters tegen 't geweld en de magt van trouwlooze menschen te verdedigen; begost hy een kasteel van een ongemeene sterkte te Medum op te rechten. De Edelluiden upt het geslagt van Sjaardema zulks ziende / en duchtende dat dit slot hunne dwingelandy t'eeniger tijd belemmeren of stuiten mogt / pasten op den Abt zoo als hy van Medum naar zijn klooster keerde. Zy neemen hem met geweld gevangen / en bzengen hem op 't kasteel; daar zy hem in bzere boeyen zetten. Daar op zien zy noch een grooter leger / altemaal van de partye der Schieringers, by malkander te krijgen; hebbende tot hoofd en aanboerder / eenen Sikko Sjaarda, Albertszoon. Zy ballen met een upterste

terſte geweld en dolligheit op het klooſter; 't welk zy uytplunderen en aan brand ſteecken. Sikko, door nieuwe manſchap / daar wel 28 Kapiteinen onder waren / verſterkt / ging de andere landhoeben en uythoven van de Abdy bemagtigen en onder de voet ſmyten: als Koldeholt / Wallinga / Wobbinga te Weidum / Ankam te Belhom / en meer andere te Franjum en te Bajum.

Door de tuſſchenſprake van deftige en aanzienlijke luiden wierd 'er een zoen tuſſchen Sikko en Tetardus getroffen: dewelke / op hare voeten geſteld / en in zijn klooſter aangekomen / daar eenigen tijd uytruſte. Toen zag hy naar bequaame middelen om / om de gelede ſchade te beeten: en was daar by zeer yverig om de timmeraadje der Abdye te verbeteren. Eindelijk / als hy een zekere reis te paarde deed / is hy onderwege / door 't geweldig ſchokken van 't paard / in een doodelijke ziekte geballen. Dus is hy te Mariengaarde / daar hy ziek lag / op het feeſt der Overboeringe van S. Auguſtinus, in 't jaar 1422, na dat hy 36 aan 't roer gezeten had / uyt deze bedorve weereld naar de eenwige ruſt vertrokken. Hy leit voor S. Laurens ontaart begraven.

Heſſelus, de XXI. Abt.

Heſſelus, in het dorp Aarſterleteens geboren / was eerſt Paſtoor van Berlikum geweeſt. Daar na wierd hy Paſtoor van Tuitgum: welke poſt hy bekleedde / als hy tot Abt verkooren wierd. Na dat hy verkooren was / is hy naar Leeuwaarden gereiſt: daar hy door den

Wy-

Wy bisschop Matthæus, die de Vikaris van den Utrechtschen Bisschop was / in de Peeterheeren kerk / op S. Andries dag / ingewijdt wierd. Het klooster / dat veele Monnikken door de pest verlooren had / en door den oorlog zeer verwoest en geschonden was / zag 'er uyt als een woestyn. De huizingen waren door den brand geschonden ; de muuren lagen onder de voet ; alles was vol stank en vuiligheit : 't welk altemaal door den aanhang van Sjaardema uytgeboert was. Hesselus heeft 't een en 't ander wy verbetert / en heeft 'er 't eerste uurwerk laaten stellen. Eindelijk is Hesselus, eerwaardig en aanzienelijk door zijne grysze hairen / daar by een voorzigtig huyshouder / en een naarstig verbeteraar der gebouwen / op den dag van de H H. Primus en Felicianus, in 't jaar 1430, in den Heere ontslapen ; en door 't outaar van de H H. Petrus en Paulus begraven.

Folkerus, de XXII Abt.

De verkiezing van Folkerus, die op 't eyland Ter-schelling / in de buurt Lees / onder Horn gebooren was / heeft een algemeene vreugde onder de Kloosterbroeders verooraakt. Als hy Pastoor en Deken van Horn op 't gemelde eyland was ; heeft hy zich in beide die posten met een zeer groote voorzigtigheit gequeeten. Hy was tenger van lichaam ; maar daar tegen was hy kloekhartig en grootdadig van gemoed.

Hy was nauwelijks Abt geworden ; of hy vond zich genootzaakt het geld / dat zijn voorzaat Hesselus verzamelt had / voor den dag te haalen ; om den moord van eenen Laas

te boeten / die door de Kloosterbroeders doodgesmeeten was. Toen was 'er noch een andere moord te boeten; te weeten van Tzallingius, koster van S. Georgius kerk te Asterbirum; die door den Leekebroer Sibodus om 't leven was gebragt. Maar Folkerus, die het betaalen van al dat bloedgeld moe geworden was / en gezind was de kloosterrucht te herbormen / deed een groote en hechte kerker maaken; om de quaadwilligen / ten minste door de vreeze / van alle geweld af te schrikken. De Boekery / die van 't gewormte gegeeten wierd / en zeer bedorven was / deed hy met de beste boeken stoffeeren. Ook liet hy de muuren en sterkten van 't klooster / die door de woede van Sjardema en van zijnen aanhang omgeworpen waren / weder ophaalen.

Eindelijk / als de lasten en moeyelijkheden van zoo een zware bedieninge den goeden en geleerden man begosten te verdrieten; heeft hy den Vader-Abt Tzallingius ontboden; en zijne ontslaging van hem verkreegen. Zoo is hy dan / na dat hem een jaarlijksch inkomen toegeleit was / in 't jaar 1439, zijnde het negende jaar van zijne regeering / naar 't eyland Terschellinge vertrokken.

Reinerus, de XXIII Abt.

Reinerus, met eenparigheit van stemmen tot Abt gekoren / en door den Vader-Abt bevestigd / wierd door den Vikaris van den Utrechtschen Bisschop / Martinus de Blonda, ingewijdt. Hy was wel-eer Proost geweest van de Reguliere Kanonniken te Frenjum: maar toen hy in de Abdy van Lidlum aangenomen

nomen was; wierd hem het bewind over S. Jans kerk aanbevolen: eenigen tijd daar na is hen de Pastory van Sexbirum opgedragen. Als hy Abt geworden was; heeft hy getoont dat hy gansch onbequaam was / om zoo een verheven ampt te bekleeden. Hy had geen de minste zorgvuldigheit / en geen overleg of voorzigtigheit / in het behandelen der zaken. Door zijne quaade bestiering verhalt het klooster tot het uterste gebrek: de kelders en de voorraadkamers raaken leeg: de Priesters / van honger kammelende / eeten gersten brood als lekkerny: voor den dorst moeten zy karenmelk drinken; en verlangen naar een teug biers. Als hem eindelijk zijne achteloosheit en quade bestiering voor oogen geleit en bewezen was; is hy in 't jaar 1447, in 't achtste jaar van zijn bewind / afgezet. Hy kreeg het bewind over de kerk van Spannum; en is niet lang daar na / te weeten in 't jaar 1449. uyt het leven geschciden. Zijn lijk wierd te Lidlum gebragt: en in O. L. Vrouws kapelle begraven.

Tjebbo, of Tjebbodus de XXIV Abt.

Men vindt dat Tjebbo, eer dat hy in 't kloosster quam / een Prebende te Harlingen in S. Michiels kerk heeft gehad. Hy was by lijvig / en lang van persoon: en had onder Folkerus, die hem aangenomen had / de strengheit des kloosterlijken levens met een groote nedrigheit en ootmoedigheit onderhouden. Als hy het ampt van Prior bekleede: heeft hy / om de onrechtmatige poogingen van Folkerus tegen te gaan / den kerker / die door Folke-

rus

rus opgerecht was / met de hulp der andere Broederen opgebroken ; de arme Leekebroeders / die tot hunne onschuld gevangen zaten / daar uyt verlost, en 'er eindelijk den brand (7) in gestoken. Naderhand kreeg hy 't bewind over de kerk van Ter-schelling: en heeft zijn Vaderland veel goeds gedaan. Abt gewijdt zijnde / liet hy zijne oude godvruchtigheit in geenerley wijze verslappen : en hy deed een ieder goed / zonder iemand quaad te doen.

Maar de Roordamaas, een zeker adelijk geslagt / hebben hem groot leed en veele kosten aangedaan. Of die Edelluiden / die de kerk van Tzummarum aan de Abdye zogten te ontrekken / gelijk of ongelijk daar in hadden / zal ik nu daar laaten. Alhans neemen zy het Pastoors-huys gewelddigerhand in: en zy stellen daar tot Pastoor eenen Heer Epo: zijnde een weereldsch Priester / en anders een vroom en godvruchtig man. Ook hebben zy de Abdye zeer veele landeryen en landhoeven ontnomen: 't welk zy met een zeer groote list uytgevoert hebben. Zy toonen den Abt / die oprecht van inborst was / uyterlijk groote vriendschap: en noodigen hem op 't avondmaal. Doch zy hadden alvoorens twee brieven opgestelt, die gansch verscheiden van inhoud waren. In den eersten brief stond een akkoord over zeker procés: 't welk de Abt zoude onderteekenen. In den tweeden brief stond een groote ruiling van verscheide landeryen van 't klooster Adlum. Hy leest den eersten brief: en is van zins den zelven te onderteekenen : maar / terwijle dat hy toestel tot het schrijven maakt / neemen zy den geleezen brief met voordagt weg: zeggende / hy zoude den brief wel on-

der-

dertekenen als hy hene zoude gaan. De goede man laat zich gezeggen: en als men wel gedzonken had; stellen zy hem weder een bzief ter hande / maar den zelfden niet. Hy / niet anders denkende of 't was dezelfde bzief dien hy geleezen had / zet 'er zijnen naam zeer onvoozzigtig onder. De Roordamaas, met dezen bzief gewapend / hebben de landerpen naderhand aangetast / en in bezit genomen.

Dit was het begin der smerten: maar in al het andere is Tjebbo voozzigtig geweest: doch dit bedzog heeft hem / tot zijnen laatsten aassem toe / zeer aangehangen / en op de kroy gezeeten. Hy is gestozven in 't derde jaar van zijn bewind; in 't jaar des Heere 1450: en wierd in het zuider kooz der Abten begzaven.

Folkerus, andermaal Abt.

Daar op wozd Folkerus andermaal / doch tegen den raad en in weerwil van den Vader Abt Tjallingius, niet eenparige stemmen tot Abt gekoren. En alzoo Tjallingius hem geen bevestiging wilde geeven; heeft hy die van van den Abt van Everbode in Bzabant verkreegen; dien de Abt van Yzemonstreit tot zijnen Legaat of gemagtigde aangestelt had. Abt zijnde / heeft hy zijn ampt getrouwelijk waargenomen: maar heeft veel spelg met de Kloosterbzoederen gehad / over 't weder inboeren van de (8) herbozming. Want dooz dien dat de yver des kloosterlijken leevens ten meesten deele uytgedooft was / en de gzootste hoop den ruymen weg was ingeslagen; zoo mogten ze niet zeer van 't herbozmen hooren spzeeken. Doch Folkerus, zijnde een bzoom en deugdzaam man / hield de hand /

zoo

zoo veel als hy kon / aan de onderhoudinge van den Regel: en stelde (tegen de overtreeders) groote boetwerken / ja den kerker zelfs / in't werk. Maar daar door heeft hy den haat van de Kloosterbroeders op zijnen hals gehaalt; dewelke onder malkander raad pleegen / hoe dat zy hem aan de Roordamaas, zijne doodbyanden / best overleveren zullen. Zy stellen de Roordamaas dag en uure; dewelke op hunne tijd passende / het hof overrompelen. Daar op neemen zy den Abt gevangen: dien zy met koorden binden / met de ermen ter Abdye uytleiden; en dus zeer smadelijk en schandelijk wegjaagen. Dit alles geschiede in't gezigt van't gansche Genootschap der Kanonnikken; in het jaar 1468, zijnde het achtiende jaar van zijne regeering. Hy is kort daar op gestorven; en in een graf / dat hy voor zich zelven in O. L. Vrouws kapél had laaten maaken / begraven.

Rofridus Roorda, de XXV Abt.

Deeze Rofridus, op zijn Vriesch Rioert, was wel-eer getrouwt geweest met de dochter van Scheltoa Liaukama; die hy / zonder hinderen by haar gewonnen te hebben / door de dood verlooren heeft. Als hy daar na ongetrouwd wilde blijven; is hy / hoewel ongestudeerd / in de Vroostdy der Reguliere Kanonnikken te Anjum getreeden. Na dat hy daar vyf naarstig gestudeert had / heeft hy 'er zijne klooster-geloften gedaan. Ondertusschen heeft zijn broeder Johan dikwils en sterk by den Abt van Mariëngaarde aangehouden / dat hy Rofridus onder 't getal van zijne kloosterbroeders zouw

zouw aanneemen: maar wat hy deed / hy kreeg geen gehoor. Johan trekt 'er met een deel gewapende gasten na toe; en hy brengt zynen broeder gewelddiger-hand / en niet zonder bloedstortinge / in 't klooster van Mariëngaarde. Hy ziet daar ook een wit Monnikskleed te krygen: en hy maakt dat zyn broeder daar in gestoken word. Als Folkerus naderhand geweldiglyk verdreeven was; koopt hy eenige Kanonnikken met giften en geschenken om: en bestelt het zoo dat Rofridus voor Abt aangenomen word. Als hy dus Abt geworden was; heeft hy altyd een bende van botte en domme menschen onderhouden: door dewelken de Priesters / voor al die voor Rofridus niet gestemt hadden / zeer geplaagt en mishandelt wierden.

Hy had zyne vleyers / pluymstrykers / en teljoozlikkers: met dewelke hy de inkomsten der kerke schendelyk doorgebragt heeft. Het uytdeelen der aalmissen ging ook zoo ongeregeld toe / dat de voorraad opraakte; en de Kanonnikken gebrek moesten lyden. De trouwste Kloosterheeren / die de kerkcieraaden in bewaringe hadden / ziende dat alles op zoo een wyze versmult en verquist zoude worden / hebben noch eenige van de kostelykste cieraaden by tyds weg gedragen / en ter goeder plaatze gebragt. Ondertussen ging het slempen en brassen / by den Abt en by die van dezelfde bende waren / zynen gang: men verhoogt en verquanzelde schier alles / tot de koeyen van de stal toe; zoo dat 'er van het groot getal der koeyen naulwelyks tien overgebleeven waren.

Eindelyk begint hy op zyne bevestiging te den-

denken: weetende dat hy anders niet gewijdt konde worden. Hy zendt den Pastoor van Doorntpis naar Yzemonstreit toe / om de bevestiging voor hem te haalen: maar die komt onverrichter zake t'huys. Hy zoekt de bevestiging door een aanzienelijk Gezantschap en door kostelijke geschenken te bekoomen: maar die Gezanten doen zoo weinig met alle hunne geschenken op / als de eerste gedaan had. Zoo gaat hy dan by den Vikaris van den Utrechtschen Bisschop; dien hy de handen vult; en dus zijn oogwit eindelijk bereikt. Maar de Abt van Yzemonstreit / van alles onderrecht / zet hem van zijne waardigheit af; die hy met geweld bekomen had; en hy ontslaat de broeders van de gehoorzaamheit / die zy hem schuldig mogten zijn. Rofridus, ziende dat veele kloosterbroeders door den brief van den gemelden Opper-Abt van hem verbreemdt waren / en onder zijne gehoorzaamheit niet begeerden te staan; doet 'er sommigen gevangen zetten / en sommigen het klooster ruimen: de anderen doet hy zeer pijnelijke boetwerken ondergaan. Eindelijk / op reis gegaan zijnde / word hy ziek; en moet het bedde houden. De ziekte walkiert aan; en hy word vermaant / zich ter dood te bereiden. Maar / in de plaatze van door de godvruchtige vermaningen gesterkt te worden / stelt hy zich noch dolder aan. Hy word ganschuytzinnig / en verlaat het leven in 't jaar 1471: zijnde het vierde jaar van zijn bewind. Zijn lichaam wierd te Tidlum gebragt / en aldaar begraven.

Aesgo

Aesgo II, de XXVI Abt.

Als de Heer Roorda begraven was / wierd de Heer * Aesgo, zijnde een weereldlijk Priester en Pastoor van Aesterbirum / die te Sexbirum gebooren was / met eene zeer groote eendragtigheit der gemoederen tot Abt gekoren. Als hy verkooren was / heeft hy de Priesterlijke wijdzels ontvangen; en zijne bevestiging zonder moeite bekoomen. Zoo ras als hy in 't bewind getreeden was / hebben de Roordemaas, zijnde een deel nijdige menschen / die in 't vechten en 't oorlogen leefden / hem wederom lagen gelegt. Zy wilden het leed wreeken / dat hunnen broeder Rofridus volgens hun zeggen aangedaan was. Zy koomen behendiglijk / en onder schijn van goede vrienden / met een grooten sleep van dienaaren in 't klooster: daar zy van den Abt op een deftig maal onthaalt worden. Maar de Roordemaas, die het te booren dus overleit hadden / beginnen hevig tegen den Abt te krakeelen over zekere landscheidingen. Ondertusschen koomen de knechten / met den degen in den buyst / in de kamer geloopen: en maaken een geweld van de andere weereld. Zilvere kannen / kostelijke kerkcieraaden / en alles wat hunne gading was / wierd gerooft: en de Abt zelf weggevoert / en gevangen gehouden. Maar Wibo (9) Grousstins, een dapper en stoutmoedig man / door die van Liduum om hulp aangesproken / ziet een hoop

* By den Eerw. Schrijver staat wederom Aisgo: maar Sibrandus Leo, daar deze Levens uyt getrokken zijn, neems hem altijd Aesgo. *Vertaalder.*

uytgeleeze krijgsgasten by malkander te krijgen. Met dat volk trekt hy tegen de Roordemaas op; bemagtigt hun slot / steekt 'er den brand in / krijgt alle de geroofde kerkjuweelen wederom: en verlost den Abt uyt de gevankenisse.

Aesgo, dus in zijne waardigheit hersteld / past als een getrouw Harder op zijne schaapen; en verzorgt het klooster van alles / wat tot het leven noodig was. Als hy eindelijk tot het einde van zijn leven gekomen was; is hy in 't jaar 1484, in het veertiende jaar van zijn hoogwaardig ampt / gelukzalig in den Heere ontslapen: en rust onder een roode zark.

Nicolaus, de XXVII Abt.

In de plaats van Aesgo word Heer Nicolaus met een algemeene overeenstemminge der Kanonnikken gekoren: doch onder dit beding; indien hy straks na zijne verkiezing de kloosterlijke kleeding aantrekt: want hy was een weereldsch Priester / en Pastoor van Franeker. Indien hy dat niet zoude doen / verklaarden zy voor af dat de verkiezing nietig en van geene kracht zoude zijn. Nicolaus, dus gekoren zijnde / stelt het veranderen van zijne kleederen twee volle jaaren uyt: doch houdt evenwel de bestiering van 't klooster ondertusschen aan. Echter kost hy de bevestiging niet verkrijgen / zonder het witte kleed alvorens aan te trekken; 't welk hy dan / door sommigen daar toe aangepord zijnde / gedaan heeft in 't jaar 1486. Men geeft hem na dat hy zich zelven gezocht / en dewijl de heiligheit van 't kloosterlijk leven hand over hand verbas-

terde /

terde / eenige goederen van 't klooster zoude 't zoek gemaakt hebben. Als hy eindelijk ziek gewoorden was; begeerde hy naar het klooster 's Heeren Wijngaard gebragt te worden; daar hy ook in 't jaar 1488, zijnde het vierde van zijne bedieninge / overleden is. Zijn lichaam wierd in het hoor der Abten begraven.

Jakob de Zeeuw, de XXVIII Abt.

Daar na is Jakob, die de Hoofd-pastoor der Leeuwaarder kerke en Kanonnik van Lidlum was / tot Abt aangenomen. Hy wierd kort na zijne wijding bevestigt; en door den Bisschop van Munster / op Paaschdag / ingewijdt. Deeze Heer / een Zeeuw van geboorte / was zoo vroom van leven / dat hy / eer dat hy zijne volle jaaren had / tot de Priesterlijke waardigheit verheven wierd. Als hy naderhand Prior gewoorden was; heeft hy dat ampt zeer loffelijk bedient. Daar na wierd hy Oberste van de Maagden te Bajum: en heeft de regeering van dat klooster ook met een grooten roem waargenomen. Naderhand is hy Pastoor van Serbirum / en eindelijk van Leeuwaarden / gewoorden. Als hy deeze Pastory bekleedde; en zag dat de overdaad / de weelde / de grootsheit / de weereldlijke zwier / en de danseryen / hoe langer hoe meer onder de burgers in zwang begosten te gaan: heeft hy daar over meer als eens uyt het diepste zijns herte verzucht / en begost op het (10) verlaaten van zijne Pastory te denken. Als hy met deeze gedagten bezet was, wierd hem zijne verkiezing / tot Abt van Lidlum / aan-

gedient. Maar hy heeft niet langer als vier jaaren / van zijne bevestiginge af te rekenen / aan 't roer gezeeten. Nieuwe gebouwen heeft hy niet gemaakt: maar daar tegen vindt men tot zijnen lof vermeld dat hy groote schulden (van 't klooster) afbetaalt heeft. Als hy 't water onder de leden had / en zijne krachten daar door allengskens verminderden / deed hy den Abt van Mariën-gaarde ontbieden / van wien hy zijne ontslaging verzocht en verkreegen heeft. Dus wierd hem een jaarlijksche inkomste toegestaan; en daar op is hy naar Medum vertrokken / om een afgezonderd leven te leiden. Maar hy is daar na een kort verblijf gestorven: en heeft de Abdye 300 goudguldens nagelaaten. Zijn lijk wierd te Lidlum gebragt / en in 't koor der Abten begraven / in 't jaar 1492.

Petrus Valk, de XXIX Abt.

Als men dan tot een nieuwe verkiezing getreden was: is Petrus Valk, Proost van 's Heeren Wijngaard, met een volkome eendragtigheit tot Abt gekoren. Hy was een Hollander; en te Haarlem uyt het edel geslagt der Valken geboren. Hy wierd onder Aesgo in de Premonstreit-order aangenomen / en heeft zich geheel en al tot het beoeffenen van de deugd / en tot de studie / begeeven. Door zijn snedig verstand / en door zijne goede zeden / was hy by ieder een bemind en welgezien. Daar by was hy schoon van gelaat: vrybors-tig / en onbevreesd; had een gladde tong; en was koortachtig van aard. Als hy in 't klooster was / kreeg hy verlof om te Keulen

te

te gaan ſtudeeren: daar hy zich zoo wel gequeeten heeft / dat hy meeſterlijk in beide de Rechten erbaren wierd. T'huys gekomen / wordt hy tot Paſtoor van Winſum verkooren: en dewijl hy zich in 't behandelen der kerkelijke zaken wel gedragen had; wordt hy tot Prior en Huyshouder van 't Nonnekloofter te Bajum aangeſtelt. Daar op is Heer Weſſel, de Prooſt van 's Heeren Wijngaard, uyt de weereld geſcheiden: wanneer Petrus Valk de bequaamſte van allen geoordeelt wierd / om de plaats van zoo een deugdzaam en voorzigtig man te vullen.

Als hy naderhand tot Abt verkooren was; is hy in 't eerſte even nedrig en godvruchtig gebleeven. Hy heeft de vervalle gebouwen met een ongelooffelijken yver / en op zijne eige koſten / verbetert; en 't ganſche kloofter / met alles wat tot het kloofter hoort / in een goeden ſtand gebragt.

In 't jaar 1500. heeft Aalbert van Saxen een Hoogen Raad opgerecht / die 't beſtier over ganſch Vriesland zoude hebben; en alle zaaken van gewigt zoude afdoen. In deezen Raad is Petrus, om zijne hooge erbarendheit in beide de Rechten / en om dat hy om zijne beleefdheit en vroomheit zeer diep in de goede gunſt van Hartog Georgius ſtond / ook voor een lid aangenomen. Maar alzoo hy den Sax ſomwijlen op zeer prachtige en koſtelijke gaſtmaalen onthaalde; heeft hy daar door een quaaden naam by de Kloofterbroeders gekreegen: als of hy de geldkas des kloofters / 't welk geen genoegzaame middelen tot het dragen van die onkoſten had / door dat teeren en ſmeeren verbraſte. Daarom zeiden zy ook dik-

dikwils recht uyt/ dat hy een opslokker van 's kloosters goederen was. Daarenboven draagt hy zich zelven zeer onvoorzigtig in zynen handel en wandel; en hy gaat zich in 't wijndrinken en in de vleeschelyke lusten te buiten. Men begint het oog zeer nauwkeurig op hem te houden; en men beschuldigt hem op 't stuk van onkuysheit. Zoo word dan de Abt van Marien-gaarde ontboden; en als ze altemaal in 't Kapittelhuys vergaderd zaten; word de Abt Petrus om rekenschap van 's klóosters goederen aangesproken. Hy/ als zijnde een kloekhartig man/ dien zulk een eisch en opspraak niet te lijden stond/ neemt een opzet/ van zijne waardigheit neer te leggen. Als hy dan een jaarlijksche rente verkreegen had; heeft hy in 't jaar 1505, dat is in 't zeventiende jaar van zijne regeering/ afstand van zijn ampt gedaan. Hy behielp zich niet een bovenkamer op 't hof/ en met eenen knecht; en heeft het alzoo tot het einde van zijn leven toe/ dat is tot het jaar 1518, uytgehardt. Na zijne dood wierd hy aan de voeten van Heer Kempo begraven: zynde een man van een groote geleerdheit/ leezinge/ en wetenschap geweest.

Johan Duiveland, de XXX Abt.

Als de Broeders over 't verkiezen van een anderen Abt zeer verdeeld en oneenig waren; is Johan van Duiveland, die door Georgius den Sax uytgezonden wierd/ over slag gekomen: en dewijl hy door den Sax gedragen wierd; is hy/ hoe dat 'er sommigen tegen schreeuwden/ Abt geworden. Maar/ om dat hy die waardig-

digheit op zoo een wijze gekreegen had; hebben de Monnikken van Lidlum / zoo wel als de kloostermaagden van Bajum / hem weinig onderdanigheit beweezen: doch die heeft hy naderhand / door het gebruyk van harder geneesmiddelen / tot beterschap en gehoorzaamheit gedwongen. Sommigen / die de tong tegen hem geroert hadden / heeft hy door strenge tuchtmiddelen beteugelt: Anderen / die even weerbarstig bleeven / en hem veel spels berokkenden / wierden ook in den band gehouden. Hy droeg noch redelijke zorg voor 't vee; weetende dat het voor 't onderhoud van 't klooster noodig was. Ook maakte hy zijn werk van de gebouwen te verbeteren: 't welk hy echter zonder overleg en verstand uytgevoert heeft. Want hy had het zoo beschikt dat de ganschе kerk in 't uyterste gevaar van in te storten was; en zekerlijk ingestort zoude zijn; zoo men niet by tijds op de been ware geweest / en alles verholpen had.

Als de haat en nijd weder in 't spel begosten te koomen; heeft de Abt Johannes door zijne wzevelighеit / onwijsheit / en quade bestiering / weder nieuwe onlusten verwekt. De Abt van Marien-gaarde word door de Kanonnonnikken ontboden / om de rekening van al het verteerde na te zien. Men gaat aan 't reknen; men doet den Abt Johannes een scherpe rekening van alles geeven: maar hy heeft niets / dat ter zake dient / tot zijne verdediging in te brengen; en zoekt 'er zich zelven met veele woorden en omwegen uyt te redden. Onder de genen / die de rekening afvorderden en daar over zaten / waren zeer vroome en geleerde mannen: onder dewelken nochtans de vol-

volgende in aanzien en deftigheit uptscheenen/ Johan Keppel, Pzioz te Bajum/ Henricus Absolutus, Diderijk Hallem, Hermanus van Zwol, Wybrand Pastooz te Berlhum/ Gerlacus Pastooz te Menaldum/ Niklaas Veendrecht, Ludolphus, Kapellaan/ Tjepko Pastooz te Spannum/ Johan van Groningen, Pastooz te Winsum/ Kornelis, Pastooz te Tzummarum/ Ysbrand, Pastooz te Sexbirum/ Evert, Pastooz te Hoozn/ Jakob van Utrecht, Johan Oudewater; altemaal Kanonnikken en uptsteekende mannen.

Als hy dan zijne rekening/ booz die Kanonnikken/ niet konde goed maaken; is hy in 't jaar 1518. van zijn ampt afgezet; als het tiende jaar van zijne bestiering noch loopende was. Hy is niet lang daar na gestozven: en in 't achterste van de kerk begzaven.

Johan Keppel, de XXX Abt.

Na dat Johan Duiveland afgezet was; zijn 'er met een algemeen overleg vier benoemt; aan dewelken men de verkiezing van een nieuwen Abt zoude verblijven. Deze vier hebben Johan Keppel; uyt hun eigen genootschap/ tot Abt benoemt. Hy was gesproten uyt het wijdberoemd en edel geslagt van Keppel, en hy heeft den edeldom van zijn gemoed booz zyn boozzigtig beleid laaten blijken. Dewijl Vriesland in zijnen tijd vol beroerte en oozlog was; is hy booz veel onrust en groote wisselvalligheden geslingert en gecoffent geweest. De Gelderschen en Bozgonjers liepen 't ganschc land af/ en elk zocht 'er Heer en Meester te wozden. De Gelderschen/ om die van Franeker te bestooken/ verschansten zich in de

Ab-

Abdyen van Tzum / Lidlum / en Bergum: de Priesters moesten voor de soldaaten opstaan / en't klooster verlaaten: hebbende slegts een geringe reispenning gekreegen / om naar Brabant te gaan: en zich aldaar in verscheide klooſters te verdeelen. De Gelderschen trokken wederom uyt de klooſters / en geeven ze den brand ten beste. Die van Franeker vallen daar op met alle geweld in de Abdy van Lidlum: de zy ganſch uytplunderen en in brand ſteeken. Zy vallen met zulk een dolligheit en uytgelatendheit aan't rooven; dat 'er van de deuren / venſters / traalien / hengzels / glazen / en van het lood / yzer / en tin / niet het minſte overbleef. Zelfs meenden zy de kerk aan brand te ſteeken: en hadden ten dien einde een meenigte van ſtroo in de kerk gebragt; maar de vlam kost door't gewelf niet henen dringen. Een trop oude ſoldaaten heeft eben eens huys gehouden in S. Michiels berg: daar zy hunne paarden in de kerk ſtalden / en alles bemorſten en bebuilden.

Als de Gelderschen eindelijk het land verlaaten hadden / en Vriesland tot ſtilte gekomen was / heeft de Abt Johannes de verſtroide Broeders van alle kanten weder t'huys ontboden; en alles wat verniekt / verbrand / of verballen was / herſtelt: ſtallen voor koepen en paarden getimmert / de kerk en alles wat tot de kerk behoorde vernieuwt / nieuwe kerkgewaaden / Mis-en Zang-boeken / en Priesters ſtoelen bezorgt. In't kort / hy heeft het ganſche klooſter / met kerk met al / zodanig vernieuwt of verbetert; dat hy de vernieuwer / of de tweede ſtichter der Abdye / genoemt mag worden.

Hy was van een deugdelijk / godvruchtig / en eerbaar leven : kloek van gestalte ; sterk en gezet van lichaam / en bruin van kleur. Hy zag 'er wat droefgeestig uyt : en hy was matig in 't eeten en drinken / gebruikende altijd Maartsch bier / 't welk in dat jaar gebrouwen was. Hy had niet anders aan als wolle : hy gebruikte noit geen lijnwaat : en hy woonde alle de kerkdiensten / by dag en by nacht / naarstig by. Zyne geleerdheit was middelmatig / en voor zyne bedieninge groot genoeg. Hy gebruikte een laage stem in 't spreeken / maar in 't beris̄pen scheen hy somtijds met eenige hardigheit toe te graauwen ; 't welk hem by de zynen somtijds ontzachelijk heeft gemaakt : zoo dat zy / door die hardigheit verschrikt / hem in alles onderdanig waren. Men zegt ook dat hy den kerker / wat reden dat 'er ook waar / ter betengeling der ondeugd / noit in 't werk heeft gestelt.

Op de land-dagen had hy altijd een groot gezag : ja de grootste Heeren van Vriesland schaamden zich niet / hem vader te noemen. Hy had duizend Karolus-guldens door zyn zuinigheit en goed beleid overgegaart / die hy den Koning geleent en toegetelt heeft. Hy had alle zyne schulden voor zyne dood volkomen afbetaalt / en liet zynen nazaat noch 300 gulden na. Als hy dit alles gelukkiglijk uytgevoert / en zyn zusters zoon Godefridus de zorge der Broederen aanbevolen had : is hy op den dag van S. Jan Evangelist, in 't jaar * 1543. zijnde het vijf-en-twintigste van zyne

* By Sibrandus Leo staat zyne dood eerst op 't jaar 1543, en eenige regels laager op het jaar 1542, aangetekend. Een van beiden is zekerlijk een drukfout. *Vertaalder.*

beſtiering / in den Heere geruſt. Hy wierd in 't midden van 't kooz onder een graf-ſteen begraven.

Godefridus, de XXXII. Abt.

Godefridus, een Zwollenaar / van Vaders zijde uyt de Doeyzen, en dooz zijne Moeders uyt de Keppels geſpzooten / was de zuſters zoon van den gemelden Abt Johan Keppel. Hy was bzeedzamig / zachtzinnig / en goedertieren van aard: maar 't aldergzooſte verſtand had hy juyſt niet. Hy had het ampt van Prior met een gzoote zachtmoedigheit bedient / en was naderhand tot Paſtooz van Zummarum aangeſtelt. Hy had een bzoeder Johan genaamd / die op dezen tijd het ampt van Pzioz te Lidlum bekleedde. Deeze Johannes, die zijnen bzoeder gaarne Abt had gezien / beſchikte de zaaken zodanig / dat Godefridus dooz de ſes vooznaamſte Bzoeders / wien de verkiezing opgedzagen en in handen gegeeven was / tot Abt gekoren wierd: en daar op hebben de Bzoeders hem ook hunne ſtemmen gegeeven. Men had ten tijde van zijne regeering geen onruſt of krijgsberoerte: zoo dat hy altijd een volkome bzede genoten heeft.

Dooz dien dat hy geen al te gzoote geleerdheit had; was hy dikwils genoodzaakt / zelfs in zaken van gewigt / op 't oozdeel van andere luiden aan te gaan: welke luiden dikwils / niet heuſch van handel zijnde / in het raadgeeven op eigen voozdeel oogden.

Des niet tegenſtaande heeft hy de wetenſchappen zeer begunſtigt: en vermaande zijne

Kloos-

kloosterbroeders gestadig tot de boekoeffening. Hy zag op geen kosten / om goede boeken te koopen; en heeft een deftige boekery gebouwt; die hy met de beste boeken stoffeerde. Ook speet het hem ten hoogste dat hy in de wetenschappen niet beter geoeffent was. Hy was al te los in't belooven; zoo dat 'er op zijne groote losligheit in 't belooven / en op zijne veranderlijkheit / gesproken wierd. Hy was niet al te straf om den regel op het scharpste te doen onderhouden; als of hy de kloosterlijke tucht wat bot wilde geeven; en hy was eenigermate toegeevend omtrent het gemakkelijk leven van de Priesters: zoo dat zijne dood zeer beklaagt is geweest. Zoo heeft hy tien jaaren lang / met grooten lof en goed beleid / het bewind geboert: en / schoon dat hy veel aan 't kloosters getimmert en verbetert had / heeft hy geen schulden gemaakt. Deeze lof word hem ook nagegeeven; dat hy niemand in zijn leven te kort gedaan of verongelijkt heeft; en dat 'er uyt zijne dood geen onrust of moeyelijkheit gereezen is.

Als hy eindelijk jichtig gewoorden was / is hy in 't jaar 1553. op Paschdag na een tienjarige regeering overleden; en by zijne moeder / achter in de kerk / begraven.

Ysbrand van Harderwijk, de XXXIII Abt.

Na dat de lijkpligten voor Godefridus verrigt waren; is Ysbrand, Pastoor van Spanum / tot Abt gekoren en bevestigt. Daar op is hy naar Utrecht gereist; daar des Bisschop Vikaris Niklaas van Nieuwland, die naderhand Bisschop van Haarlem wierd / hem in-

ingewijdt heeft. Hy was een Geldersman/ en te Harderwijk uyt eerlijcke ouders geboo-ren. Als hy in 't klooster gekomen en voor Klooſterbroeder aangenomen was; heeft hy het hert van veele Broeders door zijne lieſ-talligheit gewonnen. Priester gworden/ wierd hy/ om zijne welsprekendheit/door den Pas-toor van Menaldum voor Kapellaan aange-nomen. Naderhand is hy Pastoor van Span-num/ en oock van Berlkum/ geweeſt. Maar alzoo hem het hoofd naar de nieuwe gezind-heit hing: verkogt hy zijnen inboedel/ en reis-de naar Wirtenberg: daar hy eenigen tijd by de Lutheraanen 't ſchole ging. Maar/ door het plakkaat van Keizer Karel verwaard ge-worden/ durfde hy niet langer uytblijven; en is weder in zijn klooſter aangekomen. Daar wierd hy van den Abt/ over zijn ſtout en roe-keloos beſtaan/ dapper overgehaalt: maar wierd evenwel/ na een geringe boetpleeging/ weder in genade aangenomen. Tot Abt ge-koren/ en de gelegendheit nu ſchoon hebben-de/ heeft hy zijne hooghartigheit/ die hy zoo lang verborgen had gehouden/ allengskens geopenbaart. Want/ nu zoo verheven zijn-de/ begint hy de vriendſchap der groote Hee-ren te bejaagen: en groote en prachtige gaſt-maalen aan te rechten; zonder zich aan 't be-zorgen der Broederen te kreunen.

In 't jaar 1566. hebben de Geuzen/ die 'er de magtigſte gworden waren/ den ouden Godsdienſt uyt Leeuwaarden verbannen: de-welke nochtans kort daar na/ voor een wijle tijds/ weder de overhand kreeg. In 't jaar 1568, in de Paaſchdagen/ had Heer Ysbrand de Abten van Mariëngaarde en Dokkum ont-

boden:

boden; en als die / met de Kloosterbroeders van Lidlum / bergaderd zaten: verzogt hy ernstelijk / en in een lange aanspraak / van zijn ampt ontslagen te worden. De Broeders willen van geen ontslaginge hooren spreeken: en smeeken hem dat hy zijn ampt behoude. Na veele woorden en wederwoorden laat hy zich zoo verre gezeggen / dat hy 't zelve noch een jaar behouden zal. Als het jaar verstreeken was / doet hy wederom zijn eerste verzoek / en houdt krachtig om zijne ontslaging aan. Zoo word hy dan na veel smeekens ontslagen: en men bewijst hem vijf honderd guldens 's jaars: daar nog 't eene en 't andere huysraad bygevoegt word.

Op het zelfde jaar / dat Ysbrand ontslagen wierd / is de voorlooper van den toekomenden Bisschop / Cunerus Petri van Brouwershaven, te Leeuwaarden aangekomen: dewelke den brief van den zelven Bisschop aanstonds in de Hoofdkerke van Leeuwaarden voorgeleezen heeft. 's Daags na Vrouwen Lichtmis koomt de Bisschop zelf opdaagen: en vertoont den Pausselijken brief tot bewijs van zijne magt / en Bisschoppelijke waardigheit. Daar op verklaart hy dat de Provostdy van Bolswaart / en alle de landerpen en renten van dezelfde Provostdy / zijne tafel door den Apostolisschen Stoel toegevoegt zijn. Hy koomt noch voorder: en eischt een nette staat van alle de renten / landerpen / schulden / en voorders van al den inboedel / der voorschreeve Provostdye. Als dit den Heer Ysbrand aangedient word / bindt hy zich ganschlijk verlegen. Terwijle dat hy zich bedenkt / hoe dat hy zich uyt deezen maalstroom best redden zal /

word

wozd hy dooz den Bisschop gedagvaart. Daar op bzeekt hy met pak en zak op / en begeeft zich naar Embden ; de wijkplaats van alle blugtelingen. Als hy zich daar eenigen tijd opgehouden had / heeft hy 'er een bzouw getrouwt / die van 't geloove afgevallen was. Van Embden is hy met zijne bzouw naar Frankfozt vertrokken ; daar hy haar dooz de pest verlooz ; en zelf dooz die plaag aangetast wierd. Maar als die quaal / zoo als het scheen / nu ober 't hoogste was en eenigzins bedaarde : is hy / om van lucht te veranderen / naar Keulen gereist. Doch daar is de pest wederom ontsteeken : en heeft onzen Ysbrand, in 't jaar 1571. zijnde het zeventiende na zijne verkiezing / en het zes-en-vijftigste van zijn leven / uyt de weereld gerukt.

Johan Geelmuiden, de XXXIV Abt.

Johan Geelmuiden, Kanonnik van het klooster te Lidlum / wel-eer Pzioz te Bajum / en op dat pas Abt van Maren / wozd in de plaatze van Heer Ysbrand tot Abt gekoren. Na dat hy de reкening met zijnen boozzaat ge-effent had ; heeft hy zijne pligten met een gzoote vlijtigheit waargenomen. Hy was een gzoot liefhebber van de geleerdheit / en boekoeffening ; en hy hield de hand aan de wetenschappen en geleerde luiden. In 't jaar 1572. heeft hy gzoot verschil met den Bisschop van Leeuwaarden gehad ober het Aartsdiakenschap van Winsum. En / om zijn recht boozt te staan / zag hy van den Vader-Abt bzieven te bekomen ; waar in hem volle magt gegeeven wierd om den staat van alle de kloosters / Parochikerken / en dozpen / die volgens ouder gewoonte

woonte dat recht onderworpen waren / te gaan opneemen. Maar alzoo alle de Abten en Prelaaten van Vriesland / te weeten van de Premonstreit-orde / door den Hartog van Alva tegen den 10 February te Loven beschreeven wierden ; is daar een verandering gemaakt / en de Abt van Floref tot Oberste Abt over gansch Nederland aangestelt.

By zijnen tijd / in 't jaar 1572, begosten die van de Nieuwe Gezindheit / die men de Geuzen noemde / de hoornen in Vriesland weder op te steeken : en met plunderen / rooven / branden / alles te bederven en als tot een buinishoop te maaken. Door al hadden zy 't op de kerken / kloosters / en Priesters verzien ; welker goederen zy het dolle krijgsvolk ten roove overgaven : de Abt / betrouwende op de standvastigheit der burgerye van Franeker / had de beste goederen van 't klooster in die stad gebragt. Maar als hy merkte dat de burgers daar ook begosten te weifelen ; heeft hy al zijn goedje / zonder tijd te verliezen / naar Leeuwaarden doen brengen : hebbende naulwelijk twee dagen uytstel verkreegen. Ook is hy zelf / met zijne kloosterbroeders / naar Leeuwaarden getrokken. De Geuzen / meester van de stad geworden / vallen dryvens in 't huys van den Abt : maar / door de tusschenkomste van Docko Martena, worden sommige goederen / met een gedeelte van den inboedel / noch ongeschonden en ongeroofd gelaten. Daar op trekken zy ter stede uyt ; en rooven te Lidlum al wat 'er te rooven is. Beesten / koren / deuren / vensters / tralien / outaaren / en al wat los en tilbaar was / worden weggedreeven / weg gesleept / en aan stukken gehrokken

bzoken. Maar als Gaſpar Billy hen verdzeeben had/ heeft hy de ſteden met 's Konings volk bezet; en de kloosters Lidlum/Aanjum/ en Bajum / in bezit genomen en berſterkt. Daar op is de Abt / die zoo veel ſchade en hartzeer geleden had / weder te Franeker gekomen: en heeft al het verlorene wedergekregen. Hy zag weer vee en beesten te krijgen; en ging de landerpen en de weplanden der Abdye op zijne eige kosten beboumen: waar in de Leenheerzoeder Tudo hem trouwelijk ten dienste heeft geſtaan.

AANTEKENINGEN.

1. De Leezer is elders al gewaarſchouwt, en zal het ook uyt het [a] leezen van dit werk wel gemerkt hebben, dat 'er twee ſoorten van Kanonnikken zijn: de weereldlijke en Reguliere Kanonnikken. De weereldlijke Kanonnikken leeven op zich zelven, en hebben hun eigen geld en goed: de Reguliere Kanonnikken, hoewel eigentlijk geen Monnikken, leeven omtrent op zijn Monniks: en hebben tafel, kleederen, inkomſten, en alles gemeen. Wy hebben 'er ook getoont [b] dat de Premonſtreit-heeren, of Norbertinen, ook onder de Regulieren Kanonnikken gerekent worden; en niet op de lijſt der Monnikken willen ſtaan. Tot bewijs zal ik hier byvoegen dat de Pauzen zelf, 't zy in 't beveſtigen van die Order, 't zy in andere gelegendheden, hun zeer dikwils den naam van Kanonnikken gegeeven hebben; en duidelijk betuigden dat ze het Kanonniks leven omhelſt hadden. De Biſſchoppen ſpraken niet anders als de Pauzen; en de kerkelijke Schrijvers niet anders als de Biſſchoppen. De plaatzen, die den Leezer te verdrietig zouden vallen, konnen by de [c] Schrijvers van de voornoemde Or-

[a] Zie het Duytſche Batavia Sacra tweede deel, p. 48.
[b] Over 't Bisdom van Utrecht, 1 deel, pag. 167. enz.
[c] Zie P. Hugo, Critique de l'Hiſt. des Chanoins, enz.

der nagezien worden. Dat ze ſomtijds voor Monnikken aangezien wierden; of dat ſommige kloosterluiden hen onder de Kanonnikken geen plaats begeerden te geeven; ſchijnt voornamentlijk uyt twee oorzaken geſproten te zijn. Eerſtelijk dat S. *Norbertus*, in 't opſtellen van zijnen Regel, eenige kloosterlijke oeffeningen en ſtrengigheden van de Regels der Monnikken ontleent en overgenomen had. Maar hy wachte zich wel, zoo als in zijne Levensbeſchrijvinge ſtaat, van zoodanige oeffeningen in zijne Order in te voeren; die met den geeſt en de pligten van een klerk of kerkelijk perſoon niet t'zamen ſtaan. Ten tweede begoſten deeze Norbertynen, of Premonſtreit-heeren, ſommige kloosterluiden door hun ſtreng en ſtichtelijk leven, door hunnen yver in 't vermaanen en preeken, en door den grooten opgang dien ze in korten tijd maakten, in 't licht te ſtaan. Sommige Monnikken en Reguliere Kanonnikken, die de zorg der zielen hadden, en door hun ongeregeld leven in 't oog liepen, wierden door hooger magt gedwongen, om voor deeze nieuwe Kanonnikken op te ſtaan; en hunne kloosters aan hun in te ruimen. Dit moeſt hun zekerlijk ſpijten; en deed hen zeggen; de Norbertynen waren geen Klerken of Kanonnikken: 't paſte hen niet, Harderlijke bedieningen aan te neemen. Dit deed weinig ter zake; 't is zoo: want ſommige kloosters, die zoo ingeruimt wierden, hadden ook geen Harderlijke bediening: maar het diende evenwel om de Premonſtreit-heeren ſpijt aan te doen.

Wy willen eenige kloosters optellen, die aan deze nieuwe Kanonnikken of Norbertynen gegeeven wierden, of genootzaakt wierden naar hunnen Regel te leeven. Voor eerſt wierden zy vereenigt met de Reguliere Kanonnikken van *Beau-lieu*; zijnde een vermaarde Abdy in Kampanje. 't Is waar: de oude Kanonnikken moeſten niet opſtaan; of het klooster ruimen: maar de Regel *d* van S. *Norbertus* wierd 'er ingevoert. Dus ſcheen de Order der Reguliere Kanonnikken daar by te verliezen: en men kan ligt denken hoe dit by de andere Reguliere

d Zie Gallia Chriſt. tom 4. item Mabillon in Epiſt. S. Bern. tom. 1. pp. 253.

Kanon-

Kanonnikken opgenomen wierd. S. *Norbertus*, die naderhand Aartsbiſſchop van Maagdenburg wierd, had daar de weereldſche Kanonnikken, die als Baanderheeren leefden en van geen verbeteringe van leven wilden hooren, met goedkeuringe van den Paus uyt O. L. Vrouws kerk gezet; en Premonſtreit-heeren in hunne plaats doen koomen. Men kan wederom wel denken hoe dit de andere weereldſche Kanonnikken in de ooren klonk. *Bartholomæus*, Biſſchop van Laon, die met hart en ziele voor de Order van S. *Norbertus* was, ziende *e* dat de Reguliere Kanonnikken van S *Martin* van 't Reguliere leven afgeweeken waren; deed hen naar de inſtelling van S. *Norbertus* leven. Dat was wederom zoo veel verlies voor de oude Kanonnikken. *Hildolphus f*, Prooſt der Kanonnikken van S. *Michiels* kerk te Antwerpen, wierd in 't jaar 1124. ook te rade die kerk aan de Premonſtreit-order in eigendom over te geeven: en deed het ook met der daad. Dit deeden die Kanonnikken gewillig: dat is wederom zoo. Maar 't was evenwel al wederom een kerk verlooren; en of alle de Reguliere Kanonnikken, op andere plaatzen, daar mede gedient zijn geweeſt: dat zouw zijn bedenken hebben.

De Monnikken *g* van S. *Paulus*, te Verdun, leefden niet zeer op zijn Monniks: en zy teerden en ſmeerden, dat 'er de ſtad van waagde. Dit ſtond den Biſſchop *Albero*, die een degelijk man was, niet langer te lijden. Hy deed de Monnikken vertrekken; en zette Norbertynen in hunne plaats. Of 'er de Monnikken al tegen ſchreeuwden, en hunne klagten by den Paus inbragten, dat mogt niet helpen. De Paus ſtelde den Biſſchop in 't gelijk: de Monnikken waren d'er uyt, en moeſten d'er uyt blijven.

De weereldlijke *i* Kanonnikken, die O. L. Vrouws kerk, op *Chateau-Thierry*, zoo lang bezeeten hadden, en waarſchijnelijk van de grootſte Heiligen niet waren, wierden in 't jaar 1140. door *Thibout*, Graaf van Champanje, ook gedwongen om voor de Pre-

e P. Hugo Critique de l'Hiſt. des Chanoines, pag. 290.
f Vita S. Norberti. *g* De Hertog vita S. Norberti.
h P. Hugo ibid. *i* Ibid.

monſtreit-heeren op te ſtaan; en een goed heeh koomen te zoeken. De Abdy van k Grimbergen, eerſt van Reguliere Kanonnikken en naderhand van Monnikken bewoond, wierd ook door de Norbertynen bevolkt: de zaak was aldus gelegen. De Abdy was eerſt door Reguliere Kanonnikken geſticht: die de kloosterlijke tucht wel haaſt de ſchop gegeeven hadden. De Graaf van Grimbergen, *Walterus*, deed ze uyt de Abdye gaan, om plaats te maaken voor Benediktyner Monnikken: die zouden 't anders klaaren. Doch die Monnikken vonden de Abdy zoo arm, dat zy 'er zich nauwelijks behelpen koſten: en daarenboven hadden zy veel aanſtoots van de buuren te lijden. Toen wierd S. *Norbertus* aangeſproken om dat kloosſter onder zijne beſtiering te neemen; en met zijne Broeders te bevolken. S. *Norbertus*, voor geen armoede vervaard, en tegen de vervolgingen opgewaſſen, nam de Abdy onder zijn opzigt: en zondt 'er eenige Broeders na toe.

Dit zy genoeg voor een ſtaaltje; om te toonen waarom dat deze Order, in haare opkomſte en eenigen tijd daar na, veel opſpraak geleden heeft.

Hugo l Metellus, een geleerd Regulier Kanonnik, viel ook over hunne kleeding. Zy willen onder de Reguliere Kanonnikken gerekent worden, zegt hy, en zy willen niet gekleed gaan als andere Reguliere Kanonnikken. Ja hy nam die zaak zoo hoog op, dat hy over die veranderinge der kleedinge, als over een groot misbruyk, openlijk klaagde. Hy ſchreef 'er een brief over aan eenige Kardinalen, die de Beſchermers der Order waren: en ſprak hen met deeze woorden aan: *Ik ben wel verwonderd dat gyl. die verſcheidendheit der Kloosſter-orders in de kleederen, of liever die verſcheidendheit der kleederen in de Kloosſter-orders, zoo toelaat. De eenen draagen een wit kleed, de anderen draagen maar een rok. De laatſten zijn van S.* Norbertus *afgekomen: de eerſten van S.* Auguſtinus.

De vermaarde *Petrus Abaillardus* had het ook geweldig op S. S. *Norbertus* en *Bernardus*, en op hunne Religieuzen, geladen. Maar, behalven dat hy

k Chronic. Præmonſtrat. A. Miræi.
l Epiſt. 41.

een

een Benediktyner Monnik geworden was, en uyt dien hoofde eene lyn met de andere Monnikken tegen S. *Norbertus* trekken moeſt; zoo had hy iet anders, dat zijn eigen perſoon raakte, tegen hen uytſtaan. Ieder weet dat 'er op zijn vorig gedrag vry wat te zeggen viel: maar, na dat hy de Monnikskap aangetrokken had, was hy van een andere kant, te weeten op het ſtuk van de kerkelijke Leere, aan 't hollen geſlagen. Onder meer andere tegenſtrijders, daar hy meede te kampen had, ſtaken de H. H. *Norbertus* en *Bernardus* byzonder uyt. Die Heilige Mannen, weetende dat *Abailardus* door zijn vlug verſtand en gladde tong veel quaads konde doen, hadden 't harnas voor de rechtzinnige Leere aangetrokken; en *Abailardus*, hoe moedig dat hy was, in zijn hol doen kruipen. Dit moeſten hunne Orders ontgelden; die van *Abailardus*, waar dat het gelegen quam, en al quam het niet gelegen, altijd beſchimpt of van 't eene en 't andere beſchuldigt wierden.

m Maar, om nu by de Premonſtreit-order te blijven; die heeft in alle de tegenſportelingen 't hoofd altijd boven gehouden; en was in korten tijd tot zulk een aanzien gekomen, dat ze als een queekhof van ontelbare Biſſchoppen en mindere Kerkharders wierd. Men zag *Evermodus* den Biſſchoppelijken Stoel van Razeburg beklimmen; *Walterus* wierd tot het Biſſchopdom van Laon beroepen; *Milo* tot dat van Terwanen: *Navarrus* wierd Biſſchop van Koſterans; *Gervaſius*, van Séez; *Godeſchalkus*, van Arras. Het Bisdom van *Olmus* wierd aan eenen *Petrus* gegeeven, en dat van Chalons op de Sone aan eenen *Walterus*, enz. Zy queeten zich zoo wel in die hooge Bedieningen; dat de kerk, over hunnen yver voldaan, achtien zoo Bisdommen als Aartsbisdommen aan de Premonſtreit-order hechte; dewelke vervolgens niet als door Norbertynen mogten bekleedt worden; en ook, verſcheide eeuwen achter malkander, door Norbertynen bekleedt zijn geweeſt. Praag alleen heeft negen Aartsbiſſchoppen uyt deze Order gehad; en Olmuts tien Biſſchoppen.

Om dezelfde reden zijn 'er ook verſcheide Paſto-

m P. Huge ibid.

ryen, zoo door de Pauzen als door de Biſſchoppen, met de Premonſtreit-order vereenigt: dewelke aan de bequaamſten der Broederen te bedienen gegeeven worden. Zy hebben geen eene Abdy, en geen eene Prooſtdy; die niet verſcheide Paſtoryen te bedienen heeft. Ja by *Aub. n Miræus* ſtaan Abdyen vermeld, die twintig, en dertig, en meer Paſtoryen, onder hun opzigt hebben ſtaan, en door die van hunne Order laaten bedienen.

2. Als 'er een, of twee, of meer Abdyen, uyt een ouder Abdy voortgeſproten zijn, dan word die Ouder Abdy voor de moeder der andere Abdyen aangezien: en die dan Abt is van de Ouder Abdy, word de Vader-Abt van die jonger Abdyen genoemt.

De Leezer zal ook bevinden dat alle de Abten van Lidlum, gelijk doorgaans in deze landen geſchiede, voor hun leven aangeſtelt wierden: en dit was ook het eerſte en oudſte gebruyk van alle de klooſters. Maar in laatere tijden begoſten ſommige klooſters beter zin te krijgen in driejarige of vierjarige Klooſtervoogden. Ja de rijke Abdy van Kaſſino moende wel een byzonder voorrecht van *Eugenius IV* en *Alexander VI* verkreegen te hebben, als haar door die Pauzen de magt toegeſtaan wierd om alle haare klooſters onder eene Vergaderinge te vereenigen; en over ieder klooſter een driejarigen Abt aan te ſtellen. Die Abdy had een goed inzigt in dat verzoek: want, zoo als *Aſcanius o Tamburinus* getuigt, meeſt alle de Abdyen en Reguliere Prooſtdyen, die boven de 200 guldens aan inkomen hadden, wierden aan weereldlijke Klerken in *kommende* gegeeven: welke klerken of Kommendatariſſen, gelijk elders is gezeit, die ſchoone inkomſten in hunne zak ſtaken, zonder naar klooſter, of tucht, of regeering, om te zien. Die Abdyen, om daar een ſchot voor te ſchieten, zagen een Pauſſelijk *Indult* te verkrijgen; waar door de waardigheit van Abt, die eerſt voor 't leven gegeeven wierd en altijddurend was, van altijddurend driejarig wierd. Dan koſt zoo een waardigheit niet gevoeglijk door den Paus tot een *Kommende* vergeeven werden: want de be-

n Hub. Miræi Chron. Premonſtr.

o De Abbat. tom. 1. diſp. 1. qu. 3.

gee-

geevingen van den Paus zijn uyt hunnen aard altijdduurend. Nu, dewijl de waardigheit van Abt, in zoodanige kloosters, niet langer als drie jaaren duurt; zoo zoude de gemelde begeeving van den Paus, als die drie jaaren ten einde waren, ook een einde neemen. En dewijl de Monnikken de handen wederom vry en los hadden; zouden zy tot een nieuwe verkiezing mogen treeden: en dus, in een zekeren zin, de zak geeven aan een Abt, die door den Paus aangestelt was. Dit zoude tot verkleining van de Pausselijke achtbaarheit schijnen te strekken: en zoo hebben die Monnikken een aardig konstje uytgevonden, om van die op-eeters, ik meen Kommendatarissen, bevrijd te blijven.

De Opperhoofden [p] van de Bedelende Orders, en van de Religieuzen die onder de Bedelende Orders begreepen worden, hebben om dezelve en diergelijke redenen begeert dat hunne kloosters niet door altijdduurende, maar door driejarige Oversten, geregeert zouden worden.

3. Deze *Syardus*, zoo als de Vriessche [q] Kronijkschrijvers getuigen, heeft de buurte Gryn met muuren en wallen omtrokken, en tot eene stad gemaakt. Dat Gryns eertijds eene stad is geweest, en aan 't Vlie gestaan heeft, kan voor eerst, volgens *P. Winsemius*, uyt een goed getal van oude brieven beweezen werden. Daarenboven staat 'er in de Levens der Abten van Mariën-gaarde te leezen dat in 't zelve klooster, ten tijde van den zevenden Abt *Ysbrandbrandus*, een schole opgerecht is: en dat veele jongmans, in de stad Gryn gebooren, in dat klooster 't schole gingen; en in de taalkunde en de H. Schrift onderweezen wierden.

4. Een Abt in een rijk en aanzienelijk klooster te zijn, en een gemeen Monnik in een andere Order te worden, dat schijnt wat zeldzaams; en van die dingen, die men niet dagelijks ziet gebeuren. En om dat 'er *Ubbodus*, naar de weereld gesproken, niets by gewonnen maar veel verloren heeft; zoo mag men oordeelen dat hy alles uyt een klinklaaren

[p] Zie den Heer van Nespen in Jus Can. part. 1. tit. 11. cap. 1.

[q] Zie P. Winsemius op het jaar 1225, enz.

yver heeft gedaan, en gedagt heeft dat die verandering hem zalig was. Evenwel moet ik hier aanmerken dat zoodanige verandering, en dat overloopen tot andere kloosters of Orders, behalven dat het dikwils enkelde ligtvaardigheit en wispeltuurigheit was, de Orders somwijlen tegen malkander gaande gemaakt heeft. Die van Kluny waren al zeer gereed en gerieffelijk om de Monnikken, die uyt hun eigen klooster verhuizen wilden, als 'er anders op hun gedrag niet te zeggen viel, onder 't getal van hunne Kloosterbroeders aan te neemen. Daar stieten zich de Cisterci monnikken aan; om dat sommigen van hunne Monnikken, als zy 't alles in hun eigen klooster niet even naar hun zin kosten hebben, of als ze de buyen maar in't hoofd kreegen, naar Cluny toe liepen; daar ze de deur altijd open vonden. Hier had men dan de klagten van de Cisterci-monnikken. Die van Kluny hadden over wat anders te klaagen. Twee deftige mannen, *Petrus Venerabilis* Abt van Kluny, en de H. *Bernardus* Abt van Cistercie, namen de pen op, ieder voor zijne Order: en durfden malkander de waarheit wel zeggen. 't Waren juist zeer deftige en vroome mannen: zonder dat; wie weet hoe het zoude afgeloopen hebben? Dit r mag ik 'er evenwel van zeggen, dat die wonde, hoe dat ze gemeestert wierd, nooit te recht geneezen is: men had altijd t'eene of t'andere op malkander te zeggen: hier wierd dit, en daar wierd dat, qualijk gedaan.

De Premonstreit-order quam ook in 't spel: en had over beide de gemelde Orders te klaagen. Verscheide Norbertyner Kanonnikken, of Premonstreitheeren, onder schijn van een strenger leven te zoeken, lieten het Kanonniks-leven vaaren, om de Monniks-kap te Kluny of te Cistercië aan te trekken. Men kaapte op malkander wat maar te kaapen was: maar de Premonstreit-heeren, zoo het schijnt, hebben 'er slegtst by gestaan: want S. *Hugo*, de nazaat van S. *Norbertus*, ziende zijne Kanonnikken met hoopen verloopen, en geen raad weetende om dat verloopen te stuiten, nam zijne toevlugt tot *Innocentius II.* De Paus om de giftende gemoederen aan

r Vide Epistolas S. Bernardi, & Petri Vener.

't be-

't bedaaren te helpen, en de wederzijdſche vriendſchap die een groote krak gekreegen had te herſtellen; gaf een verbod uyt ſ dat *geen Biſſchop, geen Abt, geen Prior, eenig Kanonnik of Leekebroeder van de Premonſtreit-order zouw hebben aan te neemen; zonder voorgaande verlof van hunnen Prelaat.* Maar de vlam; op de eene plaats voor een wijle gedempt, brak op een andere plaats des te geweldiger uyt. De Norbertynen van Park, buiten Loven, kreegen ook zin in 't hollen: en 't wegloopen was daar als dagelijkſch werk. De eene wiſt hier, de andere daar, in een klooſter te koomen: in 't kort; veranderen was het woord. *Philippus*, t de tweede Abt van Park, om een einde van dat loopen te maaken, zag van *Innocentius II* omtrent 200 een Bulle te verkrijgen, als S. *Hugo* van den zelven Paus verkreegen had. Toen hield dat verloopen op: en 't hollen was gedaan.

Maar iemand zoude miſſchien vragen, of het dan altijd mispreezen word dat een Monnik van Order verandert; en hy zouw miſſchien vroome Monnikken opleveren, die tot een andere Order overgegaan zijn. Die dit nauwkeurigſt onderzoeken, v beſchouwen de zaak op een driederhande wijze. Iemand kan zich in een klooſter bevinden, daar alle tucht vervallen is, en de Regel als vertreeden word: daar de Monnikken niet als van optrekken en ligtmiſſen weeten; en daar men van geen verbeteringe mag hooren ſpreeken. In dat geval word het verhuizen niet alleen goed, maar eenigzins nootzakelijk, gekeurt. S. *w Bernardus* en *Petrus x Venerabilis* zijn daar met alle kracht voor; om dat men zijne geloften daar niet quijten kan; en in't uyterſte gevaar is van den grooten hoop der Monnikken te volgen, en dus eeuwig verlooren te gaan. De H. *y Lanfrancus* ſpreekt noch op een hooger toon, en zegt: *Indien ik*, Lanfrancus, *met eigen hande gezworen had dat ik zeker klooſter nimmer zoude verlaaten*;

ſ Bibliotheca Præmonſtr. lib 2. pag. 421.

t Chronolog. Parcenſ pag. 34.

v Zie Martene ad Regul. S Benedicti, ad caput 61. Haeften. in Regul. lib. 4. tr. 2. Diſq. 6.

w De Præcept & Diſp. cap. 16 Item Epiſt. 7.

x Lib. 1. Ep. 28. y Epiſt. 60.

en merkte dat ik daar niet zalig konde worden, ik zouw 'er boven eed boven al uytgaan: zonder dat ik daarom meineedig zoude zijn. Op de zelfde wijze spreekt ook S. z *Anselmus*, enz. Maar tot een ander klooster over te gaan, of tot een andere Order over te gaan, zijn twee onderscheide zaken: 't eerste kan somwijlen geoorlofd en noodzakelijk zijn, en 't laatste niet. Die by voorbeeld een *a* Benediktyner Monnik is, en de tucht in zijn klooster glad en al vervallen ziet, maar andere kloosters van de Benediktyner Order kent daar 't met het onderhouden van de tucht veel beter gaat, die mag van klooster veranderen, maar niet van Order. Anders zouw 't gelegen zijn; indien alle de kloosters van zoo een Order op geen onderhouden van den Regel pasten; en de ondeugd en ongebondendheit den vollen toom vierden. Dan zouden alle de kloosters voor de ziele als zoo veele moordspelonken zijn; dan stond het ieder Monnik vry, elders een goed heen komen te zoeken.

Ten tweede kan iemand in een klooster zijn, daar alles ordentlijk gaat; de tucht vry wel onderhouden word; en de Monnikken buiten alle opspraak leeven. Een Monnik, in zoo een klooster woonende, zouw uyt zucht tot grooter volmaaktheit gaarne tot een strenger klooster overgaan; en onder een scherper tucht willen leeven. Met dat inzigt verlaat hy zijn klooster; en ziet een plaats in zoo een strenger klooster te krijgen. Dat inzigt schijnt immers prijsbaar: en 't is altijd loffelijk, naar 't volmaakste te trachten. Evenwel word het doorgaans niet goedgekeurt; en moet, volgens de leering van de beste Meesters, niet ligt te werk gestelt worden. De Geestelijke *b* Meesters en Kloostervoogden, als ze deze zaak verhandelen, stellen hunne ganssche welsprekendheit te werk, om de gevaarlijkheit van die verandering aan te toonen. 't Is doorgaans, volgens

z Lib. 1. Ep. 29.

a Joannes Andreæ, & Fagnanus, apud Clariss. Espenium in Can. part. 1. tit. 37. cap. 5.

b S. Euthymius apud Bolland. ad 20 Januar. Cassianus Collat. 14. cap. 5. S. Anselm. ad Lanzonem Monach. S. Bernard. de Præcept. & Disp. cap. 16. Item Ep. 32, 86, 253, &c.

hen

hen, een loutere bekooring van den Duivel; een boom, zeggen ze vorder, die dikwils verpoot word, kan niet gedyen. Het dient maar tot verargeniſſe der Broederen, die zoo een Monnik verlaat: het vertrouwen, dat men dien ſtrenger Regel zal konnen beleeven, kan qualijk uytvallen. 't Is dikwils niet als een enkelde ligtvaardigheit en veranderlijkheit. Sommige menſchen zijn zoodanig van maakzel; dan hadden zy 't gaarne zus, en dan wederom zoo: dan zouden zy gaarne wat harder, en 't oogenblik daar na, wat zachter zitten. Dit heeft de H. c *Bernardus*, die voor al tegen dat veranderen uytvaart, meenigmaal ondervonden. *Zulke menſchen heeft men*, zegt hy, *die dikwils geen uurtje by een voorneemen konnen blijven; by alle winden waayen; en, als dronke menſchen, het hoofd nu herwaarts dan derwaarts zwenken. En dewijl zy zonder vaſt beſluit te neemen dobberen, en geduurig woelen en draayen, neemen zy zoo veele beſluiten, als ze plaatzen bezoeken. Het gene zy niet hebben, dat begeeren ze te hebben; en't gene zy hebben, dat willen ze niet langer hebben.*

Ik weet en ik beken't, zegt hy elders, *dat ſommigen uyt andere Orders, en van een anderen Regel, by ons gekomen en een plaats gekreegen hebben. Maar die menſchen, behalven dat ze hunne eerſte Broeders verargerden, hebben de verargernis ook in ons klooſter gebragt: en zoo zeer als ze de eerſte* (Broeders) *ontſtelt hebben door hun vertrek; zoo zeer hebben ze ons ontſtelt door hun ellendig gedrag: de reden van dit alles was, dat ze uyt hoovaardy verſmaadt hebben 't gene zy hadden; en uyt laatdunkendheit zaken ondernomen, die boven hunne krachten waren.*

Maar daar is geen Regel, zonder uytzonderinge: en daar zijn Monnikken geweeſt, die dat veranderen wel gelukt is; en die, onder een ſcherper toezigt, deftige mannen geworden zijn.

By deze gelegendheit moet ik hier by voegen dat ſommige Reguliere Kanonnikken en Monnikken, gelijk ook de Gaſthuys-ridders en Templieren, dit voorrecht van den Pauſſelijken Stoel verkreegen hadden dat iemand, die eens by hen zijne klooſtergeloften had gedaan, voor eeuwig en altijd aan zoo een

c De Præcept. & Diſp. cap. 16.

klooſter

klooſter gebonden was; en tot geen ander klooſter mogt overgaan; al ware het, om dat de klooſtertucht in dat ander klooſter beter onderhouden wierd. Maar de *d* Pauzen hebben verklaart dat zoo een Monnik, of Regulier Kanonnik, of Gaſthuis-ridder, die waarlijk door een goeden geeſt gedreeven word om tot een beter en nauwer leven over te gaan, zich aan de gemelde voorrechten niet hoeft te kreunen; en niet mag tegengehouden worden, *Want*, zegt zeker Paus, *daar Gods Geeſt is, daar is vryheit: en die door Gods Geeſt gedreeven worden, zijn niet onder de Wet: dewijl de Wet niet opgeſtelt is voor den rechtvaardigen.* Dit zoude by gevolg veel meer gelden; indien zoo een klooſter in de ongebondendheit en welluſten gedompeld lag; en niets minder behartigde, als 't onderhouden van den Regel. Maar dan zouw 't zijn bedenken konnen hebben of zulk een Monnik, van klooſter of van Order veranderende, gehouden is, of gedwongen moet worden, om een nieuw proefjaar in het tweede klooſter of de tweede Order uyt te ſtaan.

Fagnanus *e* en de Kardinaal *f de Luca*, twee deftige Kanoniſten, zeggen ja. Want, zeggen ze, dewijl hy in 't tweede klooſter ſtaat ingelijft te worden, en naar den Regel van dat klooſter leeven moet, dient hy eerſt beproeft te worden of hy de nóodige bequaamheit heeft. En hoewel de H. Vergadering, zoo als de Kardinaal de *Luca* getuigt, dikwils verlof geeft om dat proefjaar merkelijk te verkorten, voor al als het tweede klooſter niet veel ſtrenger is dan het eerſte, zoo heeft de bekende Abt van La Trappe de zaak met een ander oog ingezien. Die vermaarde Hervormer en Herſtelder van de klooſterlijke tucht houdt het voor gewis, en ſtaat 'er krachtig op, dat een Monnik die uyt een ander klooſter koomt meer en met grooter oplettendheit beproeft moet worden als iemand die uyt het midden van de weereld koomt. „ 't Is door de ervarend„ heit bekend, *zegt hy*, dat het veel moeyelijker is

d By den Heer van Eſpen, als boven.

e Ad caput AD APOSTOLICAM extra de Regularibus.

f Diſc. 38. de Regular.

eenen

„ eenen Monnik te hervormen en als te verſchep-
„ pen, die in een ander klooſter heeft gewoont; als
„ iemand te fatzoeneeren, en de eerſte vorm te gee-
„ ven, die verſch uyt het midden van de weereld
„ koomt. En daarom, *zegt hy vorder*, is het bui-
„ ten alle twijfel dat zoo een Monnik een ander
„ proefjaar behoort uyt te harden; niet alleen tot
„ zijn eigen welwezen: maar ook voor de veilig-
„ heit van 't klooſter dat hem aangenomen heeft.
„ Die verſch uyt de weereld koomt, *het zijn noch al*
„ *zijne woorden*, is als een geſchaafde tafel; daar
„ men alles, wat men wil, op graveeren of drukken
„ kan. En 't zouw iet zeldzaams en wonders wee-
„ zen dat iemand, uyt waanwijsheit of laatdunkend-
„ heit, de onderrechtingen en vermaningen van zij-
„ nen Overſte niet zoude achten of aanneemen in
„ een zaak, daar hy tot noch toe geen kennis van
„ heeft gehad. Maar *met de Monnikken is 't anders*
„ *gelegen:* die koomen van hunne klooſterlijke on-
„ derhoudingen; zijnde vol van valſche beginſelen,
„ vooroordeelen, en inbeeldingen: meeſt altijd ge-
„ negen tot de gewoonten, die zy daar aangenomen
„ hebben; en altijd vaardig en gereed om alles tegen te
„ ſpreken en te beriſpen, dat met hun oordeel, en met
„ de denkbeelden die zy van 't klooſterlijk leven niet
„ opgevat hebben, niet gelijkformig is. „ Daar valt
zoo veel aan die Monnikken te ſchaaven, zoo als hy
vorder ſchrijft, dat de proeftijd eer behoorde ver-
lengt als verkort te worden.

In 't kort, hy heeft dat overgaan der Monnikken
zelden zien gedyen of opneemen: en hy meent, in-
dien de H. *Benedictus* eens opzag, en wiſt hoe zel-
den dat 'er wat goeds van die veranderingen koomt;
dat hy, in de plaatze van het proefjaar ten gevalle
van die overloopers eenen dag korter te maaken, hen
liever twee jaaren lang zouw willen beproeven.

Ten derde zouw iemand uyt een geſchikt en wel-
geregeld klooſter tot een ander klooſter konnen over-
gaan; daar de Monnikken zoo niet in den band ge-
houden worden; daar men wat ruimer leeft; en
daar hy 't vervolgens gemakkelijker zoude hebben.
Zelf, om buiten opſpraak te zijn, en zijn gemoed
geruſt te ſtellen, zouw hy van den Paus verlof tot

zulke

zulke een verandering konnen gekreegen hebben. Maar hier op word rond uit, en zonder veel draalens, van de beſte Schrijvers geantwoordt, dat dit ganſch ongeoorlofd is; en dat een Pauſſelijk verlof, in een zaak die zoo quaad is, niet gelden of helpen kan. Zulke Monnikken worden van S. *g Bernardus* Apostaaten genoemt. Zijn eigen neef had het klooſter van Ciſtercië, met zoo een Pauſſelijk verlof, verlaaten; en had by de Monnikken van Kluny, die de toom aan de menſchelijke zwakheit wat meer vierden, en het wat beter naar de weereld hadden, maar anders vry geregeld leefden, eene plaats gekreegen. Maar S. *h Bernardus* heeft hem daar over, in een ſtraffen en wijdloopigen brief, luſtig gekapittelt; en heeft hem zonder bewimpelinge verklaart dat het Pauſſelijk verlof, in dit geval, hem by den Heere niet te ſtade zouw koomen.

5. Dat is te zeggen dat hy van weereldſch Prieſter, en van Paſtoor, een Norbertyner Kanonnik geworden is. Maar hier omtrent ſtaat te weeten dat de Paſtoors en andere Prieſters van ouds de vryheit zoo niet hadden, en ook zoo ligt niet van hunne Biſſchoppen verkreegen, om in een klooſter te gaan. Ik zeg, en de weereldſche Prieſters, want van ouds i mogt niemand tot Prieſter ingewijdt worden; of hy wierd aan den dienſt van zekere kerk gehecht en gebonden. En die kerk mogten ze nooit verlaaten; ten minſte zonder verlof van den Biſſchop. *Ardegarius* en *Baldricus*, twee Prieſters te Sens, kreegen de begeerte om hunne kerken te verlaaten, en hunne dagen in het Benediktyner klooſter van Ferrieres te gaan eindigen. Maar *Wenilo* of *Guenilo*, Biſſchop van Sens, zeide hun vlak uyt: hy zouw ze niet ontſlaan, en geen verlof geeven; ten ware dat *Lupus*, Abt van Ferrieres, hem wettige bewijzen gaf dat zulks zonder de kerkelijke regels te overtreeden geſchieden mogt. Volgens *Stephanus k Baluzius* was dit beletzel ook in de weeg, dat de kerkelijke Order, zoo als de Paus *Innocentius l I* verklaart,

g Epiſt. 1. ad Robertum nepot. *h* Ibid.
i Zie den Heer Van Neſpen in Can. tom.
k Notæ in Servat. Lupum, pag. 370.
l Epiſt. ad Victric.

beter

beter en verhevender is dan het kloosterlijke leven. *Servatus* [m] *Lupus*, de zaak voor die Priesters opneemende, schrijft daar over een wijdloopigen brief aan den Bisschop *Wenilo*. Daar haalt hy alles, wat los en vast is, by malkander; om te bewijzen dat de Priesters hunne Pastoryen mogen verlaaten, om zich onder de kloosterlijke tucht te begeeven. Doch, gelijk *Baluzius* ook bemerkt, *Wenilo* wilde het zeggen van *Lupus* uyt de kerkelijke wetten of de Dekreeten der Pauzen beweezen hebben: maar zulke bewijzen, daar 't echter op aan quam, weet *Lupus* niet op te geeven.

By den zelven *Baluzius* staan verscheide kerkelijke wetten aangehaald; waar in een Pastoor aan zijne kerk, tot zijne dood toe, gebonden word. En de ordonantzien, die de Aartsbisschop [n] *Hincmarus* aan zijne Priesters voorgeschreeven heeft, geeven duidelijk te verstaan dat de Priesters hunne kerken niet anders verlieten als door de dood.

Als deeze wet metter tijd vergeeten en buiten gebruyk geraakt was: is ze wederom in een Synode van Nemours vernieuwt door *Urbanus II*. Het Dekreet van die Synode zegt duidelijk dat de Priesters, die een kerk te bestieren krijgen, die kerk hun leven lang moeten bedienen; ten zy dat ze op een *Kanonyke* wijze afgezet worden. 't Was om die reden dat *Gerobaldus*, Priester te Sens, als hy wegens zeere oogen zijn ampt niet langer bedienen kon, zijne Pastory niet durfde verlaaten zonder verlof van den Bisschop.

5 * By gelegendheit van deze ziekenkamer heb ik te zeggen dat men zulke ziekenkamers, zelfs van ouds, ook in de beste kloosters had; en dat 'er de zieken wel opgepast wierden: daar over valt niet te twijfelen of te twisten. Maar of het de Monnikken geoorlofd was, of ten minste wel paste, geneesmiddelen in te neemen, daar over is meer te zeggen geweest. Althans S. *Pachomius*, [o] die vermaarde Aartsvader van zoo veele Monnikken, was 'er niet voor, dat de Monnikken zich van geneesmiddelen zouden bedienen. En *Diodochus* [p] begeert dat de Kluizenaars,

[m] Epistola 29.
[n] Capitula Hincmar. XVII.
[o] In Vitis Patrum.
[p] De Perf. Spiritus cap. 33.

wat

wat dat hun ſchorten mag, en wat quaal dat ze hebben, tot den Heer alleen hunne toevlugt neemen; hoewel dat hy de Religieuzen, die in 't gemeen by malkander leeven, op dit ſtuk grooter vryheit toeſtaat. Maar S. *Macarius* *q* ſpreekt op een hooger toon: zeggende dat het onbetamelijk voor een Monnik is, geneesmiddelen te gebruyken. Hy werpt zich zelven tegen dat de geneesmiddelen van Godt geſchapen zijn: en dat hy een geneezende kracht aan de kruiden gegeeven heeft: maar daar antwoordt hy op dat Godt, op dat het zondig geſlagt niet teffens en op eenen bot door de ziekten zoude te niet gaan, de zwakke en ongeloovige zielen, die aan de weereld gehecht zijn, en geen deel aan zijne wet of zijn verbond hebben, het gebruyk van artzenyen toegeſtaan heeft. Hy heeft ze ook aan die Chriſtenen toegeſtaan, zegt hy, dewelken niet kloek genoeg zijn om zich op de Goddelijke Voorzieniggeit te verlaaten. *Maar gy Kluizenaars*, zegt hy vorder, *gy moet een levendiger geloof hebben: uw leven moet geeſtelijker, en van 't lichaam en de zinnen meer afgezondert zijn.* In Egipten was een klooſter van S. *Euphraſia*: *r* de Nonnen, die daar krank wierden, hoe fel dat de ziekte was, kreegen geen Artzen of Artzenyen: ja de zieke Nonnen dankten Godt voor haare ziekte, als of zy een groote weldaad ontvangen hadden.

Echter is het ook waar dat de Monnikken geneesmiddelen gebruykten; en het wierd doorgaans voor een geoorlofde zaak aangezien; indien ze hun hert daar niet op ſtelden: *Diadochus*, gelijk we even gezien hebben, ſtond ze den Monnikken toe. En S. *Benediktus* wil hun zelfs het baaden, en 't eeten van vleeſch, niet onthouden hebben.

In laatere tijden, te weeten omtrent de twaalfde eeuwe en laater, zijn ſommige Monnikken op dit ſtuk ook wat vies of achterdogtig geweeſt. De eerſte Karthuizers bedienden zich zeer zelden van artzenyen en geneesmiddelen: *ſ* al wat zy ter geneezinge deeden, beſtond in 't aderlaaten, en het zetten van fontanellen. De Monnikken van S. *Atha-*

q Homil. 48. de Perf. fide.
r Anonym. in ejus Vita apud Bolland. ad 13. Mart.
ſ Guigo Carthuſ. cap. 39.

naſius

naſius of van de drie Fonteinen, buiten Romen, leefden onder eene zeer ongezonde lucht: zoo dat ze veele zieken hadden. Maar S. *t Bernardus* vond het evenwel niet goed, dat ze Apteekers middelen gebruyken zouden. „ Ik heb medelijden met de „ krankheit uwer lichaamen, *zegt hy*, maar de „ krankheit der zielen is veel meer te vreezen; en „ daar moet veel grooter zorg voor gedragen worden. „ Daarom is 't uluiden niet dienſtig, naar lichame„ lijke geneesmiddelen om te zien; en 't is niet oor„ baar voor uwe zaligheit. 't Is noch in te ſchikken „ dat men ſomtijds wat ſlegte kruiden, die arme „ menſchen voegen, ter geneezinge gebruykt: en „ dat word ſomwijlen ook gedaan. Maar dro„ geryen te koopen, Geneesheeren te ontbieden, „ dranken in te neemen, dat voegt het klooſterlijke „ leven niet: dat betaamt de zuiverheit niet, voor„ naamtlijk die van onze Order; dat ſtrijdt tegen de „ eerbaarheit: zulke dingen worden van de volke„ ren gezocht.

Dit was het gevoelen ook van *Faſtredus*, den derden Abt van Klaarval: „ Gy *v* zegt tot uwe ver„ ſchooning, *zegt hy*, dat gy geduurig pijn in 't „ hoofd en in de maag heb; en dat gemeene ſpijzen „ u qualijk bekoomen. Gy loopt het ſpoor ganſch „ byſter, indien gy meent dat het een Monnik „ geoorlofd is, de geneesmiddelen der weereldſche „ menſchen te zoeken. Wy zijn in 't klooſter ge„ komen, niet om gemak en weelde, maar om 'er „ alderhande ongemak te zoeken.„

Dan vertelt hy hoe dat S. *Bernardus*, om zijne maag te verwarmen, nauwelijks een papje durfde eeten, daar wat oly en honig by gedaan was. „ On„ ze voorzaaten, *zegt dezelve S.* *w* Bernardus, als „ ze ergens een klooſter zouden timmeren, zogten „ laage en vochtige valleyen: op dat de Monnik„ ken, dikwils ziek wordende en daar door de dood „ altijd voor oogen hebbende, noit geruſtelijk zou„ den leeven.„

Maar de Monnikken verſtonden 't dikwils an-

t S. Bernard. Epiſt 321.
v Inter Epiſtolas S. Bernardi, Ep 397.
w Ibid.

ders; en waren altijd met die ziekelijkheden niet gedient. Dat is wel in te ſchikken: maar men had 'er ook die altijd wel Apteekers dranken en Konſerven gebruykt zouden hebben; en die op 't minſte ongemak niet deeden als klagen en ſteenen. *Petrus x Bleſenſis* geeft ons een aardige beſchrijving van dat ſlag van Monnikken; dewelke wel verdient geheel uytgeſchreeven te worden. „Zoo ras als zoo een Monnik „ gewaar word, *zegt hy*, dat zijn pols wat raſſer ſlaat; „ dat zijn water wat brandig ziet; dat zijn eetens„ luſt wat vermindert is: zoo gaat hy den Geneesheer aanſpreeken. Hy onderzoekt de Artzenyen: „ hy maakt konſerven toe: hy zal zijnen mond nergens aan ſteeken, of het moet met kaneel, nagelen, en notemoſchaat toebereidt zijn. Ach hoe „ misprijſſelijk is het dat een menſch, die altijd van „ de hemelſche Hierarchy behoorde te ſpreeken, van „ *Hierapicra y* en *Hiera gladii* leert redeutwiſten. „ Zoo een Religieus is eer een leerling van *Epicurus* als van *Chriſtus*. Daar van krijg ik pijn in „ mijn hoofd, zegt zoo een Monnik: dit is quaad „ voor mijne oogen: dat is mijne maag hinderlijk, „ en dat mijne lever. De boter is bederfelijk van „ aard: het bier is windrig: de kool maakt zwaar „ bloed: de porey ontſteekt de gal: de erweten veroorzaaken de jigt: de boonen maaken hardlijvig: „ de linzen zijn ſchadelijk voor 't gezigt: de kaas „ deugt voor de gezondheit niet. Lang over end „ ſtaan om te bidden, doet de zenuwen quaad: het „ vaſten ontſteit de herſſenen: het waaken doet den „ menſch uytdroogen. Is al dat onderſcheid (*van „ gezonde en ongezonde ſpijs*) in 't Evangeli of by de „ Profeeten te vinden? Althans de Regel van S. *Benedictus* weet 'er niet van. Maar 't is het vleeſch en „ 't bloed, die zulks aan die ellendige Monnikken „ ingegeeven hebben.„

Maar voor al koſten de yverigſte Zedemeeſters niet lijden dat Monnikken, die geen letzel aan de gezondheit hadden, behoedmiddelen ter bewaringe van de gezondheit gebruykten. Wy willen S. *Ber-*

x Libro in Job cap. 1.

y Hiera picra en Hiera gladii waren een ſoort van Artzenyen.

nardus

nardus maar eens hooren ſpreeken: „ Zulke men-
„ ſchen zijn al teer, *zegt hy*, die zich laaten ver-
„ binden eer dat ze gequetſt zijn: die over een lit-
„ maat ſteenen, dat niet geſlagen is; die 'er de hand
„ aan brengen, eer dat het den ſlag gekreegen heeft:
„ die zalf ſmeeren, daar ze geen pijn gevoelen: en
„ die een pleiſter leggen, daar ze geen wonde heb-
„ ben. „

6. De Uythoven der Abdyen zijn dezelven die we elders Cellen, Monnikhuizen, en Landhoeven genoemt hebben: en die de kloosterlijke Schrijvers, in basterd-latijn *Grangiæ* noemen. Ik zie dat de Vriesſche Schrijvers, als *P. Winſemius* en *Schotanus*, het woord *Uythoven* dikwils en doorgaans in die betekeniſſe gebruiken: en dewijl het de eigenſchap van die plaatzen vry wel ſchijnt uyt te drukken: acht ik my gerechtigt om hen daar in na te volgen. Ik heb z elders getoont hoe dat de kloosters, die verſcheide landgoederen op verſcheide plaatzen hadden leggen, eenige Monnikken derwaart ſchikten om op de vruchten van die landeryen te paſſen: het gewas in te oegſten: zelfs de landeryen te bebouwen, enz. In Vriesland, zoo als men uyt de Hiſtorien bemerken kan, wierden 'er doorgaans maar Lekebroeders gezonden: dewelke daar buiten 't oog van den Abt leevende, en genoeg hun eigen voogd zijnde, dikwils een weereldſch hart onder een geeſtelijke kleedinge droegen: het op een teeren en ſmeeren ſtelden: en 't vaantje lieten waayen.

7. Dat is meer op zijn ruiterſch als op zijn Monnikſch gedaan: de Abt, anders geen kans ziende om de Klooſterbroeders in toom te houden, recht een kerker op: de Prior, hebbende de andere Klooſterbroeders op zijne hand, breekt den kerker op; ſlaakt de gevangene Leekebroeders; en ſteekt den brand in den kerker. Of de yver van *Folkerus* wat te driftig en onbezonnen is geweeſt; dan of de Prior en de Broeders zoo niet geringeloort wilden zijn, en niet lijden mogten dat de Abt den baas zoo ſcheen te ſpeelen, wie zal 'er ons het rechte beſcheid van geeven? Ik zal 'er dan geen vonnis over vellen: maar, zonder het op *Folkerus* te duiden, ſlegts aantekenen

z Aantek. op het derde deel van 't Utrechtſche Biſdom, p. 79.

dat een al te groote ſtrengheit, of forsheit, in een klooſtervoogd doorgaans niet gepreezen word. S. *Odilo*, Abt van Kluny, mogt die forsheit, of al te groote hardigheit, in een Overſte niet verdraagen: en wierd zelfs beriſpt van al te groote verdraagzaamheit: daar † antwoordt hy op dat hy, indien hy zouw moeten verlooren gaan, veel liever om al te groote zachtmoedigheit, dan om al te groote ſtrengheit, zoude verlooren gaan. Hy heeft het bevonden, zegt hy, dat de Overſten dikwils meer quaads doen door eene al te groote ſtraffigheit; dan of ze het quaad ongeſtraft gelaaten hadden. Die een zwak menſch een zwaren laſt te dragen geeft, zegt hy, die dwingt hem om het pak te laten vallen, of onder de zwaarte te bezwijken.

't Is waar; de al te groote zachtheit en toegeevendheit der Abten is een van de oorzaaken die de kloosterlijke tucht ontzenuwt: maar de al te groote hardigheit ook. Ja de geleerde *a Mabillon*, daar hy de oorzaken van die ontzenuwing optelt, geeft de eerſte plaats aan de al te groote ſtrengheit van ſommige Abten. Monnikken, voor een geruimen tijd, in een gat op te ſluiten; daar ze noch Zon noch Maan koſten zien, dat wil ik niet eens rekenen: wy hebben ergens *b* getoont dat dit van ouds vry gebruikelijk was. Maar de ſtraffigheit, of liever de grimmigheit van ſommige Abten, ging buiten de ſchreef. Men heeft 'er gehad die de Monnikken, die 't verbeurt hadden, van 't gezigt beroofden: men heeft 'er gehad, die zulke Monnikken verminkten; en 't eene of 't andere lidt, en ſomtijds meer als een, deeden affnijden. Hoe dat ze met de Monnikken, en met hun leven, gezondheit, en lichaam leefden; daar was, zoo als zy 't begreepen, geen verbeuren aan.

Iemand zal miſſchien denken, laat 'er eens zoo een onverſtand, zoo een hardkop, in de weereld zijn geweeſt: dat is een eenig en byzonder geval; 't welk niet gerekent moet worden. Maar dat blind maken en verminken moet al vry in zwang gegaan hebben:

† Petr. Damianus in ejus Vita.
a Præfat. in ſæculum quant. Benedictin. part. 1.
b Op de Rhyml. Oudheden, pag. 302.

dewijl

dewijl eerſt *Karel* [c] *de Groote*, en daar na de Synode [d] van Frankfort, genootzaakt zijn geweeſt zulke wreedheden op 't ſcherpſte te verbieden.

Petrus Venerabilis, Abt van Kluny, was ganſch niet voor die overmatige ſtraffigheit, noch ook voor die forſſe en norſſe ſtuursheit. *Ik ben gewoon*, zegt [e] hy, *te lijden; en ik ben gewoon wat toe te geeven.* En hy verhaalt hoe dat hy zich in een zeer zwaaren ſtorm, of klooſterſcheuringe, gedragen heeft. Het klooſter had, in die ſcheuringe, als overend geſtaan: een overgroot getal der Monnikken had byſter geholt; en zich in veele zaken ſchandelijk vergreepen. Maar, zeit hy, *ik heb noit degen of zwaard*, dat is ſcherpe tuchtmiddelen, tegen hen in 't werk geſtelt. Nauwelijks heb *ik ze ooit met een bits woord bejegent: gelijk ik my in die gelegendheit gedragen heb, zoo heb ik my naderhand doorgaans gedragen.* En hy geeft te kennen dat hy zich, met die wijze van regeeren, wel bevonden heeft.

Maar hy moet de harde kaſtydingen, ja den kerker zelf, als het noodig ſcheen, en als 'er geen zalf aan ſommige hardkoppige Monnikken te ſtrijken was, niet altemaal afgekeurt hebben. Want op een andere [f] plaats prijſt hy eenen S. *Martinus de Campis*; de zijne onderhoorige Monnikken, als zy 't er naar gemaakt hadden, op die wijze dewelke te Kluny gebruikelijk was, tot bloedens toe deed ſlaan en geeſſelen. Hy voegt 'er by dat hy dikwils de wrevelige en weerbarſtige Monnikken, aan handen en voeten gekluiſterd, in een dniſteren naaren kerker deed zetten; om dus hunne koppigheit door grooten honger en dorſt te breeken. Dan verteit hy noch hoe dat hy een zekeren Monnik, die ganſch naar de ziele dood was, en alle vermaningen in de wind ſloeg, voor zijn leven lang in een graf deed ſluiten. Ten dien einde deed hy een hol onder de aarde, even eens als een grafſtede, gereed maaken: waar in die Monnik, met de gewoonelijke lijkſtaatzien, opgeſloten en begraaven bleef: zoo nochtans dat hem

[c] In Capitulari anni 789. cap. 16.
[d] Synodus Francf. anni 794. cap. 18.
[e] Lib. 6. Ep. 46.
[f] Lib. 2. Miracul. cap. 9.

op zekere tijd een weinig brood en water, om te leeven, toegedient wierd.

Dit alles is maar hiſtoriſcherwijze, en zonder opzigt op *Folkerus*, gezeit. Ook zal ik in zoo een teere zaak, raakende die groote ſtrengigheden, geen oordeel ſtrijken. Maar dit zal ieder een wel toeſtaan dat het een groote kunſt voor een Klooſtervoogd is; den toom der regeeringe op zijn pas te vieren of aan te haalen.

Dit zal een ieder ook buiten twijfel toeſtaan; indien de kerker, in een klooſter, oit noodig was; dat hy noodig was ten tijde van *Folkerus*. Leekebroeders, beter naar dragonders als naar Monnikken gelijkende; die geduurig op de been zijn om te kijven en te krakeelen; het ſtaal aanſtonds in den vuiſt hebben; en het iemand vliegens in 't harte ſteeken; zal men die door de zwaarſte dwangmiddelen niet mogen beteugelen? Zoo de kerker in zoo een gelegendheid afgekeurt word; mag men de koſten wel ſpaaren, van 'er een te bouwen.

8. Dat de Klooſterbroeders van geen hervormen wilden hooren, is zoo wonder of zeldzaam niet: en men heeft het meer gezien dat de Monnikken, als 'er van hervormen geſproken wierd, aan dat oor doof waren. Dit is de reden dat de Vorſten zelf, als ze het noodig achten, zich daar mede bemoeit en de handen aan 't werk geſlagen hebben. Van *Lodewijk g den Goeden* is 't een bekende zaak: en van de andere Keizers kan het ook beweezen worden. Die *h* hadden hunne Afgezondenen of Gemagtigden, in 't Latijn *Miſſi*: dewelken de klooſters moeſten bezoeken; het gedrag der Monnikken en den ſtaat der kloosteren opneemen; en 't geen gebrekkelijk was, den Keizer aandienen: die 'er dan order in ſtelde. En, om van laatere tijden te ſpreeken; de *i* Parlementen van Vrankrijk, voornamentlijk in de zeſtiende eeuwe, hebben zich aan die zaak dikwils gelegen laaten zijn; en 't hervormen doorgedrongen: 't welk men door verſcheide voorbeelden beveſtigd zal vinden by den Heer van *Eſpen*.

Ik zal hier, by deze gelegendheit, by voegen de

g Vide Dom. Van Eſpen in Can. part. 2. tit. 32. cap. 2.
h Ibid. i Ibid.

voor-

voornaamſte oorzaken; dewelke de tucht in de kloosters, volgens het opmerken der verlichtſte mannen, voornamentlijk doet vervallen; en dikwils zoo ſchielijk en ellendig doen vervallen: dat de Monnikken by voorbeeld onder zoo eenen Abt, en de Monnikken onder den volgenden Abt, in zeden en gedrag van malkander verſcheelen als dag en nacht. Van de al te groote ſtrengheit is boven reeds geſproken. Dat de ſlappigheit of laffigheit van een Overſte dikwils voet tot de ongebondheit geeft, is noch beter te vatten als het eerſte.

Dat een Monnik, iets als eigen bezit, al was het noch zoo gering, word voor een voornaame peſt van 't klooſterlijke leven gehouden. Een Monnik doet gelofte van armoede; en mag vervolgens geen eigendom hebben. Heeft hy iets door zijn vernuft of ſpaarzaamheit overgegaart: is hem de eene of andere vereering gedaan; hebben zijne ouders hem iets in de hand geſtoken: dat moet altemaal ten dienſte van 't klooſter zijn: de Overſte heeft 'er het volle bewind over. Dat is wel te begrijpen: de Monnikken moeten als broeders onder malkander leeven: en de eene geen voorrecht hebben boven den anderen. Zoo de eene dan iets van goede vrienden, of van zijne ouders, of anderzins krijgt: daar moeten de anderen op zien. Dat maakt den eerſten moedig en opgeblazen: de anderen vallen d'er dikwils over: zy gunnen 't hem niet: 't is hen leed dat een ander het beter heeft als zy. Daar door moet de eendragt gekrenkt worden; de liefde verkoelen, het morren en knorren aangroeyen. Daarom is het dat alle de klooſterlijke *k* Regels, alle de Dekreeten der Pauzen die daar van handelen, alle de Synoden, dat gebrek op 't alderſtrengſte verbieden; en de overtreeders op het zwaarſte geſtraft willen hebben.

By de Monnikken *l* van Egipten zouw niemand het hart gehad hebben van iets het zijne te noemen: dat wierd voor een zwaare misdaad gerekent. Was het woord *mijn* iemand uyt den mond gevallen; en had hy uyt onvoorzigtigheit gezeit, *mijn boek*, *mijn*

k Zie Haeſteni Diſquiſition. Monaſt. Edm. Martene in Reg S. Bened. D. Van Eſpen in jus Can.

l Caſſian. lib. 4. cap. 13.

pen, *mijn ſchrijftafel*, *mijn kleed*, *mijne kouſſen*; die moeſt 'er wel ſtrenge boete voor doen. Ook word het woord *mijn* in veele andere Regels zeer ſcherpelijk verboden. Op ſommige *m* plaatzen wierd een Monnik, die iets in 't heimelijk bezat, ten minſte na eenige vermaningen, in den ban gedaan: ja, zoo 't al te grof was, uyt het klooſter gejaagt. Maar indien 'er by een Monnik, na zijne dood, iet eigens gevonden wierd; die mogt volgens verſcheide Regels op het kerkhof niet begraven worden; 't was hem eers genoeg, dat hy op een miſthoop begraven wierd.

De pracht in de gebouwen en hoven, de overdaad in ſpijs en drank, de gemakkelijkheit en zachtigheit in de kleedingen, de weereldſche zwier in den inboedel, en in de cieraaden, worden ook als voorboden, ja als een begin, van 't vervallen der tucht aangemerkt. De Geeſtelijke *n* Meeſters hebben 't al over lang beklaagt dat die pracht, zwier, en overdaad, den geeſt der verſtervinge, en de liefde tot de armoede, in de Monnikken allengskens uytdooven. Hier koomt dan by dat die pracht der gebouwen, de lekkere tafel, en wat vorder opgetelt is, de jonge gaſten dikwils bekooren om het kleed in zoo een klooſter aan te neemen; daar zy 't beter dan in hun ouders huis zullen hebben. Die dan met zulk een geeſt, en niet uyt liefde tot verſterving, in 't klooſter gaan; daar heeft men dikwils en doorgaans weinig goeds van te verwagten. Hier uyt volgt ſomtijds ook, en men ziet het door de dagelijkſche *o* ondervinding, dat zulke klooſters, die 't zoo vol op van alles hebben, en door de koſtelijkheit van hunne gebouwen, door de lekkerny der tafel, en door de zwier van hun huisraad, het hoofd boven andere klooſters uytſteeken, het voor een groote eer, zelfs naar de weereld, rekenen; dat ze zoo veele en aanzienlijke aanzoekers krijgen; en dat die aanzoekers jaaren en dagen moeten loopen; en de voorſpraak van groote en magtige perſoonen in 't werk moeten ſtellen, om aangenomen te worden. Daar volgt

m Edm. Martene, ibid.

n S. Bernard. in Apol. ad Guilelm. Abb.

o Vide Dom. Van Eſpen ut ſupra.

noch

noch vorder uyt dat ze zoo veele aanzoekers hebbende; in de keus te doen, dikwils meeſt op de aanzienlijkheit van de aanzoekers en de voorſpraak van magtige perſoonaadjen zien; en die de beſte tekenen van een goeden roep hebben, achter aan laaten loopen. En zulke kloosters, daar 't alles zoo weits en zwierig is, alles om het mooyſte blinkt en praalt, en daar overvloed van alles is, wat hebben die aanloop van weereldſche menſchen? Het eene bezoek is niet weg, of het andere ſtaat aan de deur. Daar heeft men geduurig en geſtadig met weereldſche menſchen, over weereldſche zaken, te praaten: de weereld behoeft 'er niet ter ſluyps en ſteelsgewijs in te kruypen: zy word 'er als met geweld ingevoert. Al dat weereldſch gewoel en geſnap blijft altijd min of meer in 't gemoed zitten: en de geeſt, hoe net en zuiver dat hy zy, word 'er van beſtoven. Voeg hier ten laatſte by dat de meenigte van goederen en bezittingen zorg en beſlommerniſſe baart; en dikwils onderworpen is aan proceſſen. Daar heeft men dan het loopen en draaven, het naloopen van Advokaaten en Gerichtshoven en Vorſten; het klaagen en morren over de wreveligheit, de ongerechtigheit, de baldadigheit, van zulke en zulke perſoonen. Wat kan daar anders uyt volgen, als duizend en duizend verſtrooytheden; en een verſlapping in de kloostertucht?

Om die reden hebben veele luiden van kennis al over lang aangemerkt dat de kloosterlijke tucht zeer dikwils door den overvloed der rijkdommen verſtikt is geweeſt: 't welk hier, als zijnde een zaak die van zelfs ſpreekt, en ieder een bekend is, niet hoeft beweezen te worden. Evenwel is het geen algemeene regel, of een vaſte wet: en men heeft meer als een klooster gezien; daar de groote rijkdom de kloosterlijke tucht geen letzel of afbreuk deed; en haar, om zoo te ſpreeken, ongemoeid liet. *De Benediktyner* Order, zegt *J. p Mabillon, heeft in verſcheide kloosters groote rijkdommen bezeeten: maar onze voorzaaten hebben die rijkdommen wel en behoorlijk gebruykt. In de Abdye van Kluny, zoo als by* Udalricus *te leezen ſtaat, hebben 17 duizend armen op eenen dag*

p Præfat. ad prim. partem ſeculi quarti Benedictinorum.

een redelijke aalmis gekreegen. Zulke exempels zouw men uyt dit werk ook konnen opgeeven: en de Heer *Van q Eſpen* getuigt dat 'er tegenwoordig noch kloosters zijn; dewelke, hoewel dat ze overgroote rijkdommen bezitten, de armoede evenwel en de kloosterlijke verstervingen op het strengste beoeffenen; zeer groote aalmissen geeven, zeer vlijtig op de herbergzaamheit passen; en een goeden geur der kloosterlijke volmaaktheit door ganseh Europa verspreiden.

Om dat het echter zoo een moeyelijke zaak is, in 't midden van zoo groote rijkdommen niet ter zijde af te wijken, en de rêe recht te houden; hebben de eerste Stichters van de Karthuizer r Order begeert dat ieder klooster een zeker en bepaald getal van Monnikken, landbouwers, landeryen, en beesten zoude hebben, en noit boven dat getal zouw mogen gaan. Dit was ook de reden, dat de Instelders van de Bedelende Orders, ziende dat de rijkdom en de onderhouding van het kloosterlijk leven zoo qualijk te paaren zijn, geen eigendom altoos aan hunne kloosters toegestaan hebben. Hier had men dan een volkomen armoede: en vervolgens, zoo zal iemand denken, hier was de kloosterlijke tucht in behouden haven; daar ze van geen storm of gevaar te vreezen had: maar neen: de tucht hield 'er niet langer stand als elders. Ja, dat aanmerkelijk is, de armoede zelf, die dezelve tucht als tot een schoor zoude dienen, heeft de gelegendheit tot het verval van de tucht gegeeven; 't welk aldus bygekomen is. Die Orders kreegen grooten toeloop: en waren in korten tijd zeer vermeenigvuldigt. Men nam alles maar aan, wat aangenomen wilde weezen; als ze door een goeden geest scheenen te koomen; zonder te denken, waar dat zoo eene meenigte van Monnikken de kost haalen zouw. Daar zaten de kloosters met een groot getal Monnikken beladen: inkomsten, om van te leeven, hadden ze niet: het werken kon zoo veel niet opbrengen; en zal veele, die daar toe niet op-

q In Jus Canon. enz.

r Sic refert Robert. Montensis, in Supplem. Sigeberti ad ann. 1133. Item Jacobus a Vitriaco in Hist. Occidentis lib. 2. cap. 18.

gebragt

gebragt waren, niet zeer uyt de handen gevlogen hebben. Men had aan alles gebrek; en men moeſt evenwel leeven, en alles hebben. Men begoſt te zien hoe dienſtig dat het geld was, en men begoſt 'er zijn hart op te zetten. Toen begoſt men het geld, gelijk S. *Bonaventura* zelf zoo weemoedig [f] klaagt, met greetigheit te begeeren: met onvoorzigtigheit aan te neemen: en met noch grooter onvoorzigtigheit te behandelen. Toen begoſt het de *mode* te worden, gelijk hy vorder klaagt, dat de Franciskaner Monnikken, om hunne lichaamen wat goeds te doen, met ganſche hoopen achter 't land liepen. Hy voegt 'er by dat ze de menſchen, daar ze by quamen, laſtig vielen; en met geen ſtichtinge, maar met onſtichtinge der zielen, vertrokken. Toen begoſt men de gunſt van groote en rijke Heeren te zoeken, en al te gemeenzaam met hen om te gaan. De Minnebroeders en Preekheeren, zoo als *Matthæus t Paris* getuigt, *waren noch nauwelijks* 80 *jaaren in de weereld geweeſt; of zy waren reeds de raadsluiden en de boden der groote Heeren: ja de Geheimſchrijvers van Mijnheer den Paus: waar in zy de gunſt der menſchen met al te grooten drift zochten te winnen.* Dan verhaalt hy hoe dat de Paus hun deze woorden met een bars wezen toegedouwt heeft: *Wat is dit te zeggen, Broeders; waar wil dat henen? Hebt gyl. geen gelofte gedaan van een gewillige armoede; en dat gy ongeſchoeid en zonder aanzien naar de dorpen, kaſteelen, en afgelege plaatzen, zoo als Gods werk het vereiſſchen mogt, zoud reizen, om Gods Woord aldaar in alle ootmoedigheit te verkundigen? En beſtaat gy nu, in weerwil van de Leenheeren, hunne woonplaatzen in bezit te neemen? Uw klooſterlijk leven ſchijnt alrêe den geeſt te geeven.*

Vorders, onder den dekmantel van hunne armoede en nooddruftigheit te hulpe te koomen, hebben dezelve Bedelmonnikken, met groote ontruſtinge van de weereldlijke Prieſters, alle middelen in 't werk geſtelt, om meeſter van de teſtamenten en begraaffeniſſen te worden. Daar klaagt S. *Bonaventura* alzoo krachtig over, als over 't voorgaande misbruyk: en

[f] Epiſt. 2. ad Provinciales, &c.

[t] Ad annum 1235.

't ging

't ging hem aan 't hart, dat zijne Order daar door by de ganſche Geeſtelijkheit hatelijk geworden was.

Om dezelfde reden, te weeten om de armoede des klooſters te verligten, wierd ieder aangeſlagen, die maar gelds genoeg in te brengen had. Of hy van Godt geroepen wierd; en of hy de klooſterlijke ſtrengheit zouw konnen draagen, dat wierd zoo nauw niet onderzocht. 't Is wederom het zeggen van S. *v Bonaventura:* en hy zegt wel duidelijk dat het een vuile ſimony is, iemand om zijn geld aan te neemen; dien men anders, indien hy zonder geld quam, afwijzen zouw.

Dit zal zekerlijk ook de reden zijn geweeſt dat de Minnebroeders en Preekheeren, vreezende dat zoo een vette vogel hun weder ontvliegen mogt, hem de klooſtergeloſte of *profeſſy* lieten doen, zonder 't einde van zijn proefjaar uyt te wachten. *De Preekheeren en Minnebroeders*, zegt Chr. *w* Lupus, *die pas opgekomen waren, lieten de jonge aankomelingen de klooſterlijke geloſte doen, zonder een voorgaande proefjaar. Ook namen ze onbequaame perſoonen aan: waar door zy hunne Orders, die de kerke anders zeer dienſtig waren, bezwaarden en bedierven.* S. *Bonaventura* bekeef de Minnebroeders over dat verhaaſten van de geloften. De Pauzen toonden hun ongenoegen daar over, en maakten d'er zeer veele *x* Dekreeten tegen: doch de Minnebroeders lieten S. *Bonaventura* kyven: en de Preekheeren, zoo wel als de Minnebroeders, lieten de Pauzen hun ongenoegen toonen, en Dekreeten op Dekreeten maaken: het verhaaſten van de klooſterlijke geloften ging zijn ouden gang: zoo verre, dat de Kerkvergadering van *y* Trenten genootzaakt wierd alle zoodanige geloften, die voor 't einde van 't proefjaar gedaan wierden, nietig en van geener waarde te verklaaren.

Die jonge gaſten, dus Monnik geworden eer zy

v In Apol. Quæſt. 18.

w In Canones, tom. 3. pag. 627.

x Vide Dekreta Innocentii IV & Bonifacii VIII; in Sexto Dekretal. Vide etiam Dominum Van Eſpen in jus Can. part. 1. cap. 2.

y Seſſ. 25. cap. 16. de Regular.

wiſten

wiſten wat een Monniks leven was, en verdronken eer dat zy water kenden, waren niet zeer bequaam om naar die harde tuchtlieſſen te leeven. Zy waren echter t'ſcheep; en moeſten een groote zee over: wat dan gedaan? Men ging al zijn ☿ vernuft inſpannen, om den Regel door ſpitsvinnige uytleggingen te verzachten: men zag deezen en geenen op zijne hand te krijgen, om die uytleggingen aan de Pauzen op 't ſmakelijkſte voor te ſtellen; en verſcheide verzachtingen van de Pauzen te verwerven. Dus week men van den ouden Regel af; en als het hek voor de ruimigheden eens open gezet was; was 'er langer geen houden aan.

Om tot een beſluit te koomen: dat de Monnikken de *a* biecht van weereldſche menſchen zoo mans- als vrouws perſoonen hooren; moet zekerlijk ook onder de voornaame oorzaken van de bezwijkende klooſtertucht gerekent worden. Het geſchiedt ſomwijlen dat de Monnikken, die tot het biecht hooren geſchikt worden, in de deugd en 't klooſterlijke leven noch niet behoorlijk geoeffend en geveſtigt zijn. Waar uyt dan dikwils volgen moet dat zy, in de plaats van de zondaars te zuiveren, zelf beſmet en bezoedelt worden; en eindelijk ganſch en geheel in den modder vallen. Daarom word 'er in de Ordonantziën van de klooſterlijke Orders zoo ſcherp en ernſtelijk aanbevolen; dat men dat ampt geen andere Monnikken, als van een langbeproefde deugd, en van een rijpen ouderdom, zal hebben op te leggen. Maar die les word niet altijd in acht genomen: de Overſte zelf word ſomwijlen in de keur bedrogen: men heeft ſomtijds weinig keur en geen verſchot van bequaame Prieſters, enz.

Maar het word tijd, deze Aantekening te ſluiten: en een einde van eene onaangename ſtoffe te maaken.

9. Het geſlagt van *Grouſtins* had van *b* ouds den naam van *Sirtema* gevoert: doch *Grouſtins*, zoo het ſchijnt, was eene verkorting van *Graveſtein*: want deeze *Wibo*, van wien alhier geſproken word, ſtaat

☿ Dominus Van Eſpen ut ſupra.
a Idem part. 1. tit. 32. cap. 1.
b P. Winſemius Vrieſſche Hiſt. pag. 259.

op een andere [c] plaats by *P. Winſemius* vermeld onder den naam van *Wybo Graveſtein:* die anders ook *Scherne Wibe* wierd genoemt. Dit veranderen van *Stein* in *Stins* dient ook tot bewijs dat het woord *Stins*, 't welk by de Vrieſſche Hiſtoriſchrijvers zoo gebruikelijk is, en een Slot betekent, het zelfde is met *Steen* of *Stein.* Dit *Steen* of *Stein*, gelijk *L. Meyer* in zijn [d] *Woordenſchat* ook aantekent, was een Heeren huys, ſlot, of toren; en vervolgens niet onderſcheiden van een *Stins.* Van dit *Steen* of *Stein*, hebben verſcheide ſteden, dorpen, en ſloten, hunne benaming gekreegen en tot noch toe behouden: als Raveſtein, Yſſelſtein, Loveſtein, Falkenſtein, Steenwijk, Steenbergen, enz.

10. Ik heb boven reeds aangetekent dat het van ouds ieder een niet vry ſtond zijn Bisdom, of zijne Paſtory, te verlaaten. Daar konnen evenwel genoegzaame redenen zijn, om zijne ontſlaging te verzoeken; en iemand zouw konnen vraagen of de ongeregeldheit der kudde zoo een genoegzaame reden is: en of *Jakob de Zeeuw*, gemoedshalve, zijne Paſtory in zoo een gelegendheit wel mogt verlaaten. Hier op zal ik maar antwoorden dat *Innocentius III*, in zijnen brief aan den Biſſchop van Kagliari, zes gevallen optelt; in dewelken een Biſſchop zijne ontſlaging verzoeken mag; 't welk eenen Paſtoor, naar gerade, kan toepaſt worden. Een Biſſchop mag zijn afſcheid verzoeken, 1. Indien hy ſchuldig is aan een groffe en zwaare misdaad: 2. Indien hy al te zwak van lichaam is: 3. Indien hy geen genoegzaame kennis en geleerdheit heeft: 4. Indien zijne gemeente al te quaad van leven is: 5. Indien hy de oorzaak is van een groote verargernis: 6. Indien hy *Irregulier* geworden: of, als hy Biſſchop wierd, Irregulier was: dat is, een *Kanonijk* beletzel had; om zoo een ampt aan te neemen, of te bedienen. Daar ziet men dat iemand van hooger hand toegeſtaan word, zijn afſcheid van de gemeente, om haare boosheit, te neemen. Maar de Paus verſtaat het alzoo; *Indien zoo een gemeente in 't quaad verhard, en zoodanig verbaſterd is; dat 'er de Biſſchop, met alle zijne vermaningen en zorgvuldigheden, niet goeds*

[c] Op het jaar 1480. [d] Derde deel.

uyt-

uytrechten kan: indien de ſchaapen in wolven veranderen: en in plaats van onder den Biſſchop te ſtaan: hem ſarren en tarten.

In zoo een gelegendheit heeft S. e *Martyrius*, Biſſchop van Antiochie, zijn affcheid van zijn volk genomen. Ganſch Antiochie ſtond over end van tweedragt en vyandſchap. Kyven, oprokkenen, quaad ſtooken, vechten, doodſmyten, was 'er dagelijkſch werk. De Geeſtelijkheit was alzoo moetwillig en uytgelaten, en reed zoo wel op ſtelten, als de gemeente. Wat de Biſſchop preekte en vermaande: en of hy ze met goedheit of quaadheit onderging: en veele dingen noch inſchikte, 't was verlooren gepreekt, vermaand en ingeſchikt. Zoo klom hy dan op den preekſtoel, en zeide overluid voor de ganſche vergadering: *Ziet, ik verlaat een ongehoorzaame Geeſtelijkheit, een wederſpannig volk, en een bedorve kerk: zoo nochtans dat ik de Biſſchoppelijke waardigheit aan my houde.* En daar mede liet hy hen zonder Harder zitten. Evenwel, zoo lang als 'er noch eenige goede en deugdzaame luiden in de gemeente zijn; wil S. f *Auguſtinus* de kudde niet verlaaten hebben. *Dan paſt het niet*, zegt hy, *dat men de goeden zouw verlaaten om de quaaden: maar men moet de quaaden verdraagen om de goeden.*

11. Het *gemakkelijk leven*, enz. In 't Latijn, by *Sibrandus Leo*, ſtaat *luxum Sacerdotum*: dat wat harder luid als 't *gemakkelijk leven*. Maar om dat *Sibrandus* hem over zijne regeeringe prijſt, wil ik denken dat de toegevendheit van den Abt niet al te verre ging. Evenwel zouw ik 'er geen borg voor blijven: want een Abt; die kleine geleerdheit had; die zich van ongeregelde menſchen liet opligten; en zoo los in 't belooven was; kan zeer ligt in 't mennen van de wagen al te verre buiten 't ſpoor gereeden hebben. Ik heb boven al van de al te groote toegeevendheit en de al te groote ſtraffigheit geſproken. Ik zal hier noch aanmerken dat de Meeſters van 't kloofterlijke leven, gelijk zy de al te groote ſlappigheit en toegeevendheit ten hoogſte misprijzen: van de andere kant de ſtraffe grimmigheit, ſtuursheit, en hardig-

e In ejus vita.

f Dans la vie de S. Barth. des Martyrs, pag. 66.

heit

heit der geeſtelijke Overſten op het lelijkſte afſchilderen. *Bernardus*, Abt van Kaſſino, heeft *g* het geweldig op die Abten gemunt, die altijd grimmig en gramſtoorig zien; die altijd in hun gemoed als ontſtelt zijn. *Smaragdus h* mag niet lijden dat een Abt onverzettelijk en ſtyfkoppig zy; altijd op zijn ſtuk blijve ſtaan; geen vertoog plaats geeve: altijd nadenkend zy; en als hy geen quaad ziet doen; evenwel denkt dat 'er quaad gedaan word. S. *i Dorotheus* heeft het tegen die Overſten die altijd knorren, en kyven, en haſſebaſſen; of die zich ſtooren over de geringſte fouten; en alles, in zaken van minder belang, tot den leſten draad uytpluizen. S. *k Benedictus* geeft voor al deftige leſſen tegen de onmatige en onbeſcheide ſtraffigheit. *Als men 't roeſt van een ketel al te hard afſchrappen wil*, zeit hy, *zouw de ketel ligtelijk breeken*. Daarom was het dat de Eerwaardige *l Eigil*, Abt van Fulden, de beuzelachtige aanbrengers en de oorblazers niet te ſprake wilde ſtaan: weetende dat zulk aanbrengen maar diende, om zijn gemoed te ontruſten.

Men had ſomtijds Abten, die geen beſcheidendheit in 't regeeren en beveelen gebruykten: als ze de Monnikken maar lieten werken dat ze zwoegden, en 'er ſchier by neder vielen; dan meenden ze, daar waren geen grooter meeſters in 't regeeren als zy. Om maar een voorbeeld by te brengen: *Ratgarius*, Abt van Fulden, ſcheen van dat verſtand te zijn dat het ganſche geheim der regeeringe beſtond, in de Monnikken door zwaaren arbeid uyt te mergelen en af te matten. Hy *m* ging zoo grof en onbezonnen te werk dat de Monnikken ſchier aan 't muiten ſloegen, en met ganſche hoopen verliepen. 't Werk, dat ze deeden, was zeer pijnelijk en laſtig: en 't was niet als van werken dat hy ſprak: werken en arbeiden lag in zijnen mond beſtorven. Zelfs gunde hy hun de vryheit niet, om den goddelijken dienſt op werkdagen te doen: als of 'er meer aan 't werken

g In Reg. S. Bened. ad cap. 64.
h In Reguſ. *i* Doctrin. 17. *k* Cap. 34.
l In ejus vita apud Mabillon Secul. 4. Bened. part. 1.
m Sibillus Supplex Fuldenſium ad Carole M. apud Edm. Martene in Reg. S. Bened. ad cap. 64.

als

als 't bidden gelegen was. Ten minste zouw men denken dat zy de feestdagen vry hadden, en dan zullen uytgerust hebben. Neen: werkdag, of geen werkdag, daar wierd niet op gezien: of, om eigentlijker te spreeken, hy schafte verscheide feestdagen op eigen gezag af; om de Monnikken aan 't werken te houden. Wierd het leezen van den Goddelijken dienst op werkdagen verboden, en wierden de feestdagen afgeschaft; zoo kan men wel denken dat de boeken, en de boekoefening, niet veel beter zullen gevaren hebben: en ze voeren ook niet beter. 't Studeeren wierd hun verboden; de boeken wierden weggenomen: daar was niet te doen, als geduurig en zonder ophouden te werken. Ten minste, zoo zouw iemand ligt denken, zal hy dan voor den nooddruft gezorgt hebben. Maar neen: niemand kreeg kleederen genoeg, om zich behoorlijk te dekken en te warmen: zy mogten 't lichaam warm houden met werken. Wierd iemand ziek, die mogt zien hoe dat hy 't stelde; en weder op de been quam: maar geneesmiddelen wierden hem niet gegeeven. Doch van de geneesmiddelen der Monnikken is elders gesproken; en getoont dat meer andere Kloostervoogden, zelfs van 't beste slag, op dit stuk vry streng of vies zijn geweest. Daar waren noch verscheide Monnikken in 't kloosster gebleeven; die 't zoo lang uythardden als hun mogelijk was. Maar als ze zagen dat het niet langer te harden was, begost hun het hoofd ook om te loopen. Zy weeten geen beter raad, als dat ze den Keizer (*Karel den Grooten*) kennis van zaken geeven: en stellen een Smeekschrift op, daar zy hem den gansehen handel van den Abt, gelijk die zoo even beschreeven is, voor oogen stellen.

Nu dat we de lijst der Abten voltrokken hebben; zullen wy weder tot de dorpen van dit Delienschap (van Sexberum) keeren.

FEYRDIGUM.

In dit dorp / door de vandeling Fyrdgum en Fytgum genaamd / en onder de Grietenye Kerk van Fyrtgum, enz.

nye van Barra-deel en het Dekenschap van Serbierum gelegen / stonden de Stinzen Fornia, Kamstra, en Selgersma. De kerk / die honderd goudguldens aan inkomsten had / moest den Proost van S. Jans kerk te Utrecht 7 Postulaatguldens opbrengen

MYNDERSGA,

Mynderga, Kerk, Patroon, enz.

Anders Mindersga / en van ouds Mindersherke / een treffelijk dorp / is onder dezelf de Gietenye en het Dekenschap van Serbirum gelegen: en heeft van ouds met de Stinzen Hermena, Tressinga, en Folopta, of Folta, gepronkt.

De jaarmarkt valt 'er op den eersten Zondag na S. Bartholomæus: dewelke / zoo als hier upt te gissen staat / de Patroon der kerke zal zijn geweest. Deze (1) kerk had van ouds een hoogen spitzen toren; die ruim over honderd jaaren omgewaayt / en noit weder opgebouwt is. De Pastory bragt 140 goudguldens op / het Vikarisschap honderd. Dan waren d'er twee Prebenden van honderd goudguldens: en een derde / die voor den koster was / van vijf-en-zeventig diergelijke guldens.

De Heer en Meester Robertus of Robyn van Staveren was den Heer Bernard van Bentum in het Pastoors ampt van Mindersga opgevolgt; en wierd in t jaar 1522. door Johan Ingenwinkel tot deszelfs Kommissaris over 't Aartsdiakenschap van Westergo aangestelt. Hier nevens de brief der aanstellinge:

JOhan *Ingenwinkel*, Protonataris van den Apostolisschen Stoel, Proost en Aartsdiaken van S. *Jans* kerk te Utrecht, wenscht allen en ieder

der een .... Uluiden zy kundig dat (2) wy grootelijks betrouwende op de wettigheit, het goed beleid, het geloof, en de vroomigheit van *Robertus van Staveren*, Paſtoor te Mynaartsga, hem voor dit tegenwoordig jaar, te rekenen van Kersdag 1522 tot Kersdag 1523, door den inhoud deezes aanſtellen tot onzen algemeenen Kommiſſaris over het ganſche Aartsdiakenſchap van Weſtergouw, en van 't Nieuwe Land het Bilt. Zoo dat wy hem een volle, algemeene, en vrye magt en een byzonder bevél geeven om, ter behoorlijke uytvoeringe van zoodanig Rechtsgebied, Landdekens onder ons Zegel en op onzen naam aan te ſtellen en te magtigen; en vorder om dezelven, des noodig zijn, te herroepen, af te zetten, en de beoeffening van dat ampt te verbieden; mitsgaders om een anderen Landdeken, of andere Landdekens, in hunne plaatze te verkiezen. Voorts geeven wy den gemelden Meeſter *Robertus*, onzen Kommiſſaris, volle magt om door zich zelven, of, als hy de zaak niet bywoonen kan, door een ander of meer anderen, van alle zaaken tuſſchen kerkelijke en weereldlijke perſoonen, of tuſſchen genootſchappen en kollegien, 't zy dat het t'eenemaal geeſtelijke of gemengde, huwelijkſche, ſtraffchuldige, burgerlijke, of geldzaken zijn, eindelijk van wat ſlag of hoedanigheit dat ze mogen zijn, 't zy dat ze door zijne voorzaaten begonnen of niet begonnen zijn, op alle plaatzen, mits dat het een bequaame en gevoeggelijke plaats van ons Aartsdiakenſchap zy: om, zeg ik, van zulke zaaken kennis te neemen: en dezelve te beſlechten en te eindigen: vorders om de kerken, parochien, perſoonen,

ſoonen, en plaatzen, onder 't zelve Aartsdiakenſchap behoorende, te bezoeken: om 'er te preeken: Synoden te houden: en om 'er, 't zy amptshalve, 't zy op het verzoek der partye of van onzen Fiskaal, onderzoek te doen naar de booze feiten, uytſpoorigheden, vergrypingen, misdaaden, en verzuimeniſſen, zoo van enkelde perſoonen als van genootſchappen, zelfs ook van Dekens: en om 'er ſtraffe over te pleegen: wijders, om (3) den ban, de opſchorſſing van de bedieningen, het interdikt, en andere ſtraffen en ſtrafvonniſſen, zoo tegen enkelde perſoonen, als tegen genootſchappen, kerken, parochien, en andere plaatzen, uyt te ſpreeken en af te kundigen: ook om zulke ſtrafvonniſſen te lichten: en die 'er in vervallen zijn, te ontſlaan en te ontheffen: voorts om de verzuimeniſſen, de uytſpattingen, en de gebreken der Dekens, goed te maaken, te beſtraffen, en te bekeuren: om alderhande perſoonen, geeſtelijke en weereldlijke, uyt wat plaatze van ons Aartsdiakenſchap dat het zy, naar zijne woonplaats, of elders naar een veilige, eerlijke, en betamelijke plaats, te ontbieden en te dagvaarden: zelfs om den weereldlijken erm, indien het noodig is, te hulp te roepen. Noch al vorder, om de genen die heimelijke huwelijken aangaan, of dezelven bywoonen, te ſtraffen, en weder te ontſlaan: om zulke perſoonen die in kerkelijke ampten, 't zy met of zonder zielzorg, zonder een wettige inſtellinge getreeden zijn, of zich dezelven aangematigt hebben, te bekeuren, te beſtraffen: en, zoo het noodig is, af te zetten. Eindelijk, om vorders alles in 't algemeen en byzonder te doen: 't welk in of omtrent het bovenſtaande nood-

noodzakelijk of eenigerwijze dienſtig mag zijn; al wierd daar toe een naarder magt vereiſcht als in den tegenwoordigen brief uytgedrukt ſtaat. Laatſtelijk, en in 't algemeen, om alles te doen, 't welk tot het gemelde ampt behoort, of daar de Landdekens of Kommiſſariſſen aldaar toe gerechtigt zijn: of tot noch toe, 't zy volgens het recht of eenige ordonantzie, 't zy uyt kracht van eenig voorrecht of van de gewoonte, gerechtigt zijn geweeſt. . . . . En, op dat 'er geen voet toe gegeeven werde dat de kerken of kerkelijke ampten langen tijd open ſtaan: zoo begeeren wy dat onze Kommiſſaris voornoemd de wettelijke afkundigingen van zulke kerkelijke ampten zal mogen doen, en de wettelijke beveſtiging zal mogen verleenen: zelfs als ze met de zorg der zielen beladen zijn: en daar toe geeven wy hem de vereiſchte magt.

Weshalven wy uluiden altemaal, en ieder van ul. in 't byzonder, op de deugd der heilige gehoorzaamheit, en op den ban en de opſchorſſing van uwe bedieningen, wel ſcherpelijk beveelen en gebieden dat gy den voornoemden Meeſter *Robertus* onzen Kommiſſaris, en de Landdekens door hen aan te ſtellen, in alle en iedere zaken zult hebben te gehoorzamen, en op hunne beveelen met eerbiedigheit acht te geeven. Anders zullen wy de vonniſſen, die door hem of door zijne ondergemagtigden behoorlijk gevelt zullen worden, met Godt onverbreekelijk doen onderhouden: zoo nochtans dat de tegenwoordige Magtbrief, als 't gemelde jaar zal verſtreeken zijn, geen kracht meer zal hebben. Tot oirkonde, enz.

AANTEKENINGEN.

1. Naar 't ſchrijven van de Vrieſſche [a] Geſchichtboeken heeft de kerk, mitsgaders het ſlot *Hermana*, hier al geſtaan in 't jaar 806. In dit jaar, zoo als ze ſchrijven, is de zee in een grooten ſtorm over Vriesland geloopen. Een groot getal van beeſten liet 'er het leven en dreef zeewaart in: de graanen, en al 't wintergewas, ſpoelde weg. Doch om dat het by dag gebeurde, zijn 'er niet meer als vier of vijf honderd menſchen verdronken. 't Water bleef 'er den ganſchen winter tot diep in den zomer ſtaan: en daar door is het geſchiedt dat de kerk van Minnertsga, als ook het Heerenhuys *Hermana*, door 't geduurig aanzwalpen van 't water, ingeſtort zijn. Toen zijn 'er wederom veele menſchen, die daar op gevlugt waren, ten deele door 't inſtorten van de ſteenen verplettert, ten deele in 't water gevallen en verdronken.

2. Het is zeer gemeen, en men ziet het honderd, en duizend, en honderd duizend-maal, dat de Perſoon, die in de Opene brieven, Brevetten, Bullen ſpreekt, als hy van zich zelven ſpreekt, het meervoudig getal gebruykt. *Wy wenſchen de Zaligheit: Wy hebben verſtaan: Wy vergunnen en geeven de magt. Wy beveelen*, enz. Iemand zoude ligt zeggen of denken: dat is in Keizers en Koningen noch in te ſchikken; maar voor Geeſtelijke perſoonen, voornamentlijk voor een Aartsdiaken of een Prooſt, ſtaat het al te grootſch. Ja 't ſchijnt niet veel beter te ſtaan, zal hy vorder denken, als of iemand zich zelven voor al de weereld prees. Doch 't gebruyk kan miſſchien, in zulke zaken, eenige verſchooning geeven: maar hier in wil ik nu niet treeden. Ik wil nu maar de Oudheit van dat gebruyk onderzoeken; en zal toonen dat niet alleen Koningen en Vorſten, maar ook Abten en Geeſtelijke Overſten, al voor de tijden van *Karel den Grooten* van zich zelven in 't meervoudig getal geſproken hebben. De geleerde *Papenbrochius* ſchrijft [b] ergens dat de oude Franſche Koningen, tot

[a] Zie Andr. Cornelius en P. Winſem. op het jaar 806.
[b] In Propylæo, &c.

na

na den tijd van *Dagobertus* toe, in het opſtellen van hun' Opene brieven, zich noit bedient zouden hebben van 't meervoudig getal: dat is, dat ze noit aldus geſproken zouden hebben: *Wy doen een ieder kond: Wy hebben verſtaan: Wy gebieden*, enz. Indien 'er eenige brieven gevonden worden, daar de ouder Koningen aldus ſpreeken, die houdt hy voor onechte en verdichte brieven. Zelfs zouw hy wel laatere brieven, als die van *Dagobertus* neeven, in twijfel trekken. Doch *J. c Mabillon* ſpreekt hem op dit ſtuk tegen: als hebbende een goed getal Opene brieven der oude Franſche Koningen gevonden, daar niets op te zeggen valt; en die men van geen valsheit verdagt kan houden; ten zy dat iemand alles, of hy 'er reden toe had of niet, in twijfel wilde trekken. In die brieven gebruyken de Koningen zeer dikwils het meervoudig getal. *Klodovæus* in den brief dien hy na den Gottiſſchen oorlog aan de Biſſchoppen ſchreef, zegt altijd: *Wy zouden gaan: Wy beveelen: in Onze vrede: Ons volk.* Hetzelve zal men in de brieven van *Theodoricus*, *Childebertus*, *Sigebertus*, en meer andere Koningen vinden.

Maar dit was niet eigen aan de Koningen van Vrankrijk; andere Koningen, en de Keizers zelf, hadden die gewoonte ook. Om nu maar van de Gottiſſche Koningen te ſpreeken: *Athalaricus*, ſchrijvende aan den Raad van Romen, ſpreekt van zich zelven in 't meervoudig getal: *Neceſſarium duximus*; *Wy hebben 't noodig geoordeelt: Minimè dubitamus*; *Wy twijfelen geenzins.* Zoo doet hy ook in zijne andere brieven die by [d] *Caſſiodorus* te leezen ſtaan. Zoo doen de andere Gottiſſche Koningen of Koninginnen ook; als [e] *Amaleswenta*, *Theodahadus*, *Gudelina*, *Vitiges:* hoewel dat *Gudelina*, als ze aan de Keizerinne ſchrijft, van zich zelve dikwils in 't eenvoudig getal ſpreekt. Dat de Keizers en veele andere Koningen, van zich zelven ſpreekende, het meervoudig getal plagten te gebruyken, behoef ik nu niet te bewijzen; als zijnde een zaak, die geduurig in de Hiſtorien vermeldt word.

Hetzelve kan ook van Abten, en andere perſoo-

[c] De Re Diplomat. lib. 2. cap. 6.
[d] Caſſiodor. Variarum, lib. 8. [e] Ibid. lib. 9.

nen van laager rang, beweezen worden. *Aredius*, Abt van Attane of S. *Hyrier*, die onder Koning *Sigebertus I* leefde, begint zijnen *f* brief met het eenvoudig getal *ego*: maar dan ſpreekt hy altijd in 't meervoudig getal: behalven dat hy den brief aldus ondertekent. *Ego Aredius*; *Ik Aredius*.

Een ander Abt, met naame *Ephibius*, begint zijn *g* teſtament met deeze woorden, *Ego Ephibius . . . teſtamentum meum trado*: Ik, *Ephibius*, enz. Maar dan ſpreekt hy altijd in 't meervoudig getal.

Karel h Martel, die geen Vorſt of Koning maar des Konings Opper-hofmeeſter was, ſpreekt van zich zelven ook in 't meervoudig getal. Het zelve doet *Caſſiodorus* ook in veele *i* brieven, die hy op zijn eigen naam aan luiden van groot aanzien ſchrijft.

Voor de genen, die met zulke opmerkingen gediend zijn, zal ik hier byvoegen dat de Vorſten zoo wel als de groote Heeren, ſchoon dat ze van zich zelven in 't meervoudig getal ſpraken, echter dikwils gewoon waren te beginnen met *Ego* of *Ik*. Zoo ſpreekt *Karel Martel*: *Ego . . . : k Carolus Major domus, . . . cogitans caſum humanæ fragilitatis, . . . idcirco donamus.* Doch *l Caſſiodorus* laat *Ego* achter, en begint zijn negenden brief met deeze woorden: *Sciens ab eis contrarium poſſe credi, propoſiti noſtri votum edictali tenore m permiſimus.*

Op dit gebruyk, van zich zelven in 't meervoudig getal te melden, wil ik niet ſmaalen: men kan het ten goede duiden; en ik wil 't by 't verkeerde einde niet grijpen. Maar dit ſchijnt miſſelijker te ſtaan, dat men zich zelven in brieven of in openbaare akten prijſt; of met lof en hoogdravende eertijtels vermeldt. Echter zijn 'er tijden geweeſt, dat groote Heeren op dat ſtuk niet zeer vies ſcheenen te weezen; en dat de menſchen zich aan zulk prijzen niet zullen geſtoort hebben. *Willem n van Partenai*, in een voorrecht, dat hy de Abdye van S. *Jean d'An-*

f Apud Mabillon ibid.
g Ibid. *h* Zie W. Heda, . . . pag. 28. en 30.
i Caſſiod. Variarum, lib. 11.
k Apud W. Hedam, pag. 28. *l* Variar. lib. 11.
m Al. proviſimus.
n Biblius de Comitib. Pictav. pag. 395.

gelis

gelis vergunt, meldt zich zelven met deze woorden: *Ego Wilhelmus, generositate maxima dotatus*: dat is, *Ik Willem, met zeer groote edelmoedigheit begaasd.* Een ander schijnt geen nedriger taal te voeren, als hy dus van zich zelven spreekt: *Ik o Pontius, voortreffelijke Graaf van 't Landschap Givaudan; van een deftig leven en gedrag.* Zoo vindt men de Keizerlijke en Koninklijke brieven zeer dikwils op deeze of diergelijke wijze ondertekend. *Het teken van den Alderdoorluchtigsten Koning Karel, Het teken van den Onverwinnelijksten Keizer Otto. Rogerius*, Koning van Sicilië, geeft p zich een tijtel die ruim zoo grootsch en hoogdravend is: *Rugerius, Gode in Christus zeer getrouw, een magtig Koning, en de helper der Christenen.*

Hugo, Graaf van Kampanje, onziet zich niet, zich zelven den tijtel van Majesteit te eigenen. *Deezen q brief heb ik door het Zegel onzer Majesteit doen bezegelen.*

Ja de Bisschoppen zelf moeten geen onbetamelijkheit of misstant, in zulke een wijze van zich zelven te prijzen, gezien hebben: *Audoënus*, in 't leven *S. r Eligius*, geeft *Eligius* en zich zelven den eernaam van Heilige mannen. S. *Willehadus* noemt zich zelven, en S *Lullus*, mannen van t kennis en verstand. *Anastasius*, beter bekend onder den naam van den *Bibliothekaris* v, vermeldt zich zelven met deze woorden: *Anastasius, de Bibliothekaris, Goede lief* of *aangenaam.* De Abt *Gerardus*, die het leven van den H. Bisschop *Romanus* w beschreeven heeft, noemt zich zelven in de Voorrede *een eerwaardigen Vader der Monnikken.*

't Is dan geen wonder dat de Bisschoppen zich somwijlen den tijtel van *Serenitas* aangematigt hebben: een tijtel, dien de Keizers en Koningen niet beneden hunne waardigheit achten: en die ten minste zoo hoog, of noch hooger luidt, als doorluchtigheit. *Adjerunt Serenitatem nostram*, zegt x *Ada-*

o Mabillon de Re Dipl.
p Sicilia Sacra, lib. 4, pag. 14.
q Ap. Mabillon, &c.
r Lib. 2. sub initium. f In Vita S. Bonif.
s Bonæ Industriæ. v In Scholiis ad 8. Synodum.
w Zie Analecta Mabillonis tom. 1, pag. 107-110.
x Vide Mabill. de Re Diplom.

lardus Biſſchop van Givaudan. *Serenitatis noſtræ*, zegt *y Gauſlinus* Biſſchop van Toul. Ja *Bruno*, Biſſchop van Langres, geeft zich zelven den Koninklijken tijtel van Majeſteit. In *z* de ondertekeninge noemt hy zich zelven *geringen Biſſchop:* maar in den brief zelf ſpreekt hy aldus: *Hy is by onze Majeſteit gekomen.*

Iemand zoude die weitſche ſpreekwijzen miſſchien op de vleyery der Notariſſen geſchoven willen hebben: en, indien ze alleen in openbaare akten of diergelijke brieven gevonden wierden, zouw men die uytlegging ligt laaten doorſchieten. Maar in de woorden van *Anaſtaſius de Bibliothekaris*, en van S. S. *Willehadus* en *Audoënus*, koomen geen Notariſſen te pas. De geleerde *Mabillon*, van deze zaak ook ſpreekende, meent dat men omtrent de middelſte eeuwen, als ieder met alle zijne tijtels als uytgedoſt moeſt worden, en op het deftigſte voor den dag koomen, geen trotsheit in die ſpreekwijzen gezien zal hebben.

Om dat we nu van Majeſteit en weitſche tijtels geſproken hebben; zal ik de vryheit neemen van hier by deze gelegendheit aan te tekenen dat de tijtel van Majeſteit ſomwijlen ook door byzondere Schrijvers aan de Pauzen gegeeven is. Zoo ſchrijft *a Petrus*, Abt van S. *Remy*, aan Paus *Alexander III Wy hebben het bevel uwer Majeſteit met behoorlijke eerbiedigheit ontvangen. Stephanus b Tornacenſis*, of Biſſchop van Doornik, ſchrijvende aan *Lucius III*, laat deze woorden in den brief vloeyen: *uwe Majeſteit.* En *Arnulphus*, Biſſchop van Liſieux, heeft dien zelven tijtel *c* meermaals aan den Paus *Alexander III* gegeeven. Maar deze Biſſchop, zoo als het ſchijnt, was vry veil met den tijtel van Majeſteit; dien hy ook aan *Hugo*, Biſſchop van Rouane, medegedeelt heeft.

3. Zoo als de woorden luiden, valt 'er op deze magtgeeving, tot noch toe, niet veel te zeggen. Maar dewijl in dit ganſche werk, zoo dikwils en zoo veel van bannen, opſchorſſingen, en interdikten geſproken word; en dewijl zulke ſtrafvonniſſen dikwils

y Ibid. *z* Perardi Monumenta Burgund. pag. 67.
a In Epiſt. ad Alex. 3.
b Epiſt. 90. *c* Ep. 26. 51. 55, &c.

zeer

zeer loſſelijk, en met al te groote voorbarigheit, zelfs om 't verlies van tijdelijke goederen, uytgeſproken wierden; wil ik hier maar aantekenen dat deftige mannen die ſchielijkheit, in 't vellen van banvonniſſen, dikwils afgekeurt en mispreezen hebben. Die Kerk-overſten, zegt *Johan d Gerſon, die om tijdelijke ſchade te verhoeden, of weereldſche goederen te behouden, geſtadig in den ban doen, en vervolgens het vonnis des eeuwigen doods uytſpreeken; doen even als iemand, die een vlieg van zijn buurmans voorhoofd willende jaagen, de vlieg met een bijl doodſmijt, en aldus zijnen buurman de herſſenen inſlaat. Of ik zal zeggen dat hy doet als iemand, die een ligte wonde in den voet van een paard zullende geneezen, den voet vliegens aan ſtukken breekt, en het paard om hals brengt.* Daarom zegt hy ook dat de zelfde Overſten, met het Geeſtelijk zwaard ter bewaringe van weereldſche goederen zoo loſſelijk te gebruiken, al in zijnen tijd een groote verwarring en ontroering in de kerk gebragt hadden; en dat die Evangeliſſche ſtraffe daar door tot een uyterſte kleinachting gekomen was. En ſommigen zouden wel van die gedagte zijn, zegt hy, dat het genoeg ware de aantaſters der kerkelijke goederen door lichamelijke ſtraffen, als door een geldboete, of door een lichamelijke gevankenis, of door 't aanſlaan van hunne eige goederen, te beteugelen. Die maar de Hiſtorien van onze Nederlanden geleezen heeft, zal genoeg gemerkt hebben, hoe dat men met de banvonniſſen en interdikten plagt te ſpeelen. Daar waren honderd en noch eens honderd manieren, om ſchier onvoorziens in den ban te vallen. Dat was een baantje voor de Prooſten en Aartsdiakenen, om aan geld te koomen. Men dagvaarde zoo een perſoon; men ſpande de Vierſchaar, men deed getuigen koomen; men had Advokaaten en Fiskaals: alles voor rekening van zoo een bannelling. Dan ſtond 'er geld toe; 't welk voor de ontheffinge van den ban moeſt opgebragt worden: die niet by den gelde was; moeſt het haalen daar het was: geld was de boodſchap. Had iemand het hart, van zich aan geen ban te kreunen; wee zoo een hardkop: het land, ja bynae de ganſche weereld, wierd hem te naauw gemaakt.

BOU-

d De Poteſt. Eccleſ. cap. 4.

BOUNIGUM.

Beetgum. Bounigum / dooz de wandeling Beetgum / onder de Gzietenye van Menaldum-deel en het boozmoemde Dekenschap gelegen / was eertijds Badegum genaamd: om dat de kerk van een wijd water beſpoelt wierd / daar iemand in baaden kon. Onder Beetgum is gelegen de vermakelijke buurt Dyxrahuizen: daar de erfelijke ſloten of ſtinſſen Buwma en Aysma ſtaan.

Onder Beetgum ſtaat het Heerenhuys Terhorne; 't welk booz deezen Hoffels Martna toegekomen heeft: en naderhand van de Hoogedele Zwartzenburgen bezeeten is geweeſt

Kerk, Vikariſſchap. De Parochiekerk plagt honderd / het Vikariſſchap zeventig goudguldens / op te bzengen. De Pzooſt van S. Jans kerk trok 'er twaalf ſchilden.

ENGELUM.

Parochiekerk van Englum. Engelum / by verkozting Englum / daar het ſtins Grouſtins of Sirtema ſtond / was onder dezelfde Gzietenye en 't zelfde Dekenſchap gelegen. De Paſtory had aan inkomen honderd goudguldens / het Vikariſſchap negentig. Dan was 'er een Pzebende van honderd en twintig goudguldens. De meergemelde Pzooſt had booz zijn deel twaalf ſchilden.

MARSSUM.

Onder het dozp Marſſum / dat ebeneens gelegen is / behoozt de buurt Fitzumerzijl / daar

daar ook een windmolen ſtaat. Ook ſtaan 'er de Heerenhuizen Dotinga en Heringa.

De Parochiekerk / gelijk ook het Vikariſchap / en eene Prebende die 'er was / bragten honderd goudguldens op.

Omtrent het jaar 1256. heeft hier als Paſtoor geſtaan Heer Juwo: en in 't jaar 15.. Heer Dideryk.

In het dorp Marſum, zegt Sibrandus Leo, op de Landhoeve Franjum / is wel-eer een Nonneklooster van S. Benedictus Order geweest. Deeze Nonnen / hebbende haaren Paſtoor den Heer Juwo verlooren / begoſten allengs te ontaarden: zoo dat het kloosterlijke leven en inkomſten verlooren zouden gegaan hebben: had men d'er by tijds geen zorg voor gedragen. Dus zijn de Nonnen / ten getale van 40. in 't jaar 1270, ten deele te Lidlum ten deele te Bajum / ingenomen: doch men heeft te Franjum eenig volk gelaaten / om de zaaplanden en de Weylanden te bebouwen. Van dit klooster / zegt hy voorder / is tegenwoordig nauwelijks eenig overblijfzel in wezen. In 't jaar 1575. hebben wy de bloote grondwerken der kapelle met eenige doodshoofden gezien.

AANTEKENING.

1. Ik heb boven van den vermaarden tempel geſproken, dewelke in 't land der Marſſen, *Tanfana* ter eere, opgebouwt was; en door de Romeinen onder de voet geworpen is. Die Marſſen, zoo als *Suffridus a Petri* beweert, hadden hunne woonplaats in Vriesland: en hy voegt 'er by dat dit gevoelen door verſcheide overblijfzelen der Oudheit beveſtigt word. Door die overblijfzelen zal hy zekerlijk de naamen

a De Scriptor. Friſ. Dec 893.

van

van die plaatzen verſtaan, die van de Marſſen ſchijnen af te daalen, als Marſdiep, Marſen enz. Ik wil zijn zeggen op dit ſtuk voor noch tegenſpreeken; en 't kan zijn, ja *Tacitus* ſchijnt het te kennen te geeven, dat ook hier omtrent eenige *Marſi* huys gehouden hebben. Maar by deze gelegendheit, en om dat de naam van *Marſſen* ſchier onveranderd tot ons gekomen is, moet ik hier eene aanmerking uyt *P. b Divæus* uytſchrijven; dewelke ter verdediginge van de oude Romeinſche Schrijvers, op het ſtuk van het veranderen der naamen, dienen zal. De aanmerking is redelijk lang: maar indien ze goed genoeg is, zal ze kort genoeg zijn. „ Sommigen, zegt hy, klaagen over de ſloffigheit van de „ Romeinſche Hiſtoriſchrijvers, omtrent de geſchie„ denisſen der uytlandſche volkeren; voornamentlijken der Gallen en Germaanen. *Cæſar*, zeggen „ die luiden, *Strabo*, *Plinius*, *Tacitus*, en meer an„ deren, als ze eens een Belgiſſchen naam nootza„ kelijk te melden hadden, hebben dien naam zodaa„ nig op zijn Romeinſch verdraait; dat zy 'er nau„ welijks een tuttel der Belgiſſche taale in gelaten „ hebben. En daar door, zoo als zy vorder zeggen, „ zouw het bykoomen dat men geen oorſpronkelijk„ heden van de naamen der volkeren weet uyt te vin„ den. Maar ik ben altijd van een ander gevoelen „ geweeſt: want wie zouw van *Cæſar* een grooter „ naarſtigheit konnen vereiſſchen, als hy gebruikt in „ de naamen der Celten uyt te drukken; daar ſchier „ alle de volkeren, door hem beſchreeven, de eige„ en zelfſte naamen tot noch toe behouden? *Pariſii* „ is noch le Pariſis, *Senones* Sens, *Eburovices* Evreux, „ *Turones* Tourains, *Pictones* Poitou, *ſanctones* „ Santoigne, *Limovices* Limoſin, *Petrogorii* Pierre„ gort, *Toloſates* Tolouſains. Zoo is het ook gele„ gen met de Belgiſſche naamen, *Atrebates* Artois, „ *Ambiani* Amiens, *Sueſſiones* Soiſſons, *Bellovaci* „ Beauvais, *Veromandui* Vermandois. De reden hier „ van is, dat de gemelde volkeren noit of zelden „ eenige veranderingen geleden hebben: maar de „ Belgen, naarder aan den Rhijn gelegen, en altijd

b Antiquitat. Belg. c. 30.

door

„ door verſcheide wiſſelvalligheden geſlingerd, heb-
„ ben dikwils van naam en tale verandert.

„ Wyders, indien wy de hiſtorien der Romeinen,
„ tot het verval des Roomſchen Rijks toe, aan een
„ geſchakeld hadden; dan zouw het blijken met wat
„ een zorge en vlytigheit dat ieder Romeinſch His-
„ toriſchrijver de geſchiedeniſſen van zijnen tijd be-
„ ſchreeven heeft; zonder iets, dat de uytheemſche
„ volkeren belangt, achter te laaten. Maar nu,
„ welk een gedeelte van *Livius*, van *Tacitus*, van
„ *Ammianus Marcellinus*, is 'er niet verloren gegaan?
„ Overzulks ſtaat het ook te gelooven dat *Cæſar* de
„ naamen van de *Menapii*, *Morini*, *Eburones*, *Con-*
„ *druſones*, *Pæmanni*, *Cæreſi*, *Nervii*, *Grudii*, *Gor-*
„ *duni*, *Segni*, *Levaci*, *Pleumoſii*, *Advatici en Ambi-*
„ *variti*, niet loſſelijk henen aldus in 't Latijn ver-
„ andert heeft; maar dat hy, even gelijk in de eerſt-
„ genoemde naamen, de eigenſchap der moederlijke
„ tale, zoo veel als doenlijk was, in acht heeft
„ genomen: tot zoo verre, dat hy zelfs het meer-
„ voudig getal in 't meervoudig getal zal uytgedrukt
„ hebben. Miſſchien hebben die naamen aldus, of
„ omtrent aldus, in de moederlijke tale geluidt:
„ *Menapiſchen*, *Moeren*, *Heiburen*, of *Eburen*, *Koen-*
„ *droezen*, *Peemannen*, *Cerezen*, *Nerven*, *Grudi-*
„ *gers*, *Gordunnen* enz.

„ Anderen vallen daar over dat de naamen der Bel-
„ gen by *Cæſar*, *Tacitus*, *Plinius*, *Ptolomæus*, *Am-*
„ *mianus*, altijd onderſcheiden zijn. Want daar de
„ eene de *Menapiers* geplaatſt had; daar ſtelt een an-
„ der de Tatanders, en een derde de Sikambers. Daar
„ de eerſte de *Eburones* een woonſtede geeft, daar zal
„ de tweede de *Ubii*, de *Gugerni*, de *Cunici*, hunne
„ plaats aanwyzen. Ja men vindt 'er alles zoo veran-
„ derd en onderſcheiden: als of ze de hiſtorien van
„ onderſcheidene volkeren beſchreeven. Maar dat
„ alles moet de veranderinge der tijden, en de ge-
„ duurige overkomſte der Overrhijnſche volkeren,
„ geweeten worden; gelijk ook den nijd der genen,
„ die *Livius*, *Dio*, *Plinius* van de daaden der Ger-
„ maanen, *Tacitus*, *Ammianus*, en meer andere Schrij-
„ vers, (voor een gedeelte) voor ons verdonkert heb-
„ ben. En de Romeinſche Schrijvers hebben de ge-

woon-

„ woonte, als ze de geſchiedenisſen hunner tyden be-
„ ſchrijven, dat ze dezelfde naamen aan de volke-
„ ren geeven, die ze op zulke tijden hadden: 't welk
„ geen moeyelijkheit zoude baaren, indien we hun-
„ ne ſchriften hadden. Maar onze nieuwe Schrij-
„ vers, domme nabootzers der oudheit, willen 't op
„ een anderen voet doen. Hebben ze van de Gelder-
„ ſchen te ſpreeken; daar zult gy den naam van de
„ *Menapiers* en van de Sikambers hooren. Tegen
„ de Luikenaars zeggen ze *Eburones*, tegen de Lo-
„ venaars *Grudii*, tegen de Gentenaars *Gorduni*, te-
„ gen de Hollanders *Batavi*, tegen de Keulenaars *Ubii*,
„ tegen de Zwitſers *Helvetii*, tegen de Borgonjers
„ *Sequani*: 't gene zy, zoo ik geloof, uyt dezen waan
„ doen, dat die oude naamen beter Latijn zijn.

„ *Jovius* noemt den Hartog van Kleef den Hartog
„ der Sikambren: maar indien iemand eens beluſt
„ wierd om den gemelden Hartog te zien; en over-
„ al naar den Hartog der Sikambren vroeg, zouw hy
„ niet ganſch Vrankrijk en Duytsland op en neer loo-
„ pen, zonder te recht te koomen? Want hy zouw
„ niemand vinden, die den naam der Sikambren, zelfs
„ al droomende, oyt had hooren melden.

„ Ziet eens wat een duiſterheit dat die nabootzers
„ der Oudheit over de hiſtorien ſpreiden.

„ De Belgiſſche Provincie heeft noit grooter ver-
„ andering uytgeſtaan, als in de overkomſte der Fran-
„ ken: want toen is niet alleen iedere byzondere
„ Naatzie van naam verandert: maar de Belgiſſche
„ Provincië zelf, en Neder-Duytsland, heeft den
„ naam van Auſtraſië gekreegen. Toen begoſt men
„ de nieuwe naamen van ieder landſchap te hooren;
„ als Brabant, Hasbant, Teiſterbant, Oosterbant,
„ Vlaanderen, Henegouwen, Ribuaria, Kleef, Wal-
„ cheren, enz. welke naamen den Romeinen onbe-
„ kend zijn geweeſt.„

't Geen hy van de *Batavi*, *Helvetii*, en *Ubii* zegt, daar wil ik myn zegel voor deze reize niet aan hangen: als de oude Latijnſche naamen van een bekende betekenis zijn, waarom zouw men die, ten minſte in ſommige gevallen, zoo wel niet mogen gebruyken, als hy zelf de Latijnſche naamen *Gallia* en *Germania* gebruykt? Maar wat de reſt aangaat, en voor

al

al in de verdediginge van de oude Schrijvers, daar durf ik hem gelijk in geeven.

Men zouw de lijst der plaatzen of volkeren, die geene of kleine verandering in hunne naamen geleden hebben, en vervolgens door de gemelde Schrijvers op 't nauwkeurigste uytgedrukt zyn, noch konnen vergrooten. Het *Boïemum* van *Tacitus* is niet onderscheiden van het tegenwoordige Bohemen: en hoe kost hy Bohemen nauwkeuriger en getrouwer in de Latijnsche tale noemen als *Boiemum:* 't welk zoo veel te zeggen is als 't heim, of 't land, van de Boojen of *Boii*? De *Suevi* van *Jul. Cæsar* en *Tacitus* hieten noch Zwaben: en zullen toen omtrent even eens geheeten hebben: waar omtrent maar te letten staat dat de *b* en de *v* dikwils malkanders plaats plagten te bekleeden of te bekruipen. Hoe kosten ze Bon anders in 't Latijn vertaalen als *Bonna*; de Tongren als *Tungri*, de Vriezen als *Frisii*? Britanje noemden zy, op zijn Latijnsch, *Britannia*; de Katten *Katti*; de Finnen *Fenni*. De Saxen worden van *Ammianus Marcellinus*, en andere Schrijvers, *Saxones* genoemt, de Franken *Franci: Rhenus* voor den Rhyn, *Vahalis* of *Valis* of *Walis* voor de Waal, en *Mosa* voor de Maas, konnen ook geen opspraak lijden. En wat de Maas belangt; waarom dat *J. Cæsar* niet *Masa* maar *Mosa* geschreeven heeft, daar van geeft *P. Divæus* deze reden, dat de Landzaaten, aan de Maas woonende, de *a* omtrent zullen uytgesproken hebben als een *oo*; en voor Maas gezeit zullen hebben *Moos* of *Moes*. Die met Brabanders omgegaan hebben, weeten wel hoe dat ze een dubbelde *u a* of een *a e* gewoon zijn uyt te spreeken; en hy bekent dat alle de genen, die tusschen Loven en de Maas wbonen, de *a a* of *a e* op zoo een hoogen toon uytspreeken. Ik heb gezeit, *Vahalis*, of *Valis*, of *Walis*; want de Leezer moet weeten dat men den naam van dezen vloed, in de oude handschriften, *d* doorgaans niet anders geschreeven vindt als *Walis* of *Valis*. Nu of men *Walis* schrijft, of *Valis*, dat is het zelfde: want de *V* plagt by de oude Latijnen niet anders uytgesproken te worden als een *W*. En hier van daan is het gekomen dat onze Voorouders, als ze de Latijnsche woorden die

[d] Zie Menso Alting part. 1. Vahalis.

met *V* begoſten verduitſchten, den klank van de *W* behouden hebben. Daarom zeggen wy voor *vallum* wal; voor *ventus* wint; voor *vinum* wijn; voor *vada* watten; voor *Viſurgis* Weſer; voor *væ* wee; voor *velle* willen; voor *veſpa* weſpe, enz.

BLESSINGUM.

Blessingum / by verkorting Blessum / is een dorp dat onder dezelfde Grietenye en 't zelfde Dekenschap hoorde. De kerk bragt honderd-en-tien goudguldens op; het Vikariesschap negentig. De meergemelde Proost trok zes schilden.

In 't jaar 15.. stond hier als Pastoor Heer Adrianus; en 't ampt van Vikaris wierd bekleedt door eenen Heer Krispijn.

De Kapellen te Mednorch.

Wegens S. Niklaas kerk te Herma, en wegens de kerken van de overige plaatzen / in de lijst van dit Dekenschap uytgedrukt / heb ik noch in de Friesche Historieschrijvers / noch in de kerkelijke brieven / eenig bescheid gevonden.

DEKENSCHAP VAN JOURWAART.

Jourwaart.

Bozigum: daar de Abt van Lidlum zich het recht van bevestigen aanmatigt.

Aasterwerum.

Man-

Mantigum.
Schellart.
Weidum, of *Wedum.*
Beers, of *Berets.*
Eylaart.
Jhelum, anders *Hellum.*
Boxum.
Lytgewerum.
Huyns.
Jhesmzer.
Lyoens, *Leogini.*
Helmum.
Wilssem.
Kersse.
Abmyweer.
Elawerch.
Haula.

JORWERT.

Jorwert, de zetel van den Deken, enz.

Jorwert / (1) van ouds Everwird genaamd / zijnde een dorp onder Baarder-deel / plagt in de Katolijke tijden de Zetel te zijn van den Deken van Jorwert. Behalven de Pastory was 'er een Vikariisschap / en twee Prebenden.

Pastory, enz.

De Pastor trok honderd-en-veertig goudguldens / de Vikaris honderd. De eene Prebende gaf jaarlijks honderd goudguldens / de andere tachtig.

Te Jorwert / daar het Heerenhuys Hesens of Hettinga staat / is de Pastory in 't jaar 15.. bedient geweest door eenen Heer Lotharius.

AANTEKENING.

1. In 't jaar 1619 zijn te Jorwert op het *a* kerkhof, niet verre van zekeren boom, groote en veele menschen beenderen, en daar by tien stukken vreemde munt, gevonden. Die stukken hadden op de eene zyde een Leeuw staan: op de andere zyde een Kruys, met eenige ouwerwetsche letteren. Hier uyt wierd gegist, zegt P. *Winsemius*, dat alhier, ten tyde van de ongelukkige beroerten, groote veldslagen gehouden zijn.

a Beschr. van Vriesl. onder Baarders-deel.

In 't jaar 1570 *b* heeft hier als Paſtoor geſtaan Heer *Anne*, Officiaal van Biſſchap *Cuneru*s hof.

BOZIGUM.

Kerk, Patroon, Vikariſſchap te Bozigum.

Bozigum / anders Boezum of Bozum / is een ſchappelijk dorp; 't welk onder de Gzietenye van Baarder-deel en het Dekenſchap van Jozwert gelegen is: en daar / onder anderen / het ſlot Walta ſtaat. Het begeeven van de Paſtory / zoo wel als het beveſtigen / behoorde den Abt van Lidlum toe. De Paſtory had een inkomen van honderd en veertig goudguldens / het Vikariſſchap van honderd. Van twee Pzebenden / die 'er waren / bzagt de eene honderd / de andere vyftig goudguldens op. De Pzooſt van S. Jans kerk trok voor zyn deel ſeſtien ſchilden.

In 't jaar 15. . . wierd het Paſtoorsampt bekleedt door eenen Heer Jena.

AESTERWERUM.

Oosterwirum, Kerk, Paſtory, enz.

Te Aeſterwerum / of Ooſterwirum / dat even als boven gelegen is / ſtaan treffelijke hof-ſteden. De Paſtory plagt honderd vyfen twintig / het Vikariſſchap negentig goudguldens op te bzengen: en dan was 'er noch een Pzebende van acht-en-ſeſtig diergelijke guldens. De Pzooſt van S. Jans kerk / te Utrecht / moeſt voor zyn deel twaalf ſchilden hebben.

Op een balk van de kerk ſtaat een Hos / onder de gedaante van een Monnik geſchilderd / die voor de ganzen pzeekt.

b Zie Gabbema verhaal van Leeuw. op het jaar 1570.

WEY-

WEYDUM.

Weidum of Wedum/ onder de Gzietenye van Barra-deel en 't voozschzeben Delienschap gelegen/ is een deftig en lustig dozp: hebbende veel fraaye huizen en landhoeven. Ook staan 'er de Heeren-huizen (1) Dekama, Hanyama, en Papinga. Kerk van Weidum.

De Parochiekerk (2) was gehouden sestien schilden aan den Pzoost van S. Jans kerk te betaalen.

AANTEKENINGEN.

1. Volgens P. [a] *Winsemius* heeft het Stins *Dekama* te Jellum gestaan: dewelke noch deze omstandigheit op [b] het jaar 1204 verhaalt: dat de *Hanyamaas*, die hy voor de *Hanyaas* houdt, en die de voornaamste Edelluiden van Weidum waren, zich met geen weereldsche zaken bemoeiden: en ook geen deel namen in de partyschappen der Edelluiden, die toen al in zwang begosten te gaan. Maar het ging toen, gelijk het doorgaans gaat: ik wil zeggen dat de deugd voor 't geweld zwigten moest. De *Dekamaas*, zoo veel te wreveliger, randden de *Hanyamaas* aan; en maakten zich meester van al hunne heerschappy. Daar hadden ze niet genoeg aan: het klooster *Ludinga*-kerk had daar eenige landeryen leggen, die door de Lekebroeders des kloosters bebouwt en waargenomen wierden. Die landeryen waren de gading van de *Dekamaas* ook: en zy hebben ze ook geweldiger hand bemagtigt.

2. Uyt zeker Kontrakt, by [c] *Schotanus* te leezen, schijnt te blijken dat *Grato Sizinga* in 't jaar 1429. Priester is geweest te Wedum; en dat de Pastory bekleedt wierd door eenen *Fulculfus*.

[a] Beschr. van Vriesl. als boven.
[b] In zyne Historie.
[c] Brieven en Docum. p. 73. en 74.

Voorts hadden de Monnikken van *Ludinga*-kerk een groote ſterkte, of Stins, te Weidum ſtaan; 't welk zy den naam van Monnikhuizen gegeeven hebben. *d*

By dit Stins, of uythof, heeft omtrent het jaar 1204 een zeer geleerd en vreedzamig man gewoont, met name *Viglius Hanyama:* dewelke, door den Abt van Ludinga-kerk en andere godvruchtige en vermogende luiden geholpen, de grond-werken van de eerſte kerk te Weidum heeft geleit.

BEERS of BERETS.

Parochiekerk van Beers, enz.

Dit dorp / dat ook zoo gelegen is / praalt met het Heerenhuys Unia, daar Kempo Unia in 't jaar 1443 op woonde.

De Paſtory heeft van ouds honderd goudguldens opgebragt / het Vikariſſchap negentig: de Proost van S. Jans kerk had twaalf ſchilden.

In 't jaar 15.. ſtond hier als Paſtoor Heer Dominicus, en als Vikaris Heer Kriſpijn.

Baert, Paſtory enz.

Onder deze Grietenye is ook gelegen het dorp Baart / van ouds Bawert genaamd; 't welk den naam aan de Grietenye gegeeven heeft; en daar het ſtins Dekema ſtaat. De Paſtoor van Baart / die door den Abt van Aidlum moeſt bevestigt worden / had aan inkomſten honderd goudguldens: en de Vikaris vijf-en-zeventig. De Prebende bragt tachtig goudguldens op.

In 't jaar 15.. ſtond hier als Paſtoor Heer Niklaas.

EYLAARD.

Parochiekerk van Eylaart.

Eylaard / door de wandeling (1) Heilaart / en eben als de voorgaande dorpen gelegen /

d Winſem. Ibid.

had

had een Parochiekerk / die honderd-en-twintig goudguldens aan inkomen had.

AANTEKENING.

1. P. *Winsemius* noemt het niet anders als Hylaart. In 't jaar 1545 stond hier voor Pastoor Heer *Wopke*: dewelke zich ook in een zeker soort van verbond met een groot getal van Edelluiden ingelaten heeft. De zaak was aldus gelegen. Als Keizer *Karel* V. Heer en meester van Vriesland geworden was; begosten de Borgonjers de gangen van den Sax te gaan: dat is, zy wilden dat de gemeene Edelluiden den een- en-twintigsten penning van alle hunne renten en inkomsten zouden opbrengen. Dit wierd van den Adel, zelfs van die anders goed Keizers waren, zoo hoog genomen; dat ze onder malkander besloten, zich tegen des Keizers bevél aan te kanten. Want, zeiden ze, schoon verschidene Edelluiden, sommigen om den huik naar den wind te hangen, en hun fortuin te maaken, anderen uyt vreeze van ongemak, zulks den Sax ingewilligt hadden, daarom had 'er de Keizer noch geen recht toe. Die had hun in een onderling traktaat belooft dat hy regeeren zouw als een Vader, en hen van alle nieuwe lasten en zwarigheden vry zoude houden. De Edelluiden, die daar over in een bondverwantschap traaden, waren ruim twee honderd sterk. Maar dan reken ik de vrouwluiden ook; en die moeten d'er ook onder gerekent worden: want verscheide vrouwluiden tekenden haare naamen zoo wel als de manluiden. Zy hebben 't ook met loopen en vertoonen zoo verre gebragt, dat de Keizer die landen, die toch onwillig waren, ontslagen heeft.

MANTIGUM,

By verkorting Mantgum / is een dorp onder de Grietenye van Baarder-heel en het Deltenschap van Jorwert gelegen; daar twee adelijke sloten gestaan hebben / die hun Mantgum, Pastory, enz.

muurwerk noch vertoonen. Tegenwoordig staat 'er noch het slot Hoxwier.

De Parochiekerk / die op den naam van de H. Maagd en Moeder Gods ingewijdt was / plagt 130 goudguldens op te brengen. In 't jaar 15.. stond hier als Pastoor Heer Joers (1).

Daar was een Vikarisschap van 90, en een Prebende van 64 goudguldens. De Pastoor moest aan den meermaals gemelden Prooft opbrengen 12 schilden.

Onder de Parochie van Mantgum heeft een kapel gestaan / die de H. Maagd ook toegewijdt was; en den zelven Prooft 12 schilden betaalde (2).

AANTEKENINGEN.

1. In 't jaar 1329. wierd de Pastory bekleedt door eenen Heer *Thitardus*.

2. Vorders hebben die van Mantgum, ziende dat hunne landen door veele inbreuken der dyken bedorven waren, en de magt niet hebbende om de dyken op te maaken; hunne toevlugt omtrent het jaar 1204. genomen tot de Monnikken van Bloemkamp. Zoo hadden die van Weidum, pas te vooren, hunne toevlugt genomen tot het klooster Ludingakerk; dat is, zy hadden hunne landeryen, onder zekere voorwaarden, aan dat klooster opgedragen en overgedaan; mits de Monnikken voor de dyken zouden zorgen, enz. Die van Boxum hebben hunne landeryen, omtrent op dezelfde wijze, overgegeeven aan de Abdye van Lidlum.

JHELUM.

Parochiekerk van Jellum.

Het dorp Jhelum / anders Hellum en door de wandeling Jellum / daar het slot Mammema staat / is onder de zelfde Grietenye en het zelfde Gebenschap gelegen.

De

De Paſtoor trok 100 goudguldens: en daar was een Prebende van 80 of 90 diergelijke guldens. De Prooſt van S. Jans kerk genoot 6 ſchilden.

BOXUM.

Boxum / een dorp onder Menaldumer-deel en het Dekenſchap van Jorwert gelegen / is vermaard door de neerlage / die de Priezen daar kreegen den 17 Januari 1586. In dit gevecht bleef onder anderen ook dood Heſſelus Mekkama: dien zijne ouders / in de Preekheeren kerk te Leeuwaarden / een graffſtede opgerecht hebben: welke graffſtede ik onder Leeuwaarden opgegeeven heb.

De Paſtory bragt honderd-en-dertig / het Vikariſſchap honderd goudguldens op: dan waren d'er twee Prebenden: de eene van honderd / de andere van zeſtig goudguldens. De Prooſt van S. Jans kerk had 'er zeſtien ſchilden te ontvangen.

Petrus Poëtinus Bentzna, te Staveren uyt een adelijk geſlagt gebooren / is in't leſte der vijftiende eeuwe Paſtoor van Boxum geweeſt (1).

AANTEKENING.

1. In de veertiende eeuwe had hier voor Paſtoor geſtaan *Wibrandus*, de achtiende Abt van Lidlum: zoo dat de Paſtory van Boxum ter vergeevinge van die Abten geſtaan zal hebben. En dit was geen wonder: want de Abdy van Lidlum had *a* daar zoo veele landeryen en renten, dat ſchier het ganſche dorp de Abdye in eigendom toebehoorde. Ook hadden die Kanonnikken daar twee Uythoven ſtaan, Monnikhuys en Ter-poorte. In het eene, te weeten Ter-

a Schotanus Vrieſſche Hiſt. pag. 75.

poorte, wierd de vroome Abt *Eelko Liaukama*, zoo als in zijn leven verhaalt is, op een schelmsche en verraderlijke wijze door de ongebondene Leekebroeders vermoordt.

LYTGEWERUM,

Anders Luttekewierum / is een dorp van Hennera-deel / onder het Dekenschap van Jorwert; van't welke boven al gesproken is.

De Pastoor trok jaarlijks honderd goudguldens: de Vikaris tachtig: en wierden beidegaar door den Abt van Lidlum aangestelt (1).

De Pastoor / die 'er in 't jaar 15.., stond / was Hugo genaamd; de Vikaris Wibrandus.

AANTEKENING.

1. *Sibrandus Leo*, in *Hoito* den VII Abt van Lidlum, geeft te kennen dat de Kerkmeesters van dit dorp, dat hy Luthawerum noemt, gewoon waren de Pastory aan een Kanonik uyt de Abdye van Lidlum te begeeven.

Uyt den zelven *Sibrandus* blijkt dat de kerk op den naam van S. *Geertruid* ingewijdt was.

HUYNS.

Het dorp Huyns / door de wandeling Huns genaamd / was onder de Gzietenye van Baarder-deel en het tegenwoordige Dekenschap gelegen; en had een Parochiekerk / die door den Abt van Lidlum vergeeven wierd. Zy stond op een heuvel; en had honderd goudguldens aan inkomste. Het Vikarisschap bragt zeventig goudguldens op.

LYOENS,

LYOENS, gemeenelijk (1) LYONS.

De Paſtory van dit Dorp / dat onder dezelfde Gzietenye en hetzelfde Dekenſchap gelegen is / had een Parochikerk / daar jaarlijks 100 goudguldens van quamen. Het Diharisſchap bzagt 'er tachtig op: en de Pzooſt van S. Jans kerk / te Utrecht / genoot acht ſchilden.

AANTEKENING.

1. Dit zal het zelfde dorp zijn; 't welk in een *b* Openbrief van Biſſchop *David*, van 't jaar 1480, *Lioſſens* en *Luſſens* word genoemt: in welken brief de Heer en Meeſter *Johan* Paſtoor van Luſſens, benevens den Heer en Meeſter *Botto* Paſtoor van Aenghum, gemagtigt word om over zeker verſchil uytſpraak te doen.

WILSEM.

Dit dozp / dat onder Baarder-deel en 't gemelde Dekenſchap aan de Gzaft tuſſchen Fzaneker en Sneek gelegen is; en de geboozteplaats is van den Dzieſſchen Hiſtoriſchzijver Pierius Winſemius, wierd van ouds Windesheim genoemt: maar hiet tegenwoozdig dooz de wandeling Winſum. Daar is een gzoote heuvel of hoogte / de Winſummer terp genaamd; die onder de hoogſte terpen van Bziesland gerekent wozd. Het dozp heeft een jaarmarkt; die dzie weeken na S. Jacob gehonden wozd.

De Parochikerk / die ter vergeevinge der Abten van Lidlum plagt te ſtaan / bzagt hon-

b Schotanus Brieven en Documenten, pag. 72.

derd

derd goudguldens op; het Vikarisschap 76. De Prebende / die 'er was / gaf jaarlijks 90 goudguldens. Aan den meergemelden Proost wierden 16 schilden betaalt.

Hier nevens eenige Pastoors / die hier in de voorgaande tijden geslaan hebben.

Hoito Van (1) Winsem, te Winsum geboren / die de zevende Abt van Lidlum is geweest.

Syardus; Pastoor en Deken der kerke van Winsum; de zestiende Abt van Lidlum.

Aesgo, te Winsum geboren / eerst Pastoor en Deken van Winsum: naderhand de negentiende Abt van Lidlum.

Tetardus, op 't eyland Ter Schelling geboren / en eerst Pastoor en Deken van Winsum / is naderhand de xx Abt van Lidlum gewoorden.

AANTEKENINGEN.

1. Ik wil den Auteur gelooven dat de Abt *Hoito* eerst Pastoor van Winsum was geweest: doch *Sibrandus Leo*, dien hy doorgaans volgt, zegt het niet. Maar by *Sibrandus* staat, op dezen tijd, een andere Pastoor van Winsum vermeld; te weeten *Tetardus*: welke *Tetardus* omtrent honderd jaaren geleeft heeft voor *Tetardus*, die door den Schrijver opgegeeven word; en die ook Pastoor van Winsum is geweest.

Petrus Valk, de XXIX Abt van Lidlum, had te vooren ook de Pastory van *Winsum* bekleedt *c*.

Omtrent het jaar 1553, als *Ysbrand van Harderwijk*, tot Abt van Lidlum gekoren wierd, wierd de Pastory van Winsum bekleedt door *Petrus Gonzum d*.

BAYUM.

Bayum / een dorp van Hemsarder-deel / had een Parochiekerk; die onder den Proost

c Sibrandus Leo. *d* Idem.

van

van Utrecht hoorde; en wiens Pastory door een Kanonnik van de Premonstreit-orden bekleedt wierd. Deze Pastory bragt 100 goudguldens op / van de Prebende quamen 60 goudguldens.

In dezelfde Grietenye / onder het dorp Winsum / stond een Nonneklooster van de Premonstreit-orden / te weeten de Priory van Bajum: welke Priory / om dat ze op een hoogte stond / Michiels berg wierd genoemt: en in't jaar 1186. door Jelmerus, den eersten Abt van Lidlum / opgerecht was.

Omtrent het jaar 1518. was Johan Keppel, die naderhand Abt van Lidlum wierd / Prior te Bajum.

In 't jaar 1553. heeft Joachim Doesburg dat ampt bekleedt.

Omtrent het jaar 1567. of 1568. is dat ampt bekleedt geweest door eenen Heer Victor.

Victor wierd opgevolgt door Johan Geelmuiden, die naderhandt tot Abt van Lidlum verkooren wierd.

ABMYWEER.

Abmyweer / anders Abbingawier of Allingawier genaamd / dat onder de Grietenye van Wonser-deel en het Dekenschap van Jorwert hoorde / was een vischrijk dorp aan het meer Sensmeir. In dit dorp stond van ouds het stins Aylva.

De Parochiekerk gaf jaarlijks negentig goudguldens: en daar was een schraale Prebende / die maar 55 goudguldens opbragt. De Proost van S. Jans kerk trok 'er 6 schilden.

HAULA.

HAULA.

De kerk van dit dorp / dat onder Stellingwerfs Gosteinde gelegen is / moest den Provost van S. Jans kerk 12 schilden betaalen.

WYWERT.

Wywert of Wienwert / eertijds een zeer aanzienlijk dorp / is tegenwoordig by klein / en onder de Gietenye van Baarder-deel gelegen. De kerk / die voortijds ter begeevinge en bevestiginge der Abten van Lidlum stond / was op den naam van S. Niklaas ingewijdt.

Daar hebben wel-eer drie of vier adelijke Sloten gestaan; zoo als men uyt het verval-len muurwerk beseffen kan: tegenwoordig staat er noch het Stins Thetinga.

BRITSWERT,

Als of men Britzenwaard zeide / om dat het van Wywert afgetrokken is / is een dorp onder de Gietenye van Baarder-deel. De Parochiekerk / die den H. Georgius toegewijdt was / en door de Abten van Lidlum begeeven wierd / bragt honderd goudguldens op; van het Vikarisschap quamen d'er zeventig.

OOSTERLITTENS.

Oosterlittens / aan de graft tusschen Franeker en Sneek onder de Gietenye van Baarder-deel gelegen / wierd ook door den Abt van Lidlum van een Pastoor verzien.

De

De Paſtory hon 130 goudguldens opbzengen; het Vikariſſchap niet meer als tachtig (1).

AANTEKENING.

1. Dit dorp plagt op zijn Vrieſch ook *a Aſtreletze* genoemt te worden. Daar de Paſtory, in 't jaar 1464, bekleedt wierd door eenen Heer *Niklaas*.
In 't jaar 1578. was *b Jelle Jelles* Paſtoor van Ooſterlittens.

a Schotan. Brieven en Documenten, pag. 128.
b Idem Vrieſſche Hiſt. pag. 813.

DEKENSCHAP VAN MEINALDUM.

De kerk van Meinaldum.
Doenryp.
Scheng.
Berlekum.
Weer, of *Meer.*
Betigum.
Engelum.
Marſſum.
Deinum.
Bleſſum, of *Bleſſingum.*
Tuttingum, anders *Verlingum.*
Op de nieuwe Oraroe.
Op de oude Oraroe.
Brukkes.

MEINALDUM.

DIt over oud en wijd-uytgeſtrekt dorp / dat tot het herkhof van Beetgum toe ſpzinkt / is gelegen onder het Dekenſchap van Meinaldum, de hoofd-

Me-

plaats van Menaldumadeel, enz.

Menaldum/ en de Gzietenye van Menaldumma-deel; daar het ook den naam aan gegeeven heeft. Hier ſtonden de ſtinſſen Jukkema, Donia, Gralda, en Galema. De kerk met den toren/ die op een hoogen heuvel gebouwt is/ is zeer deftig en fraay.

De Paſtory plagt eertijds 110 goudguldens op te bzengen: het Vikariſſehap tachtig. Van de Pzebende quamen zeſtig diergelijke guldens. De Pzooſt van S. Jans kerk te Utrecht had'er zeſtien ſchilden te trekken.

De kerk / die met de Abdye van Lidlum bereenigt en in dezelve ingelijft was/ kreeg haare Paſtoozs uyt hetzelfde klooſter.

In 't jaar 1360. heeft hier als Paſtooz geſtaan Heer Johan; die naderhand Pzooſt van 's Heeren-Wijngaard gewozden is (1).

In 't jaar 15.. ſtond 'er als Vikaris Heer Dideryk (2).

AANTEKENINGEN.

(1) In 't jaar 1542. wierd de Paſtory van Menaldum bekleedt door eenen Heer *Johan*; die om c zijne geleerdheit en goed oordeel in groot aanzien was: en tot de verkiezing van den Abt *Godefridus* veel gehölpen heeft.

Omtrent het jaar 1553. wierd dezelve Paſtory bekleedt door *Sibrandus d Leo*; die de Levens der Abten van Lidlum in 't licht heeft gegeeven.

2. Uyt den zelven *Sibrandus Leo*, daar hy het leven van den zevenden Abt *Hoito* of *Hoitetus* beſchrijft, ſchijnt te blijken dat 'er te Menaldum een klooſter van de Premonſtreit-order, onder den naam van Priory, heeft geſtaan. Hy telt de deftige mannen van die Order op; dewelken ten tijde van *Hoitetus* te Lidlum, en daar omtrent, in aanzien waren. Onder anderen noemt hy *Wibrandus*, of

c & d Apud Sibr. Leon. in vitis Abb. Lidl.

naar

naar zijne ſpelling *Vibrandus*: die het ampt van Prior te Menaldum bekleede. *Menaldumenſi Prioratu inſignis.*

DOENRYP.

Doenryp / anders Dzonryp / en by verkorting Ryp / is een groot en vermakelijk dorp; 't welk onder de Grietenye van Menalduma deel en het Dekenſchap van Menaldum behoort; en aan den heirweg en de baart / tuſſchen Leeuwaarden en Franeker / gelegen is. Dit zelve dorp / daar jaarlijks een paardemarkt op den dag van S. Jan den Dooper gehouden word / heeft eertijds zeer gepronkt en pronkt tegenwoordig noch met een groot getal van adelijke ſtinſſen / Foppinga, Hommema, Vlinſtra, Fetſa, Brootdotinga, Hobbema, Oſinga, enz.

Het dorp heeft een braave kerk / met een ſchoonen toren; welkke ter gedagtenisſe van S. Salvius ingewijdt was: en / gelijk uyt gewiſſe bewijsſtukken blijkt / in 't jaar 1544. opgebouwt is.

De Parochiekerk had aan inkomen tweehonderd goudguldens; het Vikariſſchap honderd goudguldens: en een derde / die voor den koſter was / van tachtig zulke guldens.

De Heer Petrus, Paſtoor van * Dzoenrepis / wierd in 't jaar 1468. door Rioerd Roorda, die zich te Lidlum voor Abt opgeworpen had / naar Rzemonſtreit gezonden / om de beveſtiging voor denzelven Roorda van den Opper-Abt te bekoomen. Sibrandus Leo, die dat

* Zoo word de naam van dit dorp door Sibr. Leo geſpelt.

verhaalt / geeft hem den naam van een Vir magnificus: een grootdadig man.

Donrijp / en de nabuurige dorpen / plagten sederd te tijden der Reformaatzie door de Franciskaner Monnikken van Franeker bedient en geholpen te worden: maar naderhand hebben zy / om beter opgepast te worden / een eigen Pastoor gekreegen.

De eerste is geweest Timotheus van Oosten, een geboore Vries / en een Lovensch Godtgeleerde: zijnde een geleerd en Godsdienstig Priester, en een man van groote verwachting. Maar als hy 'er niet langer als zeven jaaren gestaan had; is hy in 't beste van zijn leven / tot groot verlies van de Geestelijkheit en van de getrouwe gemeente / in 't jaar 1705, uyt het leven gescheiden.

Hy wierd opgevolgt door Antonius van Lin, een Leidenaar / en ook een Lovensch Godtgeleerde.

De Leezer moet gewaarschouwt zijn dat we de Opvolgers / hier en op meer andere plaatzen / dikwils overslaan: om dat het veranderen van Pastoryen / in deze omstandigheit der tijden / schier dagelijksch werk is.

SCHENG,

Anders Schingen, als of men Scheiding wilde zeggen / is een dorp van de zelfde Grietenij / en is ook onder het Gebiedschap van Weinaldum gelegen. Dit dorp plagt ook onder de Parochie van Donrijp te hooren: maar om dat 'er geduurig over den voorrang in 't offeren te (1) krakeelen viel; is het volgens het schrijven van Schotanus van de Kyper kerk afgescheiden.

De

De Parochiekerk bragt honderd goudguldens op: het Diktarisschap negentig.

Onder dit dorp staat het Heerenhuys Wobbema.

AANTEKENING.

1. Wy hebben in de Oudheden van Holland ook eenige staaltjes van diergelijke krakeelen, over den voorrang in 't offeren, gehad. Waar omtrent de Leezer weeten moet dat het een oud gebruyk in de kerk is dat ieder, die de Offerhande der Misse bywoonde, zijn aandeel tot de Mis offerde. Zoo staat 'er in een oud *a* Kerkenboek, dat ten tijde van *Gregorius I* geschreeven is; *b De Priester gaat de Offerhande ontvangen: de Zangers zingen . . . . het volk geeft zijne Offerhanden, dat is brood en wijn; die zy in witte doeken opdraagen: eerst de manluiden, dan de vrouwluiden.* Zoo bestond het offeren dan in brood en wijn. Te vooren had men ook nieuwe tarwe, druiven, oly voor de lampen, en wierook geoffert: 't welk in de zoo genaamde *Canones Apostolici*, in den vierden Kerkregel, toegestaan word. Maar het offeren van honing, melk, vogelen, dieren, peulvruchten, word even te vooren in dezelfde Apostolische Kerkregels verboden.

Doch het gebruyk van brood en wijn te offeren, kan uyt veele Synoden en oude Schrijvers beweezen worden: 't zal ons genoeg zijn, de *c* plaatzen hier onder aan te wijzen.

Daar zijn tijden geweest *d* dat ieder op zijne plaats bleef zitten; en dat hem, 't geen hy te offeren had, door de Onderdiakenen afgehaalt wierd. Maar 't gemeenste gebruyk was, dat ieder zijne offerhanden ter plaatze, daar 't hem paste, ging offeren. De kerkelijke persoonen offerden hunne *e* giften aan 't altaar:

a Ordo Romanus.

b Ap. Mabill. Muf. Ital. tom. 2.

c Concil. Carth. 3. Can. 24. Concil. Matiscon. 2. Can. 4. Concil. Mog. cap. 6. apud Burchard. l. 19. cap. 40. Rheginо lib. 1. de Eccl. Difpl. Cabassilas in Expos. Liturg. cap. ult.

d Zie Ordo Romanus, &c.

e Zie Martene de Euch. cap. 10.

de leeken buiten het hek of 't afſchutzel van 't altaar: de Princen in zekere plaatze, *Senatorium* genaamd, ſtaande binnen 't koor. De Keizer *f* had het voorrecht, om zijne offergiften aan 't autaar te draagen. Dat voorrecht hebben de Monnikken en gewijde Maagden ſomtijds *g* ook gehad.

Maar naderhand hebben de leeken, om hunne giften te offeren, ook toegang gehad tot het outaar: en men heeft zelfs *h* wetten gemaakt; waar by aan de manluiden geboden wierd, hunne giften aan 't outaar op te draagen. Wat de vrouwluiden belangt, wy hebben reeds gezien, hoe dat haar zulks, ten minſte ſomwijlen, verboden is geweeſt: maar de Keizerin *Cunegundis*, gelijk in haar leven by *Gretſerus* ſtaat, bragt haare offergiften aan 't outaar. En in zekere Synode *i* word allen geloovigen, zelfs de vrouwluiden, ſcherpelijk geboden, dat ze hunne giften alle zondagen op 't autaar hebben te leggen.

Dat de manluiden te Bremen, onder *Innocentius III*, hunne offergiften aan 't outaar bragten, blijkt uyt zeker verhaal van *Arnoldus k Lubecenſis*.

Van ouds plagt *l* ieder in de Miſſe iets te offeren: Vorſten, Heeren, burgers, manluiden en vrouwluiden, kerkelijke perſoonen en leeken: te weeten, als ze het recht hadden, om ter heilige tafel te gaan: die ter tafel niet gaan mogt, als die onder den ban zaten, de Katechumeenen, die openbaare boetvaardigheit pleegden, wierden ten offer niet toegelaten. Ook mogten de vrouwen, die haare *m* ſtonden hadden, niet ten offer gaan. En op ſommige plaatzen is het de *n* Nonnen ook niet toegelaten, ja wel duidelijk verboden geweeſt.

Eerſt plagt men brood en wijn te offeren, gelijk gezegt is: dat brood en die wijn wierden dan door

f Synod. Trull.

g Vide Epiſt. 3. S. Aug. novæ Edit.

h Hincmar. Rhem. Theodulph. Aurel. apud Chr. Lup. tom. 3.

i Concil. Matiſcon. 2.

k In Chron. Slavor lib. 8.

l Secundus Ordo Rom. apud Mabill.

m Concil. Mog cap. 6. ap. Burchard lib. 9.

n Ibid. Vide Capitul. Reg. Franc. lib. 5. n. 371.

den

den Prieſter *o* gekonſakreert, om van de Offeraars genuttigt te worden. Maar om dat het zijn ongemak had, brood te konſakreeren dat door leeken gebakken was, en dat zulks zorgelijk ſcheen; daarom wierd 'er naderhand bevolen *p* dat ieder, in plaatze van brood, tarwebloem te offeren had: die offergiften, te weeten brood, wijn, bloem, wierden zoo ſchaars niet geoffert; dat 'er even zoo veel was, als de Offeraar, om te kommuniceeren, van nooden had: maar men offerde dikwils *q* verſcheide brooden en een volle kruyk met wijn; ieder naar zijn vermogen: dat 'er overſchoot, was ten deele voor den Prieſter en de vordere Geeſtelijkheit; ten deele voor de armen. Maar men had dikwils *r* inhaalende Prieſters; die den armen geen deel gunden; en al wat 'er geoffert wierd eigenden. Doch de tarwebloem had haare ongemakken ook; en veranderde wel haaſt in penningen. Dat is, de leeken begoſten een ſtuk gelds, dat zy een penning noemden, te offeren; welke penning ten deele beſteedt moeſt worden om bloem te koopen: ten deele, in hun gezigt, onder de armen moeſt uytgedeelt worden.

Wanneer dat het offeren van penningen opgekomen zy, daar van kan men 't rechte beſcheid niet geeven. Maar dit weet men, dat het al in gebruyk was voor 't ingaan van de elfde eeuwe; dewijl men het vermeld vindt by *Honorius ſ Auguſtodunenſis*. Dezelve *Honorius* zegt het ook, 't geen wy boven begoſten te zeggen, dat die penningen ten deele tot de Mis behoorden: ten deele aan de armen moeſten uytgereikt worden.

Maar toen het offeren van dien penning genoegzaam in gebruyk was; en, dewijl men toch offeren moeſt, niet wel koſt achtergelaten worden: begoſt de gierigheit *t* haar perſoonaadje weer te ſpeelen. Eenige Prieſters dagten: zy waren zoo wel en beter gerechtigt om de offerpenningen te houden, als de armen: zy moeſten de dienſten doen, enz. Zoo ſtaken zy dan alles op: en lieten d'er de armen op zien. Maar

o Vide Sakramentarium S. Gregorii ap. Pamel. pag. 179.
p Zie Chr. Lupus in Can. tom. 3. pag 184. &c.
q Chr. Lup ibid. *r* Ibid.
ſ Gemm. Animæ, cap. 58. *t* Vide Chr. Lup. ibid.

het volk, dat al meer over de inhalendheit en den rijkdom der Geeſtelijkheit gepreutelt en geroepen had, was niet langer te houden. De Geeſtelijkheit begoſt hoe langer hoe meer op de tong van ieder een te rijden: die de heethoofdigſten waren, lieten Mis en alles vaaren: anderen, hoewel ter Miſſe verſchijnende, zagen naar geen offer om. Zoo ging het offeren allengs te niet: behalven dat het in de zielmiſſen noch ſtand gehouden heeft. Tot dit te niet gaan van het offeren heeft ook zeer veel geholpen dat de kerken, en de altaaren in de kerken, mitsgaders de Prieſters zelf, zoodanig in getal vermeenigvuldigden.

Toen is het gebruyk opgekomen, of liever algemeen geworden, dat iemand, die eene Mis wilde gelezen *v* hebben, den Prieſter een ſtuk gelds, of *denarius*, in de handen ſtak: om daar een Mis voor te doen. En dit is die Mispenning, zegt *Chr. Luput*, daar de Wikleffiſten, de Lutheranen, de Kalviniſten, zoo geweldig op ſchrollen.

Ik heb gezeit, of gemeen geworden: want by *J. w Mabillon* ſtaat bewezen dat de Prieſters, voor het leezen van een Miſſe, al over verſcheide eeuwen een ſtuk gelds tot een aalmis plagten te krijgen. Ja hy meent dat zulks, op ſommige plaatzen, al gebruikelijk is geweeſt in de achtſte eeuwe: hoewel dat het overal niet doorgegaan, of als een vaſte wet geworden is, voor de twaalde eeuwe. *Chrodogangus*, *x* die in 't begin der 9 eeuwe geleeft heeft, en *P. y Damianus*, ſpreeken van die gewoonte ook. Maar *Chr. Lupus* maakt 'er deze bemerking op dat zulk geld, 't zy dat een kerkelijk perſoon of een Monnik was die het zich in de handen liet douwen, altijd qualijk geroken heeft. Hy wil zeggen dat 'er altijd op geſproken is: en dit kan uyt Pauzen zelf, als uyt *a Engenius II* en *Leo b IV* bewezen worden.

Om nu tot de zaak, dat is de krakeelen over den voorrang, te koomen; dat ieder, naar zijnen rang, de voorſte in 't offeren wilde zijn, kan uyt meer an-

v Ibid.
w In Præfat ad primam part. ſeculi 3. Bened.
x en *y* By den Heer Van Eſpen in Can. part. 2. t. 5. c. 5.
a en *b* Ibid.

dere

dere geſchiedeniſſen aangetoont worden: en 't is niet alleen te Scheng dat daar over zulke krakeelen geweezen zijn. Om nu buiten ons werk niet te gaan; de Leezer zal onder c Rhynland vinden hoe dat de Edelluiden, onder Leiderdorp woonende, daar over getwiſt hebben; en hoe dat Graaf *Willem III* meer als eens zijn gezag te werk heeft geſtelt, om dat vuur te dempen. Zoodanig een verſchil vindt men ook vermeld in de Oudheden van d Delfland; dat de Graaf ook, des verzocht zijnde, door zijne uytſpraak bemiddelt heeft. Uyt die uytſpraak heeft men dit ook dat de wijven ook ten offer gingen; en dat het ten offer gaan, in deze landen, noch gebruykelijk was in de veertiende eeuwe.

BERLEKUM,

Anders Berlikkum en Bellikum / is een zeer groot dorp onder de Grietenye van Menalduma-deel / en het Dekenſchap van Menaldum; 't geen ook geen wonder is; dewijl de oude ſtad (1) Uitgonge / volgens zeker verdrag / aan dit dorp gehecht was. Het heeft vermaakelijke en groote buurten: ook is 'er een paardemarkt / die in April gehouden word / en de vermaardſte van Vriesland is.

Daar ſtaat een mooye kerk; die door Eelko Liaukama, den twaalfden Abt van Lidlum / gelijk wy al uyt Sibrandus Leo verhaalt hebben / opgebouwt is. En daarom ſtond het vergeeven van de Paſtory / en het beveſtigen / aan de Abten van Lidlum. Volgens de oude Vriesſche Kronijk wierd 'er jaarlijks een plegtige ommegang gehouden; waar in een gekonſakreerde Hoſtie / door miraakelen vermaard / omgedragen wierd.

De Paſtory had een inkomen van honderd-

c Onder Leiderdorp. d Onder Schipluy.

en-dertig goudguldens: het Vikarisschap van honderd. Daar waren drie Prebenden: de eerste bragt honderd goudguldens op: de tweede honderd en een: de derde vijftig.

Hier hebben van ouds als Pastoors gestaan:

* *Eelko Liaukama*, de XII Abt van Lidlum.
Godefridus Andla, de XIV Abt van Lidlum.
Siardus de II, de XVI Abt.
Wibrandus, de XVIII Abt.
Hesselus, de XXI Abt.
Ysbrandus van Harderwijk, de XXXIII Abt.

Onder de Parochie van Belkum heeft eertijds een kloster of Proostdy van Regulieren Kanonnikken gestaan; die de H. Maagd Maria toegeheiligt was.

Te Belkum is den 6 February 1533. uyt een Burgermeesterlijk geslagt geboren Sixtus ab Hemminga; zijnde zijn Vader genaamd Hector; en zijne Moeder Barbara a Gratinga. Te Groningen heeft hy de Latijnsche scholen uytgehoort: doch te Keulen op de Wiskunst en Geneeskunde gestudeert. Daar op ging hy Vrankrijk bezigtigen; en heeft zich/ uyt Vrankrijk koomende/ eenigen tijd te Loven opgehouden/daar hy groote vriendschap hield met Gemma. Hy heeft een boek tegen Cypr. Leovitius, Hieron. Cardanus, en Lucas Gauricus in de Latijnsche taal geschreeven; te weeten/ De Sterrekijkkunde door de reden en de ondervinding wederlegd: welk boek te Antwerpen by Plantyn in vieren is gedruckt in 't jaar 1583.

* Sibr. Leo.

Dok-

Volgens het ſchrijven van Suffridus † Petri, die wijdloopiger van hem ſpreekt / is hy geſtorven in 't jaar 1586.

AANTEKENINGEN.

1. Dat *Berlicum* eertijds een ſtedeke is geweeſt, 't welk in 't Vrieſch *Uitgong* en in ſlegt Latijn *Civitas Exienſis* genoemt wierd, is elders al gezeit. Ik wil hier de getuigenis van *Ubbo a Emmius* byvoegen, op wiens zeggen doorgaans mag ſtaat gemaakt worden. *Ter plaatze daar nu Berlikom is*, zegt hy, *heeft wel-eer een ſtedeke* (of ſtad) *geſtaan*; *'t welk, om zijne gemakkelijke haven, zeer vermaard is geweeſt door den grooten toevloed der koopluiden. Het had den naam van Uitgong: welke naam noch tegenwoordig in een gedeelte van het dorp overgebleven is. Ook zijn de merktekenen van eene ſtad noch niet t'eenemaal te niet gegaan.*

P. b *Winſemius* ſchijnt ergens te twijfelen of het wallen, grachten, en muuren heeft gehad: maar dat het ſtads rechten gehad heeft, ſtaat by hem vaſt; dat hy ook uyt oude brieven bewijſt.

2. Ik vind by *Sib. Leo* niet dat *Ysbrandus van Harderwijk* te Berlikum oit voor Paſtoor heeft geſtaan: maar wel dat een Heer *Henricus*, een Leeuwaarder, die Paſtory ten tijde van gemelden *Ysbrandus* bekleede. Op den zelven tijd ſtond 'er voor Kapellaan Heer *Willem*, een Nimweger.

Onder de Paſtoors van Berlekum moet ook geſtelt worden *Theodoricus*, de XVII Abt van Lidlum, die dat ampt 15 jaaren lang zeer loffelijk bekleedt en waargenomen heeft. Noch is Paſtoor van Berlekum geweeſt een zeker Heer *Sibrandus* miſſchien *Sibrandus Leo* zelf; die door den Abt van Lidlum *Johan Geelmuiden*, over zeker verſchil met den nieuwen Biſſchop, naar Steinfelde gezonden wierd. (*Sib. Leo*).

† Decad 13. cap. 9.
a Rer. Frif. lib. 1. pag. 16.
b Vrieſſche Hiſt. pag. 313.

Weer, of Meer, door de wandeling

WIER.

De Pastory van dit dorp / dat onder de Grietenye van Menalduma-deel gelegen is / bragt 's jaars honderd goudguldens op. In de zestiende eeuwe heeft hier als Pastoor gestaan Heer Andries. In dit dorp staat ook het oude stins Lauta: 't welk tegenwoordig / zegt P. Winsemius, bezeeten word by Andries Hiddama.

BEETIGUM, of BEETGUM.

De Geestelijke stand van Beetgum / Englum / Marssum / en Biessum / is reeds afgehandeld onder het Dekenschap van Sexbirum.

DEYNUM.

Deinum / een zeer vermakelijk dorp / dat onder de Grietenye van Menalduma-deel en het Dekenschap van Menaldum behoort / is gelegen aan de vaart tusschen Leeuwaarden en Franeker.

In dit dorp / daar het stins Feitsma staat / is uyt een edelen stamme gebooren Syardus, de vierde Abt van Lidlum.

De Parochiekerk / die zeer fraay is en een schoonen toren heeft / plagt jaarlijks honderd en dertig goudguldens te geeven: het Vikariesschap gaf honderd goudguldens, de Prebende / die 'er was / tachtig. De Proost van S. Jans kerk trok 'er twaalf schilden (1).

AAN-

AANTEKENING.

1. In't 1482. is zeker Heer *Andreas* Paſtoor van Deinum geweeſt; dewelke, benevens twee andere Prieſters, gekoren was om een zoen tuſſchen de ſtad Leeuwaarden en eenige Edelluiden te treffen

TUTINGUM,

By verkorting Tuitgum en Tutgum.

De Parochiekerk van Tuitgum is door Eelko Liaukama vereenigt geweeſt met de Abdye van Lidlum: welke Eelko die Paſtory ook bedient heeft; en naderhand tot Abt van Lidlum gekoren wierd.

Theodoricus, de zeventiende Abt van Lidlum/ was ook Paſtoor van Tuitgum geweeſt. Dezelve † heeft de oude kerk van Tuitgum/ die van ouderdom verviel/ met de hulpe der ingezetenen om verre gewoorpen/ en een nieuwe kerk getimmert.

Heſſelus, in het dorp Ooſterlittens gebooren/ eerſt Paſtoor van Tuitgum/ en naderhand van Berlkum/ is ook Abt van Lidlum woorden.

Deze Heſſelus, zoo als Sib. Leo ſchrijft/ heeft het voorſte gedeelte van de kerk met een nieuw ſteenen dak verciert.

* Gabbema Leeuwaard. pag. 125. † Sibr. Leo.

DEKEN-

DEKENSCHAP VAN SCELGIS, ANDERS VAN TER SCHELLING.

Schellingum S. Jans kerk. *Hoorn.*
Midslands. *De kapel Eenpoort.*
Zuydkerk. *Vijfhaven.*

Schelling of Der Schelling is een van de drie (1) eylanden die Friesland tegen 't inbreken van de Noord-zee delken; en is / van alle drie / naast (2) aan Vlieland gelegen.

Het was / ten tijde van de Utrechtsche Bisschoppen / van zulke een achting; dat het een Dekenschap op zich zelven had. Volgens een ongedrukt boek / dat het Kapittel van S. Jans kerk te Utrecht toebehoort heeft / zijn 'er vier of vijf Parochiekerken / en eene kapél of twee geweest.

SCHELLINGUM.

De Parochiekerk van Der Schelling was volgens het gemelde kerkenboek op den naam van S. Jan ingewijdt; en moest den Proost van S. Jans kerk te Utrecht acht schilden betalen.

HOORN.

HOORN.

De kerk van Hoorn was de voornaamste van allen / en de zetel van den Deken: daar het dorp Lees ook onder hoorde.

Tetardus, in dit dorp gebooren / en eerst Pastoor en Deken der kerke van Winsum / is den Abt Aesgo in 't jaar 1386 opgevolgt; en de twintigste Abt van Lidlum geworden.

Folkerus, te Lees onder de Parochie van Hoorn gebooren / is Pastoor en Deken der kerke van Hoorn geweest: en heeft zich in beide die bedieningen / naar het schrijven van Sibrandus Leo, zeer voorzichtiglijk en loffelijk gequeeten. En na de dood van Hesselus, den XXII Abt van Lidlum / is hy in 't jaar 1430. tot Abt van Lidlum verkoren.

In 't jaar 1518. is zeker Everhardus Pastoor van Hoorn geweest.

De Abdy van Lidlum had het recht om den Pastoor van S. Niklaas kerk / op het eyland Schelling / te bevestigen: zoo dat die kerk / naar allen schijn / op den naam van S. Niklaas ingewijdt is geweest.

Tjebbo, ook op dit eyland gebooren / hebbende eerst een prove in S. Michiels kerke te Harlingen gehad / en naderhand Pastoor der kerke van Schellinge geworden / heeft zijn vaderland / volgens de getuigenis van Sibr. Leo, veel goeds gedaan. Daar nae is hy ook Kloosterhoogd van Lidlum / de vier-en-twintigste in getal / geworden.

Deze kerk plagt den Proost van S. Jans kerk te Utrecht acht schilden te betaalen.

Die van Midlands zes schilden.

Die

Die van Zuitkerk zeven schilden.
Die van de kapél Eenpoort zes schilden
Die van Vijfhaven acht schilden.

S. Brandaris kerk.

In een van de gemelde kerken wierd de H. * Brandarius, volgens het Roomsche Verhaal van Jakob de La Torre, als Patroon geviert. En hier van daan koomt het / dat men noch tegenwoordig op de kaarten van dit eyland een plaats vermeld vind onder den naam van Brandaris.

AMELAND.

Volgens zekere vergunning van Keizer Ferdinandus heeft Ameland een vryen Erfheer gekreegen / die uyt den Hoog-edelen stamme van de (3) Kammingaas afkomstig was.

† Dit eyland / zoo wel als der Schelling / is sedert een langen tijd door een Jesuyt bedient geweest.

Amelands oude Heeren.

Volgens het schrijven Aub. Miræus heeft (4) Hugo, Heer van Ameland / in 't jaar 866. een Benediktyner (5) klooster op Ameland gesticht: hetwelke Odibaldus, de XII Bisschop van Utrecht / in 't volgende jaar 867. met Monnikken heeft bevolkt. Als het daar den tijd van 243 jaaren had gestaan / maar van de zeeschuimers veel aanstoots te lijden had heeft Conradus, de XXII Bisschop van Utrecht / hetzelve omtrent het jaar 1090. op Foswert onder Ferwerder-deel verplaatst.

* Dit is misschien S. Brandanus, Abt van Klonfort in Ierland; die den 16 Mey geviert word: van wien de Bollandisten, in de Levensdaaden der Heiligen, konnen nagezien worden.

† Andr. Cornelius Kronijk. Aub. Misæi origo Cænobior. Bened.

De

De kerk van dit nieuwe klooster wierd door den zelven Bisschop ter eere van S. Jan den Dooper ingewijdt.

AANTEKENINGEN.

Op Schellinge en Ameland.

(1) Die drie eylanden zijn der Schelling, Ameland, en Schiermonk-oog.

Schiermonk-oog is, volgens de uytlegging van *M.*[a] *Alting*, zoo veel te zeggen als Schiermonks eyland: want de woorden *Age*, *Auge*, *Oge*, *Ey*, die altemaal oog te zeggen zijn, zijn naar zijn zeggen van de ouden gebruikt, om een eyland te betekenen; om dat de eylanden veeltijds de gedaante van een oog hebben, of rondachtig zijn. Dit is althans zoo verre waar, dat 'er noordwaart op noch verscheide eylandtjes leggen, die hunne benaaming van *Oog* of van een *Ey* gekreegen hebben: als Schiermonk-oog, Rotkemer-oog, Spiker-oog, Langer-oog, Wemger-oog, Nordern-ey. Maar of *Ey*, in die gelegendheit, van dezelfde betekening zoude zijn als oog, dan of het niet beter zouw genomen worden voor *aa* of *ee*, 't welk in oud duytsch water te zeggen is; dat zouw misschien zijn bedenken noch hebben. Althans *L. Meyer*, die in de uytlegginge van de ouwerwetsche duytsche woorden ook wel stemmen mag, verzekert ons dat ee-land, daar men nu eiland voor zegt, zoo veel als waterland te zeggen is; gelijk *ee* of *aa* niet anders is als water. Ik zie het verschil voor zoo gewigtig niet aan, om 'er veel pampiers vuil over te maaken, maar dat van *Oge* of *oog* zal ik voor bewezen houden.

Fredegarius [b] *Scholasticus*, een Schrijver van de zevende eeuwe, by den Heer *Alting* vermeld, spreekt ergens van *Anistrachia* en *Wistrachia*, die wederzijds aan Burdine gelegen waren: en hy verhaalt hoe dat *Karel Martel*, om de Vriezen te beoorlogen, met zyne vloot het gemelde *Burdine* ingevaaren is.

a Parte 2. v. Austrachia.

b Part. 2. invoce Wistrachia & Burdine.

Hier

Hier meent de gemelde Heer twee fouten te beſpeuren: want *Burdine*, meent hy, moet *Burdipe* zijn, en voor *Aniſtrachia* moet *Auſtrachia* gelezen worden. En dan beſluit hy vorder dat door *Auſtrachia*, 't welk 't Ooſter-oog of 't Ooſter-eyland betekent, niet anders verſtaan kan worden als Ameland: als zijnde een eyland; dat ten noorde van Boerdiep gelegen was. *Weſtrachia*, zoo als 'er dan van zelfs uyt volgen zouw, en zoo als hy 't ook begrijpt, kan dan niet anders betekenen, als 't eyland der Schelling. Wat *Burdine* belangt; of de naam van *Boerdiep* zoo oud wel is, en ten tyde van *Fredegarius* al bekend was; daar zouw ik vry aan twyfelen. Althans *Emo* Abt van Werum, die in de dertiende eeuwe geſchreeven heeft, en by den Heer *Alting* aangetogen ſtaat, geeft aan 't zelfde water den naam van *Bordena*. En een parkementen brief, ook van de dertiende eeuwe, en by den zelven Heer insgelijks aangehaald, noemt dat water *Borneda*. Doch die zwarigheit is gering; het blijkt evenwel zeker, en alle de Vrieſſche Schrijvers ſtemmen daar in t' zamen, dat *Karel Martel* geen anderen ſtroom als den gemelden zeeboezem ingezeilt is. Of men dan *Borne*, of *Burdine*, of *Bornede*, of *Burdiepe* ſchreef, men ſprak altijd van den boezem, die ten minſte in laatere tijden Boerdiep heeft geheeten.

Dat men *Auſtrachia* in de plaatze van *Aniſtrachia* leezen moet; dat ſtaa ik den voornoemden Heere volmondig toe; en ik geloof niet dat iemand die verandering afkeuren zal. Maar of het dan een vaſt en zeker gevolg is dat men *Auſtrachia* voor Ameland en *Weſtrachia* voor Der Schelling neemen moet, daar op zouw ik noch met geen volkome geruſtigheit ja durven zeggen. Ik beken 't, de redenen van den Heer *Alting* doen zich ten eerſten aanzien zeer wel op; en zouden een Leezer, die wat ſchielijk doorſtapt, ligt overhaalen. De vloed, of de boezem, dien *Karel* inzeilde, was tuſſchen *Auſtrachia* en *Weſtrachia* gelegen: *Achia* of *Age* ſcheelt niet veel van *Oge*; en 't is reeds getoont dat de naam van *Oog* dikwils aan de eylanden gegeven word Nu, dewijl Boerdiep zijne uytwatering tuſſchen Ameland en Der Schelling had; en dat Ameland ten ooſten, en Der Schelling ten weſten,

van

van die uytwatering gelegen was; wat is 'er natuurlijker, zal iemand zeggen, als dat *Fredegarius* het Ooſter-eyland of het Ooſter-oog *Auſtrachia* en het Weſter-oog *Weſtrachia* noemde? Dat gaat alles wel; maar 't zouw noch beter gaan, indien men Ameland of Der Schelling by eenig Schrijver onder den naam van *Auſtrachia* of *Weſtrachia* aangeteekend vond. Wat Schrijver dat ik van de Vrieſſche geſchiedeniſſen en landen gelezen en nagezien heb, Vriezen, Hollanders, Franſſen, niet een, die de gemelde naamen aan Der Schelling of Ameland geeft. *Fredegarius* had geen gezags genoeg om nieuwe naamen aan de plaatzen te geeven; maar moeſt ieder plaats by haar ouden naam noemen. Maar dat zouw men noch over 't hoofd konnen zien, indien men d'er niet anders wiſt uyt te koomen: en ik beken dat men zich wel een enkelde reize, in het naſpeuren der oude naamen, met een eenig Schrijver behelpen moet. Maar aangezien dat *Auſtrachia* en *Weſtrachia* even waarſchijnelijk en gemakkelijk in een andere betekeniſſe genomen konnen worden: waarom zouw men juyſt gehouden zijn, op het zeggen van eenen getuige, vonnis te ſtrijken? Boerdiep, gelijk de Vrieſſche Schrijvers getuigen, had zijnen boezem tuſſchen Ooſtergouw en Weſtergouw; en was als de ſcheidpaal van beide die Gouwen.

Waarom *Weſtrachia* dan niet genomen voor Westergo, en *Auſtrachia* voor Ooſtergo? Dan is alles kant en klaar; en dan behoeft men d'er niet over te ſuſſen hoe dat *Fredegarius* de naamen van die eylanden beter geweeten heeft, als de Vriezen zelf. Denkt iemand dat *Fredegarius* dan *Auſtragoa* en *Weſtragoa* had moeten zeggen; daar zal ik op antwoorden dat hy dan ook, om gemelde eylanden te betekenen, *Weſtrochia* en *Auſtrochia* had moeten ſchrijven. Men zal *Oog* of *Oge* wel voor een eyland gebruykt vinden, maar niet *Age*.

Ook vind ik dat ik P. *Winſemius*, in dit verſchil, op myn zyde hebbe: want die Schrijver, die zekerlijk in de beſchrijvinge van Vriesland zeer ervaren was, [c] verhaalt hoe dat *Karel Martel* de landen van Oostergouw en Weſtergouw afgeſtroopt heeft: en hy voegt

[c] Over het jaar 728.

'er by dat die landen van ouds *Auſtrachia* en *Weſtrachia* genoemt wierden.

Maar 't geen de zaak ſchijnt uyt te wijzen; is dat der Schelling en Ameland, zoo als in de volgende Aantekeninge blijken zal, van ouds en ten tyde van *Fredegarius* aan 't vaſte land, dat is aan Weſtergouw en Ooſtergouw, genoegzaam vaſt zijn geweeſt. Zijn ze aan die landen genoegzaam vaſt geweeſt; zoo kan ze *Fredegarius* voor geen eylanden of *Oogen* aangezien hebben: en vervolgens zal *Weſtrachia*, by den zelven Schrijver, niet te zeggen zijn Weſter-oog; noch *Auſtrachia* Ooſter-oog.

2. Niet alleen is der Schelling aan Vlieland gehecht geweeſt: maar *Ubbo d Emmius* getuigt dat de landeryen van Vriesland buiten het ſtrand, dat 'er tegenwoordig is, naar de eylanden der Schelling, Ameland, en Schiermonk-oog, plagten te ſtrekken; ja dat het zeggen is dat ze aan de gemelde eylanden vaſt zijn geweeſt: hoewel, zegt hy, dat het laage landeryen waren, die door verſcheide vlieten en meeren, of kreeken en killen, van een geſcheiden wierden. *P. e Winſemius* zegt het ook dat 'er eertijds vaarten of graften, om het water te loozen, gemaakt wierden: maar dat de Noordzee haaren loop allengkens door die vaarten landwaart genomen heeft; en dat dus de gemelde drie plaatzen, door het verwyden van die graften, en het geduurig aandringen van de zee, van het vaſte land geſcheurt en eylanden geworden zijn.

Wat nu de eylanden der Schelling en Vlieland aangaat; die zijn, volgens de Vrieſſche *f* Schrijvers, aan malkander vaſt geweeſt tot het begin der dertiende eeuwe toe. Zoo als zy ſchrijven, was 'er maar een zeegat tuſſchen Teſſel en Vlieland: Teſſel was, by laag water, aan Vlieland vaſt; en Vlieland aan der Schelling: dies koſt de zee, hoe onſtuimig en verwoed dat ze was, daar weinig quaads en ſchade doen. Maar des te meer had het Boerdiep of de Borne te lijden: die de verbolge zeegolven, zoo veele als ze kon, en veel meer als ze kon, verzwelgen moeſt.

d Hiſt. Friſ. lib. 1. pag. 31.
e Beſchrijving van Vriesland.
f Zie Schotan. &c.

De

De Borne, dus overladen, en dikwils door de ſtormwinden aangezet en noch meer opgezwollen, deed een geweld op de dijken, dat niet uyt te ſtaan was.

Wy hebben elders gezien hoe dat de landluiden, onmachtig om de doorgebrokene dijken weder op te maaken, en de vordere dijkgelden te betaalen, hunne landen op zekere voorwaarden aan deze en gene kloosters overgegeeven hebben. De Monnikken van Lundingakerk, die op die wijze ook een deel landeryen gekreegen hadden, willende de zee wat ſchot geeven, ſchooten een gracht tuſſchen Vlieland en der Schelling. Dan groeven zy noch binneſlooten, die haare uytwatering in de eerſte gracht hadden; om de landen dus van 't zeewater te ontlaſten. Zy hadden noch een andere reden, om van Harlingen op Vlieland, en vorder op Teſſel, een diepe vaart te graaven: te weeten, om dat ze op beide die plaatzen een deel landeryen hadden leggen. Ja, om 'er dit in 't voorbygaan by te voegen, *Willem II* heeft kort daar na ganſch g Vlieland aan 't gemelde kloosster geſchonken: gelijk zijn Grootvader Wieringen aan S *Odulphus* konvent, of Bloemkamp, geſchonken had.

't Was of de zee en de ſtormbuyen naar het ſchieten van die vaarten en ſlooten gewacht hadden; met zoo een geweld begoſten ze kort daar na op Vlieland, Teſſel, en de naaſtgelege plaatzen te ſtormen. De vaarten veranderden wel haaſt in groote en wijde plaſſen: der Schelling en Vlieland weeken wijder van malkander; ja, 't ganſche land veranderde van gedaante. Dezelve ſtormwinden, en de zee door de ſtormwinden aangezet, ſcheenen 't geduurig op Teſſel, Vlieland, Marsdiep enz. gemunt te hebben. 't Land wierd 'er door de aanklitzende golven afgeſpoelt, en in het Boerdiep ingevoert; daar het wel haaſt wederzijds tegen de oevers van dien zeeboezem ging vaſt zitten. De Zee, al meer en meer tuſſchen Noordholland en Vriesland indringende, ſlokte de aarde met zulke een gulzigheit in, die ze dan weer in de Borne ging loozen, dat 'er wel haaſt zoo een wijde ſtreek, als de Zuiderzee nu is, onder water

g Schotan, pag. 106. P. Winſem. op 't jaar 1221. Ubbo Emm. &c.

ſtond. De Borne, door het aanſpoelen van zoo veel aarde toegeſtopt, veranderde wel haaſt in weelig land: en daar men pas te vooren de golven had zien vlieten en zwalpen; daar zag men haaſt koeyen en paarden graazen; of tarwe en rogge in de airen ſtaan.

En, om dit tuſſchenbeiden te zeggen, dat 'er noch geen Zuider-zee was voor 't jaar 1203, om nu geen andere bewijzen op te zoeken, ſchijnt onwederſpreekelijk te volgen uyt het verhaal van *Melis h Stoke*, te weeten dat onze Graaf *Willem I*, hebbende zijn broeders dood verſtaan, uyt Vriesland te paard in het dorp Zijp aangekomen is. Dewijl de zaak het verdient, wil ik de eigen woorden van den Rijmſchrijver opgeeven:

Willem, die in Oeſtvrieslandt was,
Hevet i mare vernomen das,
Dat ſyn k broeder is bleven doet,
Met l ſericheden harde groet,
Es hy ter Zipe comen ghereden,
Ende hi bat om m ghelede enz.

Indien hy met een pont of ſchouw op de Zyp waar overgezet geweeſt, gelijk ſommigen miſſchien dat uytleggen zouden, dan zouw het niet waar zijn *dat hy ter Zipe was komen gereden.* Ik zal op deze zaak nu niet langer blijven ſtaan; en alleenelijk zeggen dat ook de Heer *Alting* uyt de gemelde plaats van *M. Stoke* beſluit dat 'et toen noch geen Zuider-zee was. Het is evenwel waar dat het land, dat nu onder de Zuider-zee ſtaat, al lang te vooren op ſommige plaatzen meirachtig en moeraſſig was. *Plinius*, daar hy den loop van den Rhijn beſchrijft, zegt uytdrukkelijk dat die *ſtroom zich ten Noorden*, dat is naar 't Flie toe, *in meiren verſpreidt.* En *Pomponius Mela*, ook van den Rhijn ſpreekende, zegt ook dat *hy eerſt eng en zich zelven gelijk zijnde, daar na in een groot meir verandert; en de velden bedekt hebbende, 't Flie word genoemt: dat hy daar na een eyland van den zelfden naam omvat hebbende, en wederom nauwer geworden,*

h Onder Ada.
k Dideryk VII.
m Geleide.
i De zijding.
l Droefheit.

zich

zich in den Oceaan uytſtort. Zoo dan, om alles zoo veel mogelijk is overeen te brengen, zal ter plaatze daar nu de Zuider-zee is, een meir, of eenige meiren die in malkander liepen, gelegen hebben: maar dat meir zal niet te vergelijken zijn geweeſt by de tegenwoordige Zuider-zee. Of, 't geen ik voor waarſchijnelijker houde, die groote meiren zullen metter tijd vry ingekrompen zijn; en den akkerman, tot het zaayen van koren of weiden van beeſten, plaats gemaakt hebben. Dit is geen loſſe giſſing: maar ik heb *Ubbo n Emmius* tot mijn zegsman; een man, op wiens zeggen ik ſtaat durf maaken: en dien ik, en geen rechte kender, zonder hoogdringende reden niet zouw durven wraaken. Na dat hy van de veranderingen omtrent de Lauwers en de Middel-zee, of het Boerdiep, geſproken heeft; gaat hy dus met zijne vertelling voort. „ Ganſch anders was het naar 't „ Weſten gelegen: want daar had men veele lan„ deryen leggen: daar nu een wijde zee over golft. „ Want de Yſſel, die de wateren van den Rhijn door „ de gracht van Druſus ontvangt, plagt zich niet „ aanſtonds by de ſtad Kampen, gelijk hy nu doet, in „ dien grooten boezem, dat is de Zuider-zee, uyt te „ ſtorten, en aldus zijnen naam en oevers te verliezen: „ maar hy behield een wijle tijds zijne kil, en liep „ midden door de bouwlanden. Als hy dan vorder „ de wateren van de Vecht overgenomen had, en „ de Kuinder voor by geloopen was, verſpreide hy „ zich zelven in verſcheide deelen; zoodanig dat het „ grootſte gedeelte ter ſlinker hand in de Zuider-zee „ liep, de anderen zich door Vriesland verdeelden. „ . . . Het Vlie, 't welk eertijds wijder was; was „ op dezen tijd (*omtrent jaar* 1222.) tuſſchen Enk„ huizen en Staveren niet veel breeder als een beek „ *of een vlietje.* Al de reſt was met bouwlanden „ of boſſchaadjen bezet. „

3. Volgens het ſchrijven der Vrieſſche o Kronijken zijn de *Kammingaas* al voor het jaar 878. in 't bezit van Ameland geweeſt. De Stichter van 't Benediktyner klooſter, van 't welke aanſtonds geſproken zal worden, was een *Kamminga.* En *Schotanus*,

n Hiſtoriæ lib. 3. ad ann. 1222.

o Zie P. Winſemius, Hamconius, &c.

ſchrijvende over 't jaar 1180, getuigt ook dat de *Kammingaas* toen al de bezitters van Ameland waren; en dat ze dat eyland, volgens de oude Kronijk, al lang te voren bezeeten hadden.

Doch volgens *M. p Hamconius* is *Ridsko Jelmera* wel-eer Vryheer (*Dynaſta*) van Ameland geweeſt: welke *Jelmera* die heerlijkheit langer als 80 jaaren zoude bezeeten hebben.

Jelmera, zegt hy, is opgevolgt door het geſlagt *Herenga*: welk geſlagt een Leli in zijn wapen voerde. De *Herengaas*, zoo als hy vorder vertelt, aan de *Kammingaas* die hy doorgaans *Kammengaas* noemt gehylikt, hebben den naam van *Kamminga* aangenomen: en hun wapen met een kam, die 't wapenſchild van de *Kammingaas* was, vermeerdert. Dit had hy verſtaan van den Sekretaris van Ameland; die het in de Staatsbrieven van Ameland gevonden had. *Ubbko Burmania*, die de Geſlagtregiſters van den Vrieſſchen Adel opgemaakt heeft, en by denzelven *q Hamconius* aangehaald ſtaat, ſpreekt ook van den gemelden *Jelmera*; met dit onderſcheid alleen, dat hy zijne regeering wat korter maakt. Maar de *Kammingaas* zijn langen tijd voor *Jelmera* Heeren van Ameland geweeſt: dewijl zy, zoo als boven uyt *Schotanus* en *P. Winſemius* reeds aangewezen is, en uyt de volgende Aantekeninge naarder blijken zal, die heerlijkheit al in 't jaar 1222, ja in 't jaar 866 of 876, bezeeten hebben. Dan *Ritske Jelmera*, zoo als hem *r Schotanus* noemt, was Heer van Ameland omtrent het jaar 1470; eenige jaaren, min of meer, onbegreepen: dat is, omtrent dien tijd, als het oppergebied van de Hollanders over 't gemelde eyland ten einde liep.

Ik zeg, het oppergebied van de Hollanders: want 't ſtaat te weeten dat *Willem van Beyeren*, zoo als *ſ Schotanus* ſchrijft, Der Schelling en Ameland 't ondergebragt had: en dat die eylanden, tot het einde der 15 eeuwe toe, onder de Graaven gebleeven zijn. Der Schelling moeſt den Grave jaarlijks opbrengen 24 *Wilhelmus* ſchilden, Ameland dertig.

p Friſiæ ſuæ pag. 88 verſa.
q Ibid. ad marginem.
r Pag. 344. *ſ* Ibid. 343.

't Is

't Is waarſchijnelijk, en *Schotanus* houdt het ook voor 't zekerſte, dat Ameland de dood van *Karel den Stouten* waargenomen heeft, om zich der Hollandſche heerſchappye te onttrekken. De Borgondiſſche macht had toen een kneep gekreegen; daar ze lang gevoelen van had. Holland, zoo wel als de andere landen, onder den Borgonjer behoorende, waren genoegzaam uytgeput, zoo wel van volk als van geld. *Maximiliaan*, met *Karels* dochter getrouwd, had de handen vol werk in Vlaanderen: 't ſcheen alles hol over bol te loopen. Noit koſten ze de kans ſchoonder hebben, om 't juk af te ſchudden.

In 't jaar 1494. was *Pieter Kamminga* t Heer van Ameland: en dewijl de Keizer *Maximiliaan*, en zijne huysvrouw *Maria van Borgonje*, zich evenwel als Heeren van Ameland gedroegen; heeft hy van hen de beveſtiging van een oud vonnis verzogt. Dit vonnis, 't welk door den landdag van Ooſtergouw en Weſtergouw gegeeven was; quam hier op uyt, *dat die van Ameland vry en ontſlagen zouden zijn van alle rechtsgebied van Vriesland; en voor al van 't rechtgebied der Grietenye van Ferwer-deel: zulks dat ze zouden vermogen op hun eigen eyland recht te doen, en alle oeffeningen van rechtsgebied te pleegen.* Die beveſtiging is hem den 5 November 1494. door den gemelden Keizer by opene brieven gegeeven: met deze byvoeginge, dat *Pieter Kamminga*, en deszelfs nakomelingen, ten allen tijde en zonder eenige verhinderinge, alle rechtsgebied over Ameland zouden mogen beoeffenen, even als zijn Vader *Hayo* dat rechtsgebied beoeffent had. Dit vonnis des Keizers, gelijk de Vrieſſche v Schrijvers dat noemen, is eenige jaaren daar na wederom beveſtigt door *Albert den Sax*; wien de heerlijkheit van Vriesland door den Keizer opgedragen was.

Zoo was dan de Vader van deezen Heer *Pieter* ook *Hayo* genaamd: van welken *Hayo*, *Pieters* Vader, de meergemelde *Schotanus* aantekent dat hy een geleerd man was, en ook bekend is door de brieven van *Erasmus*. Maar *Schotanus* zal hier op de tijdrekening geen acht gegeeven hebben. *Pieter Kamminga*

t Schotan. Vrieſſche Hiſt. 13 Boek.
v Schotan. ibid.

verkreeg de gemelde beveſtiging in 't jaar 1494: de brief, dien w *Erasmus* aan *Hayo Kamminga* geſchreeven heeft, is getekent den twaalfden November 1598. En deeze *Hayo*, zoo als *Erasmus* in den gemelden brief te kennen geeft, ſtudeerde noch te Dolen; en was ten hoogſte twintig jaaren oud: zoo dat 'er van zijne geleerdheit noch weinig te zeggen viel. 't Zouw dan eer te denken ſtaan dat *Hayo*, door de brieven van *Erasmus* bekend, *Pieters* zoon, en misſchien Opvolger in de heerlijkheit van Ameland is weeſt.

In 't jaar 1572. vindt men noch eenen *Pieter* x *Kamminga* vermeld, die Vryheer van Ameland was; en van *Billy* ten Hove ontboden zijnde, door eenen *Barent van Sirixma* gevangen wierd genomen.

Ik moet hier byvoegen dat de voorgemelde *Ritske Jelmera*, Heer van Ameland, te Ballum, op 't eyland Ameland, een ſlot y getimmert heeft; 't welk de Heeren van 't eyland altijd voor hunne woonplaats gehouden hebben.

4. Die hier van onzen Schrijver *Hugo* genoemt word, hiet by de Vrieſſche Schrijvers *Hayo*. Waarſchijnelijk zal hy, of *Miræus* daar hy 't uyt getrokken heeft, den naam van *Hayo*, als al te Heidenſch, verandert hebben in een Chriſten naam; die beſt naar den naam van *Hayo* geleek. Dat men dat in het doopzel doet, daar de naamen by de Roomskatolijken altijd in de Latijnſche taale genoemt worden, daar heb ik nu niet tegen. Maar eige naamen, die in de Hiſtorien dikwils gemeldt worden, aldus te veranderen, dat moet verwarring baaren. Ja, op die wijze, zoude een en dezelfde perſoon dikwils drie-of-vierderhande naamen krijgen. *Hayo* Heer van Ameland, daar we nu van ſpreeken, hiet by alle Schrijvers *Hayo*. *Miræus*, zoo als onze Schrijver getuigt, en onze Schrijver zelf, noemen hem *Hugo*. In een z Prieſters boekje, dat dagelijks gebruykt word, en daar aangewezen word hoe dat de Hollandſche en Vrieſſche naamen op zijn Latijnſch

w Epiſtolar. lib. 17. ver. edit.
x Gabbema in zijn Leeuwaarden, op 't jaar 1572.
y Schot. 11 Boek.
z Rituale Romanum contractum.

moe-

moeten genoemt worden, word *Hyacinthus* voor den Latijnſchen naam van *Haye* opgegeeven. Ik wil hier maar byvoegen dat de Vrieſſche naamen, by de Vrieſſche en andere Schrijvers, zelfs in de Latijnſche taale ſchrijvende, doorgaans onveranderd en om zoo te ſpreeken Vrieſch gelaten worden; behalven dat zy 'er een Latijnſchen uytgang aan geeven. Voor *Haye* zeggen ze in 't Latijn *Hayo*; voor *Ritske Ridsco*, voor *Hannke Hanco*, voor *Jarich Jarichus*, enz. Doch in 't kleine Ritueel of Prieſters boekje, zoo even gemeld, worden die naamen doorgaans in de naamen van bekende Heiligen verandert. *Aesge*, by de Vrieſſche Schrijvers zelfs in de Latijnſche tale [a] *Aesgo*, word daar verandert in *Egeſippus*: *Ago* in *Agapitus* of *Agericus*; *Eelke* [b] of *Eelko* in *Eligius*: *Saco*, een [c] voornaam van de oude *Rodmans*, in *Zacharias* of *Zachæus*; *Ubbo* in *Optatus*, [d] *Tabbo* in *Tobias*, *Richel* of [e] *Richoldus* in *Richardus*, *Watſe* of *Watſo*, onder anderen een voornaam van de *Kammingaas*, in *Valerius*, *Botto* in *Boëthius*, *Buche* of *Bucho* in *Bacchus*, die op den 7 October geviert word; *Edger* of *Edgerus* in *Edoardus*, [f] *Edzardus* in *Edmundus*, *Eggo* in *Ægidius*, [g] *Enno* in *Ennodius*, *Douwe*, een voornaam van de *Fortemans*, in *Dominicus*, *Feike* of *Feico* [h] in *Felix* en *Fœlicitas*, *Gailo* in *Gallus*, [i] *Hamco* in *Ambroſius*, *Hartgerus* in *Concordius*, [k] *Haringus* in *Argimirus*, *Heſſel* in *Heſychius*, daar de Vrieſſche Schrijvers altijd *Heſſelus* voor zeggen; *Heyman* in *Hoſpitius*, *Jarik* in *Gorgonius*, *Jelle* in *Julius*; daar de Vrieſſche Schrijvers *Gellius* voor zeggen; *Nanno*, de naam van een groot Filoſoof in *Anno* of *Ferdinandus*, *Jordaan*, *Gordianus*, *Onno* in *Oneſimus* [l] *Pibo* in *Philippus*, *Sinne* of *in Sinna* in *Zenobius*, *Sivert* en *Siurt*, of *Sivardus* en *Suffridus* in *Severinus*, *Tiede* of *Titus* in *Dorotheus*, *Weſſelus* in *Wenceſlaus*, *Worp* of

[a] Zie de Abten van Lidlum. [b] Ibid.
[c] Zie P. Winſem. over 't jaar 704.
[d] Tabbo is de naam van een Vrieſſchen Prins by Harmcon.
[e] De naam van een Vrieſſchen Koning of een voornaam van Moutzuma en Aite.
[f] Een Graaf van Oost-Vriesland. [g] Ibid.
[h] Vide Suffrid. de Scriptor. [i] Ibid.
[k] Ibid. [l] Ibid.

Vorperus in *Verulus* of *Projectus*, *Wilko* in *Wilgisus*, enz.

Ik zeg het noch eens; ik heb 'er niet tegen dat men liever den naam van wel bekende Heiligen, als van Heidenen, aan de kinderen geeft; *Chryſoſtomus* [m] mogt het al in zijnen tijd niet lijden dat men de kinderen doorgaans naar hunne grootvaders of overgrootvaders noemde: en hy zag veel liever dat ze naar heilige menſchen genoemt wierden. Maar voor eerſt koomt dat niet pas in de naamen van overledene menſchen: die moeten, zoo men alles niet verwarren en door malkander brabbelen wil, na hunne dood met dezelfde naamen genoemt worden; die zy in hun leven gedragen hebben. Ten tweede dunkt my dat de Vrieſſche Schrijvers, die in zulke zaken ervaren zijn, en den naam van geleerdheit hebben, op dat ſtuk de eerſte ſtem behooren te hebben. Dit zeg ik hierom: de Latijnſche naam by voorbeeld van *Feike*, volgens het gemelde Ritueeltje, is *Felix* en *Felicitas*: maar *Suffridus* [n] *Petri*, die in zulke zaken t'huys is, zegt dat *Feiko* dezelfde naam is met *Fredericus*. Volgens het zelfde boekje zoude *Gordianus* de Latijnſche naam zijn van *Goert*: maar *Sibrandus Leo*, die een Monnik in de Abdye van Lidlum is geweeſt, daar hy het leven van den Abt *Godefridus* beſchrijft, noemt den zelven Abt ſomwijlen *Goert*, ſomwijlen *Godefridus*. Ik weet dat ik, indien ik 'er aantekening van gehouden had, meer diergelijke voorbeelden had konnen opleveren. Maar ik ſtae het nu toe, en zeg het ook, dat het beter voegt Chriſtene als Heidenſche naamen aan zijne kinderen te geeven: maar dit raakt het verſchil niet. Laat, by voorbeeld, de naamen *Philippus* en *Optatus* honderdmaal beter zijn als de naamen *Pibo* en *Ubbo*: dat zal ik niet tegenſpreeken: en dat is goed als de ouders het ook zoo verſtaan. Maar iemand wil zijnen vader of grootvader vernoemen, die *Pibo* of *Ubbo* geheeten heeft: en hy wil de oude voornaamen van zijn geſlagt behouden: dan is de vraag, of men zoo een kind den naam van *Philippus* of *Optatus* geeven kan: of, 't geen het zelfde is, of het genoegzaam zeker is 't geen het meergemelde Prieſters boekje onderſtelt; te weeten dat *Pibe*

[m] Homil. 2. in Geneſ. [n] De Script. Decad. 16. §. 3.

eigent-

eigentlijk te zeggen is *Philippus*, en *Ubbo Optatus*. Zoo men zegt ja; zoo moeten de Vrieſſche Schrijvers, die in de Latijnſche taale geſchreeven hebben, in hunne eigen naamen zeer dom en onbedreeven zijn geweeſt. *Ubbo Emmius*, de geleerdſte van de Vrieſſche Hiſtoriſchrijvers, zouw zich dan geen *Ubbo* maar *Optatus Emmius* moeten genoemt hebben. En *Suffridus Petri* zouw zijn Latijnſchen naam dan ook niet geweeten hebben; en behoorde geſchreeven te hebben *Severinus Petri*. *Worperus Thabarita* heeft dan zijn voornaam ook niet geweeten; ja zouw zich zelven, onder de benaminge van *Projectus* of *Verulus Thaboritha*, niet gekent hebben. *Bucho Montzima* en *Bucho ab Ayta*, byde Vrieſſche Hiſtoriſchrijvers zoo geroemd zijn, volgens dat zeggen even onweetend omtrent hunne vooornaamen geweeſt: en moeſten *Bachus a Montzima*, *Bachus Ayta*, geſchreeven hebben.

Zoo men neen zegt; zoo geeft men waarſchijnelijk, in het doopen, verkeerde naamen: ja zulke kinderen hebben dan twee verſcheide voornaamen: even of iemand, in het Duytſch *Maarten* hiete, in 't Latijn *Marcellus*.

5. P.o *Winſemius*, daar hy van dit klooſter ſpreekt, voegt 'er by dat 'er in de oude tijden op Ameland, volgens ſommigen Schrijvers, een tempel heeft geſtaan van *Veſta* of *Voſta*: welke *Veſta*, zoo als ſommigen wederom geloofden, dezelfde was met de Romeinſche *Veſta*. Doch anderen hielden 't voor waarſchijnelijker dat het een Tempel was van *Mars*; dewelke door een vuiſt, op zijn Vrieſch een *Veſt*, plagt afgebeeldt te worden. De gemelde Tempel, zegt hy vorder, heeft zijnen naam, zelfs na de aankomſte der Benediktyner Monnikken, behouden: en word noch ten huidigen dage *Foſwert* genoemt. Daar hebben we dan de naamreden van het klooſter Foswert: maar hoe verre dat dit aan te neemen zy; dat laat ik een ander onderzoeken: en heb 'er, tot noch toe, weinig voor of tegen. Maar deze Tempel van *Veſta*, indien dat zeggen nu doorgaat, zoude miſſchien tot een beveſtiging dienen van een ander gevoelen; te weeten dat de vermaarde *Radbodus* zijn

o Op het jaar 806.

Hof

Hof gehouden heeft op 't eyland Ameland: of, om het met andere woorden te zeggen, dat Ameland van ouds den naam heeft gedragen van Foſtiland. De zaak verdient wat hooger opgehaalt te worden. In 't leven van S. *p Willebrordus* word verhaalt dat 'er iemand uyt het gezelſchap van S. *Willebrordus* in Foſtiland, daar Koning *Radbodus* zich ophield, op bevél van den zelven Koning ter dood is gebragt. Dit Foſtiland, zeggen *q* ſommigen, is miſſchien Foswert, een landſtreek in Vriesland, niet verre van 't eyland *Foſite*, in de wandelinge Ameland genaamd. Doch de bekende *Phil. r Ferarius* zegt dat *Foſite* doorgaans voor Ameland genomen word: en daar zijn 'er *ſ* meer, die Ameland voor 't oude Foſtiland, en den zetel van Koning *Radbodus*, houden. Indien men hier nu byvoegen zouw dat 'er zoo een vermaarde Hoogheilige Tempel van *Veſta* of *Voſta* op Ameland heeft geſtaan; dan zouw het wel een halsſtarrigheit ſchijnen, den naam van Foſtiland, en van 's Konings zetel, noch langer aan Ameland te betwiſten of te misgunnen. Dan *t* zijn 'er, die 't Heiligerland, of zoo als zy het noemen Hillegerland, 't welk in de Noord-zee over de Elve gelegen is, voor 't oude Foſtiland neemen. Daar op zegt *v Emmius* ſlegts: *dat Heiligerland van ſommigen voor Foſtiland, den leſten zetel van Koning Radbodus, genomen word; wie zal zich daar over niet verwonderen?* Meer zegt hy 'er niet van: echter wil ik wel bekennen, dat ik even eens durf ſpreeken als hy: en ik zie dat W. *x Boſſchaerts*, in zijn keurlijk werkje *van de eerſte Apoſtelen van oud Vriesland*, dat gevoelen al over lang zeer krachtig tegengeſproken heeft. Zouw *Radbodus*, *Radbodus* zeg ik, zoo een oorlogshart, die in 't vechten en oorlogen leefde, om het verliezen van eene plaats, ik meen Utrecht, den moed zoodanig verlooren hebben; dat hy op 't uyterſte van zijn Rijk, op een dor eyland, midden in de Noord-zee,

p Zie de Duytſche Batavia Sacra eerſte deel.
q Ibid. *r* Lexico Geographico.
ſ Apud Ubb. Emm. lib. 4. pag. 52.
t Pontan. lib. 5. Rer. Danic.
v Lib. 2. pag. 2.
x Diatriba de primis Frif Apoſt. Diſſert. 56.

een

een ſchuilplaats ging zoeken; om zich aldaar, als in een veilig pruylhoekje, over zijn geleden leed te verknyzen? Zouw *Radbodus*, voor zoo een Krijgsheld bekend, om dat hy eens voor *Karel Martel* had moeten wyken, als of hy hem geduurig op de hielen had, zonder voor Vaderland, vrienden, afgoden te zorgen, zonder te denken dat hy *Radbodus* was, al geduurig en zonder ophouden vlugtende, niet eer geruſt hebben; voor dat hy, als 't einde adem gelooopen, op 't Heiligerland aangekomen was? Neen: daar ſtak een ander hart in *Radbodus*; en de Vriezen, een volk in den krijg opgevoed, waren zoo ſlaphartig niet. Ganſch Vriesland, en daar onder veele veſtingen en ſterke plaatzen, waren noch onder *Radbodus* magt: en koſten 't noch langen tijd uythouden. 't Leed ook niet lang, of hy toonde wie dat hy was; en hy durfde *Karel Martel* zoo onverſaagd onder de oogen zien, als of hy noit eenig hinder geleden had. Maar wat behoeven wy zoo veel over een zaake te redeneeren, die met eene plaats uyt *Alcuinus* kan uytgeweezen worden? Die Schrijver, die kort na die tijden geleeft heeft, zegt *y* ergens dat S. *Willebrordus*, naar de Deenen reizende, door het ſlegte weer genootzaakt wierd, in Foſtiland ſtal te houden. Zoo was Foſtiland dan op zijn weg; en vervolgens geen eyland: en ik vind het van geen eenen Schrijver in twijfel getrokken, of tegengeſproken; dat het Heiligerland toen al een eyland was.

Dan zijn 'er die Foſtiland voor het land der *Foſen* neemen, die van *a Tacitus* vermeldt worden onder den naam van *Foſi*. Van dit gevoelen ben ik voor dezen niet al te vreemd geweeſt: en de naam ſchijnt daar hene te willen. Maar, de zaak wel ingezien zijnde, kan dit gevoelen zoo weinig ſtand houden als 't voorgaande: en de redenen, die tegen 't Heiligland dienen, dienen even ſterk tegen de Foſen. Het gemeenſte *b* gevoelen is dat de *Foſi* van *Tacitus* vermeld, en daar we tegenwoordig van ſpreeken, dezelfde zijn met de oude Saxen; dewelke volgens

y In Vita S. Willebr.

z Molan. in Indic. SS. Belgii.

a D. in Germ.

b Van Cluverius in Germ. Ant. van Chr. Cellarius Geogr. Ant. lib. 2. cap. 5. &c.

de

de getuigenis van c *Ptolomeus* die landen beſlagen hebben; daar tegenwoordig Holſtein, en miſſchien eenige aangrenzende landen, gelegen zijn. Andeten d willen hen by Zwartewald geplaatſt hebben; om dat ze naar het zeggen van *Tacitus* dicht by de Cherusken en Katten woonden. Maar dat verſchil nu daar gelaaten; 't is ganſch onwaarſchijnelijk, gelijk zoo even gezegt is, dat *Radbodus*, om het verliezen van eenen ſlag, zoo ſchielijk van een man een kind zouw geworden zijn; en van ſchrik als uyt de weereld zouw geloopen hebben.

Zoo zijn wy dan genootzaakt om van over de Elve, en van 't Zwarte-wald, weder naar Ameland of naar Foswert in Vriesland te keeren; en aldaar naar 't oude Foſtiland te zoeken. Ik zouw Ameland de eer, van *Radbodus* woonplaats geweeſt te zijn, wel gunnen: de redenen, die ik boven vermeldt heb, zijn zoo onhebbelijk niet. Maar *Ubbo* e *Emmius*, tegen wien ik niet gaarne inleggen zouw, koomt ons in de weeg. Waar dat Foſtiland gelegen heeft; daar weet hy geen zeker beſcheid van te geeven: maar dat de genen, die Ameland voor 't oude Foſtiland neemen, het ſpoor byſter zijn, en zich leelijk vergiſſen; dat houdt hy ſchier voor een zekere en gewiſſe zaak.

Willebr. f Boſſchaert, die het voorgaande gevoelen, wegens Ameland, niet onwaarſchijnelijk houdt, zouw echter voor 't naaſte gelooven dat het oude Foſteland rondom Foswert, een dorp in Ooſtergouw, gezogt moet worden. Zelfs meent hy dat Fosweert zoo veel te zeggen is als Foſt-eyland; en 't is waar dat Weert of Waard dikwils in zoo een beteken iſſe genomen word. En op dat Foswaart, dat in Ooſtergouw gelegen is, voor een eyland zoude doorgaan, onderſtelt hy dat het van alle kanten met vlieten en ſtroomen omcingelt was. Ik wil 't welbekennen dat ik, indien 't op een wedden ging, of indien men raaden moeſt, Foſtiland hier of hier omtrent, of op Ameland, plaatzen zouw. Hier was *Radbo-*

c Op den hals van 't Cimberſche half eyland, zegt Ptolomæus, woonen de Saxen.

d Vide Will. Boſſchaerts Diatribe &c.

e Lib. 4. paulo poſt initium. f Ut ſupra.

dus

dus in 't hartje van zijn land; en by der hand, om een wakend oog op den vyand te houden: hier vindt men een gelijkenis van den naam; die men nergens vindt, of op Foftiland niet paſſen kan.

Cornelius Kempius, die in 't jaar 1587. geſtorven is, [g] getuigt dat 'er op deze eylanden, Der Schelling en Ameland, geen ſchadelijk dier gevonden word: maar de Konynen, anders onder de ſchadelijke dieren niet gerekend, waren d'er zoodanig vermeenigvuldigt; dat 'er beide de eylanden van krielden. Ja 't getal wierd zoo groot, dat ze de huizen en akkers zeer groote ſchade deeden; en de ingezetenen nauwelijks wiſten waar dat ze zich wenden of draayen zouden, of hoe dat ze zich beſt van dat ſchadelijk gedierte zouden ontlaſten. Na veel denkens en herdenkens wierd dit voor 't beſte gekeurt. Zy zagen een goed getal wilde katten te krijgen, die zy veldwaarts injoegen: die katten, in de konijnsholen kruipende, trokken d'er de konijnen met haare klaauwen uyt: of, zoo 'er de konijnen van een andere kant wiſten uyt te koomen; dan wierden ze van de katten zoodanig gejaagt en nageloopen, dat hun getal in korten tijd zeer verminderd was.

't Is waar dat *Cornelius Kempius* van rechte kenners voor een grolſchrijver gehouden word: doch dat is hy niet, om dat hy liegen of fabelen vertellen wil: maar om dat het hem, gelijk elders gezeit zal worden, van alle kanten aan 't oordeel hapert; en dat hy de fabel van de waatheit niet onderſcheiden kan. En daarom mag men zijn zeggen wel aanneemen in zaken van zijnen tijd, die hy beleeft en gezien kan hebben. Zoo zouden die eylanders dan bynaar gevaren hebben als de inwoonders van *Majorca* en *Minorca*; dewelken eertijds, naar het ſchrijven van [h] *Strabo*, zoodanig van de konijnen geplaagt wierden; dat ze het land voor die dieren moeſten ruimen; en genootzaakt waren andere woonplaatzen te zoeken. *Plinius*, die het uyt *Varro* heeft, [i] ſchrijft ook van eene ſtad in Spanje; die ganſch en al van de konijnen ondergraven was; zoodanig dat de inwoonders het daar niet langer koſten houden; en voor de ko-

g De origine, Situ, &c. Friſ. lib. 2. cap. 2.
h Strabo lib. 3. i Plin. lib. 8.

nijnen

nijnen moeſten opſtaan. En, om dit in 't voorby gaan aan te tekenen, het moet den Leezer zoo vreemd niet voor koomen, dat zoo een groote meenigte van menſchen voor konijnen moeſten wijken: men zal by *k Plinius* vinden hoe dat een ganſche burgery, in de Gaulen, genootzaakt was de vlugt te neemen voor kikvorſſchen: en hoe dat een andere ſtad, in Theſſalie, verlaaten wierd om de mollen. Die van *l Megara* moeſten hunne ſtad ten beſte geeven aan de vliegen; en die van *Phaſelis* of *Fionda* aan de Weſpen. De muizen hebben zich wel-eer, in weerwil van de inwoonders, meeſter gemaakt van 't eyland *m Gyaros*, t'hans *Joura* genaamd: en *n Ælianus* ſpreekt van volkeren in Italie, die de vlugt moeſten neemen voor de veldmuizen. Zeker volk, in *o* Medië woonende, moeſt voor de muizen verhuizen; en de Autheriaaten, een Indiaanſch, volk moeſt voor een gruwzame meenigte van kikkers, die uyt de lucht gevallen waren, gaan loopen.

k Lib. 8. cap. 29. *l* Ælian. Hiſt. Anim. lib. 11.
m Plin. ib. *n* Lib. 17. *o* Ibid.

DEKENSCHAP VAN 'T NIEUWLAND, OP HET BILT.

DEeze landſtreek van Weſtergouw / die t'hangs overbloed van koren en andere landbrnchten vooztbzengt / was over dziehonderd jaaren een baare zee; die dooz gzoote ſchepen bebaren wierd: doch even booz de aan-

aankomste der (1) Saſſen is ze doo; aanwas aan 't baſte land gehecht; en / (2) om dat ze uyt de zee opgekomen was / kreeg ze den naam van 't Bilt. Na dat dit Bilt ten tijde van Joris Hartog van Saxen / omtrent het jaar 1500, (3) bedamt en bedijkt was; is 'er 't Nieuwe Bilt in 't jaar 1600. by gekomen; en in eene en dezelfde bedijking betrokken.

Het eerſte Bilt / 't welk aanſtonds tot een Dekenſchap opgerecht wierd / en onder den Prooſt van S. Jans kerk te Utrecht zoude ſtaan / beſtond uyt drie Parochien: behalven dat 'er noch een treffelijke buurt / de Oude Zijl genaamd / onder 't Bilt hoo;de.

De kerk der eerſte Parochie was op den naam van den H. Apoſtel Jacobus ingewijdt: de tweede op den naam van S. Anna, de Moeder der Allerheiligſte Maagd Maria: de derde was de Allerheiligſte Maagd en Moeder Gods Maria toegeheiligt. Parochiekerken, en haare Patroonen.

De Paſtory van S. Jakobs kerk bragt honderd-en-twintig goudguldens op; en wierd in 't begin der zeſtiende eeuwe bekleedt doo; eenen Heer Joachim.

Die van S. Anna bragt honderd-en-twintig * Philippus guldens op.

Die van de Allerheiligſte Maagd honderd goudguldens.

AANTEKENINGEN.

1. Voor de genen, die in de Vrieſſche Hiſtorien onkundig zijn, zal ik hier met een woord aantekenen dat Keizer *Maximiliaan*, om de groote dienſten van *Aalbert den Sax* te vergelden, en uyt andere in-

* Volgens Van Leeuwen, de Jure noviſſ. was een Philippus gulden twee guldens en vijf ſtuivers waard.

zigten, den zelven Hartog *Aalbert*, door een Keizerlijke Bulle tot Erf-Stadhouder, of Poteſtaat van Vriesland, aangeſtelt heeft. Maar, om hem in 't bezit van de waardigheit te ſtellen, was 'er meer van noode, als een Keizers Bulle: en de Vriezen ſtonden zoo gereed niet, om hunne vryheit op het zien van een Bulle te laaten vaaren. Zoo is de Sax dan met een grooten hoop krijgsvolk in 't land gekomen; om de genen, die hy door goede woorden en groote beloften niet winnen kon, door kragt van wapenen te dwingen: en dit is die aankomſte der Saſſen, daar onze Schrijver gewag van maakt. Hoe dat ganſch Vriesland een tooneel des oorlogs wierd; de Saſſen d'er huys hielden, als of ze ter plonderinge uytgeſtuurt waren; de Geldersman, quanſuys met Vrieslands ellende begaan, de wapenen tegen de Saſſen aanſchoot, en het weinig beter maakte als de Saſſen zelf; eindelijk hoe dat Hartog *Joris* of *Georgius*, *Aalberts zoon*, geen kans ziende om de Vriezen te bedwingen, zijn recht aan de Borgonjers verkogt; dat zullen de Liefhebbers in de Hiſtorien van Vriesland wijdloopig beſchreeven vinden.

2. Ik beken dat ik deze naamrede niet t'huys weet te brengen: die in de Vrieſſche tale beter geoeffend is, zal 'er waarſchijnelijk beter raad toe weeten.

3. De gemelde Hartog had het Bilt, volgens het ſchrijven van *Ubbo Emmius*, *P.* en *Winſemius*, laaten bedijken in 't jaar 1504. Maar dewijl de dijken te zwak waren, om de aandringende zeewateren te wederſtaan, en verſcheide reizen doorbraken: zoo hebben eenige Hollandſche [a] Heeren, te weeten *Thomas Beukelaar*, Heer *Jakob*, Ridder *Floris* en *Dirk van Wijngaarden*, 't volgende akkoord met den Hartog aangegaan: zy zouden 't Bilt bedijken, en van zylen of ſluyzen en bequaame waterloozingen verzorgen, des zouden zy 't gebruyk van die landen den tijd van tien jaaren hebben. Doch, zoo als *Ubbo Emmius* ſchrijft, hebben die Heeren geen kleine ſchade by dat traktaat geleden: ja, naar het zeggen van *Schotanus*, zijn zy 'er arm door geworden.

[a] Ubbo Emmius ad ann. 1504. P. Winſem. in de Beſchr. van Vriesland.

Bericht

Bericht op het Landſchap der Sevenwolden.

De derde landſtreek van Vriesland, tuſſchen 't Vlie en de Lauwers, de Sevenwolden genaamd, is ten Zuid-ooſten van 't Landſchap Drent en op de grenzen van 't Utrechtſche Sticht gelegen: daar Stellingwerf en Schoterland, als een aanhangzel of als een gedeelte, ook onder begreepen worden. Sevenwolden waar gelegen.

Dit Landſchap beſtaat tegenwoordig uyt negen Grietenyen; maar had 'er van ouds niet meer als zeven: want, gelijk boven al gezegt is, het wierd ten tijde der Saſſen en der Utrechtſche Biſſchoppen onder Weſtergouw gerekent. Getal der Grietenyen.

Volgens het zeggen van *Hamconius*, die het uyt 't verhaal van oude luiden had, plagt S. *Michiel* op de vaanen van de Sevenwolders geſchilderd te ſtaan.

Door dien een gedeelte van deze Landſtreek, in't Geeſtelijke, niet onder den Aartsdiaken of Prooſt van Utrecht ſtond; zoo hebben wy omtrent deszelfs kerkelijke zaken minder kondſchap bekomen. Daarom zullen wy ſlegts, dewijl dat toch onze hoofdzaak en voornaamſte doelwit is, die dorpen en plaatzen optellen; welker Geeſtelijke zaken tot onze kennis gekomen zijn. In dit optellen zullen wy de order der Grietenyen volgen: welker naamen wy voor af laaten gaan: *Uttingerdeel*, *Aangwirden*, *Haskerland*, *Schoterland*, *Stellingwerf-Ooſteinde*, *Stellingwerf-Weſteinde*, *Opſterland* of *Upſterland*. Wat nu de Grietenye van Gaaſterland belangt, daar van hebben wy onder het Dekenſchap van Staveren gehandelt: dan 't gene van de Grietenyen van Lemſterland en van Donyewerſtal te zeg-

zeggen was, dat is onder het Dekenschap van Opper-Wagenburg afgedaan.

ONDER UTTINGERDEEL ZIJN GELEGEN DE VOLGENDE PLAATZEN.

OLDEBORN.

Oldebozn / een gzoot en bestraat dozp / heeft een fraaye kerk: dewelke / volgens een oude overlevering / over een bozn is gebouwt. De jaarmarkt wozd 'er gehouden op den achtsten dag na Pinxteren; wanneer daar ook een Ommegang gehouden wierd.

AANTEKENING.

Bern. a Furmerius heeft in de pampieren of verzamelingen van zeker Schrijver, die by zijnen tijd geleeft had, het volgende aangetekend gevonden. *Ten tijde van dit Geuzendom is de klok uyt Oudeborn naar Leeuwaarden gevoert; op welke klok haar ouderdom met deeze letteren uytgedrukt stond*, A. D. CCCCCCC (dat is, in 't jaar des Heere seven-hondert) *Waar uyt dan blijkt dat het Christen geloof op dien tijd hier al verkundigt was.*

NES.

Dit dozp / in dezelfde Gzietenye gelegen / heeft eene zeer oude kerk; dewelke eenige Heerschappen / en meer andere geloobigen / in 't jaar 1298, met beele erven en landgoederen gegeeben hebben aan de Duytsche Gzder. Daar op heeft de gemelde Gzder daar ter plaatze een Konbent van Pziesters en

a In perorationo ad Apol. Suffr. Petr.

Dienst-

dienſtbroeders opgerecht; zoo als uyt dit oude briefje beweezen wordt.

In't jaar ons Heeren CIↃ. CC. *ende* XCVIII. *ſo hadden veel goeder Heerſchappen ende andere luden uit Vrieſlant der Oirden gegeven veele erven ende andere goeden, ende die kerk tot Neſſe, ende daar ſtichte die Oirde een Convent van Prieſteren van der Oirden, ende ook waren ſommige Sargantbroeders mede uyt Vrieſland, maar ſy en hadden nie Ridderbroeders.*

C. Schotanus maakt geen * onderſcheid tuſſchen deze Duytſche Ridders / en de Johanniters, die te Sneek een Konvent of woonplaats plagten te hebben. Maar daar in heeft hy zich bergist: want die Johanniters waren eigentlijk Ridders van Rhodus, thans van Malta.

De Duytſche Ridders van Nes ſtonden onder den Landkommandeur van Utrecht; en hun kloofter was den H. † Georgius toegeheiligt: en dit is de reden dat hun Konvent / in een brief van 't jaar 1529, genoemt wordt het Mansklooſter van de Order van S. *Georgius*.

AANTEKENING.

In 't jaar 1579. is Kommandeur van Nes geweeſt *Hubertus Hoef.* Zie *Schotanus* en *P. Winſemius* over 't gemelde jaar.

AKKRUM.

Akkrum / van ouds ook Akkorum genaamd / is een wel betimmerd dorp, daar ook het ſlot of het ſting Douma plagt te ſtaan. Parochiekerk van Akkrum.

* Hiſt. Friſ. pag. 219. † Anal. Matthei. tom. 6.

Het had een Parochiekerk; in dewelke ook een Prebende was gesticht. Als deze Prebende open stond / is ze door Georgius Bisschop van Utrecht / den 16 January 1548, by verbalrecht vergeeven aan Reinier Govertsz. van Akkrum.

Hier heeft ook een Konvent van Grauwe Susters gestaan / Aalsum of 't Aalsummerklooster genaamd; 't welk ten tijde der oorlogen voor een sterkte heeft gedient; en naderhand in Donger-deel overgebragt is.

AEKMARYP.

Onder dit dorp / in dezelfde Grietenye / was de Pastory van S. Jans-ga gelegen.

ONDER DE GRIETENYE VAN AUGWIRDEN ZIJN GELEGEN

GERSLOTE.

Dit is een middelmatig blek / 't welk zijn ouden naam noch tegenwoordig behoudt; en duizend schreden van 's Heerenveen / noordwaarts op / gelegen is.

Een naamlooze Schrijver van Dodoos leven weet ons te vertellen dat een Priesters dochter / die geraakt was / te Geerslote door het gebed van een Kluizenaar genezen is.

TJALLEBIRT, LUNIEBIRT, EN TER-BANT OF KATRYNE-BANT.

In het tweede van deze drie dorpen plagt de rechtdag onder den blauwen Hemel gehouden te worden.

Vol-

Volgens een handschrift / onder my berustende / heeft het Nonneklooster Steenkerke / 't welk door de wandeling Marië-bosch genoemt wierd / in't zelve dorp gestaan. Dan / naar het zeggen van Schotanus, zouw het gestaan hebben in het dorp Terbant. Volgens een ander handschrift hadden deze Kloosteremaagden den Regel van de Cisterci-order onder den Abt van Bloemkamp aangenomen. En daarom plagten de Abten van Bloemkamp / zoo als Schotanus getuigt / dit kloostervoor een lusthof te houden. Klooster te Lunie-birt.

AANTEKENING.

P. Winsemius zegt ook dat dit Nonneklooster te Luniebirt heeft gestaan.

ONDER DE GRIETENYE VAN HASKERLAND ZIJN GELEGEN

WESTERMEER;

Waar van boven al gesprooken is. Dorpen van Haskerland.

NYEKASHE, OLDEHASKE, HASSCHERDYK.

Haske of Hassche staat vermeld by (1) een oud Schrijver; die 't leven van den Kluizenaar Dodo beschreeven heeft: welke beschrijving de Bollandisten uyt een handschrift van Oudmunster getrokken en in hunne Levensbeschrijvingen der Heiligen ingelast hebben. Deze Dodo had ter plaatze / daar nu Hasscherdyk gelegen is / de Hasscher kluys gesticht; die naderhand 't Hasscher Konvent genoemt wierd /

wierd / en een klooſter van Reguliere Kanonnikken was.

Volgens Jakob de La Torre en de Kronijk van Windeshem was aan't zelve Konvent alkereerſt denaam gegeeven van S. Mariaas Rozendaal te Haske.

Als *Dodo* overleden was, (zoo ſtaat 'er in 't gemelde leven te leezen) heeft de Heer *Wibrandus van Haſcha* twee kerkelijke perſoonen met hunne huisgenooten, te weeten den Heer *Siriks* en den Heer *Sifridus*, en daar by eenige weinige Leeken, in zijn gezelſchap genomen. Deze luiden, de weereld met een eendragtig gemoed verlatende, en zich zelven aan Godt tot eerſtelingen opgedragen hebbende, hebben die plaats, te weeten Haska, geſticht; om aldaar Godt, met de H. Maagd *Maria*, en alle Heiligen, in der eeuwigheit te dienen.

In't jaar 1468, omtrent het begin van de Sprokkelmaand / heeft Agge Donya, naar het ſchrijven van Ubbo * Emmius, een ſchrikkelijke euveldaad begaan aan den Prior van 't gemelde klooſter. Hy had een geſchil met hem uytſtaan; en quam hem, die een Lekebroeder in zijn gezelſchap had, by geval op 's Heeren wegen te gemoet. Fluks gebood hy zijne Trawanten; zoo wel den Prior, als den Lekebroeder, beide de oogen uyt te ſteeken. Doch alzoo de Trawanten zoo een godlooze daad niet begeerden uyt te voeren; is hy zelf op den Prior aangevallen; en heeft zich niet geſchaamt, zijne handen met zoo een barbaarſche en onmenſchelijke grouweldaad te bezoe-

* Rer. Friſ. lib. 25. pag. 395.

delen,

delen. Deze daad, die van ieder-een voor een grouwel aangezien wierd, heeft hem zoo hatelijk by al het volk gemaakt; dat hy nergens, zelfs niet by de zijnen, ſtal koſt houden; en door een kerkelijk interdikt van 't gezelſchap der geloovigen afgeſcheiden wierd. Als hy zich eindelijk door groot geld met de kerk verzoent had; is hy in een uyterſte armoede en ellende geſtorven.

Dit Haſſcher-klooſter / 't welk den Biſſchop van Leeuwaarden / Cuneri Petri, ook toegewezen was; is door den Graaf van Rennenberg in bezit genomen / en naderhand aan de Staaten van Vriesland gekomen. Het blijkt uyt de oude Landkaarten dat de gemelde / en meer andere dorpen / het landſchap der Sevenwolden plagten uyt te maaken.

AANTEKENINGEN.

1. *Kluizenaar*; in 't Latijn *Eremita*. Dit vertaal ik aldus; om dat hy, gelijk in 't vervolg vertelt word, een kluys heeft gebouwt; en vervolgens, naar alle ſchijn, een Kluizenaar zal zijn geweeſt. Voeg hier by dat *Eremita* volgens ſommige vermaarde mannen, die over de klooſterlijke zaken geſchreeven hebben, eigentlijk een Kluizenaar te zeggen is: en dat *Anachoreta*, 't welk van anderen voor een Kluizenaar genomen word, als men op zijn effenſte en ſcherpſte zoude ſpreeken, een Woudbroeder of Woeſtenier betekent. Dan zijn 'er, en daar onder S. *Benediktus* zelf, die een *Anachoreta* en een *Eremita* voor 't zelfde ſoort van Monnikken houden. Dewijl dit eenigzins de taalkunde raakt; en in 't leezen van Geeſtelijke Schrijvers ſomtijds te pas komen kan, zullen eenige Leezers mijn zeggen miſſchien gaarne beweezen zien: die met zulke kleinigheden niet of weinig gedient is, heeft maar een blaadje of drie om te ſlaan.

S. *a Benedictus*, die in zulke zaaken de eerſte ſtem wel hebben mag, ſpreekt aldus van de *Anachoreeten* en Eremyten. *Het tweede ſlag van Monnikken is dat van de Anachoreten, dat is, Eremyten.* Die over den Regel van S. *Benedictus b* geſchreeven hebben, koomen zoo verre over een dat hier van Kluizenaars en van Woudbroeders geſproken word. Dus zijn de Kluizenaars, volgens S. *Benedictus*, zoo wel Anachoreeten als Eremyten; en de Woudbroeders of Woeſteniers zijn het ook. Maar S. *c Iſidorus*, die eenig onderſcheid tuſſchen de Kluizenaars en Eremyten ſtelt, houdt die Monnikken voor Eremyten, die in de wilderniſſen en woeſtynen, verre van 't gezigt der menſchen, omzwerven, en de boſſchaadjen voor hunne woonſtede houden. Maar volgens hem zijn het Anachoreeten; die in 't gemeene leven der Monnikken tot eenige volmaaktheit gekomen zijnde, zich zelven, verre buiten de oogen der menſchen, in cellen of kluizen opſluiten. Doch hier tegen dient dat *Sulpitius d Severus* zulke menſchen Anachoreeten noemt, „die zonder eenige hutten, of kluizen woo„nen; van de wortelen der kruiden leeven; noit op „een vaſte plaats blijven; en ter plaatze, daar ze „van den nacht overvallen worden, vernachten.„ En zulke Woeſteniers worden ook van S. *e Hieronymus* en *Joh. f Caſſianus* Anachoreeten genoemt. *Petrus g Damiani* ſpreekt noch duidelijker, als hy zeit: „Daar zijn tweederhande Eremyten: ſommi„gen woonen in kluizen of cellen; andere zwerven „door de wilderniſſen; en laaten d'er zich niet aan „gelegen zijn, om een vaſte woonplaats te hebben. „Die door de woeſtijne omzwerven, worden Ana„choreeten genoemt: doch die wel in kluizen wil„len woonen, hebben den naam van Eremyten ge„kreegen: zoo dat de algemeene benaming (*van „Eremyten*) hun eigen is geworden.„ Doch de Keizer *h Juſtinianus* ſpreekt even eens als S. *Iſidorus*;

a In Regula cap. 1.
b Zie Edm. Martene in Reg. Bened. cap. 1.
c Lib. 2. de Divin. Offic. cap. 15.
d Lib 1. Dial. cap. 9.
e Ep. 22. *f* Collat. 18. cap. 4.
g Opuſc. 15. cap. 52. *h* Novella 51.

„ en

en geeft aan zulken den naam van Anachoreeten, „ die de beſchouwinge en de volmaaktheit betrach-„ tende, op zich zelven in een kluys woonen: en „ Anachoreeten worden. „ De een-en-veertigſte Kerkregel van de zeſde Synode ſpreekt ook zoo, als *Juſtinianus*; en zeit dat die opgeſlote menſchen het *Anachoretiſche* leven beoeffenen. Zoo ſchijnt het dan zeker genoeg dat *Anachoreta* en *Eremita* eerſt eene en dezelfde betekeniſſe gehad hebben: en voor zoo eenen Monnik genomen wierden, die de woeſtyne voor zijn vertrek of woonſtede gekoren had. Maar nadien ſommigen van die Monnikken een kluys in de woeſtyne opgeſlagen hadden, om hun leven daar in over te brengen; maar anderen, voor geen woon- of ruſt-plaatze bezorgd, door de boſſchaadjen om-zworven, zoo heeft men beide die ſoorten gaan on-derſcheiden: en, om zulks te doen, ook een onder-ſcheid tuſſchen *Anachoreta* en *Eremita* verzonnen.

Maar wat die Kluizenaars en de Eremyten be-langt; daar over word gevraagt of het iemand wel te raaden is, zich zelven zoodanig buiten alle gezel-ſchap der menſchen te begeeven: om daar alleen, en zonder hulpe en beſtier van wijzer, tegen den dui-vel te ſtrijden; en als op zijne eige wieken te drij-ven. Men zal *Pauluſſen*, *Antoniuſſen*, *Hilarions*, en meer andere Eremyten konnen optellen; die in dat eenzaame leven tot een wonderlijke heiligheit opge-ſteegen zijn; doch dit is de vrage niet, wat 'er ge-beuren kan, en ſomtijds gebeurt is: maar, wat dat 'er doorgaans, en natuurlijker wyze, gebeuren moet. 't Staat dan te weeten dat S. *Benedictus*, en meer an-dere Klooſtervoogden die zich op 't Geeſtelijke leven verſtonden, zoo eene opſluiting of Kluizenaars le-ven niet glad en al afgekeurt hebben: maar dat zy, eer ze het iemand toegeſtaan zouden hebben, zoo veel voor af bedongen; dat zoodanig een toeſtaan voor geen aanradinge mag genomen worden. Zy willen dat iemand, die naar 't Kluizenaars leven ſtaat, langen tijd in 't klooſterlyke leven beproeft en geoeffend zy: dat hy, wederom langen tyd, in 't gezelſchap der Broederen tegen den duivel geſtreeden hebbe; dat hy bequaam zy, om zonder hoofd, of voorganger, of hulpe, tegen de helſche magt te veld te

trekken: dat hy in 't beoeffenen van allerhande deugden afgerecht zy; en de hertstogten, als de hoovaardigheit, de gramschap, de geveinstheit, onder de knie hebbe, enz.

Zy zeggen dat iemand, die zoo alleen en op zich zelven woont, 't hoofd altijd vol moet hebben van zijne noodwendigheden. Hoe dat iemand zijn herte naar den Hemel stuurt, en van de weereld aftrekt; daar moet evenwel gegeeten en gedronken zijn: men moet zijn lichaam dekken; men moet rusten en slaapen. Daar moet een mensch, die alleen woont en zich zelven helpen moet, geduurig aan te werk koomen; in de plaatze dat men by malkander woonende, van malkander geholpen word. Zy zeggen dat zoo een mensch, onder geen hoofd staande, geen gelegendheit heeft om zijn eigen hoofd te breeken: maar steeds, en in alles zijn eigen zin en wille doet: dat in een klooster, daar men naar den Regel leven moet, alles op zijnen tijd en met order gedaan word: maar dat iemand, die zijn eigen voogd en meester is, het bidden, vasten, waaken, en wat 'er vorders te doen is, beoeffent zoo als het valt, en naar dat 'er zijn hoofd naar staat. Zy zeggen noch dat een Monnik, die alleen in een kluys opgesloten leeft, of in de wilderniffe zwerft, veel ligter tot een val kan koomen; en dat de helsche geesten beter vat op hem hebben: vorders dat een Eremyt of kluizenaar, als hy gevallen is, veel bezwaarlijker opstaat, dewijl hy geen gezelschap heeft, 't welk hem de hand toesteeken kan. Zy zeggen al vorder dat men dus afgezonderd leevende, dikwils op een korten stond verliest 't geen men door een langduurigen en moeyelijken arbeid vergadert had; en beroepen zich, om zulks te bewijzen, op de dagelijksche ondervinding. S. *Bernardus* en *Johannes* k *Climacus* weeten d'er van te spreeken hoe dat meenig en meenig Monnik, die in 't klooster een voorbeeld van alle deugden was geweest, en met een groote vierigheit in de woestyne gekomen was, daar alle zijne godvruchtigheit, als op een bot, quyt geraakt is. Daarenboven zeggen l zy dat een Kluizenaar of Eremyt, die op zich zel-

i Serm. 64. in Cant.
l S. Hieronym. Ep. 4.
k Gradu quarto.

ven

ven woont, zeer ligtelijk van den geest der hoovaardigheit bekropen word. Hy word in gene zaake berispt of tegengesproken: hy heeft geene gelegendheit om zich zelven op het stuk van ootmoedigheit, zachtmoedigheit, meedoogendheit, en zoo vorder, te beproeven: hy meent dat hy al verre gekomen is: en is dikwils noch over den eersten drempel niet.

Om deze en meer andere redenen zijn de Meesters van 't Geestelijke leven doorgaans voor die volkome eenzaamheit niet; en zullen zeer bezwaarlijk iemand verlof geeven om in de woestyne of op zich zelven te gaan woonen; ten zy dat hy, om zoo te spreeken, ten top der volmaaktheit gesteigert zy: en dat ze voor zijnen val niet te duchten hebben. Maar doorgaans schuilt 'er een ander inzicht onder, zoo als S. *m Isidorus* met deze woorden te kennen geeft. „ Niemand trachte een celle op zich zelven buiten de „ vergadering te hebben; daar hy, willende in de „ eenzaamheit leeven, een heimelijke of bedekte „ zonde zoude involgen; en voor al de ydele glorie, en „ de achting der menschen, zoude bejaagen. Want „ de meesten willen maar opgesloten leeven, om in „ 't oog te loopen; op dat zy, die te vooren on„ geacht of onbekend waren, buiten het klooster „ opgesloten zijnde, bekend en geacht zouden wor„ den: want inderdaad, die om een gerust leven te „ hebben uyt de Vergaderinge gaat; zal des te min„ der onbekend blijven, hoe dat hy zich van de ge„ meente meer afzondert.

SCHOTERLAND. en STELLINGWERF.

Schoterland en Stellingwerf hebben ingelijks / in 't geestelijke / onder het Bisdom van Utrecht gestaan: ja Stellingwerf oock / ten minste voor een gedeelte / in 't weereldsche.

Schoterland en Stellingwerf onder 't Bisdom van Utrecht.

m In Regulâ cap. 5.

Wy

Wy hebben een Open brief van Bisschop Guido, van 't jaar 1310; waar in hy zyne magt tegen de wederspannige Vriezen van dat landschap te werk stelt; en een voorbeeld / of een blyk / van zoodanig een rechtsgebied geeft. De brief verdient hier een plaats te hebben.

GUIDO, verkoren (Bisschop) van Utrecht, wenscht aan alle Abten, Prooften, Priors, Dekens, Regenten der kerken, Priesters of Pastoors van dit Bisdom, de zaligheit in den Zaligmaker aller menschen. Wy hebben onlangs, te weeten op het laatstgeleden feest van S. *Bartholomæus*, na dat wy de Geestelijkheit onzer stad daar toe ontboden hadden, tegen de Vriezen der Vergaderingen van Stellingwerf en Schoterwerf in onze kerk van Utrecht eene gerechtelijke verklaring met de volgende bewoordingen plegtelijk afgekundigt:

Men heeft de Vriezen uyt de Grietenyen van Stellingwerf en Schoterwerf ter dezer dagen een groote roekeloosheit en heiligschendige baldadigheit zien pleegen tegen onze kerk van Utrecht; die zy, gelijk bekend is, in 't Geestelijke onderworpen zijn: ja onder dewelke ook eenige Stellingwervers, van rechtswegen, in 't tijdelijke zullen moeten (1) staan: en van dewelke zy de kerkelijke Sakramenten ontvangen. Die roekeloosheit en baldadigheit, om andere uytsporigheden daar te laaten, hebben zy getoont met vyandlijker wijze (2) in het land onzer kerke van Vollenho te vallen; het kasteel van onze kerk aldaar te belegeren; en met mangeelen en stormtuig te bestormen: de boomen om te hakken, het land door 't vuur te ver-

verwoeſten, de mannen onzer kerken gevangen te neemen en te dooden: een groote meenigte van roof weg te draagen; het blok in de kerk van Vollenho, in 't welke de aalmiſſen tot onderſtand van 't Heilig Land opgeſloten waren, heiligſchendig op te breeken; de kerk zelf van de kerkcieraaden te berooven; waar door zy op heeter daad in den kerkelijken ban gevallen zijn; en voorts met andere booze en ongerechtige werken, zonder getal, te bedrijven: al het welke, zoo wel in onze ſtad en in ons Bisdom als in de nabuurige plaatzen, door de openbaare ſtem en faam, en door de weereldkundigheit der zake, genoegzaam in 't openbaar verkundigt is. Hierom is het dat wy, onze toevlugt allereerſt tot het kerkelijk zwaard en de geeſtelijke wapenen, die de kerke eigen zijn, genomen hebbende; en willende dezen onzen rechtshandel door deze plegtige afkundiging tot hunne kennis doen koomen, welke rechtshandel om hunne wrevelmoedigheit, ongehoorzaamheit, en wederſpannigheit in hun land niet kan afgekundigt worden: hierom is het, zeggen wy, dat wy alle de (3) Stellingen, Meyers, Rechters en Burgermeesters der gemelde Vergaderingen, wat naam dat ze voeren, mitsgaders hunne Gemeenten in 't algemeen, op deze plegtige byeenkomſte in 't openbaar en beſlegtender wijze vermaanen dat ze binnen zes weeken na 't uytgeeven en afkundigen van deze gerechtelijke aanzegging; dat is na S. *Bartholomæus* dag 1309, aan Godt, aan onze voornoemde kerk, en aan onze mannen door hen aldus beledigd, wegens hunne gelede ſchade, beledigingen, en verongelijkingen, behoorlijk hebben te voldoen, en weder

tot

tot de gehoorzaamheit der kerke hebben te keeren. Anderzins zult * gyluiden de Stellingen, Meyers, Rechters, Burgemeesters, en allen in 't byzonder die de gemelde euveldaaden en uytsporigheden in eigen persoon bygewoont of die quaaddoenders gestijft en geholpen hebben, die wy door dit geschrift in den ban doen, alle Zondagen en Heiligdagen opentlijk afleezen, en verklaaren dat ze onder den ban leggen: van gelijken zult gy de gemeenten zelf, die wy door dit geschrift onder het interdikt stellen, op de gemelde dagen afleezen, met verklaringe dat ze onder het interdikt staan. En dit zult gy zoo lang doen, tot dat ze wegens de gemelde uytspoorigheden voldaan hebben; en verdienen zullen, ontslagen te worden. Gegeeven in 't jaar en op den dag als boven.

En nademaal eenige Vriezen in hunne halsstarrigheit volharden, en niet bezorgd zijn om zich met Godt en de H. Kerke te verzoenen, met de gemelde baldadigheden te boeten, en de ontbinding te verzoeken: zoo is het dat wy, om hunne hardnekkigheit noch meer te bezwaaren, uluiden op de deugd der H. Gehoorzaamheit, en op de straffe van in uwe bedieningen opgeschort te worden, . . . scherpelijk en gebiedender wijze belasten dat gyluiden, zoo dikwils als gy de Misse op een plegtige wijze doet, op Zondagen en Heiligdagen, de voorgemelde Stellingen, Meyers, Rechters, Burgermeesters, en alle byzondere persoonen der voornoemde Vergaderingen, die dezelve euveldaaden en uytsporigheden in eigen persoon bygewoont of de quaaddoenders gestijft en

en geholpen hebben, met het luiden der klokken en het uytbluſſen der kaarſſen, in uwe kerken zult hebben af te kundigen als onder den ban leggende: dat gy de gemeenten, op de zelfde wijze, zult afkundigen als onder het interdikt ſtaande: eindelijk dat gy afkundigen zult dat de Prieſters, die 't gemelde interdikt niet zullen onderhouden hebben; maar de goddelijke dienſten, gelijk zy eerſt gedaan hebben, verrichten; *irregulier* zijn geworden; en onbequaam zijn om de goddelijke dienſten te doen. Daar by zult gy alle Chriſtene geloovigen, op de gehoorzaamheit en onder de bedreiginge van de eeuwige vermaledyding, van onzentwegen verbieden, dat niemand zich zal hebben te verſtouten den gemelden Vriezen tegen ons, onze kerk, en onze mannen, raad of hulp te geeven; en aldus met de quaaddoenders, in het quaad, gemeenſchap te houden. En indien ze hier tegen doen, in welken gevalle wy door dit geſchrift verklaaren dat ze in den grooten ban vervallen zijn, dan zult gyluiden opentlijk afkundigen dat ze onder den ban leggen, en van ieder een wel ſcherpelijk gemijdt moeten worden. Vorders gebieden wy, op de voorgemelde ſtraffen, alle Landdekens van Ooſtergouw en Weſtergouw dat ze deze onze gerechtelijke verklaring, eer dat ze vertrekken, van onzen Zegeldrager zullen hebben te neemen; en in alle de kerken van hun Dekenſchap op een plegtige wijze doen afkundigen. Gegeeven in 't jaar des Heeren 1310; 's maandags na den Zondag, op denwelken gezongen was *Miſericordia Domini*.

AANTEKENINGEN.

1. *Zullen moeten ſtaan*, enz. Hy [a] ziet op de gifte van ſommige Keizers; door dewelken een gedeelte van Vriesland aan de Biſſchoppen van Utrecht geſchonken was. Maar de vrage was, of de Keizers het minſte recht wel hadden om Vriesland zoo weg te geeven. Althans de Vriezen verſtonden 't zoo niet; en wilden liever alles byzetten, als zich van een vreemde magt te laaten overvoogden.

2. Uyt het leezen van deezen briefzouw men ligt oordeelen dat de Vriezen, als of ze van Godt noch zijn Gebod niet wiſten, of uyt een dolhuys gebroken waren, het enkelijk op rooven, moorden, branden, en land verwoeſten, toegeleit hadden. Maar om niet al te voorbarig in 't veroordeelen te werk te gaan; dient men de eene party, zoo wel als de andere, te hooren. Wy zullen hier ſlegts melden hoe dat deze ganſche zaak in de Vrieſſche Jaarboeken beſchreeven word. De Biſſchop *Guido*, zoo als [b] *Emmius* deezen oorlog vertelt, was nauwelijks in 't bezit van zijn Biſdom herſtelt; of hy begoſt heimelijke aanſlagen tegen de vryheit der Vriezen, die over 't Vlie woonden, te ſmeeden. Behalven dat hy, gelijk de Vorſten doorgaans, zijne grenspaalen zocht uyt te zetten; had hy een wrok tegen de Vriezen; om dat ze tegen zijn broeders zoon, den Graaf van Holland, vyandſchap pleegden. Maar voor al lag daar de gemelde gifte der Keizeren; die moeſt hy, nu hy de gelegendheit ſchoon had, doen gelden. Zoo heeft hy dan een ſterk kaſteel op het land der Stellingwervers laaten bouwen; om de Vriezen, als 't hem maar luſte en beſt gelegen quam, te beſtooken en op 't lijf te vallen. Terwijle dat het kaſteel noch onder handen was; wierd hy naar de Kerkvergadering van Vienne beroepen; en, gelijk een ander [c] Schrijver verhaalt, begoſt 'er een gerugt door 't land te loopen dat hy daar overleden was. De Vriezen door dat gerugt als wakker geworden, en moed grijpende, rukken met alle magt voor het kaſteel; breeken het tot den grond toe

a Ubb. Emm. lib. 12. *b* Ibid.
c De Oude Kronijk van Holland.

af,

af, en ſmyten alles over hoop. Van daar rukken zy voor het ſlot Vollenho; 't welk wel op 's Biſſchops bodem gebouwt was; naar hunne vryheit in de weeg ſtond. Doch de Biſſchop, van alles verwittigd, koomt ſchielijk en onverwacht in Holland aan: daar zijn broeder, *Willem III*, hem volk en ſchepen geeft, *Guido*, beter in 't vechten als in 't preeken geſtyleerd, gaat zelf aan boord, om den vyand onder de oogen te zien. Maar de Vriezen, de vyandlijke vloot in 't gezicht krijgende, en even te vooren door een ander onheil getroffen, trekken ſchielijk en ſchier hals over kop af: by welke gelegendheit hun door de bezettelingen, die in de achterhoede vielen, een goed getal manſchaps afgeſlagen wierd.

Indien men, in dit ganſche verhaal, den grond van de zaak inziet; zal meenig Leezer oordeelen dat de Stellingwervers en Schoterlanders, verre van over dit bedrijf gelaakt te moeten worden, door het verdedigen van hunne vryheit, het dierbaarſte pand dat een volk hebben kan, een eeuwigen lof verdient en verkreegen hebben. En dit oordeel zal men des te ligter ſtrijken, indien men het zeggen van den hooggeleerden *M. Alting* aanneemen wil; te weeten dat de Zevenwolden in de voorgemelde giften der Keizeren noit begreepen zijn geweeſt.

Maar wat de omſtandigheden belangt; daar in zal ik het voor hen niet opneemen. De Vriezen zullen op zijn krijgsmans te werk gegaan zijn; en daar wat te plukken of te rooven viel, al ware het in de kerken zelf, hunne handen niet altijd t'huys gehouden hebben.

3. Die van Stellingwerf, zoo als *P. Winſemius* getuigt, plagten door drie *Stellingen*, *by forme van Rechten*, geregeert te worden: welke *Stellingen* alle jaaren veranderden; en *by wervinge*, zoo als hy ſpreekt, *vervielen op plaatzen, die daar toe gerechtigt waren.* Deze manier van regeeren heeft ſtand gehouden tot de aankomſte der Saxiſſche Hartogen toe; die den Rechterſtoel in een Grieteny veranderd, en den eerſten Grietman over Stellingwerf aangeſtelt hebben. Voorts is Stellingwerf den Sevenwolden eerſt toegevoegt ten tijde van de Borgonjers; en is toen ook in Stellingwerf-Ooſteinde, en Stellingwerf-Weſteinde verdeelt.

OLDESCHOOT.

Oldeſchoot / 't welk zijne oudheit door zijne benaming te kennen geeft / en onder de Grietenye van Schoterland gelegen is / heeft voor dezen een Parochiekerk en een Vikariſſchap gehad.

Daar heeft eertijds een klooſter van de Duytſche Order geſtaan; 't welk geſticht is in 't jaar 1299; en in 't begin bewoont is geweest van Juffrouwen der gemelde Order: maar naderhand zijn 'er Prieſters en Dienſtbroeders / van dezelfde Order / in haare plaats gekomen. Dit leeren we uyt een ouden brief van den volgenden inhoud:

In 't jaar ons Heeren CIↃ. CC. ende XCIX. ſo hadden veele Heerſchappen uit Vrieſlandt, ende andere goede luyden uyt Vrieſlant, der Oirden gegeven veel landen ende erven in de Parochie van *Schoten*, ende van den *Kuinre*, ende anders waar. Ende doe ſtichte die Oirde een huys ende Convent tot Schoten, ende daar woonden lange jaeren Juffrouwen van der Oirden, ende nae Prieſters-broeders van der Oirden, ende Sargant-broeders, maar geen Ridder-broeders.

Het Adelijk geſlagt der Sterringaas, in de kerken en ſcholen van Nederland bry vermaard / is afkomſtig uyt het dorp Oldeſchoten. Uyt de Sterringaas is geſproten Petrus Pierius a Smenga; die te Loven / in 't kollegie van Buslidius, het Leermeeſterſchap der Hebreeuwſche taale den tijd van acht jaaren heeft be-

bekleedt: en in 't jaar 1598. Koninklijke Leermeester in de Geneeskunde gewoorden is. Hy heeft verscheide werkjes geschreeven; die by Suffridus * Petri opgeteld staan.

NYEHORN en S. JANS-GA.

Deze twee dorpen zijn ook in de Gietenye van Schoterland gelegen. Het tweede had een Parochiekerk / die den H. Johannes toegewijdt was.

KATLYK.

Dit dorp / dat insgelijks onder de Gietenye van Schoterland gelegen is / heeft die benaaming niet gekreegen van de Katten; gelijk sommigen zich verkeerdelijk ingebeeldt hebben; maar / gelijk † Schotanus getuigt / van het naamwoord Katolijk. Dit dorp had een Parochiekerk / en daar by een Vikarisschap.

S'HEEREN-VEEN.

s'Heeren-veen / onder de Gietenye van Schoterland gelegen / is eerst een moerassige en veenachtige plaats geweest / en naderhand tot een vlek aangewassen. Het heeft dien naam al in den beginne gekreegen van een groot Veen / dat in de buurte gelegen was: en is te mets door geduurigen toevloed van inwoonders / door het blijtig bebouwen van 't land / en door het timmeren van huizen / zoodanig

* De Scriptor. Frisi. Decad. 17. 6. 12. † Pag. 223.

aangegroeit / dat het naar een ſtedeke gelijkt. Zelfs heeft het een weekelijkſche merktdag; dewelke door de meenigte van alderhande koopwaren die 'er te markt gebragt worden / en door den grooten toeloop van menſchen / onder de beſte en vermaardſte merktdagen mag gerekent worden.

Daar is ook een kerk getimmert; zijnde een kruyswerk: welke kerk aan een Predikant van den openbaaren Godsdienſt te bedienen gegeeven word.

Deze plaatzen plagten door een Minnebroeder / uyt de Provincie van Keulen / bedient te worden. Doch alzoo de laatſte Minnebroeder door den Grietman van Schoterland / die geen Monnikken wilde dulden / verdreeven wierd; heeft hy de plaats geruimt voor een weereldſch Prieſter: dus is hier de eerſte Paſtoor / ſedert de Reformaatzi / geworden.

Adriaan Hampſingh, in het Land van Twent gebooren (1).

AANTEKENING.

1. Als men *d* in 't jaar 1594 bezig was met de meiren en ſtaande wateren, hier om henen, te droogen en tot land te maaken; heeft men in zeker meir, dat al tot land gemaakt was, twee witte kannekens met penningen van oude munt gevonden. Diergelijke penningen, of geldſtukken, heeft men daar omtrent ook gevonden in 't jaar 1618. Op den rugge van ſommige penningen ſtond een klimmende Leeuw met een Kruys; op de andere zijde ſtond dit omſchrift, *Ludovicus*. De andere geldſtukken hadden doorgaans de grootte van een ſchelling; en waren geſlagen by *Arnoldus*, den tweeden van dien naam, Biſſchop van Utrecht; die in 't jaar 1371. tot die hooge Waardig-

d P. Winſemius Beſchrijv. van Vtiesl.

heit

heit gekoren wierd. Op de eene zijde ſtond te leezen; *Arnoldus Dei Gratia Epiſcopus Traject.*

P. *Winſemius*, die dit verhaalt, voegt 'er by dat de Biſſchoppen van Utrecht, op dien tijd, groote oorlogen tegen de Stellingwervers en Schoterlanders gevoert hebben. Ik vind evenwel nergens dat *Arnoldus II*, of zijn eerſte opvolger *Florentius van Wevelinchoven*, eenen voet verzet hebben om de Vriezen te beoorlogen. Maar 't is evenwel waar dat *Frederik van Blankenheim*, door de Verkoopers aangezogt, een tocht in Vriesland heeft gedaan: en by die gelegendheit, en miſſchien anders ook, kan 'er eenig geld, door Biſſchop *Arnoldus* geſlagen, in Vriesland zijn gebragt.

ONDER DE GRIETENYE VAN STELLINGWERF BEHOOREN DE VOLGENDE PLAATZEN

OLDERKOOP.

Olderkoop / een aanzienlijk dorp van Stellingwerfs Oost-einde / heeft twee vermaarde jaarmarkten; de eene vrydaags voor Pinxteren; de andere op den zes-en-twintigſten van Auguſtus.

Onder dit dorp is de Deddingerbuurt gelegen

De kerk / Domsgewijs gebouwt / is naar 't gemeene zeggen meer als 300 jaaren oud.

Petrus Talpa, een Stellingwerver / en Geneesheer / heeft de Geneeskunde te Sneek / te Leeuwaarden / en op meer andere plaatzen geoeffent. Hy was van gevoelen dat de kracht der geneesmiddelen niet zoo zeer moeſt getoetſt worden aan de onderbindinge; gelijk de Artzen / die op de onderbinding te werk gaan / door-

doorgaans doen; maar aan de reden Daarom heeft hy ook een Boek of 't Zamenspraak geschreeven / onder den tijtel van Empiricus of Indoctus f Medicus Noch heeft hy een kort doch stekelig schimpdicht geschreeven; 't welk hy Exilium g Empyricorum noemde. Hy leefde in 't jaar 1599.

APPELSCHE.

Onder Appelsche / dat ook in Stellingwerfs Oost-einde gelegen is / behooren de buurten Terwisga, Akinga, en Hoog-Appelsche.

Te Appelsche heeft wel-eer een klooster van de Premonstreit orden gestaan / 's Weereld's Licht genaamd / van 't welke noch eenige overblijfzelen getoont worden Maar volgens Sibrandus Leo is het te Schermer by de Ommelanders verplaatst / en den Kruysheeren ingeruimt.

Onder Stellings-West-einde zijn gelegen

TRYNWOLDE, OLDE-TRYNE,
NYE-TRYNE. SPANGE,
OLDE-HOLDTPADE,
NYE-HOLTPADE.

De Parochiekerken van meest alle de gemelde dorpen waren de H. Maagd en Martelaresse Catharina toegewijdt; zoo als Hamconius in deze beerzen betuigt:

Huic (S. *Catharinæ*) Stellinkwarvia vicos,
Nomina ni fallunt, consecravere vetustos (1).

e Quakzalver. f Ongeleerde Arts.
g Ballingschap der Quakzalvers.

Mar-

Marcus Lyklama a Nyeholt, een Vries/ die te Heidelberg en elders op de Rechten gestudeert had/ heeft dezelven te Franeker als Hoogste Leermeester voorgelezen; en is naderhand Raadsheer van Staat en Gietman van Stellingwerf geworden. Hy is ook Ridder van S 2 Marcus geweest: en is het pronkteken van dat Ridderschap hem vereert door Marcus Antonius Morosinus; die het ampt van Gezant/ wegens de doorluchtige Republijk van Veneetzie/ by de Hoogmogende Staaten der Vereenigde Nederlanden bekleedde.

AANTEKENINGEN.

1. 't Is waar dat deeze veerzen van *Hamconius* zijn: en dat die woorden, *nomina ni fallunt*, op *Trynwolde*, *Olde tryn*, *Nye-tryn* slaan. Maar 't is ook waar dat hy liever gelooven zouw, gelijk hy in de Kanttekeninge zegt, dat de naamrede van de gemelde drie dorpen ergens anders gezogt moet worden.

2. Ik heb al eenige reizen van de Ridders, de Ridderlijke orders, en het Ridder-slaan, gesproken: ik zal hier maar zeggen dat het Ridder slaan, 't welk zoo gemeen plagt te weezen, metter tijd en allengskens, als van zelfs, te niet is gegaan. Dit zouw volgens zeker a Schrijver daar door bygekomen zyn, dat de Ridderlijke Orders, die door sommige Vorsten onder den naam van dezen of genen Heilig, of van den Kousseband, van 't Gulde Vlies, enz. opgerecht waren, hoe lange hoe meer in prijs en achtinge begonsten te rijzen. Al wie in geen Ridderlijke Order opgeschreeven was, die had geen rust, voor dat hy een lid van zoo of zoo een Order wierd. En die dan een plaats in zoo een Order gekreegen had; die behoefde, zoo als hy 't begreep, geen Ridder geslagen te worden: want hy was reeds, als hy in die Order aangenomen wierd, Ridder geworden. De Vorsten, die zulke Ridderlijke Order ingestelt hadden

a Zie M. Rousset Histor. Pontif. Jurisd. lib. 7. c. 5.

den, begoften om die reden hoe langer hoe minder werk te maaken van Ridders te ſlaan. Zy ſtonden hunne Orders voor, en als ze iemand de ridderlijke waardigheit vergunnen wilden, dan gaven zy hem het wapen of pronkteken van hunne Order. Doch, gelijk gezeit is, dit Ridderſlaan, is allengskens, en niet eensſlags, buiten 't gebruyk geraakt. Dat blykt daar uyt, dat de eerſte Ridderlijke Orders, op zijn laatſte, al ingeſtelt zijn in de twaalfde eeuwe: daar men nochtans verſcheide voorbeelden van het Ridderſlaan in de volgende eeuwen opleveren kan. Zoo is *Conradus*, de zoon *b* van *Frederik II*, in 't midden der dertiende eeuwe Ridder gemaakt. Ja in de veertiende eeuwe wierd het voor groote Heeren en Vorſten, ten minſte op ſommige plaatzen, voor een ſoort van ſchande gerekent, indien ze geen Ridders geſlagen waren. *Raymundus*, Graaf van Provence, die zijne eene dochter aan den Koning van Vrankrijk, en de andere aan den Koning van Engeland, ten huwelijk gegeeven had; en reeds vijftig jaaren oud was, had de Ridderlijke waardigheit noch niet ontvangen. Hy had ze *c* zelfs, uyt een ſoort van bygeloovigheit, van de hand geweezen; want de Heeren van dat geſlagt hadden zich, op een los zeggen, laaten wijsmaaken, dat niemand van hun geſlagt lang konde leeven, die tot de Ridderlijke waardigheit was gevordert. De gemelde Koningen hielden 't voor een ſchande, of verkleininge, dat ze een Schoonvader zouden hebben, die geen Ridder was: en zy hadden geen ruſt voor dat hy zich door *Frederik II* liet Ridder ſlaan. Als *Ferdinandus*, *d* Koning van Arragonië, in de vijftiende eeuwe gekroont zoude worden; deed hy zich door zijnen zoon, die Kolonel der Ruiterye van S. *Jacob* was, den Ridderlijken degen alvoorens om het lijf gorden: want men had dien waan opgevat dat iemand, die noch geen Ridder was, niet bevoogd of bequaam was om gekroont te worden. *Laurentius Valla*, die dat verhaalt, lacht 'er mee; en zegt dat het een louter misverſtand, en een

b Petr. de Vineis, lib. 2. c. 20.

c Godefr. Monach. ad ann. 1235. Trithem. in Chron. Hirſaur. ad an. 1235.

d C. Laur. Valla de Geſts Ferdinandi, lib. 2.

een ſchraale en loſſe opvatting was. Evenwel is e *Karel VII*, Koning van Vrankrijk, ook niet gezalft en gekroont, voor dat de Hartog van Anſon hem Ridder had gemaakt. Doch ik ſpreek hier van het einde, of de nootzakelijkheit van 't Ridderſlaan niet: en wil maar toonen dat die ceremoni, of plegtigheit, niet op eenen bot door 't inſtellen van de Ridderlijke Orders vervallen of te niet gegaan is. En om tot de ſeſtiende eeuwe toe te koomen; *Franciſcus I*, Koning van Vrankrijk, liet zich ook voor 't aangaan van zekeren veldſlag door den beruchten *Beyert* Ridder *f* ſlaan.

Het zelfde gebruyk heeft ook, na 't opkoomen der gemelde Orders, noch langen tijd plaats gehad omtrent de Edel-luiden van minder rang.

Die de hiſtorien met oplettendheit gelezen hebben, zullen daar geen bewijs van eiſſchen: echter zal ik het, ten gevalle van den nieuwſgierigen Leezer, door eene geſchiedenis beveſtigen. De legers van g *Philips de Valois* Koning van Vrankrijk, en dat van *Eduwaard III* Koning van Engeland, ſtonden in ſlagorder; en van weerkanten gereed om den aanval te doen, of af te wachten. Als 'er ondertuſſchen een Haas voorby de legers quam geloopen, ontſtond 'er een geroep, dat 'er het ganſche veld van waagde. De achterſten van 't leger, van den Haas niet weetende, dagten dat het teken tot den aanval gegeeven wierd: 't welk eenige Edelluiden aanzette om de Ridderlijke waardigheit te verzoeken: die hen, volgens het krijgsgebruyk van die tijden, ook gegeeven wierd. Maar dewijl 'er een beſtand getroffen wierd, en de legers zonder te vechten ſcheidden; hadden die nieuwe Ridders geene gelegendheit om blijken van hunne dapperheit te geeven, en wierden daarom *Haaze-Ridders* genoemt.

Om weder tot de Ridderlijke Orders te keeren; Paus *Pius II* had 'er weinig achtinge voor: en zeide *h* dat ze beter naar vloekverwantſchappen als naar geeſtelijke genootſchappen geleeken: maar de geſcha-

* Bellefor. over 't jaar 1429.
f Mezerai, enz.
g Zie Troſſart, item J. Til. Recueil des Rois de France, enz.
h Pontan. de bello Neap. lib. 2.

ſchapendheit der zaaken zal hem aldus doen ſpreeken hebben. De zaak was aldus gelegen: *Johannes de Lotteringer*, die naar 't Rijk van Napels ſtond, en tegen Koning *Ferdinandus* in de wapenen was; hadt *Robertus de Sanſeverino*, een uytſteekend krijgsoverſte, en die een grooten aanhang had, op zijne zyde gekreegen. Om hem noch vaſter aan zyne partye te hechten, had hy hem in de Ridder-order van de waſſende Maan aangenomen. Doch *Robertus* kreeg wel haaſt andere zinnen; en zogt den Lotteringer met eere te verlaaten. Maar hy was Ridder van de waſſende Maan: die verbintenis lag 'er; en hy zogt met geen ſtank of ſchande te ſcheiden. De Paus *Pius*, voor de vryheit van Italie bezorgd, en om die reden ganſch niet Fransgezind, ontſloeg hem van die verbinteniſſe; zeggende dat zulke Ridder-orders maar eedgeſpannen waren.

't Staat noch aan te merken dat de leſte manier van iemand Ridder te maaken, te weeten met hem in zekere Ridder-order aan te neemen, by [i] ſommigen niet zoo zeer voor eene belooninge der dapperheit, als voor een gunſt, aangezien word. Dat is zoo te verſtaan, dat niemand plagt Ridder geſlagen te worden; voor dat hy die waardigheit door vroome krijgsdaden verdient had, en vervolgens waardig was, den naam van Ridder te voeren. Behalven nochtans dat de Vorſten of Veldoverſten ſomtijds, even voor 't aangaan van een veldſlag, eenige Edelluiden, die zulks verzogten, Ridders ſloegen. Maar zulke Edelluiden, met dat verzoek op zoo eenen tijd te doen, toonden genoeg dat ze gereed waren om blijken van hunne dapperheit te geeven: en dat Ridderſlaan zelf, 't welk in zoo eene gelegendheit geſchiedde, diende hen tot een prikkel om zich in 't gevecht ridderlijk te draagen. Om dezelfde reden is het ook menigmaal gebeurt dat de Vorſten, als ze een veldſlag gewonnen hadden, verſcheide Edelluiden met de Ridderlijke waardigheit beloonden. Maar om iemand in een byzondere Ridder-order aan te neemen, wierd zoo nauw niet gekeurt: en ieder weet dat 'er ſomtijds aangenomen worden, die den vyand noit onder de oogen gezien hebben; en miſſchien niet

[i] V. M. Rouſſel, ut ſupra.

niet gezind zijn den degen oit te trekken. Dit zal de Ridders van 't oude slag somtijds gespeeten hebben; voor al, als ze meer werks van dat nieuwe slag van Ridders, als van 't oude, zagen maaken. En hierom was het dat *Claudius* k *Tiercellin de Rochemaine*, een Ridder van 't oude slag, ziende dat het Ridderlijke pronkteken somtijds uyt enkele gunst gegeeven wierd, wel durfde zeggen; dat het purpere halscieraad, sedert dat het aan menschen die den naam van Ridders niet verdienden gegeeven wierd, geen eerteken meer was van vroome en dappere luiden: maar een halsband van beesten geworden was. Maar spijt, en nijd, en jaloersheit, zullen zijn gal al te zeer ontstoken hebben.

STEGGARDEN en WOLWEGA

Zijn ook onder de Gzietenye van Stellingwerf-Oosteinde gelegen; en wozden / met de naastgelege plaatzen / van een Minnebzoeder bedient.

OPSTERLAND.

De Gzieteny van Opsterland of Upsterland / die eertijds onder Gostergouw gerekent wierd / en t' hans onder de Sevenwolden behoozt / bestaat uyt dertien dozpen: waar onder de volgende tien gestelt wozden.

BEETS.

De kerk van Beets was op den naam van de H. Maagd Gertrudis ingewijdt / en had eertijds een spitzen toren; die van ouderdom omgeballen is. In de Katholijke tijden plagt de Deken hier zijne woonstede te hebben. Beets; Parochiekerk, enz.

OLTERTERP.

Olterterp / ten oosten van Beetzerzwage Kerk van Olterterp.

k Thuan. Hist. lib. 16.

gele-

gelegen / heeft een kerk zonder toren; welke is den H. Hippolytus toegewijdt is.

URETERP.

Kerk van Vreterp. Dit dorp / geensins van 't minste slag / en beoosten Oltertorp gelegen / heeft een kerk / die ter eere van S. Pieter ingewijdt is. Op de kerk staat een mooye toren.

SYGERSWOLDE.

Die van Sygerswolde. Dit dorp / dat oostwaarts aan Groningerland paalt / en niet van de grootste dorpen is / heeft een kerk zonder toren; die op den naam van S. Jakob ingewijdt is.

BAKKEVEEN.

Bakkeveen. Bakkebeen / ten zuiden van Sygerswolde gelegen / en oostwaarts aan 't land van Dzent paalende / is geen dorp / maar was voorhene een uythof van het klooster Marie-gaarde. Het heeft een kapelle gehad; die door Syardus, den vijfden Abt van Marien-gaarde / gestieht was. Sibrandus Leo, het leven van Syardus beschrijvende / verhaalt dat de zelve Syardus dicht by Dzent / op de heide / een eigen uythof heeft gebouwt; en 't zelve genoemt heeft S. Mariaas-hof, of 't Hofte Bakkeveen. Hy vertelt noch voorder dat de Sevenwolders / die den gemelden Abt voor een heilig man hielden / en hem daarom zeer genegen waren / hem upt eige beweeginge groote landerpen in Bakkebeen opgedzagen hebben: dat Syardus daar op derwaarts gereist is; en 'er een nieuwe kapelle / op den naam van Marienhof, getimmert heeft.

Kapel.

Van

Van deze kapelle / die van ouderdom vervallen is / is noch eenig muurwerk te zien / en daar ſtaan tegenwoordig niet meer als twee huizen. Dodo, een Vrieſch Eremijt / heeft hier als een kluizenaar geleeft omtrent het jaar 1231. Dodo, Eremijt.

DUYRSWOLDE.

Duyrswolde / een tamelijk dorp / beweſten Baliekveen gelegen / heeft een kerk zonder toren / die S. Jan toegeheiligt was. Kerk van Duyrswolde.

WINJETERP.

Dit groote dorp / dat beweſten Duyrswolde gelegen is / heeft ook een Parochiekerk met een toren. Die van Winieterp.

In 't begin der ſeſtiende eeuwe is hier geboren Stephanus Sylvius, wel-eer Paſtoor te Leeuwaarden en te Groningen; van wien onder de gemelde plaatzen geſproken is.

HEMRIK.

Hemrik / een redelijk dorp en beweſten Winjeterp gelegen / heeft een kerk zonder toren; die ter gedagteniſſe van den H. Andries ingewijdt was. Kerk van Hemrik.

LANGEZWAGE.

Dit dorp is het grootſte van ganſch Opſterland; de Parochiekerk was op den naam van den H. Matthæus ingewijdt. Die van Langezwage.

KORTEZWAGE.

Het dorp Kortezwage is niet al te groot / en heeft een Parochiekerk zonder toren. Van Kortezwage.

WIS-

WISPEL.

De Kerk van Wispel.

Wispel / een zeer groot en aanzienelijk dorp / en naast Beets het vruchtbaarste van Opsterland / heeft een Parochiekerk met een toren.

LUXWOLDE.

Die van Luxwolde.

Luxwolde / een klein en slegt dorpje / heeft zelf geen Parochiekerk / maar staat onder die van Gerslote.

De Paus vordert de Klerezye van Vriesland een zware schatting af.

Voorts onder de Saxissche regeeringe / en voor de tijden der ongelukkige Beeldstormerye / die de kerken en kloosters van Vriesland ganschlyk uytgeput hebben / wierd de Roomsche Paus te raade / de gemelde kerken en kloosteren een zwaare en ongewoone schatting op te leggen Ten dien einde heeft hy zijnen Legaat / met naame Edzardus, in de maand Augustus 1512 in Vriesland gezonden; om den Prelaaten / Abten / Priors / en voorsere kloostervoogden / de gemelde schatting af te vorderen.

Doch de Geestelijken / over dien eisch t'onvrede / hebben eendragtig besloten de ge-eischte schatting niet op te brengen Ten dien einde hebben zy Ludgerus, Abt van het Benedictyner klooster Smallinger ee / naar Misnie gezonden / om den Hartog van Saxen kennis van de zake te geeven; met verzoek dat hy zich gewaardigen zouw voor hunne vryheit te zorgen / en hen eens voor altyd van die lastige en ongewoone schattingen te bevryden De Hartog van Saxen ontving den Abt met alle vriendelijkheit; gaf hem verzekering van zijne beschermінge: en liet hem dus met een eerlijk afscheid naar hups keeren.

NA-

NABERICHT VAN DEN VERTAALDER.

ZOo heb ik dan de reis door en om dit West-Vriesland ten einde gebragt; en meende nu wat uyt te ruſten, om Groningerland met een verſchen moed te gaan bezigtigen. Maar alzoo ik merkte dat ſommige zaken, om dat ik ze niet zeer te pas had konnen brengen, noch onvermeld waren; zonder dewelke nochtans het werkje zijn volle beſlag niet zoude hebben; zoo heb ik my naarder bedagt; en goedgevonden het voornaamſte den nieuwsgierigen Leezer in een Nareede, als tot een nagerecht, op te diſſchen. Eenige zaaken koſten ook naarder opgeheldert, of bevestigt of beweezen worden: die ik ook ſlegts met een woord of twee meen aan te raaken.

Van de Volkplantingen, Princen, Hartogen, Koningen, en Poteſtaaten van Vriesland.

HOe hoog dat de eerſte Princen en Hartogen van Vriesland by ons te boek ſtaan; en hoe dat wy 't, op dit ſtuk, doorgaans met *Ubbo Emmius* houden, zal de Leezer in onze Aantekeningen al gezien hebben. Evenwel acht ik het niet ondienſtig, een korte lijſt van de Vorſten, Hartogen, Koningen en Poteſtaaten van Vriesland, met een kort begrip of liever een ſchets van hunne daaden, zoo als die doorgaans door de Vrieſſche Hiſtoriſchrijvers beſchreeven worden; hier op te geeven. Het

geen van zoo veele Hiſtoriſchrijvers zoo volmondig vertelt en voor de zuivere waarheit gehouden word; 't geen tegenwoordig noch, zoo als ik meer en meer begin te merken, by ſommige luiden van kennis ingang vindt; ja, 't geen als de pit en de kern der Vrieſſche Historie plagt te weezen; zal of mag dat de kenniſſe en de nieuwsgierigheit des Leezers onttrokken worden? Ik zeg 'er neen op: en ik meen dat het ook de pligt van een Hiſtoriſchrijver is, de oude overleveringen en algemeene vertellingen te melden; als 'er zoo veel ophefs van gemaakt is; en als ze noch grooten aanhang en voornaame voorſtanders hebben. Want voor eerſt; laat iemand de Hiſtorie van *C. Schotanus* maar geleezen hebben; hoe zal die ſtaan kijken; als hy, by voorbeeld, *Suffridus Petri* en diergelijke Schrijvers in handen krijgt; die de Vrieſſche Hartogen, en Koningen, geduurig in den mond hebben? Zal hy niet verlegen ſtaan; en eenig beſcheid van die Vorſten en Koningen wenſchen te hebben. Ten tweede; zouden die voorſtanders niet konnen of mogen zeggen; Gy *Ubbo Emmius*, Gy Aantekenaar op de Vrieſſche Oudheden, meent uwe zaak tegen *Friſo* en de vordere Vrieſſche Vorſten zoo wel bepleit te hebben: maar is 'er al een rechtmatig vonnis, door wettige Rechters, over dat geding uytgeſproken: of hebt gyluiden het procés, door de eenparige toeſtemming der geleerden, al gewonnen? Moeten die Vorſten en Koningen, zonder zoo een wettige uytſpraak, en op uw zeggen, van hunnen troon ſtijgen; ja, op uw bevél alleen, uyt het getal der ſchepzelen verbannen of uytgemonſtert worden? Ten derde; wie dat 'er gelijk of ongelijk hebben

ben mag; ik wil de voorſtanders van die Vorſten zoo verre wel verpligten; dat ik, hen ten gevalle, die Vrieſſche Vorſten, Koningen, en Poteſtaaten, hier optelle. Dan hebben zy alles beknoptelijk by malkander: en 't mag een ieder niet gebeuren, *Winſemius* of diergelijke wijdloopige Schrijvers, uyt te leezen.

Ik moet evenwel alvoorens verklaaren dat ik noch even vaſt op mijn gevoelen ſtae; en die oude vertellingen van *Friſoos* overkomſte, en wat daar verder aan hecht, noch niet hooger ſchat als ik ze in de Aantekeningen geſchat heb. Maar, om voor de opſpraak en 't verwijt van ſommige yveraars niet al te bloot te ſtaan, en om te toonen dat ik niet alleen *Ubbo Emmius*, maar ook andere deftige mannen, op mijn zijde hebbe; zal ik hier eenige Schrijvers opgeeven; welker gezag tegen dat van *Suffridus Petri*, *B. Furmerius*, *P. Winſemius*, *Joachimus Hamconius*, en *Hendrik Zoeteboom*, wel in de ſchale geleit mag worden.

Dat *Ubbo Emmius* ten minſte zoo krachtig en noch krachtiger ſpreekt als ik, heeft geen bewijs van noode: die onze Aantekeningen geleezen heeft, zal hem aan de ſtaaltjes, die ik bygebragt heb, meer als genoeg kennen.

Van *J. Douza* behoef ik ook niet verder te ſpreeken: hebbende in dezelfde Aantekeningen reeds getoont dat de oude Vrieſſche Vorſten, daar het geſchil over is, geen beter heul by hem zullen vinden als by *Ubbo Emmius*.

Chr. Schotanus, geen onbillijk Hiſtoriſchrijver, die na *Ubbo Emmius* en *Suffridus Petri* in de weereld gekomen is, en hunne verſchilſchriften geleezen en overwogen heeft, keurt alle die oude vertellingen insgelijks af: ja ge-

waardigt zich niet van de Indiaanſche afkomſte, of van de oude Vrieſſche Vorſten, een enkeld woord te ſpreeken.

Arn. Buchelius, van ieder een voor een geleerd en ſchrander man gehouden, toont ook met duidelijke woorden wat achtinge dat hy voor die oude vertellingen en de Indiaanſche Vorſten heeft. Hy brengt deeze woorden van *Ubbo Emmius* by. *Groningen heeft miſſchien die benaming gekreegen van eenen Grunus of Grynus; den Heer of Stichter der plaatze: niet van een Trojaanſchen of Indiaanſchen* Grunus; *maar van eenen Vries:* waar op *a Buchelius* deeze Aantekeninge maakt: *'t Geene Kempius, Suffridus, Hamconius, Furmerius, hier van Grunus Galoos zoon, en zoons zoon van Friſo vertellen, is niet anders als beuzelpraat.*

Wat oordeel dat *Daniel Huëtius* over de ſchriften van *Occo Scarlenſis*, *Hanco Fortemannus*, en diergelijke Schrijvers velt, kan ook in onze Aantekeningen nagezien worden. Dit zijn echter die mannen, op welker verhaal dat ganſche gebouw der Vrieſche Hiſtorie ſteunt; en daar *Vlieterpius*, *Andreas Cornelius*, en de vordere laatere Schrijvers, hunne opgepronkte vertellingen uytgetrokken hebben.

Zoo koom ik dan tot den beroemden Heer *Menſo Alting*, wiens zeggen en gezag ik ook doen gelden heb. Maar vermits ik zijne eigen woorden niet opgegeeven heb; zal 't niet ondienſtig zijn den man zelf te hooren ſpreeken; en ik hoop dat ik ten minſte onder zoo eenen ſchild veilig zal ſchuilen.

Op het woord *Friſii*, in zijn eerſte *b* deel,

a In notis ad Freder. Blankenh.
b Notit. Germ. Inſer. part. 1. pag. 73.

ſpreekt

ſpreekt hy aldus van de afkomſte der Vriezen: „ De Vriezen zijn van eene en dezelfde afkom„ ſte met alle de Overrhynſche volkeren: want „ die voorgeeven dat ze van 't Phrygiſſche „ Troje, of ook uyt Indië, hier zouden aan„ gekomen zijn; lappen gekke praat uyt; en „ verzieren een lange reeks van leugen tijden.„ En in het tweede deel, van Groningen ſpreekende, uyt hy zijn gevoelen even krachtig: *Het geen de Fabeldichters van eenen Grunus opgeeven, die deeze ſtad geſticht zoude hebben; dat is altemaal al te ongerijmd* (of te beuzelachtig) *om hier wederleit te worden.* En noch [c] eens: *Ik denk niet dat iemand, die herſſenen in zijn hoofd heeft, onze afkomſte zal afhaalen van eenen Troiaanſchen, of Griekſchen, of Indiaanſchen Friſo: 't geen niet anders is als een ſtinkend verdichtzel.*

En 't geen ik elders al gezeit heb, dat hy *Ubbo Emmius* den Vader der Vrieſſche Hiſtorie noemt, geeft genoeg te kennen wiens Hiſtorie dat hooger by hem te boek ſtaat; die van *Emmius*; of die van *Andreas Cornelius* en diergelijke Schrijvers. Ja *P. Winſemius* zelf, dien ik onder de voorſtanders van die vertellingen gerekent hebt, zouw miſſchien over mijne toegeevendheit konnen klaagen. Want hoewel dat hy die oude vertellingen, de overkomſte van *Friſo*, *Saxo*, en *Bruno*, en die verdere kraam omſtandig beſchrijft; hy ſchijnt evenwel niet helder uyt de borſt te ſpreeken: en hy durft zijne vertellingen, zoo als 't my voorkoomt, voor de zuivere en bekende waarheit niet opgeeven. 't Is al, *wy [d] vinden in onze Lands-hiſtorie beſchreeven:* of *[e] gelijk Suffridus en andere Schrijvers vertellen*; of *[f]: 't Is altijds gelooffelijk dat*, enz.

[c] Part. 2. Friſii. [d] Pag. 7 [e] Ibid. [f] Ibid.

of *g*: *zoo zy ſchrijven*; of *h*: *gelijk Suffridus en Furmerius ſchrijven*; en wederom *i*: *gelijk als zy ſchrijven*; en wat laager *k*: *zoo als Furmerius ſchrijft*. Wederom *l zoo Furmerius ſchrijft*: *zoo m als zy ſchrijven*; of *n ons zal genoeg zijn, alleen aan te roeren, 't geen wy by onze Schrijvers vinden*. En noch duidelijker *o*. *Dit mogen de genen overleggen, die zoo hardnekkig haare meininge van zulke oude en verſletene Geſchiedeniſſen willen ſtaande houden*: Wederom *p*: *Zy ſchrijven dat Friſo de jonge den naam zoude gegeeven hebben aan Weſtvrieſland*; En wat laager *q*: *Friſo, wien zy ſchrijven gemaakt en nagelaaten te hebben zijn Reisboek*. Zoo zal men in 't gevolg al meer vinden: *Zoo als zy ſchrijven*; *zy ſchrijven dat* enz. Zouw men niet mogen beſluiten dat iemand die zoo omzigtig ſpreekt, en zoo op zijne hoede is, ten minſten geen party in 't bekende verſchil kiezen wil?

Maar om de reeds gemelde redenen, en om dat het ook een gedeelte van de wetenſchap of geleerdheit is, de fabelen te weeten; zal ik de gemelde lijſt hier evenwel laaten volgen.

DE VOLKPLANTINGEN DER VRIEZEN.

't Is qualijk te gelooven wat al Europiſche volkeren dat hunnen naam en oorſprong zouden ſchuldig zijn aan de Vriezen; of/ wat al Volkplantingen dat de Vriezen door een groot gedeelte van Europa zouden gezonden hebben. Wy willen den Leezer niet langer op-

g Pag. 8. *h* Ibid. *i* Pag. 9. *k* Ibid.
l Pag 10. *m* Ibid. *n* Ibid. *o* Ibid.
p Pag. 11. *q* Ibid.

de

houden; en zullen slegts met de oudste Volkplantinge beginnen.

De Jutten.

Jutho r of Vito, een zoon van den Stamheer der Vriezen Friso, zoude getrouwt zijn met eene Cunera; die voor de dochter van Bochus Koning der Cimbren opgegeeven word. Hy zoude een goed gedeelte van't Cimbrissche Half-eyland ten huwelijk gekreegen hebben: welk gedeelte naar hem Jutland is genoemt; en dien naam / tot den huidigen dag toe / behouden heeft. Daar op heeft hy zich / met een grooten hoop Vriezen / in dat landschap neergezet. 308 jaaren voor Christus geboorte.

De Hessen.

Hetto, ook een zoon van Friso, hebbende kennis met de Thuringers en Katten gemaakt / trouwde een aanzienlijke Prinees uyt den besten Adel van de Katten: en uyt dit huwelijk / zoo als die Schrijvers ons weeten te vertellen / zijn de Hessen voort gekomen. Deze Hessen wierden aldus genoemt naar hunnen Stamheer en Aartsvader Hetto; want de Duytschers / die de letter T wel meer in een S veranderen / noemden hem geen Hetto, maar Hesus of Hessus. En dit zoude die Hesus zijn / die daar na onder de Duytschers als een ſ Godt aangeroepen wierd.

De Schotten.

Zoo schrijven zy ook dat Schottus, een zoons zoon van Friso, die by lotinge het land 220 jaaren voor Christus geboorte.

r P. Winsemius, Hamconius, Suffr. Petri, enz.
ſ Horrenſque feris altaribus Heſus. Lucan.

moest ruimen / met een groot getal Vriezen naar Denemarken trok; en daar met des Konings zuster trouwde. Daar op heeft hy zich eenigen tijd / in 't gezelschap van zijne Vriezen en een hoop Deenen / met zeerooverye beholpen: want het zeerooven wierd op dien tijd / volgens het schrijven van Saxo Grammaticus en Johannes Magnus, voor een eerlijke en Voorstelijke hanteeringe gehouden. Na dat hy de Nederlanden / zeven jaaren lang / groot quaad had gedaan; en ook eenigen tijd op de kusten van Kantabrie of Biskaye gezworven had; heeft hy Albania, dat de naam van Schotland was / verovert. En / om dat hy Schottus hiette / heeft hy het den naam van Schotland gegeeven: hoewel Hamconius daar ook niet vreemd van is / dat het dus genoemt zoude zyn naar zijne oude woonplaats / Schotterland.

De Ubiers, of de Keulenaars.

300 jaaren voor Christus geboorte.

Ubbo, Adels zoon, met de dochter van den Koning der Zweeven of Zwaben getrouwd / kreeg voor zijn Bruilofdschat eenige landeryen / die aan den Rhijn gelegen waren. Hy / met een deel jonge Vriezen derwaarts getrokken / stichte daar een volk; 't welk / als van Ubbo of Ubboos gezelschap afkomstig zijnde / de Ubiers, of Ubii, wierd genoemt. Doch Ubbo zelf zoude naderhand weder naar Vriesland gekeert zijn; en zijn Vaders nazaat zijn geworden.

De Nieuwe Vriezen of Frisiabonen.

120 jaaren voor Christus geboorte.

De gemelde Ubbo, zoo als ze voorder schrijven / nu Koning van Vriesland zijnde / gaf zijne

zijne dochter Frouwa aan den jongen Friso. Deeze Friso door zijnen Vader en Schoonvader met geld en manschap geholpen / trok over 't Vlie; en nam een gedeelte van dat landschap in bezit: 't welk hy / naar zijn eigen naam / Nieuw Vriesland noemde. De inwooners / althans een gedeelte daar van / te weeten de Waterlanders / wierden ook Frisiabonen genoemt: want bonen of bunen, zoo als ze weeten te vertellen / is op zijn oud Vriesch een boer te zeggen: en by de Deenen / zoo als t Hamconius getuigt / word door bone of bune een Vader des huisgezins verstaan. Hier zouden wy dan een andere naamrede van Frisiabonen hebben; en Menso v Alting, die 't zoo blak met zijn Awooners of Eewooners heeft / zoude hier zijn zeiltje / dat hy zoo hoog opgetrokken had / wel mogen strijken. Maar 't is jammer dat Hamconius, en diergelijke Schrijvers / sedert eenigen tijd aan laager wal leggen.

De Helveeters, *t'hans* Zwitzers; *en* de Grisons, *of* Graubunders.

Toen de Cimbren naar Italie trokken / hadden zy / naar 't zeggen van meergemelde Schrijvers / ook Jutten / Vriezen / en Duytschers in hun gezelschap. Als ze tot aan de Alpen gekomen waren / en hunne tenten onder de belommeringe van die bergen opgeslagen hadden; begosten de Vriezen tegen malkander te zeggen dat zy / van Vriesland af te rekenen / t'halver-wege gekomen waren: en 111 jaaren voor Christus geboorte.

t In Frisio pag. 70 versa. ad marg.
v Part. 1. in voce Frisiabones.

van dit Halver-wege, of op zijn oud Vriesch Hælewey, zoude de naam van Helvetii afgedaalt zijn. De Vriezen / die den slag in Italie ontkomen waren / zouden by dat Halfwegen voor 't grootste gedeelte gebleeben zijn; en die ganschе landstreek bevolkt hebben. Daar bleef het niet by: de Vriezen / in korten tijde tot een groot volk aangegroeid / zonden een bevolking naar de Onder-alpissche velden: die waarschijnelijk noch onbewoond en onbebouwd zullen gelegen hebben. Wilt gy bewijs van zake hebben; dat Onder alpisch volk word sedert eenigen tijd in de Latijnsche tale Grisones genoemt: Grisones en Frisones scheelen maar eene letter; ergo enz.

De Hollanders.

De Hollanders zouden dien naam gekreegen hebben van Olennius, by Tacitus vermeld; welke Olennius, naar 't schrijven van Suffridus Petri en Hamconius, een Vries zouw zijn geweest; en op zijn Vriesch Holle gehieten hebben.

De Utrechtenaars.

De Wilten, een afkomste der kleine Vriezen / zouden zich met de Slaaven vereenigt / het slot Antonia op de Romeinen verobert / en de burgt Wiltenburg gestieht hebben En dus zouden de oude Wiltenburgers / dat is naar hun zeggen de Utrechtenaars / ook uyt den Vriesschen stam gesproten zijn.

De Tekelenburgers.

De Hartog Ubbo zoude in Westphalen / omtrent het jaar 183, een slot gebouwt en be-

volkt hebben; 't welk hy Citenburg noemde: welke naam / by verloop van tyden / in Telelenburg verandert is. En dus worden de Telelenburgers ook onder de afkomelingen der Vriezen gerekent.

De Franken.

De Franken zouden ook een afkomste der Vriezen zijn; en aan de Wezer / den Yssel / de Eems / en het Boerdiep gewoont hebben: ja de naam der oude Franken zoude noch in Franeker overgebleeven zijn.

De Westvriezen.

Dideryk, de zoons zoon van Asconius, die voor Hartog van Vriesland gehouden word / zoude omtrent het jaar 300 met een menigte van Vriezen over het Vlie getrokken zijn / en een gedeelte van het tegenwoordige Westvriesland in bezit genomen hebben. Hy bouwde de stad Medenblik; en / door vier andere Edellniden geholpen / begost hy dat ganssche land te bedyken en te bebouwen / en 'er huyzen en dorpen te stichten. De Vriezen / die al voor hem over 't Vlie getrokken waren / en de landerpen omtrent Dronen bebouwden / schikten zich onder zijne regeering; en dus begost het rijk van Westvriesland op te komen. Hy liet zich ook / naar het zeggen van de meergemelde Schrijvers / Koning noemen; maar Haron Ubbo, Hartog van Vriesland / verstond niet dat zijn geweezen onderdaan hem boven 't hoofd zoude wassen. Hy dwong hem den tytel van Koning te laaten vaaren; en zich met den

den tijtel van Hartog te vergenoegen. Sedert dien tijd zoude dat land den naam van Westvriesland behouden hebben. De vier Edelluiden / die Dideryk in alles hielpen en ten dienste stonden / waren genaamd / Geerard, Roeland, Adelboldus, en Keno. Geraerd, zoo als ze vorder vertellen / bleef Heer van Opdijk; Roeland van Wydenes. Adelboldus nam de landerijen rondom Winkel in bezit: Keno heeft Bennebroek voor zijn deel gekreegen

Oud Engeland, by Jutland.

Vriesland was omtrent het jaar 360., volgens de zelfde Schrijvers / zoo volkrijk geworden / dat men genootzaakt was het oude gebruyk in't werk te stellen / van een deel manschap door lotinge weg te zenden. Die zoo weggezonden wierden / moesten een goed heen koomen zoeken; zonder te weeten waar zy belanden zouden. Het lot / zeggen zy / viel onder anderen op Hengistus en Horsus; Hartog Udolfs zoonen; dewelken noordwaarts optrekkende by den Sax Vergistus, Hengistus schoonvader / aangekomen zijn. Vergistus, met hun onheil begaan / gaf hen Oud Engeland by Jutland te bewoonen.

Engeland in Groot Britanje.

Eenigen tijd daar na zijn Hengistus en Horsus, zoo even vermeld / naar Britanje getrokken / om den Koning Vortigerius tegen de Schotten en Pikten te helpen. Hoe dat ze / na veele wisselvalligheden / meester van dat Rijk

tijk gewoꝛden zijn / en hoe de naam Bꝛitanje metter tijd in den naam Engeland verandert / is / staat over al beſchꝛeeben.

Vriesland in 't Noorden.

Twee andere bꝛoeders / Hengiſtus en Horſus genaamd / en de zuſters zoonen van den eerſtgemelden Hengiſtus en Horſus, zouden ook met een gꝛoote vloot en een magtig leger naar Bꝛitanje gebaren hebben; maar in den ſlag geſneuvelt zijn. Een gedeelte van de vloot zoude in 't overbaaren dooꝛ een gꝛoote ſtoꝛmbuy overvallen en verſtrooit zijn; en na veel ſukkelens / onder de Zeebooꝛden Tako Hermana en Douwo Hiddema, een onbewoond eyland in 't Nooꝛden aangedaan hebben. Deze Bꝛiezen / als lang genoeg op de zee gehobbelt hebbende / bleeven op dat eyland woonen; 't welk den naam van Bꝛiesland behield. Omtrent het jaar 440.

De Abiſſynen.

Nu koomen wy tot dien wijdberoemden Paap-jan, of Prieſter-jan, den zoon van Koning Aldgillus II; die om zijne uytſteekende godvꝛuchtigheit / en yver voor 't Geloof / den naam van Prieſter-jan gekreegen zouw hebben. Deeze Prieſter-jan, zoo als de meergemelde Bꝛieſſche Schꝛijvers met vollen monde vertellen / is met den Deen Otgerus of Augerus, en met een gꝛooten hoop Deenen en Bꝛiezen / 't ſcheep gegaan / en in Ethiopië aangelandt. Daar zouw hy 't Chꝛiſten geloof geplant / en dat beruchte Keizerrijk van Prieſter-jan geſticht gebben. Of Ubbo Emmius hier wat tegen

gen kakelt; Suffridus x Petri, steunt op Alvinus en Occo: hy laat ze kakelen / die kakelen willen; en is de man niet om koop te geeven.

De Helveters *of* Zwitzers voor de tweede reize.

In 't jaar 802.

Magnus Fortema, van wien elders ook gesproken is / en die den krijg onder Karel den Groot'n volgde; had de Romeinen / naar het zeggen van de gemelde Vriesſche Schrijvers / bedwongen; en den Keizer groote dienſten gedaan. Naar huys keerende / wierd hy beluſt om zijne oude landsluiden / die zich in Helvetië en daar om ſtreeks neergezet hadden / te bezoeken. Hy zoude daar ook / op dat ze des te magtiger zouden zijn / een groot getal van zijn volk gelaaten hebben; die de velden Zurich / en de omleggende landeryen / in bezit genomen hebben. Dit ganſche landſchap / door de Vriezen dus bevolkt / zouw hy den naam van Zuydrijk gegeeven hebben; om dat het ten Zuiden van Vriesland gelegen was. Maar vermits de Zweeden ook / te weeten omtrent het jaar 400, eenige jonge manſchap tot bevolking van 't land gezonden hadden: zoo hebben de Franſſen dit ganſche volk / als ten deele uyt Zweeden beſtaande / Zwitzers genoemt.

Dat de Zwitzers / om dit in 't voorby gaan aan te raaken / van de Zweeden afkomſtig zijn / en hunne benaaming van de Zweeden gekreegen hebben / is het zeggen ook van Saxo y Grammaticus en Johannes z Magnus. Maar

x De Scriptorib. Friſ.
y Lib. 14. z Lib. 5. cap. 2.

de

de leste voegt 'er uyt de Jaarboeken der Zwitzeren by dat Zwitzerland niet eene reis alleen/ maar op verscheide reizen / door de Zweeden en Gotten bevolkt is geweest. Eerstelijk zouw 'er een kracht van Zweeden naar toe getrokken zijn omtrent het jaar 72. Dan zoude het overschot van 't Gottissche leger / ten tijde van Keizer Justiniaan en na de dood van hun Koning Teïas, Zwitzerland voor hunne woonplaats gekoren hebben. Ook zouw 'er / op den zelfden tijd / voor de tweede reize een goed getal Zweeden aangekomen zijn. Hy zeit noch voorder / en hy zegt het uyt eige onderbindinge / dat de Zwitzers den Zweeden en Gotten om die reden groote beleefdheit en vriendschap bewijzen.

De Strandvriezen en de Eidersteders.

Deze landen worden van Hamconius ook onder de Volkplantingen der Vriezen gerekent: en hy vertelt hoe dat 'er ten tijde van Hendrik de Leeuw, die de Slaaven verdreeven had / veele Vriezen naar toe getrokken zijn / en zich daar neergeslagen hebben. Doch elders is getoont dat niet alleen Vriezen / maar ook Hollanders / Zeeuwen / Brabanders / Vlamingen / Stiftenaars / derwaarts ontboden zijn; en die landen daar om streeks te bebouwen en bewoonen gekreegen hebben. Evenwel is dan het zeggen van Hamconius zoo verre waar: dan 't geen hy 'er bybroegt dat de Vriezen die landstreeken ook veel vroeger bevolkt zouden hebben / dat zoude misschien zoo ligtelijk niet beweezen worden.

Hoe verre dat ik den grootsten hoop van die ver-

vertellingen aánneeme/ behoef ik niet weder te verklaaren: hebbende mijn gevoelen/ dien aangaande/ reeds meer als eens geopenbaart.

CHILI IN AMERICA
door de Vriezen al bevolkt, in 't jaar 1030.

Deze bevolking verdient ook wel in een byzondere Afdeelinge verhandelt te worden: en is wat anders te zeggen/ als eenig volk naar Teklenburg/ of Holland/ of Switzerland gezonden te hebben. Om de zaak op order te verhandelen; zoo schrijft A. [a] Hamconius, die Crantzius [b] voor zyn zegsman bybrengt/ dat eenige Vriesschè Edelluiden/ omtrent de tyden van onzen Graaf Dideryk III, aan de Wezer 't zeil gegaan zyn/ om nieuwe Landschappen in 't Noorden op te zoeken: dat ze Yslaud verre voorby gevaren zynde/ en een deel schepen in een yselyken draaykolk verloren hebbende/ aan zeker hoog eyland/ waarschynelyk in 't land Mexico/ aangelandt zyn: dat ze daar groote zwarigheden uytgestaan hebben; en zoo wel met doggen als menschen te vechten hadden: eindelyk dat zy/ alles te boven gekomen/ de eerste zyn geweest/ die uyt dat geweste met goud en zilver in 't Vaderland aangekomen zyn. Hy beroept zich op de getuigenis van Crantzius, die zulks in de Voorrede [c] op zyn Norwagia zeggen zouw. Crantzius, is de slegtste Historischryber niet; ja ik zouw zyn zeggen/ zonder goede reden/ niet willen of durven verwerpen: maar zyn Norwagia heb ik tegenwoordig niet; en

[a] Pag. 41. [b] In Norwagia.
[c] Zie Hamcon. pag. 72 verso.

kan

han verbolgens niet weeten met wat verzekerdheit dat hy dezen togt verhaalt. Maar ik wil nu niet al te stugge of hardgeloovig zijn; en zal dat verhaal niet tegenspreeken.

Doch dat is evenwel noch geen Volkplanting: want daar word niet by gevoegt dat zy 'er eenige manschap/ om eenige landen daar omtrent te bevolken/ gelaten hebben. Maar wy gaan toonen hoe dat het groote en woeste landschap Chili, in 't Zuyden van America gelegen/ volgens eenige Schrijvers allereerst door Vriezen bevolkt is geweest: en dat die gansche landtaard/ doorspoolgshalve/ door Vriezen mag gehouden worden. d Hamconius, die het wederom verhaalt/ brengt eenige Schrijvers van aanzien by; welker zeggen/ zoo als het schijnt/ niet al te ligt gezet mag worden. Die Schrijvers/ zoo als Hamconius getuigt/ verzekeren voor eerst dat de Spanjaards/ als ze dat landschap eerst ontdekten/ daar een kruys gevonden hebben; 't welk door het doen van wondertekenen vermaard geworden was. Of men al van geen wondertekenen of miraklen houdt/ zal een voorstander van deze vertelling zeggen/ dat doet ter zake niet: 't blijkt evenwel dat men daar ook van de miraklen des H. Kruys wist te spreeken. Een tweede/ kreegen de Spanjaards de dochter van een Vorst der plaatze gevangen. Die dochter verklaarde dat Chili allereerst bevolkt was geweest door een deel Vriezen; en dat zy

d Ibid. e De Vaders Jesuiten van 't kollegie der Vrede (Collegii pacis) in eenen brief aan hunnen Generaal, van 't jaar 1589. Alphonsus de Ercilla, Ridder van S. Jakob, en Kamerling van Karel V. in eene Beschrijvinge van America. Diego Forres, in eene Beschr. van America.

zelf uyt Vriesschen bloede gesproten was. Hy Hamconius staat e sanguine Frisonis ortam: 't welk te zeggen zouw zijn dat ze van Friso zelf afkomstig was: maar ik denk dat hy zoo spreekt om zijn veers goed te maaken: of/ wil men 't naar de letter vertaalen; daar steekt ook geen zwaarigheit in: en daar volgt maar uyt dat men haar zulks wijs gemaakt had. Ten derde waren de huyzen en de wapenen aldaar doorgaaus met Arenden beschildert; 't welk/ naar het zeggen van Hamconius, by de Vriezen ook zeer gebruykelijk was. Hy neemt noch een vierde reden tot zijn baat/ en doet ze by gelden: die ik echter misschien ligst van allen schatten zouw; te weeten dat Chile of Cile, zoo wel in dat landschap als in eenige oorden van Vriesland/ koud zijn of killen betekent.

Maar/ die reden overgeslagen; iemand/ die alles op 't naauste uytpluizen wouw/ zouw hier wel iets in te brengen vinden/ doch ik wil wederom zoo stijf niet weezen; en zal die bevolking ook voor een zaak houden/ die met waarschijnelijke redenen beweert kan worden. 't Past een Aanteekenaar wel/ dat hy ligten en zwaaren kan.

Dat de Vriezen het Buskruid zouden uytgevonden hebben.

Dit zeggen/ 't welk op de grootste fabel steunt die in een Schryvers herssenen koomen kan/ zouw niet verdienen aangeroert te worden: te meer om dat Cornelius *f* Kempius, die het allereerst voor de zuivere waarheit

f De Orig Fris. lib. 2. cap. 20.

opge-

opgegeeven heeft / geen Schrijver is om groote aanhang te maaken. Maar ik zie dat Hamconius, dien ik zoo laag niet zetten durf / hoe wel hy alles wat eenigzins in zijne kraam te pas kan koomen zonder veel keur by malkander grabbelt / het uytvinden van 't buskruyd ook aan den Vries Chimoscus *g* toeschrijft. Ik zal dan het verhaal van Kempius, wegens het uytvinden van dat buspoeder / slegts met eenige verkortingen verduytschen; en den Leezer laaten oordeelen wat staat dat 'er op 't verhaal van zulke Historischrijvers gemaakt kan worden. Hy verzekert eerst dat Vriesland op verscheide tijden veele Vorsten en groote Heeren voortgebragt heeft; welker naamen / by gebrek van Schrijvers / onbekend gebleeven zijn. Maar hy voegt 'er by dat sommigen evenwel in de Historiboeken vermeldt worden: als de Vries Kleander, die ten tijde van den Keizer Commodus in groot aanzien was: enz. Dan koomt hy tot den Koning Chimoscus. Ik heb, *zegt hy*, by zeker Italiaan, met naame *Franciscus Orioslus*, de volgende Historie wegens eenen *Chimoscus*, Koning der Vriezen, beschreeven gevonden. Deze Koning *Chimoscus* had den Graaf van Holland, en zijne twee zoonen, met een muskét dood geschooten; welke Graaf een eenige dochter van een wonderbaare schoonheit had; die *Olimpia* genaamd was, en alle zijne Staaten erven moest. De Koning zond Gezantschap op Gezantschap, om deeze dochter voor zijnen

g Nitrum hinc tormentis Frisonem confiasse Chimoscum Arbitror; hoc primus qui pulvere scribitur usus; Ignitumque globum ferro excussisse cavato. Bartholdo attribuit tamen id Germania Nigro.

zoon *Arbandus* ten huwelijk te verzoeken. Maar *Olimpia*, hoewel door de Grooten van 't Land aan *Arbandus* verloofd, wilde van geen *Arbandus* hooren ſpreeken: die (dat zal moeten zijn wiens Vader) haaren Vader en twee bzoederen dooz een duybelſchen bond / dat is dooz een musket / dood geſchooten had. Dat meer is / zy had een heimelijk huwelijk aangegaan met den Hoog-edelen Biremus, Vorſt van Zeeland. Arbandus, ziende dat Olimpia noch dooz bleyerpen / noch dooz ſmeekingen / noch dooz geſchenken / te verzetten was; en die haar evenwel 't koſte wat het koſte hebben wouw / heeft haar eindelijk geſchaakt. Maar Olimpia, noch even hard en onverzettelijk / paſte hem den eerſten nacht / eer dat hy haar te na gekomen was / om hals te bzengen. Daar op is zy / in 't gezelſchap van twee bzienden / met allen haaſt 't ſcheep gegaan / en behouden in Vlaanderen aangekomen. Ondertuſſchen is Chimoſcus, van gzainſchap en bzoefheit bzullende / en van 't heimelijk huwelijk verwittigd / in Zeeland gevallen; en heeft den Gzaaf Biremus in een gevecht gevangen gekreegen / en naar Dozdzecht geboert.

Maar Olimpia, by Roeland Gzaaf van Vlaanderen aangekomen / gaf hem opening van de ganſche zaak / en verzocht zijne hulp en beſcherming. Gzaaf Roeland dooz de zucht tot glorie genoopt / en niet beters zoekende / gebiedt de Maagd goede moed te houden; en trekt op ſtaande voet naar Dozdzecht. Daar doet hy Chimoſcus tot een tweegevecht uytdaagen / met dit beding: indien hy Chimoſcus overwon / zoude Biremus op bzye voeten geſtelt

ſtelt wozden: wierd hy van Chimoſcus overwonnen; dan zoude Olimpia Chimoſcus overgelevert wozden. Chimoſcus, die ook niet beters zocht / en op zijn ſchietgeweer betrouwde / nam de woozwaarde en het tweegevecht aan. Zy verſcheenen dan beidegaar in 't kampveld op den beſtemden tijd: Chimoſcus meende den Gzaaf met eenen kogel te ſchieten: maar de Gzaaf / daar op gewapend / wiſt den kogel dooz het buigen van zijn lichaam te ontwijken. Daar op ſchiet hy met het rapier in de hand toe; en heeft Chimoſcus het hoofd met eenen ſlag gekloofd. Fluks nam hy de handbuſſe; en wierp ze zeer verre in de zee; op dat dit moozdgeweer uyt de weereld zoude zijn enz. Die de Hollandſche / of Vziesſche / of Vlaamſche Jaarboeken maar eens ter loops geleezen heeft / zal aanſtonds wel begrijpen hoe hoog dat dit verhaal te ſchatten zy. Ik zal 'er maar by voegen dat Kempius, zoo als hy zelf getuigt / deze lompe fabel getrokken heeft uyt den Italiaanſchen Poëet en Fabelſchrijver / Franciſcus L. Arioſtus, dien hy verkeerdelijk L. Orioſtus noemt. Zouw men het zeggen van zulke Schrijvers in twijfel mogen trekken?

VAN DE VORSTEN VAN VRIESAND.

Friſo, een Konings zoon uyt Indie / hebbende den krijg eenigen tijd onder den Grooten Alexander gevolgt / zoude met zijne twee broeders Saxo en Bruno, na Alexanders dood / en na veel omzwerveng / te ſcheep in 't Vlie aangekomen zijn; en in Vziesland poſt ge-

gebat *b* hebben. Saxo en Bruno, zoo als de meergemelde Schrijvers vertellen / lieten Friso meester van Vriesland; en gingen de nabuurige landen bevolken / die zy Saxen en Brongwijk noemden. Friso *i* stichte Staveren / aldus naar den Afgod Stavo genaamd / en naderhand tot de Hoofdstad des Rijks en een overmagtige Koopstad aangewassen. Hy timmerde voor den zelfden Afgod een prachtigen Tempel: stelde Druiden of Offerpaapen aan; maakte wetten tegen de zeeroovers en vrybuiters. Zijne vrouw / Hilla genaamd / en de dochter of ten minste zuster van Agathocles Koning van Thracie / maakte hem Vader van acht kinderen: te weeten zeven zoonen en eene dochter. Alle deeze zoonen / en Friso zelf / worden van Suffridus *k* Petri onder de Schrijvers van Vriesland gerekent; die hunne geschriften ook / zonder het minste over te slaan / weet op te tellen.

Friso, die naar hun zeggen zeven bladen van roode Plompen op een blauwe schild voerde / zoude 68 jaaren geregeert hebben; en in 't 254 jaar voor Christus geboorte overleden zijn.

11 Adel. Adel, Frisoos oudste zoon / is volgens dezelve Schrijvers zijnen Vader in 't Vorstendom opgevolgt; en was getrouwt met eene Zwobbina; die voor de dochter van den Koning der Zwaben opgegeeven word. Hy zoude vier-en negentig / of naar een andere rekening

b In 't jaar voor Christus geboorte, 313.

i Al spreek ik geduurig op een verzekerende wijze; hy stichte, hy maakte, hy stelde Druyden aan; daar moet altijd onder verstaan werden, zoo als de Schrijvers vertellen: 't welk niet geduurig kan uytgedrukt worden.

k De Scriptor. Fris. Decad. 1.

ning

ning acht-en seventig jaaren/ geregeert hebben. Hem word deze lof nagegeeben dat hy zijn volk door goede wetten geschaaft/ en met de nabuurige Vorsten in goed verstand heeft geleeft. Ja / sommigen vergelyken hem met den Roomschen Numa, of met den Spartaanschen Lycurgus. Hy was in zulk een aanzien by de Duytsche Vorsten / dat ze de genen/ die een goede wyze van regeering hielden / Adelingen noemden. En de Edelluiden / als menschen van een hooger aard en inborst / zouden aldus naar hem genoemt zijn geweest. Zijne dood word omtrent op 't 150 jaar voor Christus geboorte gestelt.

III. Ubbo.

Ubbo, de zoon en nazaat van Adel, zou de den naam aan de Ubiers/ Ubii, rondom Keulen / gegeeben hebben; en na een tachtigjaarige regeering / in 't jaar 71 voor Christus geboorte, uyt de weereld gescheiden zijn. Frouwa, de vrouw van den jongen Frilo, naar dewelke Vroonen in Noordholland genoemt zoude zijn/ word voor de dochter van dezen Ubbo gehouden.

IV. Azinga Askon.

Azinga Askon, Ubboos zoon / een eergierig en krijgshaftig Vorst / onder wien onze Heiland Christus gebooren is / heeft weinig geluks in 't oorlogen gehad. Hy deed eerst een togt tegen de Batavieren; maar wierd zwaarlijk gewondt / en moest uyt het gevecht gedragen worden. Evenwel zouden zijne Vriezen den vyand vijf-honderd man afgeslagen hebben. In een anderen togt / tegen de Deenen / was hy niet gelukkiger; en moest / zonder iets uytgerecht te hebben / naar huys keeren. Toen moesten de Tongren aanhouden;

a Zie P. Winsemius, enz.

maar daar viel 't noch slegter uyt: want hy wierd van den vyand gevangen; hoewel dat hy / op de voorspraak van den Prins Diocarus, ontslagen wierd. Onder hem zoude Staveren een Stad geworden zijn; en daarom word hy voor den Stichter van Staveren gehouden. Sommigen meenen ook / zeit P. Winsemius, dat de Vriezen en Saxen eerst onder deezen Azinga hunnen oorsprong / of opkomste / gekreegen zouden hebben. Het buurhaaken van 't Roode Klif / en de vertooning van den Draak / daar we in de Aantekeningen van gesproken hebben / zoude ook onder Azinga voorgevallen zijn. De Schrijvers leggen hem ook een lange regeering toe: want hy zoude niet minder als twee-en tachtig jaaren aan 't roer gezeeten hebben.

V. Diocarus Segon.

Diocarus Segon zoude zoo veel te zeggen zijn als Diocarus de zeeghaftige: want Segon, zeit Hamconius, is zege te zeggen. Deeze Vorst / die de Neef van Azinga was / heeft zich in de oorlogen tusschen de Romeinen en Duytschers stil gehouden; en recht- of schermscholen voor de jonge jeugd opgerecht. 't Was onder deezen Vorst dat de Vriezen / door den moetwil der Romeinen gesard / de Romeinen gewapenderhand aantasten / Olennius belegerden / L. Apronius met zijne hulpbenden verstoegen / enz. Diocarus zoude uyt de weereld gescheiden zijn / en zijn vorstelijk gebied aan zijnen zoon Dibbaldus Segon nagelaaten hebben / in 't jaar des Heeren 46.

VI. Dibbaldus Segon.

Dibbaldus, Vorst geworden / heeft al in den beginne de genegendheit van zijn volk gewonnen / met een goed getal Schepen in een grooten hongersnood naar alle gewesten uyt te

te zenden; waar door de Vriezen / in 't midden van den dieren tijd / overbloed van alles hadden. Hy was een rechte oorlogsman; en dewijl'er t' huys niet te vechten viel / trok hy naar Romen / om onder Keizer Claudius te dienen. Ondertusschen zouden de Romeinen Vriesland / dat een wijle tijds zijn eigen hoogd was geweest / weer overvallen en t' onderghzagt hebben. Dibbaldus in dienst van de Romeinen / en zijn vaderland en volk door de Romeinen aangetast en overvallen / dat schijnt wat te stooten / maar men moet in dat slag van Schrijvers wel andere dingen over 't hoofd zien. Dibbaldus t' huys gekomen / en noch even onrustig van aard / trekt in onderscheide togten tegen de Germaanen / Deenen / en Sikambren op. Tegen de Germaanen rechte hy zeer weinig uyt: In Denemarken wierd zijne bloot door het onweer jammerlijk geslingert en verstrooit / en quam reddeloos en onverrichter zake t' huys. De Sikambers sloegen zijn volk uyt het veld; en schimpten op hunne roekeloosheit. Dibbaldus, over al zijn hoofd stootende / sloeg aan't quijnen; en raakte na een achtjarige ziekte in het graf. Onder deezen Vorst zouden de Gezanten Verritus en Malloriges, by Tacitus vermeld / naar Romen gezonden zijn: daar zy / naar het zeggen van dezelve Schrijvers / het Christen geloof door de vermaningen van den H. Petrus aangenomen hebben.

Dibbaldus zoude in 't jaar 85 opgevolgt zijn door zijnen Veldoverste / Tabbo. Tabbo, ook een onrustige geest / en daar by fel en hardbochtig / ging den Keizer Domitiaan negen jaaren lang tegen de Katten dienen. Onder- VII. Tabbo.

tusschen waren de Noormannen in Vriesland gevallen; en hadden 't gansche land afgestroopt. Tabbo, op die tijding naar huys gekeert / zette de roovers te land en te water na: maar hy had het geluk zoo wel hier als elders tegen. Op de zee had de vloot met de stormwinden te worstelen; op het land quam nu dit dan dat in de weeg. In 't kort de Noormannen quamen met den buit in behouden haven. De Vorst / ziende geen heil met oorlogen te bejaagen / maakte van den nood een deugd; en sleet zijn' overige dagen in rust en vrede. Deze zelve Tabbo [m] zoude de daaden zijner Voorvaderen en Voorzaaten op beuke borstetjes of plankjes beschreeven hebben: want de Duytschers / of ten minste de Friezen / plagten volgens het zeggen van die Schrijvers op zulke plankjes te schrijven: en van die beuke plankjes zoude de naam van boeken afkomstig zijn. Na de dood van Tabbo, dewelke gestelt word op het jaar 130, zoude Vriesland door Hertogen geregeert zijn geweest.

Hartogen van Vriesland.

1 Asconius. Asconius Tabboos zoon, die voor den eersten Hartog van Vriesland gehouden word / was een Liefhebber van de vrede en had meer vermaak in 't jaagen en vogelen schieten / als in menschen te dooden. Hy rande niemand aan; en als hy van oorlog hoorde / had hy geen rust / voor dat hy de partyen tot vrede bewogen had. Onder zoo eene regeeringe begost Vriesland al meer en meer op te luiken: de ingezetenen / door den Vorst vermaand / be-

[m] Zie M. Hamcon. pag. 13. [n] Idem pag. 85.

behartigden den akkerbouw: Asconius zelf heeft tot gerief van de landzaaten 't eene dorp voor / 't andere na / getimmert. Maar de vreugd wierd somtijds door wanderen en voorspoken gestoort: het Roode Klif / dat klif zeg ik / dat yselijke en verbaarlijke klif / daar de Vriessche Jaarboeken zoo een naare beschrijving van maaken / begon weder vuur en vlam / en rook en smook / en damp en stank / op te werpen: ja dat vlammen / en smooken / en dampen / duurde acht volle dagen achter malkander. Uyt een put / die omtrent een halve mijl van Staveren gegraven wierd / quam zoo een geweld van zout water opborrelen; dat alle de omleggende velden onder liepen / en drie jaaren lang onvruchtbaar bleeven.

Twee Tritons of Zeemannen quamen de Lawers in gezwommen; stapten daar aan land: zworven eenigen tijd door Vriesland / zonder iemand quaad te doen; en kozen het zeepad weer / omtrent Westerbirum.

Asconius zoude daar op gestorven zijn in 't jaar 173; en vier zoonen nagelaaten hebben. De twee oudst n / Adelboldus en Titus, zijn hem in de regeeringe gevolgt; doch zonder kinderen gestorven. De derde / Richoldus, liet eenen zoon na / met naame Ubbo, die / na de dood van zijnen oom Titus, Hartog wierd. Radboldus, de vierde zoon / zette zich in Westvriesland neer / en zoude het Koninkrijk van Westvriesland opgerecht hebben.

Maar de Leezer dient ondertusschen noch eens gewaarschouwt te worden dat Hanconius en P. Winsemius, die deze Vorsten en Hartogen opgeeven / geen ouder Schrijvers tot hun-

hunne zegsmannen bybzengen als Andreas Cornelius, Occo Scarlensis, Vlieterpius, Suffridus Petri, B. Furmerius, en diergelijke Schzijvers. De dzie eersten / gelijk de Leezer uyt onze Aantekeningen reeds gezien zal hebben / zijn op verre na van 't gzootste gezag niet: ja zy staan by Ubbo Emmius, en diergelijke Schzijvers / booz Fabeldichters te boek. Suffridus Petri en Bernardus Furmerius, gelijk in dezelfde Aantekeningen ook aangemerkt is / zijn zoo verre geleerde mannen dat ze zeer veel geleezen hebben; in de Historizaken ganschniet onbedzeeven zijn / 't geen zy te zeggen hebben met een bevalligen en netten stijl weeten booz te stellen. Maar de liefde booz hun Vaderland / en booz de oude geschiedenissen / heeft hun verstand en oozdeel zoo zeer benevelt; dat ze in 't leezen en beschzijven der Dziessche Oudheden alle oozdeelkunde schijnen ter zijde gestelt te hebben. Echter zullen wy 't met zoodanige getuigen in de levens der Hartogen / en tot den tweeden of derden Koning toe / moeten afzien. De Leezer hoeft hun zeggen niet hooger aan te neemen / als 't hem aanstaat.

II. Adelboldus.

Adelboldus, in 't jaar 173. Hartog gewozden / aarde ganschniet naar zijnen Vader: want oozlogen en bechten was al zijn vermaak. De bechtscholen / die ganschverballen waren / wierden booz hem weder in stand gebzagt: en hy had de wapenen geduurig gereed / om dan den eenen dan den anderen op 't lijf te vallen. Ja daar hy maar van oozlog hoozde / was hy aanstonds gereed om de eene of andere party te helpen. Dus hielp hy de Hongren tegen de Romeinen / en de Romeinen

nen tegen de Marcomannen; of/ zoo anderen willen / tegen de Wandaalen. Hy zendt zynen bzoeder Titus tegen de Wandaalen / die aan de Wezer niet deeden als rooben en bzanden ; maar dooz Titus verslagen of met bebloede koppen te rug gedzeeben wierden. Onder zyne regeeringe / in 't jaar 183, zouden de Wilten de stad Wiltenburg / t'hans Utrecht / gesticht hebben.

Adelboldus, dooz ziekelykheit onbequaam gewozden / en de stilte zoekende / heeft het Hartogdom in 't jaar 187. aan zynen basterd-bzoeder Titus obergegeeben.

III Titus Boiocalus.

Titus Boiocalus, een dapper en moedig Vozst / was ook te Komen in de beschaafde wetenschappen geoeffent / en daar by welspzeekend en liefstallig. Hy had Komen / om een manslag / moeten verlaaten; en wierd van zynen bzoeder Adelboldus met alle bziendschap ontvangen. Eer hy noch Hartog was / had hy zyne dapperheit en krygskunde in 't verslaan van de Wandaalen getoont: maar / Hartog zynde / leefde hy in goed verstand met de naburige Vozsten ; en zocht in alles 't welbaren van zyn volk: dat hem uyt dankbaarheit en liefde op de handen zoude gedzagen hebben. Hy heeft / naar 't zeggen van Andreas Cornelius, Titenburg of Tekelenburg gesticht: en zoude ook zyn verdedigschzift / over den gemelden doodslag / geschzeeben hebben. Ik had schier vergeeten dat het Koode Klif onder zyne regeeringe weder in bolle vuur en vlam gestaan heeft: en dat dit bzanden en vlammen niet minder als elf dagen duurde.

IV Ubbo.

Titus wierd in 't 240 opgevolgt dooz zyn bzoeders zoon Ubbo; dewelke / hoewel een goed

goed krijgsman / en in de wapenen opgeboed / evenwel grooter zucht voor de vrede gehad zoude hebben. En om te toonen dat hy de vreede uyt geen bloedertigheit zogt; en dat hy / als hy 'er voordeel in zag / de wapenen wel durfde aanschieten; deed hy eenen togt tegen de Westfalingen. Daar zouw hy / na 't bevechten van de zege / Citenburg of Tekelenburg gesticht hebben; 't welk van anderen zijnen broeder Titus toegeschreeven word. Daarenboven heeft hy / volgens Andreas Cornelius en de meergemelde Schrijvers / Dokkenburg gesticht; en Staveren merkelijk vergroot en verbetert. Ondertusschen vielen de Batavieren in Vriesland; en hielden daar huys / met rooven en branden / dat 'er 't ganssche land van waagde. Ubbo sluys de wapenen aangeschoten; en den vyand met een goed leger onder de oogen getrokken; daar met zulke een dinnigheit en kloekheit gevochten wierd; dat geen der beide partyen over den uytslag veel te roemen had. Dit ging den Batavieren / die zoo een tegenstand niet verwagt hadden / uyt hunne gissing: zoo dat ze geraadzaamst vonden / eer het 'er noch erger mogt gaan / naar huys te keeren. Onder deezen Ubbo, die in 't jaar 229 overleden is / begost men eerst van de Vranken te hooren spreken.

V Haron Ubbo.

Haron Ubbo, als hy pas een borstje van twaalf jaaren was / wierd door zijnen vader Ubbo naar Denemarken gezonden; om daar aan 's Konings Hof in de krijgskunde onderweezen te worden. Daar trouwde hy met 's Konings dochter; en is daar op naar zijn Vaderland gekeert / en in zijn Vaders plaatze Hartog geworden. Onder zijne regeeringe had

had Dideryk, zoons zoon van Asconius I, wedenblik gesticht; en / gelijk elders verteld wozd / den tijtel van Koning aangenomen; dien hy wel haast / vooz Harons magt zwigtende / verlaaten moest. Haron had een bzoeder / Odilbaldus genaamd; dewelke / geen gelegendheit hebbende om zijnen krijgslust t'huys te boeten / heimelijk naar Rome trok; en daar vier jaaren lang onder Keizer Valeriaan diende. Hy wierd van den Keizer / om zijne dapperheit / in gzoote waarde gehouden; en stond noch dieper in de gunst van Keizer Diokletiaan; die hem vooz Landvoogd naar Egipten gezonden heeft. Maar daar is hy / tot obergzoote dzoefheit van den Keizer / mitsgaders van zijnen bzoeder Haron, en van alle de Vziezen / in 't jaar 302 overleden.

VI. Odilbaldus.

Als Haron Ubbo in't jaar 335 den pligt der natuure voldaan had / is Odilbaldus, zijn jongste zoon / dooz de Vziesche Standen vooz Hartog aangenomen. Zijn oudste bzoeder / al te stil en eenzaam van aard / en met geen arbeid en regeeringe gediend / wierd op zijn eigen verzoek voozby gegaan. Odilbaldus, zoo als ze vozder schzijven / liet hooger en bzeeder muuren / en dieper gzagten / om Staveren trekken; en sichte de stad Wardena aan de Lawers / die naderhand den naam kreeg van Esonstad. Hy sloeg de Westfaalingen en Engeren / die in Vzieslaud tusschen de Eembs en de Lawers aan 't stroopen waren; en deed hen veel rasser wederom keeren / als ze gekomen waren. Zelfs ging hy hun eigen land bestooken; bzagt een gedeelte van Westfaalen onder zijne magt / deed 'er dzie kasteelen of bestingen bouwen; en stelde den edelen Iglo

Las-

Laskon tot Landvoogd over Westfaalen aan. De Batavieren / die ook in Vriesland gevallen waren / taste hy zoo binnig en onversaagd aan / dat ze buit en alles verlieten; en genoeg te doen hadden met hun eigen lyf te bergen. Hy stierf in 't jaar 359; en liet het Hartogdom aan zynen zoon Udolphus Haro.

VII Udolphus Haron.

Udolphus, in den krygshandel onder den dapperen Landvoogd Iglo Laskon onderweezen en opgebragt / was zoo wel oorlogsgezind als zyn Vader. Hy trok zynen Landvoogd Iglo Laskon te hulpe / die van de Sicambren en Westfaalingen aangevochten wierd / en het niet langer gehouden zouw hebben. Zelfs veroverde hy 't grootste gedeelte van Angeren en Westfaalen; en trouwde met Suana of Zwana, de dochter van den Saxischen Landheer Vergistus. By deeze Zwana won hy de twee vermaarde broeders / Hengistus en Horsus, van dewelken onder de Volkplantingen der Vriezen wydloopiger gesproken word / en is eindelyk gestorven in 't jaar 392.

By deze gelegendheit moet ik den Leezer hier waarschouwen dat 'er nu en dan een straaltje van de waarheit / tusschen de onwaare of onzekere vertellingen / zal beginnen door te schynen. Dat Hengistus en Horsus, die Britanje overweldigt hebben / niet lang na deezen tyd gebooren zyn / kan geen tegenspraak lyden: want / zoo als we in de Inleiding op de Oudheden van Zeeland uyt Beda beweezen hebben / zyn zy daar met eenige schepen aangelandt omtrent het jaar 448. Toen waren ze beidegaar al mans genoeg / om de wapenen te draagen; ja om 't gebied

bied over een leger te voeren. Dat meer is; volgens de Engelsche a Historischrijvers had Hengistus al een dochter van eene uytsteekende schoonheit / die trouwbaar was; en ook met den Koning Vortigerius trouwde; hoewel dat ze / volgens Andreas Cornelius, zijn zusters dochter was.

Het vorige verhaal van Hamconius en van alle de Schrijvers van die bende / zoo wegens het Vaderland van Hengistus en Horsus, als wegens hunne dood en verrichtingen / is zoo verward en onzeker / en om op zijn zachtste te spreeken in sommige deelen verdagt / dat men / om uyt dien doolhof te koomen / Ariadnaas draad van noode zouw hebben. Volgens die Schrijvers zoude Hengistus en Horsus de zoonen zijn geweest van den Vriesschen Vorst Udolphus: volgens Beda zijn ze de zoonen geweest van den Sax Vetgistus; die van niemand onder de Vriessche Vorsten gerekent word. Hengistus en Horsus, zegt b Beda, waren de zoonen van Vetgistus; wiens Vader was c Vitta; de zoon van Vecta; die de zoon was van Voden. Men zal niemand van die Vorsten op de lijst der Vriessche Vorsten of Hartogen vinden. Om daar uyt te koomen; zeggen ze dat Vetgistus twee zoonen had gehad / ook Hengistus en Horsus genaamd; die hem in hunne eerste jeugd afgestorven waren: dat Udolphus, met hunne zuster Zwana getrouwd / twee zoonen won; die hy / om zijn vrouws

a Zie Polyd. Vergil. enz. b Lib. 1. cap. 15.

c De Leezer moet gewaarschouwt zijn, dat veele Vriessche en andere Schrijvers, de V die dikwils voor de W gebruiken. Dan Ubbo Emmius, hoewel ook een Vriesch, schrijft Wetgistus, enz. En zoo zouw men ook Witta, Wecta, Wode, mogen schrijven.

droefheit over 't verlies van haare twee broeders te troosten / Hengistus en Horsus liet noemen: dat Vergistus, die zijne twee zoonen noch niet vergeeten had / om zijne droefheit ook eenigerwijze te matigen / die twee gebroeders voor zijne zoonen aangenomen heeft: dat Beda hun natuurlijken of eigen Vader voorbygaat; en Vergistus slegts vermeldt; die hun Vader op de gemelde wijze gworden was. Maar of men Bedaas woorden / op het gezag van een deel ongeachte en verdagte Schrijvers / als Occo Scarlensis, Alvinus, Vlieterpius, zoo verdraayen mag: daar zoude veel over te zeggen vallen. Althans Ubbo *d* Emmius, een Schrijver van den eersten rang / mag 'er niet van hooren dat sommige Vriesche Schrijvers / om hunne fabelen voor te staan / en Bedaas zeggen te ontzenuwen / zoo eene aanneeming of verzoening verzonnen hebben; en met zoo een ydel verdichtzel schermen. Indien ze noch zeiden dat de gemelde broeders / geboorene Saxen / door den Vriesschen Vorst voor zoonen aangenomen waren / dat ware volgens Emmius noch in te schikken: daar zoude hy niet vreemd van weezen: dan zoude men Bedaas woorden niet verkrachten; dan bleef alles in zijn geheel / en aan een geschakeld / enz.

Maar waar wil dat hene dat Hengistus en Horsus, in Britanje geland / voor hun Vaders dood in zeker gevecht zouden gesneuvelt zijn? Dus zouden zy gestorven zijn voor 't jaar 391: want langer zoude Udolphus, volgens hun eigen schrijven / niet geleeft hebben. Nochtans koomen alle Historischrijvers daar in

d Lib. 3, pag. 40.

over

over een / en wy hebben 't Beda reeds hooren zeggen / dat Hengistus en Horsus den Koning Wortigerius te hulp zijn gekoomen omtrent het jaar 449. Zoo hebben zy dan / om zich te redden / weder een paar gebroederen verzonnen; die ook Hengistus en Horsus geheeten hebben; en die zy voor de zusters zoonen van de twee voorgaande broeders opgeeven. Deeze Hengistus en Horsus zouden ook een magtige vloot / tot verovering van Brittanje / toegerust hebben: maar zouden daar / in 't eerste gevecht / dood gebleeven zijn. Ik heb hier maar op te zeggen dat Ubbo Emmius zijn zegel aan alle die vertellingen niet hangen wil; en dat Beda, en de voordere Engelsche of Britsche Schrijvers / die ook iets van hunne Vaderlandsche Geschiedenissen weeten / van alle die Hengistussen en Horsussen niet geweeten hebben.

Maar P. Winsemius en Suffridus Petri, die de dood van Hengistus en Horsus, Udolphus zoonen / veel later stellen; vallen in de laatste zwarigheit niet; en behoeven de Hengistussen en Horsussen zoo zeer niet te vermeenigvuldigen.

Ik moet hier noch bijvoegen dat Udolphus Haron, eer dat hy storf / zijne landpaalen / zoo naar 't Zuyden als naar 't Noord-oosten / door geweld van wapenen zeer uytgebreidt zoude hebben. By zijnen tijd zouden de Chauken of Kauchen zich vermengt hebben onder de Franken; en hun eersten en oudsten naam verloren hebben. 't Overschot der Kauchen / dat in hun Vaderland gebleeven was / wierd door Udolphus t'onder gebragt; en zoo begost dat

* Zie P. Winsemius, enz.

ganſche landſchap Oostvriesland genoemt te worden.

Koningen van Vriesland.

I Richoldus Uffo, in 't jaar 592.

Richoldus Uffo, van den eerſten Vrieſſchen Adel / was getrouwt met Odilbalda, Udolf Harons zuſter; en wierd in zijn zwagers plaats tot Vorſt gekoren. Maar ziende dat meeſt alle de Vorſten in 't rond zich Koning lieten noemen; en dat Vriesland hoog genoeg in magt geſteigert was / om den naam van Koninkrijk te voeren; wilde hy geen laager tijtel voeren als zijne buuren; en begoſt ook Koning te ſchrijven. De Deenen en Noormannen / die in Vriesland geballen waren / en 'er als roovers en barbaaren huys hielden / wierden door hem in een zeer bloedigen veldſlag verſlaagen. Naderhand ging hy een tienjarig verbond met die volkeren aan; en heeft Haddinga, de dochter van den Koning der Noormannen / voor zijnen zoone Odilbaldus ten huwelijk bedongen. Dibbaldus Koning van Weſtvriesland / Richoldus leenman / wierd van de Batavieren beoorlogt / en zouw het niet gehouden hebben. Maar Richoldus trok hem te hulpe, ſtuite den Batavier; en joeg hem uyt verſcheide veſtingen. Hy zoude te Staveren een paleys van eene uytſtekende en wonderbaare ſchoonheit getimmert hebben; daar alle de Vorſten en Hartogen zijne voorzaaten / op 't kunſtigſte naar 't leven uytgeſchilderd / ten toon hingen. Dit was zoo een heerlijk werk / dat 'er al de weereld van wiſt te ſpreeken; en dat de menſchen van alle kanten quamen aangeloopen / om het te bezigtigen. Zelfs Karel de Schoone, Hartog van Ba-

Brabant / achte het der moeite waard / een reis naar Staveren te doen: om dat prachtig gebouw / en de kunstrijke schilderyen / met eigen oogen te beschouwen.

Noch zouw hy tusschen Staveren en Medenblik / in 't Kreiler bosch / een schoonen tempel / die tot een bryplaats zoude dienen / getimmert hebben. Dan bouwde hy noch een lusthuys by 't bosch Fluysen; daar hy / als hy met zijne Edelluiden uyt jaagen ging / zijn vermaak zoude konnen neemen / en uytrusten. In 't kort; 't was niet als van timmeren en bouwen / dat men hoorde: en Vriesland stond wel haast over alle zijne paleyzen / tempels / lusthuizen / kasteelen / dorpen / verwondert. 't Was een lust / om alle die schoone gebouwen te zien; en 't is noch een lust / om 'er van te leezen: maar 't is jammer dat men alles noch op het zeggen van eenen Occo, of Alvinus, of Vlieterpius, aanneemen moet: want jonger Schryvers / die de eersten maar uytschryven / wil ik nu niet rekenen. En 't is noch grooter jammer dat ze hier eenen Karel den Schoonen, Hartog van Brabant / in 't spel doen koomen: daar meede verbrodden zy alles; en zouden den Leezer ligt doen vermoeden dat alle die schoone gebouwen en kasteelen niet anders zijn geweest / als kasteelen in de lucht. Zie alle Fransche / Vlaamsche / Brabandsche / en Hollandsche Historischryvers na; Historischryvers / zeg ik / die voor rechte Historischryvers en voor geen fabeldichters te boek staan: zoek daar eens naar eenen Karel den Schoonen, Hartog van Brabant / die op deze tijden geleeft zoude hebben: doch weest verzekerd dat het te vergeefs gezogt zal zijn.

Moeten alle die Schrijvers voor eenen Occo, of Alvinus, of Vlieterpius zwijgen / dan zwijg ik ook: maar 't zal nooit aan rechtzinnige mannen ontbreeken / die zoo zwijgens-gezind niet zullen zijn; en die het voor de beste Schrijvers / en voor de waarheit zelf / opneemen zullen.

II. Odilbaldus.

Odilbaldus, die zijnen vader Richoldus in 't 't jaar 435 opgevolgt is / was in zijn vaders leven de eerste Graaf van Tekelenburg geweest. Hy zoude by zijne vrouw Haddinga, de dochter des Konings van Noorwegen / drie zoonen en acht dochters gekreegen hebben. De oudste / Richoldus, een dapper Vorst / is zijn nazaat geworden. De twee andere zoonen / Hengistus en Horsus, t'eener draagt gebaard / zouden een togt op Britanje gedaan hebben; en daar / gelijk boven al gezeit is / in den eersten slag omgekomen zijn. De dood van zijne vrouw Haddinga / die in de kraam gestorven was / hing hem zoo aan; dat hy tot zijne dood toe in stilte en van de menschen afgezonderd leefde.

III Richoldus.

Richoldus II, in zijn Vaders plaats Koning geworden / word als een deftig Vorst en een zeeghaftig krijgsman beschreeven. Zoo schrikkelijk als hy voor zijne vyanden was; zoo goed en vriendelijk was hy voor zijne onderzaaten; en heeft zijn vaderland veel goeds gedaan. De Deenen hadden onder 't beleid van hunnen Koning Haraldus al het land rondom Citenburg / of Tekelenburg / verwoest en afgestroopt; en waren by tijds met den buyt naar hun vaderland gekeert. Richoldus, willende hunne roofgierigheit niet ongewroken laaten / schikte zijnen Veldheer Hercon met een groote magt naar Denemarken toe; die met goeden

buyt

buyt t'huys gekomen is. De Sikambren met de Westfaalen / zoo als die Schrijvers vertellen / zogten zich ook de heerschappye der Vrieszen te onttrekken; en hadden de wapenen met een dollen drift aangegreepen. Maar Richoldus ging hen met zoo een magtig heir beston-ten; dat ze / geen andere uytkomste ziende / hunne belofte vernieuwden van den Vriezen ten allen tijde houw en trouw te zullen blijven. De Batavieren / die Dibbaldus Koning van Westvriesland van alle kanten bespzongen / en bynaar t'ondergebragt hadden / wierden insgelijks door Richoldus met verlies te rug gedreeven. Kortom; 't moest alles voor zijne magt buygen: oorlogen / en verwinnen / was by hem eene en dezelfde zaak.

Onder deezen Richoldus zoude Ebissa, de zoon van Orichius, en de zoons zoon van den vermaarden Hengistus, om zijn fortuyn te zoeken / uyt Engeland in Vriesland aangekomen zijn; en by zijnen neef / den Koning Richoldus, huysvesting gekreegen hebben. Zijn oudste broeder Octa zoude by zijnen Vader Orichius gebleeven zijn; en het Koninkrijk van Kent gesticht hebben. Koning f Richoldus, om zijnen neef voort te helpen / gaf hem Engeren / met een goed gedeelte van Westfaalen / 't welk hy als een leen bezitten zouw. Hy deed hem / ter gedagtenisse van zijnen Grootvader / een zwarten hengst in zijn schild voeren: want Hengistus, 't welk de naam van zijn Grootvader was / is eigentlijk hengst te zeggen. Maar die hengst moest zwart weezen; ter gedagtenisse van het zwarte of ongelukkige lot;

f Zie Hamcon. pag. 23. Suffridus Petri de Orig. Fris. lib. 12. cap. 5. Andreas Cornelius.

't welk Hengistus genootzaakt had / zijn Vaderland te verlaaten. Deze Ebissa, in Westfaalen gekomen / wilde zijne reisgezellen / om verscheide redenen / de onde Sassen genoemt hebben. En dit zoude de reden zijn dat Westfaalen naderhand onder den naam van Saxen begreepen wierd. Van deezen Ebissa zouden Sigardus, Witekindus de Groote, en meer andere Vorsten van Engeren en Saxen / afkomstig zijn. Witikindus zoude den zwarten hengst / voor dat hy gedoopt was / ook in zijn wapenschild geboert hebben: maar / gedoopt zijnde / nam hy een witten hengst voor zijn wapen aan.

Zy voegen d'er by dat de nakomelingen van Ebissa de gemelde landschappen / als een leen van de Vriessche kroon / zouden bezeeten hebben tot de tijden van Sigardus toe: dat Sigardus, door Klotarius, in twee veldslagen overwonnen / genootzaakt wierd zijne landen van den Overwinnaar te leen te ontvangen; en jaarlijks eene schatting / in zeker getal van paarden bestaande / op te brengen. Ik zal op dat alles nu maar zeggen dat Ubbo g Emmius alle die vertellingen / als door geen geloofwaardige getuigen bevestigd / voor zeer onzeker houdt.

Voorts heeft Vriesland in 't jaar 570, zijnde het sterfjaar van Koning Richoldus, groote schade van een geweldigen watervloed geleeden.

IV Beroaldus. Beroaldus Richoldus zoon heeft den toom der regeeringe / zoo als ze vorder vertellen / na zijn Vaders dood in handen genomen. Hy zoude getrouwt zijn geweest met de eenigste doch-

g In Apologet. Refut.

ter

ter van Ritsert, Koning van Westvriesland; en zoo wel zijnen Schoonvader / als zijn eigen Vader / in de regeeringe opgevolgt zijn. Dus was hy Koning van Oost- en Westvriesland; van Oostvriesland / zeg ik / dat toen den naam van Oostvriesland voerde; en Staveren tot hoofdstad had. Hy zoude Dagobertus, dien hy in een gevecht onder Iglo Galema gevangen had gekreegen / na dat hy zijn hair tot schimp afgeknipt had / zijnen Vader t'huys gezonden hebben. Daar op zoude Koning Klotaris, om die smaad te wreeken / met een magtig heir tegen Beroaldus afgekomen zijn. Beroaldus trok hem blijgens met al zijne manschap te gemoet: maar wierd van Klotaris zelf / dien hy schamperlijk toegesproken had / met een flits doorschoten. Daar op heeft het Fransche leger drie dagen lang alles wat hun voor quam gemoordt / en neergehouwen: en zoude niemand het leven gegunt hebben / die langer was als Klotaris degen. Maar elders is getoont dat Beroaldus, die dus door Koning Klotaris overwonnen en doodgeschoten wierd / noit op den Friesschen thzoon gezeten heeft; ja geen Vries is geweest. 't Zoude onnoodig zijn alle de redenen en tegenredenen weer over hoop te haalen; en wy zullen 't dierhalve voor bewezen houden. Beroaldus, die van de Friessche Schrijvers als een vreedzaam en rechtvaardig Vorst beschreeven word / zoude dus *g* gesneuvelt zijn in 't jaar 630: hoewel dat anderen / als *h* Hamconius, zoo wel hier als in de voorgaande Koningen / het jaargetal anders uptrekenen.

Dezelve Beroaldus, zoo als die Schrijvers

g P. Winsemius. *h* Pag. 25.

noch vorder vertellen / had twee zoonen / Aldgillus en Hercon. De eerste / die uyt een wettig huwelijk geboren was / en meer van de boerhoeffening en een stille regeering als van den oorlog hield / is in zijn Vaders plaatze Koning geworden. De tweede / buiten 't huwelijk gewonnen / hoft zonder oorlogen en vechten niet leeven. Hy zoude eerst onder Karlomannus Landesius Hartog van Brabant / en daar na onder Koning Klotaris, dienst genomen / en groote daaden uytgeboert hebben. Maar ziende dat de Fransche Heeren / over zijne glori jaloers / hem met geene goede oogen begosten aan te zien / en dat hy over de hand was / trok hy naar Schotland. Daar wierd hy van den Koning Eugenius met alle vriendschap ontfangen; en kreeg 'er / om zijne dapperheit en hoffelijkheit / 's Konings nicht ten huwelijk. Maar de Franken / over zijne verheffinge beducht / en misschien vreezende dat het quaad onthaal hun t'avond of morgen wel t'huys koomen mogt / rusten niet voor dat ze hem door verspieders verraderlijk van kant geholpen hadden. Maar die vertelling vindt men wederom niet als by Occo Scarlensis en diergelijke Schrijvers. De Fransche / de Schotsche / de Brabandsche Historieschrijvers / weeten geen woord van den held Hercon te vertellen. 't Is waar dat de inlandsche Schrijvers somtijds eenige dingen kunnen weeten en vertellen / die van de uytlandschen verzweegen worden: maar wie zal [illegible] Occo, eenen Alvinus, eenen Vlieterius, op hun woord gelooven. Althans Ubbo Emmius wil zich zulke vertellingen niet diets laaten maaken.

Lib. 3, pag. 48.

Ik

Ik mag nach zoo van Beroaldus niet scheiden / zonder't eene en 't andere eerst op te helderen. Men moet zoo veel bescheids van Aldgillus vader zien te krijgen als mogelijk is: om dat Aldgillus de eerste Vorst is / van wien men met volkome zekerheit spreeken kan. Staat dan te weeten dat zijne afkomste in de oude Hollandsche Kronijk anders opgegeeven word. Volgens die Kronijk zoude hy Koning zijn geweest van Saxen / en van Vriesland bewesten 't Vlie: en zouw de zoon niet zijn geweest van Richoldus II, maar van eenen Valk. Lem Burggraag van Leiden / zoo als die Kronijkschrijver vertelt / won Dibbald Koning van Westvriesland; Dibbald won Lem of Willem II, een kloek en onverzaagd Ridder. Lem won Ridsert Arundulius Koning van Westvriesland; Ridsert Arundulius won Valk, Stichter van het sterke slot Valkenburg: Valk won Bertoaldus, Bertoaldus won Aldgillus. Maar ieder weet hoe hoog dat die vertelling van Jonker Lem, van Ariundulius met zijne ezelsooren / en van Jonker Valk, by de rechte Liefhebbers t'hans te boek staan: en 't zouw hier te lang vallen / alle die vertellingen met veele redenen te wederleggen. Maar ik moet hier een andere gissing / wegens Aldgillus vader / uyt Ubbo Emmius opgeeben; en het oordeel daar over aan den Leezer laaten.

Ubbo Emmius heeft een Vriessche [k] Kronijk gehad; daar hy geen quaad oordeel over strijkt / en die ten tijde van onze voorouders geschreeven is. De Schrijver / zijnde een Edelman van een bekende deugdt en oprechtigheit / hoewel in de beschaafde wetenschappen niet

[k] Lib. 3, pag. 48 & 49.

zeer

zeer bedreeven / heeft alles / dat hy wegens de Vriesſche Oudheden by verſcheidene Schrijvers of in de Gedenkſchriften der kloosteren vinden kon / met een uyterſte vernuftigheit by malkander vergadert. En / wat oordeel dat men over de waarheit van zijn ſchrijven ſtrijken mag; men kan duidelijk merken dat hy den Leezer niet willens en weetens heeft willen bedriegen. In die Kronijk word van een Koning of Vorſt der Vriezen geſproken / Ritzerd genaamd; die eben voor Aldgillus geleeft moet hebben; en / zoo als dezelve Kronijk verhaalt / met de Fransche Koningen / Klotaris en Dagobertus, geoorlogt heeft. 't Is waar dat hy eenigzins in de tijdrekeninge mist / en den eenen Pippyn voor den anderen genomen heeft: maar dat wil Emmius den Schrijver / die op verre na de geleerdſte niet was / gaerne toegeeben. Emmius, alles voor en tegen overwogen hebbende / zoude de Vriesſche Hiſtorie / op dit ſtuk / wel op deeze wijze aan een willen ſchakelen: Richoldus II, gelijk de andere Schrijvers ook getuigen / had een zoon gehad / met naame Odilbaldus: welke Odilbaldus, zoo als dezelve Schrijvers ook verzekeren / voor zijnen Vader geſtorven is. Zoo zoude Emmius dan giſſen dat Odilbaldus een zoontje nagelaaten heeft / Ritzerd genaamd; die de erfgenaam van West- en Oost-vriesland geworden is: dat de Grootvader en Vader van Bertholdus of Beroaldus, en Beroaldus zelf / geduurende de kindsheit en jongelingſchap van Ritzerd, het gebied over de Saſſen voerden / en met de Vriezen in bondverwantſchap leefden; dat de laatſte in den oorlog tegen Koning Klotaris omgekomen is / enz. Dat de on-

onkundige Schrijvers Beroaldus voor Ritzerd, en de Vriezen voor de Sassen genomen / en dus alles onder malkander gebrodt hebben: dat Ridzerd zelf / tot zijne mannelijke jaaren gekomen / in eenen oorlog tegen de Franken of Franssen ingewikkelt is; en 'er misschien zijn leven gelaaten heeft.

Deze gissing van Emmius steunt hier op dat Beroaldus, daar de Vriesschе Schrijvers zoo veel van vertellen / zekerlijk geen Vader van Aldgillus of Koning van Vriesland is geweest: want elders is beweezen dat hy de Vorst der Sassen was; en niet aan 't hoofd der Vriezen / maar der Sassen / tegen Klotaris georlogt heeft: zoo moet 'er dan een andere voorzaat en Vader van Aldgillus opgezogt worden. Nu vond Emmius een Oude Vriesschе Kronijk ter goeder trouwe geschreeven / en uyt de oudste gedenkbrieven getrokken / daar Ridzerd voor Koning van Vriesland opgegeven word: welke Ridzerd ook / zoo als gezeit is / even voor Aldgillus geleeft moet hebben.

Emmius geeft het maar voor een gissing op: en ik neem het ook niet hooger aan. Jemand zouw konnen zeggen dat de gemelde Kronijkschrijver / op wiens gezag Emmius zijne gissing bouwt / volgens Emmius eigen zeggen / weinig geleerdheit had; en dat hy Ritzerd, Koning van Westvriesland of van Vriesland beweesten het Vlie / kan genomen hebben voor den Koning van Oostvriesland; dat is / volgens de taal van die tijden / van Vriesland beoosten het Vlie. Evenwel meen ik dat die gissing van Ubbo Emmius niet ganschh te verwerpen is: en dewijl ze veele zwarigheden

weg

weg neemt / en van een rechtzinnig Schrijver / met een uyterste vernuftigheit / uyt de oudste gedenkschriften getrokken is; zal ze het zeggen van eenen Cappidus, of Alvinus, of Occo Scarlensis, wel konnen opweegen.

V. Aldgillus of Aldegillus I.

Zoo is dan Adgillus, of Aldgillus of Adalgisus, de vijfde Koning van Vriesland geworden: maar of hy den troon in 't jaar 590, of 630, beklommen heeft / waar omtrent de Schrijvers niet eensgezind zijn; daar over wil ik nu geen papier vuyl maken. Zy zeggen ook dat Koning Klotaris, Vriesland genoegzaam onder bedwang hebbende / de kroon uyt louttere gunst en goedertientheit aan Adgillus gelaaten heeft: en dat hy hem vier momberg of opzigters / mannen van kennis en verstand / en geboore Vriezen / toegeboegt heeft; die hem met raad en daad zouden helpen. Die momberg / en de Koning zelf / waren niet vreemd van het Christen Geloof: en zoo stond de gelegendheit schoon / om 't Geloof daar uyt te breiden. Ondertusschen is het schip van S. Wilfridus, die om eenige zaaken naar Romen reisde / door een geweldigen storm op de kusten van Vriesland gedreeven; daar Wilfridus boet aan land zette / en van Koning Aldgillus met alle vriendschap ontfangen en bejegent wierd. Zelfs kreeg hy verlof / om 'er 't Evangeli te preeken; en heeft 'er duizenden van menschen bekeert / en gedoopt. Dit alles is getrokken uyt *l* Beda, een zeer geloofwaardig Schrijver / die omtrent die tijden leefde: Beda voegt 'er by dat S. Wilfridus het werk / van 't geloof hier te verkundigen / 't welk naderhand door S. Willebrordus

l Beda lib. 5. cap. 20.

hol-

voltrokken wierd / alleerst begonnen heeft. Voorts heeft Aldgillus, die als een vreedzaam Vorst beschreeven word / zich maar bemoeit met zijne onderdaanen wel te regeeren; de dijken te verhoogen en te verbeteren; hooge terpen of heuvelen / om by waternood voor wijkplaatzen te dienen / op te werpen / enz. Maar / indien Vrieslands magt door Klotaris zoodanig gebroken was / als de Schrijvers vertellen; dan kan het Aldgillus zoo wel aan magt / om te oorlogen / als aan lust / ontbroken hebben.

VI Radbodus.

Dit is die vermaarde Radbodus, van wien 't alle onze Schrijvers even droh hebben; daar alle de Fransche / Hollandsche / Vriessche / en meer andere Jaarboeken van waagen / en die de Franschen Koningen de handen vol werks gegeeven heeft. Dit is die groote vyand van 't Christendom; die voorvechter van't Heidendom / en't oude Godendom: die oorlogshelt; die altijd tegen de Fransen in de wapenen was; die altijd oorlog had / of oorlog zogt; die meenigen slag / maar noit den moed / verlooren heeft; ja die door de neerlagen moediger en schier magtiger wierd: altijd vechtensgezind; altijd in't veld en vol moed; altijd Radbodus. Daarom acht ik het mijnen pligt / wat omstandiger van hem te spreeken; en zijne daaden verdienen 't wel.

Maar / om op order voort te gaan; Occo Scarlensis vertelt van hem dat hy fors van inhorst was; en den aard niet had van zijnen vader Aldgillus. In 't eerste jaar van zijne regeering / zoo als Occo voorder vertelt / deeden de Noormannen en Deenen een inval in Vriesland / en bragten schier het ganssche land an-

onder hun gewelt. Radbodus, die hen met veel volks tegen trok / schoot in 't gevecht te kort; wierd zwaarlijk gewondt / en [m] viel in 's vyands handen. Daar op moest het gansche land zwigten; en wierd genootzaakt eenen Oriuntus of Orjunt, die door den Koning van Noorwegen tot dat ampt verheeven wierd / voor Landvoogd aan te neemen. Deze Oriunt, een rechte Deen / en een Noordsche kop / dukte en plaagde de Vriezen dat het den Hemel te klaagen was. Zy wierden erger als slaven gehandelt, en moesten / als 't slimste en slegtste slag van slaven / houte halsbanden om den hals dragen. Dat meer is; hy deed alle hunne deuren zeer laag maaken / en naar 't Noorden toe zetten; op dat ze / zoo dikwils als ze de deur uyt gingen / of liever uyt kroopen / genootzaakt zouden zijn voor den Koning van Noorwegen neder te bukken / of te knielen. Radbodus, die ondertusschen gevangen naar Noorwegen was gevoert / zoude daar zes jaaren lang opgehouden zijn; en / na dat hy door zijne dapperheit de gunst van den Koning gewonnen had / op vryen voeten zijn gestelt. Ubbo [n] Emmius, die deze gevangenis ter loops aanroert / stelt die vertellingen onder de andere fabelen van Occo. En hy heeft zoo verre gelijk dat Occo, die in 't begin schier niet anders als fabelen vertelt / en wat verder gekomen somtijds waar en onwaar / of ten minste zeker en onzeker / door malkander mengt / door geen zeker getuige verstrekken kan.

[o] Radbodus, het rijksbestier in handen heb-

[m] Oude Vriesche Kronijk, pag. 35.
[n] Initio libri 4.
[o] Ubbo Emm. ibid. aliique.

bende /

hende / nam niets zoo zeer ter harte / als de Chriſtenen met een dollemans drift te verbolgen. De teere ſpruytjes van 't Chriſten geloof / die pas wortel gevat hadden / of even begoſten op te ſchieten / wierden vertrapt / vertreeden / ja met geweld uytgeroeit. Daar meede niet te vrede / en ziende dat de Vriesſen door inwendige tweedragt geſcheurd t'huis werks genoeg hadden / heeft hy Wiltenburg ſchielijk overrompelt; S. Thomas kerkje / dat door Dagobertus daar getimmert was / afgebroken; den Chriſten Godsdienſt / zoo verre als hy kon / verdelgt en uytgeroeit. Ook heeft hy / zoo als de Vriesſche Hiſtoriſchrijvers vertellen / Nimwegen geweldigerhand bemagtigt; en heeft daar / aan de ſtadspoort / op een Benthemmer ſteen / deeze woorden laaten uythouwen: Huc uſque Regnum Stauriæ: dat is / dus verre ſtrekt het Rijk van Staveren: als of daar het einde / of de uyterſte paal / van zijn Rijk zoude weezen. Dan Ubbo Emmius, die daar ook van gewaagt / ſchijnt wederom geen grooten ſtaat op dat veroberen van Nimwegen / en op de getuigenis van den Benthemmer ſteen / te maaken. Anderen voegen d'er by, zegt hy / dat hy vorder getrokken is, ... maar dat zijn Rijk zoo verre ſtrekte, geloof ik niet, dat men uyt die woorden met zekerheit trekken kan. Bernardus *p* Furmerius kan dat niet lijden; en zeit dat hy 't met eigen oogen had konnen zien en leezen. Hy voegt 'er by hoe dat hy / Furmerius, om van de waarheit verzekert te zijn / naar Nimwegen is gereiſt; en dat hy daar op een langen ſteen / boven 't verwulfzel van zekere ſtadspoort / te wee-

p In peroratione ad Apolog. Suffr. Petri.

ten aan de buitenzijde van de poort / deeze woorden zag staan / en geleezen heeft: Huc usque jus Stauriæ: dat is / Tot hier toe strekt het gebied van Staveren. Maar op de binnenzijde van de poort / te weeten naar de stad toe / staan deze woorden op een anderen steen te leezen. Hic est pes Imperii: dat men vertaalen mag: Hier is't begin van't Keizerrijk. Doch Ubbo Emmius sloeg geene twijfeling voor / over de woorden: maar over den zin van de woorden. En Furmerius zelf maakt geen zwarigheit / om in de uytlegginge van die woorden / van de gemeene Schrijvers af te wijken. Die woorden / zeit hy / zien op Radbodus niet; dewijl 'er van Radbodus niet gerept word. Ja die woorden dienen / volgens hem / tot een volkomen bewijs dat de gemeene Historischrijvers / die dat veroveren van Nimwegen zoo losselijk vertellen en Radbodus toeschrijven / het spoor bylter loopen. Hy wil daar hene dat Staverens oude magt door dien steen bewezen word; dat hier geen Radbodus te passe koomt: dat de gemeene uytlegging / als of Radbodus dien steen daar gezet zoude hebben / tot nadeel en verkleining van Staveren strekt: want dat eene schieling verobering van de stad Nimwegen / die toch niet lang onder de magt van Radbodus kan gebleeven zijn / een klein bewijs voor de groote en wijdgestrekte magt van Staveren zoude verstrekken / enz. Zoo wil hy dan zeggen dat Staverens gebied / al lang voor Radbodus, zoo verre zouw gesprongen hebben.

Pippyn de Dikke, alle tegenstreevers en zwarigheden in Vrankrijk te boven gekomen / achte dat het hoog tijd was / om Radbodus

zijne

zijne woede te verleeren. Dus quam hy met een magtig leger tegen de Vriezen af; nam Wiltenburg weder in; sloeg Radbodus uyt het veld; zoo dat Radbodus, voor erger vreezende / beloofde dat hy de Christene Leeraars in 't verkundigen van 't Evangeli niet stooren zouw.

Ondertusschen was S. [q] Wigbertus in Vriesland aangekomen / om 'er 't Evangeli te preeken; maar vond 'er de Vriezen / en den Koning zelf / even stijfkoppig en onverzettelijk: zoo dat hy onverrichter zake te rugge keerde. Kort daar na is S. Willebrordus, met de andere Geloofsverkundigers / op Pippyns verzoek in deze gewesten aangekomen. Doch van deze Kruysgezanten / en van hunnen yver en marteldood / dewijl dat alles in Batavia Sacra zoo wijdloopig verhandelt is / wil ik nu niet spreeken.

Ik zal 'er dit maar van zeggen dat het Christen geloof / door den arbeid van die mannen / haast begost op te luiken: dat 'er duizenden van menschen tot het Geloof bekeerden; dat men kerken en kloosters begon te stichten; en met den naam van een Christen als te pronken. Theodesinda zelf / Koning Radbodus dochter / schaamde zich niet / daar 't haar Vader zag / de Evangeli-leer aan te neemen. Ook is zy / niet lang daar na / met Grimoaldus Pippyns zoone getrouwt. Maar dewijl Grimoaldus, in 't veertiende jaar na dit huwelijk / te Lugli voor S. Lamberts outaar / door den Vries Rangarius doorsteeken wierd; viel 'er een groot vermoeden op Radbodus; alsof hy dit werk bestooken had. Dit vermoeden

[q] Zie 't eérste deel van het Duytsche Bat. Sacra, pág. 66.

of gerucht heb ik elders tegenſprooken; en kan Radbodus als noch zoo een barbaarſche daad niet te laſte leggen. Radbodus was een geſlagen vyand van de Chriſtenen: al reden genoeg / by de meeſte Schrijvers / om hem voor een tyran / voor een bloedhond / voor een monſter van wreedheit uyt te maaken.

't Is evenwel waar dat [r] Radbodus, over 't eene of 't andere gebelgd / of zich gebelgd houdende / de Chriſtenen weer begon te teiſteren; de Leeraars te begrimmen / en zelfs te verbannen. Ondertuſſchen kreeg hy de gelegendheit om met den Fransman Ramanfredus, 's Konings Opper-hofmeeſter / tegen Karel Martel in een verbond te treeden: en den zelve Karel Martel in een gevecht op de vlugt te ſlaan. Maar Karel, door zijn verlies moediger en vinniger geworden / zag die ſchade wel haaſt op zijne vyanden te verhaalen. Het legër van Ramanfredus wierd onvoorziens van hem overvallen; en / eer dat het op vechten dagt / of van vechten wiſt / op de vlugt gedreeven. Als het zelve leger noch eens / in 't open veld / overwonnen was; wierd het de beurt van Radbodus. Deeze Vorſt had zijn voorleger / onder zijnen neef Poppo, in der yl voor uyt gezonden om Ramanfredus by tijds te ondersteunen. Maar Poppo wierd even zoo onvoorziens overvallen / en even zoo deerlijk geſlagen / als Ramanfredus. Radbodus darde het veld niet houden; ging zig ergens in Vriesland verſchuilen; liet Karel aanbieden; wouw men hem voorder ongemoeid laaten / hy zouw de Chriſtenen niet meer vervolgen; ja het Chriſtendom zelf aanneemen. Karel Martel

[r] Ubbo Emm. ad ann. 713, 714, enz.

troft

trokk daar op te rugge / en vermaande de Geeſtelijkheit om het werk der Geloofsſpreeſinge weder met luſt aan te vangen.

Hoe dat Radbodus ook gereed heeft geſtaan / om zich van S. Wolframnus te laaten doopen; en hoe dat hy / hoorende dat meeſt alle zijne voorouders buiten den Hemel geſloten waren / lieber in 't gezelſchap van zijne voorouders wilde koomen / en zijnen voet uyt de doopbont te rugge trokk; daar is ook in Batavia Sacra wijdloopiger van gehandelt.

Noch word 'er vertelt dat Radbodus een ſchoonzoon zouw gehad hebben / met naame Harialdus: welke Harialdus op het kaſteel te Dokkum woonde; en de Batavieren / wanneer die in Weſtvriesland vielen / als 's Konings Veldt-oberſte / te gemoet trokk. Deze Harialdus zoude alleen / als de Vriezen geblugt waren / als een anders Horatius, de poort van de Blikkenbrug zoo lang ingehouden hebben / tot dat de Koning met alle de blugtelingen in de ſtad was geraakt. Daar op zoude hy / op dat de gelijkenis met Horatius volkomen zoude weezen / in de gragt zijn geſprongen; maar onder het zwemmen een ſlaauwte voor 't hart gekreegen hebben / en aldus verdronken zijn. Dan word 'er veel vertelt van eenen Gerlacus, met Radbodus nicht getrouwt / zijnde ook een Veldt-oberſte des Konings; die in een gevecht tegen Pippyn met veele wonden zoude doodgeſtoken zijn.

Ook zoude Radbodus een baſterdzoon gehad hebben / Hornus of Hornius genaamd / die voor den Stichter van de ſtad Hoorn opgegeeven word. Ik mag niet overſlaan dat Gordianus, Harialdus zoon / de dood van zijnen

nen Vader op de Batavieren lustig gewroken / en hun land te vuur en te zwaard verwoest zoude hebben. Op dit alles zal ik maar zeggen / 't geen 'er Ubbo Emmius op zeit: dat die vertellingen beter naar fabelen / als naar waare geschiedenissen / gelijken; en dat Occo Scarlensis geen gezags genoeg heeft / om ze door zijn verhaal geloofbaar te maaken.

Eindelijk is Radbodus, 't zy van teeringe en hartzeer over den voorspoed van zijne vyanden / 't zy door de natuurlijke bezwijking van zijne kragten / in 't jaar 718 overleden. Zyne ingewanden wierden te Medenblik / daar hy zijn leven eindigde / begraaven: 't lichaam wierd met groote staatzie na Staveren geboert; en daar ter aarde bestelt. Behalven Aldgillus zouw hy twee of drie zoonen en vijf dochteren gehad hebben. Theodesinda, gelijk gezeit is / was met Grimoaldus Pippyns zoone getrouwt. Heila, zoo als de ſ Schryvers eenparig getuigen / was ten huwelijk gegeeven aan Edelhart Koning der Sassen. Een derde trouwde met Berthold, Edelharts broeder / en de vierde / te weeten Othilda of Odbilda, met Gormo Koning van Denemarken. Sommigen spreeken noch van Boswina, die Bolswaart gesticht zoude hebben; en de gemalin zoude zijn geweest van den voorgemelden Harialdus.

VII Aldgillus de tweede.

Na de dood van Radbodus heeft Karel Martel, naar het zeggen van Ubbo Emmius en andere Schryvers / noch groote moeite gehad om het Christen geloof in Vriesland te handhaven. Om de zaak weder op order te verhandelen / meest alle de Schryvers getuigen

ſ Apud Ubb. Emm. ad ann. 718.

dat

dat Adgillus II zijnen Vader in 't jaar 718, of zoo als anderen rekenen 723, in de regeeringe opgevolgt is. Ubbo Emmius zouw eer gelooven dat zijn Vader langer geleeft heeft als hy: en dat zijne zoonen, door de vergunning van Karel Martel, na de dood van Radbodus een soort van oppergezag / zonder den tijtel van Koning / behouden hebben. Doch ik zal my nu aan 't gemeene zeggen houden; tot dat ik het gevoelen van Ubbo Emmius door eenige doordringende redenen bevestigd zie. En de geldstukken, daar ik aanstonds van spreken zal / zouden eerst van valsheit moeten overtuigt worden. Maar dan is 'er weer een geschil of zijn Koningdom onafhankelijk was; dan of hy die waardigheit te leen ontvangen had. P. Winsemius, om dat Leenmanschap te wederleggen / brengt twee geldstukken by / die we onder Sexbirum beschreeven hebben; waar uyt blijken zouw dat Aldgillus de tweede, en zijn zoon Gondebaldus, geld geslagen hebben. Ik heb geen reden / om de vrye oppermagt van die Koningen tegen te spreken: ook zal ik die geldstukken hier voor goed en onvervalscht laaten doorschieten. Maar of dat geldslaan voor een volkomen bewijs van die oppermagt verstrekken kan; daar zouw ik eenigzins aan twijfelen. Kan dat recht door de Fransche Koningen niet zoo wel aan eenen Aldgillus of Gondebaldus, schoon 't hunne Leenmannen waren / toegestaan zijn; als het door dezelve Koningen aan Bisschoppen en Abten / onder hun gebied staande / toegestaan is? Karel de * Eenvoudige heeft dat recht / van geld te munten / aan de Abdy van S. Medardus gegeeven; Odo aan

* Zie Mabillon de Re Diplom. lib. 3. cap. 1.

de Abdy van Tournus. Wederom heeft Karel de Eeuvoudige het zelve recht toegestaan aan Walo, Bisschop van Autun: en Lodewijk de Goede aan Aldricus Bisschop van Mans. Ja / Karel de Groote, en Pippyn Karels Vader, hadden den Bisschop van Mans voor altijd magt gegeeven om geld te munten.

Indien we die geldstukken dan voor de rechte munt van Adgillus en Gondobaldus aannemen; volgt 'er ten minste dit uyt dat ze het rijksbestier / 't zy dan als Opperbozsten of als Leenmannen / in handen gehad / en den tijtel van Koning geboert moeten hebben. En / om dit noch naarder tegen Ubbo Emmius te bewijzen / kan men ook doen gelden dat volgens Fredegarius v Scholasticus alle de Koningen van Vriesland in 't jaar 747, en vervolgens lang na de dood van Radboldus I, Pippyn tegen de Sassen geholpen hebben. Zoo heeft Vriesland dan / onder den Vader van Karel den Grooten, niet alleen eenen Koning / maar verscheide Koningen / gehad. Waarschijnelijk zal Vriesland over de Eembs / Vriesland tusschen de Eembs en het Vlie / en Vriesland bewesten het Vlie / ieder onder een byzonderen Koning gestaan hebben.

Maar / om weder tot Adgillus en Karel Martel te keeren; men bindt by sommige Schrijvers dat de laatste ten tijde van dezen Adgillus twee w togten / om de Vriezen over hunne ongeloovigheit te kastijden / en hunne moedwilligheit tegen de Chrisienen te beteugelen / gedaan zoude hebben. Dat schijnt ten eersten aanzien wat te stooten: dewijl Adgil-

v In Chronico apud Chr. Schotan.

w Ubbo Emmius, Chr. Schotanus enz.

lus

lus, naar hun zeggen / 't Christen geloof aangenomen had / en in goede vriendschap met de Fransssen leefde. Maar dit kan gemakkelijk zoo ingeschikt worden dat Adgillus, noch jong van jaaren / en onder mombers staande / weinig of niet te zeggen had; en dat de Friezen een Veldheer tegen of buiten zijn weeten opgeworpen hebben.

In den eersten togt kon Karel Martel niet veel uytvoeren; moetende tegen de Sarazijnen optrekken; die in aantogt waren om gansch Vrankrijk met een ontelbaar heir als op te slokken. Karel, om hulp tegen zoo een schrikkelijke magt verlegen / zag ook een deel Friezen in dienst te krijgen; die in den slag tegen de gemelde Sarazijnen als helden gevochten hebben. Poppo de Oberste der Vriesche bende / is volgens Ubbo Emmius na den slag verraderlijk doodgestoken; en te Tours begraaven: daar hy / naar 't zeggen van den zelven Schrijver / als een Heilig geviert en aangeroepen wierd.

Na die zege is Karel Martel weder in Vriesland gevallen; heeft de wederspannige en hardnekkige Friezen wederom geslagen; hunnen Veldheer Poppo met eigen hande gedoodt; de vlugtelingen tot in hunne eylanden en wijkplaatzen nagezet; en alles wat hem voorquam / zonder onderscheid van jaaren of kunne / neergehouwen: en zoo zijn de Friezen eindelijk genootzaakt / zich onder 't juk van 't Evangeli te buigen. In dit gansche verhaal doen zich verscheide zaaken op / die den Leezer misschien voor 't hoofd zullen stooten. Eerst worden de Friezen van Karel Martel beoorlogt en aangetast: maar / als Karel van een magtiger

tiger vyand beſpringen word / ſtaan ze ſtraks gereed om alle leed te vergeeten / en hem te helpen. De ongeloobige Vriezen / zal iemand zeggen / wierden beoorlogt / de Chriſtenen niet: en de Chriſtene Vriezen gingen Karel helpen; de ongeloobige niet. Maar de ongeloobige Vriezen / die verre in getal de ſterkſte waren; ſtonden die de andere Vriezen zoo gulhartig toe / dat ze hunnen grootſten vyand te hulpe trokken? Na de zege gaat Karel de Vriezen / die hem zoo trouwelijk geholpen hadden / weder beoorlogen; hy rooft 'er / brandt 'er / en ſlaat alles wat hem voorkomt dood / tot de vrouwen en kinderen toe. Dat heeft hy / zal iemand wederom zeggen / tegen de ongeloobige Vriezen gedaan. Maar die alles wat hem voorkoomt doodſmijt / en noch vrouwen noch kinderen ſpaart / maakt die onderſcheid tuſſchen geloobig of ongeloobig? of ſtaat 'er dat hy iedere vrouw en ieder kind eerſt naar hun geloof gevraagt zoude hebben? Een ander zal zeggen dat het gros der Heidenen in een andere ſtreek woonden als het gros der Chriſtenen: en Ubbo Emmius, als of hy deze zwarigheit in 't oog had / zouw wel denken dat de hardnekkigſte Vriezen / met hun Overſte Poppo, over de Eembs gewoont zullen hebben. Maar daar tegen doet het zeggen van *w* Regino dat Karel Martel, in 't zeventiende jaar zijner regeeringe / Weſtergouw aangetaſt heeft. Hier tegen doet ook 't geen Paulus *x* Æmylius ſchrijft; dat Karel Martel de Vriezen / die van geen Chriſten worden wilden hooren / uyt de eylanden van den Rhijn verdreeven heeft. Hier tegen doet wederom het ſchrijven van *y* Naucle-

w In Chron. *x* In Vita Theodor. 2. *y* In Generat. 25.

rus

rus dat Karel Martel om de afgodiſſche Vriezen te temmen / hen voor eerſt in 't jaar 735 uyt het vaſte land van Vranckrijk / dat omtrent de monden van den Rhynſtroom gelegen is / verdreeven heeft: en dat hy daar op hunne eylanden / daar ze naar toe geweeken waren / vechtenderhand verovert en uytgeplundert heeft; zoodanig dat veele afgodiſten omgebragt wierden. Eindelijk doet hier tegen het ſchrijven van den Franſchen Hiſtoriſchrijver R. z Gaguinus, dat de Vriezen / tegen dewelken Karel Martel in 't jaar 735 ten oorlog trokt / aan den Rhijn gezeeten waren.

Noch zal het ſommigen misſchien wat misſelijk voorkoomen dat de Veldoverſte der Vriezen / die van Karel Martel in den eerſten togt verwonnen wierd / volgens Emmius zelf van ſommigen Radbodus van anderen Poppo word genoemt / en in den ſlag geſneuvelt is: en dat de Veldoverſte / die in den tweeden togt het bevel over de Vriezen had / ook van ſommigen vermeldt word onder den naam van Radbodus, van anderen onder den naam van Poppo: en dat hy insgelijks in den ſlag dood gebleeven is. Ik zoude dan eer gelooven dat Karel Martel, na de dood van Koning Radbodus niet meer als eens tegen de Vriezen opgetrokken is; en dat hy zulks gedaan heeft na het verſlaan van de Sarazijnen: maar dat Ubbo Emmius, door de verſcheide tijdrekeningen der Schrijveren misleid / twee tochten gemaakt heeft van een.

Ten derde zal het misſchien iemand rauw voorkoomen / dat Emmius ons zoo veele Poppoos opveilt; 't welk Bern Furmerius hem al verweeten heeft. De Veldoverſte van Koning

z Ad ann. 735.

Rad-

Radbodus, door Karel Martel verslagen / was Poppo genaamd. De Veldheer der Vriezen / in den eersten togt van Karel Martel, was Poppo: de Overste der Vriezen / die den zelven Karel tegen de Sarazijnen diende / was Poppo. De Veldheer der Vriezen / in den lesten togt / al wederom Poppo.

Maar in 't verhaal der oude geschiedenissen / en somtijds der nieuwe zelf / moeten dikwils al andere zwarigheden over 't hoofd gezien worden: en ik geef ze maar op, op dat een ander / die door zulke duisternissen een weg zoeken wil en zoeken kan / tot zoo een onderzoek mag opgewekt worden.

Eindelijk is Adgillus gestorven in 't jaar 739 of 737: want het lust my niet mijn hoofd over dat verschil te breeken. Hy zoude twee zoonen en twee dochteren / alle bier van echten bedde / nagelaaten hebben. De zoonen zijn hem in de regeeringe gevolgt. De eene dochter / Conowella genaamd / was getrouwt met eenen Adelbricus; van wien het geslagt der Adelen zoude voortgesproten zijn. De andere dochter / Sándacilla, zoude zich met Wigbert den zoon van den grooten Witikindus en Hartog van Engeren / door 't huwelijk vereenigt hebben.

Van den beroemden Priester-Jan, den broeder van Aldgillus II, is elders omstandig genoeg gesproken.

VIII Gondobaldus.

Gondobaldus, de achtste Koning van Vriesland / zoude Karel den Grooten met een legertje van vier duizend Vriezen / altemaal uitgeleeze manschap / tegen de Sarazijnen te te hulp getrokken zijn. Daar zoude hy ook met dien wijdberoemden Roeland, en andere krijgs-

krijgsoverſten / zijn leven al dechtende gelaaten hebben: en onder anderen wordt dit uyt den bekenden Hiſtoriſchrijver [a] Sabellicus beveſtigt. Op Turpinus, die 't zelve ook van een Vrieſſchen Koning vertelt / en hem Galdibodus noemt / mag men even zoo veel aangaan / als op de boeken van Alvinus en Occo Scarlenſis. Maar ten gevalle van Sabellicus, die 't wel dubbeld verdient / wil ik op dezen togt van Gondobaldus noch wat blijven ſtaan. Alle de Vrieſſche Schrijvers / die Gondobaldus voor Koning van Vriesland opgeeven / ſtellen 't begin van zijne regeeringe op het jaar 737; een jaar of anderhalf onbegreepen: en zy zeggen altemaal dat hy niet langer / of weinig langer / geregeert heeft als 12 jaaren; en vervolgens geſtorven is / en den troon voor zijnen broeder open gelaten heeft / in 't jaar 749. Over een jaar / of twee / of ten hoogſte drie / wil ik niet redentwiſten. Karel de Groote heeft den togt op Spanje [b] begonnen in 't jaar 778: en vervolgens by de dertig jaaren na de dood van Gondobaldus. Derhalve konnen die Schrijvers hunne tijdreekening beter goed maaken; dewelke beweeren dat Koning Godobaldus eenen zoon of broeders zoon gehad zal hebben / die ook den naam van Gondobaldus voerde / en Karel den Grooten op zijn Spaanſchen togt van gezelſchapt hebben. Het is evenwel waar dat Ubbo [c] Emmius, dien ik niet al te krachtig tegenſpreeken wil / alles op onzen Voyſt Gondobaldus duidt: dan zouw men zijn leven / en

[a] By M. Hamconius, pag. 28.
[b] Annal. Caroli M. & Pithæi, Petavius in Rationar. tempor. &c. [c] Ad ann. 778.

regee-

regeeringstijd / zoo veel langer moeten maaken Maar / behalven dat men dan de meeste Schrijvers wederom tegen heeft ; is het niet wel te begrijpen hoe dat S. Bonifacius met zijn gezelschap omtrent het jaar 755 by Dokkum op eene zoo moordadige wijze omgebragt is ; zonder dat Gondobaldus, die toen volgens Emmius noch geregeert zoude hebben / zich aan het straffen van de moordenaars gelegen liet leggen. 't Is waar dat ze ten deele door de Christene Friezen zelf doodgesmeeten wierden ; doch een goed getal was noch in 't leven gebleeben : die onthielden zich in Friesland, en waren voor de moorders bekend. Dit schijnt althans daar uyt te blijken dat Pippyns Stadhouder / gelijk elders getoont is / met een sterken hoop krijgsvolk in Friesland gekomen is ; en schier de gansche bende van die moorders door het staal omgebragt heeft. Op Radbodus II, die zelf een vyand der Christenen was / kan alles veel gemakkelijker toegepast worden. Zelfs zegt Ubbo Emmius op een andere plaats dat Radbodus II, op dien tijd als S. Bonifacius met zijn gezelschap gemartelt wierd / dat gedeelte van Friesland / 't welk bewesten de Lawers gelegen is / beheerschte. Onder deezen Gondobaldus, zoo als de Schrijvers getuigen / en zoo als wel te denken is / begost de Christene Godsdienst lustig op te luiken / en weelig tot te schieten

IX Radbodus de tweede.

Van Radbodus II Gondebouts broeder valt weinig met zekerheit te vertellen als dat hy / die volgens de gemeene rekening omtrent het jaar 749 op den troon geklommen was / alzoo sterk voor den Heidenschen Godsdienst gevvert heeft / als zijn Grootvader : en de Christenen

zien

zien noch luchten mogt. De Schrijvers verhaalen eenparig dat hy / 't zy door Karel den Grooten verdreeven / 't zy uyt knaginge zijns gemoeds / en ziende dat Karel in aantogt was om hem over zijne wreedheden te kastijden / naar Denemarken geweeken is: willende liever kroon / vaderland / en al wat hy had verlaaten; als den hals onder 't juk van 't Evangeli buigen. Terwijle dat hy daar als met de ermen over malkander zat / en zich over den vooztgang der Chrisselijke leere verknijsde; is die Spaansche tocht van Karel den Grooten voorgevallen. 't Gerucht van Karels neerlage / en van 't omkoomen van Gondobaldus, en van zoo veele krijgshelden / vloog metter haast door Sassen / Vriesland / en de aangrenzende landen. De Heidenen greepen nieuwen moed; en vertelden 't malkander / zoo als zy 't gaarne hadden. 't Ganssche leger der Franschen / zeiden zy / was verslagen: Karel zelf op het slagveld gebleeven: nooit schoonder gelegendheit om 't rijk der Goden weder in stand te brengen. De [d] Sassen / hoewel het Heidendom meer als eens afgezworen hebbende / maar noch even Heidensch in 't harte / schieten de wapenen aan: vallen onder hunnen Witikindus in Vriesland / en leeven daar als in een vyandelijk land. De Chrisselijke leer / die sedert eenigen tijd gegroeit en gebloeit had dat het een lust was / wierd ganssch en al vertreeden: 't Heidendom stak het hoofd weder boven; en praalde zoo zeer als ooit te voore. De Schrijvers meenen / en niet zonder reden / dat Radbodus hier onder gespeelt zal hebben. Al moest 'er zijn Vaderland door lijden / dat

[d] Op het jaar 755. [e] Op het jaar 778.

was

was het minste / als de afgodery slegts wederom op den throon koomen mogt.

Maar Karel de Groote, van den Spaanschen togt te rug gekomen / heeft alles in korten tijd verholpen; en 't Heidendom / met al wat Heidensgezind was / de vlugt doen neemen. Radbodus zelf / zoo als goede *f* Schrijvers meenen / heeft zijne dagen in Denemarken ge-eindigt. Daar zijn 'er evenwel die zeggen dat hy met zijne gemalinne Amarra, de dochter van den Koning der Hunnen / weder in deze gewesten aangekomen is: dat hy het Christen Geloof door de vermaningen van S. Adalbertus aangenomen heeft; en te Egmond / als een goed Christen / zoude gestorven zijn. Volgens *g* Hamconius heeft hy twee zoonen nagelaaten / Gondobaldus en Gerbrandus. De oudste / Gondobaldus, zouw eenige landerpen in het tegenwoordige Holland van de Franssen te leen gekreegen en bezeeten hebben; en de Grootvader zijn geweest van Gerolphus, den broeder van Walgerus, Graaf van Teisterband. De jongste zoon / Gerbrandus, zouw de heerlijkheit van Egmond bezeeten hebben; en de Stamheer der Heeren van Egmond zijn geweest.

Al het zelfde staat ook by *h* Bokkenberg te leezen; die 'er noch byvoegt dat Radbodus, met zijnen broeder Gondebaldus, door de beschikking van zijne moeder te Hallem / of Egmond / by S. Adalbertus 't school gegaan heeft; en door den zelven Heilig in de wetenschappen en goede zeden onderweezen is: dat hy Amarra, de dochter van den Koning der Hunnen /

f Emmius Schotanus, &c.
g In Radbodo 2.
h In Hist. Dynastarum Egmond.

door

door de voorspraak van Karel Martel ten huwelijk gekreegen heeft: dat hy de Heer van een goed gedeelte van Klein Vriesland was: dat hy in 't jaar 792 gestorven en te Kpnegum begraven is: dat het kerkhof / daar hy en Amarra begraven leggen / noch by zijnen tijd Raedtbouts kerkhof wierd genoemt. Tot bonder bewijs brengt hy dit grafschrift by:

Hac jacet in terra *Raetbout* cum conjuge *Amerra*,
Stirps fuit hæc Regis, de quibus ista legis.
Natus ab *Adgillo Raetbout* sincerius illo
Vixit; nec miro pejor *Amerra* viro.
Sanctus *Adalbertus*, multa pietate refertus,
Quos docuit lucis, quærere regna ducis.
Hos mors delevit, tales Hæcmundaque flevit,
Dignus uterque coli semper in arce poli.

Eer dat ik hier eenige bemerkingen op maake; wil ik den Leezer de woorden van Ubbo Emmius, raakende de nakomelingen van Radbodus II, voor oogen leggen. Daar uyt zal blijken dat die Schrijver / die anders zoo vry in 't aanneemen van oude geschiedenissen valt / deze wederkomste van Radbodus II, of ten minste van zijne nazaaten / en 't geen van de afkomste der Heeren van Egmond verteld word / niet t'eenemaal durft verwerpen. Hy zeit eerst dat Radbodus zijn leven in Denemarken ge-eindigt heeft: en laat dan kort daar na volgen. Ik ben niet onbewust dat 'er geen Schrijvers ontbreeken, dewelke verhaalen dat de nakomelingen van *Radbodus*, in het land over 't Vlie, langen tijd het gebied gevoert hebben; en dat de Graven van Egmond van hen afkomstig zijn. Indien dit geen fabel is,

zoo meen ik dat ze met de Noormannen weder in hun Vaderland gekeert zijn; en, na 't aanneemen van den Christen Godsdienst, hunne vaderlijke bezittingen weder gekreegen hebben. Dat kan althans met waarschijnelijkheit van hem gezeit worden; die onder *Karel den Eenvoudigen* tegen den Noorman *Rolle* voor de vryheit des Vaderlands gestreeden heeft.

Hy wil noch hy durft de wederkomste van Radbodus nakomelingen niet vlak tegenspreeken: 't welk ik verbolgens ook niet behoef te doen. Daarenboven heeft Bokkenberg zijne Historie uyt de pampieren der Abdye van Egmond getrokken: dat zal by veele Leezers hooger gelden als niet met allen.

Maar ik durf ook niet verder gaan als Emmius; en ik wil dat wederkeeren lieber van Radbodus nazaaten gelooven / als van Radbodus zelf. Ik geloof dat Bokkenberg, of zijne zegsmannen de Monnikken van Egmond / indien men hun zeggen niet gansch verwerpen wil / aan een en den zelven Radbodus toegeschreeven hebben; 't welk zy van twee onderscheide Radboduſſen geleezen hadden.

Ik geloof / zeg ik / dat Radbodus die te Egmond gestorven is en begraven leit / een zoon of een zoons zoon van Radbodus I I is geweest; en verbolgens dat de tijdrekening van de eerste Heeren van Egmond / zoo als ze by Bokkenberg staat / uyt geen echte stukken opgemaakt is. Of een zoons zoon / zeg ik / om dat hy / volgens het graafschrift / de zoon is geweest van eenen Aldgillus, dien ik dan voor den zoon van Radbodus I I zoude houden. Dat is echter niet noodzakelijk: en dat graafschrift /

in die twee Radboduſſen verdwaald / kan 't den zoone toegeſchreeven hebben / dat van den Vader moeſt gezeit worden. Ik beken dat de gemeene Kronijk van Holland omtrent even eens ſpreekt als Bokkenberg: en wel zoodanig als of Radbodus II noit deel aan de regeeringe had gehad; de Chriſtenen noit gemoeit of quaad gedaan had; en noit in ballingſchap naar Denemarken getrokken was. Maar in de Vrieſſche zaaken wil ik het zelfs met Vrieſſche Schrijvers houden; en ik zouw denken dat die Kronijkſchrijver / zoo wel als Bokkenberg, geen kennis heeft gehad aan Radbodus II. Deeze Radbodus II, als zijn leven voor 't grootſte gedeelte buitens lands en in ballingſchap geſleeten hebbende / zal by de Schrijvers in vergeeting zijn geraakt: of / om dat hy een zoons zoon had / die den zelven naam van Radbodus voerde / zal men alles op de rekening van eenen en den zelven Radbodus geſtelt hebben.

Dit durf ik des te vrymoediger zeggen of giſſen; om dat Radbodus, de eerſte Heer van Egmond / volgens *k* Gouthoeve geleeft heeft omtrent het jaar 800: 't welk misſchien beter op den zoon van Radbodus II paſt; als op Radbodus II zelf.

Dit alles zy gezeit / voor zoo verre als men de gemelde afkomſte der Heeren van Egmond wil ſtaande houden: en daarom heb ik ook gezeit: indien men hun zeggen niet ganſch verwerpen wil. Ik weet zeer wel dat 'er op die kominklijke afkomſte der gemelde Heeren veel te zeggen valt; en ik weet ook wel wat dat er

i Diviſ. 3.
k In 't Geſlagtregiſter der Heeren van Egmond.

Pontus / Heuterus van ſchrijft; te weeten dat de herkomſte van dit Huys door de Schrijvers verſcheidentlijk opgegeeven word; zijnde de adelijke huizen gewoon, hunne eerſte beginſelen door fabelen te verduiſteren. Volgens ſommigen / zeit hy voorder / zouden die Heeren afkomſtig zijn van de Vriesſche Koningen: anderen houden dat gebolg der Vriesſche Koningen voor verdicht; om dat het op geen geloofwaardig Hiſtoriſchrijver ſteunt. Volgens anderen / zeit hy noch al voorder / zijn ze afkomſtig van de Voogden of zoogenoemde Advokaaten der Abdye van Egmond... Simon van Leeuwen, die met die afkomſte lacht / wil ik nu niet tellen; die kan wel meer hoog opgeven / zonder veel te bewijzen. En / om 'er een ſtaaltje in deeze eige ſtoffe van te geeven; die afkomſte uyt de Vriesſche Koningen / zegt hy / word by de rechtzinnige Schrijvers zeer verdagt gehouden, en bynae buiten geloof geſtelt. Dat laat ik nu daar: maar hy wijſt ons naar Adr. Junius: Vide Adrianum Junium, pag. 29. En juiſt is 'er niemand / dewelke die laage afkomſte der gemelde Edelen / te weeten uyt de voorgemelde Voogden / zoo krachtig tegenſpreekt als Junius. Hy verhaalt eerſt dat ſommige ſchrijvers / die de voorluchtigheit van dit oude Huys zoeken te verkleinen / die Heeren afkomſtig maaken van het ampt en den naam van Voogd of Advokaat: en dat de naam van Egmond / volgens de zelve Schrijvers / geen toenaam was van hun geſlagt; maar hun ampt te kennen gaf; als of men zeide Advokaaten der Abdye van Egmond. Maar / zegt hy voorder / indien

[f] In Geneal. Egmondanorum.

men

men de uytlegging van het woord Advokaat, die van de Schrijvers bygebragt word / voor goed aanneemen moet / te weeten dat Advokaat den Prins (of het hoofd) der burgerye beteken; dan moet de uytlegging van de anderen / die den roem van dit geslagt zoeken te verduisteren / dwaas en ondeugend zijn; en gelijkt wel naar eene lastering. De [m] gezondste party / zeit hy voorder; haalt het begin hunner afkomste van den Voorst Radbodus; 't zy den Koning van Vriesland / . . . 't zy den broeder van Gondobaldus, enz. Dan vertelt hy voorder hoe dat andere Schrijvers de opbouwing van het slot Egmond veel laater stellen; te weeten op het jaar 1140; wanneer het gebouwt zoude zijn voor eenen Berwout; en dat de nakomelingen van dien Berwout sedert den naam en tijtel van Egmond zoude aangenomen hebben. Maar wat voordeel strijkt Junius daar over? Hy zeit dat die Schrijvers / zoo als de zaak hem voorkoomt / een deel grollen ophaalen / en aan een lasschen / die gansch niet aan malkander hangen. Daarom wil ik evenwel de koninklijke afkomste der Egmonden niet voor zeker houden: maar ik wil ze ook op geen losse voet / en op geen verkeerde getuigenisse / verwerpen hebben.

Ik zal hier byboegen dat de Sax Witikindus, door Karel den Grooten meer als eens overwonnen / eindelijk op de uytnoodiging van den zelven Karel met een goed gezelschap by hem gekomen is: dat hy / vriendelijk en als een groote Voorst gelijk hy was onthaalt

[m] Melior pars.

zijnde / zich in de Chriſtelijke leere heeft laaten onderwijzen en doopen: dat hy het grootſte gedeelte van zijne Staaten wederom gekreegen / en ſedert altijd een goede vriendſchap met Karel onderhouden heeft; zonder oit in den Chriſten Godsdienſt te waggelen of te ſlappen. Maar de Saſſen koſten hunne oude kerkdienſten zoo niet vergeeten; en hun hart hing altijd noch over hunne goden. Dit ging zoo verre dat zy / zeven jaaren na de bekeering van Witikindus, de wapenen weder aangreepen; en tegen de Chriſtenen aangingen / dat het een grouwel was: tot dat ze wederom door Karel den Grooten overwonnen en gedreidelt wierden.

Maar de [a] Vriezen zijn na het verdrijven van Radbodus II. ſtandvaſtig by het Chriſten geloof gebleeven: en ſtonden altijd gereed / om Karel in de zwaarſte oorlogen te dienen. Moeſt hy de Saſſen weer bedwingen; waren den Wilzen en Winden te beoorlogen; en in hunne neſten / tot over de Elve / op te zoeken en te ſtooren; had hy met de Hunnen te oorlogen; en moeſt hy ten dien einde zeer moeyelijke en hachelijke togten doen; hy koſt altijd ſtaat maaken op de Vriezen. De Vriesſche Schrijvers / en Schotanus zelf / weeten ook te vertellen dat ze den zelven Karel in verſcheide andere togten / als tegen Deſiderius Koning van Lombardye / tegen Taſſilo Koning van Beyeren / en tegen de Hitten / geholpen hebben. Maar Ubbo Emmius, om dat hy het by geen oude Schrijvers vindt / ſlaat dat ongemeld over. Ik zal het dan ook overſlaan: maar met deeze bemerkinge die

[a] Ubbo Emm. ſub finem libri 4.

Ubbo

Ubbo Emmius zelf pas te voore doet gelden / dat de Franſche Schrijvers / op dat de Franſen alleen alle de eere zouden hebben / de daaden van andere volkeren wel meer uyt nijdigheit ongemeld laaten; en dat de Vriezen geen Hiſtoriſchrijvers hadden / om de daaden der Vriezen te vereeuwigen.

Wat den Chriſtelijken Godsdienſt belangt; die was nu in Vriesland genoegzaam wortelvaſt; en ſchoot dagelijk noch weeliger uyt. Zelfs wierd Vriesland als een planthof van Chriſtelijke Leeraars en Geloofsprekers. Wiko, een Vries / wierd de eerſte Biſſchop van Osnabrugge. Ludgerus, insgelijks een Vries / en naderhand de eerſte Biſſchop van Munſter / heeft met een ongelooffelijken arbeid / en met geen minder vrucht / in Vriesland geprediikt. Hildegrim Ludgers broeder / ook een yverig Geloofs-verkundiger / wierd tot Biſſchop van Selegunſtad aangeſtelt. Werden aan de Wezer / en Bremen ook aan de Wezer / en eben wel voor de Saxen en Vriezen gelegen / kreegen ook nieuwe Biſſchoppen. Zoo ging het ook met Minden / Paterborn / en Hildesheim. Het licht van 't Evangeli begon nu / als op den vollen middag / in en rondom Vriesland helder door te ſchijnen: de duiſternissen des Heidendoms verdweenen hand voor hand: de ſtrijd ſcheen voor de Chriſtenen gewonnen. Maar onvoorziens is 'er een ſtormbuy uyt het Noorden opgereezen. Godefridus o of Gotricus, Koning van Denemarken / en volgens ſommigen een dochters zoon van

o De Duytſchers en Italiaanen noemen hem Godefridus: de Deenen en Noormannen Gotricus.

Radbodus, is in 't jaar p 809. na dat hy de Obotriten/ Slaaven en Wenden/ t'onder gebragt had/ met een talrijke en dicht bemande vloot op Vriesland afgekomen. Hy sloeg de Vriezen tot twee reizen toe: wanneer alles voor hem duiken en buigen moest: goed/ vryheit/ Godsdienst/ met een woord alles/ was verbeurt. Hy deed een gebouw maaken/ 240 voeten lang dat op twaalf plaatzen afgeschoten was. Als de Vriezen hunne jaarlijksche schatting betaalen zouden; deed hy zynen ontvanger voor dat gebouw nederzitten: en in 't achterste van 't gebouw een holle beukelaar van koper zetten/ daar ieder Vries zyne schatting in werpen moest. Kon de ontvanger dan den klank van het stuk gelds van berre hooren; dan had die Vries voldaan. Kost hy den klank niet hooren; dan was dat stuk gelds voor den Koning: maar de Vries moest een ander stuk gelds in 't bekken werpen/ dat beter klonk/ en verhoudens grooter en dikker was: en dat zoo lang/ tot dat de ontvanger het geld had hooren klinken. De Vriesche Schryvers weeten geen woorden te vinden om de ellende van Vriesland/ onder deezen Gotricus, uyt te druk ken. Zy vervielen altemaal tot een uyterste armoede; mogten/ volgens het verbod van Grotricus, gond noch zilver draagen: wierden genoodzaakt/ tot een teken van hunne slavernij/ met teene halsbanden te pronken. De Deen/ door 't geluk opgeblazen/ meende gansch Duytsland in te stokken: en na dat Vriesland door hem op nieuw verwoest en uytgeplundert was/ en dat

p Zie P. Winsem. Ubbo Emmius, M. Hamconius, Saxo Grammat. &c.

hy

hy tegen des Keizers zoon met een twijfelachtigen uytslag gevochten had / stond hy zoo gereed om in Duytsland te vallen. Men hoorde hem meer als eens al pochende zeggen; hy zouw recht naar Aken trekken; en den Keizer / indien hy in 't open veld niet durfde verschijnen / in zijn eigen hof overrompelen. Maar hy wierd door zijn eigen volk doodgeslaken: de Deenen / in twee partyschappen gedeeld / trokken naar huys. De Vriezen / door de Fransschen geholpen / vielen de Deenen op het lijf; die zy allen dood smeeten / of de vlugt deeden neemen.

Schotanus wil deeze verdrukking der Vriezen / die in 't jaar 809 en 810 gedaan zoude zijn / om deze en geene redenen niet aanneemen: maar die redenen zouden ten hoogste bewijzen dat zy 'er niet lang huys gehouden hebben; en dat Vriesland van die gasten haast ontslagen wierd. Hy bekent ebenwel dat Vriesland 100 marck zilvers opbrengen moest: en vervolgens moet 'er Gotricus eenigen tijd den baas gespeelt hebben.

Hoe dat naderhand de Deenen / onder Koning Regnerus, en meer andere Noordsche volkeren / van tijd tot tijd in Vriesland en de omleggende landen gerooft / gebrandt / gemoort en gansche steden verwoest en tot een puinhoop gemaakt hebben / behoef ik niet breeder op te haalen: dat is ook in Batavia Sacra, en in de kerkelijke Oudheden / meer als eens te pas gebragt. Ook zal ik de oude Bulle van Karel den Grooten, en 't marmere tafereel / met alles wat daar aan hegt / voor by stappen hebbende in mijne Aantekeningen op dit tegenwoordige werk wyd wijdloopig van die stoffe gesproken.

VAN DE POTESTATEN VAN VRIESLAND.

Magnus Fortema *of* Forteman.

I Potestaat, Magnus Fortema.

Magnus Fortema, by sommige Schrijvers voor een Heilig gehouden / word van de Vriesche Schrijvers doorgaans voor den eersten Potestaat van Vriesland opgegeeven. Hy zoude met een deel Vriezen / in dienst van Karel den Grooten, naar Italie getrokken zijn; en daar tegen de Sarazijnen / zoo wel dicht by Romen als in Apulie en Kalabrie / gestreeden hebben. Eindelijk wierd hy / volgens de gemeene vertelling / in eenen veldslag gequetst; en is ook te Fundi van zijne wonde gestorven. Ik zal 'er maar van zeggen dat Ubbo Emmius, daar hy van dien Potestaat spreeken moest / geen gewag van eenen Magnus of Fortema maakt. Hy zeit evenwel dat Karel de Groote, onder andere voorrechten / aan de Vriezen het recht gegeeven heeft van hunne Majestraaten / en daar onder een Opperbewindhebber / te verkiezen; dewelke zouden gehouden zijn / het recht volgens 's lands wetten te bedienen / voor 't gemeene best te zorgen / de vryheit te verdedigen / enz. Dat die Opperbewindhebber den naam van Potestaat gedraagen hebbe / kan ligt toegestaan worden: en is het ook zoo ongelooffelijk dat hy den naam van Magnus Fortema of Forteman gedragen heeft? Neen / zeit 'er Schotanus op 't Is waar dat 'er van dien Fortema zoo vele grollen en fabelen vertelt worden / dat iemand / die gezond van oordeel is / alle die vertellingen niet

niet hooger als voor een verdichte klugt aangenomen kan. Die fabelen heb ik elders krachtig genoeg tegengesprooken; maar men kan honderden van fabelen vertellen van een zaak of van een persoon / die waarlijk in wezen is geweest / of noch in wezen is. Doch dit is maar al twijfelende voorgeslagen / en ik ben geenzins gezind / al te krachtig voor Fortema te pleiten.

De gissing van [7] Schotanus, dat de oorsprong van de Potestaaten niet most toegeschreven worden aan Karel den Grooten, maar aan de Vriezen zelf; en dat de Vriezen / ziende de de Fransche magt geknakt / en dat het gemeenebest zonder een hooger magt niet te regeeren was / zelf op het verkiezen van een Potestaat gedagt zouden hebben; die gissing / zeg ik / wil ik juyst niet volmondig tegensprееken: maar ik zie niet waarom dat men in eene zaak / die ganschgeen zwarigheit lijdt / van de andere Historischrijvers zoo ligt afwijken zouw. Doch daar in geef ik hem volkomen gelijk / dat zoo lang als het Potestaatschap in kracht gebleeven is / en te zeggen had; Vriesland tusschen de Lawers en 't Vlie in een bloeyenden staat en welvaarend was: maar dat het vervallen van 't Potestaatschap de val van Vrieslands geluk en welvaren is geweest.

Tako Ludigman word voor den tweeden Potestaat gehouden: maar wederom van Ubbo Emmius, die de vertellingen wegens de eerste Potestaaten voor onzeker houdt / overgeslagen. Maar nademaal de Vriezen door de vergunning van Karel den Grooten, zoo als we uyt Emmius zelf beweezen hebben / een- 11 Taco of Fokko Ludigman.

[7] In zijn 2 Boek.

men

nen Landoverſte (of Poteſtaat) verkiezen mogten / ſtaat het wel te gelooven dat zy dat recht gebruykt zullen hebben. Dan zouw het wederom op den naam aankoomen. En dewyl Occo Scarlenſis en Vlieterpius, ſedert de tyden van Karel Martel, Karel den Grooten, Lodewijk den Goeden, en zoo voorder / de waarheit wat beter begonnen te zeggen; zouw het zoo veel niet gewaagd zyn indien men Tako Ludigman voor den tweeden Poteſtaat te boek ſtelde; of aan den tweeden Poteſtaat den naam van Taco Ludigmannus gaf: 't welk dan ook op Fortema zoude paſſen.

Omtrent deezen tyd / in't jaar 825 of 826, zyn de twee gebroeders Haraldus en Ericus of Horicus, die voor Siwardus en Regnerus uyt hun vaderland verdreeven waren / met een meenigte van Deenen in Vrankryk aangekomen; om de hulp van Lodewijk den Goeden te verzoeken. Zy lieten zich met hun volk doopen; en wierden door de Saſſen / op het verzoek of bevél van Lodewijk, weder op den troon van de Denemarken geſtelt. Maar andermaal door Regnerus verdoonnen / en het niet konnende houden / zyn ze wederom in Vrankryk gekomen; en kreegen / volgens Ubbo r Emmius, een gedeelte van Vriesland te bewoonen. Doch anderen / als ſ Schotanus, beweeren dat Haraldus, en na zyne dood Ericus, tot Stadthouders over een gedeelte van Vriesland aangeſtelt zyn. Indien men dat voor de waarheit aanneemt; zouw 't zyn bedenken konnen hebben of die twee gebroeders het gebolg der Poteſtaaten niet gebroken hebben; of anders op de lyſt der Poteſtaaten

r Ad ann. 825. ſ Over 't zelve jaar.

niet

niet behooren te staan. Maar by den geleerden J. t Dousa, die dat alles ook omstandig beschrijft / zal de Leezer wijdloopig beweezen vinden / dat Heraldus een leen over de Elbe te bezitten kreeg; en dat Ericus, over dat gedeelte van Vriesland aangestelt wierd / 't welk Rustri of Rustringerland wierd genoemt / en over of aan de Wezer gelegen was.

De Koning Regnerus en zijne zoonen / over dat gedzag van Lodewyk den Goeden gebelgd / en buiten dat gezwoore vyanden van 't Christendom / rusten bloot op bloot toe / om op de kusten van Duytsland / Vriesland / en Vrankrijk te gaan rooven. Zy quamen de monden van de Schelde / de Maas / en den Rhijn / zonder veel tegenstand in zeilen; plunderden en verbranden Antwerpen; Witla by de uytwatering van de Maas; Wijk te Duurstede; en quamen toen op Vriesland aangestoven. Hoe dat ze daar te werk gingen, en de menschen al wat ze hadden / en meer als ze hadden / deeden opbrengen / zal de Leezer in onze Lants-geschiedenissen beschreeven vinden. Keizer Lodewyk quam zijne onderdaanen helpen / toen ze alles verlooren hadden; en hy quam de Noormannen verdrijven / toen ze met den buit vertrokken waren. Hy zorgde evenwel voor 't toekoomende; en gaf den voorgemelden Ericus volk en schepen: om de roovers / of ze wederkeeren mogten / af te weeren.

Omtrent deeze tijden is Hamburg ook een Bisschoppelijke Stad gewordeu / en heeft v

t Annal. Lib 2.

v In vita S. Anscharii, enz.

S.

S. Anſcharius voor eerſten Biſſchop gekreegen.

III. Adalbricus Adelen.

Onder den Poteſtaat Adalbricus zoude die van Staberen de Zond / voor de eerſte reize / bevaaren hebben; 't welk hun gelegendheit gegeeven zoude hebben / om door het afhaalen en verhoeren van Noordſche waaren / groot geld te winnen. 't Geen Hamconius verteilt / dat hy Guſtavus Lappo, den Veldheer der Gotten of Zweeden / in 't jaar 830 by Kollum zoude geſlagen hebben / vinde ik by de Zweedſche Hiſtoriſchryvers niet aangetekend; en zal dat verhaal op zyne rekening laaten ſtaan.

IV. Heſſelus Hermana.

Onder Heſſelus Hermana zyn de Noormannen / in 't jaar 873, wederom in Oriesland gevallen; maar wierden zoo onthaalt / dat 'er achthonderd op het ſlagveld ſneuvelden; de Krygs-overſte dood bleef: en de anderen / om het leven te behouden / al den buit / dien ze in de nabuurige landſchappen geroofd hadden / moeſten overleveren. Drie jaaren daar na zyn ze wederom op Weſtoriesland gevallen: maar wierden in een grooten en bloedigen ſtryd overwonnen; en moeſten wederom een ongelooffelyken buit ten beſte geeven. Alle de invallen der Noormannen zyn niet op te tellen: de eene was naulwelyks voorby / of men had weer andere te verwachten: de gantſche zee was ſchier van alle die Roovers bezet: en Albertus [w] Stadenſis telt vyf Princen of tyrannen op; die met een deel rooffſchepen op den Oceaan zworven. In 't jaar 880. ſcheenen zy het gantſche Chriſtendom / in Europa / te willen verdelgen. Ze trokken met

[w] Apud Schotan.

een

een vreesselijk leger in Saxen; roofden / verwoesten / verbrandden alles / wat 'er te rooven / of te verbranden was: en sloegen alle de ingezetenen dood / die 't niet ontvlugten kosten. Bruno, Hartog van Saxen / wierd met zijn leger verslagen. Twaalf Graven / drie Bisschoppen / en een groot getal Geestelijken / bleeven ook in den slag. Toen leefden zy met het land / en de landzaaten / naar hun lust en welgevallen; dat is op zijn Jutsch en Deensch. Als daar niet meer te rooven of te moorden was: moest Vriesland aanhouden; Vriesland / zeg ik / niet alleen over de Eems / en tusschen de Eems en het Vlie: maar al wat toen onder den naam van Vriesland begreepen was; als Holland / het Stift / enz. 't welk de Leezer eens voor al in acht moet neemen. Daar gingen zy niet menschelijker te werk als ze in Saxen gedaan hadden. Al wat hunne gading was / dat namen zy mede: 't andere wierd aan stukken gebroken of verbrandt: want moorden en branden was al hun vermaak. Maar in 't zelfde jaar / als ze weder een stroop in Vrankrijk gedaan / en over al als wilde en dolle beesten huys gehouden hadden; zijn ze wederom in Vriesland gevallen: daar ze de beest wederom al zoo erg speelden als te voore. Maar als ze by Noorden een deel landvolk meenden te overrompelen: heeft S. Rembertus dat volk zoo een hart in 't lijf gesproken / dat ze den vyand met een heldenmoed afgewacht / en / na een hardnekkig gevecht / geslagen hebben. Volgens Bavo * Corbeiensis zijn 'er wel tien duizend en vier-honderd Noormannen door het staal / en

* Apud Ubbon. Emm.

ruim

ruim zoo veel in de moeraſſen en rivieren / omgekomen

V. Iglo Gale-ma. Omtrent de tijden van deezen Voteſtaat zijn de Noordſche Koningen Godefridus en Sigefridus, om de dood van de verſlagene Noormannen te wreeken / met een ſchrikkelijke magt tegen Vriesland afgekomen. 't Welk / als te zwak om zoo eene magt te wederſtaan / gewillig onder het juk bukte. Door dezen buit niet verzadigd / maar graager geworden; zijn ze naar den kant van Vrankrijk getrokken / en hebben Luyk / Tongren / en Maaſtricht / uytgeplundert en verbrandt. Bon / Keulen / Aken / boeren niet beter. Karel de Dikke, die ondertuſſchen Keizer wierd / en hen niet anders konde ſtuiten / zag de vrede met hen / zoo als hy beſt konde / te ſluiten. Godefridus zoude Giſela of Gysje, 's Keizers nicht / ten huwelijk krijgen: mits zouw hy Chriſten worden: en Vriesland voor zijn bruydſchat hebben. Dat ging door: Godefridus, alvoorens gedoopt / trouwde met Giſela, en wierd meester van Vriesland. Maar dewijl hy weer nieuwe onluſten zogt; wierd hy in zeker mondgeſprek door Henricus Hartog van Brabant / op 's Keizers bevel / met al zijn gevolg omgebragt. De andere Noormannen / daar door getergd en van ſpijt en gramſchap raazende / hebben hunne wraakzucht op Vrankrijk geboet: en niet geruſt voor dat ganſch Neuſtrie / t'hans Normandye / hun te bezitten gegeeven wierd. Eenigen tijd daar na is Sigefridus, men weet niet waarom en op wat wyze / in Vriesland ook gedoodt.

By deze gelegendheit / en om dat de Noormannen het opperbewind nu in Vriesland voerden /

den / zouw het Potestaatschap eenigen tijd stil gestaan hebben. Maar dewijl de magt der Noormannen / door de dood van Godefridus en Sigefridus of Sigisfridus, een knak gekreegen had; en de Noormannen zelf verscheide reizen in Vrankrijk / en by Loven / geslagen waren / y begosten de Vriezen weder moed te scheppen / en leven in hun hert te gevoelen. De Noordsche bezettingen wierden gedoodt: de vreemdelingen verdreeven / de regeering weder op den ouden voet gebragt. Kort hier na / en meenige jaaren achter malkander / zijn de Vriezen wederom van de Deenen en Noormannen zeer geplaagt geweest. 't Was schier jaar op jaar te doen: die roofvogels waren naulwelijks vertrokken / of men had weer anderen te verwachten. Maar 't lust my niet alle die togten / die toch altijd op 't zelf de uytkoomen / hier naukeurig op te tellen.

Zoo zal dit dan de rechte plaats zijn voor Gosso Ludigmannus, die voor den sesden Potestaat gehouden word. Maar zoude Radbodus, die van z Emmius, Schotanus, en meer anderen / de Vorst of de Prins der Vriezen genoemt word / ook niet op de lijst der Potestaaten dienen te staan? Ik spreek van dien Radbodus, dewelke die van Walcheren / om den Noorman Rollo upt dat eyland te verdrijven / te hulp getrokken is. Het is elders verhaalt hoe dat Radbodus, met Reinier Hartog van Basbach / en met de gemelde eylanders / den slag verlooren heeft; en hoe dat Rollo / den vlugtende Radbodus vervolgende / hem andermaal door een krijgslist overwonnen

Vide Gosso Ludigmannus.

y Zie Ubb. Emm. ad an. 890.
z Ad ann. 896.

heeft. Hy word a doorgaans Prins van Vriesland genoemt: hy was het hoofd der Vriessche krijgsmagt: hy trok aan 't hoofd der Vriezen tegen den vyand op; dat alles past op een Potestaat. Prins is meer als een Veldtoverste: die slegts / ten tijde van oorlog / het gebied over 't leger had. Wil iemand hem noch hooger stellen; als of hy waarlijk de waardigheit en den tytel van Vorst bekleedt en gedraagen had: daar zouw ik dit maar tegen hebben / dat men dan / zonder dringende reden / de form der Vriessche regeeringe verandert. Zy hadden het recht ontvangen om een Potestaat te verkiezen: dat recht zal onder de heerschappye van Godefridus en Sigisfridus geslapen hebben: maar toen de vrees voor de Noormannen over was / en de Vriezen wat adem begosten te scheppen / is het gelooffelijk / of / op zijn zachtste / niet heel ongelooffelijk / dat ze de oude regeerenswyze weder in zwang gebragt hebben.

Ik moet hier byvoegen dat Ubbo *b* Emmius wederom bekent / of getuigt / dat de Vriezen van ouds gewoon waren een Potestaat te verkiezen / die de plaats van 's Keizers Stadhouder bekleedde: dat ze dat verkiezen van zodaanigen Stadhouder wel eens achterlieten; maar dat ze dan meer nood hadden van inlandsche vyandschappen en beroerten: doch dat die vyandschappen aanstonds ophielden / of uytgestelt wierden / zoo ras als ze voor uytlandsche vyanden te vreezen hadden. Dat ze dan somwylen weder tot het oude ge-

a Janus Dousa Annal. lib. 7. Chr. Schotanus, Ubb. Emmius, &c.

b Initio Libri 6.

bruyk

bzupk keerden / van een Potestaat te verkiezen: dan zeit hy voorder dat men van de Vriesche geschiedenissen / die op de gemelde tijden voorgevallen zijn / geene of zeer sobere kennis heeft; om dat de Vriezen toen geene of weinige oorlogen van belang met uytheemsche Vorsten gevoert hebben; en de uytlandsche Schrijvers verbolgens geen gelegendheit hadden / om van de Vriesche zaaken te schrijven. En wat de Vriezen zelf belangt; die waren in de wetenschappen niet of weinig geoeffent.

Zoo hebben de Vriezen dan al van ouds / volgens Emmius zelf / Potestaaten gehad; en zy hebben somtijds ook zonder Potestaaten geleeft. Dat alles kan Emmius nergens gevonden hebben / als in de gemeene Vriesche kronijk; want de laatere Schrijvers / die het daar ook uyt getrokken hebben / moeten hier niet getelt worden. Zoo is dan wederom de vrage / of men dan zoo veel waagen zouw / met de naamen der oude Potestaaten ook / op het zeggen van de kronijkschrijvers / aan te neemen. Men zegge niet dat ik de gemeene kronijkschrijvers / als Occo, Vlieterp, enz. de eene reis voor al wat lelijk is uytmaake: en de andere reis / als 't my zoo lust of gelegen koomt / weder verdedige. Neen / myn zeggen is maar dat ze in de oudste geschiedenissen / als van Friso, en Frisoos nazaaten / en in de oude geschiedenissen van Vriesland / niet hooger te achten zijn als beuzelaars / verdichters / en fabel-schrijvers. Dat meen ik dat ik / hoewel door Emmius voorgelicht en geholpen / zeer wel beweezen heb. Maar / als ze tot de tijden van de Koningen en Potestaaten koomen / dan schijnen zy als in een

schemerlicht te wandelen. Sommige zaaken zien ze wel / sommige qualijk / of ten halve: en dus bindt men d'er waar en ontwaar door malkander beschreeven. Dat ze veele zaaken naar de waarheit verhaalen / blijkt daar uyt / dat ze die eveneens verhaalen / als ze van de beste Schrijvers verhaalt worden. Al wat we van Aldgillus I, Radbodus I, van de menigvuldige invallen der Noormannen / van Godefridus, Sigisfridus, Rollo, enz. vertelt hebben / dat vertellen ze ook. Nu is de zwaarigheit over de Potestaaten: zy zeggen dat de Friezen sedert het verdrijven van den lesten Koning / althans doorgaans / door Potestaaten geregeert zijn geweest: Ubbo Emmius zegt het ook. Zy zeggen dat het land somwijlen zonder Potestaat is geweest: Emmius zegt het zelve. Zy geeven de naamen der Potestaaten op; daar in durft Emmius hen niet volgen: maar ik zie niet dat hy voor 't eerste zeggen veele andere getuigen heeft als hen: dus zouw men / naar mijn begrip / zoo roekeloos niet te werk gaan met hun zeggen / ook op dat stuk / voor zeer waarschijnelijk aan te neemen.

De Potestaaten van Friesland verdienden het wel / dunkt my / dat ik deeze kleine uytweiding hen ten geballe maakte. Maar om wederom tot Gosso Ludigmannus te komen; die Potestaat zoude zijne dochter Tetburga, of Tetta, aan Sigisfridus, of Suffridus, of Sivard, of Sicco, den tweeden zoon van onzen Graaf Aarnout, ten huwelijk gegeeven hebben. Maar tegen dit huwelijk hebben eenige Schrijvers wy wat te zeggen: en ik heb in de [c] Aanteekeningen op Kennemerland uyt Klaas

[c] Op 't 1 deel, pag. 483, 484. enz.

Ko-

Kolyn en Melis Stoke beweezen dat Sivaerd niet over 't Vlie / maar te Kastrikom / is getrouwt; en dat hy de dochter van eenen Vries / met naame Goswyn, ten huwelijk kreeg.

Goswyn, of Goossen, is zekerlijk de zelfde naam met Gosso: en deze omstandigheit van den naam kan die Schrijvers misleidt hebben; dewelke Tetta voor de dochter van den Potestaat opgeeven.

De oorlogen / die Graaf Dideryk III en Dideryks zoon Graaf Aarnout, tegen de Vriezen geboert hebben / zal ik hier ongemeld laaten; hoewel dat ze van de Vriesche Schrijvers in 't breed beschreeven worden: want die oorlogen raakten eigentlijk de Westvriezen; en de gemelde Graaven zijn noit / voor zoo verre my bekend is / over 't Vlie getrokken.

't Geen de zelve Schrijvers / en Ubbo [d] Emmius zelf / zoo breed vertellen van de zege die de Vriezen op Dideryk III en op Govert Hartog van Lotteringen / bevochten zouden hebben; dat heb ik [e] elders door krachtige redenen / en uyt de oudste en beste Schrijvers / genoegzaam wederleit. Daar heb ik ook getoont dat Govert, verre van Graaf Dideryk te helpen / hem met alle magt beoorlogt heeft: en dat door de Vriezen / dewelken dien Hartog geslagen hebben / geen andere Vriezen verstaan moeten worden / als de Hollanders; die noch den naam van Vriezen droegen.

Voorder moet de Leezer gewaarschouwd zijn dat we de tijdrekening / althans voor zoo veel de Potestaaten aangaat / niet nauwkeurig konnen volgen: Ubbo Emmius klaagt 'er ook over / dat hy de Vriesche zaaken / die om-

d Ad. ann. 1017. e Zie het Duytsche Batav. Sacra, 1 deel.

trent deeze tijden voorgeballen zijn / niet oordentlijk en op haar rechten tijd / verhandelen kan: en dat de tijdrekening hier verward is / en als door malkander loopt. Ook zouw ik geloóven dat het Potestaatschap tusschen Gosso, en zijnen nazaat / eenigen tijd open gestaan heeft: want ik zie anders geen kans / om 'er uyt te koomen.

Omtrent deeze tijden / in 't afgaan der elfde eeuwe / is Dideryk V met een magtig leger over 't Vlie getrokken; en heeft Staveren na een beleg van twintig dagen ingenomen. De Hollandsche en Vriessche Kronijkschrijvers voegen d'er doorgaans by dat hy de Vriezen alvorens in twee veldslagen overwonnen had: dat 'er in den eersten slag veertig duizend / in den tweeden over de sestig duizend Vriezen / gesneuvelt zijn: dat Dideryk na die zege / en eer dat hy Staveren belegerde / op een zeer wreede wijze tegen de Vriezen te werk gegaan heeft: slaande alles dood / wat in zijne handen viel / en boven de twaalf jaaren oud was. Maar Ubbo Emmius, die ook de twee overwinningen van Graaf Dideryk en 't inneemen van Staveren vermeldt / spreekt van dat woeden en moorden niet: hoewel dat 'er Schotanus, die Emmius schier altijd voor zijnen leidsman houdt / zoo veel te breeder van spreekt. 't Is wel te denken dat de overwinnaars in de eerste woede alles / wat niet rad genoeg in 't loopen was / neergehouwen hebben: en Graaf Dideryk had misschien een hardvochtige buy. Maar de faam kan 't ook erger gemaakt hebben als 't was: en wie zal dat getal van veertig duizend / en sestig duizend / ook zoo eenvoudig aanneemen? voor al /

als

als men in 't leezen van onze Jaarboekschrijvers ziet / hoe dat ze doorgaans op dit stuk konnen grossееren?

Maar dat voorby gestapt / de Graaf had niet veel met die twee overwinningen / en het inneemen van Staveren / opgedaan: de Vriezen wierden wel eens geslagen / en t'ondergebragt: maar by de minste gelegendheit zagen ze het jok weer af te schudden.

VII Sako Reinalda.

Sako Reinalda, die als een broom en bredelievend man beschreeven word / zoude goude geldstukken geslagen hebben: 't welk men ook van de Kammingaas en Siaardaas geschreeven vindt. Noch zoude hy uyt yver voor de vryheit zijn ampt / zoo vas als 't eerste jaar ten einde was / tot tweemaalen toe van zelfs neergeleit hebben: zeggende dat het Potestaatschap van ouds slegts voor een jaar gegeeven wierd. 't Geen e sommigen schrijven dat Egbert de Sax / ten tijde van deezen Sako, gansch Vriesland tusschen de Lawers en 't Vlie zoude verovert hebben; dat is eenigen tijd vroeger f geschiedt. Deze Egbertus Markgraaf van Saxen / een jong en moedig Vorst / en daar by een regte woelgeest / had de gelegendheit waargenomen dat de Duytschers / door inwendige tweedragt gescheurd / en met hunne eige krakeelen genoeg te doen hebbende / als genootzaakt waren hem te laaten begaan. Hy zouw waarschynelijk ook meester van dat Vriesland gebleeven zijn; had hy niet hooger willen vliegen; en niet naar de kroon en 't leven van Hendrik IV gestaan. Dus wierd hy eenmaal / en andermaal / en noch eens voor de derdemaal / in den rijksban gedaan; en

e Hamcon. f Zie Ubbo Emm &c. ad ann. 1076.

eindelijk om't leven gebragt. De Graafschappen / Oostergouw en Westergouw / wierden den Bisschop van Utrecht door den Keizer geschonken. De neerlaag van een anderen Sax / te weeten Hendrik den Dikken, zouw noch nauwlijks op de tijden van dit Potestaatschap passen; indien Sako / zoo als sommigen schrijven / omtrent het jaar 1167 of 1170 overleden is. Deeze Hendrik de Dikke, Egberts zwager en erfgenaam / meende dat Friesland zoo wel onder zijne erfgoederen gerekent moest worden als de andere goederen van zijnen overleden zwager; en hy twijfelde niet of gansch Friesland zouw door zijne magt moeten zwigten. Maar hy had zijne rekening zoo verkeerd gemaakt / dat het puiltje van zijn leger in 't jaar 1106. door de Friezen verslagen / en hy zelf in het vlugten doodgeschoten of gestoken wierd.

Even voor de tijden van dit Potestaatschap / te weeten omtrent het jaar 1096, als alle de steden / dorpen / en gehugten van Europa schier ledig liepen om tegen de Turken te gaan vechten; en als de Friezen / met den zelfden drift aangedaan / met hoopen naar Asie liepen / en vrouw en kinderen lieten zitten; waren d'er ook verscheide Friesche Edelluiden / die zoo een heerlijken togt wilden bywoonen. Tjepko Forteman, Jarich Ludigman, Epo of Ego Hartman, Igo Galama, Feiko Botnia, Eilko en Sikko Liaukama, Ubbo Harmana, lieten zich op de krupsrol teekenen / en hebben zich als helden in 't H. Land gedraagen. Sikko, Epo, en Tjebko, in wien het geslagt der Fortemannen uytgestorven is / lieten hun leven voor Nicea; Eilko en Botnia droegen zich

zoo

zoo mannelijk dat ze / met de goedkeuringe der andere Krijgsoversten / tot Kolonellen over drie duizend Ruiters aangestelt wierden. Ubbo Hermana en Igo Galama zijn in 't vechten doodelijk gequetst geweest: de tweede / die naderhand noch eens met veele wonden doorsteeken wierd / is in 't H. Land gestorven. Eilko Liaukama en Fekke Botnia wierden ook gevaarlijk voor Jeruzalem gewondt; en wel zoodanig dat de leste eenigen tijd onder de dooden gelegen had / en voor dood gerekent wierd. Zy zijn echter / door de goede behandeling der Artzen / weder opgekomen; en om hunne dapperheit door den Koning Godefridus Ridders geslagen. Eenigen tijd daar na / onder Koning Balduinus, zoo als Ubbo Emmius by zeker Historischryver gevonden heeft / zijn 'er noch andere Driessche Edelluiden naar Jeruzalem getrokken; te weeten Hommo g Hominga, Godefroy Roorda, Sixtus Kamminga, Zjallingus Okkinga: en na dat ze den krijg vijf jaaren lang onder Balduinus gevolgt hadden; zijn ze / in 't gezelschap van Botnia en Liaukama, weder naar 't vaderland gekeert. Doch Liaukama had geen duur / voor dat hy weder naar Jeruzalem keerde; hebbende den gemelden Botnia, met Epo Liaukama, Watzo Herema, Godefridus Roorda, alvorens bewogen / om hem te vergezelschappen / en deel aan die glorie te neemen. Maar Eilko is te Joppe / op den eersten dag zijner aankomste / overleden. Roorda was al voore te Veneetzie ziek gewozden; daar Herema, tot zijn gezelschap / ook gelaaten wierd. Botnia en Epo Liauka-

g Anderen noemen hem Kamminga.

ma zijn hoop daar na weder naar huys gekeert.

In 't jaar 1119. zijn 'er weer eenige Edelluiden / naar het zeggen van de Vriesſche Kronijkſchrijvers / naar 't H. Land getrokken: te weeten Heſſelus Hermana; Goſſo Roorda, Watzo Okkinga, Sikko Kamminga, Watzo Herema, Hommo Hommiga. De twee laatſten zijn door al te groote ſtoutmoedigheit / of roekeloosheit / in een gevecht omgekomen. Roorda en Hermana, die ook zwaarlijk gequetſt waren / zijn door de vlijt der heelmeesteren geneezen. Watzo Okkinga en Sikko Kamminga zouden met den Koning van Jeruzalem / Boudewijn II, door de Parthen gevangen zijn genomen; en eindelijk voor groot geld op vrye voeten zijn geſtelt. Ubbo Emmius, die dit ook verhaalt / en in de Vrieſſche Geſchigtboeken gevonden heeft / laat de zorg van dit alles te bewijzen op de Hiſtoriſchrijvers ſtaan die het den Leezer zoo omſtandig weeten te vertellen. Ik prijs zijne voorzigtigheit: maar ik zie niet dat dit zeggen zoo onwaarſchijnelijk is / of tegen den aard der Vriezen ſtrijdt; die alzoo yverig voor 't herwinnen en behouden van 't H. Land waren / en de gelegendheit om hunne dapperheit te toonen zoo zeer zogten / als eenig volk ter weereld. Men moet juyſt geen wiskunſtige bewijzen van Hiſtoriſche waarheden eiſſchen: dan mogt men wel een ſchrap door alle de Hiſtoriboeken haalen.

Niet lang daar na / te weeten in 't jaar 1125, heeft de Keizer Lotarius de Graafſchappen van Ooſtergouw en Weſtergouw aan zijn zuſters zoon / Dideryk VI, geſchonken: Dideryk,

deryk, die noch jong en onbedzeeven was / meende dat hy maar bezit had te neemen; en dat de Vriezen al gereed stonden / om hem voor hun Heer en Meester te huldigen. Maar hy zag wel haast dat hy / om Vriesland onder zijn bedwang te krijgen / meer van nooden had als een pampiere bulle van zijnen oom Lotaris. Hy trok 'er dan met een goed leger na toe: sloeg de Vriezen op het ys / niet verre van Alkmaar; verwoeste het naastgelegen land; en braande wat huizen af. Dat was het al / dat 'er van die groote toerustinge quam: de Vriezen bleeven meester van Oostergouw en Westergouw.

Kort daar na heeft Keizer Koenraad, de nazaat van Lotaris, de gemelde Graafschappen weer aan den Bisschoppelijken Stoel van Utrecht geschonken. Maar dat schenken bestond wederom in een pampieren brief; daar de Vriezen geen grooter achting voor hadden / als voor den brief van Keyzer Lotharis. Wilden de Bisschoppen die Graafschappen hebben; zy kosten ze met den degen in den buyst aantasten: maar zy moesten verzekerd zijn dat ze met krijgsluiden te doen zouden hebben.

Onder de regeeringe van Reinalda, indien hy zoo lang geleeft heeft als de Vriesche Jaarboeken verhaalen / hebben de Vriezen zich weder te weer moeten stellen tegen de Sassen. Hendrik de Leeuw, Hartog van Beyeren en Saxen / een moedig / krijgshaftig / en gelukkig Vorst / kost het niet verzetten dat zijn Overgrootvader / Hendrik de Dikke, met het puikje van zijn leger / in Vriesland verslagen was: en dat de Saxische baandels / tot een eeuwige gedagtenis van hunne neer-

neerlage / daar noch ten toon hingen. Hy trok dan met een groote magt in Vriesland; om alles te doen buigen / of te verdelgen. Maar de Vriezen hadden het zoodanig beschikt / en zich zoodanig gelegert / dat hy hen nergens konde aantasten op het blakke veld; en vervolgens zijne ruyterbende / het puikje van zijn leger / niet in slagorde konde stellen. Om het kort te maaken; hy waagde het gevecht / zoo als hy best kost; verloor een grooten hoop volks; en keerde zonder roem en lauwertakken te rug.

Hoe dat Willem I, noch geen Graaf zijnde / en met zijnen broeder Dideryk VII over hoop leggende / een wijkplaats by de Vriezen zogt; van hen / om zijne trouwe diensten / voor Landsheer gehuldigt is; en een eeuwige vriendschap met hen onderhouden heeft; dat staat zoo wel in de Hollandsche als Vriesche Jaarboeken wijdloopig beschreeven.

Van Franeker en Leeuwaarden / die omtrent dezelve tijden gragten en wallen gekreegen hebben; en van het stichten van verscheide kloosters / is ook in dit werk omstandig genoeg gesproken.

Omtrent deeze [b] tijden is Damiate door de Christenen ingenomen; in welk beleg de Vriezen groote diensten gedaan hebben: en Graaf [i] Floris IV van de Vriezen over 't Ylie met alle genegendheit gehuldigt. Ubbo Emmius voegt 'er by dat hy / om dat hy nieuwigheden zogt in te voeren / in de ongunst der Vriezen geballen is; en noit weder in Vriesland heeft durven verschijnen.

[b] In 't jaar 1219.
[i] In 't jaar 1230. ad an. 1230.

Sicco

Sicco of Sixtus Siardema, van Hamconius overgeslagen / wordt van P. Winsemius voor den achtensten Potestaat opgegeeven. 't Welk wederom aldus verstaan moet worden / dat hy de achtste Potestaat is; van wien eenig gewag in de Vriessche Jaarboeken gevonden word: want 't is zeker genoeg dat Saco die waardigheit niet bekleedt kan hebben tot de tijden van Willem II. Ten tijde van deezen Sicco hebben de Vriezen Willem II, die tegen Frederik tot Keizer gekozen was / groote diensten gedaan in 't belegeren en veroveren van Aken. Daar op heeft hy den Vriezen verscheide voorrechten toegestaan; en de oude voorrechten / die hun door Karel den Groote toegestaan waren / door een plegtigen brief bevestigt. Hoe dat hy eenige jaaren daar na / in een togt tegen de Vriezen / gebleeven is; behoef ik hier niet wijdloopig te vertellen: alle onze Schrijvers spreeken daar even omstandig van. Ik zal hier maar aanmerken dat hy eigentlijk van die Westvriezen doodgeslagen is / die men t'hans Noordhollanders noemt: want / zoo als by alle onze Schrijvers kan nagezien worden / hy was niet verder gekomen als tot het dorp Hoogwoude; daar hy van de Westvriezen / of Noordhollanders / schielijk bespronge en verslagen wierd. VIII Sicco Siaerdema.

P. Winsemius weet hier wijdloopig te vertellen hoe dat Koning Willem, zoekende als Heer van Vriesland gehuldigt te worden / groote moeite had gedaan om den Potestaat Siarda of Siaerdema op zijne hand te krijgen; dat hy hem / behalven groote sommen gelds / het Erf-potestaatschap over Westvriesland of Noordholland had laaten aanbieden: dat

Siaerda,

Siaerda, daar over gebelgd / den Koning in eenen brief geantwoordt zoude hebben; dat hy / om zijn geslagt te verheffen / geen verrader wilde zijn; en de vryheit van zijne landsgenooten noit zoude verkoopen / enz. Ja / om zijne onverzettelijkheit op dit stuk te toonen / en den Koning te trotzeeren / zouw hy goude geldstukken / die op die aanbieding sloegen / gemunt hebben.

Op de eene zijde van die geldstukken / zoo als Winsemius getuigt / stonden deeze woorden: SIXTUS SIAERDEMA, POTESTAS FRISIÆ: op de andere zijde stond een man verbeeld / die eenig geld uyt zijne hand liet vallen; 't welk te zeggen was dat hy de sommen gelds / door den Koning aangeboden / van de hand geweezen had. Rondtom stond wederom te leezen: LIBERTAS PRÆVALET AURO: dat is / Vryheit is beter als goud. Dit zal P. Winsemius uyt Johan Vlieterp of Andreas Cornelius, die het zelve verhaalen / uytgetrokken hebben: en 't verhaal schijnt zoo ongerijmd niet / om het zoo verre weg te werpen. Evenwel schijnt Ubbo *k* Emmius alles voor een verdichtzel te houden: want ik zie niet waar dat deeze woorden anders op slaan zouden: 't Geen sommigen van *Sicco Siarda* op dit stuk op een ongerijmde wijze vertellen; dat acht ik niet eens waardig om hier vermeldt te worden.

IX Potestaat, Regnerus Kamminga.

Het zal misschien hoog tijd worden / Regnerus Kamminga op de lijst der Potestaaten te brengen: hoog tijd / zeg ik; want / indien we op het zeggen van Hamconius zouden aangaan; zouden de geschiedenissen / die we onder 't voor-

k Hist. Fris. lib. 10. versus finem.

gaande

gaande Potestaatschap verhaalt hebben / voor 't grootste gedeelte voorgeballen zijn onder 't Potestaatschap van deezen Kamminga. Maar ik wil my lieber aan 't zeggen van Winsemius houden; hoewel de tijdrekenning dan evenwel nauwelijks of ganschh niet kan opgemaakt worden. De Leezer moet het dan wederom ten beste neemen / indien ik geen zeker bescheid van eene zaak geeven kan; van dewelke de oude Schrijvers of Jaarboeken geen zeker bescheid nagelaaten hebben.

Van de togten / die de Vriezen onder 't geleide van Lodewijk IX naar 't H. Land gedaan hebben; van de schrikkelijke waterbloeden / en een gruwelijken hongersnood / waar door Vriesland als bedorven en uytgeput wierd; eindelijk van de vervloekte partyschappen der Vetkoopers en Schieringers die omtrent deeze tijden opgekoomen zijn; zal ik hier niet veel zeggen; die slegts voorgenomen heb een korte schets van de verrichtingen der Vriessche Vorsten en Potestaaten op te geeven. De oorlogen / die Graaf Floris V tegen de Vriezen heeft gevoert / en daar de Vriessche Historischrijvers zoo wijdloopig van spreeken; raaken eigentlijk de Kleine Vriezen / t'hans Westvriezen of Noordhollanders genaamd; die den zelven Grave / eer dat ze t'onder gebragt wierden / werks genoeg gegeeven hebben. Zelfs had zijn leger by Alkmaar / met een merkelijk verlies / moeten wijken. Maar in een tweede en derde gevecht wierden ze geslagen / en op de vlugt gedreeven. En noch zouden ze zich niet t'onder gegeeven hebben: maar Graaf Floris nam de gelegendheit waar / dat ganschh Vriesland en Noordholland / door 't in-

't inbreeken der dyken / onder water ſtond. Hy beval den Heer van Brederode een goed getal ſchepen en ſchuiten gereed te maaken; en een deel gyzelaars uyt Klein Vriesland of Noordholland te ligten. De Vriezen zaten vondom in 't water / en koſten malkander niet te hulpe koomen: zoo dat Brederode te kuſt en te keur gyzelaars koſt krijgen; en zoo veel volks gyzelde als 't hem beliefde.

Zelfs ſchryven de Hollandſche Kronykboeken dat Gzaaf Floris met zyne heirmagt over het Vlie getrokken is; de ſtad Staveren bemagtigt heeft; en daar als Heer ingehuldt is. P. / Winſemius, die dat ook verhaalt / geeft ook de keuren en handveſten op / die hy de burgerye van Staveren gegeeven heeft. Ik zie niet dat Ubbo Emmius dit inneemen van Staveren / en 't hulden van Gzaaf Floris, niet een enkeld woord aanroert: maar die Schryver / daar ik anders een byzondere achting voor heb / is niet gewoon de voordeelen en overwinningen van de Hollanders op het breedſte uyt te meeten. Hy [m] heeft het ook zeer geladen op Gzaaf Floris V; als of die Vorſt zich zelven tot de oorèn toe in de ondeugd en alderhande buligheit gedompelt had: en of de haat der Edelluiden zyn buil gedzag te wyten ware. De ouwerwetſche vertellingen / wegens zyn overſpel met Van Velzens vrouw / koomen hier ook te paſſe. Maar die zaak was toen door P. Scriverius, en andere Schryvers / noch niet opgeheldert: en daarom wil ik het den zelven Schryver ten goede houden. Maar dat Schotanus, die zoo veel jonger is / het zelve deuntje zingt / daar zie ik geen verſchoo-

[l] Over 't jaar 1291. [m] Ad ann. 1296.

nen

gen aan. Omtrent den zelven tijd / in 't jaar 1290, is Reinout Graaf van Gelderland van den Keizer Rudolf gemagtigt om Vriesland aan de oostzijde van 't Vlie uyt 's Keizers naam te bestieren; en 'er Rechters en Oversten aan te stellen; beden in te vorderen; en alles met volle magt te bestellen. Negen jaaren na deeze vergunning heeft Aalbert van Oostenrijk, om dat de Vriezen zijnen vyand Adolphus geholpen hadden / zijn Vaders gifte bevestigt. Maar de Graaf Reinout had zoo weinig aan de bevestiginge als aan de gifte; de Vriezen stonden niet gereed om zoo geregeert te worden; en Reinout zag geen kans om ze met de wapenen te dwingen.

Na de dood van Floris V, als alles in Holland verward stond / en de steden over de voogdyschap van den minderjaarigen Graaf niet rens kosten worden; begosten de Westvriezen 't hoofd weder op te steeken: en naar hunne vryheit te haaken. De [n] Bisschop van Utrecht / Willem de Mechelaar, speelt 'er ook onder; en vermaant de Vriezen dat de tijd nu gebooren is / om 't Hollandsche juk af te schudden. Hy schiet zelf de wapenen aan / en doet den Hollander zoo veel afbreuk als hy kan. De Vriezen / dat is Noordhollanders / neemen de gelegendheit waar; en tasten de Hollandsche bezettingen aan / veroveren en slegten het slot Wydenesse: neemen de stad Medenblik in; en houden het kasteel belegerd. Maar Johan van Henegouwen, die zich als voogd van den jongen Graaf gedroeg / valt hen onvoorziens op het lijf; en slaat de belegering op. De Westvriezen / hoewel geslagen / gaven 't daar-

n. Zie W. Heda, Ubbo Emmius, &c.

om niet verlooren; en wilden van geen onderwerpinge hooren spreeken. De jonge Graaf/ die ondertusschen uyt Engeland overgekomen was/ gaat ze wederom met een magtig leger bezoeken; en heeft 'er vier duizend in een treffen verslagen. Dit raakt de rechte Vriezen/ of de Vriezen over het Vlie/ noch niet. Maar deeze Vriezen/ door den gemelden Bisschop opgeruyd/ en wetende dat zy na 't onderbrengen van de kleine Vriezen ook eens een beurt zouden krijgen/ trokken de laatste Vriezen met een goed leger te hulpe. Tweemaal hebben zy een kans tegen Graaf Jan gewaagt; maar zijn ook tweemaal geslagen; en daar op/ tot groote spijt van de kleine Vriezen/ naar huys getrokken. Deeze kleine Vriezen/ dus verlaaten/ weerden zich noch zoo lang als ze kosten; maar moesten eindelijk buigen. Sedert deezen tijd is de naam van Westvriezen en Westvriesland/ die te vooren aan't tegenwoordig Noordholland gegeeven wierd/ van langzaamerhand te niet gegaan; en de naam van Noordholland allengskens opgekomen. Ubbo Emmius voegt 'er by dat deeze nieuwe Hollanders zich sedert dezen tijd op een vyandlijker en vinniger wijze tegen de rechte Vriezen gedragen hebben/ als de andere Hollanders.

De Noormannen/ hunne roofgierigheit noch niet vergeeten/ en wetende dat de Vriezen gedurig tegen malkander in de wapenen stonden/ hebben omtrent het jaar 1305. weder eenen inval in Vriesland gedaan. Maar/ na dat ze een ruimen tijd gebrandt en geplundert hadden/ zijn ze door den Potestaat R. Kamminga by de Lawers ten deele verslagen/ ten deele op

de

de blugt gedzeeven. Jammer was het dat die deftige man zelf in 't gevecht een zwaare wonde kreeg; die hem binnen kozten tijd upt het leven ruukte.

X. J. Hesselus Martena.

J. Hesselus Martena, in Kammingaas plaatze omtrent het jaar 1306. Potestaat gewozden / heeft zich ook in zijne bedieninge zeer loffelijk gedzagen. Van zijnen aard was hy meer op de vzede als op den oozlog gezet: maar die twist of oozlog tegen hem of 't vaderland zogt; had 'er zijnen man aan gebonden. De Vziessche Schzijvers verhaalen dat Willem III, van een Geldersche togt naar huys keerende / in 't jaar 1309. met 1500 man in Westergouw gevallen was: dat Hesselus Martena metter haast een goed getal sluitze karels by malkander zag te krijgen; en gereed stond om op de Hollanders los te gaan: maar dat de Gzaaf / op zijne magt niet betrouwende / met gzooter haast upt Vziesland trok / als hy 'er gekomen was.

Na de dood van Hesselus Martena, die in 't jaar 1312. upt het leven scheide / scheenen alle plaagen als 't zamen gespannen te hebben / om Vziesland te overstolpen. Hooge watervloeden / dieren tijd / hongersnood / en de zwarigheit / scheenen om strijd te woeden; en gingen met een ontelbare meenigte van menschen dooz. Maar dat ware noch te overkoomen geweest; hadden de partyschappen der Schieringers en Vetkoopers niet noch dolder aangegaan als alle de rampen 't zamen. Dooz deze verdeeltheden / en dooz de wzeveligheit der beide partyen / wierd het verkiezen van een nieuwen Potestaat belet: en dooz dit beletten / dewijl ze naar geen Potestaats oo-

gen om te zien hadden / liepen de vyandlijkheden noch hooger en hooger.

Rechters over Vriesland.

Dus is het land een wijle tijds bestiert geweest door Rechters; die echter zoo veel gezags niet hadden als de Potestaaten / en doorgaans alle jaaren verandert wierden. De Vriezen / die 't wel met hun vaderland meenden / en met reden beducht waren dat de gemelde partyschappen gansch Vriesland in een bloedbad veranderen zouden / hebben ten tijde van deze Rechters te weeg gebragt dat 'er een algemeene Landdag te Upstallesboom / omtrent Aurik / uytgeschreeven wierd. Op dien Landdag zijn verscheide schoone wetten ter handhavinge van de inlandsche vrede en van de vryheit gemaakt. En op dat deze wetten te beter stand zouden houden / en de inbreuken geweert of verbetert zouden worden / wierd 'er eenige jaaren achter malkander een diergelijke Landdag op dezelve plaats gehouden. Dat duurde zoo lang / als de reden de overhand hield; en de welmeenenden wat te zeggen hadden. Maar daar waren altijd onstuimige geesten / die in 't krakeelen en bechten leefden; en altijd wel eene gelegendheit hosten vinden / om de partyen weder tegen malkander aan te hitzen. Althans leed het niet langer als ruim veertig jaaren; of de Schieringers en Vetkoopers gingen met moorden en doodslaan zoo dol te werk / dat 'er gansch Vriesland van waagde.

Niet lang te voore / te weeten in 't jaar 1327 en 1328, had Willem III wederom een bloot uytgerust om Vriesland over 't Vlie te overweldigen. Daar wierd nu en dan met verscheiden uytslag gevochten: daar quamen mid-

middelaars in 't spel: daar wierd een bijeenkomste gehouden. De Vriessche Gemagtigden / ziende dat zy 'er niet anders kosten uytkoomen / hadden den Graaf al toegestaan dat de Vriezen hunne goederen van den Grave te leen zouden houden; en dat de Graaf zijne eige Rechters over Vriesland zoude aanstellen / die 't bewind der zaken in handen zouden hebben. De Vriezen / dit bescheid van hunne Gemagtigden gekreegen hebbende / wilden d'er lieber goed / en bloed / en alles aan waagen; als hunne vryheit / en hun recht / zonder slag of stoot uyt de handen geeben. Men maakt evenwel een bestand; om naarder over een verdzag te handelen. De Graaf ziende dat hy zijn oogmerk met te handelen niet bereiken zouw / rust een magtiger bloot uyt: en 't zouw 'er scherp toegegaan hebben; had de dood den Graaf niet in 't midden van zijne toerustingen weggerukt.

Maar zijn zoon Willem IV, geen minder oorlogsman als zijn Vader / ja die zijn leven schier gedurig in den oorlog gesleeten had / meende dat het hem geen eers genoeg zoude weezen / zijn Vaders onderneeming zoo te laaten steeken. Hy trekt o dan met een magtig leger naar Vriesland toe: maar in 't overvaaren worden de schepen door een geweldigen stormoverballen: en konden verbolgens ter bestemde plaatze niet landen. Om het kort te maaken: Graaf Willem lande met zijn schip by Staveren: daar al een van zijne schepen / buiten zijn weeten / gelandt was geweest. Maar hy voer 'er niet beter / als 'er het volk van dat eerste schip gebaren was. De Vrie-

o In 't jaar 1345.

zen / die geen volks zouden gehad hebben om 't ganſche leger van de Hollanders tegenſtand te bieden / waren ſterk genoeg om de manſchap van beide die ſchepen / en dat noch by beurten / verhtenderhand te overwinnen. Althans Graaf Willem, die zich als een held verweerde / bleef 'er met 240 Ridders van den hoogſten Adel verſlagen: en 't ganſche verlies van de Hollanders wierd op 18 duizend man geſchat.

XI Poteſtaat; Juwo Juwinga.

Na die groote zege hebben de Vriezen eenigen tijd geenen aanſtoot van de Hollanders geleden. Vrouw Margareta, en haare zoonen Willem V en Aalbert de Eerſte, hadden werks genoeg t'huys; zonder dat zy 't in Vriesland behoefden te zoeken. Maar eindelijk is Hartog Aalbert, die de handen nu wat ruimer had / te raade geworden / de Vriezen eens voor goed aan te taſten. Hy ſteekt met een leger van 180 duizend koppen over 't Vlie; en / na dat hem het landen door de Vriezen eenige dagen belet was / doet hy de vloot hooger opzeilen; en ontſcheept daar al zijn volk. Juwo Juwinga, een man in den krijgshandel geoeffend / was van de Vriezen voor Veldheer en Poteſtaat aangenomen: en hy zoude den Hollander genoeg te doen gegeeven hebben / had hy zijn eigen overleg mogen volgen. De vyand was te ſterk van volk: en de Vriezen in geen ſtaat om zoo eene meenigte in 't vlakke veld tegen te gaan. Dies oordeelde hy dat het beſt ware de veſtingen van genoegzaame manſchap te voorzien / en de wegen hier en daar met een deel krijgsvolk te bezetten. Dit bezetten van de wegen / zeide hy / zoude den vyand / in een land dat over

al

al met ſlooten en kreeken doorſneden was / wonderlijk belemmeren: en met de beſtingen een voor een te belegeren zoude hy een goed getal van zijn leger verſpillen. Doch de Vriezen / op hun geluk en dapperheit betrouwende / wilden liever vechten; en een kort einde van den oorlog maaken. Het *p* gevecht ging dan aan; daar de Vriezen de neerlage kreegen; en de Poteſtaat met 1200 *q* man en veel Adel verſlaagen wierd. Maar by die overwinning deed Hartog Aalbert niet anders op / als dat hy de dapperheit der Vriezen noch beter leerde kennen. De geduurige regen / de herfſt die voor de deure ſtond / en 't gerucht dat men door ganſch Vriesland de wapenen aantrok / en dat 'er een ganſch leger in aantogt was / nootzaakte den Hartog om met zijne bloot naar Holland te keeren / en 't vreemde krijgsvolk af te danken.

Maar in 't volgende jaar / hoorende dat ganſch Vriesland door de oude partyſchappen weder over ende ſtond / is hy met een ander leger in Vriesland geballen; en heeft de Vriezen / die hem op 't open veld durfden afwachten / by Staveren geſlaagen. Staveren word ſtuk belegert: de Vriezen laaten den moed vallen: de [r] Vetkoopers voor al / ten deele door vrees aangezet / ten deele om de gunſt van den Hartog te winnen / en hunne wederpartye / de Schieringers / afbreuk te doen / vallen den Hartog toe. Zy neemen hem voor hun Heer en meeſter aan; ſtaan hem de magt toe om beſtingen en blokhuizen in Vriesland te bouwen;

p In 't jaar 1396.
q Ubbo Emmius ſpreekt maar van 600 dooden.
r Zie Ubbo Emmius, P. Winſemius, enz.

en beloofden dat ze hem / om de tegenstreevers t'onder te brengen / ten dienst zullen staan. De Hartog trekt met zijn leger door Oostergouw en Westergouw; om de Friezen / die hunne vryheit noch niet vergeeten konden / en noch geen besluit konden neemen / met geweld tot onderwerping te dwingen. Hy neemt Dokkum in; laat het kasteel Ruinen / om de Friezen in bedwang te houden / uytermate versterken; en doet alles / wat tusschen 't Vlie en de Lawers was / gewillig of onwillig buigen. Doch de Schieringers ten deele door de liefde tot hun Vaderland en hunne oude vryheit aangedaan / ten deele over 't gedrag van de Vetkoopers misnoegd / vlugten uyt het land; en zoeken eene vryplaats te Groningen. Daar op doet Hartog Aalbert de Groningers aan; en begeert dat ze de vluchtelingen ter stad uytdrijven / en hem voor hun Heer en meester erkennen. Maar de Groningers / door de ernstige vermaaningen van eenen Jarges Koppens aangemoedigd / en ook van zelfs ganſch niet Hollands-gezind / slaan de dreigementen en beloften van Aalbert in de wind. De Schieringers krijgen grooter en grooter aanhang: de Friezen / die door een schielijke breeze bezweeken waren / grijpen weder moed; en beginnen de hoofden by malkander te steeken. De Hartog / ziende wat 'er gaande was / en aan beele dingen gebrek hebbende / gaat met zijne krijgsbenden t'scheep; en laat ſ de Vetkoopers in de lp. De Schieringers en hunne mestanders / de handen van dien kant nu vry hebbende / maaken zich meester van Dokkum / Haymingha-burg / en Ruinen. Om

ſ In 't jaar 1398.

het

het in 't kort te zeggen; de Hartog / die 't volgende jaar weder quam / en de verlore plaatzen weder veroverde / bleef zoo lang Heer en meester over de Vriezen / als zijn heir in Vriesland bleef: maar zoo ras als hy met zijn volk weder naar Holland keerde; deeden de Vriezen hun ouden Staatsregel weder gelden / dat een geweldige en onrechtvaardige overheerschíng geen recht tot de heerschappye geeft. Staveren / 't welk den Hartog getrouw bleef / of lieber door dwang getrouw moest blijven / is eenige jaaren daar na / onder zijnen zoon Willem VI, door de Vriezen by verrassing ingenomen. De Verkoopers begiinnen de zaak ook met een ander oog aan te zien / en treeden in een verbond met de Schieringers.

Hartog Aalbert, die ondertusschen elders te oorlogen kreeg / vond geraadzaam een bestand met de Vriezen aan te gaan; 't welk door zijnen zoon en opvolger / Willem VI, eenige reizen vernieuwt en bekrachtigt is.

De Vriezen / van dien kant nu niet te vreezen hebbende / en oordeelende dat 'er geen beter middel was om de oude partyschappen in toom te houden / en het land tegen de Hollanders te verzekeren / als het verkiezen van een Potestaat; hebben dat ampt met eenparige stemmen opgedragen aan Sixtus of Sikke Dekama. Maar Dekama, met die hooge waardigheit niet voorzien / heeft de gemeente door haare goede genegendheit bedankt / en hun verzoek heusschelijk afgewezen; zeggende dat zijn goede vriend Galo Hannia, als noch in 't beste van zijn leven zijnde / en de vereischte gaben wel dubbeld hebbende / bequaamer was

om zoo een zwaaren last op zijne schouderen te torssen. De gemeente / zijn voorstel goed keurende / bieden Hannia het Potestaatschap aan. Maar Hannia was niet eerzugtiger als zijn vriend Dekama, en weeg hen naar zijnen vyand Odo Botnia. Naar zijnen vyand / zeg ik: want Hannia was het hoofd van de Schieringers / en Botnia van de Vetkoopers: en 't was niet lang geleden dat ze malkander op 't vinnigste beoorlogt hadden. Maar hy meende dat men in zulk een gewrigt van zaken op geen vriendschap of vyandschap moest zien; en kende niemand bequaamer als Botnia om aan 't roer te zitten / en alle vyandschap te vergeeten. Doch Botnia was zoo weinig voor de aangebode waardigheit te behooren / als Dekama en Hannia: en hy bragt de zelfde redenen van weigering in / die zy ingebragt hadden; te weeten dat hy zijne onbequaamheit best kennen moest; en niet mans genoeg was / om zoo een hooge post te bekleeden. In dit verhaal koomen de Vriessche Schryvers over een: zoo dat ik geen reden zie om de gemelde drie Edelluiden / gelijk Hamconius doet / op de lijst der Potestaaten te stellen.

XII en XIII Potestaat. Suffridus Wiarda, en Haring Harinxma.

De Vriezen / over al dat weigeren verstelt / en begeerende evenwel een Potestaat te hebben / vonden eindelijk goed het Potestaatschap te verdeelen / en twee Potestaaten voor een aan te stellen. Na veel overlegs hebben zy Sivert of Suffridus Wiarda uyt Oostergouw / en Haring Harinxma uyt Westergouw / met eendragtige stemmen verkoren: dien zy / naar ouder gewoonte / rechters en onderrechters toegevoegt hebben; die de zaken van grooter gewicht gezamentlijk zoude af doen; en den Po-

Potestaaten ten tijde van oorlog / en in zaken die 's lands gerechtigheden raakten / met raad en daad zouden helpen. Zoo bezorgd was men voor de vryheit; en zoo noodig achte men / den Potestaat niet al te veel wils te geeven.

Ook wierd 'er een baste wet gemaakt dat 'er jaarlijks tot het afdoen van de gewigtigste zaken / zoo in Oostergouw als in Westergouw / een Landdag zouw gehouden worden; daar de Potestaaten / ieder in zijnen rechtsban / zouden voorzitten: en zoo wie de bonnissen / dewelke daar geweezen wierden / niet zoude gehoorzaamen; dat die gehouden zoude worden voor een vyand des Vaderlands. Dit duurde zoo lang / als de eendragt onder de Vriezen duurde. Maar 't oude zeer mogt zoo wat bewonden en gelapzalft worden; 't wierd noit in den grond geneezen: en daar waren altijd warhoofden / die de gelegendheit maar zochten om het op te krabben. Ik zoude buiten mijn bestek gaan / en 'er niet doorkoomen / indien ik alle de grouwdaaden / van weerskante gepleegd / wilde optellen. Ik zal dan maar zeggen dat iemand / in wien alle menschelijkheit niet uytgedooft is / de Vriesche Historien niet leezen kan; zonder dat hem de hairen / onder het leezen van zoo veele wreedheden / te berge rijzen.

Voorts hebben de Vriezen ten tijde van den Graaf Willem VI, als het bestand met de Hollanders ten einde was / Staveren / de eenigste stad die noch onder de Hollanders stond / en daar slegte wacht gehouden wierd / by verrassing ingenomen. Graaf Willem, hoe zeer hem dit verlies ter harte ging / kost het op de

Vrie-

zen niet verhaalen; hebbende elders de handen vol werks.

De Keizer Sigismundus, ziende de Vriezen zoo verdeeld, zag dit voor een goed middel aan om 't Keizerlijk gezag by de Vriezen wat hooger op te hyzen. Hy zond [v] dan twee Gezanten naar Vriesland, om de gemoederen der Vriezen op dit stuk te polssen. Zy zouden alleenlijk in 't Rijk wedee ingelijst worden; doch alle hunne rechten en oude vryheit behouden; dan zonde de Keizer bequaame middelen beraamen, om de inlandsche verdeeldheden te heelen. De Vriezen gaven geen onbillijk antwoord: zy wilden zich wel draagen als goede leden en vrienden des Roomschen Rijks: maar hunne vryheit en rechten moesten onverminderd blijven. De Keizer, om hen gerust te stellen, zond hun een plegtige en wijdloopige bevestiging van alle hunne rechten en handvesten: alleenlijk zouden zy den Keizer, tot een bewijs van gehoorzaamheit, jaarlijks een matige schatting opbrengen; zonder tot andere schattingen, of heden, of ongelden, gehouden te zijn. Maar, na veel woelens en twistens zijn de Vriezen dezelfde gebleven, die ze waren. Zy toonden een groot ontzag voor 's Keizers Majesteit, en daar bleef het by.

Jan Van Beyeren, Regent van Holland, door de Schieringers [w] ingeroepen, en zoekende in drabbig water te bisschen, deed zijn best ook om een vasten voet in Vriesland te krijgen. Hy bood zich zelven tot middelaar en beschermer der vryheit aan. Hy zouw voor

[v] In 't jaar 1417.

[w] In 't jaar 1418, en de volgende jaaren.

Po-

Potestaat / anderen zeggen voor Erfheer / aangenomen worden ; alle partyschappen en beroerten dempen ; en niet anders zoeken als den welstand der Vriezen : des zonde ieder huysgezin jaarlijks twee Vlaamsche grooten tot eene schatting opbrengen. Hy zoude zijn deel in de breuken hebben ; en de uytgaande waren zouden een zekere tol betaalen / enz. Eenige Schieringers / die liever onder een vreemde magt wilden staan / als ter genade van hunne vyanden de Verkoopers leeven / hadden dit zoo met den Regent bestelt / en hun vaderland op zekere wijze verkocht : maar de zwarigheit was / hoe zy het leveren zouden. Dat 'er de Verkoopers geen lust toe zouden hebben / stond genoeg te denken ; al waare het om geen andere reden geweest / als dat dit alles het bedrijf van de Schieringers was. Maar verscheide Schieringers zelfs stieten zich aan 't gemelde verdrag / en deeden alles onder de hand wat hun mogelijk was / om den aanslag van den Hollander om te stooten. Daar by had Jan Van Beyeren t'huys zoo veel te doen / dat hy zijne party in Vriesland niet genoeg stijven kon. Ja / als hy eenige plaatzen in Vriesland met volk had bezet / spanden de Schieringers met de Verkoopers t'samen / om de Hollanders geweldiger hand te verdrijven. Want / hoe zeer dat ze gearbeidt hadden om den Regent tot Potestaat en de Hollanders in 't land te krijgen ; zoo ras als ze Hollandsche bezetting in de vestingen zagen leggen / quam de zucht tot de vryheit weer boven. Maar de Hollanders waren nauwelijks noch weg ; of de oude partyschappen begosten weer te leeven ; en gansch Vriesland over end te zetten.

Niet

Niet lang daar na * begoſt Philips de Goede, die nu meeſter van Holland geworden was, ook op de Heerlijkheit van Vriesland te vlammen. Om tot zijn oogwit te koomen, zond hy bode op bode naar Vriesland; eerſt met beleefdheit, en ſchijn van vriendſchap daar na met ſcherper tale, en met aanzeggínge dat de Vriezen hem voor hun erfheer hadden te erkennen; of dat ze zien mogten wat 'er van koomen zouw. De Vriezen, hoewel voor geen klein gerucht verbaard, vreesden ebenwel dat Philips, een magtig en hooghartig Vorſt, het by geen enkelde vreigementen laten zouw. Zy leggen dan alle krakeelen wederom by; en gaan een y akkoord aan, om hunne vryheid ten koſte van hun leven te beſchermen. En 't geluk wilde juyſt dat Philips, die hen zekerlijk met een goed leger bezogt zoude hebben, na dat hy zijnen zoon David met geweld op den Stoel van Utrecht geholpen had, om andere bezigheden naar huys moeſt keeren. In 't volgende jaar is 'er ook een Gezant van den Keizer, Frederik III, in Vriesland gekomen: om de ſchatting, die in eenige jaaren niet betaalt was, in te vorderen. 't Volk had alles behoorlijk opgevragt; maar de ontvangers, zijnde magtige Edelluiden, hadden 't in hunne zak geſtoken. & Zy wiſten 't by de gemeinte noch goed te maaken; zeggende dat men die groote ſommen den Keizer zoo niet behoorde over te geeven; zonder 't eene en 't andere te bedingen: dat hy altijd behoeftig was, en met de handen open ſtond; en, om geld te krijgen, alles, dat niet te onbillijk was, toe-

* Zie Ubb. Emm. Wiuſem. enz.
& Vide Emm. ad ann. 1487.
y In 't jaar 1456.

ſtaan

ſtaan zoude. Daar op wierd beſloten den Afgezant met het volgende beſcheid af te baardigen: zy waren bereid / zich zelven als getrouwe ledematen des Keizerrijks te gedzaagen; zelfs ook de achterſtallige ſchattingen op te bzengen: des moeſt de Keizer hen / zoo als zijn pligt was / tegen uyterlijk geweld beſchermen. Dierhalve verzogten zy: ten eerſte / dat den Bozgonjer van 's Keizers wege bevolen wierd / de Bziezen ongemoeid te laaten: 2. Dat alle Bziezen / ook van 's Keizers wege / aanzegging gedaan wierd / van geen anderen Heer te erkennen dan den Keizer: 3. Dat het zijne Keizerlijke Majeſteit believen mogt / alle de boozrechten der Bziezen te bevestigen en te vernieuwen; en alle de kontrakten / met het Huys van Beyeren aangegaan / nietig te verklaaren: 4. Dat Oostergouw / Weſtergouw / en de Zevenwolden / altijd vereenigt mogten blijven: en alles wat tot ſcheiding van die landſchappen diende / insgelijks mogt vernietigt wozden: 5. Dat geen Bzies / 't zy in tijdelijke of geeſtelijke zaken / buiten de landpaalen van Bziesland zouw mogen gedagvaart wozden; zelfs niet by wijze van apél, of beroep booz hooger Rechtbank. Wilde de Keizer dit alles toeſtaan; dan koſt hy zich van de genegendheit der Bziezen verzekerd houden; en zijne penningen lagen gereed. De Gezant / daar medz afgevaardigd / quam in 't kozt met een gunſtig antwoozd te rugge: de boozreehten wierden bevestigt: de Bziezen vermaant / geen ander Heer aan te neemen dan den Keizer. De Bozgonjer kreeg bevél dat hy den Bziezen / als onder 't Rijk behoorende / geen overlaſt had aan te doen: en ſedert

dien

dien tijd heeft Philips de Goede zich ſtil gehouden.

Ik zal hier byboegen dat dezelve Keizer / omtrent deezen tijd / eenen Ulricus Sirxena tot Graaf van Oſtbriesland aangeſtelt heeft; welke waardigheit ook op Ulricus kinderen en nazaaten obergegaan is. Maar dewijl wy ons in deze korte beſchrijvinge binnen 't Ylie en de Lawers beſloten houden / zullen wy die Graaven / en wat Oſtbriesland border aangaat / nu boorby ſtappen. Ik zal 'er ſlegts byboegen dat hem ganſch Briesland / van de Eems tot de Wezer toe / te leen gegeeven wierd: doch met dit beding dat de bryheit der Briezen gaaf en ongekreukt zoude blyven. Maar 't is bekend hoe dat het diktwils en doorgaans met zulke bedingen gaat: 't belooven koſt de Vorſten geen geld: en als zy hun oogwit hebben, dan meenen ze diktwils dat het aan hunne keur ſtaat / of ze hun woord moeten houden of niet. Dit zeg ik op Ulricus niet; die in zijne nieuwe waardigheit / gelijk de boorzigtigheit vereiſcht / tot geene onbehbelijkheden uytgeſpat is. P.[c] Winſemius evenwel ziet dit aanſtellen van eenen Graaf voor een doodelijke wonde der Briesſche bryheit aan. Alle die voorwaarden / van de Briezen by hunne bryheit te laaten / en het land niet anders als te leen te bezitten / waren naar zijne meening niet anders als blauwe voorwendzels: 't rechte inzicht van Jonker Ulricus was / de volle regeering metter tijd / en als de gelegendheit rijp zoude zijn / in handen te krijgen; en Oſtbriesland van 't andere Briesland af te ſcheuren. En wat de Keizers be-

c Op 't jaar 1464.

langt;

langt; hy meent dat zy 't daar op toegeleit hebben / om Vriesland / 't welk vereenigdt blyvende niet overheert konde worden / door 't afneemen van deze en gene Provincie / als nu van Oostvriesland / en in voroeger tijden van Noordholland / te verzwakken. Dan zouden zy / zoo als hy hunne meening begrypt / metter tijd beter gelegendheit hebben om Vriesland / dus verzwakt / aan den eenen anderen Rijksvorst op te dragen. Of de Keizers zoo verre voor uyt gezien hebben / daar zouw ik zeer aan twijfelen; ik zoude eer gelooven dat Keizer Frederik de gelegendheit slegts waargenomen heeft / van een goede somme gelds te trekken. De reden van Ulricus kan ook ingang by hem gevonden hebben; te weeten dat het voor de Oostvriezen veel nutter was / onder eene eenhoofdige regeeringe te staan: dat het land / 't welk nu eenigzins in ruste was / door de zweevende partyschappen / haast weder in volle vlam en vuur zoude staan: en dat men de bloedvlagge wel haast van alle kanten zoude zien waayen: dat de al te groote vryheit maar diende / om allerhande moetwilligheden en moorderyen straffeloos te pleegen. Wat 'er van zy; Winsemius zegt al klagende dat de vryheit van Oostvriesland / door 't aanstellen van eenen Graaf / genoegzaam verloren was: en dat het gezien stond dat Vriesland tusschen 't Vlie en de Lawers ook eerlang door den magtigsten van 't land overheert zoude worden.

Philips de Goede had Vriesland / na de vermaning van Keizer Frederik, met rust gelaaten: maar Karel de Stoute, een magtig en strijdbaar Vorst / en zoo eerzuchtig als iemand

van zijne voorzaaten / wilde zijn recht zoo niet laaten schieten. Zijn recht / zeg ik; want men weet dat de minste schijn van recht by de meeste Vorsten rechts genoeg is. Hy zendt dan brieven en boden aan de Vriezen / met verzoek dat ze eenige Gemagtigden naar 's Gravenhage zouden zenden: hy had hun over zaken van 't uyterste gewigt te spreeken. De Vriezen hoefden niet lang te raaden / wat dat Karel in zijn schilt voerde: maar zy zonden hunne Gezanten evenwel naar den Haag. Daar [d] wierd hun van 's Hartogs wege voorgedragen: gansch Vriesland had den Graven van Holland / sedert een reeks van eeuwen / toegekomen. Philips, Karels Vader, was in 't recht van die Graven getreden: en Karel in dat van zijnen Vader. Dies zocht hy te hebben 't geen hem toequam; en hy eischte niet anders als het zijne. Derhalve hadden de Vriezen hem voor hun Heer en meester te kennen / en trouwe te zweeren: daar by / Landtoversten uyt zijne handen te ontvangen; en over de schattinge / die zy jaarlijks betaalen zouden / in onderhandeling te treeden: welke schatting / in een naarder gesprek / van 's Hartogs zijde begroot wierd op vier stuivers voor ieder huys: dat doende / zouden zy een goed Heer aan hem hebben; in 't bezit van hunne voorrechten blijven; een Potestaat uyt hun eigen landtaard van den Hartog ontfangen. Maar de Vriesche Gemagtigden merkten wel haast dat men van 's Hartogs zijde daar op uyt was / om hen te betrekken. 't Geen den eenen dag toegestaan was / wierd 's anderen daags verzaakt of verandert: dan quam men met zulke en

[d] Zie Ubbo Emm. Winsem. &c. ad ann. 1469.

dan

dan met zulke gloſſen voor den dag. Dan zoude ieder huys jaarlijks vier ſtuivers opbrengen; dan moeſt het een zilveren penning zyn; zóo groot en zoo goed als 't den Hartog believen zoude. In 't kort gezeit: boden de Vriezen den vinger; de Hollandſche Heeren/ die door den Hartog gemagtigt waren/ eiſchten de ganſche hand.

De Vriezen/ ziende waar de Hartog hene wilde/ beſloten lieber al op te zetten; als het hoofd zoo laf hartig onder 't juk te buigen. 't Geluk biel hun zoo verre toe; dat Karel, die al een vloot uytgeruſt had om hen door geweld te dwingen/ die zelfde vloot gebruyken moeſt om zijnen zwager/ Eduward IV, weder op den troon te helpen. Naderhand heeft hy zich zelven elders zoo veel te doen gegeeven; dat het hem niet beuren mogt/ Vriesland met geweld aan te taſten.

Straks wierden zy van een anderen kant beſtormt: Keizer Frederik, ziende Huys door Karel den Stouten belegerd/ en dat het ganſche Rijk na de verovering van die ſtad voor den Borgonjer zoude open ſtaan/ trachte tot ontzet van de ſtad zoo veel volk uyt het ganſche Keizerrijk by een te krijgen als mogelijk was. Dies begeerde hy dat de vierde man uyt ganſch Vriesland/ wel gewapend en van alles voorzien/ te Keulen zoude verſchijnen. Zoo zy onwillig waren/ en ten beſtemden tijd niet verſcheenen; zoude hy niet alleen de Vriezen van alle hunne rechten en vryheden berooven: maar hy zoude ze daarenboven in den ban doen/ en vyanden des Rijks verklaaren. Of zy al vertoogen deeden/ en de Keizerlijke bullen deeden gelden; en of ze den Keizer voor-

ſtelden dat ze genoeg voor hun eigen land tegen den Borgonjer te zorgen hadden; hy was niet te verzetten. Ter goeder uure wierd 'er onverwagt een vrede tusſchen den Keizer en den Borgonjer getroffen; en de bekommernis der Vriezen dus in blijdſchap verandert. Maar hoe ze meer ruſt van buiten hadden; hoe ze grooter luſt ſcheenen te krijgen / om het vuur der inlandſche partyſchappen van binnen aan te blaazen. 't Was ſchier of ze buitens lands om geen andere rede vrede wilden hebben / als om malkander binnens lands des te gemakkelijker te bevechten en te vermoorden. Branden / rooven / dorpen en ſtinſen verwoeſten / vechten / doodſlaan / was dagelijkſch werk.

De Vrieſſche Schrijvers voegen hier by dat men omtrent deezen tijd veele wonderen in de lucht heeft gezien; die de menſchen voor zekere teekenen en voorboden van nakende rampen hielden. Men zag gewapende benden tegen malkander in 't harnas ſtaan / en handgemeen worden. Men zag krijgsluiden / die de vlugt namen; en andere / die de vlugtenden vervolgden. Men zag ganſche ryen van huizen in volle vlam ſtaan. De faam / gelijk ze gewoon is / maakte alles noch grooter als 't was; zoo dat het volk van ſchrik en benauwdheit niet wiſt waar het blijven zouw. Ubbo Emmius, die dat ſchrijven van de Jaarboeken ook vermeldt / en ganſch niet ligtgeloovig is / zegt daar op dat de tijden / die daar op gevolgt zijn / getoont hebben dat het geen ydele voorteekenen zijn geweeſt.

De Groningers quamen ook in 't ſpel; en

e Ad annum 1492.

traden

traden in een verbond met die van Oostergouw. De Vetkoopers / door zoo eene magt gestijfd / speelen over al den baas; en vervolgen hunne tegenparty te buur en te zwaard. De Groningers schijnen ganschWestvriesland te zullen opslokken / en doen steden en vestingen zwigten. De zaak word den Keizer Frederik aangedient; die een scherpen *f* brief aan de Groningers schrijft: en hen op zijne hooge ongenade en op de verbeurte van alle hunne voorrechten gebiedt / alles op den ouden voet te herstellen. Ondertussen zouden twee Gemagtigden / de Bisschop van Keulen en die van Munster / kennis van zaken neemen; en alles naar reden en billijkheit afdoen. Ter-wijle de Groningers hier tegen woelen / en over den handel van de Schieringers klaagen; ja zich op den Keizer zelf / maar beter onderrecht / willen beroepen; heeft de dood van Keizer Frederik alles voor eene wijle tijds gestremt.

Maar Otto de Lange Proost van Ments / die door Keizer Frederik in die zaak gebruykt was geweest / heeft den nieuwen Keizer / Maximiliaan, een omstandig verhaal van de ganschе zaak gedaan. Ubbo Emmius, die de Groningers te zeer toegedaan schijnt / beschrijft Langius of de Lange als een haastig en oplooppend mensch; die schier in alles meer naar zijne grammoedigheit en naar't ingeeven der Schieringers als naar de reden luisterde. Maar zoo eene eenzijdigheit en redeloosheit kan ik in zijn gedrag niet bespeuren: en ik kan niet anders zien of al zijn doen en laaten strekte doorgaans voor 't gemeene best der Vriezen.

f In 't jaar 1493.

Maar / dat overgeſtapt ; hy beriep eenen g Landdag te Sneek ; daar alle de Standen / tuſſchen 't Vlie en de Lawers / tegen den beſtemden tijd te verſchynen hadden. Op dien Landdag las hy hun de brieven des Keizers voor ; waar in de Keizer alle hunne voorrechten en vryheden beveſtigde ; en hen van de jaarlijkſche ſchatting / die ze zoo lang betaalt hadden / ontheſte. Voorts vermaande hy hen : Zy zouden toch eindelijk een einde van hunne ellenden maaken, en medelijden met hun vaderland hebben. Zy zagen't immers, en't ſprak van zelfs, dat eene al te groote vryheit hun ſchadelijk en doodelijk was. 't Waar hun beter, wat minder vryheit te hebben ; en wederom, naar ouder gewoonte, onder een Poteſtaat te ſtaan. Dit was des Keizers wenſch en begeerte: hier toe quam hy hen van 's Keizers wege vermaanen. Maar zy moeſten gewaarſchouwd zijn, indien ze geenen Poteſtaat wilden kiezen, dat ze dan *Aalbert van Saxen*, of *Philips van Raveſtein*, of *Uco* Graaf *Eazerts* broeder, tot hunnen Vorſt zouden krijgen. Nu ſtond het aan hun eigen keur, of ze eenen Poteſtaat wilden kiezen, die hen zoo niet overheerſchen en minder koſten zouw ; dan of ze een vreemden Heer verwagten wilden, die weinig naar hunne vorrechten en vryheden zoude vraagen ; en zijn eigen hoofd in 't regeeren zoude volgen.

Jeder bekende dat de Gezant wyſſelijk geſproken / en hun ten beſte geraden had : maar onder een inlander te ſtaan / die niet beter was als zy / dat ſtemtte ; en daar waren ze in den beginne te groots toe. En 't was ook

g In't jaar 1494.

te

te vreezen dat die de eene partye behaagen zouw; van de andere om die reden alleen verwoppen zouw worden.

Doch de Schieringers / die verre de sterkste op de Vergaderinge waren / en anders door de overmagt hunner vyanden in de ly geraakt zouden hebben / lieten zich zonder veel moeite gezeggen om tot het verkiezen van een Potestaat te treeden: en zy haalden ook de Edelluiden over / die zich met geene partyschappen bemoeiden. De keur viel op

XIII Potestaat Juwo Dekama.

Juwo Dekama, of Julius Dekama, een man van den eersten Adel; en daar by wijs / rechtvaardig / zachtzinnig / ernsthaftig; en / dat meest van allen ter zake diende / buiten alle partyschap. In 't kort; hy was alles wat een Potestaat weezen moest / had hy ook de stem van de andere party gehad.

Otto de Lange, om de Vetkoopers noch meer te gemoet te koomen / deed een anderen Landdag te Bolswaard beroepen / om over die zaak verder te handelen: maar de Vetkoopers / die door hun verbond met de Groningers opgeblazen waren / en 't hoofd in de wolken staken / hadden 't een en 't ander tegen het gemelde verkiezen te zeggen. De kneep lag eigentlyk daar / dat ze niet genegen waren / hunne verschillen ter bescheidenheit van eenen Potestaat te stellen. Zy waren 't hoekje genoegzaam te boven; en meenden dat de Schieringers genootzaakt zouden zijn / naar hunne pijpen te danssen. Om een glimp aan hunne weigering te geeven; zeiden ze voor eerst; Otto de Lange was zijnen last te buiten gegaan; als hebbende / sedert zijn vertrek van Lints / van den Keizer bevel gekree-

kreegen van de zaken / daar hy toe gemagtigt was / voor eerst te staaken. Maar Otto toonde dat dit bevel de Groningers maar raakte ; die hy / tot naarder onderzoek der zake / niet moeyen of bedzeigen mogt. Zy zeiden ten andere ; Juwo Dekama had een vrouw uyt het geslagt van de Hottingaas, Die onder de voornaamste voorvechters der Schieringers gerekent wierden. Met een woord gezeit ; zy waren met geen Potestaat gedient : en wilden liever den vryen toom hebben.

Toen scheen het woeden der partyen / en het pleegen van de schrikkelijkste vyandschappen / eerst voor goed aan te gaan. Men brande en blaakte / daar men maar by kommen kost: men schreef wederzijds schattingen uyt als of Vriesland door de Vriezen zelf moest uytgeput worden: en / dat het ergste was / men begost vreemde benden / als Oostvriezen / Gelderschen / Overysselaars / * Saxen / tot het krenken van de wederparty in het land te haalen. De Groningers / die 't noch met de Vethoopers hielden / quamen wederom in 't spel ; en hielden in Vriesland huys / als in een overheerd land.

De zaaken stonden zoo / dat alles den weg voor Aalbert den Sax tot de heerschappy van Vriesland scheen te baanen. Hy zag dat de haat der wederzijdsche partyen onverzoenelijk was; dat de zwakste naar vreemde hulp begon om te zien; dat hy den Keizer op zijne hand had; en daar by dat hy / als Stadhouder van Holland / als 't hem luste en beliefde /

* Dit waren de benden van Aalbert den Sax, die 't Stadhouderschap van Holland bekleedde.

Vries

Vriesland intrekken koſt. Zelfs waren d'er twee Schieringers van 't hoogſte aanzien / te weeten Goslius Jongama en Hero Hottinga; die / hunne party in gevaar ziende / den Hartog aanpozden om eenig volk naar Vriesland te zenden. Zy zouden wel raad weeten / om hem in 't bezit van Vriesland te ſtellen Hartog Aalbert, in de krijgshandel lang geoefſend / en weetende dat geweld met geweld geſtuit kan wozden / vond geraadzaam / zoo wel liſt als geweld in 't werk te ſtellen Hy zond eenig volk naar Vriesland: maar met uptterlijk bevel om ſlegts eenige ballingen in 't bezit van hun vaderland te herſtellen; of / zonder de andere Vriezen te moeyen / tegen de Gzoningers op te trekken; of om de vyandelykheden der partyen te beteugelen. De Vriezen / dooz den onderlingen haat der partyſchappen geblindhokt / lieten zich dooz die mooye woozden in ſlaap wiegen. Die beter kennis hadden / en wel merkten wat 'er achter zat / hadden 't minſte te zeggen / en wierden van den gzootſten hoop overſtemt. Haat en nijd / en betrouwen op eigen magt / en onverſtand / dzeeven boven. Men had wel † een onderling verbond tot weering van uptterlijke magt gemaakt: maar als het op 't uptvoeren aanquam; dan quam haat en vyandſchap weer boven. Die in de ly was / wierd van de tegenparty in de ly gelaten. De Schieringers hadden den dooztogt aan eenige afgedankte benden geweigert / die onder de hand beſolding van den Sax trokken; en onder den ſchijn van Tjarcho Walta, een verdzeeven Verkooper / op bevel van den Gelders-man

† Op 't jaar 1497.

in zijn vaderland te brengen / in 't hartje van Vriesland gedrongen waren. Aan de Schieringers wierd wel verzekering gedaan dat het op hen niet gemunt was; en dat de herstelling van Walta slegts tot een dekmantel diende om de Groningers / hunne gemeene vyanden / tot reden te brengen. Maar de Schieringers / die van den heimelijken toeleg zoo weinig wisten als de Vetkoopers / antwoordden / dat ze van 't gemaakte verbond niet afstappen mogten: en dat het houden van hun woord hun naarder aan 't herte lag / als het kastijden van de Groningers. Daar op hebben zy de Leeuwaarders en Groningers / uyt hoofde van 't gemaakte verbond / om hulp aangesproken: en getoont dat het hoog tijd was de vreemde benden uyt het land te drijven. Doch die zagen de zaak nu met een ander oog aan: en meenden dat het hen niet gelden zoude. Die benden / dagten ze / quamen maar om Walta te herstellen: daar zouden de Schieringers alleen by lijden. Alle hulp wierd aan de Schieringers ontzeit; die daar op van de vreemde benden te buur en te zwaard vervolgt en geplundert wierden. De Vetkoopers en Groningers / verre van den vyand volgens 't verbond gelijkerhand te weeren / gunden 't de Schieringers dat ze zoo mishandelt wierden / en lachten in hunne vuyst. Zoo hoog was de haat gesteigert! Men zag liever zijne nabuuren verdelgen / als dat men voor zijne eige vryheit en veiligheit zoude zorgen. Ja de * Schryvers getuigen dat de Groningers de vreemde knechten onder de hand door beloften en bezoldingen opstookten / om de

* Vide Ubb. Emm. ad ann. 1498.

Schie-

Schieringers op 't uyterſte te mishandelen. Zy dagten dat de Schieringers of Weſtergouwers / dus gefolterd en getrapt wordende / genoodzaakt zouden zijn hun te voet te ballen / en zich onder hunne beſcherming te begeeven. Hoe dat die benden / van eigen aard tot alle baldadigheden genegen / en daar by zodanig opgehitſt / met die van Weſtergouw geleeft hebben / kan de leezer zelf genoeg bedenken. Ik zal maar zeggen dat niemand zijn goed of lyf zeker was; en dat moorden / branden / plunderen / een ſpel was geworden: maar het leedt / dat de Groningers en Ooſtergouwers hunne tegenpartye zoo wel gegunt en berokkent hadden / en 't verbreeken van 't gemaakte verbond / is hun wel dubbeld / eer dat zy 'er op dagten / t'huys gekomen.

Erf-Poteſtaaten van Vriesland.

De Weſtergouwers / geen beter uytkomſte ziende / en door de vertoogen van Goslicus Jongama en Hero Hottinga bewogen / neemen hunne toevlugt tot Aalbert den Sax; dien zy de heerſchappy over Vriesland opdraagen. De Sax / die niet anders zogt / en in zijn buiſt lachte / moeſt evenwel noch gebeden zijn. Hy wiſt wel dat ze in geenen ſtaat waren om achter uyt te wijken; en dat hy / met zich taay te houden / alles zoude bedingen wat hy maar begeerde. Dus wierd 'er bedongen dat hy in ganſch Vriesland allerhande blokhuizen en veſtingen zouw mogen bouwen; zoo veele en zoo ſterk als 't hem beliefde: dat hy den honderdſten penning van alle renten zoude trekken: dat hy van ieder huys drie Brabantſche ſtuivers

zoude

zoude hebben: dat alle hoornbeeſten en paarden, twee jaaren oud, en daar boven, een *m* Vlaamſche zouden geeven: van de Leidſche lakens, en alle lakens van gelijker waarde, zouw hy twee ſtuivers trekken; van minder laken eenen ſtuiver: dat men hem, voor iedere tonne vreemd bier, drie ſtuivers zoude geeven: dat hy Recht zoude doen volgens de keuren des Keizerrijks, of naar de oude wijze: dat al de magt by hem zoude zijn: als om vierſchaaren te ſpannen; wetten te maaken, misdadigers te ſtraffen, goude en zilvere munt te ſlaan, te gebieden en te verbieden; en alle kerkampten te vergeeven. Indien eenige van deze punten tegen de rechte en vryheden der Vriezen mogten ſtrijden, van zulke rechten en vryheden zouden zy afſtand doen. Maar in andere zaken zoude de Vorſt de gemelde rechten onverminderd houden: hy zoude altijd en in alles de Beſchermer des Vaderlands zijn: niemand tegen deſzelfs wil en dank buiten Vriesland dagvaarden: naar de gerechtigheit vonnis ſpreeken: voor 't welvaren van Vriesland zorgen, de gerechtigheden en de eere van den Geeſtelijken Staat handhaven. Eindelijk dat zijne nakomelingen hem in zijn recht en heerſchappy zouden opvolgen.

Als dit alles afgekundigt en zoo wel te Sneek als te Franeker in de Staatsvergaderinge aangenomen was, hebben de zaken in Vriesland ſchielyk een anderen draay genomen. De Saſſen / die dit akkoord uyt name van Hartog Aalbert **met die van Weſtergouw aangegaan hadden / hebben voor eerſt de vreemde benden / die den ingezetenen van**

m. 30 Vlaamſchen bedraagen eene goudgulden.

Weſter-

Westergouw noch op den hals zaten / zonder moeite op hunne zijde gekreegen. Straks wierden die benden in Oostergouw gezonden; die daar even eens hups hielden / gelijk ze in Westergouw gedaan hadden; om dat landschap aldus met geweld van de Gzoningers af te trekken; en onder de magt van den Sax te doen buigen. Toen gingen de oogen van de Vetkoopers en Gzoningers open: toen zagen ze hoe onwijsselijk dat ze gedaan hadden met het verbond / met de Schieringers voor hene aangegaan / zoo plotzeling te verbzeeken. Ja zy zagen al aankomen dat de vzeemde benden / die zy zoo lang onder de hand bezoldigt hadden / en die hen zoo zy vertrouwden in 't bezit van Westergouw zouden geholpen hebben / nu zouden dienen om hun Oostergouw zelf afhandig te maaken. De Leeuwaarders / met de andere Vetkoopers / zagen ook wat hun genaakte; en hoe dat het nu hunne beurt stond te wozden. Daar zat men met de handen in 't hair; t'einde raad / en zonder hulp of troost. Of men al tegen de Oversten van die vzeemde benden tierde en schzeeuwde / en op hunne trouweloosheit en ligtvaardigheit schzolde; dat kon de zaak niet verbeteren: het lag 'er toe. Ondertusschen koomen de krijgsknechten vast aan; die ganseh Oostergouw plat loopen / en 'er rooven / vzanden / en moozden / dat het een gzouwel was. Zelfs zijn zy / onder den Overste Fox, Gzoningerland ingetrokken; daar zy ook op zijn rupters leefden; vzandschattingen uptschzeeven; en 't ganschе land dooz rooven en vzanden bedozven.

De Gzoningers / wilden ze van die roofvogels

vogels ontslagen wozden / moesten tot een ber-
dzag koomen; 't welk hier in bestond; dat ze
van al hun recht op Oostergouw en Wester-
gouw / zoo goed of quaad als het was / af-
stapten; dat ze het krijgsvolk / binnen den
tijd van 14 dagen / zouden opbzengen 22 dui-
zend Rhijnsche goudguldens; 't welk dan voz-
ders met den buit / dien het reeds gemaakt
had / te bzede zoude zijn; en zonder vozder
overlast te doen zouden vertrekken. Zy ver-
trokken dan met de gyzelaars; en een onge-
looffelijken buit: en hadden onder ander an-
deren 2000 hoozmbeesten: die van de eige-
naars / 't stuk tegen eenen Rhijnschen goud-
gulden / kosten gelost wozden. Het beloofde
geld moest op zijnen tijd opgebzagt wozden:
maar was niet vooz handen. Men bzagt al-
les by malkander / wat men kost; men spzalk
het zilverwerk der kerken aan: maar dat kost
niet genoeg helpen. Dies was men genoot-
zaakt een gzoote somme by Edzart, Gzaaf van
Oostbziesland / op te neemen: dit was maar
een begin / en een geringe schets / van Bzies-
lands ellenden.

Fox, weder in Oostergouw aangekomen / dwingt de ingezetenen om de achterstallige bzandschattingen te betaalen: en de Seben-wolders krijgen ook aanschzijbens om 50 duizend guldens op te bzengen / of 't upterste geweld af te wagten. De Sebenwolders geeven tot antwoozd: zy wilden liever vechten / als slaven wozden. Ondertusschen moet Fox het meeste volk naar Holland zenden. Schomburg, Hartog Aalberts Stadhouder / willende de Sebenwolders gaan bedwingen / vindt de wegen ober al zoo bezet dat hy te rugge trekt:

trekt: en met zijn volk te Staveren gaat leggen. De Sevenwolders / die geen ruſt of duur konden hebben zoo lang als ze zoo een gebuur hadden / trekken met 15 duizend man tegen hem op. Die van Leeuwaarden waren ook in aantogt om hen te helpen: maar de Sevenwolders dagten; 't was ſchande tegen een vyand / die veel zwakker was / met geen 15 duizend man te durven optrekken. Zy trekken ſlegts voort; komen den vyand zonder veel order te houden te gemoet / en worden by gebrek van krijgskunde en van goede order geſlagen.

Niet lang daar na word Leeuwaarden door Schomburg ook belegert; 't welk haaſt gedwongen wierd / tot een verdrag te koomen. 't Verdrag quam eigentlijk hier op uyt dat het leger voor de ſtad zoude opbreeken; dat Schomburg geen vaſtigheit in de ſtad hebben zouw / voor en al eer dat hy 's Keizers volmagt-brief toonde / door dewelke Hartog Aalbert tot Erfpoteſtaat over Vriesland aangeſtelt wierd: dat de Leeuwaarders de genen / die den Sax reeds toegeballen waren / geruſt en ongemoeid zouden laaten: dat Schomburg het huys Unia, in de ſtad gelegen / met vijftien man / en niet meer / zonde bezetten: en die knechten zouden niet anders hebben als hun zydgeweer: geene buſſen / geen groſ geſchut / enz. Dus bleef Leeuwaarden noch eenigen tijd vry; doch die vryheit zoude niet langer duuren; als tot dat Schomburg de gemelde volmagt zoude vertoont hebben. Daar op zyn 'er van alle kanten Gemagtigden uyt Oostergouw gekomen / om den Sax trouwe te zweeren. Eenige weinigen / die hunne oude vryheit noch zoo

niet

niet konden vergeeten / als Auko Jarla, Botto Jarla, en eenige huysluiden / wierden niet alleen door de Saſſen / maar ook door de Vriezen / als verſtoorders van de ruſt en vyanden van 't gemeene beſt / met de uyterſte vinnigheit beoorlogt.

Ondertuſſchen had Keizer Maximiliaan eenen Rijksdag te Fryburg in Vrisgouw beroepen; om 'er over de zaken van Duytsland te handelen. Aalbert de Sax paſte daar ook te weezen, en / weetende hoe 't in Vriesland geſchapen ſtond / deed zijn uyterſte beſt om een einde van zijne zaak te krijgen; en door den Keizer voor Erf-potestaat van Vriesland verklaart te worden. De Keizer ſtond eenigzins behlend / en had 'er veel voor en tegen. De Sax had hem zeer groote dienſten gedaan; die hy niet anders vergelden koſt. Zelfs had hy zijn woord aan den Sax over deze zaak gegeeven. Daar by was 's Keizers zoon / Philips de Schoone, den Sax groot geld ſchuldig: die daar voor veele ſteden en kaſteelen / tot onderpand / bezet hield. Dat geld koſt niet beter afgeloſt / en die ſteden en kaſteelen niet gemakkelijker van de Saxiſſche bezettinge ontſlagen werden / als met den Sax op dit ſtuk genoegen te geeven [n]. Maar daar tegen ſtond weer te bedenken: zouw 't hem eers genoeg zijn de oude voorrechten en vryheden der Vriezen / die zoo meenige Keizers / ja zijn eigen Vader / en hy niet lang geleden zelf / zoo plegtelijk bevestigt hadden / zoo op eenen ſproug te vernietigen? En / indien hy toch tegen de gerechtigheit of billijkheit zondigen wouw; waar 't dan niet beter ten gevalle van zijnen

[n] Vide Ubb. Emm. ad ann. 1498.

zoon

zoon te zondigen / als ten gevalle van den Sax? Want zijn zoon Philips, dien Vriesland zoo wel gelegen lag als iemand anders / had 'er ook het oog sedert langen tijd op gehad; en deed onder de hand zijn beste om zijnen Vader / den Keizer / op zijne zijde te krijgen. Maar 't besluit is eindelijk ten voordeele van den Sax uytgevallen: doch de maatregels wierden zoodanig genomen / en alles met zulke een loosheit beschikt / dat Philips metter tijd al de vrucht van deze overdragt genieten zouw. Want die gansche zaak is door zeer weinige Heeren / die 't geheim alleen verstonden / behandelt en uytgevoert.

Als alles nu met de Duytsche Vorste en Rijksstanden beraamt en vastgestelt was; zouw 'er eindelijk een akte / om het Erf potestaatschap aan Hartog Aalbert op te draagen / opgestelt worden. Om een glimp aan de zaake te geeven; worden de Vriezen in die akte hooggelijk beschuldigt / en hun gedrag met de zwartste verwen uytgeschildert. Zy waren schuldig aan hardnekkigheit tegen het Keizerrijk; aan oproerigheden, muiteryen, en oneerbiedigheden tegen den Keizer. Zy hadden het recht verzuimt, en hunne vryheit tot het pleegen van allerhande baldadigheden en uytsporigheden misbruykt. Ja 't was door hunne inlandsche oorlogen en vyandschappen zoo verre gekomen, dat 'er niet anders als 't uyterste bederf van gansch Vriesland, en groot onheil voor het gansche Rijk, te verwagten stond. Om deze reden is het, *zegt de Keizer*, dat wy Aalbert den Sax . . . tot Landvoogd, of Potestaat, over Vriesland aanstellen. Onder Vriesland, *zegt hy vorder*, begrijpen wy alle de Standen van Vriesland,

boven uytgedrukt; en met naame de volgende plaatzen: Oostergouw, Westergouw, de Zevenwolden, 't Groninger gebied, de Dirmarschers, de Strantvriezen, de Worstvriezen, de Stellingwervers: en dit ganſche recht geeven wy ook aan de erfgenaamen en nakomelingen van gemelden Hartog *Aalbert*.

De brief is te lang / om in dit kort Begrip der Vriesſche Hiſtorie ingelaſt te worden. Maar zekere voorwaarde / die den Sax voorgeſchreeven en van hem aangenomen wierd / dient niet overgeſlagen te worden: te weten / dat hy of zijne nazaten / zoo ras als hy of zy de 100000 Rhijnſche guldens / die hy te goede had / van den Keizer / of 's Keizers nazaaten / of ook van 's Keizers zoon / zouden wedergekreegen hebben / en als de onkoſten / aan 't maken van ſloten of beſtingen gedaan / hem of hun zouden goed gedaan zijn; dat hy / zeg ik / of zijne nakomelingen / in zulk een geballe zouden gehouden zijn / het ganſche land / met alles daar toe behoorende / aanſtonds en zonder tegen te ſtreeven / aan den opſchieter van de gemelde ſomme over te geeven. Noch wierd 'er een byvoegzel aan 't einde aangeklampt; dat de Keizer door dit alles het recht / 't welk de Graaven van Holland op Vriesland meenen te hebben / in geenen deele verkort wilde hebben. Dus wierd het Philips als met den vinger aangewezen hoe dat hy / als 'er de tijden en zaaken naar ſtaan zouden / altijd meeſter van Vriesland konde worden. Wat den Sax belangt; die moeſt het neemen / zoo als hy 't krijgen koſt: en hy kreeg het hegt al baſt in de hand: dat hem / gelijk als hy dagt / zoo ligt niet ontworgen zoude worden.

Vier

Vier dagen / voor dat de gemelde brief gereed en getekent was / had Keizer Maximiliaan eenen brief aan alle de Standen van Vriesland gezonden. In dezen brief wierd hun van 's Keizers wege bekend gemaakt dat hy om zeer gewigtige redenen, en met het overleg der Rijksvorsten, de regeering van Vriesland aan *Aalbert den Sax* en zijne nazaaten opgedragen had: dat de gemelde Hartog den Rijksdag (*die te Fryburg gehouden wierd*) noch zoo schielijk niet verlaaten kost: dat hy, *Keizer*, op dat des Hartogs zaken daar door niet lijden of verachteren zouden, ieder een vermaand wilde hebben, en hun wel strengelijk gebood, dat ze des Hartogs Stadthouders en Bedienaars, tegen dat hy zelf overkoomen zouw, in alles hadden te gehoorzaamen, en trouwe te bewijzen, enz.

Dit was de volmagt-brief / daar de Leeuwaarders en Schomburg naar wachtten; en die 't uitwijzen zouw / of Leeuwaarden aan Schomburg moest ingeruimt worden of niet. Schomburg doet de Leeuwaarders aanstonds ontbieden / om hun des Keizers brief en begeerte voor de oogen te leggen. De Gezanten van de Leeuwaarders verschijnen op den bestemden tyd; hooren den brief leezen; en eischen d'er een afschrift van. Als die brief de burgerye te Leeuwaarden voorgeleezen wierd; is 'er straks verschil onder het volk ontstaan. Men raakte aan 't kyven en schreeuwen: want sommigen zeiden; 't ware onbooxzigtigheit / de stad op zulke brieven over te geeven: anderen zeiden daar tegen / dat de inhoud van den brief klaar en duidelijk was; en dat men den wille des Keizers niet konde

tegenſpreeken. Schomburg, nergens van weetende / en geen antwoord krijgende / dagt dat geene tijding goede tijding was. Hy doet eenig geſchut / met buskruid / op een wagen laaden; 't welk hy / volgens 't verdrag / voor 't ſlot van Unia naar Leeuwaarden ſtiert. Zoo als deeze wagen ſtadwaart in zoude rijden / word ze van eenige burgers aangehouden en doorſnuffelt. Als men daar krijgsgeweer / buskruyd / en handbuſſen vond; begoſten de gemoederen / die over des Keizers brief zoo aan 't giſten geraakt waren / noch bet over te loopen. Men riep / wat men roepen mogt / dat de ſtad verraden was; men had blijken / zoo men zeide / by de hand. Flulks liep de ganſche ſtad te hoop / nu was 'er langer geen houden aan. Zy loopen als dolle en uytgelaatene menſchen naar het ſlot Unia: dat de Slotvoogd / van alles onboozzien / op verzekering van lijf en leven overgeeft. Maar de woede was te groot om op 't gegeeven woord eens te denken: de Slotvoogd / en drie of vier gemeene ſoldaaten / wierden vliegens doodgeſlagen. Het huys of ſlot / dat de Hartog van Saxen gekocht en geſterkt had / wierd in de zelfde dolligheit afgebroken.

Daar koſt het niet by blijven: de drift was al te groot. Geen dag gaat 'er ſchier voor by / of zy vallen op de landen van de Saxens-gezinden. Zy plunderen en verwoeſten de ſloten van verſcheidene Edelluiden; en rooven op hunne gebuuren / en op de huysluiden / dat 'er het ganſche land van waagt. De Groningers hadden hun drie honderd man te hulp gezonden; en / indien 't de nood vereiſſchen mogt / meer hulpbenden toegezeit. Zy wiſten dat de

Seven-

Sevenwolders ook onder 't Saxisſche juk noch niet wilden buigen: geen Sax geen Duytſcher/ meenden zy/ zoude hen konnen temmen. Zy hoopten ook dat de Biſſchop van Utrecht/ indien zy 't al te quaad mogten krijgen/ in 't ſpel koomen zouw. Ook hadden zy 't oog op den Bozgonjers; van wien zy insgelijks hulp te verwachten hadden. Zelfs zonden zy heimelijk een bode naar 't hof van Philips; om hem/ indien hy hen van de Saxen verloſſen kon/ de ſtad over te geeven. Deeze aanbieding quam juyſt van paſſe; toen de Nederlanders/ en booz al de Hollanders/ zich belemmerd vonden hoe dat ze zich in deeze ganſche zaak behoozden te dzaagen. De Hollanders wilden hun recht op Vziesland zoo niet laaten glyen: zy zagen dat de Sax vaſt meeſter van Vziesland wierd: en ſchoon dat Maximiliaan, in den boozgemelden bzief/ booz 't recht der Hollandſche Gzaaven zozg gedzagen had; zy meenden dat de Sax/ als hy een vaſten voet in Vziesland had/ zoo gereed niet zoude zijn om booz den Hollander zonder dwang op te ſtaan. Zy raaden dan den Gzave een Gezant naar Vziesland te zenden; om de gemoederen der Vziezen te toetzen, en booz al de Gzoningers te winnen. Maar terwijl dat die Gezant/ Hendrik de Zwaab, by de Gzoningers met het boozſtellen van zijnen laſt bezig is; komt 'er gewiſſe tijding dat de Leeuwaarders/ dooz de bemiddeling van Gzaaf Egbert, hunne ſtad aan Schomburg overgegeeven hebben. Daar mede was de onderhandeling van Philips ten einde: en de Sevenwolders/ zoo wel als de Gzoningers/ ziende dat het hunne beurt nu wozden zouw/ waren t'einde raad.

Toen Leeuwaarden over was / moest alles zwigten. Schomburg, hebbende bevel gegeeven om te Leeuwaarden een blokhuys te bouwen / trekt in eigen persoon naar de Sevenwolders: die door't overgaan van Leeuwaarden mak geworden / en ziende dat het geluk van den Sax niet te stremmen was / zich zonder slag of stoot overgeeven / en den Sax trouwe zweeren.

Daar mede was ganseh Vriesland / tusschen 't Vlie en de Lawers / genoegzaam onder 't geweld van Hartog Aalbert: die ook in 't jaar 1499. in Vriesland quam / en van de landzaaten gehuldigt wierd. Daar op vond hy goed de Keizerlijke Rechten in trein te brengen; en heeft ten dien einde een Provincialen Raad opgerecht: om hem in het landbestier by te staan / en alle voorvallende zaken en geschillen op zijnen naam te beslechten. De leden van dien Raad waren altemaal geboore Vriezen; en mannen van kennis en gezag. Maar Ubbo o Emmius maakt 'er deze bemerking op: indien 't grootste gedeelte van deeze Raadsluiden 't gemeene welvaren wat meer behartigt hadden / en wat minder bezorgd waren geweest / om in de gunst van 't Hof te blijven; dat ze hun Vaderland waarschijnelijk van veele en groote onheilen bevrijdt zouden hebben. Dat daar gelaaten: het aanstellen van zoo een Landraad was in de Verzagpunten niet bedongen: en verwekte om die reden noch grooter verzugde onder het volk. Jeder dagt en zeide: onder een Vorst / die zijne regeering met zoo eene rustigheit begint / en zijne eige magt paalen stelt / zal Vriesland dui-

o Ad ann. 1499.

zend-

zendmaal beter vaaren / als onder eene tomeloozе vryheit Maar weinig weet de mensch wat hem genaakend is; en weinig denkt hy hoe dat de tegenwoordige voorspoed in een ommezien veranderen kan.

Hoe dat Hartog Aalbert den Graaf Edzaart, met wien hy groote vriendschap onderhield en aan wiens vriendschap hem ten hoogste gelegen was / ook door goede woorden trachte te beweegen om zich naar den brief van Keizer Maximiliaan te gedraagen / en verbolgens onder Aalberts magt te staan; en hoe dat Edzaart, op ouder vrienden steunende / den Sax met goede woorden paaide; en tot geene onderwerping verstaanwilde, dat zal ik / als buiten ons beslek zynde / alhier niet verder ophaalen Om die zelfste reden zal ik slegts met een woord of twee zeggen dat hy by de Groningers / daar hy 't zelfde zocht / even veel opdeed; en 't geen hy hebben wilde / met den degen moest zien te krygen.

Zoo hadden de Vriezen dan tot noch toe weinig te klaagen: maar als Hartog Aalbert naar Meissen vertrokken was / en 't Landbestier ondertusschen zynen jongsten zoone Hendrik aanbevolen had; begost de eene donkere wolk voor / de andere na / over Vriesland op te gaan; en een zwaarder onweer te dreigen. Hendrik voornoemd / hoewel ganschniet quaad van inborst / was ebenwel jong en onbedreeven. Daar by had hy geduurig pluimstrykers aan zyne ooren; en daar onder eenige Vriezen / zelf van 't aanzienelykste slag. Deeze pluimstrykers / om hun Hof te maaken / hielden niet op van den Vorst hoogdraavende gedagten in te blaazen. De Vorst / zoo sy-

ſpraken zy / moest het volk nu gewennen / zoo als hy 't houden wouw. Dit was der Vriezen aard; zoo ze niet oberheert en laag gehouden wierden; dan staken zy 't hoofd in de lucht / en zochten zelf den baas te speelen. Maar zy moesten 't gevoelen dat ze een jok op den hals hadden; ze moesten met den breidel in den mond gaan; en eenigzins in breeze gehouden worden: dan zouden ze tammer zijn als schapen; en zoo gedienstig zijn als de Vorst begeerde.

De jonge Heer / die 't zoo wel hebben wouw / en geen onderscheid tusschen goeden en quaaden raad kost maaken / begost bliegens op een heerschender wijze te handelen; de Vriezen / schier of het slaven waren / trotzelijk toe te spreeken; als volslagen Heer en meester te gebieden; 't een en 't ander / als of 't hem eigen ware / te eisschen. Hy had toen een groot kasteel by Harlingen onder handen; 't welk hy tot een breidel voor 't ganssche land / volgens bebel van zijnen Vader / zoo sterk moest maaken / en zoo schielijk moest opbouwen / als immers doenlijk was. Om naar geen bouwstoffen te wachten; deed hy de Heerenhuyzen / die daar om streeks stonden / onder de voet haalen / en wat hem dienstig was verboeren. De Heeren zelf wierden niet eens gekent / en met den slag gewaarschouwt. De Edelluiden / die hunne huyzen dus quijt geraakt waren / mozden over hun verlies: en de anderen over de heerschachtigheit van den jongen Vorst; daar zy t'abond of mozgen / gelijk wel te denken stond / ook proeven van krijgen zouden.

Doch dat was maar een begin / en een

klein

klein ſtaaltje van grooter geweld. Daar wierden ſchattingen op ſchattingen uytgeſchreeven; zonder de toeſtemming der Staaten eens te verzoeken. Andere ſchattingen / door Hendriks Vader tegen den wille des volks uytgeſchreeven en om die reden noch onbetaald / als de twintigſte en de twaalfde penning / wierden met de uyterſte ſtraffigheit ingevordert. En als of men voor had de verduldigheit des volks op de proef te zetten; eer die ſchattingen noch opgebragt waren / of de tijd van ze op te brengen noch verſcheenen was / wierd'er weer een hoofdgeld / zonder iemand vry te laaten / opgezet. De jonge Vorſt / die de handen noit aan den toom der regeeringe geſlagen had / en daar by dus opgeſtookt wierd / dagt dat hy niet anders had te doen als zich zelven te zegenen / en zyne kiſten te vullen. Toen begoſt de verholgendheit der Vriezen / die reeds aan 't wellen was / over te loopen. De landluiden voor al begoſten de hoofden ſamen te ſteeken / openlijk te morren / en van opſtand te ſpreeken. Maar des te geweldiger ging de Hofparty aan; zeggende / zy zoude wel raad weeten om de koppigheit van die oproermakers te breeken. Ja men ging van die kant zoo onbeſchoft en baldadig te werk / dat het volk openlijk aan 't hollen ſloeg; en een verbond aanging om 't uyterſte te wagen. Fluks eene bpeenkomſte in 't Olde Klooſter gehouden; middelen beraamd om den oorlog te voeren; krijgshoofden benoemd; aan de Ooſtergouwers en Sevenwolders om hulp geſchreeven; die in den gemeenen nood ſtil zouden zitten / voor landverraders verklaard / ja te vuur en te zwaar-

de ontzeid: over al ſcherpe bzieven omgezon-den; dat ieder een; die de wapenen aangozden koſt / op zoo eenen tijd vooz Fzaneker had te berſchijnen / om die ſtad te belegeren.

Daar op is 'er een gzoot getal Edelluiden en huisluiden / volgens ſommiger ſchzijven tot 16000 toe / vooz Fzaneker gekomen; en heeft die ſtad / daar de Vozſt en het Hof was / van alle kanten ingeſloten. Eenige Geeſtelijken / die in 't leger van bzede quamen ſpzeeken / ja Philips van Bozgonje zelf / die zijne bemidde-ling ook met gzooten ſchijn van bziendſchap aangeboden had / wierden afgeweezen. Daar biel van geen verdzag te ſpzeeken / zeiden de Vziezen; de Saſſen moeſten eerſt het land ruimen: dan zouw men zien wat 'er vozder te overleggen zoude vallen. Men had geen ge-ſchut; dat wierd van de Gzoningers geleent: en met dezelve Gzoningers wierd ook een ver-bond / met belofte van onderlingen bystand / aangegaan. 't Liep zoo hoog / dat ze hunne gzamſchap en wzaakluſt geen paalen ſcheenen te ſtellen. Zeker Kapitein / Adriaan van Wijk, om dat hy te onvoozzigtig ſpzak / en op de bezolding roemde die hem van de Saſſen aan-geboden wierd / wierd bliegens verdzonken. Die in hunne handen vielen / en verdagt wa-ren van uytlanders te zijn / moeſten zekere Vziesſche *p* woozden nazeggen; die daar toe uytgekipt waren / en van de uytlanders niet behoorlijk koſten uytgeſpzoken wozden. Al wie die woozden niet wel genoeg uytſpzeeken koſt / wierd aanſtoods onder 't water gedompelt / en

p Dit waren de eigene woorden.
Fiouwer lotter claer Leep-aepen op in Finne herne in ien neſt.

ver-

verdronken. Zy hadden tien soldaaten van Hartog Aalberts volk gevangen gekreegen: die wierden in 't leger voor Franeker gerecht en op raderen gezet.

Maar Hartog Aalbert had de Vriezen ondertusschen op een vollen Rijksdag by den Keizer aangeklaagt; en ook van den Keizer en de Rijksvorsten toezegging van hulp gekreegen. Hy zag een goed leger in Saxen by malkander te krijgen; met het welke hy / in alle haast / naar Vriesland trok. Een andere bende / in Vronswijkerland gevorderd / en den Hartog van Vronswijk aan haar hoofd hebbende / trok insgelijks naar Vriesland. De Vriezen / die weinig of niet voor Franeker vorderden / en 't uyterste gevaar vast zagen naderen / hebben de Groningers uyt krachte van 't nieuwe verbond om hulpe gemaant. De Groningers antwoordden; de Vriezen hadden zich maar mannelijk te weeren: zy zouden van hunne kant in geen gebreke blijven. De Sassen naderden al vast; en de Vronswijkers voor af met ongevaar 4000 man. Dit leger / door de benden van Graaf Edzert gestijft / zoude door de Marne trekken. Die van de Marne / door duizend Vriezen en daar by door een goed getal Groningers en Huysluiden geholpen / stelden zich te weer. De bondgenooten wierden geslagen: en 't ganssche land door de overwinnaars afgeloopen. De Vriezen / weder moet grijpende / en omtrent 7000 man sterk / gingen met een groter magt aan de Bomster-zyl leggen; hebbende de zijl alvorens afgebroken / en een langen wal tegen 't water opgeworpen. Zy hadden volks en moeds genoeg; maar gebrek aan krijgstucht en beleid. 't Was

in

in den hooptijd; en ieder was voor zijn hoop bezorgd. Elk was zijn eigen voogd: zy dzoopen met ganschе troepen van 't baandel af: en quamen wederom als 't hun beliefde. De Woltluiden voor al waren niet op hunne posten te houden. Daar by waren de Vriezen armelijk voorzien van geschut / daar de Sassen overvloed van hadden. In 't kort gezeid; Aalberts volk koomt eindelijk over 't water; tasten de Vriezen in hunne verschanssinge aan; en doet ze met groot verlies de vlugt neemen. Dit verlies word van sommige Schrijvers / als P. Winsemius, die van Groningen gewreten; die niet gepast hadden / zoo als hun plight was / den vyand van achteren aan te tasten. Anderen / als Ubbo Emmius en Schotanus, verschoonen de Groningers; zeggende dat de bezettingen / die de Sax te Adewert / te Winsum / en op den Dam gelaten had / hen verhindert hadden. Hadden zy eenige beweeginge gedaan / en ten minste den degen eens getrokken; dan zouw men klaarder blijken van hunne onschuld hebben: die bezette schanssen / en de bezettingen zelf / waren niet onwinbaar.

De tijding van dit verlies quam wel haast in 't leger / dat noch voor Franeker lag: daar begost de moed den grootsten hoop schielijk te ontzinken: en / dat niet al te eerlijk was / de Opperhoofd des legers / Sivert Ailva, was de eerste in 't loopen. Noch was het schandelijker dat hy / zonder de anderen te waarschouwen / in 't midden van den nacht / met zijne benden alleen / in alle stilte ging hene dzuppen; en zijne makkers / ja zijn onderhoorig volk / in den nood liet zitten. Het naaste quar-

quartier / dat te Dongium gelegert was / achtende alles verlooren / ging insgelijks door; en liet het groff geschut van de Groningers in de legerplaatze staan. De andere belegeraars / die hunne post te Dronryp en te Medum hadden / stonden ook gereed om de vlugt te neemen; en zouden d'er wel aan gedaan hebben. Maar eene zoetelaarster / vreezende dat ze met haare waren zouw blijven zitten / deed hun verzekering / en zeide wel te weeten / dat Sivert Aylva niet weggeloopen was om weg te blijven; maar dat hy in 't kort met alle de magt van gansch Westergouw stond weder te keeren.

Ondertusschen koomt de vyand aangestoven; en valt op de belegeraars aan. De belegerden / onder den jongen Vorst Hendrik, vallen ook ter stede uyt: zoo dat de Vriezen / van alle kanten bevochten / en veel minder in getal / na een dapperen tegenstand moeten vlugten. Behalven dat ze zich zeer mannelijk gequeeten hebben; mag men tot hunne eere zeggen dat 'er vier of vijf derhande Vorsten en volkeren van noode zijn geweest / om hen t'overweldigen. Behalven Hartog Aalbert met zijne Sassen / Hartog Ericus met zijne Gronswijkers / den jongen Prins Hendrik met een deel Sassen en Vriezen; heeft Graaf Edzert met een goed getal Oostvriezen / en Frederik van Egmond met een groote hoop Hollanders / het gevecht ook bygewoont. En noch zouden de Vriezen / hoewel van een groot getal hunner eigen landgenooten verlaaten en bestreeden / alles te boven gekomen zijn; hadden die van Leeuwaarden de handen geroert.

Want de Leeuwaarders / voor de uythom-

ste

ste bevreesd / hadden in al die onruste stil gezeeten ; en huune best gedaan om beide de partyen te vriend te houden. Dan wierden ze van de Sassen / dan van de Vriezen / om hulp aangesproken : dewelke beidegaar met goede woorden en groote beloften gepaapt wierden. 't Was echter zeker genoeg / althans ieder een hield 'er voor / dat zy 't geluk van beide de partyen genoegzaam in handen hadden. Indien ze met al 't krijgsgeweer / dat ze op hun slot hadden leggen / op de belegeraars van Franeker gevallen waren ; die zouden 't zekerlijk te quaad gekregen hebben. Hadden zy om de belegeraars of Vriezen te helpen / en Franeker te beschieten / al het geschut uyt het slot geligt ; Franeker zouw het beleg / tot de aankomste van 't ontzet / niet uytgehardt hebben : want dat de belegeraars niet meer uytgevoert hebben / is alleenlijk by gebrek van grof geschut / en van kruyd en loot / bygekomen. En de weinige Sassen / die het slot van Leeuwaarden in bezittinge hadden / waren op verre na niet sterk genoeg om de burgerye / indien de zaak haar ernst ware geweest / tegenstand te bieden. Maar de Leeuwaarders wilden zeker gaan ; en eerst zien wat keer de zaak zoude neemen : en dat is hun bederf geweest. Zoo ras als ze van de neerlage der Vriezen verwittigt waren : gingen ze den Oversten Pflug, die voor den Sas op het slot in bezettinge lag / hunnen dienst aanbieden. Maar Pflug, die hen menigmaal te vergeefs tot het ontzetten van Franeker aangespoort had / was met zoo eene ontijdige gedienstigheit niet voorzien. Hy meende / 't was 'er mee gelachen ; hulp te weigeren als men hulp van noode heeft :

en

en hulp aan te bieden: als de noot oder is.

De Leeuwaarders door die weigering verschrikt / en hoorende dat het Saxisch leger / om hen op zijn Saxisch te bezoeken / in aantogt was / zijn voor een groot gedeelte uyt de stad gevlugt. Ondertusschen koomt het heir aan; en trekt / zonder eenig tegenweer te vinden / in de stad. Daar was alles voor de happige Soldaten buit: geene plaats / gewijd of ongewijd / was vry. Huizen / kloosters / kerken / wierden leeg gemaakt; de burgers gevangen genomen / geketkert / mishandelt: de vrouwluiden / zonder onderscheid van getrouwd of ongetrouwd / ja de jongens zelf / schendig geschoffeert. En / dat het hardste van allen was / zy wierden van hunne eige landsluiden niet eens beklaagt. Dat hadden zy 'er voor / wierd 'er overal gezeit / dat ze / zonder op trouw / of pligt / of belofte te passen / hun vaderland in den nood verlaaten hadden.

De maare van Leeuwaardens ongeluk snorde metter haast door 't ganschе land; en joeg den menschen de dood op 't lijf. Jeder dagt / heeft de vyand de Leeuwaarders / die stil gezeeten hebben / zoo grouwelijk mishandelt; en noch kinderen / noch vrouwluiden / noch jonge maagden / noch kerken / noch Prieſteren / noch Nonnikken gespaart; wat hebben de anderen te verwachten? Elk was even bang: en de een maakte den anderen / door zijn kermen en huilen / noch banger. Zouw men zulke vyanden / zulk een woest en barbaarsch gespuys / afwachten? dat ware volslage gekheit. Lieber land / en zand / en huys / en alles verlaaten; als ter genade van zulk

zulke ſchoften gebleeben. Daar op ging alles vlugten / wat vlugten koſt. Edelluiden / Stedelingen / Boeren / Prieſters / Monnikken / Nonnen / Manluiden / Vrouwluiden / liepen ieder zijns weegs. Sommigen koozen den weg naar het Stift: ſommigen naar Groningen of Gelderland: anderen naar Holland. De boeren / die niet veel reisgeld hadden / bleeven meeſt in de Sevenwolden. Ondertuſſchen koomt de vyand aan / en vindt het land verlaaten: daar hy ebenwel op zijne manier huyshoudt. Sneek / daar Schomberg vooz ſprak / wierd noch op zekere voozwaarden geſpaart. Dit was een luchtje vooz de boeren / die zich in de Sevenwolden neergezet hadden: en zoo veel beſcheidendheits van den Sax niet verwagteden. Zy zonden ook gemagtigden naar den Vorſt / om zijn gemoed te toetzen. Hartog Aalbert was van zich zelven de hardbochtigſte niet: maar Hendrik, Aalberts zoon / Joris Aalberts broeder / en daar by Eryk van Bronswyk, met het grootſte getal der Heeren / ſpraken buur en blam tegen de Vrienzen. Zouw men zulke wederſpannige genade en vergiffenis gunnen / die de dood dooz hunne ongehoorzaamheit wel dubbeld verdient hadden? Liever hunne goederen en landeryen ten voozdeele van den Vorſt aangeſlagen: en vreemde huisluiden ontboden / om die landeryen vooz den Vorſt te bebouwen. Men moeſt hen / anderen ten voozbeeld / kaſtyden: en toonen wat het in heeft / tegen zijnen Vorſt op te ſtaan. Straffeloosheit zoude maar dienen om hen tot nieuwe muyteryen op te wekken. Maar Graaf Edzert, daar noch een Vrieſch hart in ſtak / deed alles wat hy koſt om

om den Sax tot zachter gedachten over te haalen; en hy kreeg Schomberg ook op zyne zyde. De Vorst / die oud van jaaren was en veel ervarendheits had / bedagt ook dat zachtzinnigheit hem tot meerder eer verstrekken zouw.

De Vriezen wierden dan in genade aangenomen: die zy evenwel noch dier genoeg betaalen moesten. Voor eerst moesten zy zekere boete opbrengen: de eene houdert of twee houdert goudguldens / de andere drie / of vier of vijf houdert: ieder naar dat hy gezondigt had / of opbrengen kost. En dat was / naar dat de tyden toen waren / een overgroote som. Daar by moesten zy alle hunne wapenen den Vorst overgeeven; en geen geweer behouden. Dan moesten zy den Vorst / blootshoofds en blootsbeens / eenen voetval doen; en alle hunne voorrechten en onlangs geslotene traktaaten afzweeren. Wat zouden zy gedaan hebben? Overheerd moet lyden. En 't was noch beter / iets te behouden en onder eigen dak te slaapen / als alles te verliezen / en met vrouw en kinderen achter 't land te loopen.

Dus zyn de Sassen weder in 't bezit van Vriesland gekomen: gelukkig waren ze geweest; indien ze / door den voorgaanden opstand geleerd / den toom der regeeringe zoo strak niet gehouden hadden. Hartog Aalbert, die 't noch schappelyk maakte / en den Graaf Hugo van Leissenach tot Stadhouder van Vriesland aangestelt had / wierd in 't leger voor Groningen van een doodelyke ziekte aangetast; die hem binnen korten tyd in 't jaar 1500 wegrukte.

Een van zyne laatste bevelen / en dat hem

meest ter harte ging / bestond hier in ; dat zijne zoonen toch zouden passen goede vriendschap met Graaf Etzaard te onderhouden ; veel werks van hem te maaken ; zijnen raad en zijn overleg / in de zaken van Vriesland / te gebruyken ; en hem ook / des noodig zijnde / hulp te bieden. 't Lag den ouden en voorzienigen Vorst al op 't harte / wat dat 'er noch gebeuren zouw.

11 Erf-potestaat, Hartog Hendrik.

Zoo is dan Hendrik, Aalberts jongste zoon / in zijn Vaders plaatze Erf-potestaat van Vriesland geworden : maar hy heeft kleine vreugd by die hooge waardigheit genoten. Hy vond alles even verward : de landzaaten uytgeput ; veele Edelluiden / die in ballingschap leefden ; en alle gelegendheit zochten om de Sassen te verdrijven. De Graaf van Leissenach, die in de kunst der regeeringe weinig 't school gegaan had / meende dat alles met forsigheit te doen was. Douwa Galema, een van de vlugtige Edelluiden / was met een geleidbrief te Franeker gekomen ; om met den Stadthouder over den zoen te handelen : de onderhandeling liep vruchteloos af ; en de tijd van den geleidbrief ten einde. Maar hy / 't zy 'er niet op denkende dat de leste dag verstreeken was ; 't zy vertrouwende dat 'er op eenen dag of twee niet gezien zoude worden / blijft een weinig over zijnen tijd by zijne vrienden. Daar op word hy van zijn bedde geligt ; te Franeker in 't gevangenhuys gebragt ; en / om dat veele Edelluiden voor hem meenden te spreeken / 's ochtends vroeg voor zonnen opgang onthoofd. Leissenach dagt / gelijk de jonge Vorst Hendrik voorhene gedagt had / dat men de Vriezen met schrik en strengheit

in

in den band houden moest. Gerrit Mokkema, een van de hallingen / had twaalf stouthartige karels naar Dongerdeel geschikt: om zijn broeders Stins / dat daar stond en zeer hecht en sterk was / te bezetten. Dat wierd aanstonds op Leissenachs bevel belegert: en de muuren onder de voet geschoten. Zes van de twaalf / ziende dat het niet länger te houden was / hebben zich by nacht op de vlugt begeeven. De anderen / die zich ter bescheidenheit van den bpand overgeeven mosten / wierden ellendig om 't leven gebragt. Vier van de zes wierden op een rad gezet: aan de overige twee / die gedüurende de belegeringe van Franeker hunne tong tegen den jongen Vorst Hendrik lustig gevoert hadden / wierd een paal door 't lijf gejaagt. Jelle van Bern, een van die twee / leefde noch zes uuren daar na. Het pleegen van zulke barbaarsche straffen was zekerlijk een duidelijk teken van een barbaarsch gemoed: en deed de Vriezen des te meer naar vreemde Vorsten omzien. De haat tegen zulke geweldenaars was uyt hun aangezigt te leezen; en moest vroeg of laat in muytery uytbarsten. Doch het pleegen van gemelde straffen is een weinig laater voorgevallen; en hier maar vermeldt / om den aard van den nieuwen Stadhouder door eene schets of twee af te beelden.

Om tot den Erf potestaat / Vorst Hendrik, te koomen: die wierd al ten eerste gewaar hoe dat de Vriezen / die hy genoegzaam verpletterd achtte / hem noch spels genoeg zouden geeven. * Hy was met eenig gevolg naar Vraband gegaan / om den Vorst Philips te

* In 't jaar 1500.

ken. Daar vond hy een goed getal Vriesſche ballingen / die wakker in de weer waren / om de heerſchappy van Vriesland aan Philips op te draagen: en hy merkte wel dat ze met geen doobe ooren aangehoort wierden. Zelfs hadden ze met Pflug, een van Hendriks voornaamſte bedienden / in 't wijd en breed over die zake geſproken: en hem getoont dat het dien Vorſt veel nutter was voor een goede somme gelds van 't Erf poteſtaatſchap af te ſtappen. Het land, *zeiden ze*, was niet al te groot: en daar by uytgeput en uytgemergeld: de gemoederen der Vriezen waren ganſch niet op de Saſſen en de Saxiſſche regeering gezet: 't Erf-poteſtaatſchep was zorgelijk, vol moeite, en koſt zeer weinig opbrengen: want hy moeſt de Vriezen met bezettingen in den band houden; en die bezettingen koſten hem zoo veel, dat hy weinig of niet overhouden koſt. Nu koſt hy 'er, met het gebied over te doen, een rijkdom uyt haalen. Pflug begoſt al te luiſteren: die zelfde / en meer andere redenen / wierden in een plegtige byeenkomſte van Saxiſſche en Borgondiſſche Heeren noch ouſtandiger door de Ballingen voorgedragen. Daar wierd bygevoegt dat de Vriezen grooter genegendheit voor den Borgonjer hadden als voor den Sax. De Sax mogt de lichaamen der Vriezen overheeren; maar hunne herten zoude hy nu noch nimmermeer krijgen. Wat had hy aan een land / daar hy ongeacht en onbemind was? Dies wierd hy gebeden / van eene heerſchappye / die hem ganſch ondienſtig was / die zoo veeg ſtond / die hy toch niet behouden koſt / gewillig af te ſtappen; en lieber een goede ſomme gelds aan te neemen.

De

De zaak wierd zoo verre gebragt dat 'er zes Edelluiden naar Vriesland zouden gezonden worden: om de stemmen der ingezetenen op te haalen. En ingevalle de meeste ingezetenen meer tot den Borgonjer als tot den Sax mogten hellen: dan moesten zy eene volmagt van de ingezetenen eischen: om het land aan den Borgonjer op te draagen.

Doch Graaf Hugo van Leissenach, en de andere Sassen of Saxgezinden / de tijding van dezen handel bekomen hebbende / meenden een gat in den hemel te slaan: zoo een landschap / daar men zoo om gearbeidt en gevochten had / dat zoo veel gelds en bloeds had gekost; dat een parel aan Hendriks kroone was / zonder slag of stoot / op 't verzoek van eenige ballingen en landrebellen / zoo gulhartig ja lafhartig over te geeven! Zy stelden dan alles te werk / wat bedenkelijk en schier onbedenkelijk was / om dien slag af te weeren: deeden hun best om de gemoederen der Vriezen / met ieder het zijne wederom te geeven / te winnen; deeden alle de Vriezen / tusschen 't Vlie en de Lawers / den eed van getrouwigheit vernieuwen. En op dat Vorst Hendrik batten zouw wat hy door 't overgeeven van Vriesland quijt zoude raaken: heeft de gemelde Hugo van Leissenach de schattingen / die ieder mergen lands en ieder huys jaarlijks opbrengen most / eens voor altijd bepaalt; en de belastingen op de bieren / wijnen / en de wolle / insgelijks op een vaster voet gebragt. De lijst van alle deze schattingen en belastingen liet hy den Vorst door eenige Heeren toekoomen; die hun best ook moesten doen om Pflug, zoo wel als den Vorst / andere gedagten

in te boezemen. Daarenboven droeg Leissenach ook zorg dat de zes Edelluiden of Ballingen/ die de stemmen der Friezen quamen opneemen/ op alderhande wijze te leur gestelt wierden/ hier en daar hun hoofd stieten/ en weinig hosten uytrechten. Als die Ballingen/ zoo wel als Leissenachs Afgezanten/ in Zaband aangekomen waren: heeft men over die zake weder eben ernstig gehandelt. Eben ernstig/ zeg ik/ ten minste wat de Ballingen/ en Leissenachs Afgezanten belangt: want/ wat beide de Vorsten belangt/ of ze de zaak te deeg gemeent hebben: dan of alles maar gemaakt spel/ en een klucht of apenspel is geweest/ daar word zeer aan getwijfelt. Ubbo p Emmius, hoewel dat hy 'er niet door heene kan zien/ zoude het evenwel eer voor een gemaakt spel of apery houden. Want let eens op den ganschen handel. Philips doet den Ballingen/ ten oberstaan van de Saxische Heeren/ deezen voorslag doen: Hy zoude de Vriezen voor zijne onderdaanen aanneemen: des moesten zy hem, de vijf naastvolgende jaaren, jaarlijks 50 duizend goudguldens opbrengen: maar, in die jaaren, van alle andere lasten vry blijven. Als die vijf jaaren ten einde waren, zouden zy niet anders te betaalen hebben als de gewoonlijke lasten. Maar dit moesten zy hem voor eerst en voor al met een rustig harte belooven dat ze hem eenen eisch zouden inwilligen, die in zich zelven billijk was, en met zijne rechten over een quam: maar dien hy eerst voorstellen zouw, als 't hem best gelegen zoude koomen. Die voorwaarden waren hard: maar voor al/ iets te moeten belooven/ zonder te weeten wat dat

p Ad ann. 1501.

men

men beloofde / dat was hun niet wijs te maken. En hoe dat ze by des Hartogs Gemagtigden aanhielden om den eisch te weeten: die gaf geen ander antwoord / als dat hy daar niet op antwoorden zouw. Maar de Vriezen / zeide hy voorder / moesten weeten dat de zaak tusschen de twee Vorsten al geklonken lag; en dat ze Philips zonder twijfel binnen drie maanden Heer en meester van Vriesland zouden zien. Hy wilde zeggen: zy moesten zien wat dat ze te doen hadden: ze mogten nu zoo weigerig vallen; de Vorst zoude zynen eisch naderhand wel ongevraagd krijgen. Maar Pflug, die pas te voore met Vriesland zoo veil was geweest / begost eene ganſch andere taal te voeren. Hy vermaande hen / quanſuys in 't heimelijk en in vertrouwendheit; Ze moesten voorzigtig zijn; en niet in hun eigen bederf loopen: zy hadden een werk begonnen, dat hun t'avond of morgen wel voor de ſcheenen mogt ſpringen: wilden zy ten beſte geraden zijn, zy zouden zich hoe eer hoe liever met den Sax verzoenen, enz.

De Vrieſſche Heeren / van Philips genoegzaam voor 't hoofd geſtooten / en wel denkende dat Hendrik hun eene vrede van zijn eigen maakzel zoude geeven / wiſten niet op wat voeg dat zy 't wenden zouden.

In 't ſtift van Utrecht / by Deventer / had zich een afgedankte bende van twee duizend man neergeſlagen; en zocht maar gelegendheit om beuit te haalen. De Vrieſſche Edelluiden / als Tjerko Walta, Tjard Mokama, Wilko Ringia, Juw Juwsma, Feye en Janke Oenema, Herman Galema, en Kempo Jongama, willende 't upterſte wagen / hebben al

dat volk in dienst genomen: en zijn daar mede naar 't land van Drent vertrokken. De Groningers / die met den Sax tot geen billijke vrede kosten koomen / hebben op de gemelde Driezen verzogt dat zy hun die twee duizend knechten toezenden zouden om Damme te belegeren: dan zouden zy / na 't inneemen van Damme / hen insgelijks helpen om den Sax uyt ganssch Driesland te verdrijven. De aanbieding scheen goed te zijn: en de knegten wierden op die voorwaarde naar Groningen en voorts naar Damme gezonden. Maar 't ongelük scheen de Driezen over al op de hielen te volgen: de Groningers / zoo wel als hunne hulpbenden / wierden voor Damme door Graaf Edzaart deerlijk geslagen: en daar mede de biel dat ganssche overleg wederom in duigen.

Ondertusschen [9] had Hartog Hendrik, die zijne bekomste van 't Erf-potestaatschap gekreegen had / het gebied over Driesland / by wijze van mangeling / aan zijnen broeder Georgius overgedaan.

III Hartog Georgius.

Georgius, die 't hart noch hooger droeg als zijn broeder / en de ooren voor de pluimstrijkers open hield / begost zijne regeering met de Groningers te ontrusten. Hy liet hun aanzeggen; zy moesten hem als hun Opperheer hulden / en trouwe zweeren: zy moesten de stad voor hem open zetten / en zijne bezetting inneemen; of zy hadden 't uyterste geweld te verwagten. Dit alles steunde wederom daar op / dat Groningen ook in de gifte van Maximiliaan begreepen was. Wat aanbiedingen dat de Groningers deeden: wat luiden dat 'er

9 Omtrent het jaar 1503.

tus-

tusschen beiden liepen: hoe men de zaak zocht in te schikken; Georgius stond 'er op / en bleef 'er op staan / dat hy meester van de stad moest weezen. Ik wil den uytslag / hoewel dit buiten ons bestek is / met korte woorden vermelden: en 't geen ondertusschen in Westvriesland voorgevallen is / voor een wijle tijds daar laaten.

Groningen wierd door den Sax belegert / en de Sax door Graaf Edzaart in 't belegeren geholpen. De Graaf Vitus van Drakendorp, die 't opperbestier over de belegeringe had / voede een heimelijken haat tegen Graaf Edzaart. Hy zag / en mogt het niet lijden / dat Edzaart van 't krijgsvolk bemint en als op de handen gedraagen wierd: hy vreesde / indien de stad verovert wierd / dat Edzaart de eer der overwinninge met hem deelen zouw; en misschien met de grootste helft zoude voorgaan. Zelfs had hy Edzaart meer als eens onheuschelijk bejegent; en had hem in de dronkenschap verweeten dat hy een Graaf was zonder eigen land of zand te hebben: dat alles / wat hy noch bezat / een leen van Hartog Georgius was. Edzaart een hooghartig man / en zoo een slechten dank voor zijne trouwe diensten niet verwacht hebbende / ging aanstonds uyt het leger. 't Geluk / dat den Sassen zoo lang nageloopen had / scheen met Edzaart te vertrekken: althans zijn hunne zaken sedert dien tijd oogzienlijk achter uytgeloopen.

Maar ondertusschen stond het met de stad slegt geschapen: de belegering had nu een jaar geduurt: de lebensmiddelen waren op: kruid en loot verschoten: geen ontzet voor hande. Dies had men al in eene volle vergaderinge

ſlaten / de ſtad over te geeven: doch de wreedheit der Saſſen heeft alles weer verbroodt. Draakendorp had eenige Groningers / die om eetwaaren te zoeken uyt de ſtad gegaan waren / gevangen gekreegen; en / die 't betaalen konden / groot geld afgeperſt. Onder de gevangenen was een man / met zijn wijf; die niets te betaalen had. Daar op wierd de vrouw op het bevel van Draakendorp met een gloeyend yzer in haare wangen gebrandmerkt: den man wierden beide de ooren afgeſneeden: en / als te pronk / aan zijnen hoed vaſt genaait. Dan wierden 'er noch twee haringen / met een ſtuk broods en eenige kozlen zouts / aan zijne borſt gehangen. Dus toegetakeld wierd hy / met de handen op de rugge gebonden / door Drakendorp naar de ſtad gezonden; met bevel van deeze giften / uyt name van Drakendorp, aan de Burgemeeſters te brengen. Deze luiden quamen juyſt in de ſtad / en op het Raadthuys / terwijle men in beraad zat om de ſtad over te geeven; en als het beſluit genoegzaam genomen was. Maar de burgery / op het zien van zoo een deerlijke en wreede vertooning / wierd van ſpijt en gramſchap als raazend / en wilde van geen overgave meer hooren. Zy zwoeren dat ze zich eer zouden doód vechten; en hunne ſtad / met alles wat 'er in was / aan brand ſteeken / als hunne vrouwen voor zoo een onbeſchoften brand open zetten.

Juyſt quam hun het misnoegen van Graaf Egbert ter ooren; daar / zoo als zy ſtraks begreepen / wat goeds van komen koſt: en daar ook niet op geſlapen diende. Men begoſt te

[r] Ubbo Emm. ad ann. 1506. P. Winſem. Schotan. enz.

over-

overleggen of het niet best ware / met den zelven Edzaart een verbond aan te gaan; en hem voor hun Beschermheer aan te neemen. 't Had zijne zwarigheit; en was een zaak vol bedenkelijkheit: Edzaart was hun oude vyand / en of hy 't schoon wel met hen zoude meenen / misschien in geen staat om hen te beschermen. Maar men was in dien staat / dat men door de eene of de andere zwarigheit byten moest: en dit was naar uyterlijken schijn de minste van allen. Dan was men althans voor eerst gered: de tijd zouw naarder opening geeven. Men zond dan boden aan Graaf Edzaart: men trad in onderhandeling: men wierd de zaak in korten tijd eens. Edzaart, die weer met zijn volk omtrent de stad lag / trekt met vliegende vaandelen en slaande trommelen in 't gezigt der Sassen naar Groningen toe: laat 'er duizend man binnen trekken: en hy word zelf ook door de burgery met een uytgelate vreugde / en onder 't luiden van alle de klokken / het geschal der trompetten / het geklank der fluiten en schalmeyen / ter stad ingehaalt. Nu meenden de burgers dat ze de zon van hun geluk weder zagen opgaan: nu was hunne vryheit / ja hun leven zelf / in behoude haven.

De Sassen voor de stad leggende / stonden als bedwelmd / en voor hun hoofd geslagen. Sy deeden hem afvraagen wat dat hy in zijn schild voerde, en waar al die handel op zag. Hy zoude geantwoordt hebben dat hy de stad ter handhavinge van de vrede / van wegens 't Roomsche Rijk / in bezit genomen had; en in bezit zoude houden / ter tijd toe dat het verschil over den eigendom tusschen den Sax en den Bisschop van Utrecht zoude afgedaan zijn:

dat hy gereed was om zijn doen by den Keizer / by de Rijksvorsten / ja by den Hartog van Saxen zelf / te verdedigen. De Sassen / hoewel van spijt berstende / moesten evenwel een goed gelaat toonen: want zy vreesden / indien ze hem vorder tergden / dat niet alleen Groningen / maar Westvriesland zelf / verloren zoude gaan.

Men zoude den Hartog Georgius, die in Saxen was / over 't voorgevallene schrijven: en ondertusschen geene brandlijkheden pleegen. Georgius, de zaak verstaan hebbende / wist nauwelijks wat hy van gramschap doen of zeggen zouw. 't Was niet over te koomen / dat alle die groote verwachtingen zoo schielijk en als op een stel en sprong in duigen vielen: en dat hy / om zoo te spreeken / zijn schip in de haven verloor. Maar dat Graaf Edzaart, zijn grootste vriend / daar hy herken op gebouwt zoude hebben / hem zoo een part gespeelt had / dat zouw schier aan zijne zinnen gegaan hebben.

Evenwel was beinzen best: Hartog Georgius liet Graaf Edzaart door gezanten weeten dat hy wel en wijsselijk gedaan had: en / indien hy naar zijn zeggen deed / dat hy alle vriendschap van Georgius te verwachten had. Dat meer is / dezelve gezanten / door hunnen Vorst gemagtigd / stonden hem plegtelijk toe dat hy 't bestier van Groningen en Groningerland / uyt name van den Hartog en op zekere voorwaarden / tot de slegting van 't gemelde verschil toe / zoude houden.

't Was Edzaart genoeg / dat hy door eerst gerust gelaaten wierd; en daar was ook niemand die hem zeer onrusten kon. Maar de vreug-

vreugde van de Groningers was niet te beschrijven: Edzaart was hun Verlosser / hun Behoeder / hun Beschermheer. Die hem meest prijzen kon / was de beste: de gansche stad scheen in blijdschap te zwemmen. Maar die onmatige en uytgelate blijdschap / die men in 't eerste begin toonde / wierd van de wijste luiden voor een voorteken van een ongelukkig einde genomen. Niet lang daar na wierd 'er zelf tusschen de gemelde Gezanten en Graaf Edzaart een verdrag aangegaan en getekent / dat *Edzaart* het gansche land tusschen de Eembs en de Lawers regeeren zouw, als Stadthouder van den Sax. De gerechtigheden van den Sax in alles zoude voorstaan, enz. Maar zoo ras als hy op den naam van den Sax bevelen begost te geeven / en staatszaken te verrichten; zouw het volk schier aan 't muyten geslagen hebben. Niemand wilde van den Sax hooren; en ieder had het even drok tegen dit gedrag van Edzaart. Zelfs wierd hem van eenigen toegedouwt: wilde hy liever een anders dienaar als zijn eigen hoogd zyn; daar had hy zyne keur van: maar de Friezen begeerden onder geene vreemde of uytlandsche regeeringe te staan. En / zeiden ze voorder / indien hy begeerde dat ze den Sax trouw zouden zweeren; hy mogt zich verzekerd houden dat niemand hem antwoord zoude geven. Dus liet Edzaart die zaak stoeken: en hy deed noch in 't zelve jaar eenig geld met dit omschrift slaan: *f* Edzardus Comes; Conservator Groning. De Sassen / hier over gebelgd / deeden dat geld in Westvriesland verbieden: en de vriendschap / die anders ebenwel op zeer losse voeten stond / be-

f Graaf Edzart, Beschermer van Groningen.

gost

gost allengskens meer en meer te waggelen. De Hartog Georgius, die 't koste wat het koste Gzoningen in zijne handen wilde hebben / heeft de Gzoningers op een vollen Rijksdag by den Keizer * aangeklaagt / en bystand van 't Rijk verzocht om hen met geweld te dwingen: maar de Gzoningers hebben zich zoo wel verweert / dat die gansche zaak wederom bleef steeken. Daar op is Georgius, die toch zonder 't bezit van Gzoningen geen duur kost hebben / door zijne Gezanten meer als eens met Edzaart zelf in v onderhandeling getreeden: maar de onderhandeling wilde zoo weinig opneemen / als openbaare beschuldiging.

Edzaart een staatzuchtig man / en die daar by eene uytsteekende hand had van de gemeente aan zijne zyde te krijgen / maakte het zoo dat hy te Gzoningen meer en meer te zeggen kzeeg; en de Majestraat genoegzaam boven 't hoofd wies. Ja de liefde door Edzaart was zoo gzoot en algemeen; dat de stads Regenten van hunne gerechtigheit / hem ten gevalle / goeds moeds en gevallig scheenen af te stappen. Dat liep zoo hoog; dat eenigen van de wijste en welmeenendste burgers arg begosten te denken; en door hunne vzyheit te zozgen. 't Is waar: Edzaarts uyterlijk gedzag en ommegang was zoo voldoenend / en schoon door 't oog / dat het een gzoote onhebbelijkheit scheen / 't minste quaad van hem te denken. Maar daar waren evenwel luiden; die verstands genoeg hadden om door die dekzels heene te zien: en dit is 't zijnen tijd te pas gekomen.

Ondertusschen hield de Sax niet op / van

* In 't jaar 1506. v In 't jaar 1508.

Edzaart

Edzaart by den Keizer op volle Rijksdagen aan te klaagen; en een beslechtend vonnis tegen hem te vorderen: zonder dat hy zyn oogwit in langen tijd bereiken kon. Deeze zaak / daar hy anders ebenwel zoo zeer om begaan was / ging hem des te meer ter harte: om dat de bezitting van Westvriesland zelf / als Groningen onder een anders magt bleef / hem ligtelijk ontglippen kon. Eindelijk koomt w 'er een Raadbesluit van den Keizer dat Edzaart zich had te onderwerpen; of 't uyterste / als den Rijksban en wat daar aan vast was / afwachten moest. Edzaart bleef standvastig; de ban wierd tegen hem afgekundigt: 't oorlogen ging met alle vinnigheit aan. Edzaart had schier met alle de Duytschers te vechten: de Sassen / de Bronswijkers / de Oldenburgers / * de Luneburgers / de Mekelenburgers / die van Pomeren / de Saxenlouwenburgers / de Holsteinders / de Bremers / de Werdenaars / de Osnabruggers / die van Minden en Stolberge / de Tekelenburgers / de Benthemmers / ja de Utrechtenaars zelf / en daar onder ten minste vier-en-twintig zoo weereldsche Vorsten als Bisschoppen / hebben de wapenen tegen Edzaart en de Groningers aangeschoten. Eenige Graaven en Heeren van minder magt en aanzien / maar die om hunne nabuurschap quaad hosten doen / als Hero van Esens en Christoffel van Jeveren, voegden zich by den grootsten hoop. De zwarte hoop / zynde een deel afgedankte en roofzuchtige soldaaten / en niet minder als 4000 in getal / traden ook in dienst van den Sax. Dat was noch geen

w In 't jaar 1511.
* Zie Ubb. Emm. ann. 1514.

volks

volks genoeg: half Westvriesland wierd genootzaakt tegen Edzaart op te trekken; want de Onderstadhouder had den tweeden man uyt ganssch Vriesland / tusschen de Lawers en het Vlie / op ontboden. Zoo dat Edzaart en de Groningers nauwelijks wisten werwaarts dat ze zich keeren of wenden zouden. Oostvriesland wierd geplundert: Groningerland insgelijks: veele sloten met geweld / met verraad / by verrassing / ingenomen. Edzaart hield het ebenwel niet zyne Oostvriezen en Groningers noch gaande; en durfde zelfs den vyand / als het maar te pas quam / onder de oogen trekken. Ondertusschen wierden alle middelen / als dreigementen / schoone woorden / beloften / valsche uytstrooyzels / uytwendige meedoogendheit over de aanstaande rampen die de stad te verwagten had / door den Sax in 't werk gestelt / om de Groningers over te halen / en van Edzaart te verbreemden. Maar Edzaart had 'er zyne banden al te vast geleit: en de Groningers zeiden eenparig; zoo lang als de beenen hen dragen kosten / zouden ze voor Edzaart en voor synne vryheit strijden. En zoo ze al eens een zwakke buy mogten krijgen / of radeloos scheenen te staan / gelijk toen ze met den Rijksban gedreigt wierden / dat duurde niet lang / en had geen gevolg.

Dat kost ebenwel altijd geen stand houden: de partyen waren al te ongelijk: en was Edzaart onbevreesd / en in den oorlog bedreeven: de vyanden waren 't ook. Zyne landen wierden in den grond bedorven; en zijne sterkten en bestingen een voor een ingenomen. De geldkist raakte leeg; en hy 't ende raad. Hy

zocht

zoekt zijn heil by Karel Hartog van Gelderen; en gaat een verzag met hem aan. Hy zoude den Geldersman 40 duizend goudguldens opbrengen: de eene helft aanstonds, de wederhelft binnen een bestemden tijd. Daar voor zoude de Geldersman een genoegzaam getal van krijgsvolk werven, en den Sax uyt Vriesland verdrijven. *Edzaart* zoude Groningen, Groningerland, en 't verder Vriesland tot het Vlie toe, van den Geldersman te leen houden: en de Geldersman, indien hy 't zoo verstond, zoude den Koning van Vrankrijk voor zijnen Leenheer erkennen. Maar Edzaart, gelijk naderhand bleek / kende den Geldersman noch niet; die noit vergenoegd was, en altijd zoo veel zag te krijgen als hy kost. In beloften te doen en goede woorden te geeven was hy ganssch niet karig: die kosten hem geen geld: maar toen 't op een uytvoeren aanquam; liet hy hem voor eerst genoegzaam zitten. De Groningers / en Edzaart, wierden van alle kanten benauwt; Damme / daar 's lands welvaren half aan hing / stormenderhand ingenomen; Groningen zelf met eene beleegeringe gedreigt. Zoo wouw het Hartog Karel ook hebben; want hy docht; zy moeten noch meer gedrukt worden; dan zullen ze my noch naarder aan de hand koomen. Noch most hy quânsuys de schuld niet hebben: 't geld / door Edzaart beloost / was juyst op den bestemden dag niet gereed; en wierd den Geldersman eenigen tijd laater bestelt. Al reden genoeg / voor iemand die reden om te krakeelen zoekt. 't Was Edzaarts schuld / zoo als hy rond uyt zeide; Edzaart mogt op de

betaling gepast hebben; dan had hy by tijds geld gehad / om volk te werven.

't Quam zoo verre dat Edzaart het veld niet langer zag te houden; en dat de Sax hem het land te nauw begost te maken. Edzaart, ziende dat hy 'er niet heelshoofds af koomen zouw / en merkende waar dat de Geldersman op doelde / stelt zijne gedagten aan de Stads-oversten booz. De Geldersman, *zeit hy*, wil het daar hene draayen, dat hy voor Opperheer van de stad aangenomen word: en om hem tot krachtiger hulp aan te zetten; zullen wy zijne begeerte, zoo billijk of onbillijk als ze is, dienen in te volgen. De wijsheit vereischt dat men het zijne niet krijgen konnende, zoo veel neemt als men krijgen kan. 't Is beter een gedeelte te laaten vaaren, als alles te verliezen. De burgery / die toch niet anders kost / gaf 'er haare toestemming ten eersten toe; en dit besluit wierd den Geldersman ten eerste aangedient. Dit was het geen / daar hy in al dien handel op gedoelt had; nu rust hy zich met ernst ten oorlog toe; nu maant hy den Fransman om geld en volk. En de zaaken scheenen zich zoodaanig te schikken / dat niet alleen Groningerland onder zijne magt stond te vallen; maar dat gansch Friesland tusschen 't Vlie en de Lawers metter tijd wel kosten volgen.

Daar op doet hy zijnen Veldmaarschalk / Willem van Oyen, met een goed leger en heimelijke bevelen naar Groningerland trekken. Van Oyen, zijn leger onderwege gelaaten hebbende / koomt alleen in de stad; om den eed der getrouwigheit van de burgery af te neemen. Een quaad boozteken was 't booz

Graaf

Graaf Edzaart dat hy / die den Veldmaarſchalk uytgenoodigt had / en in wien de Gelderſman zoo zeer gehouden was / de eer niet hebben mogt van den Maarſchalk huysbeſting te geeven. Van Oyens voorſtel quam hier op uyt / dat Edzaart en de burgery 't gebied over de ſtad aan zijnen Heer / den Hartog van Gelderen / aangeboden hadden: dat hy gekomen was / om de burgerye den eed van getrouwigheit uyt naame van zijnen Heer en Vorſt af te neemen; en wat in zulke eene zake gebruykelijk was te verrichten: dat de ſtad haare voorrechten en vryheden behouden zouw. Daar op deed hy gelden in wat een hachelijke zaak dat Hartog *Karel*, om hen te redden, zich ſteeken ging: wat al geld dat hy ten dien einde verſpillen zouw moeten: hoe hoog dat de Keizer, en 't huys van Borgonje, deze zaak opneemen zouden: hoe dat hy alle zijne vrienden, ſteden, veſtingen, landſchappen, ja al zijn welvaren, in een waagſchaal ſtellen moeſt. Dat dit door eenen Vorſt, als *Karel*, niet uyt te voeren was: dat hy magtiger Vorſten om hulp en manſchap aanſpreeken moeſt. Dit was dierhalve zijn eiſch en verzoek: *Edzaart* moeſt aanſtonds van al zijn gebied over Groningen, en al het land tuſſchen den Eembs en de Lawers, afſtappen; en de ingezetenen van allen eed ontſlaan. De ingezetenen, dus ontſlagen, zouden den Hartog van Gelderland en deszelfs erfgenaamen, mitsgaders den Koning van Vrankrijk, getrouwigheit zweeren. De Hartog, om zijne goedgunſtigheit verder te toonen, en tot een klaar bewijs dat hy hen niet ſlaaffelijk overheerſchen wouw, ſtond toe dat ze het kaſteel afbreeken zouden; en hy

zoude zich vergenoegd houden met een vorſtelijk Paleys. Hy zouw niet anders hebben als een jaarlijkſch inkomen, dat door gemagtigde perſoonen bepaalt zoude worden. Zoo *Edzaart* en de ſtad daar toe verſtonden, dan ſtond de Hartog gereed om de Saſſen uyt ganſch Vriesland te verdrijven: zoo neen, dan moet ik, *zeide de Veldmaarſchalk*, met het ganſche leger zonder iets te verrichten, te rugge trekken. Wat Edzaart belangde; dien had hy dit van 's Hartogs wege te zeggen / wilde hy zich zelven voor den Koning van Vrankrijk verklaaren / en den Hartog voor Leenheer erkennen; dan had hy ook alle hulp te verwachten: niet alleen om 't geen hy had te behouden: maar ook om de verlore plaatzen wederom te krijgen.

De burgery / die 't niet langer harden kost en genoegzaam uytgeoorlogt was / zoude in 't algemeen zoo veel tegen 't voorſtel niet gehad hebben: en de voorwaarden waren zoo onbillijk niet. Maar Edzaart, die 'er ſlechtſt van allen by ſtond / liep het hoofd van gramſchap om: en hy zag / nu het te laat was / dat hy den Hartog zoo een ſomme gelds gegeeven had / om het gebied over Groningen en Groningerland te verliezen. Noch durfde hy zijn hart voor den Maarſchalk niet uytſpreeken / of al te binnig over den Hartog klaagen. Wat zoude hy gedaan hebben? Wie zal de Vorſten / die de magt in handen hebben / hun leed zeggen? Men dient ze voor 't ongelijk dat ze doen noch te bedanken: en 't was Edzaart ebenwel nutter / den Gelderſman tot vriend als tot vyand te hebben.

De burgery / die zich den Hartog zeer gaarne

ne onderwozpen had / maar om Edzaarts wille noch eenigen tijd dzaalde / kreeg eindelijk van Edzaart volkomen verlof om zich onder den Geldersman te begeeben. Niet lang daar na wierd hy naar zijn eigen land ontboden; om den vyand / die daar over al den baas begon te speelen / tegenstand te bieden. Wy zullen hem daar booz eerst laaten oozlogen / en den Geldersman ook bezit van Gzoningen laaten neemen; om weder naar Vziesland te keeren.

Hartog Georgius, nu in 't bezit van Vziesland zijnde / zocht eene nieuwigheit in te boeren / die den Adel geweldig tegen ee bozst stiet. * Hy begeerde dat de Edelluiden / sommigen † zeggen de Vzelaaten en gemeene man ook / alle hunne vaste goederen in leengoederen veranderden / en van den Hartog te leen zouden houden. Dat zoude dienen om de adelijke huyzen in stand te houden / die somwijlen booz quade huyshouding te gzonde gingen: mitsgaders om de eendzagt en 't goed verstand tusschen de onderdaanen en den Bozst baster en bestendiger te maaken: dit was het gebzuyk van ganseh Duytsland: zy hosten d'er niets by verliezen; het strekte om gzooter klem aan de regeering te geeben.

De Edelluiden hadden daar veel tegen te zeggen: hunne ouders en boozzaten hadden 't bzye gebzuyk van die goederen gehad: 's Bozsten boozstel was een nieuwigheit / die altijd hatelijk is: en zweemde naar eigenwillige en onbepaalde magt: 't was in deeze landen / daar de menschen anders van aard zijn / niet upt te boeren. Zy wilden den Bozst in

* Ubbo Emm. ad ann. 1504. † P. Winsem. enz.

alles zoo veel te gemoet koomen als mogelijk was; maar dit ging hunne vryheit te na. Doch al hun redeneeren was maar oli in 't vuur: de Vorst hield zijn eind even vast. Edo Jongama, een van des Adels gemagtigden / ziende dat het buigen of bersten moest / oordeelde dat het best ware / vry uyt de vorst te spreeken: en hy heeft de Gemagtigden des Hartogs rond uyt verklaart dat de Adel 's Hartogs voorstel noit inwilligen zouw. Dit deed den Vorst om 't achterste denken / en vreezen of 'er de Adel en 't volk het uyterste wel aan waagen mogten. Hy liet het dan steeken; doch dit verkreeg hy evenwel dat de Adel hem jaarlijks den een-en-twintigsten penning van de inkomsten hunner landen zouden geeven; de Geestelijkheit moest den twintigsten penning opbrengen.

Om nu een recht begrip van zijne inkomsten te hebben / deed hy een lijst van den Vriesschen Adel opstellen: en die lijst zoodanig verdeelen dat ieder onder de Grietenye / daar hy woonde / met naam en toenaam uytgedrukt stond. Die om de landberoerten / of andere redenen / geen vaste woonplaats hadden / wierden op een byzondere lijst gebragt. Ik wil die lijst / met de eigen woorden als ze opgestelt is / hier uyt P. Winsemius laaten volgen.

Edelingen in Oostergoo Leeuwaarderadeel.

Pieter Kamminga. Frans Minnema.
Rienik Kamingabuyr.
Tyaerdt Bourmanya. Bennert Abinga.
Homme Kamstra. Doecke Martena.
Rienck Kamstra. Feyko Kamstra.

Rie-

Rienick Kamſtra. Tzalingh Sitghema.
Siuerdt Wybes. Heſſel Jelgerſma.
Aucko Kempis Vnya Kinderen.
Iuw Alena. Kempo Abbis.
Sijdts Eminga. Rienick Juckema.
Douwe Jouſma. Goſſe Douwes Abinga.
Rytsko Juckema. Schelto Abinga Kinderen.
Siuck Eminga. Kempo Janſz Donya.

De Edelinghen van Ferwerderadeel.

Tzalingh Bottinga toe Jeppema.
Sijts Sitgema. Tiepko Goſlinga.
Sipke Onema. Janko Onema.
Juw Bottinga. Gerbrant Mockema.
Imhet Iouſma. Wybrant Roorda.

De Edelinghen in dat Dongeradeel, of und weder zijden ter Paeſſen.

Gerrit Tieſſens. Vlbe Tieſſens.
Tako Jarichſma. Ipo Popta.
Sijtge Seppeſz Kinderen.
Gerrit Tanie Kinderen.
Bennert Hany. Hans van Grumbach.
Heer Wylcke Ropta Purham.
Gerleff tho Herwey. Gerck thoe Herwey.
Sijpt Hanye. Sipcko Hanye.
Pybo tho Brantgum. Lieuwe tho Brantgum.
Tyaerd Mockema. Gerrit Mockema.
Tako Mockema. Sybe Scheltema.
Sijdts Hemſtra Kinderen.
Lieuwe Sapma Kinderen.
Gabbo Ropta.
Rienick Hemſtra Erfghenamen.
Taecko Hemſtra. Offe Branda.
Sijdts Tanie Kinderen.

Pybo Hadesz Kinderen.
Wylcko Holdinga.
Sybrandt Ropta Kinderen.
Jeppe Fondens Kinderen.
Hessel Remmersma. Jeppe Clinga Kinderen.
Syverdt Tanie. Offe thoe Dockum.
Focko Ropta.

Edelinghen in Colmerlandt.

Sicke Herckema Kinderen.
Focko Abbema. Sype Meckama.
Tako Broersma. Gayko Broersma.

De Edelinghen van Tantumadeel.

Schelto Tzaerda opter Geest.
Botto Tzaerda tho Sterkenburg.
Werp Tzaerda tho Sterkenburg Kinderen.
Lolke Heslinga. Tzallingh Entis.
Warp Donye. Douwe Donye.
Tako Buvinga. Tzalingh Jarichisma.
Sijdts Wobbes.

De Edelingen van Ydaerderadeel.

Juw Jousma.

De Edelinghen van Tietzerkterdeel.

Ente Hemstra Kinderen. Tako Sijtgema.
Botte Jaerla. Goffe Abinga.
Tako Kynema.

De Edelinghen van Wthtingeradeel.

Popke Jarichs Kinderen.
Kempo Tyepkesz. Vlcke Tyepkesz.

Ids

Ids Sickes Kinderen.
Jonghe Jancke Douma.

De Edelinghen in Acht-Kerſpelen.

Botto Branda. Lieuwe Hoytſma.

De Edelingen in Sevenwelden.

Botto Hotziſz. Selcke Ebes.
Ibe Mannis. Ids Tziebbeſz.
Marck Sickeſz. ſampt anderen ſijnen Broe-
deren en Suſteren.

De Edelinghen in Doniewerſtal.

Idzert Janckes Kinderen.
Obbe in de Dijken.
Benedix Epiſz. Ids Ter Oele.
Auck Sippes.

De Edelingen van Weſtergoo Wonſeradeel.

Heer Godſchalck Jongama Ridder.
Hera Lolliſz Ockinga.
Juw Jongama Kinderen.
Tzierck Walta. Syverdt Aylva.
Epo Aylva. Syverdt Abbiſz.
Sybrandt Abbiſz. Douwe Hiddama.
Syverdt Sybrandts Kinderen.
Wybe Sybrandtſz. Epo Bonneſz.
Sybrandt Doytieſz Doytie Bunga.
Bonne Haeytzema Kinderen.
Syverdt Lieuweſz Beyem.
Ede Vpkeſz. Wytie Abbens.
Aleff op de Kampen Kinderen.

De Edelinghen in Wimbritſeradeel.

Lolke Harinxma Kinderen.
Jarich Hottinga Kinderen.
Haringh Douweſz. Homme Douweſz.
Bocko Epis Broeders.
Epo Sijtgeſz. Deckem Tetteſz. } Hettinga.
Idzaerdt Epiſz. Humme Epiſz. }
Douwe Harincxma. Haringh Wybeſz.
Iohan Rieuwerts Roorda. Otto Ipeſz.
Douwe Gales Erfgenamen. }
Hartman Galeſz. } Galama.
Haring Hanſz. } Roorda.
Teta Hanſz. }
Watge Harincxma.
Minne op Harich Erfgenamen. } Hillama.
Pieter Foppes Erven. }
Schelto Lyaukama Kinderen.
Lou Donye. Werp Liewes Erfghenamen.
Heſſel Jongama Erfghenamen.
Sijrck Kempiſz Donya.

De Edelingen in Menaldumadeel.

Heſſel Martena.
Doucko Hemmema Kinderen.
Rienick Hemmema Kinderen.
Aleff Hemmema. Goffe Roorda.
Tette Hemmema.
Douwe Rienickſz in de Poelen.
Hercko Rienickſz Kinderen.
Heſſel Foppinga. Vfcke Foppinga.
Rienick Roorda. Siuck Janſz Donya.
Siſcker Haringe. Aleff Groeſtra.
Tedde Doytinga. Jan Goſſens Kinderen.
Harinck Doekiſz.

Wytie

Wytie Laeſſz Glins Kinderen.
Hercko Heſlinga. Fredryck Goffeſz.
Warp Juckema. Rienick vander Schelling.

De Edelinghen in Franekeradeel.

Douwe Sybranda. Gerolt Herema.
Douwe Burmanye.
Bocko Aggiſz Kinderen.
Rienick Aggiſz Herema.
Sybrandt Aggiſz Herema. Rienick Andela.

De Edelinghen in Hennaerderadeel.

Hera Hottinga Kinderen. Agge Donya.
Wybe Hanckema Kinderen.
Hans Hanſſz. Sybrandt Roorda.

De Edelinghen in Baerderadeel.

Juw Dekama. Hetta Dekama.
Aeſge Mantgum te Hoxwier.
Agge Epis toe Boſum.
Pyer Epis toe Boſum.
Douwe Pieters Walta toe Wynerdt.
Agge Jongama. Hayo Doeckeſz.
Wygle Herema Kinderen.
Abbe Heringa. Epe Epiſz toe Boſum.
Sijdts Epis Weduwe.

De Edelinghen in Barradeel.

Hobbe Hermana. Juw Roorda.
Pybe Menſtra Kinderen.
Johan Ediſſz Gerbranda.
Douwe Ediſſz Gerbranda.
Rienick Ediſſz Gerbranda.

Wyghe

Wygher Elixma. Doucka Hefflinga.
Epo Lyauckama toe Oldehuys.
Tiete Lyauckama.
Louwe Lauta opter Schellingh.
Seerp Setſie Kinderen.
Sycke Gartma. Hayo Doytieſz.
Atto Haytſma Kinderen.

De Edelinghen in diverſche Grietenyen.

Vpko Bourmanie. Feytje Aelez.
Abbe Remerſma. Sippe Wybalda.
Hera Herckes. Syverdt Heſſels.
Bocke Burmanie. Claus Burmanie.
Goffe Pieterſz. Katharijn Goffe Pieters.
Frans Jaringa. Abbe Siuwſz.
Vlbet Vliva. Wabbe Snypma.
Rienick Sijtſz. Fedde Pybeſz.
Poppo Heſſelſz. Rynnert Scheltaſz.
Douwe Hayeſz. Hercko Hefflinga.
Sijpt Feckeſz. Hidde Feckeſz.
Douck Feddens. Jarich Wybeſz.
Jelto Ebinga. Gerlof Minnema.
Rytsko Schienkeſz. Sijts Bunginga.
Tako Camminga. Romcke Iges.

Behalven den Adel / en de Geeſtelijkheit / hadden de ſteden en dorpen hun aandeel ook op te brengen: en dewijl 't wederom by Winſemius aangeteikend ſtaat wat dat elke ſtad en ieder dorp opbrengen moeſt / en de Leezer wederom om verſcheide redenen met zoo eene lijſt gedient kan zijn; zal ik die ook / zoo als ze by Winſemius ſtaat / hier laaten volgen.

Steden

Steden ende Grietenyen in

VRIESLANDT.

En voor eerſt de Steden en Grietenyen in

OOSTERGOO.

Leeuwaarden geeft nu niet met alle, de reden waarom, ſtaat in des Rentmeeſters boeken aangetekend.

Dockum.	100 Flor.

Leeuwerderadeel.

Wyrdum.	145 Flor.
Swychum.	22 Flor.
Goutum.	58 Flor.
Hempens.	12 Flor.
Huyſum ende Terns.	46 Flor.
Nyeulandt.	29 Flor.
Bilgaerdt.	37 Flor.
Kammingabuer.	22 Flor.
Leckum.	27 Flor.
Medum.	14 Flor.
Hielſum.	58 Flor.
Cornium.	40 Flor.
Britſum.	38 Flor.
Stiens.	140 Flor.
Finckum.	65 Flor.
Hiem.	27 Flor.

Tyetzerckſteradeel.

Wijns.	32 Flor.
Ottekerck.	24 Flor.

Oen-

Oenzerck.	28 Flor.
Gietzerck.	30 Flor.
Rijpperzerck.	14 Flor.
Tyerzerck.	15 Flor.
Suydtwolde.	10 Flor.
Hardegarijp.	18 Flor.
Bergum.	36 Flor.
Eeſtrum.	13 Flor.
Oeſtermeer.	25 Flor.
Suwameer.	21 Flor.
Garijp.	34 Flor.

Idaerderadeel.

Roordahuyſum.	45 Flor.
Friens.	22 Flor.
Idaerdt.	6 Flor.
Warregae.	40 Flor.
Wartenae.	23 Flor.
Weerſtiens.	4 Flor.
Aegum.	6 Flor.
Grouwerga.	55 Flor.

Rauwerderahem.

Ter Stoel.	36 Flor.
Rauwert.	100 Flor.
Deerſum.	40 Flor.
Sybrandabueren.	28 Flor.
Irnſum.	38 Flor.
Poppingawier.	38 Flor.

Ferwerderadeel.

Ferwert.	170 Flor.
Blie.	77 Flor.
Beintum.	30 Flor.
Genum.	10 Flor.
Reyſum.	18 Flor.
Lichtaerdt.	18 Flor.
Jeſlum.	18 Flor.

Wan-

Wanſwert.	56 Flor.
Merrum.	70 Flor.
Nyekerck.	45 Flor.
Hallum.	170 Flor.

Dongherdeel Weſt-zijde ter Paſens.

Tonawert.	100 Flor.
Neſz.	100 Flor.
Brantegum.	50 Flor.
Hantemahuſum.	37 Flor.
Hyaura.	23 Flor.
Werum.	26 Flor.
Foudgum.	23 Flor.
Holwert.	130 Flor.
Waxens.	16 Flor.
Rauwert.	27 Flor.
Bornwert.	21 Flor.
Hantum.	35 Flor.
Bitterwirt.	35 Flor.
Bornhuyſum.	25 Flor.
Rauwert.	
Mede.	
Nuychuyſen.	12 Flor.

Dongherdeel Ooſt-zijde ter Paeſens.

Wetzen.	25 Flor.
Oeſtrum.	46 Flor.
Ee.	120 Flor.
Paeſſens.	26 Flor.
Lyoeſſens.	66 Flor.
Jouſwier.	25 Flor.
Aengum.	180 Flor.
Nyewier.	26 Flor.
Nyekerck.	56 Flor.
Aelſum.	58 Flor.

Eng-

Engwierum.	56 Flor.
Morra.	36 Flor.
Metſelawier.	50 Flor.

Dantummadeel

Driſum.	50 Flor.
Waterſwalde.	35 Flor.
Mormelwolt.	20 Flor.
Dantummawolt.	36 Flor.
Ackerwoldt.	35 Flor.
Rinſmageeſt.	36 Flor.
Feenwolde.	17 Flor.
Rodtzerck.	8 Flor.
Birdauwiert.	17 Flor.
Hyannum.	15 Flor.
Weſtereyndt.	8 Flor.
Sybrandahuyſen.	37 Flor.
Oldetzerck.	16 Flor.

Acht-Kerſpelen.

Suyrhuyſum.	62 Flor.
Auguſtinuſgae.	57 Flor.
Oppeynde.	20 Flor.
Drogeham.	29 Flor.
Koten.	17 Flor.
Optwyſell.	55 Flor.
Butenpoſt.	90 Flor.

Colmerlandt.

Burum.	140 Flor.
Collum.	311 Flor.
Oldewoldt.	80 Flor.
Weſtergheeſt.	92 Flor.
Swage.	27 Flor.

Oſterlandt.

Beetz.	20 Flor.
Beexterſwage.	10 Flor.
Otterterp.	4 Flor.
Vreterp.	10 Flor.

Cobum-

Sygerſwolde.	6 Flor.
Backefeen.	6 Flor.
Wijngeterp.	18 Flor.
Hemrich.	8 Flor.
Cobumderhuyſum.	18 Flor.
Wiſpel.	20 Flor.
Corteſwage.	10 Flor.
Langeſwage.	20 Flor.

Smallingerlandt.

Oldegae.	40 Flor.
Nyegae.	
Oppeynde.	
Noorderdracht.	
Zuyderdracht.	40 Flor.
Cortehem.	
Gonyehuyſum.	
Boernberghen.	

Hier eyndet OOSTERGOO.

Sttden in WESTERGOO.

Franeker.	1C Flor.
Sneek.	3C Flor.
Bolſwert.	3C Flor.
Harlinghen.	70 Flor.
Ylſt	100 Flor.
Worckum.	3C Flor.
Hindelopen.	70 Flor.
Sloten.	80 Flor.
Staveren.	100 Flor.

Grietenyen metten Dorpen in WESTERGOO.

Wonſeradeel.

Wytmaerſum.	120 Flor.
Burchwirt.	60 Flor.

Hertwert.	25 Flor.
Hechtum.	20 Flor.
Schettens.	38 Flor.
Altarum.	140 Flor.
Kimſwert.	70 Flor.
Pinghum.	120 Flor.
Mackum.	25 Flor.
Cornwert.	43 Flor.
Peanghum.	25 Flor.
Hieſelum.	25 Flor.
Pandergae.	43 Flor.
Wons of Weldens.	50 Flor.
Allinwier.	35 Flor.
Exmora.	25 Flor.
Idſegaehuyſen.	25 Flor.
Schraerdt.	40 Flor.
Abbingawiet.	10 Flor.
Dedgum.	15 Flor.
Longerhouw.	15 Flor.
Suyrich.	30 Flor.
Ferwolde.	34 Flor.
Tzerckquert.	19 Flor.
Grouterp.	19 Flor.
Gaeſt.	34 Flor.
Lollum.	38 Flor.

Franekeradeel.

Franeker uytbuyren.	46 Flor.
Hitzum.	24 Flor.
Herbayum.	24 Flor.
Achlum.	40 Flor.
Doengium.	24 Flor.
Buet.	14 Flor.
Riedt.	26 Flor.
Peyns.	26 Flor.
Sweyns.	15 Flor.
Schalſum.	15 Flor.

Mid-

Midlum.	20 Flor.
Tzum.	1C 46 Flor.

Barradeel.

Minnertsgae.	90 Flor.
Firdgum.	19 Flor.
Tiemarum.	83 Flor.
Sexbierum.	58 Flor.
Oosterbierum.	46 Flor.
Pietersbierum.	50 Flor.
Winaldum.	56 Flor.
Harlinger uytbuyren.	34 Flor.

Menaldumadeel.

Beetgum.	60 Flor.
Wier.	22 Flor.
Berlecum.	43 Flor.
Slappeterp.	17 Flor.
Schingen.	15 Flor.
Rijp.	1C 10 Flor.
Menaldum.	1C 8 Flor.
Englum.	16 Flor.
Marssum.	40 Flor.
Blessum.	19 Flor.
Deynum.	50 Flor.
Boxum.	50 Flor.

Baerderadeel.

Weydum.	50 Flor.
Mantgum.	40 Flor.
Oesterwierum.	40 Flor.
Boosum.	80 Flor.
Britswert.	24 Flor.
Wynwerd.	22 Flor.
Osterlittens.	40 Flor.
Winsum.	70 Flor.
Baerdt.	19 Flor.
Huyns.	23 Flor.

Lyons.	12 Flor.
Hylaerdt.	35 Flor.
Jorwert.	81 Flor.
Berns.	34 Flor.
Hielum.	34 Flor.

Hennaerderadeel.

Hydaert.	27 Flor.
Itens.	30 Flor.
Luttekewierum.	40 Flor.
Wommels.	70 Flor.
Cubaerdt.	55 Flor.
Hennaerdt.	26 Flor.
Ooſtereynd.	1C 7 Flor.
Wielsrijp.	36 Flor.
Waaxens.	14 Flor.
Spannum.	22 Flor.
Edens.	16 Flor.
Bayum.	17 Flor.

Winbritſeradeel.

Gauwe.	22 Flor.
Goingum.	49 Flor.
Offingawier.	12 Flor.
Loingum.	22 Flor.
Goutum.	49 Flor.
Nylandt.	90 Flor.
Tiallehuyſen.	19 Flor.
Oppenhuyſen.	30 Flor.
Wtwallingergae.	40 Flor.
Tirns.	47 Flor.
Ooſthem.	30 Flor.
Ysbrechtum.	39 Flor.
Folsgara.	40 Flor.
Wolſum.	42 Flor.
Oldegae.	38 Flor.
Abbegae.	40 Flor.
Santfert.	18 Flor.

Weſthen.	18 *Flor.*
Idſegae.	32 *Flor.*
Nyehuyſen.	24 *Flor.*
Smallebrugge.	17 *Flor.*
Hommerts.	15 *Flor.*
Jortrijp.	20 *Flor.*
Ypkolsgae.	38 *Flor.*
Wolseynt. } Heech. }	100 *Flor.*
Gasmer.	25 *Flor.*

Gheeſterlandt.

Wijckel.	83 *Flor.*
Sindel.	52 *Flor.*
Oldemardum.	60 *Flor.*
Mirlemſebackhuyſen.	66 *Flor.*
Hemelum.	35½ *Flor.*
Scharle.	20½ *Flor.*
Warns.	62 *Flor.*
Molcquerum.	45 *Flor.*
Coldum.	105 *Flor.*
Coldewolde.	22 *Flor.*
Oldegae.	46 *Flor.*
Nyegae.	38 *Flor.*
Elahuyſen.	26 *Flor.*
Harich.	86 *Flor.*
Rugahuyſen.	12 *Flor.*

Grietenyen in de SEVENWOLDEN.

Donjewerſtal.

Goenghrijp.	40 *Flor.*
Broek.	40 *Flor.*
Boonſzwaghe.	19½ *Flor.*
Langweer.	42 *Flor.*
In de Dycken.	32 *Flor.*

Ter Oele.	
In de Nyemeer.	33 Flor.
Sinte Niclaes-gae.	19½ Flor.
Hyauwere.	50 Flor.
Oeſterhaule.	37½ Flor.
Oeſternyegae.	37½ Flor.
Donyegae.	21 Flor.
Tzerckgaeſt.	40 Flor.
	70 Flor.

Lempſter-vijfgae.

Echtna.	36 Flor.
Oeſterzee.	125 Flor.
Lemmer.	44½ Flor.
Æſtergae.	50 Flor.
Follegae. } Echtelen }	72½ Flor.

Aenghwert.

Cattribant oft Opperbant.	15 Flor.
Hombert oft Leowert.	12 Flor.
Illebert oft Tyallbert.	15 Flor.
Gerſloet.	8 Flor.

Schooterlandt.

Hornſterſwage.	12 Flor.
Jobbema.	8 Flor.
Schuringergae.	10 Flor.
Oldehorn. } Nyehorn. }	20 Flor.
Katlijk.	20 Flor.
Brongergae.	8 Flor.
Oldeſchoten.	20 Flor.
Nyeſchoten.	6 Flor.
Rottum.	17 Flor.
Delſterhuyſen. } Oldegae. }	24 Flor.

Gaeſt.

Gaeſt.	27 Flor.
Nyegae oft de rode Helle.	14 Flor.
Haule.	14 Flor.

Wtingerdeel.

Oldeboorn.	72 Flor.
Ackrum.	48 Flor.
Neſz.	14 Flor.
Ter Horne.	22 Flor.
Ter Capple.	22 Flor.
Ackmarijp.	20 Flor.

Haſſcher-vijfgae.

Weſtermeer.	34 Flor. 15 ſt.
Swyckſwage.	10 Flor. 6 ſt.
Haſſcherdijken.	25 Flor. 20 ſt.
Nyehaska.	15 Flor. 6 ſt.
Oldehaska.	28 Flor. 10 ſt.
Haſſcherhorne.	28 Flor.

De Steden brengen op Duyſent 4C 70 *Florynen.*

Summa, Summarum, Steden ende Grietenyen t'ſamen, brengen op des Jaars 13M ----9C ende 51 Florcynen, buyten de Stad *Leeuwarden.*

Stellinck-werf Ooſt-eynde.

Oldebercop.	
Nyebercop.	
Mackinge.	
Dombroeck.	
Oeſterhaude.	
Lange-Dijk.	
Oeſterwolde.	
Fochtinge.	
Appelſche.	
Eelſloe.	8C 4 Flor.

Stellinck-werf West-eynde.

Wolvegae.	Sonnegae.
Nyetrijn.	Oldetrijn.
Spangem.	Scherppenseel.
Monikeburum.	Oldelemmer.
Nyelemmer.	Nyeholtwolde.
Oldeholtwolde.	Opter Idsert.
Oldeholtpade.	Nyeholtpaede.
Beul.	Noordtwol.
Finckegae.	Steggerden.
Pepergae.	Blesdijk.

2M 5C 73[1] Flor.

In Vrieslandt *zijn.*

Abdyen.	
Beslote Steden.	7
Onbevestichde Steden.	7*
Dorpen.	4
Cloosteren.	3C 90C
Grietenyen.	99
	28

De Hartog Georgius had gemerkt dat de Stadhouders van zijnen broeder en Vader / in 't afwezen van die Vorsten / genoegzaam voor Opperheeren gespeelt, en met het recht plegen naar dat het hun gelegen quam om gesprongen hadden. Daarom heeft hy zes Regenten / drie Duytschers en drie Vriezen / * aangestelt: daar hy noch eenen Raad / uyt zeven man bestaande / bygeboegt heeft / om alle rechtzaken af te doen. De Duytsche Regenten waren genaamd / Willem Truchses, Sivert Lutzing Sigismund Pflug: uyt de Vriezen waren de drie volgende gekoren / Bucho Ayta,

* In 't jaar 1504.

Hessel

Heſſel Martena, Frans Minnema. Met zoo eene fozm van regeering waren de Vziezen niet qualijk gediend: maar 't leed niet lang / of de Hartog kreeg andere zinnen; en meenende dat hy zijne rekening beter by een Stadthouder vinden zouw; en daar op heeft hy den Gzaaf Hendrik van Stolberge, tot zijnen Stadthouder over Vziesland aangeſtelt. Stoelbergen, die in 't jaar 1508. te Keulen ſtozf / kreeg tot opvolger Everwyn Gzaaf van Benthem: onder wien de Regenten † evenwel noch eenig deel aan de regeeringe hielden.

Ten tijde van deezen Everwyn van Benthem is 'er eene byzondere zaak boozgeballen / daar bynaar ganſch Vziesland gzoot misbaar over maakte; en die den haat tegen de Saſſen / dewelke eenigzins aan 't minderen was / wederom by veelen deed boven koomen. Kempo Roeper, een ſlegt en ongeacht perſoon / en op wiens zeggen ganſch geen ſtaat te maaken was / was gewoon over en weer naar Weſtvziesland en Gzoningen te reizen. Deze Roeper, zoo als Winſemius en Schoranus hem ‡ noemen / was by de Saſſen aangeklaagt als of hy van ſommige Vzieſſche Edelluiden gebzupkt wierd / om bzieven aan Gzaaf Edzaart te beſtellen / en Edzaarts antwoozd wederom te bzengen. By de kop gevat / en gepijnigd / zouw hy eenige Edelluiden beklapt hebben; die met Gzaaf Edzaart bzieven wiſſelden / en niet goeds in 't zin hadden. Daar op wierd Gerbrand Mokkama, zijnde van den boozNaamſten Adel upt Weſtergouw / zoo als hy een plegtigen ommegang te Leeuwaarden

† Zie P. Winſem. op 't jaar 1514.
‡ Ubbo Emmius noemt hem Koper.

volgde / van de ſtraat gelígt en in 't gevangenhuis gebragt. Zyn broeder Tjaard Mokkama, daar 't ook op gemunt was / en die 'er by alle geluk de lucht van kreeg / vlugte in't Minnebroeders klooſter: en is behouden in een Monnikskleed te Leeuwaarden aangekoomen. Maar Gemma Juwsma, van'geen ouraad tijdelijk genoeg gehoord hebbende / wierd te Ferwerde van 't altaar gerukt / en te Leeuwaarden gevangen gezet. Eindelijk wierden ze op 't ſtrengſte gepijnigt; en / door 't geweld der pijnen gedwongen / hebben ze / zoo als de ſpraak althans ging / waar en onwaar door malkander beleden. Zy zouden waarſchijnelijk ook / indien 't de pijnigers zoo begeert hadden / wel beleden hebben dat ze Abel vermoordt of Salomons tempel zoo vele honderde van jaaren voor hunne geboorte aan brand geſtoken hadden. Hoch moeſt men op 't zeggen van de Saſſen gelooven dat de gevangenen 't een of 't ander beleden hadden: want geen Vries / wie dat hy waar / mogt met de gevangenen ſpreeken. En 't geen zy beleden zouden hebben / namentlijk dat hun overleg was den Sax uyt Weſtvriesland te verdrijven; dat de gevangenen / terwijle de Kaſtelein van Groningen met eenige duizenden in Weſtvriesland viel / het ganſche land tegen den Sax op de been zouden geholpen hebben; dat Edzaart, als of hy de magtigſte Koning van Europa ware geweeſt / van drie kanten in 't land geballen en daar by alle toegangen met magt van volk bezet zoude hebben; dat het overleg was geweeſt Franeker met geweld te beſtormen / en Leeuwaarden uyt te hongeren; dat alles / zeg ik / geleek zoo weinig

nig naar waarheit / en hing zoo qualijk aan malkander / dat het by 't volk doorgaans geen ingang vond. Om 'er een schijn van waarheit aan te geeven / deed men losse gerugten door 't land verspreiden dat Edzaart zich liet verluiden; hy wist hoe dat hy by den Adel en de Geestelijkheit van Westvriesland stond: 't hoefde hem weinig moeite te kosten om de Sassen te verdrijven, en zich meester van 't land te maaken: hy had maar werk te beginnen. Op die gerugten / die men zelfs onder de hand uytgestroit had / deed men den ganschen Adel en de Prelaaten / mitsgaders twee Priesters en twee hupsluiden uyt iedere Grietenye / ten Hove verschijnen. Als ze verscheenen waren / deed men 't aanstaande gevaar hoog gelden; Edzaart, zoo als de Graaf van Benthem zelf verzekerde / had het oog op Westvriesland; ja / volgens 't loopende gerucht / stond hy al gereed om den togt te beginnen. En / zoo hy voorder zeide / 't waren geen wilde gissingen: men had de bekentenis der gevangenen. Het besluit was / dat 'er tot afweering van alle onheil geld moest opgebragt worden. Wie zoude in die omstandigheden het hart gehad hebben / van den eisch tegen te spreeken: noit had men de Vriezen zoo gereed gezien om het opbrengen van een goede somme gelds in te willigen. Voor dat geld wierd volks genoeg gworven; en de plaatzen / die voor eenigen aanstoot mogten bloot staan / met dat volk bezet. Door deezen treft wierd de magt van den Sax gevestigt; en de Vriezen / of ze iets in 't zin mogten hebben / genoegzaam gebreidelt. Toen wierd de Regeering ook stonter om 't werk van de gevangenen voort te

zetten: want dat besluit lag 'er al by de gemelde Regeering / dat de gebangene Edelluiden / tot een schrik van anderen / hun leven op het schavot zouden laaten.

Men deed de Staaten weder vergaderen / om de bekentenissen aan te hooren: die bekentenissen wierden door een Stads roeper overluid geleezen; en schriftelijke belijdenis van elk in 't byzonder aan de Staaten vertoont. Aanstonds rees 'er een schor gemompel in de Vergaderinge / en onder den gemeenen man / dat men dat alles / en noch veel meer / in 't afweezen van de gebangenen gemaklijk schrijven kon. En / indien 't hunne eige belijdenissen al waren / dat het aanstonds voor de waarheit niet behoeft aangenomen te worden 't geen iemand door 't geweld der pijnen bekent; ja zelfs / uyt vreeze van noch eens gepijnigt te worden / niet herroepen durft.

Om dan noch meer genoegen aan de Vriezen te geeven: zyn 'er vier uyt den Vriesschen Adel gemagtigt om met de gebangenen ten overstaan van vier Saxissche Heeren / te spreeken. Wat dat de gebangenen voor die Gemagtigden geantwoordt hebben / dat is alzoo onzeker als hunne schuld of onschuld. Zoo als sommigen † schrijven / zouden ze alles beleden hebben / en daar by gebleeven zijn: maar dan blijft de gemelde zwarigheit noch / dat de vrees / van noch eens op het deerlijkste gepijnigt te zullen worden / iemand tegen zijn beter weeten doen spreeken kan. Anderen schrijven dat ze in hunne bekenteniſſe gewankelt hebben: anderen wederom / en daar onder het Landboek daar zulke zaaken ter

† By Ubbo Emmius, enz.

eenlyi-

eeuwiger gedagteniſſe aangetekent woꝛden / dat ze alles herroepen hebben ; met verklaringe dat de pijnbank hun valſche bekenteniſſen afgedwongen had. Dooꝛ al zoude Mokkama by die verklaring gebleeben zijn : Juswma zoude volgens ſommigen / en volgens Edo Jongama zelf / die een van de vier gemagtigden was / zijne bekentenis ſtaande gehouden / en noch gꝛooter openingen van zaken gegeeven hebben. Eindelijk / na dat eenige Vꝛiezen te vergeefs by den Vooꝛſt zelf dooꝛ de gevangenen geſpꝛooken hadden / zijn Mokkama en Juwsma op een Schavot dooꝛ Beuls handen onthooft / en by de Minnebꝛoeders begꝛaaven. Kempo Roeper wierd 's anderdaags onthooft en gevierendeelt ; en zijn lichaam op vier hoeken van de Stad ten toon gehangen. Doch de Saſſen hebben hunne rekening by dat rechten niet gevonden.

Het rechten van die Edellluiden heeft den ſchꝛik / die de Vꝛiezen volgens hun overleg veel makker en tammer moeſt maaken / verandert in een heimelijken haat ; dewelke dooꝛ eerſt in 't harte als onder de aſſche ſmeulende / 't zijner tijd in een lichte vlam uptgebꝛoſten is. De Adel dooꝛ al wꝛokte daar gewaldig over / dat men zoo dooꝛtvarend was in 't vergieten van Adelijk bloed. Udo Koldenberg, Kaſtelein van Gꝛoningen / wierd dooꝛ den rechtdag ook gedagvaart / om zich dooꝛ de Regeeringe van Vꝛiesland te koomen zuiveren. Hy zond twee gemagtigden ; dewelke niet eens ter gehooꝛ toegelaaten wierden. Tjaard Mokkama, die zich te Gꝛoningen ophield / wierd ook opgeëiſcht : want / zeiden de Vꝛieſſche Regenten / dat hy buil was / bleek niet alleen uyt zijne

zijne vlugt / maar ook uyt de bekentenisse der gevangenen. Zelfs quam 'er bevel van den Keizer om hem over te leveren. De Groningers antwoorden: hadden de Rechters van Leeuwaarden iets op Tjaard te zeggen / zy kosten hem te Groningen voor 't gerecht aanspreeken: hun zoude geen recht geweigert worden.

Janke Douwema, een man van den voornaamsten Adel uyt Westvriesland / die in 't behandelen van 't gemeene best veel gebruikt is geweest / en van groot aanzien was / heeft verscheide zaken van zijnen tijd by wijze van Aantekeningen beschreeven. Die * schrijft uytdrukkelijk dat Gerbrand Mokkama en Gemma Jouwsma tot hunne onschuld op 't Schavot gestorven zijn: en hy verzekert dat Hessel Martena en zijn Aanhang / om de magt der Saxen in top te haalen / en daar door hunne gunst meer en meer te winnen / dit ganschе spel dus gerokkent hebben. Al wie niet gereed stond om die magt der Sassen zoo hoog op te vyzelen als mogelijk was; dien hield men voor getekent. Dus was 'er Martena altijd op uyt geweest om zijnen Ampsgenoot Frans Mennema, een groot voorstander van zijn Vaderland en van de gerechtigheit / niet alleen den voet te lichten / maar ook van kant te helpen. Zelfs als Mennema zijne moordadige handen door de dood ontkomen was; moesten 't zijne vrienden / en zijn goede naam en faam / ontgelden. Hy schaamde zich niet zijnen overleden Ampgenoot voor een verrader / en voor al wat lelijk was / uyt te maaken: en vragt het zoo verre dat de Hoyst Ge-

* By Ubb. Emmius.

orgius

orgius al in beraad ſtond van Mennema te ontgraaven; en eerloos te verklaaren; en voorder zijne goederen / daar 't waarſchijnelijk meeſt om te doen was / aan te ſlaan.

En wat Gerbrand / Tjaard Mokkama, en Gemma Juwſma belangt; 't was geen wonder / zegt dezelve Schrijver / dat Martena en dat ſlag van volk zoodanig tegen hen ingenomen waren. De gemelde Edelluiden hadden met grooter yver / als iemand anders / rekenſchap van de dijkgelden en andere ongelden ge-eiſcht. Daar by waren ze den Hartog voornamentlijk in de weeg geweeſt: als die over de gezette paalen zocht hene te ſtappen; en / in 't invorderen van ſchattingen en tollen / aan geen verdrag of toeſtemminge der ingezetenen wilde gebonden zijn. Den Vorſt aan zijn woord en belofte gebonden te willen houden / is immers aan de hoven een onvergeeffelijke zonde.

Doch hoe verre dat dit zeggen van Douwema, hoewel het zich zelve ſchoon genoeg voor doet / dient aangenomen te worden; wie zal daar 't rechte beſcheid van geeven? Hoe waarſchijnelijk dat de onſchuld der Edelluiden zy / waarſchijnelijkheit is noch geen waarheit

En / daar byzonder op gelet moet worden / Douwema is van de eerſten geweeſt / die den Geldersman toegeballen zijn: heeft tot het uyterſte toe / en met een onbeſchrijffelijken yver / voor den Geldersman gekampt; en 't ganſche land / zoo veel hy koſt of vermogt / tegen den Sax gaande gemaakt. Wie zal ons verzekering geeven dat hy in zijn ſchrijven naar geen eigen belang / of drift van partyſchap /

schap / geluistert heeft? En Ubbo Emmius zelf / die hem ergens grooten lof geeft / durft ebenwel geen borg boor zijn zeggen blijven.

Voeg hier by dat Janke nergens zijn genoegen bond / en * eindelijk ook een weerzin van den Geldersman kreeg. Menschen / die licht misnoegd zijn / konnen ook lichtelijk iet uyt misnoegen schrijven.

Wat daar van zy; dat is zeker dat de haat tegen de Sassen / om de gemelde en meer andere wreedheden / en om het gedurig inboren van schattingen / hoe langer hoe groter wierd. De genen zelfs / die te voore alles voor den Sax zouden opgezet hebben / begosten allengskens in hunne genegendheit te flauwen. 't Was niet als van geld dat Georgius te spreeken had: geld lag in zijnen mond bestorven. En 't was geen wonder: hy had / om de onkosten des oorlogs te draagen / uyt zijne eigen land zoo veel gehaalt als 'er te haalen was. Vriesland had om zoo te spreeken meer gegeeven als het had: en 't is den Hartog op een vollen Landdag aangewreezen dat de eigenaars in 't jaar 1514. meer schattingen voor hunne landeryen opgebragt hebben / als zy van de huur getrokken hadden.

Evenwel moest 'er geld weezen / men kreeg het daar men 't kreeg. 't Naaste en gereedste middel scheen / een goede somme te leen op te neemen. Kloosters / Konventen / Edellui den / en de gemeene man zelf / wierden verzocht den Vorst eenig geld / ieder naar zijn vermogen / te leen op te schieten: zy zouden alles tot eenen stuiver toe wederom krijgen; daar de Hartog zijne trouw te pand voor zette. Dit

* In 't jaar 2518.

middel

middel / als naar geen dwang smakende / deed sommigen noch in hunne beurs tasten: maar al wat 'er gegeeven wierd hielp even zoo veel / als of men eenen afgrond wilde stoppen. De krijg / dien men tegen de Gzoningers en Gzaaf Edzaart te voeren had / verslond alles. Daar by waren d'er / die verder booz upt zagen: en niet wisten waar dat wedergeeven van daan koomen zouw: die achten 't veiligst / hun geld in eige bewaringe te houden. De genegendheit booz de Sassen / gelijk reeds aangewezen is / was by veele Vziezen genoegzaam dood: die hadden ook niets te geeven. Dan waren d'er Vziesters en Vzelaaten / die den oozlog tegen de Gzoningers booz outrechtvaardig hielden: en om die reden geene schattingen betaalen wilden / en geen geld om te leenen hadden. En zulke Geestelijken hadden weer andere Vziezen tot hun gevoelen overgehaalt / die dan booz Dekens / Kechters / en Fiskaalen / tot de betaaling gedwongen moesten wozden: maar dat dwingen ging zoo gemakkelijk niet; en had tijd van noode. De Geestelijken hadden honderd en honderd uytblugten: dan hadden ze geen gereed geld: dan kreegen ze zelf geene betaling: en ondertusschen moest de Vozst naar zijn geld vasten.

De eenigste troost was / dat de schaarsheit van geld even gzoot was by de Gzoningers: 't was 'er als om gewedt / wie 't langst harden zouw. Maar toen 'er zekere tijding quam wat dat 'er tusschen Gzaaf Edzaart en den Geldersman gaande was / en dat de Fzansman zelf misschien in 't spel zoude koomen; toen scheenen d'er schielijk bergen van zwarigheden booz 't gezicht der Sassen op te

rijzen. Zoude hy wederom ſchattingen invoꝛderen? Daar durfde hy niet naar denken; 't was eens gꝛoſ genoeg. Zouw hy van de magtigſten noch eens geld te leen verzoeken? 't Was 'er de eerſte reize zoo bekrompen uyt gekomen / dat hy 'er nu noch weiniger / of niet met alle / van te verwachten had. Een middel valt hem noch in; 't welk / indien het doꝛgegaan had / hem booꝛ 't eerſt al bꝛy geſtijft zoude hebben. Hy doet den Adel / de Geeſtelijkheit / en alle de ingezetenen / op een bollen landdag een onverwacht voorſtel; 't welk hun zeer vreemd in de ooren klonk. 't Zouw hem zeer wel gelegen koomen / liet hy zeggen / indien ze den eenen-twintigſten penning / dien ze hem jaarlijks opbrengen moeſten / eens booꝛ al wilden afkoopen. Booꝛ eenen gulden by voorbeeld / of eenen ſtuiver / zouden zy dertien guldens of dertien ſtuivers geeven: dan ware die ſchatting dood en uyt de weereld: daar van wilde hy / indien zy 't begeerden / een handſchrift geeven. De Vriezen hadden 't eiſſchen van eenig geld wel verwacht: dat was toch de oude zang. Maar zulke ſommen in eene reis te voꝛderen / en hen genoegzaam op den dijk te zetten; dat dagten ze / liep 'er over heen. Maar den Hartog plat af te ſlaan / en in zulke een verlegendheit te láaten / daar zagen ze ook zwarigheit in: want daar waren noch verſcheidene Heeren / booꝛ al onder den Adel / die 't wel met de Saſſen meenden.

Terwijle dat men hier over beraadſlaagt; koomt 'er tijding dat de Gelderſchen in Weſtvriesland geballen zijn; Geeſterland / de Sevenwolden / Staveren / Sloten / Sneek / Bols-

Bolswert / en andere plaatzen verovert hebben; dagelijks grooter en grooter toeloop krijgen: en / zoo het zoo gaan wil / dat de Gelderſche vaandels haaſt van alle torens zullen waayen. Deze mare wierd van de Saſſen in 't eerſte niet geacht: maar men kreeg wel haaſt zekerder beſcheid dat ze voor een gedeelte waarachtig was; en dat de Gelderſchen / Alſt ingenomen hebbende / in aantogt waren om Sneek te belegeren. Toen viel 'er over geen afkoopen langer te beraaden: en de Vriezen durfden nu vryer uyt de borſt ſpreeken.

't Wierd wel haaſt ruchtbaar wat dat den Gelderſman aangemoedigt had / om zoo een hachelijken tocht te waagen. Jenke Douwema boven vermeld had de Saſſen / zoo lang ze in 't regeerden eenigzins op de rechtmatigheit en billijkheit paſten / met hart en ziel gedient; en zoude voor een buur voor hen geloopen hebben. Maar * toen hy zag / zegt Ubbo Emmius, dat het hen te doen was om de Vriezen kaal te ſcheeren en te villen: dat ze de eene ſchatting nauwelijks ontvangen hebbende / aanſtonds gereed ſtonden om weer een andere uyt te ſchryven; dat bidden en ſmeeken ten quaade geduidt wierd; en dat de Borſt geen hooger recht kende als zijn eigen hoop; begoſt zijn hoofd over de ellenden van zyn Vaderland om te loopen. Als hy 't niet langer harden kon; is hy / onder den ſchijn van een pellegrimaadje naar Romen te willen doen / uyt het land getrokken. Hy had tot reisgezel Sikko Galama; wiens Vader / Douwo Galama, onder Hugo Leiſſenach op 't ſcha-

* Zie Ubbo Emmius ad ann. 1514.

bot geſtorben was; en die daarom de gelegendheit maar zocht / om zijn Vaders dood te wreeken. In Brabant aangekomen hoorden ze dat de Hartog van Gelderland gereed ſtond om tegen de Saſſen / die Groningen noch ingeſloten hielden / op te trekken. Zy vliegens naar den Geldersman toe; dien ze met kracht van redenen beweegen om een leger in Weſtvriesland te zenden. 't Land / zeiden ze / was de Saxiſſche regeeringe moe; zy zouden zelf mede gaan / en het ganſche land door hunne vrienden op de been helpen. Zoo gezeit / zoo gedaan: 't leger voer over de Zuider-zee / en was in Vriesland / eer dat men van 't aankomen der Gelderſchen had hooren ſpreeken. De Marderhoek aan land geſtapt / en binnen Sloten dat zonder bezettinge was gekomen zijnde / riepen ze aanſtonds: Vryheit, vryheit; geen tol of ſchatting langer te betaalen: wy zijn door den Hartog van Gelderland en den Koning van Vrankrijk gezonden om de Vriezen van de ſlavernye te verloſſen. De Hartog van Gelderland / zeiden ze / begeerde geen ſchatting: hy zoude met een geringe ſomme / tot betaling van zijn volk / te vrede zijn: en dat zonde niet langer duuren / als dat de Sax met al zijn volk verdreeven was. Hun Heer wilde geen hooger naam hebben / als van Voteſtaat of Beſchermer. Nu hadden de Vriezen / indien ze lieber vrye luiden als ſlaaven wilden zijn / hunnen pligt te doen / en voor hun Vaderland op te paſſen. Douwema en Galema paſten het zelve aan hunne vrienden te ſchrijven; met volle verzekeringe dat de Geldersman geen ander oogwit had: en dus begoſten de Vriezen hoe langer

ger

ger hoe meer tot den Gelderſman over te hellen. De hoop van bystheit / de ſchoone beloften van den Gelderſman / de begeerlijkheit of behoefligheit van den Sax die met geene ſchattingen te helpen was / en daar by de groote naam en achtbaarheit van Douwema, deeden veele menſchen naar verandering haaken. Men dagt 'er niet eens op dat de Vorſten doorgaans zeer mild zijn in het geeven van ſchoone woorden; en naderhand hunne eige uytleggers willen zijn. Wat borg hadden sy dat de Gelderſman beter op 't onderhouden van zijn woord zoude paſſen / als de Sax? Zoo iemand al wat verder zag / die dagt dat het op zijn ergſte niet ſlimmer konde gaan als nu. Of hy oordeelde dat de Sax het veld niet zoude houden; en dat het verbolgens 't geraadzaamſte was / de gunſt van den nieuwen Heer door een tijdige gedienſtigheit te winnen: of hy hoopte dat hy / van party veranderende / door de voorſpraak van Douwema tot eerampten en hooge bedieningen gevorderd zoude worden. Daar by de ſtrengigheden / door de Saſſen gepleegd / maalden veelen van den Adel en van de gemeente noch in 't hoofd.

Verſcheide Edelluiden hielden 't echter noch met den Sax; en deeden hun beſt om Sneek en Bolswaart / daar de Gelderſchen 't oog op hadden / voor den Sax te behouden. Maar de Sneekers / door de gemelde beloften verlokt / en daar by van geſchut onvoorzien / gaven hunne Stad zonder ſlag of ſtoot over. Op dezelfde wijze ging het met Bolswaart: om dat de bezettelingen / beſtaande uyt gepreſte boeren / tegen de Gelderſchen niet be-

geerden te bechten. Daar op zijn beele aanzienelijke ſteden en heele Gierenen / als Workum / Hindelope / Staveren / Geeſterland / de Sebenwolden / Wimbritzer-deel / Wonſerdeel / Kaarderdeel / Hennerderdeel / Barderdeel / Uttingerdeel / en meer andere plaatzen / den Geldersman ook toegeballen. En / dat ſchier ongelooffelijk ſchijnt / 't beroberen van alle die plaatzen heeft den Geldersman ſchier geen druppel bloeds gekoſt. De Gelderſchen riepen vryheit, vryheit: de Saxen / als in den uyterſten nood zijnde / riepen ſchattingen, ſchattingen: de menſchen liepen op 't geroep aan / dat hun zoetſt in de ooren klonk. Dus was Weſtvriesland / ik meen Vriesland tuſſchen 't Vlie en de Lawers / op een korten tijd tuſſchen twee Heeren gedeelt. De Adel was niet minder verdeelt; want beele Edelluiden waren in 't hert noch Saſſensgezind; of betrouwden den Geldersman niet: ieder had zijn inzigt: zy waren de Sayiſſche regeeringe nu gewend: de meenigvuldige ſchattingen / dagten zy / waren uyt grooten nood uytgeſchreeven; en de Geldersman / als hy de magt in handen zoude hebben / zouw het waarſchijnelijk niet beter maken: ja hy zouw miſſchien van vooren af beginnen; daar de Sax in tegendeel / als niet meer te haalen ziende / een einde van al dat ciſſchen zoude maken: de wreedheden of ſtraffigheden / door de Saſſen gepleegt / en daar men zoo een ophef van maakte / waren weinige Edelluiden te beurt gevallen; en die waren miſſchien zoo onſchuldig niet als men malkander zocht dietş te maken. In allen gevalle / dochten ze / de Sax droeg zijn hart op zijne tong; en men zag het ten minſte als hy eenig ongenoegen in zijn hart

hart geladen had: de Geldersman was een looze vos; gewoon een schoon gelaat te toonen; hoog op te geeven; en, als 't 'er op aanquam, zijne woorden te verdraeyen.

De schielijke inval der Gelderschen, en 't overgaan van zoo veele plaatzen, was een donderslag in de ooren van Hartog Georgius, die noch voor Groningen lag. Nu gaf hy 't op: de vpand van voore, van ter zijde, midden in 't land: de bezolding sederd langen tijd onbetaald: geen voorraad van geld: de meeste Vriezen onwillig om het op te schieten. Hy had zich genoegzaam arm geoorlogt: de Geldersman was een versch man; en quam met Gelderschе en Fransche munt. Zelfs verstond hy van goeder hand dat de Geldersman nieuwe manschap worf; en noch meer volks afzenden zouw. Vreezende dan dat het hem in Vriesland te heet mogt worden; is hy in 't gezelschap van zijnen zoon en van drie honderd ruppers, met hangende wieken en 't hart vol spijt, naar * Duytsland vertrokken: zonder dat hy zijnen voet oit weder op den Vriesschen bodem heeft gezet.

Maar 't oorlogen had daarom noch geen einde: zijn meeste krijgsvolk was in Vriesland: de zwarte bende, een verbaarlijk gespuys, bleef 'er ook. Een goed getal Vriesche Edelluiden, op des Hartogs belofte dat hy hun uyt Saxen geld en manschap zoude toezenden, en misschien weetende of gissende waar dat het eindelijk op uytdraayen zouw, stonden noch eben pal voor den Sax. Leeuwaarden, Dokkum, Franeker, waren noch met Saxisch volk bezet; 't welk, door de ste-

* In 't jaar 1514.

delingen geholpen / menigen uytval op de naburige dorpen en Gietenyen deed ; en de welgestelde luiden tot de bedelzak bragt. De Gelderschen en Geldersgezinden bleeben 't hun niet schuldig ; en roofden eben sterk op de dorpen / die onder den bpand stonden. De huysluiden / de kloosters / de Heerenhuysen / moesten 't ontgelden : en dat de eene party den eenen dag gespaart of over 't hoofd gezien had / wierd somtijds van de andere party 's anderen daags weg gehaalt. De zwarte bende voor al scheen de steden / dorpen / en kloosters / tot een puinhoop te willen maaken. Bolswaart / Dokkum / daar de Sassen eerst den brand in gestoken hadden / en zeer veele dorpen / wierden gansch afgebrandt.

Ondertusschen is Groote Pier, een geboren boer / ook in 't spel gekomen : dewelke / van klaare spijt dat de Sassen zijne landerpen bedorben en hem alles afgenomen hadden / de wapenen aangetrokken heeft. Wy hebben / in onze Aantekeningen op Vriesland / wijdloopig genoeg van hem gesproken ; en zullen hier maar zeggen dat hy / metter tijd oberste van een deel schepen geworden / den Sassen grooten afbreuk heeft gedaan.

Hy had het ook zeer op de Hollanders geladen ; die den Sassen allerhanden krijgsbehoeften en lebensmiddelen over water lieten toekoomen : heeft berscheide van hunne schepen genomen of in den grond geschoten ; hunne oorlogsbloot geslagen ; en de Zuider zee voor de Gelderschen opengehouden.

Dit kon ebenwel niet genoeg helpen / om den Geldersman bollkomen meester van Vriesland te maaken : de obergeblebene Saxen / en

die

die 't met den Saxen noch hielden / waren zoo ligt niet t'onder te brengen.

De Geldersman wist geen beter raad / als Edzaart, dien hy anders niet veel goeds gunde / een goed gelaat te toonen. 't Zat den Geldersman geweldig op de krop dat Edzaart, als hy hem 't bewind over de stad Groningen overdeed / Groningerland voor zich zelven behouden had. Hy meende / die 't eene had / moest het andere ook hebben: en de Groningers / die 'er ook aan gelegen was / verstonden 't even eens als de Hartog. Zelf hadden zy met den Hartog buiten weeten van Edzaart een akkoord aangegaan dat de Hartog / als de zaken op een beter voet zouden staan / als Heer van Groningerland zoude gehuldigt worden. Maar 't werk was noch te groen / en men had Edzaart noch van noode. Edzaart wierd dan / onder schoone beloften / om hulp aangesproken; en quam aanstonds met een goed getal volks den Geldersman te hulpe. Hy deed hem ook grooten dienst / met verscheide bestingen en blokhuizen / die de Sassen noch over de Lawers hadden / te bemagtigen: waar in hy echter voor zijn eigen voordeel ook zorgde: met de Ommelanden / daar hy 't gebied noch over hield / van die roofnesten te bevrijden. Als 't grootste gevaar over was / en de Gelderschen wat ruimer baan kreegen / begost hunne vriendschap voor Edzaart straks te koelen. Edzaart en de Groningers hadden Damme / eene plaats van de uyterste aangelegendheit / tot overgave gedwongen: en zouden d'er allebeiden / om dat ze malkander over 't bezit niet verstaan kosten / even veel bezettinge in leggen. De achterhoede van de

Saxiſſche bezetting wierd in 't uyttrekken dooz eenige burgers van Damme zeer mishandelt / geplundert / geſmeeten. Eenige ſoldaaten van Edzaart, en ſommige Gzoningers / maar booz al een gzoot getal boeren / ſchieten op het geraas ook toe; en maaken 't noch erger als de burgers gedaan hadden. Zelfs taſten zy het geſchut en de paarden van den Saxiſſchen Bevelhebber aan; en gaan 'er mee dooz. Ook wilden de Gzoningers de wallen van Damme / volgens 't boozgaande verdzag / omgeſmeeten hebben; 't welk Edzaart, dooz de burgery van Damme verbeden / en miſſchien ook op eigen boozdeel ziende / van tijd tot tijd uytſtelde. Toen had het Edzaart verkozven: 't was zijne ſchuld dat de Saxiſſche bezetting zoo mishandelt was: hy had Damme trouweloosliyk met zijn volk bezet; en zocht het in zijne magt te houden. Willem van Oyen, die Edzaart een quaad hert toe dzoeg / en dit alles op zijn ergſte den Hartog overſchzeef / bleef by geen bloote beſchuldigingen. Men had Edzaart de ſchattingen belooft die men in 't land van Dzent uytgeſchzeeven had: maar Van Oyen haalt die zelf op / en laat 'er Edzaart op zien.

't Zouw noch hooger geloopen hebben: maar ſchielijk koomt 'er een bzeeſſelijke tijding dat de zwarte bende / dooz den toeloop van allerhande geboefte tot een ontzachelijk leger aangegzoeid / en ſchier van alle Dozſten gebzeesd / weder in aantogt was / om den Sax in Dziesland te dienen. De Gelderſſche Oberſten / dooz dit gerucht ingeſlagen / begonnen bliegens op een anderen toon te zingen; en Edzaart wederom met de beſte woozden die zy geleert

leert hadden aan te haalen. Edzaart, wiens heil van dien kant toch koomen moest / liet zich wederom gezeggen: en hield de zaaken van den Geldersman genoegzaam op de been. Zelfs had hy de gelegendheit * eens schoon om den zwarten hoop uyt het veld te slaan / en uyt gansch Vriesland te verdryven. Hy had een schoon leger / dat met gelweld vechten wouw: alle de soldaaten waren even moedig: de tijd / de plaats / en alle omstandigheden / beloofden een gewisse zege. Hy liet Arkelens, die 't gebied over Westvriesland had / door een bode weeten; indien hy zich ook beweegen wilde / dat de krijg geeindigt was; en de verwinning hun niet missen kon. Maar Arkelens vond het niet goed; waar over veel te zeggen en te gissen viel. Ondertusschen verliep de gelegendheit: Arkelens schoof zyne weigering op het gevaar / en op de onzekerheit der overwinninge. Maar daar school wat anders achter: dat Edzaart van Groningerland niet afgestapt was / en by alle gelegendheden liet verluiden dat hy t zelve in de overdragt niet begreepen had / kost de Geldersman niet opeeten. Hy vreesde dat Edzaart, door 't bevechten van zoo eene zege / al te groot zoude worden; en dat hy hem dan zoo gemakkelijk niet naar zyne hand zouw konnen zetten. Men moest hem evenwel niet openlijk voor 't hoofd stooten; maar zynen dienst zoo verre gebruyken / dat'er de Gelderschen alle de vrucht van genooten. De Geldersche macht zoude ondertusschen zoodanig aanwassen / dat men Edzaart, als 't op een scheiden ging / de wetten zouw konnen zetten. Zoo was 't altijd

* In 't jaar 1425.

met

met Edzaart gegaan: hy had in alle zijne verbondschappen op eigen voordeel gevoogt: maar is over al misgeloopen. Hy had den Sax in 't veroveren van Vriesland krachtig geholpen / en 't spits voor hem genoegzaam afgebeeten; op hoop dat hy ook iets voor zijn deel krijgen zouw: maar toen de zaaken der Sassen op een goeden voet scheenen te staan / was Edzaart straks over de hand. Hy had de Groningers / om 'er het opperbewind te krijgen / uyt de ly geholpen: maar toen de zaaken zich niet ten goede wilden schikken / en 'er met den Geldersman gehandelt wierd / gingen ze buiten Edzaarts weeten een akkoord met den Geldersman aan / dat Edzaart ook van Groningerland zouw moeten afstaan. Nu meende hy 't by den Geldersman gevonden te hebben: die was hem / meende hy / al te zeer verpligt; die zoude hem ten minste in 't bezit van de Ommelanden laaten. Maar daar wierd hy al zoo leelijk bedrogen als ergens; eigenbaat dreef 'er ook boven: en ging boven verpligting / boven al.

Weinig dagten ze dat een ander met den buit / daar ze over krakeelden / gaan strijken zouw. Terwijl dat de zaken van den Geldersman vry wel schijnen te staan / en hy grooten toestel maakt om ganssch Vriesland te dwingen; koomt 'er schielijk gewisse tijding dat de Sax zijn recht op Vriesland aan Karel van Oostenrijk by koopinge overgedaan heeft. Want Georgius Hartog van Saxen / al zijn geld genoegzaam veroorlogt hebbende / en geen kans ziende om Vriesland te houden / en daar by door 't gemor van zijne onderdaanen geperst / zocht 'er met zoo veel voordeel

en

en zoo weinig schande als mogelijk was af te koomen. Hy dagt wel dat Karel van Oostenrijk, naderhand Keizer gewoorden / en best bekend onder den naam van Karel V, wonder wel met zoo een voorstel gediend zoude zijn. Om het niet lang te maaken / de zaak word Karel voorgestelt; de Gemagten treeden wederzijds in onderhandeling; de koop gaat voor hondert duyzend Rhijnsche guldens door. Die somme zoude Karel eerst betaalen als de Sax alle de steden / vestingen / en blokhuyzen / die onder zijne magt waren / zoude overgelevert hebben. Maar met dat geld moest de Sax zijn krijgsvolk / dat wegens wanbetaling niet langer in tucht te houden was / af betaalen: zoo dat hy 'er weinig van opsteeken kon. 't Smerte hem in 't binnenste van zijne ziel dat hy van zoo een schoon landschap / 't welk hem oneindigen arbeid / gevaar / en geld gekost had / op zoo eene wijze afstappen moest. Dat was noch het minste: maar de schande / dat hy zoo kaal van de reis zoude koomen / pijnigde hem allermeest; en deed hem somtijds aarzelen. Maar daar viel niet te aarzelen of achter uyt te stappen. De zwarte hoop hield alle zijne steden en plaatzen in Vriesland van zijnent wege bezet; en schreeuwde om betaling: ja stond gereed om alle bastighèden / by langer uytstel / aan den eerstkoomende voor gereed geld over te geeven. Dan ware de schande noch grooter geweest: nu geschiede alles noch eenigzins met zijnen wil / en onder den naam van een verdrag. En 't zouw hem noch veel meer gespeeten hebben; indien de Geldersman / zijn grootste vyand / met den buyt door gegaan waar.

Echter

Echter mogt het hem noch van 't hart niet / zijne hand onder 't verdrag te ſtellen; en zijn eigen verdriet te teekenen. Hy wilde 't noch eerſt bezoeken of hy de Groningers / door 't aanbieden van zeer gunſtige voorwaarden / koſt overhaalen: 't geen hem / volgens voorgaande verdrag / geoorloofd was. Hy deed die voorwaarden door een aanzienlijk Gezantſchap voorſtellen: zy zouden hem ſlegts voor Erfpoteſtaat aanneemen / en van Edzaart zoo wel als van den Gelderſman afſtappen: zy zouden alle hunne voorrechten en vryheden behouden; en hunne Stad op den ouden voet regeeren. Edzaart zoude hem ook voor zijnen Leenheer erkennen / en daar voor alle zijne verloore plaatzen wederom krijgen. De onkoſten / door den Gelderſman gedaan / zouden hem door Georgius, naar de uytſpraak van onpartijdige Vorſten / goed gedaan worden. Beter voorwaarden, zeide 's Hartogs Gemagtigde / kont gy immers niet hebben, of eiſſchen: dan hebt gy ruſt en vrede, en een einde van uwe onheilen. Maar zoo gy nu halsſterrig blijft, en deeze kans verziet; dan hebt gy oorlog op oorlog en 't uyterſte bederf te wachten: want geen Groningen, geen Hartog van Gelderland, konnen het veld houden tegen den Vorſt, dien gy dan op 't lijf zult krijgen. Voorzigtige luiden neemen 't zekere voor 't onzekere: die geen vrede begeerden, zijn in alle tijden door den oorlog vernielt en vergaan. De Groningers of hunne Gemagtigden antwoordden: Die voorſlagen quamen al te laat: had de Vorſt, toen het tijd was, zulke voorſlagen gedaan, hy had zich zelven en de Stad van veele en groote ellenden konnen bevryden. Maar 't was te laat, zy hadden

den zich nu met den Geldersman ingeſcheept, zy moeſten 'er mee over; en mogten de getrouwigheit, die zy hem belooft hadden, niet breeken. Maar koſt hy 't met den Geldersman ſtellen, dat ſtond hem vry, en zy hadden 'er niet tegen. De Saſſen / willende geen middelen onbezocht laaten / deeden den Geldersman ook toetzen: maar die wilde noch minder aan de hand koomen; en was ganſch niet gezind / Vziesland zoo te laaten glyen. Zoo was 'er dan vooz den Sax niet anders te doen / als het gemaakte verdzag / gelyk hy deed / met een goed gelaat te onderteekenen; en zich te beklaagen dat hy of zyn Vader ooit op Vziesland had gedacht. Want al dat de Saſſen / den tijd van ſeventien jaaren / in Vziesland uytgerecht hebben; heeft nergens toe gedient / als om den weg / met hun geld / arbeid / en lebensgebaar / vooz de Ooſtenrykers te baanen: zonder dat zy 'er iets van gehouden hebben als een leege beurs / en gzoot naberouw. En ze giſſen zoo qualyk niet / de welken meenen dat Keizer Maximiliaan, als hy Vziesland aan Hartog Aalbert vereerde / dit alles voozzien zoude hebben.

IV. Karel V.

Zoo was Vziesland dan verkocht; en wierd ook van den Sax / zoo verre als 't aan hem ſtond / gelevert. Maar om 't overige te krygen / daar had Karel zelf vooz te zorgen; en dat had noch veele voeten in de aarde. De Geldersman / op eige en Franſche magt ſteunende / en daar by veele Vziezen op zyne hand hebbende / meende 't hachtje zoo niet op te geeven. Om te zien of de zaak in der minne by te leggen was / wierd 'er tuſſchen de partyen een beſtand vooz vier maanden gemaakt:

maar

maar daar was geen bylegghen aan: geen van beiden wilde van Vriesland afstappen. De Vriezen zagen ook met verwonderinge toe / en mozden niet weinig onder malkander / dat ze in dit verdzag niet eens gekent waren. Zy meenden; 't was voornamentlijk hunne zaak; en zoo een handel / daar men hen gansch buiten gehouden had / en waar in hunne persoonen als op prijs gestelt / ja verkocht en gelevert wierden / was een openbaare en onverdzaaggelijke verkrachting van hunne rechten. Maar / 't ware hun lief of leed / de zaak was gehlonken. En hadden zy de macht / zoo verdeeld als ze waren / om den machtigsten Vorst van Europa / en den Keizer zelf / tegenstand te bieden?

Ondertusschen is Floris van Egmond, Stadhouder van Holland en Zeeland / van Karels weege in Vriesland aangekomen: heeft de Kasteelen van Harlingen en Leeuwaarden met volk bezet: en de bezettelingen / uyt naam van zynen Heer en Meester / den eed van getrouwigheit afgenomen. Daar op heeft hy den Adel en de Geestelijkheit / mitsgaders de hoofden des volks van Leeuwaarden / Franeker / en Harlingen / op een vollen landdag te Leeuwaarden beroepen. 't Voorstel was / dat ze Karel, Prins van Spanje / uyt kracht van 't meergemelde verdzag / den eed van getrouwigheit hadden te doen.

De Kantzelier Pflug verklaarde uyt name van den Sax / dat zyn Heer en Meester hen van de getrouwigheit / die ze hem gezworen hadden / en van alle verbinteniſſe t' hemwaart / gewillig en volkomentlijk ontsloeg. De Vriezen / op den landdag vergaderd /

derd / hadden daar veel tegen te zeggen: men had ze / in 't overdragen van hun eigen land / niet eens gekent: zy koften noch zy durfden geen nieuwen eed doen / voor dat de Gelderſman met al zyn volk uyt Vriesland vertrokken / en 't ganſche land zonder oorlog was. Zy ſtemden dan dat ze zich, indien het toch tot zweeren moeſt koomen, aan den eed hielden, dien ze in 't huldigen van Hartog *Aalbert* gezworen hadden: 't geen ze in de inhuldinge van Hartog *Georgius* gedaan hadden, was uyt vreeze, en door dwang gedaan. Graaf Floris, om hun het vuur wat naarder te leggen / en hunne redeneeringen op zyn krygsmans op te loſſen / deed de zwarte bende naar Berlikom trekken: met heimelyk bevel wat ze daar te doen hadden. Daar beginnen ze om betaling van hunne achterſtallen te ſchreeuwen; van plunderen en rooven te ſpreeken; den ingezetenen overlaſt te doen: ieder een een doodelyken ſchrik op 't lyf te jaagen. Van Egmond, daar over aan aangeſproken / hield zich uyterlyk over hun gedrag gebelgd. 't Was hem leed / zeide hy, maar hy koſt het niet weeren. Kon hy het krygsvolk betaalen / en zyn geld uyt zyne handen geeven / eer dat hy met de Staaten over den eed eens geworden was; en eer hy wiſt hoe 't afloopen zouw? Dus hadden de Vriezen niet anders te doen / als een ſpoedig einde van de zaak te maaken; en de beſte voorwaarden te bedingen die ze bedingen koſten. Men is dan op dezen voet eens geworden: *Karel* zoude Vriesland, uyt den naam der Staaten van Duytsland, als Stadhoude (*of Poteſtaat*) regeeren; en zyn recht zoude op zyne erfgenaamen overgaan: daar over zou-

de hy eenen brief opſtellen; dien hy den Keizer, zijnen Grootvader, en het volk vertoonen zouw: hy zoude het recht handhaven, en Vriesland met de wapenen beſchermen: hy zoude de regeerenswijze der Saſſen volgen; maar de laſten, zoo verre als het gevonden kon worden, verminderen. De kontrakten, die de adelijke huizen met den Sax aangegaan hadden, zouw hy heiliglijk achtervolgen; en geene Vriezen om rechtzaken buyten hun land dagvaarden: indien 'er tuſſchen hem, en het volk, eenig verſchil ontſtaan mogt; zouw men van weerskante twee Gemagtigden kiezen, die 't verſchil door hunne uyſpraak beſlechten zouden. Daar op is de eed in S. Vitus kerk wederzijds met groote ſtaatzie en plegtigheit gedaan: want de eed/ gelijk altijd gebruykelijk is/ wierd zoo wel van 's Hartogs wege gedaan/ als van het volk. Seſtig of omtrent ſeſtig Edelluiden/ die de huldinge bywoonden/ hebben den eed ook gedaan/ en 't gemaakte verdrag met eigen hande onderteekent. Om grooter luiſter aan de ſtaatzi te geeven/ heeft Floris van Egmond vier van die Edelluiden/ te weeten Heſſels Martena, Kempo Martena, Zialling Bottinga, en Tjaard Burmania, tot Ridders geſlagen.

Ik geloof dat ik de meeſte Leezers geenen ondienſt zal doen/ met de naamen van alle die Edelluiden hier uyt P. Winſemius te laten volgen. Behalven dat het veelen niet onaangenaam zal zijn/ dat ze de naamen van hunne voorouders in dit werkije als te pronk zien ſtaan; zal men uyt deze lijſt ook zien welke Edelluiden dat het noch zoo lang met den Sax gehouden hadden.

Heer

Heer Godſchalk Jongama.
Heſſel Martena. Tjallingh Botnia.
Tjaerdt Burmania.
Kempo Martena Doctor.
Rienick Camſtra. Julius Botnia.
Douwe Burmania. Tako Glins.
Epo Aylua. Heſſel Aebingha.
Sicko Lyauckama.
Rienick Cammingha te Cammingha-Buyr.
Hetto Dekama. Lou Donya.
Oene Sytjema. Rienick ende
Schelto Roorda. Gerolt Herama.
Gerrit Tieſſens. Tako Giemſtra.
Sybrandt Roorda. Lolcke Heſlinga.
Hobbo Hermana. Lolcke Okkingha.
Edo Martema. Tjaerdt Popkama.
Folkert Aggama. Siuck Emingha.
Witze Camminga. Sippo Meckama.
Syverdt ende Lyuwe Abbingha.
Sybe Meckama. Aedger Aebingha.
Sjerck Bockama. Seerp Oſingha.
Wilhelm Heemſtra. Heerke Heſlingha.
Kempo Donya. Feddo Dotingha.
Jeppe Stanya. Jarich Hottingha.
Sijdts Emingha. Pieter Camminga.
Wilcko Holdinga. Aleff Hemmema.
Hetto Hemmema. Juw Dekama.
Sicko Patingha. Docko Heſlingha.
Syeurdt ende Lyeuwe Beyem.
Sippo Heemſtra. Theunis Fernya.
Hans Douweſz.

Bucho Ayta Prieſter te Leeuwaarde, Heſſel Martena, Godeſchalk of Goſlik, Jongema, Rienik Kamminga, en Gerolt Herema, wierden door den zelven Heer Floris, drie dagen na't

verrichten van de gemelde ſtaatzi / tot Regenten en tot Leden van t Hof van Vriesland aangeſtelt.

De zwarte bende kreeg haare betaling ook; en is aanſtonds in dienſt van Koning François getreeden; dien zy / in dien vermaarden ſlag van Marigny / tegen de Zwitzers / grooten dienſt heeft gedaan. Ja / zoo als ſommigen ſchrijven / heeft die bende de zaaken der Franſſen / die op een ſlechten voet in Italie ſtonden / t'eenemaal opgerecht.

Maar door 't vertrek van die bende hadden de Gelderſchen de handen weer ruim / om hunne tegenparty van alle kanten te benauwen. De Borgonjers of de Hollanders / want zoo wierd de party der Borgonjers ook genoemt / hadden geen andere vaſtigheden als Harlingen / Franeker / Leeuwaarden. Daar zaten ze ſchier als ballingen opgeſloten: want de Gelderſchen / die goede betaling kreegen en ook goede tucht hielden / waren meeſter van 't veld. Die goede betaling quam hier van daan dat de Gelderſsgezinde party / ſteunende op de groote beloften van den Gelderſman / en hoopende dat de gulde vryheit haaſt onder zijne regeeringe herleeven zouw / zich geen opbrengen van ſchattingen liet verdrieten. Groote Pier, die niet ruſten kon / en een leven zonder oorlog voor geen leven rekende / maar voor al op de Hollanders gebeeten was / heeft de zee voor den Hollandſchen koopman ganſch onvry gehouden. Hy heeft meenig ſchip genomen / meenig koopman bedorven / meenig matroos / ja eens vyfhonderd gelyk / over boord doen danſſen. Dat meer is; ſchoon dat Floris van Egmond

wc-

wederom met achtien honderd man in Vriesland gekomen was; en Karel van Borgonje, of de Vrijns van Spanje / zeer scherpe brieven in Vriesland gezonden had / hebben de Geldersgezinden zich evenwel verstout hun leger voor Leeuwaarden te slaan / en die stad van alle kanten in te sluiten.

Maar deze voorspoed der Gelderschen konde geen duur hebben: de partyen waren al te ongelijk. Karel van Borgonje, om een einde van den oorlog te maken / zond eenige duizenden soldaaten naar Vriesland onder 't bevel van den Heer van Egmond / en Felix van Oostenrijk. Toen is de kans allengskens gekeert; en minder magt genootzaakt voor gooter te strijken. Maar Felix, zijnde een Hoogduytscher / en zeer haastig van hoofd / zoude alles door zijne koppigheit ligtelijk verbrodt hebben. Hy had Epo Douwemaas huys te Irnsum belegert; en de bezettelingen gedwongen om zich op genade of ongenade over te geeven. Om dat ze te lang naar zijn zin met het overgeeben gewacht hadden / en dat 'er een van zijne dienaars in 't beschieten gesneubelt was; was 'er geen plaats voor genade. Van dertig bezettelingen wierden d'er tien gehangen / zeventien met den zwaarde gerecht. Epo Douwema zelf / en zijn zwager Abe Saskers Heringa, zouden niet beter gevaren hebben. Maar de vrouwen van Hessel Martena en Juw Bottinga zaten by de Gelderschen gevangen: welke Edelluiden / vreezende dat men 't op hunne vrouwen verhaalen zouw / uytstel voor de gevangene Edelluiden verkreegen.

Maar 't was niet meer als een uytstel: Janke Douwema, die den Geldersman dien-

de / liet Martena en Bottinga weeten ; zy hadden wel toe te zien dat de gevangene Edellui-den niet mishandelt wierden ; of hunne vrouwen zouden 't ontgelden. Een man / als Felix, zoude die zich door dreigementen laaten verbluffen? 't Vuur steeg hem aanstonds in den kop: hy deed den gevangenen vliegens de dood aanzeggen ; en / eer dat 'er twee uuren verstreeken waren / lagen ze al zonder hoofd. Dit diende maar om den haat der Geldersche Vriezen tegen de Hollanders en Borgonjers te stijven ; en die te boore noch eenigzins gewaggelt zouden hebben / spraken na buur en blam. Dit heb ik daarom te pas gebragt / om dat P. Winsemius, die by veelen geacht en geleezen word / en geen onbillijk Historischryver is / deeze wreedheit op de rekening van Floris van Egmond stelt. Ja hy maakt ze veel grooter en onverschoonelijker als ze inderdaad is geweest: want naar zijn * schrijven zoude de bezetting het Huys met verdrag overgegeeven hebben: en Epo met zijn zwager / en de ganssche bezetting / zouden boven verdrag / boven belofte / boven al / door beuls handen gestorven zijn. Maar ik houde het met Ubbo Emmius, die doorgaans met beter kennisse van zaken schrijft ; en alles op de gemelde wijze verhaalt. Hy zeit ook dudelijk dat Epo met zijn zwager gerecht is ; eer dat Floris van Egmond, of iemand anders / voor hun leven konde spreeken. Voeg hier by dat Schotanus, die zijne Histori lange jaaren na Ubbo Emmius en P. Winsemius geschreeven heeft / eben eens spreekt als Emmius. Beide die Schrijvers getuigen ook dat de bezettelin-

* Op het jaar 1516.

gen /

gen / door 't schroomelijk gedonder van 't geschut verschrikt en verbysterd / het hups zonder verdrag obergegeeven hebben.

Ik heb gezeit dat de kans allengskens keerde: want de Gelderschen / waarschijnelijk door Fransch geld geholpen / hebben zich noch eenigen tijd dapper geweert; en den vyand nu en dan een kans afgeleeken. Zy hebben Hindelopen onder Groote Pier bechtenderhand ingenomen; Dokkum onder 't beleid van Erkelens, mitsgaders van Janke en Sikke Douwema, met verdrag verobert. Ja ze zijn met een bloot naar Noordholland gevaaren / daar ze Medenblik uytgeplundert en verbrandt / Alkmaar insgelijks uytgeplundert en in 't rond rijken buyt opgehaalt / obergroote schattingen uytgeschreeven / en de rijkste boeren door gyzelaars opgelicht hebben. De schrik door ganseh Holland was soo groot dat men al den Adel deed opzitten; den vierden man uyt de steden en van 't platte land onder Floris van Egmond tegen den vyand zond: en dat ganschе leger noch door eenige ruyterbenden versterkte. Dat alles deed den schrik niet bedaaren:* al het krijgsvolk wierd uyt Vriesland ontboden / en slegts een geringe bezetting te Franeker gelaaten: by welke gelegendheit Bolswaard wederom onder de magt van den Geldersman gevallen is. De Gelderschen en Geldersche Vriezen / die zeven dagen lang te Alkmaar gelegen hadden / zijn op den achtsten dag / als of ze den vyand braveeren wilden / op Beverwijk en Sparendam getrokken; welke plaatzen zy / in 't gezigt hunner vyanden / insgelijks aan koolen

* Vide Ubb. Emm. ad ann. 1517.

legt hebben. Voorts trokken zy voor by Amsterdam; verbranden wat branden kon / roofden wat hunne gading was; en lieten 't den vyand aanzien. Van daar door 't Stift in Gelderland aangekomen / gingen ze Asperen belegeren; 't welk zy in den derden storm geweldigerhand ingenomen / en 'er als wilde beesten en woeste barbaaren huys gehouden hebben. Al wat hun voorquam / oude luiden / mans- en vrouws-persoonen / jongelingen en jonge doghters boven de drie jaaren oud / Priesters / Monnikken / en een deel schooljongens die zich in de kerk versteeken hadden / wierden aan den degen gereegen. Indien eenige kinderen of vrouwluiden de slagting ontkomen waren / die wierden met de uyterste smaad ter stad uytgedreeven. De stad zelf hielden ze met hun volk bezet / om ze tot een roofnest tegen de Hollanders te gebruyken.

Maar Hendrik van Nassouw, met een magtig leger onvoorziens aangekomen / deed dat gespuys wel haast verstuiven. Al wie / in zijne handen viel / moest het met de dood bekoopen. Toen kreegen de Gelderschen ook eene beurt; en de Veluwe / een lustige landsdouwe / wierd ruim zoo deerlijk gebrandt / gestroopt / en verwoest / als Noordholland verwoest en afgestroopt was. Dus moest het landvolk de dwaasheit van den Vorst en de schelmerpen van 't krijgsvolk boeten: en dat hiet dan noch / de wapenen ter beschermingе van het Vaderland opneemen. Daar op ging Nassouw zijn leger voor Arnhem slaan; en Karel van Gelderen, die met het puykje van zijn leger daar binnen lag / van alle kanten in-

insluiten. Maar de Koning van Vrankrijk / voor zijnen vriend en bondgenoot beducht / bragt zoo veel te weeg dat 'er wederom een stilstand van wapenen gesloten wierd: gedurende dien stilstand zouw men 't verschil trachten te beslechten / en over een bestendige vrede handelen. Daar op is het leger voor Arnhem opgebroken; en zijn de Gemagtigden te Utrecht in onderhandeling getreeden. De Gezanten van Koning Karel, want die stond nu in Spanje gekroont te worden / en die van den Geldersman / verscheenen d'er voor hunne Heeren en meesters. Die van Vrankrijk / en de Bisschop van Utrecht zelf / zouden het ampt van Middelaars bekleeden. Na veel krakeelens / en na dat men dikwils op het tipje gestaan had van onverrichter zake te scheiden / zijn de Middelaars voor zegsmannen aangenomen / die de volgende uytspraak gegeven hebben: Karel, Hartog van Gelderland, zoude van Vriesland, met al het recht dat hy op Vriesland had, ten behoeve van *Karel* Koning van Spanje, en van deszelfs erfgenaamen, voor nu en altijd afstappen: ten dien einde zoude hy alle de brieven, daar toe dienende, overgeven; de Vriezen van den eed ontslaan; en zijne bezettingen uyt alle de steden en vestigen van Vriesland ligten: maar 't geschut behouden. Daar tegen zoude *Karel*, Koning van Spanje, hem betaalen 100 duizend kroonen: 25 duizend in gereed geld: 't andere, met gelijke deelen, op zekere bestemde tijden. Daar voor zoude hy bequaame borgen moeten stellen, te weeten de steeden Amsterdam, Dordrecht, Gorkum, en 's Hartogenbosch. Wegens de stad Groningen zoude de Koning van Vrank-

rijk binnen zes maanden tijds uytspraak doen. Alle vyandlijkheden, over en weer gepleegt, zouw men wederzijds vergeeten.

De Geldersman / als hem deze uytspraak voorgehouden wierd / stoof van gramschap op. 't Beleg was opgebroken / en 't gebaar voor by: dus verklaarde hy blak uyt dat hy zich aan zoo eene uytspraak niet houden wilde / en niet houden zouw. De Vriesſche Edelluiden / die 't met den Geldersman hielden / tierden noch geweldiger als de Geldersman zelf: en wilden van 't verdrag niet hooren ſpreeken. Daar op is Floris van Egmond met Willem Roggendorp te Leeuwaarden aangekomen; om gemelden Roggendorp, die hem in 't Stadhouderſchap van Vriesland opvolgen zouw / in 't bezit van zijn ampt te ſtellen. De oude en nieuwe Stadhouder hebben eenen Landdag te Leeuwaarden uytgeſchreeven; en naar alle ſteden brieven afgevaardigt / om twee of drie mannen uyt hun lichaam naar den Landdag te zenden: die daar de uytſpraak der Zeggsmannen aanhooren zouden. Toen bleek het hoe diep dat de haat tegen de Borgonjers en Hollanders noch in 't hart der Geldersgezinden zat: en wat dat men van 't verdrag te verwagten had. Dewijl zy hunnen moed aan de Borgonjers zelf niet koelen koſten / moeſten 't de boden / die de brieven overbragten / en de uytſpraak der Zeggsmannen over al verbreiden / op eene ongemeene wijze bezuuren. De eene wierd te Sloten in een zak verdronken: een ander wierd te Dokkum gedwongen den brief / die wel zo vellen groot was / op te eeten. Anderen / die 'er genadigſt afquamen / wierd een hoop ſcheldwoorden en dreigemen-

ten

ten naar 't hoofd geſmeeten. In 't kort / het verdrag wierd uytgejouwt / en de Landdag niet gehouden. Doch 't oorlogen ging evennoch niet aan: behalven dat het beſtand noch duurde / hielden verſcheide inzigten den degen noch in de ſchee. Maar de Geldersman verzuimde ondertuſſchen niet / zijne banden overal vaſt te leggen; en zoo met den Fransman / als met de Groningers / en andere Vriezen / nieuwe verbinteniſſen te maken. Ook heeft hy den vermaarden Maarten van Roſſum, die zijns gelijk in de krijgskunde en 't geluk der wapenen nauwelijks had / voor zijnen Stadhouder naar Vriesland gezonden.

Doch in't jaar 1519. begoſt hem de moed / door de dood van Keizer Maximiliaan, veel hooger te rijzen: nu was'er een groote hinderpaal uyt de weeg: en hy wiſt hoe dat de Fransman / hoewel dat hy de Schoonvader van Koning Karel ſtond te worden / hem echter niet al te groot wilde hebben; ja zelf naar 't Keizerdom ſtond te dingen. Zoo is de Geldersman dan / hoewel hy in 't kort met Elizabet van Luneburg trouwen moeſt / en de bruiloftsdag reeds beſtemt en aanſtaande was / naar * Parijs vertrokken; daar de noodige maatregels genomen zijn / en de knoop van 't onderlinge verbond noch ſtijver toegehaalt is.

Sedert dien tijd begoſt het ook hoe langer hoe klaarder te blijken / waar dat de Geldersman op mikte; en wat de Vriezen van de ſchoone beloften / die hy in 't eerſt gegeeven had / te verwachten hadden. De Geldersgezinde Vriezen hadden in 't voorgaande jaar

* In 't jaar 1519.

eenige

eenige punten / tot handhaving van hunne vryheit en oude rechten ſtrekkende / aan den Oberſten Arkelens ter hand geſtelt; en 's Hartogs beveſtiging op die punten verzocht. Arkelens gaf hun goede woorden / en deed hen alles van 's Hartogs goede genegendheit verhoopen: maar daar bleef het niet by. In dit jaar wierd 'er weer door de Gelderſche Vriezen een Landdag gehouden; op welken Landdag zy wederom by de Gelderſche Heeren om de gemelde beveſtiging aangehouden hebben. De Gelderſche Heeren / namentlijk Hendrik van Gent, Willem Lang de Kantzelier / en Meeſter Geraard 's Hartogs Raadsheer / gaven hun tot beſcheid: De Hartog had hun ook een verzoek voor te draagen: wilden zy dat inwilligen; hun verzoek zou dehun ook in alle deelen ingewilligt worden. En als zy des Hartogs verzoek begeerden te weeten / kreegen ze tot beſcheid: Zijn verzoek beſtaat hier in: gy zult hem voor uwen Erfheer anneemen en inhulden: de ſchattingen, die gy den Sax opgebragt hebt, zult gy hem opbrengen: en hier over zult gy eenen behoorlijken brief tot oirkonde der zake maaken, en hem dien brief ter hande ſtellen. De meeſte Vriezen / op zoo eenen eiſch geenzins verdagt / ſtonden van verbaaſtheit ingeſlagen en verbyſterd. Was dat die ſchoone belofte, dagten ze / dat hy geen hooger tijtel begeerde, of oit begeeren zouw, als van Beſchermheer of Poteſtaat? Was dit de vryheit van ſchattingen, met zoo plegtelijke en dierbaare woorden toegezeid? Maar Janke Douwema, Sikko Douwema, en Juwo Juwsma, die den Geldersman ſchier allereeſt ingeroepen hadden / koſten't voor al niet harden. Zy ſpraken

oek

ook helder upt de boyst; toonden de onrechtmatigheit van den eisch; en zeiden rond upt dat het een openbare verbreeking was van de gegeeve belofte. Was de Hartog gekomen om hen van de Saxisische en Borgondische slavernye te verlossen, en onder zijne eige slavernye te brengen? Dat had immers geenen schijn van billijkheit. Met wat glimp kost hy die ondraagelijke schattingen eisschen, die de Sax hun afgeperst had? De Sax had het land geweldigerhand overvallen, en geen hooger reden gekent als zijn eigen hoofd. Al wat hy in 't invorderen van zoo onmatige schattingen gedaan had, had hy als een geweldenaar gedaan. De Geldersman was gekomen om de Vriezen van die geweldenarye en slavernye te verlossen: dit had hy opentlijk verklaart; daar voor stond zijne belofte te pand. Zoo de Vriezen den Geldersman nu zoo veel moesten geeven, als ze den Sax gegeven hadden; dan waren ze van geen slavernye verlost, maar van de eene in de andere gesmeten. Dooz wederzijdsch twisten ontstaken de gemoederen noch meer en meer; en de zaak bleef booz die reize steeken. Maar de gemelde drie Edelluiden/ die zich na zoo een stoutmoedig spreeken daar niet beilig achtten/ reisden in 't heimelijk naar Groningen: welke Stad zy echter/ op 't aanschrijven van den Geldersman/ haast verlaaten moesten. Van daar vertrokken zy naar Deventer/ Kampen/ Zwol/ Utrecht: maar oder al wierd hun de stad op 't verzoek van den Geldersman opgezeit: zoo dat ze genootzaakt waren hunne beiligheit by de Bozgonyers en Hollanders te zoeken; en voortaan ter genade van eene macht/ die zy zoo gehaat hadden/ te leven.

Toen

Toen zag men met 'er daad / 't geen by luiden van kennis / en die de wereld wat beter als gemelde Douwema ingezien hadden / al van den beginne voorzien was geweest. Ik wil zeggen / dat die schoone beloften van den Geldersman / en al die ophef van de Vriesschе vryheit te zullen handhaven / enkelijk van hem gebruykt waren om eenen voet in Vriesland te krygen. Toen hy 'er eenen voet gekreegen had; begost hy stralks op een anderen toon te zingen. De † Gelderschе Bevelhebbers / een deel geldzuchtige menschen / deeden ook niet als raapen en schraapen; en zoo wel den Adel als de Burgery uitzuipen. Zelfs veele van den Vriesschen Adel / om ook een deel van den buit te hebben / schaamden zich niet de Gelderschen in hun quaad doen te vleyen. Jeder zag op eigen voordeel; en zocht maar zijne zakken en kisten te vullen; zonder veel onderscheid tusschen goede of quaade middelen te maaken. Als 'er maar geld te winnen was / moest het Gemeenebest altyd achter staan: en de Vriesschе Schryvers getuigen dat de beruchte Maarten van Rossum geen andere reden heeft gehad / om van zijn Stadhouderschap over Vriesland af te staan / en zijn affscheid van Hartog Karel te verzoeken; als dat hy die onbeschoftheden niet langer beelen mogt. Ja Lange Pier zelf / die de fijnste broeder anders niet was / kost alle die onhebbelijkheden zoo weinig verdraagen als van Rossum. Hy zag dat hy / voor de vryheit van zijn vaderland verhtende / van den eenen kant ruim zoo veel verloor / als hy van den anderen kant scheen te winnen: en

† Ubbo Emmius, ad anno 1519.

dat

dat 'er weinig keur in was / of zijn vaderland van een Wolf of van een Leeuw zoude opgegeeten worden. Hy liet dan den krijgshandel insgelijks vaaren / en ging zijne oude dagen binnen Sneek in stilte overbrengen. Waarschijnelijk hebben beide die krijgshelden ook gemerkt dat het met den Geldersman / als hy zoo slecht hupshouden wilde / niet opneemen zouw: te meer daar Karel V. dagelijks machtiger wierd; en / als hy de handen leeg zoude hebben / kort spel met den Geldersman zoude maaken.

Want dat de Geldersman het noch zoo langen tijd staande hield; quam voor 't grootste gedeelte daar van daan / dat Karel V. elders zoo veel te stellen had; en nauwelijks raad wist / om 'er door te koomen. In Oostenrijk stonden de zaken zeer hachelijk / door den opstand van zeer machtige Heeren. Even slecht / of noch slechter / stond het in Spanje; daar de ingezetenen van Kastilie / Arragonie / en Andaluzie / uyt haat tegen de Nederlanders / de wapenen opgenomen hadden, en dagelijks grooter aanhang kreegen. Francois I, die ook naar 't Keizerdom gedongen had / maar voor Karel V. had moeten wijken / kost van spijt niet rusten; en was met een machtig leger in Navarre gevallen. Dit was de reden dat Karel V, hoe zeer hy van de Vriezen nageloopen wierd om eens een einde van de onrust te maaken / en de Gelderschen uyt Vriesland te verneslelen / de zaak eenige jaaren sleepende hield.

De Geldersche Bevelhebbers gingen ondertusschen voort met zich zelven / door hun onredelijk gedrag / hatelijk te maaken. De boe-

ren

ren hadden hunne beste goederen / in eenen inval van't Stichtsche krijgsvolk / hier en daar in steden en sloten geborgen. Toen de vyand weg was / en de boeren hun goedtje zouden wederhalen / wierd 'er de hand door de Gelderschen opgeleit. De eigenaars moesten ongetroost / en met leege handen / naar huys keeren. Ook mogten zy geenen handel met die van Franeker / Leeuwaarden / Harlingen / en de vordere Borgondisschje plaatzen drijven: koopen / verkoopen / verruilen / was schier op hals en keel verboden. Daar op begosten de huisluiden gebrek van alles te krijgen / en de hoofden van baloorigheit om te loopen. Dit moesten niet alleen de Gelderschen zelf / maar ook de steeluiden / ontgelden Al wie iets ten platten lande te verrichten had / en zijne voeten maar even buiten de Stadspoorten durfde zetten / liep gevaar van door de gesarde boeren omgebragt te worden. Dus zaten de burgers als gevangen of opgesloten; en die 't niet al te breed hadden / verbielen zoo wel tot allerhande gebrek als de landluiden. Was iemand zoo koen / dat hy daar over klaagde; die was zijn leven nauwelijks zeker: en de Gelderschen dreigden hem aanstonds in een gat te smijten / of naar Gelderland te zullen verboeren. Hier door raakten de gemoederen nach meer aan 't zieden / en de Gelderschen in 't gevaar van door de woedende gemeente overballen te worden. Sommige steden zelfs / die zoo lang goed Gelders waren geweest / begosten om te zakken; en wilden niet langer zoo geringeloozt weezen. De Stadhouder van Meurs / om Sloten beter onder zijn bedwang te hebben / zocht 'er vreem-

de

de knechten in te bzengen: maar dat wierd hem dooz de Majestraat belet. Hy zocht 'er het geschut / onder zeker boozwendzel / upt te ligten: maar dat wierd hem insgelijks afgeslagen. Te Sneek ging het noch erger. De zelve Stadhouder had'er den trommel laaten roeren / om volk te werven: dat wierd geduidt als óf hy 't slechtste volkje upt de stad zocht te lokken / of op zijne hand te krijgen: dan hadden de anderen naar zijne pijpen moeten dansen. Zeker Schipper Hein Drieskes, dooz eenigen van de Majestraat onder de hand opgemaakt / liet den trommel ook roeren / om op de kaap te vaaren. Dat wilden de Gelderschen beletten: maar Hein Drieskes, een fozs en onverfaagd kavel / en zijne aanhangers / liepen met een opgetogen zeil naar 't Stadthuys; spzaken tegen de Heeren als Dzagonders; en trokken van leer / als of zy in 't hondert slaan zouden. De Regeering / over hals over kop / van 't Stadhuys: en de burgers op de been. Fluks wierd de Gelderschе regeering afgezet; en een nieuwe aangestelt. Deze maakte zich meester van de sleutelen; en deed alle Geldersgezinden de stad ruimen. De Stadthouder / van alles verwittigd / had ebenwel de stoutmoedigheit van naar Sneek te gaan / en zoo wel den ouden als den nieuwen Raad te beroepen. Maar / daar was niet op de burgery te winnen / en de verwarring wierd noch gzooter. Men maande hem om dzie en dertig duizend goudguldens / die de stad van den Geldersman te eisschen had: had hy dat geld niet gereed leggen / hy kost dooz eerst bestaan met hun het kasteel van Sloten tot een pand over te geeven. De

Stadthouder / ziende hoe 't 'er geſchapen ſtond / en voor zijn eigen perſoon bedugt / zag het gevaar by tijds in een ſlecht en vreemd gewaad te ontkoomen. De Sueekers bleeven dus eenigen tijd hun eigen voogd; zonder naar des Gelderſmans beveelen te luiſteren / en zonder hem openlijk af te vallen. Maar de Gelderſchen / door die wederwaardigheden niet geleerd / en als of de haat der menſchen hun niet deeren kon / deeden ſchier niet anders / als rooven / plunderen / kaapen. Vriend of onvriend / Vries of vreemdeling / als 'er maar iets te haalen was / waren eben na. De Borgondiſſche Stadhouder Toutenburg had Staveren onvoorziens bemagtigt / en deed de plaats met alle haaſt bewallen en verſterken. Van Meurs, geen magt genoeg hebbende om de Borgonjers te verneſtelen / had eenige benden uyt het land van Drent en Groningerland ontboden. Alle de oorden / daar die benden door trokken / wierden genoegzaam uytgeplundert / verwoeſt / en verbrandt. Of ze goed Gelderſch waren / en geen tegenweer boden / dat gold 'er niet. Van Meurs, door die benden geſterkt / in de plaatze van de Borgonjers of Hollanders op te zoeken / trekt met zijn leger naar Workum; daar hy alle de voorby zeilende koopvaarders van den toren kon beſpieden. Enige een deel ſluiten en jachten uytgeruſt / en met die roofbenden bezet: dewelke alles / wat de Zuiderzee quam inzeilen / zonder onderſcheid van naatzie aan boord klampte en bemagtigde. Het grootſte gedeelte van die genome ſchepen hoorden te Hamburg / of te Bremen / of te Staden t'huys: zijnde alle drie Hanſſe-ſteden / die met de Groningers

en

en Bolswaarders in een onderling verbondschap leefden. Maar de Gelderſche kaapers lieten de Groningers en Bolswaarders daar voor zorgen; zy gingen vast met den buit ſtrijken. Op het platte land maakten zy 't eben bont: en Sloten/ Workum/ en Dokkum/ wierden voorgaans de Gelderſche roofneſten genoemt.

In Groningerland hielden ze geen beter huys: roofden alles wat by de huysluiden te vinden was: liepen de deuren op: en gingen te werk/ als een deel bezetene menſchen. De Groningers/ zeiden ze/ hadden hun bezolding belooft; en/ en dewijl 'er geen geld quam/ moſten zy 't van de boeren zien te krijgen.

Jenke Douwema en zyne makkers boven gemeld/ die hunne vergiffenis van den Keizer verkreegen hadden/ waren nu luſtig op de been om 's Keizers zaak voort te zetten. Zy hadden eene openbare verklaring van den Keizer verkreegen/ op wat voet dat alle de Vriezen/ die 't tot noch toe met den Geldersman gehouden hadden/ zich met den Keizer hoſten verzoenen. Al het voorgaande zouw vergeeven worden en vergeeten blijven: Al het land tuſſchen het Vlie en de Lawers, de Bilt dat den Keizer eigen was daar buiten gerekend, zoude den Keizer jaarlijks 14000 goudguldens opbrengen; en vorders van alle laſten en ongelden vry blijven. Het land tuſſchen de Lawers en de Eems zoude hem jaarlijks 8000 goudguldens betaalen: zijnde even zoo veel als het den Grave *Edzaart* jaarlijks gegeeven had; en noch tegenwoordig den Geldersman opbragt. Alle de Vriezen, die zich den Keizer vrywillig onderwierpen, zouden dezelfde vryheden

en voorrechten genieten, die de Keizersche Vriezen t'hans genooten. De voorwaarden waren ganschlijk niet onbillijk: doch vonden evenwel by den grootsten hoop van den Raad geen ingang: niet om de voorwaarden zelf; maar om de persoonen / die daar in gearbeidt hadden / te weeten Jenke Douwema met zyne makkers. Jenke, zeiden ze / de voornaamste aanleider van den ganschen handel / was een ongestadig en veranderlijk karel. Hy was eerst van de Sassen afgevallen / en had de Gelderschen in 't land gebragt: die zyne veranderlijkheit niet volgen wilden / maar den Sax getrouw bleeven / had hy alle leed gedaan die hem mogelijk was; hunne inkomsten daar hy hoft gerooft; hunne landgoederen gebrandschat of gebrandt. Nu had hy een misnoegen tegen den Geldersman opgevat / en zich zelven den Keizer onderworpen: en zocht nu weder het hoogste woord te voeren. Zyne makkers / zeiden ze al vorder / waren niet beter als hy; en zouden zulke menschen de eer noch hebben / van zoo een groote zaak ten einde te brengen? Dat / meenden zy / was hun niet te gunnen. Zy vreesden ook / of geliefden zich te vreezen / dat deze nieuwe verdragpunten misschien in eenige deelen strijden mogten tegen het verdrag / dat over zeven jaaren met den Graave van Buren aangegaan was. Zelfs ging de spraak dat de Stadhouder Toutenburg, door een heimelijke afgunstigheit tegen Jenke Douwema, een spaak in 't wiel zoude gestoken hebben. Althans heeft het Jenke, naar het schijnt / aldus begreepen: en heeft het hem ook niet lang daar na weder te pas gebragt. Hy bleef even sterk woelen / om

om de zaak tot een goed einde te brengen; reisde over en weer; kreeg meer Edelluiden op zijne hand; maakte dat 'er een nieuwe Landdag te Leeuwaarden beroepen wierd / daar de Sneekers ook verscheenen; en dat 'er een Gezantschap naar de Landvoogdes / Margareta van Oostenrijk, afgevaardigt wierd om over de voorgemelde voorwaarden en de form der regeeringe te handelen. Zelfs had men op de byeenkomste eene schets of ontwerp opgestelt / op wat wijze de Vriezen geregeert zouden worden; welke schets ook / met geringe veranderingen / door de Landvoogdes en haaren Raad in een schriftelijk antwoord goedgekeurt wierd. De zaak scheen op goede voeten te staan: maar Jenke Douwema zocht het werk noch verder te drijven; Toutenburg uyt de zadel te ligten: en Graaf Edzaart, met wien hy beter over weg hoft / in zijne plaats te doen koomen. Hy wist het zoo te beschikken dat 'er 23 bezwaarnissen tegen Schenk van Toutenburg, en den ouden Raad / opgestelt wierden; en dat de Landvoogdes door Afgezanten gebeden wierd / een anderen Stadhouder over Vriesland aan te stellen. Hy twijfelde niet of het Stadthouderschap zoude den Graaf Edzaart, dien men om andere redenen zeer van noode had / te beurte vallen. Maar andere Edelluiden / die iets met Edzaart uytstaande hadden / beeden dien aanleg verhallen. De beschuldigingen van Toutenburg en van den Raad reisden ondertusschen naar 't Hof: maar / dewijl hy 'er de lucht van gekreegen had / is hy 'er ook naar toe gereist; en heeft zich zelven zoo wel gezuivert dat hy / zoo wel als de Raad / van

alle misbedrijf bygesproken wierd. Zijn voornaamste beschuldiger / Jenke Douwema, wierd in hechtenisse genomen; en heeft zijn leven op het slot van Vilvoorde / na eene achtjaarige gevangenis / geëindigt. Een man, zegt * *Ubbo Emmius*, van een deftig verstand, en groote kloekmoedigheit; een byzonder liefhebber van de vryheit zijns Vaderlands; daar by van een goed beleid; in voorspoed en tegenspoed gematigd en wijs: eindelijk die zijn leven op zoo eene wijze niet verdiende te eindigen. Ik will dit prijzen van Douwema, ten minste voor een gedeelte / wel aanneemen: maar of Emmius den lofbazuin niet al te sterk blaast / daar zoude ik eenigzins aan twijffelen. De Leezeer / die reeds een ruwe schets van Jenkes handel gezien heeft / mag 'er zelf zijn oordeel over geeven.

Terwijle dat Schenk van Toutenburg in Brabant met zich te verantwoorden bezig is; komt 'er tijding dat Christoffel van Meurs een dikken toren / by Woerkum / met gragten en wallen versterkt. Dit deed het byspreeken van Toutenburg verhaasten, en hem / zonder tijdverlies / naar Friesland vertrekken. In Holland aangekomen vindt hy Jan van Wassenaar met een leger van negen honderd man / en een goed getal Edelluiden / gereed staan om naar Friesland over te steeken. Wassenaar, een dapper held / en in den krijg opgewiegd / gaat aanstonds met al het volk en met Toutenburg 't scheep: neemt den gemelden toren stormenhand in; en het kasteel met verdrag. Niet lang daar na wierden de Ommelanden gedwongen / eene boete te betaalen / en den

* Ad ann. 1523.

Koi-

Keizer zekeren eed te doen: Dokkum en Bolswaart belegert en ingenomen: en eindelijk Sloten ook / hoewel sterk van werken / en van alles rijkelijk voorzien / tot de overgave gedwongen. Doch dit beleg koste Wassenaar het leven: want hy wierd in zijnen arm geschoten; en / dewijl de wonde niet wel verbonden wierd / en weder opbrak / heeft hy tot ieders groote droefheit den krijg en de weereld verlaten in 't jaar 1523. Hy scheide met dien lof / die hem van ieder een gegeeven wierd / dat hy niet voor zijne byzondere baat / of eige glori / maar enkelijk voor 't welvaren van Vriesland geoorlogt had; en dat hy een spoediger einde van den oorlog had gemaakt / als iemand had durven denken.

De Gelderschen zaten ondertusschen ook niet stil; en terwijle dat de Borgonjers steden wonnen / deeden zy hun best om buyt te winnen. Zy overrompelden en verbrandden Steenwijk; drongen met een deel waaghalzen tot in 't hartje van Holland / en keerden met een rijken buyt naar huys. Dat was hun de eerste reize zoo wel gelukt / dat zy het noch eens waagden: en met den zelfden uytslag tot Gorkum toe stroopten. Daar mogten de soldaaten wel van baaren; maar de Hartog van Gelderland was Vriesland quijt: en de ellende van eenige boeren en dorpluiden was een slechte vreugd / om hem over zoo een verlies te troosten

Als de Gelderschen dus uyt Westvriesland / dat is Vriesland tusschen 't Vlie en de Lawers / verdreeven waren; wierd het tijd om een vasten voet van regeering te beraamen. Ten dien einde wierden d'er van 's Keizers wege

wege eenigen gemagtigt om met de Staaten van Vriesland over zoo een gewigtige zake in onderhandeling te treeden. Na veel raadplegens is men der zake eindelijk eens geworden: en zoude de Keizer die landen omtrent op den zelven voet regeeren / als men voorhene met den Sax over-een gekomen was. Omtrent de schattingen / tollen / en accyzen / wierd ook geene of geringe verandering gemaakt: en sedert dien tijd heeft deze form van regeering / tot de Spaansche beroerten toe in Vriesland stand gehouden

Hier meen ik het by te laaten; want 't geen onder de regeeringe van Karel V en Philips II voorgevallen is / word omstandig genoeg in de Hollandsche en andere Jaarboeken beschreeven. Daar by zouw ik my in 't ophaalen van de Geloofsberoerten moeten steeken; 't welk een werk van al te langen adem zoude zijn; en daar ik my ook liefst buiten houden wil: behalven dat 'er wederom geheele dozijnen van Historien over die stoffe geschreeven zijn.

BLAD-

BLAD-WYZER

Van de voornaamſte zaaken, in de Oudheden en Geſtichten van Vriesland verhandeld.

A.

Akmaryp, dorp. 310
Aalbert (Hartog) Graaf van Holland beoorlogt de Vriezen. 439
- - - krijgt een goed gedeelte van Vriesland in. 439, 440
- - - kan het niet inhouden. 440, 441
Aalbert de Sax: alles baant hem den weg tot de heerſchappy van Vriesland. 456
- - - zendt volk naar Vriesland. 457
- - - eerſte Erfpoteſtaat van Vriesland. 459
- - - akte daar toe opgeſtelt. 465
- - - glimp aan de zaak gegeeven: en de Vriezen van veele zaaken beſchuldigd. 465, 466
- - - ganſch Vriesland onder zijn geweld. 470
- - - ſtelt een Landraad aan, enz. *ibid.*
- - - beſchuldigt de Vriezen op een vollen Rijksdag. 475
- - - zendt een leger tegen de Vriezen. 475, 476
- - - ontzet Franeker. 476, 477
- - - ſterft. 481
- - - zijn laatſte bevel, wegens Graaf Edzaard, 481, 482
Aalſum, klooſter te Akkrum. 310
Abaillardus ſchrijft zeer vinnig tegen de Premonſtreit-heeren. 212
- - - waarom dat hy tegen de Norbertynen en Bernardynen zoo ingenomen was. 213
Abbagar, of *Abbega*, dorp. 33

Abbingawiert, of *Abmyweer*. 37-268
Abyſſinie, zie *Paap Jan*.
Abten en Klooſtervoogden wierden van ouds voor hun leven aangeſtelt. 214
- - - waarom dat ſommige klooſters, in de laatere tijden, meer hielden van een driejarigen of vierjarigen Overſte. 214
- - - op die wijze hebben ze zich van de Kommendatariſſen bevrijdt. 214, 215
Achtelum, dorp. 51
Achtelum, of *Achlum*, dorp. 131
- - - het klooſter van Luinkerke in dit dorp overgebragt. *ibid.*
- - - zie *Luinkerke*.
Adalbricus Adelen, derde Poteſtaat van Vriesland. 414
Adel, zie *Frieſſche Adel*.
Adel, voor den zoon van Friſo, en den tweede Vorſt van Vriesland gehouden. 358
- - - by *Numa* en *Lycurgus* vergeleeken. 359
Adelboldus, tweede Hartog van Vriesland. 364
- - - recht ſchermſcholen op. *ibid.*
Aesgo, de negenentiende Abt van Lidlum. 182
- - - word gepreezen. *ibid.*
Aesgo II. de 26 Abt van Lidlum. 193
- - - word van de *Roordemaas* geplaagt. 193, 194
Aeſterwerum, of *Ooſterwirum*, dorp. 260
Ayta (*Bucho*) een der zes Regenten van Vriesland onder *Georgius den Sax*. 520, 521
Akademien, drie Akademien door *Karel den Grooten* geſticht. 119
- - - het oprechten van Akademien word onder de rechten van de Oppermagt gerekent. *ibid.*
- - - of de Pauſſelijke toeſtemming daar toe van

van noode is. 119, 120
- - - verſcheide Akademien zonder de Pauſſelijke toeſtemminge opgerecht. 120
- - - in het oprechten van veele anderen is de Paus gekent. *ibid.*
- - - of de Pauzen wel Akademien opgerecht hebben, zonder den Vorſt der plaatze te kennen. 121
Akkrum, dorp, enz. 309
- - - daar ſtond het Aalſummerklooſter. 310
Aldgillus I. de vijfde Koning van Vriesland. 382
- - - giſſing van *Ubbo Emmius* omtrent zijnen Vader. 379, 380, enz.
- - - geeft verlof om 't Evangeli te preeken. 382
Aldgillus II., zoude volgens *J. Douza* noit geleeft hebben. 158, 159
- - - of hy Koning geweeſt is. 390, 391
- - - de Vriezen in zijnen tijd door *Karel Martel* beoorlogd. 393
- - - zwarigheden in dat verhaal. 393, 394
- - - zijne doot. 396
Almenum eertijds een dorp; binnen Harlingen getrokken. 143
- - - hier zoude *Forteman* den heiligen Standaart verborgen hebben. 143
Altarum, of *Alderum* (Dekenſchap van) 102.
Altarum, *Alderum*, of *Arum*, dorp. *ibid.*
Alting (*Menſo*) wat dat hy van de Indiaanſche afkomſte der Vrieſſche Vorſten oordeelt. 340
Ameland quam de Kammingaas toe. 386
- - - zie *Kammingaas.*
- - - klooſter op Ameland geſticht. *ibid.*
- - - op Foswert verplaatſt. *ibid.*

- - - Ameland van ouds geen eyland. 290
- - - zie *Aniſtrachia*.
- - - door de Hollanders t'ondergebragt. 294
- - - wanneer weer vry geraakt. 295
- - - volgens ſommige Schrijvers heeft 'er een tempel van *Veſta*, of *Voſta*, op Ameland geſtaan. 296
- - - dan zoude *Radbodus* zijn hof gehouden hebben op Ameland. 300
- - - en Ameland zoude het oude Foſtiland zijn. 300
- - - geen ſchadelijk dier op Ameland. 303
- - - de Konynen deeden 'er groote ſchade. *ibid.*
America zoude eerſt door de Vriezen gevonden zijn. 352
Anygum, *Anjum*, dorp, enz. 129
- - - klooſter daar geſticht. 130
Anna (Sinte) onder de voornaamſte Schutheiligen van Vriesland gerekent. 43, 44
Annius Viterbienſis: hoe dat hy, met verdichte Schrijvers uit te geeven, grooten aanhang heeft gemaakt. 153, 154, enz.
Aniſtrachia, by *Fredegarius Scholaſticus*, moet *Auſtrachia* zijn. 287, 288
- - - of door dat *Auſtrachia* Ameland verſtaan moet worden. 288, 289
- - - en door *Weſtrachia* Ter Schelling. *ibid.*
Appelſche, dorp. 328
- - - klooſter aldaar. *ibid.*
Armoede van de klooſters doet de klooſterlijke tucht ſomtijds vervallen. 234, 235
Aſconius, voor den eerſten Hartog van Vriesland opgegeeven. 362
Aſinga Askon, vierde Vorſt van Vriesland. 359
- - - ongelukkig in 't oorlogen. 359, 390

Baart,

BLAD-WYZER.

B.

Baart, of *Bawert*, dorp. 262
Bajum, het klooſter S. *Michiels-berg* daar geſticht. 165. 269
- - - beſchrijving van het dorp. 268
- - - wanneer voltrokken. 169
Ban, tegen de al te groote haaſtigheit, in den ban uyt te ſpreeken. 251
- - - voor al word dat mispreezen, als het om tijdelijke goederen gedaan word. *ibid.*
- - - hoe dat de menſchen door zulke banvonniſſen geplaagt wierden. *ibidl.*
Bedelmonnikken zogten meeſter van de teſtamenten en begraaffeniſſen te worden. 231
- - - waarom dat zy 't einde van 't proefjaar niet niet uitwachteden. 232
- - - zie *Proefjaar:* zie *Minnebroeders.*
Beetgum, of *Bounigum*, dorp, enz. 252
Beetgum, dorp. 282
Beets, dorp. 333
Beers, dorp. 262
Benthem (*Everwyn van*) Landvoogd van Vriesland onder *Georgius* den Sax. 521
- - - byzondere zaak onder hem voorgevallen. 521, 522
Berlekum, *Belkum*, dorp. 279
- - - de ſtad Uitgonge was aan dit dorp gehecht. *ibid.*
- - - vermaarde ommegang van Berlekom. *ib.*
- - - oude Paſtoors, klooſter, enz. 280, 281
- - - word bewezen dat het een ſtad is geweeſt, en Uitgong wierd genoemt. 281
Bernardus (*Sint*) mogt niet lijden dat Monnikken op Aptekers dranken dagten, enz. 225

Beroàldus, de Vierde Koning der Vriezen; zijn oorlog tegen Koning *Klotaris II*, en *Dagobertus*, onderzogt, en tegengeſproken. 111, 112-377
- - - van zijnen baſterdzoon *Hercon*, zie *Hercon.*
- - - wat de Hollandſche Kronijk van hem verhaalt. 379
- - - giſſing van *Ubbo Emmius*, enz. 379, 380
Biechthooren: dat de Monnikken de biecht van weereldſche menſchen hooren, doet de kloostertucht ligtelijk vervallen. 237
Bilt eertijds een baare zee, enz. 304, 305
- - - parochikerken aldaar, enz. 305
- - - wanneer bedijkt. 306
- - - dat word door Hollandſche Heeren gedaan, tot hunne groote ſchade. *ibid.*
Bisdom, redenen om zijn Bisdom te verlaaten. 238
Bleſſingum, *Bleſſum*, dorp. 258
Blind maaken: zie *oogen uytſteeken.*
Bloemkamp (de Monnikken van) bevechten de Prooſtdy op 't Zand. 13
- - - is een Abdy van de Ciſterci-order. 24
- - - drie broeders zijn 'er de Stichters van. *ibid.*
- - - Abten van Bloemkamp. 24, 25. 28, 29, 30, 31
- - - onder de treffelijkſte kloosters van Vriesland gerekend. 26, 27-31
- - - verlieſt veele landeryen, en waarom. 129
- - - de konverſen van Bloemkamp oorlogsgezind. 28, 29, 30
- - - het klooſter ſpijſt zeer veele menſchen. 31
- - - afgebroken. 27
Boken zouden den naam gekreegen hebben van beu-

beuken, of beuke plankjes. 362
Boerdiep, of 't eerſt Burdine geheeten heeft. 287, 288
- - - hoe verandert, enz. 290, 291
Bokkema (*Rienik*) ſticht het klooſter Thabor. 90
- - - zijn vorder levenshandel. 94
Bolswaard (*Petrus van*) onder de geleerde mannen van Bolswaard gerekend. 7
Bolswaard (Dekenſchad van) 1, 2, 3, enz.
Bolswaard, wanneer gebouwd. 9, 10
- - - naamrede. 4
- - - Hooſdkerk, Vikariſſchap, enz. *ibid.*
- - - Paſtoors. *ibid.*
- - - Onderpaſtoors. 10, 11
- - - drie klooſters in de ſtad. 5
- - - Franciskaner Monnikken te Bolswaard. *ibid.*
- - - hun klooſter door *Gaudenten* bewoond, enz. *ibid.*
- - - zie *Gaudenten*.
- - - Johanniter klooſter. 5, 6
- - - zie *Johanniter klooſter*.
- - - Maagden klooſter. 6
- - - Gaſthuis, aan 't Johanniter klooſter gegeeven. *ibid.*
- - - kapel, door mirakelen vermaard. *ibid.*
- - - armhuis, weeshuis. 6, 7
- - - geleerde mannen van Bolswaard. 7
- - - Bolswaard was een Hanſſe-ſtad. 15
- - - had recht om munt te ſlaan. *ibid.*
- - - aan brand geſtoken. *ibid.*
Bolswina, dochter van Koning *Radbodus*. 4
- - - heeft den naam niet gegeeven aan Bolswaard. *ibid.*
Boxum, dorp. 265

Bounigum, of Beetgum, dorp, enz. 252
Boxum, die van Boxum draagen hunne landeryen aan de Monnikken op, en waarom. 264
- - - meeſt alle de landeryen quamen de Abdye van Lidlum toe. 265
Britswert, dorp. 270
Broek, dorp, enz. 100
Bruno, die voor den broeder van *Friſo* opgegeeven word. 357, 358
Bozignum, of *Bozum*, dorp, enz. 260
Buchelius (*Arnoldus*) wat dat hy van de Indiaanſche afkomſte der Vrieſſche Vorſten oordeelt. 340
Burgwert, dorp, Parochikerk, enz. 16
Buro, of *Buur*, dorp. 122
Buskruyd: het buskruyd zoude door de Vriezen uytgevonden zijn. 354, 355, enz.

C.

CÆſar (*Julius*) en andere Romeinſche Schrijvers op het ſtuk der Duytſche en andere naamen verdedigd. 254, enz.
Chauken, *of Kauchen*, wanneer zich onder de Franken vermengt zouden hebben, enz. 371.
Chili (in America) zoude altereerſt van de Vriezen gevonden zijn. 352, 353
Chimoſcus, verdichte vertelling wegens eenen *Chimoſcus*, die Koning van Vriesland zoude geweeſt zijn. 354, 355
Ciſſæus (*Ulpius*) geleerd man; te Schalſem gebooren. 125

D.

Dagobertus, in oorlog tegen de Vriezen, zie *Beroaldus*.
Dedigum, dorp, enz. 33
Deinum, dorp, enz. 282
Dibbaldus, VI Vorſt van Vriesland. 360
- - - ongelukkig. 361
Dideryk, zoonszoon van *Aſconius*, zoude een gedeelte van Weſtvriesland omtrent het jaar 300 bevolkt hebben. 347
Dideryk III is van de Vriezen niet geſlagen. 421
Dideryk V trekt over 't Vlie, ſlaat de Vriezen, enz. 422
Dideryk VI krijgt Weſtergouw en Ooſtergouw van den Keizer: maar kan ze niet in bezit krijgen. 426, 427
Dienſtluiden (*Miniſteriales*) waren geen knegten, of gemeene dienaars, maar Edelluiden. 27
- - - in wat zin van de Edelluiden onderſcheiden. 27, 28
Doenryp Dronryp, of *Ryp*, dorp. 50. 279
Diocarus Segon, de V Vorſt van Vriesland. 360
Domingum, of *Doengum*, dorp, enz. 122
Donya (*Tzjalling*) helpt een klooſter ſtichten, enz. 163, enz.
Donya (*Agge*) zijne wreedheit tegen den Prior van Haſſekerklooſter. 312, 313
Donygage, dorp, enz. 107
Douwema (*Janke*) heeft verſcheide Aantekeningen over de zaken van zijnen tijd geſchreeven. 526
- - - wat hy ſchrijft wegens het rechten van eenige Vrieſſche Edelluiden. 526, 527
- - - zijne veranderlijkheit. 528

- - - hoe dat hy, met *Sikko Galama*, tot den Geldersman overging. 531
- - - zy beweegen den Geldersman om in Weſtvriesland te vallen. 532
- - - zy verlaaten den Geldersman. 556
- - - moeten vlugten, enz. 557
- - - doet zijn beſt om de Vriezen tot *Karel V* over te brengen. 561
- - - doch zoekt *Stoutenburg* van de Landvoogdy te verſteeken. 564, 565
- - - word te Vilvorde gevangen gezet. 569
- - - hoedanig van *Emmius* gepreezen. *ibid.*
Drakendorp (*Vitus van*) Veldtoverſte van *Georgius* den Sax. 489
- - - beledigt Graaf *Edzaart*, enz. *ibid.*
- - - verbrodt alles door zijne wreedheit. 489, 490
Dudo, Abt van Bloemkamp. 28, 29
Duitſche Ridder-order, wanneer ingeſteld. 59
- - - is 'er volgens N. N. al geweeſt ten tijde van *Chriſtus*. 59
- - - zie *Gaſthuis-order*.
Duiveland (*Johan*) zie *Johan Duiveland*.

E.

E*Biſſa*, zoonszoon van den vermaarden *Hengiſtus*, komt in Vriesland by Koning *Richoldus*. 375
- - - krijgt van *Richoldus* Engeren, en een gedeelte van Weſtfalen. *ibid.*
- - - voert een zwarten hengſt in zijn ſchild, en waarom. 375, 376
Echtelen, of *Echten*, zie *Achtelum*.
Edens, dorp, enz. 128
Ederinge, dorp, enz. 129

Edzaart, Graaf van Ooſtvriesland, wil onder den *Aalbert den Sax* niet ſtaan. 471
- - - helpt den Sax tegen de Vriezen. 475. 477
- - - ſpreekt voor de gevlugte Vriezen, enz. 480, 481
- - - Hartog *Aalbert* beveelt zijne zoonen, goede vriendſchap met *Edzaart* te onderhouden. 481, 842
- - - *Edzaart* ſlaat de Groningers, enz. 488
- - - verlaat den Sax. 489
- - - word van de Groningers voor hun Beſchermheer aangenomen. 490, 491
- - - groote vreugd daar over by de Groninningers. 491. 493
- - - ſlaat geld. 493
- - - hoe zeer hy te Groningen geacht en bemint was. 494
- - - door *Georgius* den Sax op een vollen Rijksdag beſchuldigd. 494, 495
- - - heeft met een ongelooffelijk getal van vyanden te oorlogen. 495, 496
- - - raakt in verlegendheit. 496
- - - gaat een verdrag met den Geldersman aan. 497
- - - die hem voor eerſt in den nood laat zitten. 497, 498
- - - hy word in zijne meeninge bedrogen. 500
- - - moet evenwel een goed gelaat toonen. *ibid.*
- - - word weer van den Geldersman aangezogt; dien hy ook te hulpe koomt. 537
- - - verſchil tuſſchen hem en de Groningers. 537, 538,
- - - de Gelderſchen zijn hem nijdig. 539

- - - hoedat hy over al qualijk beloont wierd, 539, 540
Eelke, of *Ethelocus*, twaalfde Abt van Lidlum. 174
- - - zijne deugden, enz. 174, 175
- - - word van zijne Lekebroeders vermoordt. 175
- - - voor een Heilig vermaard. *ibid.*
Eeſtega, dorp in Lemſterland. 42
Egbert, Markgraaf van Saxen, overmeeſtert Vriesland, ſtaat op tegen *Hendrik IV*, enz. 423
Egmond (Heeren van) van hunne koninklijke afkomſte. 403, 404
Egmont (*Floris van*) Stadhouder van Holland en Zeeland, enz. 544
- - - trekt voor *Karel V* naar Vriesland, enz. 544, 545
- - - neemt daar den eed af, enz. 545
- - - word in zeker geval verdedigd. 550
Eiderſteders (*de*) zouden afkomſtig zijn van de Vriezen. 351
Eigen: iets als eigen bezitten, hoe quaad in de klooſters. 231
Eilaard, dorp, zie *Hylaart*.
Engelum, dorp, enz. 252
Eremyten: onderſcheid tuſſchen een Eremyt, en een Anachoreet. 314, 314, enz.
- - - of zoo een leven aan te raaden is. 315
- - - wat zulke menſchen ſomtijds beoogen. 317
Erfpoteſtaaten van Vriesland. 456, enz.
Ethiopië, zie *Paap-Jan*.
Exangia, anders *Pangoer* of *Panderga*, dorp, enz. 36
Exmorra, dorp, enz. *ibid.*

Feir-

F.

Feirdigum, of *Fritgum*, dorp, enz. 241
Feitama (*Dodo*) Abt van Bloemkamp. 29
. . . voor een geleerd en goed man gehouden. 29, 30
. . . voert evenwel oorlog, enz. 30
. . . neemt Bolswaard in, enz. *ibid.*
Felix, Krijgsoverſte van *Karel* van Ooſtenrijk. 549
. . . zijne forſſigheit en wreedheit. 549, 550
Flerwolde, dorp, enz. 36
Floris IV van de Vriezen gehuldigt. 428
. . . verlieſt hunne genegendheit. *ibid.*
Floris V brengt de Kleine Vriezen t'onder. 431
. . . neemt Staveren in. 432
. . . word verdedigd tegen *Ubbo Emmius* en *Schotanus*. *ibid.*
Folkerus, de 22 Abt van Lidlum. 185
. . . moet boete betalen voor een moord, door de Lekebroeders begaan. 185, 186
. . . moet dat noch eens doen. 186
. . . ſtapt van zijne waardigheit af. *ibid.*
. . . word wederom Abt. 189
. . . tracht de hervorming in te voeren: word gevangen gezet, enz. 190
. . . over al te groote ſtrengheit beſchuldigd. *ibid.*
. . . die ſtrengheit was in zijnen tijd noodzakelijk. 230
Follege, of *Vollega*, dorp in Lemſterland. 42
. . . geleerde mannen daar gebooren. *ibid.*
Folpranga, dorp. 51
Folsgara, dorp, enz. 87
Fortemannus (*Magnus*) zoude onder 't geleide van den

den beruchten ſtandert veele heldendaaden uitgevoert hebben. 149, 150
. . . zoude eenig volk tot bevolking van Zwitzerland gelaaten hebben. 350
. . . hy word voor den eerſten Poteſtaat van Vriesland gehouden. 410
. . . zoude met *Karel den Grooten* naar Italie getrokken zijn, enz. *ibid.*
Foſtiland, of *Ameland* het oude Foſtiland is. 300
. . . Heiligerland is Foſtiland niet. *ibid.*
. . . of Foſtiland het land der oude *Foſi* is. 301
Fox, Saxiſch Overſte, verwoeſt Groningerland. 461
- - - vordert ſchattingen van de Ooſtergouwers en Sevenwolders. 462
Franeker (Dekenſchap van) 108
Franeker, al bekend in 't jaar 1230. *ibid.*
. . . naamrede. 108. 111
. . . Kruisbroeders klooſter, weeshuis. 110
. . . Hooge Schole daar geſticht. *ibid.*
. . . geleerde mannen van Franeker. 110, 111
. . . Franeker wanneer opgebouwd. 112
. . . belegerd. 474
. . . het beleg opgeſlagen. 477, 478
Franjum, een Nonnekklooſter op de Landhoeve *Franjum*. 253
Franken (de) zouden uyt de Vriezen geſproten zijn. 347
Frederik III (Keizer) maant de Vriezen om de achterſtallige ſchattingen. 446
. . . beveſtigt hunne voorrechten, enz. 447
. . . ſtelt *Ubricus Sirxena* tot Graaf van Ooſtvriesland aan. 448
. . . zie *Ulricus Sirxena*.

. . . ontbiedt den vierden man uyt Vriesland, enz. 451
. . . dreigt de Groningers. 453
Friſiabonen een volkplanting der Vriezen. 344
Friſo, die de eerſte Vorſt van Vriesland zoude geweeſt zijn. 357
. . . zijn wapenſchild, enz. 358
Friſo (*de jonge*) trekt over 't Vlie, enz. 344, 345

G.

Gaaſt, dorp, enz. 37
Galema (*Douwo*) onthoofd, en waarom. 482
Galema (*Sikko*) zie *Douwema*.
Gaſmar, dorp, enz. 98.
Gaſthuis-orders, zouden al ingeſteld zijn ten tijde van *Chriſtus*. 59
. . . ja ten tijde van *Abraham*. 60
. . . Abraham, Loth, Laban, Tobias, enz. zijn Generaals van die Order geweeſt. 61
. . . Konvent van de Gaſthuis-ridders, in 't Voorburg der helle. *ibid.*
Gaudenten te Bolswaard. 5
. . . moeten uit Bolswaard vertrekken. 11
. . . waarom aldus genaamd. *ibid.*
Gauw, *Gawe*, dorp. 101
Geelmuiden (*Johan van*) zie *Johan*, enz.
Geeſtelijkheit van Vriesland: de Paus vordert haar een zwaare ſchatting af. 336
Gelderſchen, zie *Karel Hartog van Gelderland*.
. . . vallen in Weſtvriesland, of Vriesland tuſſchen 't Vlie en de Lawers. 532
. . . roepen vryheit, vryheit, enz. *ibid.*
. . . krijgen grooten aanhang. 532, 533
. . . hun oorlog tegen *Karel van Ooſtenrijk*, naderhand *Karel V.* 548

. . . vallen en rooven in Noordholland, Zuidholland, het Stift, enz. 551, 552
. . . de haat der Gelderſchen en Geldersgezinden tegen de Borgonjers. 554
. . . zuipen het land uyt. 558
. . . pleegen groot geweld, enz. 551, 560
. . . brengen zich zelven in gevaar. 560
. . . houden ſlegt huys in Vriesland met rooven, enz. 562
. . . vallen tweemaal in Holland, en haalen daar een grooten buyt. 567
. . . neemen allerhande ſchepen in de Zuid-zee. 562
Geld ſlaan, is altijd geen bewijs van oppermagt. 391
Geldersman, zie *Karel* van Gelderland.
Geneesmiddelen, of ze den Monnikken wel paſſen, zie *Monnikken*.
Georgius de Sax, derde Erfpoteſtaat van Vriesland 488
. . . queldt de Groningers. 488, 489
. . . zijn ſpijt over den handel van Graaf *Edzert*. 492
. . . beſchuldigt de Groningers op een vollen Rijksdag. 494
. . . begeert dat de Vriezen hunne vaſte goederen in leengoederen veranderen. 501
. . . de een en-twintigſte penning jaarlijks aan hem toegeſtaan. 502
. . . doet een lijſt van den Vrieſſchen Adel maaken. 502, 503
. . . ſtelt zes Regenten over Vriesland aan. 520
. . . ſtelt een Stadhouder aan. 521
. . . eiſcht altijd geld. 528
. . . eiſcht geld te leen. 528, 529

. . . is zeer verlegen om geld. *ibid.*
. . . zoekt op een andere wyze aan geld te koomen. 530
. . . verlaat Vriesland voor altijd. 535
. . . zijn krijgsvolk blyft 'er evenwel, enz. 535, 536
. . . verkoopt zijn recht aan *Karel* van Oostenrijk, naderhand *Karel V.* 540, 541
. . . zijne redenen, om zulks te doen. 541
. . . bezoekt het noch eerst by de Groningers. 542
. . . doet den Geldersman toetzen. 543
Gerslote, vlek, enz. 310
Godefridus Andla, veertiende Abt van Lidlum. 177
. . . werft volk, enz. *ibid.*
Godefridus II, de 32 Abt van Lidlum. 203
. . . was de geleerdste niet, maar beminde de geleerden en geleerdheit. 203, 204
. . . zijn lof, goede regeering, enz. 204
Godefridus, of *Getricus*, Koning van Denemarken, hoe dat hy de Vriezen geplaagt heeft. 407, 408
Goinga-ryp, of *Koinryp*, dorp. 100
Goingum, of *Goinge*, dorp, enz. 88.
. . . klooster onder Goingum. 88, 89
Goltum, of *Goutum*, dorp, enz. 101
Gondebaldus, een stuk gelds gevonden, dat door hem gemunt was. 158.
. . . zoude volgens *J. Douza* noit in de weereld zijn geweest. 159
Gondebaldus, de achtste Koning der Vriezen. 396
. . . zoude *Karel den Grooten* tegen de Sarazynen geholpen hebben. 396, 397
. . . dat schijnt beter op zijnen zoon of zoons zoon

zoon te paſſen. *ibid.*
Gordianus, de zoon van *Haraldus Bolswinaas* man, zoude de dood van ſijnen vader op de Batavieren ſtrengelijk gewroken hebben. 10. 389, 390
Geſſo Ludigman, de ſeſde Poteſtaat van Vriesland. 417
. . . of zijne dochter met *Sivert* of *Sikko*, den broeder van onzen Graaf *Aarnout*, getrouwt is. 420
Grandwerum, Dekenſchap, enz. 34
Grauwbunders (de) zouden van de Vriezen afkomſtig zijn. 345
Grimoaldus, *Pippyns* zoon, trouwt de dochter van *Radbodus*. 387
. . . word vermoordt. 387, 388
Groningerland verwoeſt, enz. 461
Groningers, in een verbond met de Vetkoopers. 452, 453. 456
. . . laaten de Schieringers in de ly. 458
. . . hunne oogen gaan open. 461
. . . geſlagen. 488
. . . van *Georgius* van Saxen ontruſt. 488, 489
Groningen belegerd. *ibid.*
. . . wat de overgave belet heeft. 489, 490
Groningers neemen Graaf *Edzert* voor hun beſchermheer aan. 491
. . . zie *Edzert*, zie *Georgius de Sax.*
. . . door een ongelooffelijk getal van vyanden beoorlogd. 495, 496
. . . door *Georgius* den Sax aangezogt, enz. 542
Groenendijk, Nonnekloſter. 93, 94
Groote Pier, zijn bedrijf, heldendaaden, enz. 104, 105
. . . rooft op de Hollanders, krijgt grooten buit,

buit, enz. zie *Pier.*
Guido, Biſſchop van Utrecht, klaagt over 't geweld van de Schoterwervers, en Stellingwervers. zie *Stellingwerf.*
. . . oorlogt tegen dezelven. 332, 333
Grovendorp, miſſchien Groutorp, een dorp, enz. 34
Gryn (Stedeke) verdronken. 12, 13
. . . bewezen dat Gryn een Stad is geweeſt. 215

H.

H*Agendoorn* (*Goytje*) Vikaris te Bolswaard, doodgeſtoken. 10
Hamconius (*Joachim*) geleerd man, te Follege geboren. 42
. . . oordeel over zijne Hiſtorie van de Vriesſche Vorſten. 43, 44
Hauyamaas (de) zijnde ſtille en vreedzaame Edelluiden, door de *Dekamaas* van hun goed beroofd. 261
Haraldus en *Horicus*, Landvoogden van een gedeelte van Vriesland. 412, 413
Harialdus, of *Haraldus*, voor den man van *Bolswina*, *Radbodus* dochter, opgegeeven. 4, 9
. . . word van de oude Schrijvers als een tweede *Horatius Cocles* beſchreeven. 9, 10. 389
Harlingen heeft onder Franeker geſtaan. 16
. . . naamrede van Harlinge. 142
. . . was al een Stad in 't jaar 1227. *ibid.*
. . . Almenum in de Stad betrokken. 143
. . . oude Paſtoors. 144
. . . tweede kerk op 't kaſteel. 145, 146
. . . daar is noit eenig klooſter geweeſt. *ibid.*

. . . in wat zin Harlingen vergaan is, en Almenum in ſtand gebleeven. 146, 147
. . . van de twee naamen, Harlinge, en Harns. *ibid.*
Haring Harinxma, en *Suffridus Wiarda*, de XII en XIII Poteſtaaten van Vriesland. 442
Harlinga (Janka) vermaard Edelman, ſlijt zijn leven in de Abdy van Bethanie, enz. 163
Haron Ubbo, de vijfde Hartog van Vriesland. 366
—— doet *Dideryk* van den Koninklyken tytel afſtaan. 366, 367
Hartogen van Vriesland. 362, 363, enz.
Haske, Nyekaske, Oldekaske, Haſſcherdyk. 311
. . . een kluys te Haſſcherdyk geſticht. *ibid.*
. . . die kluys in een klooſter veranderd. 311, 312
. . . euveldaad aan den Prior van dit klooſter begaan. *ibid.*
Haula, dorp. 270
Harwaart, Herwaart, dorp, enz. 23
Heeg, dorp, enz. 97
. . . hier plagten de Graaven van Holland hun hof te houden. 98
Helveeters, of de *Zwitzers*, zouden een volkplanting der Vriezen zijn. 345
Hemminga (Sixtus ab) geleerd man, enz. 280
Hendrik de Dikke, Vorſt van Saxen, in Vriesland verſlagen. 404
Hendrik de Leeuw, Hartog van Saxen, kan niets uytrechten in Vriesland. 427, 428
Hendrik de Sax, Aalberts zoon, bekleedt zijn vaders plaats in Vriesland. 471
. . . word door pluymſtrijkers verleidt en opgemaakt. 471, 472.

. . . zijne forſſche regeering. 473, 474
. . . word de tweede Erf-poteſtaat van Vriesland. 482
. . . hem word ſterk aangeraden, van 't Erfpoteſtaatſchap af te ſtappen. 484, 485
. . . dat word belet, enz. *ibid.*
. . . die handel is miſſchien maar gemaakt ſpel geweeſt. 486
Hengiſtus en *Horſus*, twee broeders, genootzaakt hun land te verlaaten, enz. 348
. . . trekken naar Engeland. 348, 349
. . . verwardheit in hunne levensbeſchrijvinge. 369, 370
Hengiſtus en *Horſus*, twee andere broeders, zouden in Britanje gebleven zijn. 349. 371
Henricus Thaborita, geleerde Monnik enz. uyt het klooſter van Thabor. 93
Herbadmyum, dorp, enz. 125
Herbajus (*Thomas*) in dat dorp gebooren. *ibid.*
Heremans (*Wathias*) Deken van Bolswaard. 1, 2
Hercon, de baſterdzoon van koning *Beroaldus*, een dapper oorlogsman, enz. 377, 378
. . . zijne levensdaaden, enz. *ibid.*
Hero, deftig Paſtoor te Nyeland. 32
Hervorming der Monnikken: de Vorſten zelf hebben zich daar mede bemoeit, enz. 230
Heſſelus, de XXI Abt van Lidlum. 184
Heſſelus Hermana, vierde Poteſtaat van Vriesland. 414
Heſſen (*de*) zouden uyt de Vriezen voortgekomen zijn. 343
Heſſelus Martena, tiende Poteſtaat. 435
Hiaulis, of *Hiauwre*, zie *Jouwer*.
Hichtum, dorp, Parochikerk aldaar. 16
Hitſum, dorp, enz. 125

Hollanders (de) zouden een volkplanting der Vriezen zijn. 346
Hoito, of *Hoitetus*, ſevende Abt van Lidlum. 169
—— mag voor den ſtichter van de Abdy gehouden worden. 171
Hommers, anders *Thummers*, dorp, enz. 50
Hooge Scholen, zie *Akademien.*
Hopperus (*Joachim*) geprezen. 53
Hoorn, op 't eyland Schelling. 285
Hornus, baſterdzoon van *Radbodus*, zoude Hoorn geſticht hebben. 389
Huyns, of *Huns*, dorp. 266
Hydaart, dorp, Parochikerk aldaar, enz. 21, 22
Hylaard, of *Eilaart*, dorp. 262
. . . Paſtoor van Hylaard treedt in een verbond met de Edelluiden, enz. 263

J.

Jakob de Zeeuw, de XXVIII Abt van Lidlum. 195
- - - word geprezen. *ibid.*
Jan van Beyeren, zocht Vriesland onder zijn gebied te krijgen. 444, 445, enz.
Idzo Hermana, tiende Abt van Lidlum. 173
Idzega, Dorp. 99
Idzinghuizen, Dorp, enz. 37
Jellum, of *Jhelum*, of *Hellum*, dorp. 164
Jelmarus, I Abt van Lidlum. 165
- - - ſticht een Nonneklooſter te Bajum. *ibid.*
Jeſuiten, *Mariana*, een Jeſuit, prijſt hunne Latijnſche Scholen en Leermeeſters niet. 66, 67

Iglo Laskon, Landvoogd van Weſtfalen, enz. 367, 368
Iglo Galema, Vijfde Poteſtaat van Vriesland, 416
Ilſt, voor dezen een bloeyende Stad. 68
. . . wanneer een Stad geworden. 74
. . . Parochikerk, Patroon, enz. 69
. . . Aflaten aan de Kerk gegeeven. 70, 71 enz.
. . . Vikariſſchap daar geſticht. 72
. . . Karmelyter Konvent. 73
. . . geleerde mannen van Ilſt. 73, 74
. . . de eerſte naam van Ilſt. 68. 74
. . . Ilſt zoude zoo genoemt zijn naar het beruchte *Ilium*. *ibid.*
Indië, de naam van Indie ſomtijds aan Ethiopie gegeeven. 85
Indelyke, of *Yleke*, dorp, enz. 102
Johan Duiveland, De dertigſte Abt van Lidlum. 198
- - - was niet op de beſte wijze Abt geworden. *ibid.*
- - - lijdt tegenſpraak, en word afgezet. 199, 200
Johan Keppel, de XXXI Abt van Lidlum. 200
- - - onruſt onder zijne regeeringe. 200, 201
- - - mag de tweede ſtichter der Abdye genoemt worden. 201
- - - word zeer gepreezen. 202
Johan van Geelmuiden, de XXXIV Abt van Lidlum. 207
- - - onruſt onder zijne regeeringe. 208
- - - moet voor die van de nieuwe Gezindheit wijken. 208
- - - komt weder in zijn klooſter, enz. 209
Johanniter klooſter te Bolswaard. 5, 6

. . . had te Pingum op het Zand geſtaan. 11
. . . wierd de Prooſtdy op het Zand genoemt. *ibid.*
. . . wanneer dat 'er die Prooſtdy al geſtaan heeft. 11, 12.
Jortrijp, dorp, enz. 97
Jorwert (Dekenſchap van) 258
. . . dorp, enz. 259
. . . menſchen beenderen, en geld, daar gevonden. 259, 260
Jouwer (de) deftig dorp, enz. 48
. . . Paſtoors ſedert de Reformaatzi. 49
. . . Naamrede van de Jouwer. 50
Ipekolsga, dorp, enz. 97
Isbroechten, dorp, enz. 68
Itens, dorp. 23
. . . klooſter omtrent Itens. *ibid.*
Iterweerd, anders *Tjerkwerd*, dorp, enz. 33
Jutten (de) zouden uyt de Vriezen voortgekomen zijn. 343
Juwo Dekama, XIV Poteſtaat. 455, enz.
Juw Juwinga, ſteekt den Vikaris van Bolswaard dood. 10
Juwo Juwinga, negende Poteſtaat. 438
. . . Zijn goede raad word door de Vriezen tot hun groot nadeel niet gevolgt. 438, 439
Juwsma (*Gemma*) van verradery beſchuldigd, gepijnigd, gerecht. 521, 522, enz.
. . . waarom dat zodanig zoude vervolgt zijn geweeſt. 527

K.

Kamga (Renicus) Abt van Bloemkamp. 29
. . . oeffende de Leekebroeders meer in den krijgshandel, als in de klooſtertucht. *ibid.*
Kammingaas (de) eertijds Heeren van Ameland. 286
. . . hebben 't al bezeeten in de negende eeuwe. 293
. . . *Pieter Kamminga* krijgt de beveſtiging van een oud vonnis, raakende het bezit van Ameland. 295
. . . meer andere Kammingaas, Heeren van Ameland. 294, 295, 296
Kanonnikken tweederley. 209
. . . zie *Premonſtreit-heeren.*
. . . Premonſtreit-heeren in de plaatzen van Reguliere Kanonnikken gezet. 210, 211
Karel de Stoute wil voor Heer van Vriesland aangenomen worden. 449, 450
. . . zijne vordere eiſſchen. 450
Karel de Schoone, verdichte Hartog van Brabant. 372, 373
Karel Martel, zie *Radbodus*, zie *Aldgillus II.*
Karel, Hartog van Gelderland, gaat een verdrag aan met Graaf *Edzaart.* 497
. . . laat hem een wijle tijds in den nood zitten. *ibid.*
. . . wil Opperheer van Groningen zijn. 498
. . . zie *Gelderſchen.*
. . . binnen Aarnhem belegerd. 552, 553
. . . onderhandeling tuſſchen zijne Gemagtigden, en die van *Karel* van Ooſtenrijk. 553
. . . hy houdt ſich aan de uytſpraak niet. 554
. . . hy toont eindelijk waar dat ſijne ſchoone belof-

beloften op gedoelt hadden. 555, 556
. . . wil voor Erfheer aangenomen worden, enz. 556
Karel van Oostenrijk, naderhand *Karel V*, koopt het Erf-potestaatschap. 540, 541
. . . zie *Georgius de Sax.*
. . . word de V Erf-potestaat. 543
. . . eed door de Vriezen aan hem gedaan. 545
. . . stelt Regenten over 't land aan. 547, 548
. . . Gelderschen zetten hem den voet dwars. 548
. . . waarom dat hy dien oorlog niet eer ge-eindigt heeft. 559
. . . in volle bezittinge van Vriesland. 567
. . . een vaste voet beraamd, om Vriesland te regeeren. 565, 566
Katlijk, dorp. 325
Kemesweert, dorp, enz. 104
. . . is de geboorte-plaats van *Groote Pier.* 104, 105
. . . zie *Pier (Groote).*
Kempo, dertiende Abt van Lidlum. 176
. . . sijne moeyelijke regeering. 176, 177
Keppel (Johan) zie *Johan Keppel.*
Kerkelijke straffen, zie *Ban.*
Keulenaars (de) zouden van de Vriezen afkomstig sijn. 344
Kikvorschen doen heele gemeenten vlugten. 304
Klif, zie *Roode Klif.*
Koinryp, of *Goingaryp*, dorp. 100
Kloostertucht, eenige redenen van 't verval der kloostertucht. 231, 232, enz.
Kloostervoogden, waarom dat ze in sommige kloosters alle drie jaaren verandert worden, zie *Abten.*
Kloostervoogden, hunne strengheit, zie *Strengheit.*

. . . onbeſcheidendheit van ſommige Klooſter-voogden. 240
Klooſter-orders, daar is langen tijd geen onderſcheid geweeſt tuſſchen de Klooſter-orders. 114
. . . in de elfde eeuw wierd die verandering grooter. 115, 116
. . . verbod tegen het invoeren van nieuwe Orders. 116
. . . dat verbod hielp niet. 116, 117
. . . ongemakken, uit de veelheit der Ordres ontſtaande. 117, 118
. . . van 't eene klooſter, of de eene Order, in een ander klooſter of andere Order over te gaan, doorgaans niet prijſſelijk. 216
. . hoe dat ſommige klooſters al te ligt waren in de Monnikken van andere klooſters aan te neemen. *ibid.*
. . . ligtvaardigheit der Monnikken, in het veranderen van klooſter. 216, 217
. . . wanneer het goed is tot een ander klooſter over te gaan. 217, 218
. . . wanneer het niet prijsbaar is. 218, 219, enz.
Klooſters, mogen wel bezorgd zijn, om te konnen beſtaan. 95
. . . moeten naar geen rijkdommen ſtaan. *ibid.*
Kluizenaar, zie *Eremyt*.
Konynen deeden groote ſchade op Ameland en der Schelling. 303
. . . hebben van ouds de inwoonders van Majorka en Minorka doen verhuizen. *ibid.*
Koningen (de drie Koningen) plagten alle drie, met blanke tronien, geſchildert te worden. 77
. . . ſommigen zeggen dat een van de drie Koningen, *Melchior* genaamd, de Koning van Kranganor is geweeſt. 78

. . . vordere vertellingen van dien Koning *Melchior*. *ibid.*
. . . zijn Medegezel zoude de ſtad Kalikuth geſticht hebben. *ibid.*
. . . een van hen drie zoude Koning zijn geweeſt van Ceilan. 79
. . . verſcheide naamen aan de drie Koningen gegeeven. 80
Koningen van Vriesland. 372, enz.
Konverſen, Leekebroeders in de kloosters, op 't oorlogen afgerecht. 28, 29, 30
Korbaard, dorp, enz. 128
Kroon, ſtaale kroon, door *Sem* aan *Ragau* gegeeven. 149
Kruisbroeders van Franeker, en van ganſch Nederland, uit het klooſter van Huy voortgezet. 113
Kuuisvaarders, namen van Vrieſſche Edelluiden, die tegen de Turken opgetrokken zijn. 424

L.

LAnge, *Otto de Lange*, of *Langius*, in de Vrieſſche zaken gebruikt. 453
. . . zijn vertoog aan de Vriezen. 454
Langerhouw, dorp, enz. 35
Langeweer, dorp. 48
Leeuwaarden belegerd, enz. 463
. . . uytſlag van die belegering. 467, 468
. . . aan Schomberg overgegeeven. 469
Leeuwaarders: hun word de ſchuld gegeeven dat de Vriezen onder 't jok moeſten buigen. 477, 478
. . . zoeken beide de partyen te believen. 479
. . . hunne ſtad ingenomen, geplunderd, enz. . . . hun-

. . . hunne uyterſte ellenden. *ibid.*
Legermeer, zie *Maris*.
Leiſſenach (*Hugo*) Graaf van Leiſſenach, Onderſtadhouder van Vriesland. 481
. . . wil de Vriezen met forſſigheit onder bedwang houden. 482
. . . zijne al te groote ſtraffigheit. 482, 483
. . . doet groote weer, op dat *Hendrik* de Sax van 't Erfpoteſtaatſchap niet afſtappen zouw. 485, enz.
Lemmer (*de*) aanzienlijk dorp. 41
. . . oude naam. 41, 42
Lidlum, klooſter, wanneer geſticht. 162, 163
. . . hiette ook Oudéndale. 165
. . . Abten van 't klooſter. 165, 166, enz.
. . . een Abt van Lidlum door zijne Lekebroeders vermoord. 175
. . . groote ſchade door de Schieringers aan het klooſter gedaan. 184
. . . word uytgeplundert, enz. 201
. . . andermaal geplundert. 208, 209
Loyngum, of *Loingi*, dorp. 89
Lollingum, dorp, enz. 104
Ludolphus, Abt van Bloemkamp. 26
Luinkerke, of *Lundigakerke*, dorp. 131
. . . klooſter te *Luinkerke*. 132, 133
. . . Abten van dit klooſter. 133, 134, enz
. . . deze Abdy van ouds zeer vermaard. 134
. . . de eernaam van Abt word vernietigt. *ibid.*
. . . waar door dat de Abdy rijk geworden was. 134, 135
. . . verſcheide klooſters uit deze Abdye voortgeſproten. 134, 140
. . . hervormingen van dit klooſter. *ibid.*
Luniebert, dorp, enz. 310
. . . klooſter aldaar. 311

Luttegaaſt, miſſchien het zelfde met *Gaas*, een dorp, enz. 37
Luttikkewerum, dorp, enz. 22
Lutzing (*Sivert*) een der ſes Regenten van Vriesland onder *Georgius* den Sax. 520
Luxwolde, dorp. 336
Lytgewerum, of *Luttekewerum*, dorp. 266
Lyoens-dorp. 267

M.

Maas (de rivier) waarom van *J. Cæſar* in 't Latijn *Moſa* en niet *Maſa* genaamd 257
Magnus Forteman, zie *Forteman*.
Majeſteit, dien tijtel hebben Graven en Biſſchoppen zich zelven ſomwijlen gegeeven. 249, 250
. . . die tijtel aan de Pauzen gegeeven. 250
Makkum, ſtedeke, enz. 38
. . . Paſtoors. 38, 39
Maltha (Ridders van) of ze by Sneek een Konvent gehad hebben, zie *Sneek*.
. . . wanneer ingeſteld. 59
. . . zie *Gaſthuys-order*.
Mantgum, dorp, enz. 263
. . . de inwoonders draagen hunne landeryen aan de Monnikken op: en waarom. 264
Maris, dorp, het zelfde met Legemeer. 47
Martyrius (Sint) waarom dat hy zijne gemeente, daar hy Biſſchop over was, verliet. 239
Marie-boſch, klooſter. 311
Marſum, dorp, enz. 252
- - - Nonneklooſter aldaar. 253
- - - hier omtrent zouden de oude *Marſi* gewoont hebben. 253, 254
Martema (*Heſſel*) een der zes Regenten van Vriesland

land onder *Georgius* den Sax. 521
- - - beſchuldigd van ongerechtigheit, wreedheit, enz. 526
Maximiliaan (Keizer) zijn brief aan de Vriezen. 454
- - - ſtaat beklemd over de zaken van Vriesland. 464
Meervoudig getal, van zich zelven in 't meervoudig getal ſpreeken. 246
- - - dat hebben niet alleen Vorſten, maar ook geeſtelijke Overſten, al van ouds gedaan. 246, 247
Meilulfus, Abt van Bloemkamp. 28
Meinaldum (Dekenſchap van) 271
- - - dorp. 271, 272
- - - hier heeft een klooſter geſtaan. 272
Meſtrum (*Petrus*) een Minnebroeder, zijn ſlegt gedrag. 19
- - - valt van 't geloof af. 20
Meinardus, Abt van Bloemkamp. 29
Meinſo, derde Abt van Lidlum. 166
Metellus (*Hugo*) ſchrijft tegen de Premonſtreitheeren, enz. 212
Meurs (Graaf van) houdt ſlegt huys in Vriesland. 562
- - - neemt allerhande ſchepen op de Zuiderzee. 562, 563
- - - is te Sneek in 't nauw. 561, 562
Michiel (Sint) onderſcheid tuſſchen twee Sinte *Michiels*. 148
S. *Michielsberg*, een klooſter te Bajum geſticht. 165. 169
- - - wanneer voltrokken. 169
- - - word uytgeplunderd. 201
Midlum, dorp, enz. 139
Minnebroeders, om dat ze al te arm waren, liepen

pen achter 't land, tot ontſtichtinge, enz. 231
- - - de Minnebroeders en Preekheeren zochten de gunſt der menſchen te winnen. *ibid*
- - - zie *Bedelmonnikken.*
Minnema (*Frans*) een der zes Regenten van Vriesland onder *Georgius* den Sax. 521
- - - van N. gepreezen, en van *Hoſſel Martena* vervolgt. 526
- - - loopt gevaar om na zijne dood ontgraven worden. 526, 527
Mirakelen, twee manieren van mirakelen te doen. 153
- - - Heiligen die al te veele mirakelen deeden. 136
- - - wonder verhaal van valſche mirakelen. 137, 138
Mokkama (*Gerbrand*) gevangen genomen, gepijnigt, gerecht, enz. 521, 522, enz.
- - - gemor der Vriezen daar over. *ibid*
Mokkama (*Tjaard*) de Saſſen zochten hem gevangen te neemen; hy word door de Saxiſche regeering te vergees opge-eiſcht. 525, 526
- - - waarom dat de twee *Mokkemaas*, en *Gemma Juwsma*, zoo vervolgt zijn geweeſt. 527
Monnikken voeren oorlog. 13
- - - zie *Konverſen.*
- - - wat dat *Schotanus* van het vuil gedrag der Monnikken en Nonnen verhaalt. 14
- - - van ouds waren geen verſcheide Orders van Monnikken bekend. 114, 115
- - - zie *Klooſter-orders.*
- - - of het den Monnikken wel paſt, geneesmiddelen te gebruyken, verſchil daar over. 223, 224, enz.
- - - verſcheide Monnikken plagten geen gene-

neesmiddelen te gebruyken. 224, 225
- - - hoe nauwgezet dat S. *Bernaard* op dat ſtuk was. 225
- - - aardige beſchrijving van Monnikken, die altijd wel geneesmiddelen zouden gebruykt hebben. 226
- - - Monnikken van hunne Overſten al te ſtreng gehandeld. 228, 229
- - - Monnikken voor hun leven lang begraven. 229
- - - hervorming der Monnikken, zie *Hervorming*.
- - - verval van hunne tucht, zie *Kloſtertucht*.
- - - Monnikken mogen niets als eigen bezitten, of eigen noemen. 231
- - - te groote armoede is hun niet dienſtig. 234, 235
- - - zie *Minnebroeders*.
- - - het Biecht hooren een oorzaak van 't verval der kloosterlijke tucht. 237
Myndersga, dorp, enz. 242
- - - de kerk ſtond 'er al in de negende eeuwe. 246
Myrica (*Andreas*) geleerd Geneesheer, op de Lemmer geboren. 41

N.

Namen der Vriezen; zoo voornaamen, als toenaamen, verſcheelen veel van de onze. 80
. . . de Vriezen plagten ook hun Vaders voornaam voor een toenaam te gebruyken. 81
. . . alle hunne bynaamen, die meeſt in *a* eindigen, waren eerſt niet anders als de teelende gevallen van hunne vaderlijke naamen. *ibid.*

. . . die teelende gevallen der voornaamen zijn metter tijd in geſlagtnaamen verandert. 81, 82
. . . by de Vriezen zijn vierderley voornaamen, 82
. . . bewijs, door *Suffridus Petri* uyt het eene ſoort van die voornaamen getrokken. 82, 83
Naamen, de oude Romeinſche Schrijvers hebben de uytlandſche naamen niet al te zeer verdraait. 254
. . . waarom dezelfde volkeren, by verſcheidene Schrijvers, verſcheidentlijk genoemt worden. 255
. . . *P. Divæus* wil de oude naamen t'hans zoo niet gebruykt hebben. 256
. . . landen en plaatzen, die geene of kleine verandering in hunne naamen geleden hebben. 254. 257
Naamen, hoe dat ſommigen de oude Vrieſſche naamen in bekende naamen van Heiligen veranderen. 296, 297
. . . bemerkingen daar over. 297, 298
Naamredenen: tegen de ongerijmde naamredenen. 74, 75
Naſſouw (*Hendrik van*) verdrijft de Gelderſchen uyt Aſperen, enz. 552
. . . belegert den Hartog van Gelderen binnen Aarnhem. 552, 553
Nes, dorp, enz. 308
. . . daar was een Kommandeurſchap van de Duytſche Order. 308, 309
Nicolaus, de 27 Abt van Lidlum. 194
. . . zoude zich zelven gezogt hebben. *ibid.*
Nieuwe Vriezen, zie *Friſiabonen.*
Nieuwland (Dekenſchap van) 304
Niklaasga (Sint) dorp, enz. 46

Niklaas (Sint) een der voornaamſte Schutheiligen van Vriesland, en waarom. 46, 47
. . . hy was de Patroon van de Zeevaarders. 47
. . . van de drie kinderen, die by hem geſchildert worden. *ibid.*
Nimwegen, of het rijk van Staveren zoo verre geſtrekt heeft. 385
Noordhollanders, zie *Weſtvriezen.*
. . . wanneer zy eerſt Noordhollanders zijn genoemt. 434
Norbertynen, zie *Premonſtreit-heeren.*
Normannen, hoe ſterk dat ze op de zee roofden, enz. 414
. . . hoe dat ze in Saxen, en in Vriesland, huis gehouden hebben. 414, 415
. . . worden geſlagen. 415
. . . trekken naar Vrankrijk, enz. 416
Nyeholt (*Marcus Lydama a*) geleerde Vries. 329
Nyeholtpade, dorp. 328
Nyehorn, dorp. 325
Nyehuzen, dorp, enz. 98
Nye-huw, dorp. 50
Nyeklooſter, in 't Latijn *Aula Dei.* 88
. . . Stichter van 't klooſter, 89
Nyeland, treffelijk dorp, enz. 31
. . . deftige Paſtoor aldaar. 32
Nyetryne, dorp. 328

O.

Odilbaldus, de broeder van *Haron Ubbo*, een dapper krijgsman, enz. 367
Odilbaldus, de zoon van *Haron Ubbo*, de ſesde Hartog van Vriesland. 367
Odilbaldus, tweede Koning van Vriesland. 374

Oeſſchem, of *Ooſthem*, dorp, enz. 87
Offeren, krakeelen over den voorrang in 't offeren. 274, 275. 278, 279
- - - men plagt zijn aandeel tot de Miſſe te offeren. 275
- - - men offerde tarwe, brood, wijn, enz. *ibid.*
- - - verſcheide gebruyken daar omtrent. 275, 276
- - - het offeren van penningen. 277
- - - misbruyken daar omtrent, en de gierigheit ſpeelt 'er onder. 277, 278
- - - waarom dat zulk offeren te niet is gegaan. 278
- - - Toen quam het Mis-geld op. *ibid.*
Ofmyweer, of *Offingawier*, dorp, enz. 89
Oldeborn, dorp, enz. 308.
- - - daar was een klok van 't jaar 700. 308.
Oldega, dorp, enz. 98
Oldeholtpade, dorp. 328
Olde-huw, dorp. 50.
Olderkoop, dorp. 337
Oldekloofter, zie *Bloemkamp*.
Oldeſchoot, dorp, daar een klooſter ſtond van de Duytſche Order. 324
Olderterp, dorp. 333.
Oldetryne, dorp. 328.
Olis, anders *Ter-Oele*, dorp. 48
Olimpia, verdichte vertelling wegens *Olimpia*, de dochter van een Hollandſchen Graaf enz. 355
Ooge kloofter. 13
Oogen uytſteeken, door de klooſtervoogden ſomtijds tegen de Monnikken in 't werk geſtelt. 228, 229
Ooſterbierum, of *Aaſterberum*, dorp. 161.

- - - oude Paſtoors. *ibid.*
Ooſter-end, dorp, enz. 17
- - - de Harderzorg door Minnebroeders waargenomen. 18
- - - lijſt van de Minnebroeders. 19, 20
- - - Paſtoors van Ooſter-end. 21
Ooſtergouw en *Weſtergouw*, dan aan de Graaven van Holland, dan aan de Biſſchoppen van Utrecht geſchonken. 426, 427
Ooſterlittens, dorp. 270
Ooſterwirum, of *Aaſterwerum*, dorp, enz. 260
Ooſterzee, een dorp, eertijds een kaſteel, gebouwd door *Willem I.* 44
- - - daar heeft *Theodoricus II*, Biſſchop van Utrecht, gevangen gezeten. *ibid.*
Opnahuzum, *Oppenhuizen*, dorp, enz. 90
Opſterland, dorp. 333
Orders (kloosterlijke) zie *kloosſter-orders*.
Oriunt, door de Noormannen tot Landvoogd over Vriesland aangeſteld. 384
- - - hoe dat hy de Vriezen plaagt. *ibid.*
Oud Engeland, by Jutland, zoude van de Vriezen eerſt bewoont zijn geweeſt. *ibid.*
Overſten, geeſtelijke, zie *ſtrengheit*.
Oyen (*Willem van*) Veldmaarſchalk van *Karel* Hartog van Gelderland. 498
- - - neemt de burgerye van Groningen den eed af, enz. 499, 500
- - - Zijn nijdigheit tegen Graaf *Edzart*. 538

P.

Paap-Jan, of *Prieſter-Jan*, zouw in de Indiën een groot Rijk geſticht hebben. 84. 349
- - - of door dat Indie verſtaan moet worden Ethiopie. 85

- - - alle de Koningen, die den naam van Priester *Jan* gevoert hebben, hebben geheerscht in groot Asie. *ibid.*
- - - by wat gelegendheit de naam van Priester Jan gegeeven is aan den Keizer van Abissinie. 86
Pagoer, of *Pandegra*, zie *Exangia*.
Paleys, kostelijk Paleys te Staveren 372
Pastoors en Priesters mogten van ouds in geen klooster gaan, en kreegen bezwaarlijk vryheit daar toe. 222
- - - een Pastoor is tot de dood toe aan zijne kerk gebonden. 223
- - - redenen om zijne Pastory te mogen verlaaten. 238
Penningum, dorp, enz. 103
Peterswerum, dorp, enz. 156
Petrus (Sint) onder de voornaamste Schutheiligen van Vriesland gerekend. en waarom. 43, 44
- - - gewoonte, op het feest van S. *Pieters* Stoel. 44
Petrus Valk, de XXIX Abt van Lidlum. 196
- - - Zijn lof. 196, 197
- - - word lid van den Hoogen Raadt. 197
- - - begint een quaaden naam te krijgen. 197 198
- - - word afgezet. 198
Peyns, dorp, enz. 124
Pflug (*Sigismund*) een voornaame bediende van *Hendrik* den Sax. 484
- - - handelt met de vlugtige Vriezen, enz. 484, 485
- - - voert een andere taal. 487
- - - een der ses Regenten van Vriesland. 520
Philips de Goede, vlamt op de heerlijkheit van Vries-

Vriesland. 446
- - - houdt zich ſtil, op de vermaning van Keizer *Frederik III.* 447, 448
Philips de Schoone, heeft het oog op Vriesland. 464, 465
- - - alles tot zijn voordeel geſchikt. 465, 466
- - - onderhandeling tuſſchen hem en *Hendrik den Sax*, over het Erf-poteſtaatſchap. 484, 486, enz.
Pibo Sibranda, elfde Abt van Lidlum. 173
- - - Zijn lof, en verrichtingen. 173, 174
Pier, *Groote Pier*, vecht voor de Gelderſchen. 536
- - - hoe dat hy de Hollanders benauwt. 548
- - - verlaat den krijg, en waarom. 558
Poppingawier (*Petrus*) Abt van Bloemkamp, word een lid van den Raad, onder *Aalbert* den Sax. 31
Poppo, al te veel *Poppoos* door de Hiſtoriſchrijvers opgegeeven. 395
Poteſtaaten van Vriesland. 410, 411
- - - Poteſtaatſchap door wien ingeſteld. *ibid.*
- - - twee Poteſtaaten te gelijk. 442
- - - het Poteſtaatſchap van verſcheiden Edelluiden afgeſlagen. 441, 442, enz.
Pracht, overdaad, doen de Klooſtertucht vervallen. 232
Premonſtreit-heeren, hunne klooſters in Vriesland, in 't jaar 1287. 12
- - - onder de Reguliere Kanonnikken gerekend. 209
- - - waarom dat ze ſomwijlen onder de Monnikken gerekent zijn. 210
- - - klooſters aan hen ingeruimd. 210, 211

- - - heb-

- - - hebben veel opſpraaks daarom geleden. *ibid.*
- - - verſcheide Bisdommen en Paſtoryen aan die order gegeven. 213, 214
Prieſter-Jan, zie *Paap-Jan*.
Prijzen, zich zelven in openbaare akten prijzen. 248
- - - dat was vry gemeen. 249
- - - Zelfs by de Biſſchoppen. 249, 250
Proefjaar der Mounikken, waarom eenige Bedelmonnikken het proefjaar achterlieten, of niet uytwachteden. 236
- - - dekreeten daar tegen gemaakt. *ibid.*
Pyangum, dorp, enz. 37

R.

Radbodus I, zijne nakomelingen hebben den naam van Koningen gevoert. 160
- - - of hy op Ameland zijn hof gehouden heeft. 300
- - - of hy naar 't Heiligerland gevlucht is. 300, 301
- - - voor den ſesden Koning van Vriesland gehouden. 383
- - - zijne woede tegen de Chriſtenen, enz. 385
- - - word van *Pippyn den Dikken* geſlagen. 386
- - - oorlogt tegen *Karel Martel*. 388
- - - zijne kinderen, en dood. 390
Radbodus II, de negende Koning van Vriesland, volgt zijnen Grootvader na, in 't vervolgen der Chriſtenen. 398, 399
- - - of hy in Denemarken Heidenſch geſtorven is. 400

. . . veele zeggen dat hy zijn leven in het tegenwoordige Weſtvriesland geſleeten heeft, enz. 401, 402.
Radbodus, die door den Noorman *Rallo* geſlagen is, of niet onder de Poteſtaaten behoort gerekent te worden. 417
Rechters over Vriesland, by 't openſtaan van 't Poteſtaatſchap. 436
Regnerus, Koning van Denemarken, rooft in Vriesland, enz. 412, 413
Regnerus Kamminga, negende Poteſtaat. 430
. . . ſlaat de Noordmannen, maar ſneuvelt zelf. 434, 435
Reinerus, de 23 Abt van Lidlum. 186
. . . word om zijne onbequaamheit afgezet. 187
Reineri (Dominicus) geleerd man van Bolswaard. 8
Reinout van Gelderen, word door den Keizer tot Landvoogd over Vriesland aangeſtelt. 433
. . . de Vriezen willen hem niet aannemen. *ibid.*
Rhede, of *Rhiet*, dorp, enz. 222
Richoldus Uffo, eerſte Koning van Vriesland. 372
. . . verſlaat de Noordmannen. *ibid.*
. . . zoude een overdeftig Paleys te Staveren gebouwt hebben. 372, 373
. . . ook een tempel, enz. 373
Richoldus II, de derde Koning van Vriesland. 374
. . . gelukkig in 't oorlogen. 374, 375
Ridder-orders, zie *Gaſthuis-ridders*.
. . . Vrieſſche Ridder-order, die door *Karel den Grooten* geſticht zoude zijn. 62, 63, 64, enz.

. . . redenen tegen die ſtichting, en tegen de Vrieſſche Ridder-order. 63, 64
Ridder ſlaan, metter tijd te niet gegaan. 329
. . . waar door het bygekomen is. 329, 330
. . . doch dat is niet eensſlags geſchiedt. 330
. . . valſche waan dat men niet gekroont mogt worden, zonder dat men Ridder geſlagen was. *ibid.*
. . . van de Haaze ridders. 331
. . . door de Ridderlijke Orders is het Ridderſlaan te niet gegaan. 329, 330, enz.
. . . wat oordeel *Pius II* over de Ridderlijke Orders velde. 331, 332
Roeper (*Kempo*) word door het pijnigen gedwongen eenige Edelluiden te betichten, onthoofd, en gevierendeeld. 521, 522, enz.
Rofridus, of *Rioert*, de 25 Abt van Lidlum. 190
. . . word met geweld, en tegen den wille van den Abt, Religieus te Marien-gaarde. 190, 191
. . . zijn broeder koopt de Kanonnikken van Lidlum om, om hem Abt te maaken. 191
. . . krijgt de beveſtiging door kracht van geld. 192
. . . word afgezet. *ibid.*
. . . houdt zijne plaats met geweld in, enz. *ib.*
Romeinſche Schrijvers op het ſtuk der Duytſche en andere naamen verdedigd. 254
Roode Klif, van deszelfs vuur braaken, enz. 360. 363. 365
Roſſum (*Maarten van*) Stadhouder van Vriesland voor *Karel van Gelderen*. 555
. . . waarom dat hy zijn afſcheid verzogt 558
Rykdommen, doen de klooſterlijke tucht verval-

vallen. 233
. . . dat is evenwel geen algemeene regel. 233, 234
. . . zie *Armoede.*
Rype (*de Ryp*) dorp, enz. 50
. . . zie *Doenryp.*

S.

Sako Reinalda, de 7 Poteſtaat van Vriesland. 423
. . . zoude munt geſlagen hebben. *ibid.*
Santfirde, dorp. 98
Sartorius (*Jacobus Theodardus*) geleerd man, te Bolswaard geboren. 7
Saxo, die voor den broeder van *Friſo I* opgegeeven word. 357, 358
Sax, zie *Aalbert de Sax: Hendrik de Sax: Georgius de Sax*, enz.
Schadaart, of *Schadawaart*, dorp, enz. 35
Schalſem, dorp, enz. 124
Schattingen: hoe veel dat ieder ſtad en dorp onder *Georgius* den Sax opbrengen moſt. 509, enz.
Schelling (ter) Dekenſchap. 284
. . . hooge achting van dit eyland. *ibid.*
. . . zie *Hoorn.*
. . . wat de byzondere kerken van dit eyland den Prooſt van S. *Jan* plagten op te brengen. 285
. . . eertijds vaſt aan Vlieland. 290
. . . wanneer, en hoe, daar van geſcheiden. 291
. . . door de Hollanders t'ondergebragt. 294
. . . daar was geen ſchadelijk dier, behalven de Konynen. 303

Schettens, dorp, enz. 15
Schieringers en *Vetkoopers*, hunne dolle vyandſchappen, enz. 435, 436. 443, 452, 455
. . . de Schieringers vechten voor hunne vryheit tegen Hartog *Aalbert*. 439, 440, enz.
. . . heulen met *Johan van Beyeren*. 445
. . . roepen *Aalbert den Sax* in 't land. 457
. . . van de Vetkoopers in de ly gelaten. 458
Schingen, dorp. 274
Scholen (*Hooge*) zie *Akademien*.
Schotten, de Schotten zouden van de Vriezen voortgekomen zijn. 343
Schottus de Aartsvader der Schotten. *ibid.*
Schiermonkoog, eyland. 287
. . . naamrede. *ibid.*
Schomberg, Saxiſch Overſte. 462
. . . belegert Leeuwaarden. 463
. . . hoe die zaak uytvalt. 467, 498
Schoterland, *Schoterwerf*. 317
. . . de Biſſchop van Utrecht klaagt over hun geweld, doet ze in den Ban, enz. 311, 319, enz.
. . . reden van hun gedrag. 322
S'Heerenveen, dorp, enz. 325
. . . penningen daar omtrent gevonden. 326
Sevenwolden waar gelegen, enz. 307
. . . kloek antwoord van de Sevenwolders. 462
. . . zy worden geſlagen. 463
. . . buigen zich onder den Sax. 470
Sexbierum (Dekenſchap van) 141
Sexbierum, dorp, enz. 157
. . . oude Paſtoors. 157. 160
. . . de kerk al vermeld op het jaar 850. 157
. . . goude penning, die daar zoude gevonden zijn. 158
Sibodus, vijfde Abt van Lidlum. 167

. . . verplaatſt het klooſter. 168
Sibo van Lidlum, ſticht een klooſter, enz. 163
Sigismundus (Keizer) zoekt het Keizerlijk gezag by de Vriezen op te hyzen. 444
Sikko of *Sixtus Sjardema*, de 8 Poteſtaat van Vriesland. 429
. . . zoude de aanbiedingen van *Willem II* afgewezen, en goude geldſtukken geſlagen hebben. 429, 430
Sint Jans-ga, dorp. 325
Sivert Wiarda, zie *Suffridus Wiarda*.
Slepperdorp, of *Slappeterp*, dorp, enz. 123
Smallebrugge, dorp, enz. 97
Smenga (*Petrus Pierius a*) geleerd van Oldeſchoot. 324
Sneek, of *Snits*, een ſtad, en waar gelegen. 52, 53
. . . weeshuis, gaſthuis. Kruisbroederen klooſter, Parochikerk, te Sneek. 53
. . . Ridders van Maltha hadden een klooſter by Sneek. 53, 54
. . . Jeſuiten krijgen verlof om hier een kollegie te bouwen, doch het mislukt. 54
. . . Paſtoors van Sneek. 54, 55
. . . geleerde mannen van Sneek. 55
. . . de zon, in 't Vrieſch *Snein*, plagt te Sneek geviert te worden. 56
. . . waarom dat het ook *Snits* genaamd is. 56, 57
. . . wanneer een ſtad geworden. 57
. . . Hoſpitaal van S. *Jans* berg buiten Sneek. 53
. . . of dat Hoſpitaal onder de Ridders van Malta ſtond. 57
. . . redenen voor en tegen. 57, 58
. . . de Sneekers doen de Gelderſchen uyt hunne ſtad vlugten. 561

Spange, dorp. 328
Spannum, of *Spanheim*, dorp, enz. 127
Staale kroon, zie *Kroon*.
Standaard (roode) van een wonderbare kracht; die van *Sem* aan *Ragau* gegeeven, en by de Vriezen zorgvuldiglijk bewaard zoude zijn. 148, 149
- - - dat ganſche verhaal onderzocht. 149 150
- - - vier voornaame krachten aan dien Standert toegeſchreeven. 152
- - - waar dat hy zoude gebleven zijn. 152, 153
Staveren, door *Friſo* geſticht, enz. 358
- - - wanneer een ſtad geworden, naar de gemeene vertelling. 360
- - - koſtelijk Paleys, dat daar gebouwt zoude zijn. 372
- - - of het rijk van Staveren tot Nimwegen toe geſtrekt heeft. 385
- - - door de Vriezen weder ingenomen. 443
Steen, of *Stein*, wat te zeggen is. 238
Steenkerke, klooſter. 311
Steggarden, dorp. 333
Stellingwerf ſtond ook onder den Biſſchop van Utrecht; zelfs, voor een gedeelte, in 't Geeſtelijke. 317, 318
- - - de Biſſchop van Utrecht klaagt over hun geweld. 318
- - - doet ze in den Ban, enz. 318, 319
- - - reden van gedrag. 322, 323
- - - zy wierden door drie ſtellingen geregeert. 323
Stolberge (*Hendrik van*) Landvoogd van Vriesland onder *Georgius* den Sax. 521
Strantvriezen, afkomſtig van de Vriezen. 351
Strengheit, al te groote, in een Klooſtervoogd niet

niet prijsbaar. 227, 228
- - - al te groote ſtrengheit doet meer quaad, als de ſtraffeloosheit. 228
- - - hoe verre die ſtrengheit ſomwijlen ging. *ibid.*
- - - is ſomtijds noodzakelijk. 229
- - - Monnikken voor al hun leven begraven. *ibid.*
- - - tegen de al te groote ſtrengheit der Overſten. 239, 240
Suffridus, de achtſte Abt van Lidlum. 171
- - - heeft om zijne vroomigheit veel te lijden. *ibid.*
Suffridus Wiarda, en *Haringa Harinxma*, de XII en XIIII Poteſtaaten van Vriesland. 442
Syardus, vierde Abt van Lidlum. 167
Syardus II, de ſeſtiende Abt van Lidlum. 178

T.

Tabbo, de ſevende Vorſt van Vriesland. 361
- - - zoude de daaden van zijne voorzaaten beſchreeven hebben. 362
Tako Ludigman, tweede Poteſtaat van Vriesland. 411
Talpa (*Petrus*) geleerd Stellingwerver: zijne ſchriften 327
Tanfana (Tempel van) wat ſommige Schrijvers daar van vertellen. 151, 152
Tekelenburgers zouden van de Vriezen afkomſtig zijn. 346
Tekenen, wondertekenen in de lucht. 452
Terbant, dorp, enz.
Tetardus, of *Tzjaard*, de twintigſte Abt van Lidlum. 182

- - - zijn lof. 183
- - - word van eenige Schieringers gevangen genomen, enz. 183
Ter-Oele, of *Olis*, dorp. 48
Tethardus, eerſte Abt van Bloemkamp. 24, 25
Thabor, klooſter van Reguliere Kanonnikken te *Tirns*. 90
- - - verhaal van de ſtichting des klooſters. 91
- - - verſcheide klooſters van die Order zijn van dit konvent hervormt. 92
- - - geleerde mannen van dat klooſter. 92, 93
- - - de plaats, daar Thabor geſticht is, was eerſt *Abort* genaamd. 92, 95
Theodeſinda, de dochter van *Radbodus I*, trouwt met den zoon van *Pippyn*. 387
Theodoricus, zeventiende Abt van Lidlum. 179
- - - zijn lof. 179, 180
Tjebbo, de 24 Abt van Lidlum. 187
- - - breekt den kerker des klooſters af. 187, 188
- - - word van de *Roordemaas* op een liſtige wijze bedrogen. 188, 189
Tjallebirt, dorp, enz. 310
Thummers, of *Hommers*, dorp. 50
Tienſtra (Ulbodus) Abt van Bloemkamp, vroom van leven, enz. 30
Tjerkwert, anders *Iterweert*, dorp, enz. 33
Tirns, *Trinſe*, dorp, enz. 90
- - - klooſter *Thabor* aldaar, zie *Thabor*.
Titus Bojocalus, derde Hartog van Vriesland. 365
- - - zoude Titenburg, thans Tekelenburg, gebouwt hebben. *ibid.*
Tornwaart, anders *Kornwaerd*, dorp. 40
Toutenburg: door den aanhang van *Jenke Douwema*

wema ten Hove beſchuldigd. 565
- - - komt alles te boven. 566
- - - trekt naar Vriesland, enz. 566, 567
Triompho (*Franciſcus &c*) een deegelijk Prieſter, maar door te veel ſtudeerens in zijne herſſenen geſlagen 7, 8
Tritons, of zeemannen, in Vriesland gezien.
Truchſes (*Willem*) een der zes Regenten van Vriesland onder *Georgius* den Sax. 520
Trynwolde, dorp. 328
Tutingum, of *Tuitgum*, dorp. 283
Tyallenbuzen, anders Tylahuſum, dorp, enz. 88
Tyarmarum, of 't *Zummarum*, dorp, enz. 162
- - - het klooſter Lidlum daar gebouwd, zie *Lidlum*.
Tyons, dorp, enz. 101
Tzalling, tweede Abt van Lidlum. 166
Tzergeeſt, of *Tzerkgaaſt*, dorp. 46
- - - die van Sloten ſtonden voor een gedeelte onder de Paſtorye van dit dorp. *ibid.*
Tzum, of 't *Zumgum*, groot dorp. 126
- - - Nonnekklooſter in dit dorp vervalt tot armoede, enz. 126, 127
- - - dit klooſter wierd Medum genoemt. 127
- - - Paſtoor van 't Zum verlaat het oude geloof. *ibid.*

V.

Valk (Petrus) zie *Petrus Valk*.
Ubbo, voor den derden Vorſt van Vriesland opgegeeven. 359
Ubbo, de vierde Hartog van Vriesland. 365
. . . zijne verrichtingen. 365, 366
Udolphus Haron, de zevende Hartog van Vriesland.

land. 368
. . . zet zijne landpaalen uyt. 271
Verminken: de Klooſtervoogden plagten de Monnikken te verminken. 228, 229
Vetkoopers, zie *Schieringers.*
. . . vallen den Graaf van Holland toe. 439
. . . maar verlaaten hem weder. 441
. . . ſpeelen den baas. 453
. . . willen geen Poteſtaat hebben. 455
. . . laaten de Schieringers in de ly. 458
. . . hunne oogen gaan open. 461
Vibrandus, zie *Wibrandus.*
Ulbodus (*Ulpius*) zesde Abt van Lidlum. 169
. . . word Dominikaner Monnik. *ibid.*
Vlieland eertijds vaſt aan Teſſel en der Schelling 290
. . . Vlieland aan 't klooſter Luinkerke geſchonken. 291
. . . hoe dat Vlieland van der Schelling, enz. geſcheiden is. *ibid.*
Vliegen doen geheele gemeenten vlugten. 304
Ulpius, negende Abt van Lidlum. 172
Ulricus Sirxena door *Frederik III* tot Graaf van Vriesland aangeſteld. 448
. . . 's Keizers inzigt daar in volgens *P. Winſemius.* 449
Volkplantingen der Vriezen, of volkeren uyt de Vriezen voortgekomen. 342, 343, enz.
Vollega, zie *Follege.*
Voorrang in 't offeren, zie *Offeren.*
Vorperus Thaborita, geleerd Schrijver uyt het klooſter Thabor. 92, 93
Vriesland, Vorſten van Vriesland. 357, enz.
. . . Hartogen van Vriesland. 362, 363, enz.
. . . Koningen van Vriesland. 372, 373, enz.
. . . Vriesland wierd als een queekhof van Chriſte-

Christelijke Leeraars. 407
. . . Potestaaten van Vriesland. 410
Vriesland in 't Noorden, door de rechte Vriezen eerst bewoond. 349
Vriessche Edelluiden, die met de Kruysvaarders opgetrokken zijn. 424
Vriessche Ridder-order, zie *Ridder-order*.
Vriessche voornaamen en *toenaamen*, zie *Naamen*.
Vriessche Geschiedenissen, en oude Historien van *Friso*, enz. wat Schrijvers dezelve afkeuren. 339, 340
Vriessche Adel, lijst van den Vriesschen Adel onder *Georgius* den Sax opgesteld. 502, enz.
Vriessche Edelluiden beschuldigd, gepijnigt, gerecht, enz 521, enz.
. . . dat verwekt een grooten haat tegen de Sassen. 521
Vriessche ballingen (onder *Hendrik den Sax*) zie *Vriezen*.
. . . willen het Erfpotestaatschap aan *Philips den Schoonen* opdraagen. 483, 484, enz.
. . . in groote verlegendheit. 486, 487
. . . neemen volk in dienst, dat geslagen word. 487, 488
Vriezen (de) helpen *Karel Martel* tegen Sarazynen. 393
. . . stonden altijd gereed, om *Karel den Grooten* te helpen. 406
. . . van den Deenschen Koning *Godefridus* zeer verdrukt, zie *Godefridus*.
. . . doen groote diensten aan *Willem II.* 429
. . . staan tegen den Sax op. 473
. . . belegeren Franeker. 474
. . . hunne forsheit. *ibid.*
. . . op een vollen Rijksdag aangeklaagd. 475.
. . . geslagen. 475, 476
. . . wor-

. . . worden voor Franeker geſlagen. 477, 478
. . . vlugten uyt het land. 479
. . . van den Sax in genade aangenomen. 480, 481
. . . in groote verlegendheit. 486, 487
. . . zijn verdeelt tuſſchen Sax en den Geldersman. 533, 334
. . . zy morren dat ze verkogt zijn, enz. 512
Utrechtenaars (de) zouden van de Vriezen afkomſtig zijn. 346
Uytgong, een oude ſtad, zie *Berlikom*.
Uytwillingerga, dorp. 96

W.

Waal (de rivier) hoedanig van ouds in 't Latijn genaamd. 257
Wagenburg, Dekenſchap van Opper-wagenburg. 40
. . . Dekenſchap van Neder-wagenburg. 52
Waſſenaar (*J.*) trekt naar Vriesland, enz. 566
. . . word gequetſt en ſterft. 567
. . . word ten hoogſte gepreezen. *ibid.*
Waxens, dorp, enz. 33
Weidum, dorp. 261
. . . de eerſte kerk getimmerd. 262
. . . die van Weidum draagen hunne landeryen aan de Monnikken op, en waarom. 264
Wesryp, dorp, enz. 129
Weſtermeer, dorp, enz. 311
Weſthem, dorp, enz. 87
Weſtvriezen, t'hans Noordhollanders, afkomſtig van de Vriezen. 347
. . . hoe bezwaarlijk door *Floris V* t'ondergebragt. 431
. . . ſteeken de hoornen wederom op, enz. 433

. . . wanneer eerſt Noordhollanders genoemd. *ibid.*

Wibrandus, vijftiende Abt van Lidlum. 178

. . . oorlogt tegen de Monnikken van Bloemkamp. 178

Wibrandus II, de achtiende Abt van Lidlum. 181

. . . word door den Biſſchop van Utrecht gevangen gezet, enz. 181

Wichardus, tweede Abt van Bloemkamp. 25

Wier, dorp. 282

Wildmyhem, anders *Wons* of *Woldens*, een dorp, enz. 35

Willem II geniet groote dienſten van de Vriezen. 429

Willem III kan niets uytrechten in Vriesland. 435

. . . doet weder een togt op Vriesland en ſterft. 436, 437

Willem IV trekt met een magtig leger tegen de Vriezen. 437

. . . word in Vriesland verſlagen. 437, 438

Wilshum, of *Wolſum*, dorp, enz. 32

Winſem, *Winſum*, dorp. 267

. . . oude Paſtoors. 268

. . . is de geboorteplaats van *P. Winſemius*. 268

Winſemius (*Pierius*) is zoo krachtig niet voor de Indiaanſche afkomſte der Vrieſſche Vorſten, en voor alle die oude vertellingen. 341, 342

Witekindus, de Sax, word Chriſten, enz. 405

Witmarſum, dorp, enz. 103

Wispel, dorp. 334

Wolsende, Parochikerk aldaar, enz. 99

. . . klooſter te Wolsende. 99, 100
Wolwega, dorp. 333
Womelius, geleerd man te *Wommels* geboren. 17
Wommels, dorp, enz. 16
Wondertekenen, zie *Tekenen*.
Wons, of *Woldens*, of *Wildmyhem*, een dorp, enz. 35
. . . Wonſerweerſtal, een plein, daar men de rechtdagen hield. *ibid.*
Woudens, dorp, enz. 129
Wyngaard des Heere klooſter op 't Zand. 5, 6
. . . wanneer afgebroken. 6
. . . zie *Johanniter klooſter*.
. . . Prooſten van 's *Heeren Wyngaard*. 13
. . . de Prooſtdy door de Munnikken van 't Oldeklooſter beſtormd. 13
. . . vervalt in groote ſchulden. 13, 14
Wynaldum, dorp, enz. 129. 156
Wywert, dorp. 270

Y.

Yleke, dorp, enz. 102
Ysbrand van Harderwyk, de 33 Abt van Lidlum. 204
. . . zijne gaven. 205
. . . het hoofd hangt hem naar de nieuwe Gezindheit. 205
. . . gaat te Wirtenburg 't ſchool. *ibid.*
. . . keert weder in 't klooſter, en word Abt. 205
. . . verzoekt te vergeefs ontſlagen te worden. 205, 206
. . . krijgt zijne ontſlaging, breekt met pak en zak op, trouwt, enz. 206, 207

BLAD-WYZER.

Z.

Zandt: Prooſtdy op 't Zand, zie *Johanniter klooſter.*

- - - zie *Wyngaard des Heere.*

Zemiga, Zonnega, dorp. 46

Zuiderzee (de) was 'er noch niet voor 't jaar 1203. 292

- - - 't land was 'er evenwel meirachtig, enz. 292, 293

Zwaag, dorp. 48

Zweins, dorp, enz. 123

Zwitzers (de) zouden van de Vriezen afkomſtig zijn. 345

- - - Zwitzerland voor de tweede reize door de Vriezen bevolkt. 350

- - - waarom Zwitzers genaamd. *ibid.*

- - - Zwitzerland ook van de Zweeden bevolkt. 350, 351

U Y T.

Voor-

574521 A 563356

Voornaamste Drukfouten in dit 2 Deel.

PAg. 41, lin. 4 l. in 't Geeſtelijke. p. 75, tweede regel van onderen, l. Turnus. p. 83, lin. 13, l. zulke naamen. p. 109, l 13, l. Prebenden. p. 119, l. 5 van onderen, l. al ware hy enz p. 148, l. 4, l. en *S. Michiel* P 172, l. 15, l 1287. p. 174, l 11, l. 1328. p. 200, l. 19, l. XXXI. p. 263, l. 17, l. verſcheidene. p. 267, l. 17, l. *Winſem.* p. 269, l 7, l. dorp Bajum. p. 297, l. 4 van onderen, l. *Jordaan in Gordianus.* p. 299, l. 15, l. by de v Schrijvers zoo geroemd, zijn. p. 329, l. 29, l. hoe langer, enz p. 329, leſte regel, l. Orders. p. 330, l. 3 van onderen, l bevoegd. p. 357, l. 23, l *Lud. Arioſ-ſus.* p. 357, l. 24, l *Franc. Orioſtus.* p. 427, l. 13, l. *Wibo.* p. 477. l. 3, van onderen, l. alles volgens ſommige Schrijvers.